

ॐ
नमः सिद्धेभ्यः

अष्टपादुः अमृत

(भाग-प)

(श्रीमद् भगवत् कुंडकुंडाचार्यदेव प्रणीत श्री अष्टपादुः
परमागम उपर अध्यात्मयुगप्रवर्तक पूज्य गुरुदेवश्री कानज्जस्वामीना
ई.स. १९७३-७४नी सालना प्रवचनो)

प्रकाशक

श्री द्विगंजर जैन स्वाध्याय मंदिर ट्रस्ट

सोनगढ-३६४२५० (सौराष्ट्र)

सहप्रकाशक

श्री कुंडकुंड-कलान पारमार्थिक ट्रस्ट

मुंबई

વિક્રમ સંવત
૨૦૭૮

વીર સંવત
૨૫૪૮

ઈ. સન
૨૦૨૨

પ્રકાશન

ભાદરવા સુદ-૧૪, તા. ૯-૯-૨૦૨૨
શ્રી દસલક્ષણધર્મ પર્વની પૂર્ણતાના પ્રસંગે

પ્રાપ્તિ સ્થાન

૧. શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ,
સોનગઢ (સૌરાષ્ટ્ર)-૩૬૪૨૫૦. ફોન-૦૨૮૪૬-૨૪૪૩૩૪
૨. શ્રી કુંદકુંદ-કલાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ
૩૦૨, કૃષ્ણ કુંજ, પ્લોટ નં. ૩૦, વી. એલ. મહેતા માર્ગ,
વિલે પાર્લા (વેસ્ટ), મુંબઈ-૪૦૦૦૫૬
ફોન-(૦૨૨) ૨૬૧૩૦૮૨૦, ૨૬૧૦૪૯૧૨, ૬૨૩૬૯૦૪૬
www.vitragvani.com, email-info@vitragvani.com

ટાઈપ સેટિંગ

પૂજા ઈમ્પ્રેશન્સ

ભાવનગર

મો. ૯૭૨૫૨૫૧૧૩૧

પ્રકાશકીય નિવેદન

મંગલં ભગવાન વીરો, મંગલં ગૌતમો ગણી,
મંગલં કુંદકુંદાયો, જૈન ધર્મોસ્તુ મંગલં.

ઉપરોક્ત મંગલાચરણમાં શાસનનાયક મહાવીરસ્વામી બાદ શ્રી ગૌતમ ગણધરને નમસ્કાર કરી જેમને ત્રીજા ક્રમાંકે નમસ્કાર કરવામાં આવે છે એવા ભરતના સમર્થ આચાર્ય શ્રીમદ્ ભગવત્કુંદકુંદાયાર્યદેવ વર્તમાન જૈનશાસનના શાસનસ્તંભ છે, જેમણે મૂળ મોક્ષમાર્ગને શાસ્ત્રમાં જીવંત રાખી અનેકાનેક ભવ્ય જીવો પર અસીમ ઉપકાર કર્યો છે. સાંપ્રત જૈનસમાજ શ્રીમદ્ ભગવત્ કુંદકુંદાયાર્યદેવથી સુચારુરૂપે પરિચીત છે જ. તેમ છતાં તેમના પ્રત્યેની ભક્તિથી પ્રેરાઈને તેઓશ્રી પ્રત્યે ઉપકાર વ્યક્ત કર્યા વિના રહી શકાતું નથી.

તેઓશ્રીએ સ્વયંની અનુભવગર્ભિત કલમ દ્વારા નિશ્ચય-વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગનું સ્વરૂપ કેવું હોય તેને ભાવવાહી સ્વરૂપે અનેક પરમાગમોમાં પ્રસિદ્ધ કર્યું છે. જંગલમાં રહી સ્વરૂપારાધનમાં લીન રહેતાં રહેતાં, કેવળજ્ઞાનની તળેટીમાં પહોંચીને, સ્વસંવેદનમયી પ્રચુર સ્વસંવેદનમાં રહી પવિત્ર મોક્ષમાર્ગ પ્રસિદ્ધ કર્યો. અનુભવપ્રમાણ એ સર્વથી બળવાન પ્રમાણ ગણવામાં આવેલ છે, જે તેમના પ્રત્યેક વચનમાં પ્રસિદ્ધ થઈ રહ્યું છે. અનેક મહાન આચાર્યોએ પણ તેમનો ઉપકાર વ્યક્ત કરી કહ્યું છે કે ભગવાન કુંદકુંદાયાર્યદેવે આ કાળમાં જો મોક્ષમાર્ગને પ્રસિદ્ધ ન કર્યો હોત તો અમે મોક્ષમાર્ગને કઈ રીતે પામી શકત?

સંવત ૪૮માં વિદેલેક્ષેત્રે વિહરમાન શ્રી સીમંધરસ્વામીની દિવ્ય દેશનાને પ્રત્યક્ષ સાંભળી, ભરતક્ષેત્રમાં આવી તેઓશ્રીએ અનેક પરમાગમોની રચના કરી છે. પંચ પરમાગમ સાંપ્રત જૈનસમાજમાં પ્રસિદ્ધ છે. તેમાં અષ્ટપાલુડ ગ્રંથ સમાવિષ્ટ છે. અષ્ટપાલુડ ગ્રંથની રચના જોતાં એમ જણાય છે કે આ ગ્રંથ દાર્શનિક દૃષ્ટિકોણથી રચવામાં આવેલ છે. આઠ અધિકારની રચનામાં પ્રત્યેકમાં ભિન્ન ભિન્ન વિષયાનુસાર સૂત્રોની રચના કરવામાં આવેલ છે. પ્રત્યેક અધિકારમાં વસ્તુનું સ્વરૂપ સ્પષ્ટ કરી વિપરીત અભિપ્રાયો ક્યા પ્રકારના હોય અને તેનું ફળ શું આવે અને સમ્યક્ અભિપ્રાયનું ફળ શું આવે તેનો સ્પષ્ટ ચિતાર કુંદકુંદાયાર્યદેવે ચિત્રિત કર્યો છે.

શાસ્ત્રોમાં તો આચાર્ય ભગવંતોએ નિષ્કારણ કરુણાથી ભવ્યજીવોના હિતને માટે રચના તો કરી પરંતુ વર્તમાન દુષ્કાળમાં તેના ભાવ સમજવા અત્યંત વિકટ થઈ પડેલા અને વિપરીત અભિપ્રાયોની પ્રચલિતતા અને રૂઢિવાદમાં સમાજ જ્યારે ડૂબેલો હતો, તેવા આ કળિકાળમાં, વિદેલેક્ષેત્રે વિહરમાન શ્રી સીમંધર ભગવાનની દિવ્યદેશના સાક્ષાત્ સાંભળીને ભરતે પધારનાર ભાવિ તીર્થાધિનાથ પરમકૃપાળુ સદ્ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીનો સૂર્ય સમાન અવતાર, મુમુક્ષુજીવોના મિથ્યાત્વ અંધકારને મટાડવા માટે થયો. અનેક રૂઢિચુસ્તતા, મિથ્યા અભિપ્રાયો, ક્રિયાકાંડમાં મોક્ષમાર્ગ સમજીને, કલ્પીને તેને આરાધવાનું ચાલતું હતું તેમાં પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ નિષ્કારણ કરુણાથી શાસ્ત્રોમાં નિહિત મોક્ષમાર્ગને સ્વયંની અંતરખોજ દ્વારા તથા શ્રુતજ્ઞાનની

લબ્ધિ દ્વારા સત્ય મોક્ષમાર્ગનું સ્વરૂપ ખુલ્લું કર્યું. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ ૪૫ વર્ષ સુધી અનેક પરમાગમો ઉપર પ્રવચનો કર્યા, જેમાં અનેકાનેક સિદ્ધાંતોને પ્રસિદ્ધ કરી આત્મકલ્યાણનો માર્ગ પ્રસિદ્ધ કર્યો. પ્રત્યેક પ્રવચનોમાં આત્માનું મૂળભૂત સ્વરૂપ, નિશ્ચય-વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગનું સ્વરૂપ, કમબદ્ધપર્યાયનું સ્વરૂપ, મુમુક્ષુતા, સૈદ્ધાંતિક વસ્તુનું સ્વરૂપ, મુનિદેશાનું સ્વરૂપ, નિમિત્ત-ઉપાદાનનું સ્વરૂપ, સર્વજ્ઞનનું સ્વરૂપ ઇત્યાદિ અનેક વિષયોને સ્પષ્ટ કરી ક્યાંય ભ્રાંતિ ન રહે તેવી રીતે પ્રકાશિત કર્યું.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના પ્રવચનોને અક્ષરશઃ પ્રકાશિત કરવાનું સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થવું એ આ મનુષ્યજીવનનો અમૂલ્ય આનંદસભર અવસર છે. પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં અષ્ટપાલુડ ગ્રંથ ઉપર, ઈ.સ. ૧૯૭૪માં ચાલેલ પ્રવચનોને અક્ષરશઃ પ્રકાશિત કરવામાં આવેલ છે. પાંચમા ભાગમાં મોક્ષપાલુડના ૩૨ પ્રવચનોને સમાવિષ્ટ કરવામાં આવેલ છે.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીની દિવ્ય દેશનાને ઓડિયો ટેપમાં ઉતારવાનું મહાન કાર્ય શરૂ કરનાર શ્રી નવનીતભાઈ ઝવેરીનો આ પ્રસંગે આભાર વ્યક્ત કરીએ છીએ. તેમજ શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢે આ ઉમદા કાર્યને અવિરત ધારાએ ચાલુ રાખ્યું અને સાચવી રાખ્યું, તે બદલ તેમના આભારી છીએ.

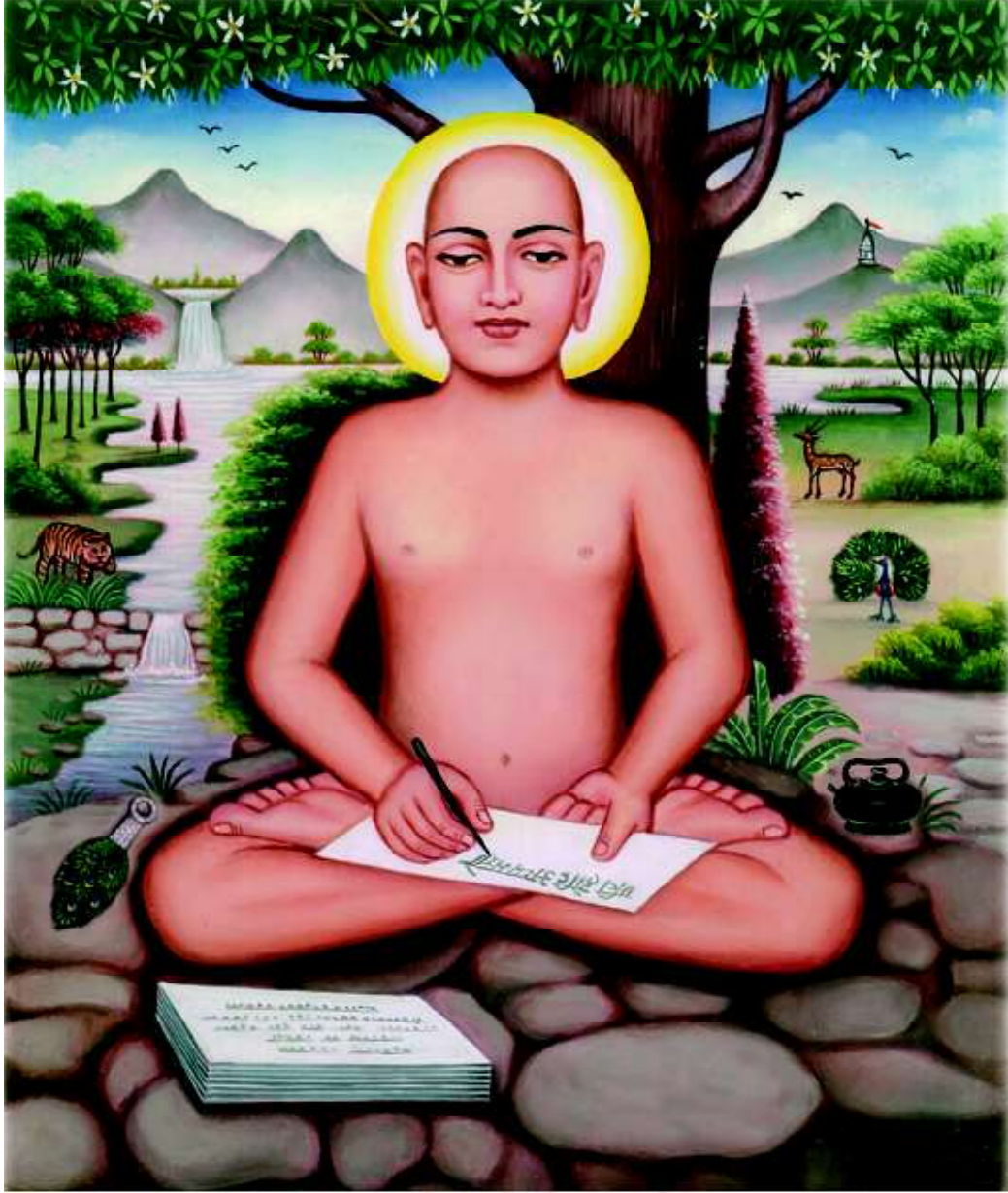
પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીની દિવ્ય દેશનાની જાળવણી સી.ડી., ડી.વી.ડી., વેબ સાઈટ (www.vitragvani.com), vitragvani app, vitragvanii YouTube channel જેવા સાધનો વડે શ્રી કુંદકુંદ-કલાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ, વિલેપાર્લા, મુંબઈ દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. આ કાર્ય પાછળ ટ્રસ્ટની એવી ભાવના છે કે વર્તમાનના આધુનિક સાધનો દ્વારા પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી દ્વારા સમજાવેલ તત્ત્વજ્ઞાનનો બહોળો લાભ સામાન્યજન લે કે જેથી આ વાણી શાશ્વત જાળવાઈ રહે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના પ્રત્યેક પ્રવચનો અક્ષરશઃ ગ્રંથારૂઢ થાય તેવી ભાવનાના ફળસ્વરૂપે આ પ્રવચનો પ્રકાશિત કરવામાં આવી રહ્યા છે. આ પહેલા ઈ.સ. ૧૯૭૦-૭૧માં ચાલેલા પ્રવચનો પ્રકાશિત થઈ ચૂક્યા છે. પ્રસ્તુત ગ્રંથ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી તથા તદ્ભક્ત પ્રશમમૂર્તિ ભગવતી માતા પૂજ્ય બહેનશ્રી ચંપાબહેનને સાદર સમર્પિત કરીએ છીએ.

સર્વ પ્રવચનોને સાંભળીને ગ્રંથારૂઢ કરવામાં ચીવટતા રાખવામાં આવેલ છે. વાક્યરચનાને પૂર્ણ કરવા અર્થે ક્યાંક ક્યાંક કૌંસ કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રવચનો સાંભળી અને ગ્રંથારૂઢ કરવાનું કાર્ય પૂજા ઈમ્પ્રેશન્સ દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. પ્રવચનોને તપાસવાનું કાર્ય શ્રીમતી પાર્ણવબેન શેઠ, વિલેપાર્લા, મુંબઈ, શ્રીમતી આરતીબેન જૈન, મલાડ, મુંબઈ, શ્રી અતુલભાઈ જૈન, મલાડ, મુંબઈ દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. આ પ્રસંગે ટ્રસ્ટ તેમના પ્રત્યે આભાર વ્યક્ત કરે છે. જિનવાણી પ્રકાશનનું કાર્ય ગંભીર તથા જવાબદારીપૂર્ણ હોવાથી અત્યંત જાગૃતિપૂર્વક તથા ઉપયોગપૂર્વક કરવામાં આવેલ છે. તેમ છતાં પ્રકાશનકાર્યમાં પ્રમાદવશ કે અજાગૃતિવશ કોઈ ભૂલ રહી ગઈ હોય તો ત્રિકાળવર્તી વીતરાગ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પ્રત્યે ક્ષમા યાચીએ છીએ. ટ્રસ્ટ મુમુક્ષુગણને વિનંતી કરે છે કે અશુદ્ધિઓ ટ્રસ્ટને પાઠવે જેથી તે આગળની આવૃત્તિમાં સુધારી શકાય. આ પ્રવચનો www.vitragvani.com તથા vitragvani app ઉપર ઉપલબ્ધ છે. પાઠકવર્ગ આ પ્રવચનોનો અવશ્ય લાભ લઈ આત્મકલ્યાણને સાધે એવી ભાવના સાથે વિરામ પામીએ છીએ. ઈતિ શિવમ્.

ટ્રસ્ટીગણ

શ્રી કુંદકુંદ-કલાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ,

વિલે પાર્લા, મુંબઈ

ભગવાનશ્રી કુંદકુંદાચાર્ય દેવ

अध्यात्मयुगसर्जक पूज्य गुरुदेवश्री कानजस्वामी

અધ્યાત્મયુગસર્જક પૂજ્ય સદ્ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીનો સંક્ષિપ્ત જીવન પરિચય

ભારતદેશના ગુજરાત રાજ્યમાં ભાવનગર જિલ્લાના 'ઉમરાળા' ગામમાં સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયના દશાશ્રીમાળી વણિક પરિવારના શ્રેષ્ઠીવર્ય શ્રી મોતીચંદભાઈના ઘેર, માતા ઉજમબાની કુંબે, વિક્રમ સંવત ૧૯૪૬ના વૈશાખ સુદ બીજ, (તા. ૨૧-૪-૧૯૯૦) રવિવારે વહેલી સવારે આ બાળ મહાત્માનો જન્મ થયો.

જે સમયે આ બાળ મહાત્મા ઘરતી પર પઢાર્યા, તે સમયે જૈનોના જીવનનો શ્વાસ અંધશ્રદ્ધા, પાખંડ અને શુષ્ક ક્રિયાકાંડમાં જ રૂંધાઈ રહ્યો હતો. કોઈક સ્થળે આધ્યાત્મિક ચિંતન ચાલતું હતું, પણ તેમાં અધ્યાત્મ નહોતું. એવા એ અંધકારમય કળિકાળમાં આ તેજસ્વી કલ્પનસૂર્યનો ઉદય થયો.

સાત વર્ષની ઉંમરે નિશાળમાં લૌકિક શિક્ષા લેવાનું શરૂ કર્યું. દરેક વસ્તુના હાર્ટ સુધી પહોંચવાની તેજસ્વી બુદ્ધિપ્રતિભા, મધુરભાષીપણું, શાંતસ્વભાવ, ગંભીર મુખમુદ્રા તથા જતું કરવાનો સ્વભાવ હોવાથી બાળ 'કાનજી' શિક્ષકોમાં તથા વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રિય થઈ ગયા. નિશાળમાં તથા જૈન પાઠશાળાના અભ્યાસમાં પ્રાયઃ પ્રથમ નંબર આવતો, પરંતુ નિશાળના લૌકિક અભ્યાસથી તેમને સંતોષ થયો નહિ અને ઊંડે ઊંડે એમ લાગતું કે હું જેની શોધમાં છું તે આ નથી.

તેર વર્ષની ઉંમરે માતૃશ્રીના અવસાનથી પિતાજી સાથે પાલેજ જવાનું થાય છે. ચાર વર્ષ બાદ પિતાજીનો સ્વર્ગવાસ થતાં સત્તર વર્ષની ઉંમરે ભાગીદાર સાથે વેપારમાં જોડાય છે.

વ્યાપારની પ્રવૃત્તિ વખતે પણ તેઓ જરા પણ અપ્રમાણિકતા ચલાવી લેતા નહિ. સત્યનિષ્ઠા, નીતિમત્તા, નિખાલસતા અને નિર્દોષતાથી તેમનું વ્યાવહારિક જીવન સુગંધિત હતું. સાથે તેમનો આંતરિક વ્યાપાર અને ઝુકાવ તો સતત સત્યની શોધ તરફ જ હતો. દુકાનમાં પણ ધાર્મિક પુસ્તકો વાંચતા. વૈરાગી ચિત્તવાળા કલ્પનકુંવર રાત્રિના રામલીલા કે નાટક જોવા જતાં ત્યારે તેમાંથી વૈરાગ્યરસનું ઘોલન કરતાં. જેના ફળસ્વરૂપે સત્તર વર્ષની ઉંમરે ઉચ્છ્રવળ ભવિષ્યની આગાહી કરતા બાર લીટીના કાવ્યની રચના કરે છે : 'શિવરમણી રમનાર તું, તું હી દેવનો દેવ...'

ઓગણીસ વર્ષની ઉંમરથી તો રાત્રિના આહાર, પાણી તથા અથાણાંનો ત્યાગ કરે છે. સત્યની શોધ માટે, દીક્ષા લેવાના ભાવથી ૨૨ વર્ષની યુવા વયે દુકાનનો પરિત્યાગ કરે છે

અને ગુરુ પાસે આજીવન-બ્રહ્મચર્ય વ્રત અંગીકાર કરે છે. પછી ૨૪ વર્ષની વયે (વિ. સં. ૧૯૭૦) જન્મનગરી ઉમરાળામાં ૨૦૦૦ જેટલા સાધર્મીઓના વિશાળ જનસમુદાયની હાજરીમાં સ્થાનકવાસી સંપ્રદાયની દીક્ષા અંગીકાર કરે છે. દીક્ષા સમયે હાથી પર બેસવા જતાં ધોતિયું ફાટે છે. તીક્ષ્ણ બુદ્ધિના ધારક ગુરુવરને શંકા પડી જાય છે કે કંઈક ખોટું થાય છે.

દીક્ષા લીધાં બાદ સત્યના શોધક આ મહાત્માએ સ્થાનકવાસી તથા શ્વેતાંબર સંપ્રદાયના સમસ્ત આગમોનો ગહન અભ્યાસ માત્ર ચાર વર્ષમાં જ પૂરો કર્યો. સંપ્રદાયમાં મોટી ચર્ચાઓ ચાલી. કર્મ છે તો વિકાર થાય છે ને? જો કે પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીને હજી દિગંબર શાસ્ત્રો તો મળ્યા નહોતાં. છતાં પૂર્વના સંસ્કારના બળે તેઓ દઢતાપૂર્વક સિંહગર્જના કરે છે ‘જીવ પોતાથી સ્વતંત્રપણે વિકાર કરે છે; કર્મથી કે પરથી નહિ. જીવ પોતાના ઊંઘા પુરુષાર્થથી વિકાર કરે છે અને સવળા પુરુષાર્થથી નાશ કરે છે.’

વિ. સં. ૧૯૭૮માં મહાવીરપ્રભુના જિનશાસન-ઉદ્ધારનો અને હજારો મુમુક્ષુઓના મહાન પુણ્યોદય સૂચક એક મંગળકારી પવિત્ર પ્રસંગ બને છે.

૩૨ વર્ષની ઉંમરે, વિધિની કોઈ ધન્ય પળે શ્રીમદ્ ભગવત્ કુંદકુંદાચાર્યદેવ વિરચિત સમયસાર નામનું મહાન પરમાગમ દામનગરમાં દામોદર શેઠ દ્વારા પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના હસ્તકમળમાં આવે છે અને આ પવિત્ર પુરુષના અંતરમાંથી સહજ જ ઉદ્ગાર નીકળે છે : ‘શેઠ! આ તો અશરીરી થવાનું શાસ્ત્ર છે.’ એનું અધ્યયન અને ચિંતન કરતાં અંતરમાં આનંદ અને ઉદ્ધાસ ઉભરાય છે. આ મહાપુરુષના અંતરંગ જીવનમાં પણ પરમ પવિત્ર પરિવર્તન થયું. ભૂલી પડેલી પરિણતિ નિજ ઘર દેખે છે. ત્યારબાદ વિ.સં. ૧૯૮૨ના ચાતુર્માસ પહેલા રાજકોટમાં શ્રી દામોદરભાઈ લાખાણીએ ‘મોક્ષમાર્ગ પ્રકાશક’ ગ્રંથ પૂ. ગુરુદેવશ્રીને આપ્યો. જે વાંચતા, પોતાના હૃદયની અનેક વાતોનું સમર્થન આ ગ્રંથમાંથી મળી આવતાં તેઓ તેના વાંચનમાં એવા ઓતપ્રોત થઈ જતાં કે તે વખતે તેમને ખાવું-પીવું કે સૂવું ગમતું નહીં. ત્યારબાદ શ્રી પ્રવચનસાર, અષ્ટપાહુડ, દ્રવ્યસંગ્રહ, સમ્યજ્ઞાન દીપિકા, વગેરે દિગંબર શાસ્ત્રોના અભ્યાસથી ૧૩ વર્ષ સુધી ખૂબ જ જ્ઞાનની પ્રગાઢતા બાદ તેઓશ્રીને નિઃશંક નિર્ણય થઈ જાય છે કે દિગંબર જૈનધર્મ જ મૂળ માર્ગ છે અને તે જ સત્ ધર્મ છે. તેથી અંતરંગ શ્રદ્ધા કંઈક અને બહારમાં વેશ કંઈક એવી સ્થિતિ તેમને અસહ્ય થઈ પડે છે. તેથી અંતરમાં ખૂબ જ મનોમંથન બાદ સંપ્રદાય છોડવાનો નિર્ણય કરે છે.

પરિવર્તન માટે યોગ્ય સ્થળની તપાસ કરતાં કરતાં સોનગઢ આવી ‘સ્ટાર ઓફ ઈન્ડિયા’ નામના એકાંત મકાનમાં મહાવીર જન્મકલ્યાણકના દિવસે (વિ. સં. ૧૯૯૧, ચૈત્ર સુદ ૧૩) બપોરે સવા વાગે સંપ્રદાયના ચિહ્ન મુલપત્તીનો ત્યાગ કરે છે અને જાહેર કરે છે : ‘હવે હું સ્થાનકવાસી સાધુ નથી, હું સનાતન દિગંબર જૈન ધર્મનો શ્રાવક છું.’ સિંહ સમાન વૃત્તિના ધારક આ મહાપુરુષે, ૪૫ વર્ષની ઉંમરે અંતરમાં મહાવીર્ય ઉછાળીને આ અદ્ભુત પરાક્રમી

કાર્ય કર્યું.

‘સ્ટાર ઓફ ઈન્ડિયા’માં ત્રણ વર્ષ દરમિયાન જિજ્ઞાસુ ભક્તજનોનો પ્રવાહ દિન-પ્રતિદિન વધતો જ ગયો, જેના કારણે આ મકાન ખુબ જ નાનું પડવા લાગ્યું. તેથી ભક્તોએ આ પરમપ્રતાપી સત્પુરુષ માટે નિવાસ અને પ્રવચનનું મકાન ‘શ્રી જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર’નું નિર્માણ કરાવ્યું. ગુરુદેવશ્રીએ વિ. સં. ૧૯૯૪ના વૈશાખ વદ ૮ના રોજ આ નિવાસસ્થાનમાં મંગળ પદાર્પણ કર્યું. આ ‘સ્વાધ્યાય મંદિર’ જીવન-પર્યંત આ મહાપુરુષની આત્મ-સાધના અને વીરશાસનની પ્રભાવનાનું કેન્દ્ર બની રહ્યું.

અહીં દિગંબર ધર્મના ચારે અનુયોગના નાના-મોટા ૧૮૩ જેટલા ગ્રંથોનો ઊંડાણથી અભ્યાસ કર્યો. તેમાંથી ૩૮ ગ્રંથો પર સભામાં પ્રવચનો કર્યા, જેમાં સમયસાર ઉપર તો ૧૯ વખત અધ્યાત્મવર્ષા કરી છે. પ્રવચનસાર, અષ્ટપાલુડ, પરમાત્મપ્રકાશ, નિયમસાર, પંચાસ્તિકાયસંગ્રહ, સમયસાર કળશ-ટીકા વગેરે ગ્રંથો પર પણ અનેકવાર પ્રવચનો કર્યા છે.

દિવ્યધ્વનિનું રહસ્ય સમજાવનાર તેમજ કુંદકુંદાદિ આચાર્યોના ગહન શાસ્ત્રોનું રહસ્યોદ્ઘાટન કરનાર આ મહાપુરુષની ભવતાપવિનાશક અમૃતવાણીને ભાઈશ્રી નવનીતભાઈ ઝવેરીની દીર્ઘદષ્ટિને કારણે શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ દ્વારા ઈ.સ.૧૯૫૯ થી ૧૯૮૦ સુધી નિયમિત રીતે ટેપમાં ઉતારી લેવામાં આવી હતી. જેના પ્રતાપે આજે આપણી પાસે ૯૦૦૦ થી વધુ પ્રવચનો સુરક્ષિતપણે ઉપલબ્ધ છે. આ મંગલ વાણી દેશ-વિદેશના તમામ મુમુક્ષુમંડળોમાં તેમજ લાખો જિજ્ઞાસુ મુમુક્ષુઓના ઘેર-ઘેર ગુંજતી થઈ ગઈ છે. તેથી એટલું તો નક્કી છે કે ભરતક્ષેત્રના ભવ્યજીવોને પંચમ કાળના અંત સુધી આ દિવ્યવાણી જ ભવના અભાવમાં પ્રબળ નિમિત્ત થશે.

આ મહાપુરુષનો ધર્મસંદેશ દેશ-વિદેશના સમસ્ત મુમુક્ષુઓને નિયમિત મળતો રહે તે હેતુથી સૌ પ્રથમ વિ. સં. ૨૦૦૦ના માગશર (ડિસેમ્બર ૧૯૪૩) માસથી ‘આત્મધર્મ’ નામની માસિક આધ્યાત્મિક-પત્રિકાનું પ્રકાશન સોનગઢથી મુરબ્બી શ્રી રામજીભાઈ માણેકચંદ દોશીના સંપાદન હેઠળ શરૂ થયું. આજે પણ ‘આત્મધર્મ’ ગુજરાતી તેમજ હિન્દી ભાષામાં નિયમિત રીતે પ્રકાશિત થઈ રહ્યું છે. પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના દૈનિક પ્રવચનોને પ્રસિદ્ધ કરતું ‘શ્રી સદ્ગુરુ પ્રવચન પ્રસાદ’ સપ્ટેમ્બર ૧૯૫૦ થી નવેમ્બર ૧૯૫૬ સુધી પ્રકાશિત થયું. સ્વાનુભૂતિવિભૂષિત આ ચૈતન્યવિહારી મહાપુરુષની મંગળવાણી વાંચીને તેમજ સાંભળીને હજારો સ્થાનકવાસી, શ્વેતાંબર તથા અન્ય કોમના ભવ્યજીવો પણ તત્ત્વની સમજણાપૂર્વક સાચા દિગંબર જૈનધર્મના અનુયાયી થયા. અરે..! મૂળ દિગંબર જૈનો પણ સાચા અર્થમાં દિગંબર જૈન બન્યા.

શ્રી દિગંબર જૈન સ્વાધ્યાય મંદિર ટ્રસ્ટ, સોનગઢ દ્વારા દિગંબર આચાર્યો-મુનિવરોના તેમજ આત્માનુભવી પંડિતવર્યોના ગ્રંથો અને પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીના તે ગ્રંથો પરના પ્રવચનોને પુસ્તક રૂપે છપાવવાનું કાર્ય વિ. સં. ૧૯૯૯ (ઈ.સ. ૧૯૪૩)થી શરૂ થયું. આ સત્-સાહિત્ય દ્વારા

વીતરાગી તત્ત્વજ્ઞાનની દેશ-વિદેશમાં અપૂર્વ પ્રભાવના થઈ, જે આજે પણ અવિરતપણે ચાલી રહી છે. પરમાગમોનું ઊંડું રહસ્ય સમજાવીને કૃપાળુ કલાન ગુરુદેવે આપણા સહુ ઉપર કરુણા વરસાવી છે. તત્ત્વજિજ્ઞાસુ જીવો માટે આ એક મહાન આધાર છે અને દિગંબર જૈન સાહિત્યની આ એક અમૂલ્ય સંપત્તિ છે.

દસલક્ષણ પર્યુષણ પર્વ દરમ્યાન ભારતભરમાં અનેક સ્થળોએ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીએ પ્રરૂપેલા તત્ત્વજ્ઞાનના પ્રચાર માટે પ્રવચનકારો મોકલાય છે. આ પ્રવૃત્તિથી ભારતભરના સમસ્ત દિગંબર સમાજમાં જાગૃતિ આવી છે. આજે પણ દેશ-વિદેશમાં પર્યુષણ પર્વમાં સેંકડો પ્રવચનકાર વિદ્વાનો આ વીતરાગી વાણીનો ડંકો વગાડે છે.

બાળકોમાં તત્ત્વજ્ઞાનના સંસ્કારોનું સિંચન થાય તે હેતુથી સોનગઢમાં વિ. સં. ૧૯૯૭ (ઈ. સ. ૧૯૪૧)ના મે માસના વેકેશનથી ૨૦ દિવસના ધાર્મિક શિક્ષણ વર્ગ શરૂ થયા. વડીલો માટેનો પ્રૌઢ શિક્ષણ વર્ગ વિ. સં. ૨૦૦૩ના શ્રાવણ માસથી શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

સોનગઢમાં વિ.સં. ૧૯૯૭ના ફાગણ સુદ બીજના રોજ નૂતન દિગંબર જિનમંદિરમાં કલાનગુરુના મંગળ હસ્તે શ્રી સીમંધરાદિ ભગવંતોની પંચકલ્યાણક વિધિપૂર્વક પ્રતિષ્ઠા થઈ. તે સમયે સૌરાષ્ટ્રમાં માંડ ચાર-પાંચ દિગંબર જિનમંદિરો હતા અને દિગંબર જૈનો તો ભાગ્યે જ જોવા મળતા હતાં. આવા ક્ષેત્રે ગુરુદેવશ્રીની પાવન પ્રેરણાથી પ્રથમ જિનમંદિર બને છે અને બપોરે પ્રવચન બાદ જિનમંદિરમાં અડધો કલાક ભક્તિ થાય છે, જેમાં જિનવરભક્ત ગુરુરાજ હંમેશા હાજર રહે છે. ઘણીવાર તેઓશ્રી અતિભાવવાહી ભક્તિપાન કરાવતાં. આમ, ગુરુદેવશ્રીનું જીવન નિશ્ચય-વ્યવહારની અપૂર્વ સંધિપૂર્વકનું હતું.

ઈ. સ. ૧૯૪૧ થી ઈ. સ. ૧૯૮૦ દરમ્યાન સૌરાષ્ટ્ર-ગુજરાત ઉપરાંત ભારત દેશના અનેક શહેરોમાં તથા વિદેશમાં (નાઈરોબીમાં) એમ કુલ ૬૬ દિગંબર જિનમંદિરોની મંગળ પ્રતિષ્ઠા, આ વીતરાગમાર્ગ પ્રવર્તક સત્પુરુષના પવિત્ર કરકમળ દ્વારા થઈ.

જન્મમરણથી રહિત થવાના સંદેશા નિરંતર સંભળાવનાર આ ચૈતન્યવિહારી પુરુષની મંગળકારી જન્મજયંતી ઉજવવાની શરૂઆત ૫૯મા વર્ષથી થઈ. ૭૫મા હિરકજયંતી પ્રસંગે સમગ્ર ભારતના જૈન સમાજ દ્વારા ચાંદી જડિત એક આઠસો પાનાનો દળદાર ‘અભિનંદન ગ્રંથ’ આ ભાવિ તીર્થાધિનાથને ભારત સરકારના તત્કાલીન ગૃહમંત્રી શ્રી લાલબહાદુર શાસ્ત્રી દ્વારા મુંબઈમાં દેશભરના હજારો ભક્તોની હાજરીમાં અર્પણ થયો.

શ્રી સમ્મેદશીખરજીની યાત્રા નિમિત્તે ઈ. સ. ૧૯૫૭ તથા ઈ. સ. ૧૯૬૭માં એમ બે વખત સમગ્ર ઉત્તર અને પૂર્વ ભારતમાં મંગળ વિહાર કર્યો. તે જ રીતે ઈ. સ. ૧૯૫૯ અને ઈ. સ. ૧૯૬૪માં એમ બે વખત દક્ષિણ અને મધ્ય ભારતમાં મંગળ વિહાર કર્યો. આ મંગળ તીર્થયાત્રાના વિહાર દરમ્યાન લાખો જિજ્ઞાસુ જીવોએ આ સિદ્ધપદના સાધક સંતના દર્શન કર્યા અને તેઓશ્રીની ભવાંતકારી અમૃતમય વાણી સાંભળીને અનેક ભવ્ય જીવોના જીવનની

દિશા આત્મ-સન્મુખ થઈ ગઈ. આ સત્પુરુષને અનેક સ્થાનોથી લગભગ ૮૦ જેટલા અભિનંદન પત્ર અર્પણ થયા.

શ્રી વીરપ્રભુના નિર્વાણ બાદ, આ સળંગ ૪૫ વર્ષનો સમય (વીર સંવત ૨૪૬૧ થી ૨૫૦૭ અર્થાત્ ઈ. સ. ૧૯૩૫ થી ૧૯૮૦) વીતરાગમાર્ગની પ્રભાવનાનો સુવર્ણકાળ હતો. જે કોઈ મુમુક્ષુ અધ્યાત્મ તીર્થધામ સુવર્ણપુરી જતા, તેમને તો ત્યાં ચતુર્થ કાળનો જ અનુભવ થતો.

વિ. સં. ૨૦૩૭ના કારતક વદ ૭, (તા. ૨૮-૧૧-૧૯૮૦) શુક્રવારના રોજ, આ પ્રબળ પુરુષાર્થી આત્મજ્ઞ સંતપુરુષ દેહાદિનું લક્ષ છોડી પોતાના જ્ઞાયક ભગવાનના અંતરધ્યાનમાં એકાગ્ર થયા, અતીન્દ્રિય આનંદકંદ નિજ પરમાત્મતત્ત્વમાં લીન થયા. સાંજે આકાશનો સૂર્ય અસ્ત થયો, ત્યારે સર્વજ્ઞપદના સાધક સંતે ભરતક્ષેત્રથી સ્વર્ગપુરી તરફ પ્રયાણ કર્યું. તેઓશ્રી વીરશાસનને પ્રાણવંતું કરી અધ્યાત્મયુગનું સર્જન કરતાં ગયાં.

પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામી આ યુગના એક મહાન અને અસાધારણ વ્યક્તિ હતા. તેમના બહુમુખી વ્યક્તિત્વની સૌથી મોટી વિશેષતા એ છે કે તેમણે સત્યથી ખુબ જ દૂર જન્મ લઈને સ્વયંબુદ્ધની જેમ સત્યનું અનુસંધાન કર્યું અને પોતાના પ્રયંડ પુરુષાર્થથી આત્મસાત્ પણ કર્યું.

આ વિદેહ દશાવંત મહાપુરુષનું અંતર જેટલું ઉજ્જ્વળ હતું તેટલું બાહ્યજીવન પણ પવિત્ર છે; પવિત્રતા અને પુણ્યનો સહજ યોગ આ કળિકાળમાં ભાગ્યે જ જોવા મળે છે. તેમની અત્યંત નિયમિત દિનચર્યા, સાત્વિક અને પરિમિત આહાર, આગમ સંમત સંભાષણ, કરુણ અને સુકોમળ હૃદય, તેમના વિરલ વ્યક્તિત્વના અભિન્ન અવયવો હતા. શુદ્ધાત્મતત્ત્વનું નિરંતર ચિંતન અને સ્વાધ્યાય એ જ તેમનું જીવન હતું. જૈન શ્રાવકના પવિત્ર આચાર પ્રત્યે તેઓશ્રી હંમેશા સતર્ક અને સાવધાન હતા. તેઓ જગતની પ્રશંસા કે નિંદાથી અપ્રભાવિત, માત્ર પોતાની સાધનામાં જ તત્પર રહેતા. ભાવલિંગી મુનિઓના તેઓ દાસાનુદાસ હતા.

આચાર્ય ભગવંતોએ જે મુક્તિનો માર્ગ પ્રકાશ્યો છે તેને આ અનુભૂતિ વિભૂષિત સંતપુરુષે પોતાના શુદ્ધાત્મતત્ત્વની અનુભૂતિના આધારે, સાતિશય જ્ઞાન અને વાણી દ્વારા, યુક્તિ ને ન્યાયથી સર્વ પ્રકારે સમજાવ્યો છે. દ્રવ્યની સ્વતંત્રતા, દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાય, ઉપાદાન-નિમિત્ત, નિશ્ચય-વ્યવહાર, ક્રમબદ્ધપર્યાય, કારણશુદ્ધપર્યાય, આત્માનું શુદ્ધ સ્વરૂપ, સમ્યજ્ઞાન અને તેનો વિષય, સમ્યજ્ઞાન અને જ્ઞાનનું સ્વ-પરપ્રકાશકપણું ઈત્યાદિ સમસ્ત તેઓશ્રીના પરમ પ્રતાપે આ કાળે સત્યરૂપે બહાર આવ્યું છે. આજે દેશ-વિદેશમાં લાખો જીવો મોક્ષના માર્ગને સમજવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, તે તેઓશ્રીનો જ પરમ પ્રતાપ છે.

સમગ્ર જીવન દરમ્યાન આ ગુણવંતા જ્ઞાનીપુરુષે બહુ જ અલ્પ લખ્યું છે, કેમકે તેઓશ્રીને તો તીર્થંકરની વાણી જેવો યોગ હતો. તેમની અમૃતમય મંગળવાણીનો પ્રભાવ જ એવો હતો

કે સાંભળનાર તેનું રસપાન કરતાં થાકતા જ નહિ. દિવ્યભાવશ્રુત જ્ઞાનધારી આ પુરાણપુરુષે પોતે જ પરમાગમના આ સારભૂત સિદ્ધાંતો લખાવ્યા છે :

૧. એક દ્રવ્ય બીજા દ્રવ્યને અડે નહિ, સ્પર્શે નહિ.
 ૨. દરેક દ્રવ્યની દરેક પર્યાય ક્રમબદ્ધ જ થાય છે.
 ૩. ઉત્પાદ, ઉત્પાદથી છે, વ્યયથી કે ધ્રુવથી નથી.
 ૪. ઉત્પાદ પોતાના ષટ્કારકના પરિણામનથી થાય છે.
 ૫. પર્યાયના અને ધ્રુવના પ્રદેશ ભિન્ન છે.
 ૬. ભાવશક્તિના કારણે પર્યાય હોય જ છે, કરવી પડતી નથી.
 ૭. ભૂતાર્થના આશ્રયે સમ્યજ્ઞર્શન થાય છે.
 ૮. ચારે અનુયોગનું તાત્પર્ય વીતરાગતા છે.
 ૯. સ્વદ્રવ્યમાં પણ દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયના ભેદ પાડવા તે અન્યવશપણું છે.
 ૧૦. ધ્રુવનું આલંબન, પણ વેદન નહિ, અને પર્યાયનું વેદન, પણ આલંબન નહિ.
- આ અધ્યાત્મયુગસર્જક મહાપુરુષે પ્રકાશેલ સ્વાનુભૂતિનો પાવન પંથ જગતમાં સદા જયવંત વર્તો!

તીર્થંકર શ્રી મહાવીર ભગવાનની દિવ્યધ્વનિનું રહસ્ય સમજાવનાર શાસન સ્તંભ શ્રી કલાન ગુરુદેવ ત્રિકાળ જયવંત વર્તો!

સત્પુરુષનો પ્રભાવના ઉદય જયવંત વર્તો!

અનુક્રમણિકા

પ્રવચન ક્રમાંક	તારીખ	શ્લોક/ગાથા	પૃષ્ઠ નંબર
૧૪૯	૧૭.૦૫.૧૯૭૪	મોક્ષપાલુડ ગાથા-૧ થી ૫	૦૧
૧૫૦	૧૮.૦૫.૧૯૭૪	ગાથા-૫-૬	૧૩
૧૫૧	૧૯.૦૫.૧૯૭૪	ગાથા-૬ થી ૯	૧૩
૧૫૨	૨૦.૦૫.૧૯૭૪	ગાથા-૯ થી ૧૨	૨૨
૧૧૭	૨૪.૦૨.૧૯૭૪	ગાથા-૧૩-૧૪	૩૩
૧૧૮	૨૫.૦૨.૧૯૭૪	ગાથા-૧૪	૪૪
૧૧૯	૨૬.૦૨.૧૯૭૪	ગાથા-૧૫-૧૬	૫૫
૧૨૦	૦૭.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૧૬ થી ૧૮	૬૯
૧૨૧	૦૮.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૧૮ થી ૨૦	૮૩
૧૨૨	૦૯.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૨૦ થી ૨૩	૯૯
૧૨૩	૧૦.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૨૪ થી ૨૬	૧૧૪
૧૨૪	૧૧.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૨૭	૧૨૭
૧૨૫	૧૨.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૨૭ થી ૨૯	૧૪૧
૧૨૬	૧૩.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૨૯ થી ૩૧	૧૫૭
૧૨૭	૧૪.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૩૨-૩૩	૧૭૨
૧૨૮	૧૫.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૩૪ થી ૩૭	૧૮૫
૧૨૯	૧૭.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૩૮ થી ૪૧	૧૯૭
૧૩૦	૧૮.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૪૧ થી ૪૪	૨૧૦
૧૩૧	૧૯.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૪૫ થી ૪૮	૨૨૦
૧૩૨	૨૦.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૪૯ થી ૫૩	૨૩૩
૧૩૩	૨૧.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૫૩ થી ૫૫	૨૪૫
૧૩૪	૨૨.૦૩.૧૯૭૪	ગાથા-૫૫ થી ૫૭	૨૫૭

୧୩୩	୨୬.୦୪.୧୯୭୪	ଗାଥା-୩୮ થી ୬୨	୨୭୦
୮୭	୧୩.୦୯.୧୯୭୦	ଗାଥା-୬୩ થି ୬୩	୨୮୩
୮୮	୧୪.୦୯.୧୯୭୦	ଗାଥା-୬୩ થି ୬୯	୩୦୦
୧୩୭	୨୮.୦୪.୧୯୭୪	ଗାଥା-୬୭ થି ୬୯	୩୧୬
୧୩୮	୨୯.୦୪.୧୯୭୪	ଗାଥା-୭୦ થି ୭୨	୩୨୮
୧୩୯	୦୧.୦୩.୧୯୭୪	ଗାଥା-୭୩ થି ୭୬	୩୩୬
୧୪୦	୦୨.୦୩.୧୯୭୪	ଗାଥା-୭୭ થି ୮୦	୩୩୦
୧୪୧	୦୩.୦୩.୧୯୭୪	ଗାଥା-୮୧ થି ୮୩	୩୬୨
୯୩	୨୦.୦୯.୧୯୭୦	ଗାଥା-୮୨-୮୩	୩୭୪
୯୪	୨୧.୦୯.୧୯୭୦	ଗାଥା-୮୪ થି ୮୬	୩୮୬
୯୫	୨୩.୦୯.୧୯୭୦	ଗାଥା-୮୬ થି ୮୯	୪୦୧

શ્રીમદ્ ભગવાન કુંદકુંદાચાર્યદેવ વિરચિત

અષ્ટપાહુ અમૃત

(ભાગ-૫)

(અધ્યાત્મયુગપુરુષ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી કાનજીસ્વામીના
શ્રી અષ્ટપાહુ ઉપરના સળંગ પ્રવચનો)

મોક્ષપાહુ

૬

વૈશાખ વદ ૧૧, શુક્રવાર તા. ૧૭-૦૫-૧૯૭૪
ગાથા - ૧ થી ૫, પ્રવચન - ૧૪૯

મોક્ષપાહુની પહેલી ગાથાનો ભાવાર્થ છે. 'યહ મોક્ષપાહુ કા પ્રારંભ હૈ.' બાર ગાથા રહી ગઈ હતીને આ. 'યહાં જિનને સમસ્ત પરદ્રવ્ય કો છોડકર...' જિનને નમસ્કાર કર્યા છે. અરિહંત અથવા સિદ્ધ-બેય. મોક્ષનો અધિકાર છે એટલે ભાવમોક્ષ અને દ્રવ્યમોક્ષ થયો છે એને અહીં નમસ્કાર કર્યા છે. કેવા છે જિન? 'સમસ્ત પરદ્રવ્યકો છોડકર...' જેને રાગનો વિકલ્પમાત્ર બધું પરદ્રવ્ય છૂટી ગયા છે. એવા 'કર્મ કા અભાવ કરકે...' એ કેવળજ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ... કેવળજ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ—એકલું જ્ઞાન અને આનંદ એવું સ્વરૂપ જેનું 'મોક્ષપદ કો પ્રાપ્ત કર લિયા હૈ,...' એ મોક્ષપદની વ્યાખ્યા આ. 'કેવલજ્ઞાનાનંદસ્વરૂપ...' એકલા જ્ઞાન અને આનંદની દશાની પ્રાપ્તિ પૂર્ણ એવા મોક્ષને પ્રાપ્ત કર્યો છે જેણે.

'ઉસ દેવ કો મંગલ કે લિયે નમસ્કાર કિયા-યહ યુક્ત હૈ.' આવા દેવને મોક્ષપ્રાભુતની શરૂઆતમાં એમને નમસ્કાર કર્યો એ બરાબર-વ્યાજબી છે. 'જહાં જૈસા પ્રકરણ વહાં વૈસી યોગ્યતા.' એમ કહે છે. આ મોક્ષનું પ્રકરણ છે એથી મોક્ષપ્રાપ્તને નમસ્કાર કર્યો છે એમ કહે છે. 'યહાં ભાવ-મોક્ષ તો અરિહંત કે હૈં...' અરિહંતને ભાવમોક્ષ તો થયો છે. કેવળજ્ઞાન,

કેવળદર્શન, અનંતઆનંદ (તો પ્રગટ થયા છે). હજી ચાર કર્મ બાકી છે એટલે દ્રવ્યમોક્ષ નથી હજી. ‘ઔર દ્રવ્ય-ભાવ દોનો પ્રકાર કે મોક્ષ સિદ્ધ પરમેષ્ટી કે હૈં,...’ સિદ્ધ પરમેષ્ટીને તો દ્રવ્ય અને ભાવ બેય રીતે મોક્ષ છે. ભાવમોક્ષ તો છે, પણ આ ચાર કર્મ ટળી ગયા એટલે દ્રવ્યમોક્ષ પણ છે. ‘ઈસલિયે દોનો કો નમસ્કાર જાનો.’ મોક્ષદશા કેવળજ્ઞાનમય, આનંદમય એનો અધિકાર વર્ણવવો છે માટે તેને પ્રાપ્તને અહીંયા નમસ્કાર કર્યો છે. જેને પરદ્રવ્ય છૂટીને સ્વદ્રવ્ય એકલું પર્યાયમાં એકલું નિર્મળ પરિપૂર્ણ રહી ગયું એનું નામ મોક્ષ. મોક્ષ અધિકારમાં એવા મોક્ષ પ્રાપ્તને નમસ્કાર કર્યો છે.

‘આગે ઈસપ્રકાર નમસ્કાર કર ગ્રંથ કરને કી પ્રતિજ્ઞા કરતે હૈં :-’ બીજી ગાથા.

णमिऊण य तं देवं अणंतवरणाणदंसणं सुद्धं।

वोच्छं परमप्पाणं परमपयं परमजोईणं।।२।।

‘અર્થ :- આચાર્ય કહતે હૈં કિ ઉસ પૂર્વોક્ત દેવ કો...’ પૂર્વોક્ત દેવ કહ્યુંને? ‘ણમિऊण य तं देवं’ એવા કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત દેવને મોક્ષ, ભાવ અને દ્રવ્યમોક્ષ પ્રાપ્તને નમસ્કાર કરી ‘પરમાત્મા જો ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધ આત્મા...’ પરમાત્મા ‘ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધ આત્મા ઉસકો, પરમ યોગીશ્વર જો ઉત્કૃષ્ટ યોગ્ય ધ્યાન કે કરનેવાલે મુનિરાજો કે લિયે કહુંગા.’ પરમાત્મા કો કહુંગા એમ કહે છે. પહેલો તો પરમાત્માને નમસ્કાર કર્યો. હવે પરમાત્માનું સ્વરૂપ જે છે એને હું કહીશ એમ કહે છે. ‘પરમાત્મા જો ઉત્કૃષ્ટ શુદ્ધ આત્મા ઉસકો, પરમ યોગીશ્વર જો ઉત્કૃષ્ટ યોગ્ય ધ્યાન કે કરનેવાલે...’ એને કહું છું. પરમાત્માનું સ્વરૂપ હું કહીશ. કોને? જેને આત્માના ધ્યાનમાં જેની લગની લાગી એવા મુનિઓને પરમ યોગીને માટે આ પરમાત્માનો અધિકાર કહીશ. એમ કહે છે.

‘કૈસા હૈ પૂર્વોક્ત દેવ?’ પાછી દેવની વ્યાખ્યા (કરે છે). ‘જિસકે અનંત ઔર શ્રેષ્ઠ જ્ઞાન-દર્શન પાયા જાતા હૈ, વિશુદ્ધ હૈ-કર્મભલ સે રહિત હૈ, જિસકા પદ પરમ ઉત્કૃષ્ટ હૈ.’ મોક્ષ. આ મોક્ષની દશાની—પરમાત્મદશાની વાત સંતોને માટે, મુખ્યપણે સંતોને માટે (કહે છે). લાયકાત છેને? ગૌણપણે ગૃહસ્થ છે, પ્રધાનપણે તો મુનિ છે. પ્રધાનપણું કહ્યું છેને એમાં? અર્થમાં કરશે.

‘ભાવાર્થ :- ઈસ ગ્રંથમે મોક્ષ કો જિસ કારણ સે પાવે...’ એમ. મોક્ષ-આત્માના પરમ આનંદનો લાભ જે કારણથી પામે ‘ઔર જૈસા મોક્ષપદ હૈ,...’ એમ. વર્તમાન મોક્ષનું કારણ અને જેવું મોક્ષપદ (છે) ‘વૈસા વર્ણન કરેંગે,...’ મોક્ષનું વર્ણન અને મોક્ષ પામવાના કારણનું વર્ણન. ‘ઈસલિયે ઉસી રીતિ ઉસી કી પ્રતિજ્ઞા કી હૈ.’ એ રીતે એની પ્રતિજ્ઞા કરી. મોક્ષને કહીશ અને મોક્ષના ઉપાયને પણ કહીશ. ‘યોગીશ્વરો કે લિયે કહેંગે,...’ એમ

કહ્યુંને? મૂળ તો મુનિ ધ્યાનીને આત્મામાં અંતર્લીન થવાની ઘણી યોગ્યતા છે. ‘યોગીશ્વરોં કે લિયે કહેંગે, ઈસકા આશય યહ હૈ કિ એસે મોક્ષપદ કો શુદ્ધ પરમાત્મા કે ધ્યાન દ્વારા પ્રાપ્ત કરતે હૈં,...’ એવા મોક્ષપદને એટલે પરમ જ્ઞાનાનંદ પર્યાયની પ્રાપ્તિને ‘શુદ્ધ પરમાત્માકે ધ્યાન કે દ્વારા...’ એ શુદ્ધ પરમાત્મ પોતાનું સ્વરૂપ છે એના ધ્યાન દ્વારા ‘પ્રાપ્ત કરતે હૈં,...’ લ્યો! મોક્ષને પ્રાપ્ત કેમ કરે એ પણ વાત કરી. એ પરમસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા પરમાત્મા તેનું ધ્યાન કરીને પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે છે. કોઈ ક્રિયાકાંડથી, વ્રત-નિયમથી એ કાંઈ મોક્ષ પ્રાપ્ત થતો નથી.

મુમુક્ષુ :- વ્રત-નિયમથી ન થાય એમ આવ્યું નથી.

ઉત્તર :- એમ આવ્યુંને પણ. આનાથી થાય છે અને ઓલાથી થતું નથી. વ્યવહાર વ્રત. વ્રત, તપ, દાન, દયા, પૂજા, ભક્તિ.

મુમુક્ષુ :- બધાયથી થાય છે.

ઉત્તર :- એ થાય છે કહે છે, હવે શું થાય પણ એને બિચારાને. એને ઓલું આકરું લાગે કે અંદર એકદમ આત્મા... એવી રાગની ક્રિયાથી ન મળે તો કરવાનું તો એ છે, એમ. પણ એ કરવાની જ વાત નથી. રાગના વિકલ્પથી ભિન્ન પડીને પરમાત્મસ્વરૂપ પોતાનું અંતરાત્માનું, બહિરાત્માને છોડી અંતરાત્માનું ધ્યાન કરીને પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરે છે. બીજું શું થાય?

મુમુક્ષુ :- એકલા ધ્યાનના સાધનો, દ્રવ્ય સાધનો...

ઉત્તર :- એ સાધન જ ક્યાં હતા? એ તો કહ્યું નથી? ઓલામાં કહ્યું છે. ‘જે જે સાધક છે તે તે ત્યાં બાધક છે.’ કહ્યું છેને? સમયસાર નાટક. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એ તો પંડિતે કીધું છે...

ઉત્તર :- પંડિતે કહ્યું છે તો ન્યાયથી કહ્યું છેને. ન્યાયથી ગમે તે કહેને. બાળક હોય આઠ વર્ષનો સમકિતી એ ન્યાયથી કહે તો માન્ય રાખે. એમાં શું છે? આહાહા..! વિકલ્પમાત્ર સાધક ક્યાંક કહ્યો હોય તો એ બાધક છે. એમ. વ્યવહાર સાધન છે, નિશ્ચય સાધ્ય છે એમ આવે છેને, આવે છે. એ તો બધી વાતું વ્યવહારની જાણવાની વાત છે.

ભગવાન આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપી બિરાજમાન પરમાત્મસ્વરૂપ પોતે એનું ધ્યાન, એમાં એકાગ્રતાથી અનંત આનંદ અને જ્ઞાનની પ્રાપ્તિરૂપ મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય છે. એમાં ત્રણે વાત કરી. એક તો પોતે શુદ્ધ પરમાત્મા પોતે છે એનું ધ્યાન કરવાથી મોક્ષનો માર્ગ થાય છે અને એની પૂર્ણ પ્રાપ્તિથી મોક્ષ થાય છે. આહાહા..! વાત તો આ છે. ગમે તે પછી લાખ વાત કરે. ચરણાનુયોગમાં આવે બધી વાતું. એવો ઉચિત વ્યવહાર કેવો છે એવું જણાવ્યું છે. વ્યવહારનયથી

એમાં કહ્યું છે, 'કરે' એમ કહ્યું છે. આહાહા..!

'ઉસ ધ્યાનકી યોગ્યતા યોગીશ્વરોં કે હી પ્રધાનરૂપ સે પાઈ જાતી હૈ,...' જોયું! અર્થ એવો કર્યો. ઓલાએ તો એવો અર્થ કર્યો, ધ્યાનની યોગ્યતા મુનિને જ હોય, ગૃહસ્થને હોતી નથી. આહાહા..! ટીકાકાર. છેને બે? આમ તો ન આવ્યું? યોગસારમાં ન આવ્યું? કેટલામોં શ્લોક? ૧૭ અને ૬૫ બે. ગૃહસ્થ પણ ધ્યાન કરે. શું શબ્દ છે? ગૃહકામ કરતા થકા. એવું આવે છે. આત્માનું ધ્યાન કરે છે. અહીં તો મુખ્યપણાની વાત લીધી છે. ગૃહસ્થોને પણ આવે છે. એ 'ધ્યાનકી યોગ્યતા યોગીશ્વરોં કે હી પ્રધાનરૂપ સે પાઈ જાતી હૈ, ગૃહસ્થોં કે યહ ધ્યાન પ્રધાન નહીં હૈ.' એમ વાત બરાબર છે. મુખ્યપણું એને નથી. ચોથે ગુણસ્થાનથી જ નિર્વિકલ્પ ધ્યાન શરૂ થાય છે. આહાહા..! ભલે નિર્વિકલ્પ ઉપયોગ કોઈ વખતે હો, પણ થાય છેને? ચોથા ગુણસ્થાનમાં, પાંચમાં ગુણસ્થાનમાં નિર્વિકલ્પ શુદ્ધ ઉપયોગ થાય છે. આહાહા..! એની પ્રધાનતા નથી, પ્રધાનતા મુનિઓને છે ધ્યાનની, એમ કહે છે. આ જયચંદ્ર પંડિતે તો જેવું છે એમ બરાબર (કથન કર્યું છે). ઓલા ખેંચે (કે) ગૃહસ્થોને હોય નહિ. એ તો મુનિપણાની ધ્યાનની યોગ્યતા ગૃહસ્થને ન હોય એમ છે. એમ ન હોય. આહાહા..! એને જે ધ્યાન અંદર ત્રણ કષાયના અભાવથી થયું, એ આત્મામાં જમવટ જામી જાય... આહાહા..! એવું ધ્યાન આને ન હોય, બસ એટલી વાત. એથી જયચંદ્ર પંડિતે કહ્યુંને, 'યોગીશ્વરોં કે લિયે હી પ્રધાનરૂપ સે પાઈ જાતી હૈ,...' ધ્યાનની યોગ્યતા. 'ગૃહસ્થોં કે યહ ધ્યાન પ્રધાન નહીં હૈ.' પ્રધાન નથી પણ ગૌણપણે છેને એને? આહાહા..! બે ગાથા એમ આવે છે યોગસારમાં.

આત્મા વસ્તુસ્વરૂપ આખું, જ્ઞાનસ્વરૂપ, આનંદસ્વરૂપ વસ્તુ છેને ઈ? એની જ્યાં સમ્યજ્ઞિ થઈ, ત્યારે એ સમ્યજ્ઞર્શન ધ્યાનમાં તો પમાય છે. એમ નથી આવ્યું? 'દુવિહં પિ મોક્ષહેઠં જ્ઞાણે પાઝણદિ જં મુણી ણિયમા' જુઓ! બધે છે. ત્રણ ભક્તિ નથી દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની? શ્રાવકને ભક્તિ છે. આહાહા..! દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પણ દશા ગૃહસ્થને છે. નિશ્ચયભક્તિ છે, એમ કહ્યું છે લ્યો! કુંદકુંદાચાર્યે પોતે કહ્યું છે.

મુમુક્ષુ :- સમ્યજ્ઞિ પોતે નિશ્ચયદષ્ટિ છે.

ઉત્તર :- હા, આ તો એમ કે ત્રણની છે ત્યાં તો. ત્રણેની છે. આત્મામાં પણ સમ્યજ્ઞર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રણેની એકાગ્રતા અને શુદ્ધતા છે. ચંદુભાઈ! આવે છે? નિયમસારમાં. ભક્તિ અધિકાર. બેયને. શ્રાવકને અને મુનિને બેયને કહ્યું છે. આ મૂળ વાત આખી પડી રહી એટલે લોકોને આકરું લાગે છે.

બે સાધુ આજે આવ્યા હતા, દેરાવાસી. હું દિશા જઈને આવું ત્યાં ઊભા રહ્યા બધા.

પીપળિયાથી આવતા હશે. વહેલા નીકળ્યા હશે. ઊભા રહ્યા હું આવું ત્યાં સુધી. શું નામ? નેમિસાગર, નહિ? નેમવિજય. આવ્યા. જોવા ગયા, જોયું. ... આ ૩૨ સૂત્રનું આગમ સ્થાપ્યું છેને? ... કીધું, ના, ના એ તો દ્વિગંબરના આગમ છે. એ જાણે કે આ સ્થાનકવાસીમાંથી આવ્યાને, સ્થાનકવાસીના નથીને? ૩૨ સૂત્ર કહ્યા છે. ત્યાં ઓલા ૪૫ કહ્યા છે એમ. પણ મધ્યસ્થ હતા. ... આજે આવ્યા હતા. છેલ્લે આવી ગયા અંદર.

અરે! ભાઈ! કોઈપણ પ્રાણી પ્રત્યે પણ આવો વિચાર એને (ન હોય). મધ્યસ્થી એને માણસને વેરી દેખે કે આ તો આવો છે એવું કાંઈ કારણ છે? દષ્ટિ ભલે ફેર હોય પણ માણસ પ્રત્યે પ્રેમથી, પ્રેમથી મળવું, વાતચીતમાં વાંધો શું છે? અહીં શું વધે? ... કીધું, માર્ગ તો આ છે સમ્યક્દર્શનનો. એ વાત કાને નથી પડી. ... અરે! ભગવાન! ગમે તે ત્યાગી બહારથી થયા પણ એને બિચારાને... વસ્તુ તો આ કરવાની છેને? આત્મા અખંડ આનંદમૂર્તિ પ્રભુ એનું ધ્યાન મુખ્યપણે તો... ધ્યાનમાં તો સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પમાય છે. આહાહા..!

...

‘ગૃહસ્થો કે યહ ધ્યાન પ્રધાન નહીં હૈ.’ જયચંદ્ર પંડિતે તો બહુ સરસ .. અર્થ. મધ્યસ્થી. આણે... શું નામ? શ્રુતસાગર. (ઈ કહે), ગૃહસ્થને ધ્યાન હોય નહિ. જાઓ!

મુમુક્ષુ :- એનો અર્થ એમ થયો કે...

ઉત્તર :- શું એનો અર્થ? ... આહાહા..! પરની ભક્તિ એ કંઈ મોક્ષનો માર્ગ છે? આહાહા..!

‘આગે કહતે હૈં કિ જિસ પરમાત્મા કો કહનેકી પ્રતિજ્ઞા કી હૈ...’ પરમાત્મસ્વરૂપની પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે પરમાત્મા કેવા હોય. ‘ઉસકો યોગી ધ્યાની મુનિ જાનકર ઉસકા ધ્યાન કરકે પરમ પદ કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં -’

જં જાણિકુણ જોઈ જોઅત્થો જોઈકુણ અણવરયં।

અવ્વાબાહમણંતં અણોવમં લહઈ ણિવ્વાણં।।૩।।

‘અર્થ :- આગે કહેંગે પરમાત્મા કો જાનકર...’ પરમાત્મા પોતે શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદધનસ્વરૂપ. આહાહા..! અંતર સ્વરૂપ એ પરમસ્વરૂપ છે પરમ શુદ્ધ ચૈતન્ય. પરમ ધ્રુવસ્વરૂપી પરમસ્વરૂપ છે. પરમપારિણામિક સહજસ્વભાવ, જેને સહજાત્મસ્વરૂપ કહીએ તે એ છે. આહાહા..! એવા જાણીને. એવો પોતાનો ભગવાન સહજાત્મસ્વરૂપ સ્વભાવિક વસ્તુ અનંત જ્ઞાનદર્શન આદિ ગુણથી સંપન્ન એવા ‘પરમાત્માકો જાનકર યોગી (મુનિ) યોગ (ધ્યાન)મેં સ્થિત હોકર નિરંતર ઉસ પરમાત્મા કો અનુભવગોચર...’ બસ, આ પાઠ છે. ‘જોઈકુણ’ એટલે દેખીને એમ. ‘જં જાણિકુણ જોઈ જોઅત્થો જોઈકુણ અણવરયં દષ્ટવા અણોવમં’ નિરંતર તેવા ભગવાન અંદર આત્માના સ્વરૂપનું ધ્યાન કરે. ‘જોઈકુણ’ છેને ત્રીજો શબ્દ?

‘જાણિકુળ જોઈ જોઅત્યો જોઈકુળ’ આટલા તો એક સાથે જ-જ શબ્દ પડ્યા છે. ‘જં’ એક શબ્દ આવ્યો એ ‘જ’ આવ્યો ‘જાણિકુળ’ બીજો ‘જ’ ‘જોઈકુળ’ ત્રીજો ‘જ’ ‘જોઅત્યો’ ચોથો, ‘જોઈકુળ’ પાંચમો. પાંચ તો ‘જ’ આવ્યા. ‘જં જાણિકુળ’ જેને જાણીને. ‘જોઈ’ એટલે અંતરના સ્વરૂપમાં જોડાણ કરનાર, ‘જોઅત્યો’ નામ ધ્યાનમાં સ્થિત. ‘જોઅત્યો’ એટલે ધ્યાનમાં સ્થિત. ‘જોઈકુળ’ એટલે વસ્તુને દેખીને. ‘દષ્ટવા’ ત્રિકાળ પરમાનંદ સ્વરૂપ છે તેને દેખીને. ઓલું ‘જાણિકુળ’ અને દેખીને બે નાખ્યા. ‘જાણિકુળ’ શબ્દ છેને પહેલો? ‘જાણિકુળ’ અને ‘દષ્ટવા’ એમ. આહાહા..!

એ પરમ શુદ્ધસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એને જાણીને મુનિ પોતાના સ્વરૂપમાં સ્થિત થઈને નિરંતર. ‘અણવરયં’ આહાહા..! મુનિ છેને એને તો નિરંતર એ જ ધ્યાન લોય છે. આહાહા..! હવે અત્યારે કહે છે, શુભયોગ જ લોય. શુદ્ધ લોય જ નહિ અત્યારે, એમ કહે છે. આહાહા..! અહીં તો કહે છે કે મુનિને તો શુદ્ધ ધ્યાન જ લોય. એ ‘અણવરયં’ નિરંતર આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એમાં સ્થ-ધ્યાનમાં રહીને, નિરંતર તેનું ધ્યાન કરે. આહાહા..! ‘નિરંતર ઉસ પરમાત્મા કો અનુભવગોચર કરકે...’ આનંદસ્વરૂપના અનુભવમાં એને ગમ્ય કરીને. આહાહા..! એ પરમાનંદસ્વરૂપ પરમાત્મા પોતે ધ્રુવ એને જાણીને, એમાં જોડાણ કરીને, એમાં સ્થિર થઈને, એને દેખીને નિરંતર તેનું ધ્યાન કરે. આહાહા..! અમૃત રેડ્યા છે એકલા. આ તો સમજાય એવું છે, નથી સમજાય એવું નથી.

‘જં જાણિકુળ’ જેને જાણીને જાણનારમાં એકાગ્ર થયો છે એમ કહે છે. જેને જાણીને જાણનાર જોગી એટલે એમાં એકાગ્ર થયો છે અને એમાં સ્થિત છે, એને દેખીને નિરંતર... આહાહા..! ‘પરમાત્માકો અનુભવગોચર કરકે...’ પરમાત્મ પોતાનું સ્વરૂપ છે તેને અનુભવગમ્ય કરીને. અરે! આવી વાતને... આહાહા..! આમાં ક્યાં ઝઘડા છે? આમાં વાદવિવાદ ક્યાં? આ વસ્તુની સ્થિતિ જ આવી છે. એમાં કોઈને દેખાડવું છે, કોઈ આ દેખે તો મારી આ ચીજ રહે એવું અહીં તો કંઈ નથી. તું તને દેખ એમ કહે છે. આહાહા..! કહો, ચંદુભાઈ! આહાહા..! અમને આવડે છે આ વાત. તમે જાણો કે અમને આ આવડે છે. એ તો આવ્યું નહિ અહીં કાંઈ. પોતાને જાણીને, પોતાને દેખીને, પોતામાં એકાગ્ર થઈને નિરંતર ધ્યાન કરીને પરમાત્મપદને પામે. આ વાત છે લ્યો! આહાહા..!

‘કેસા હૈ નિર્વાણ?’ એની વ્યાખ્યા કરે છે હવે. મોક્ષ-મોક્ષ. આત્માની પૂર્ણ આનંદદશા, પૂર્ણ કેવળજ્ઞાન, પૂર્ણ દર્શન, પૂર્ણ વીર્ય. આઠ ગુણ જે પર્યાય વ્યવહારે. નિશ્ચયથી અનંતગુણની નિર્મળ પર્યાય. કેવો છે મોક્ષ? ‘અવ્યાબાધ હૈ, જહાં કિસી પ્રકારકી બાધા નહીં હૈ.’ બાધા શેની? વિધન હતા એ તો ટાળ્યા છે. આહાહા..! આત્માના અંતર સ્વરૂપ આનંદનો

નાથ પ્રભુ, એના ધ્યાન કરીને અનિષ્ટનો તો નાશ કર્યો છે. આલાલા..! એને વિઘ્ન શું હવે હોય? ઈષ્ટની તો પ્રાપ્તિ કરી છે. આવે છેને પ્રવચનસાર? અનિષ્ટનો નાશ કરીને ઈષ્ટની પ્રાપ્તિ (કરી છે). અનિષ્ટ કોઈ પરચીજ નથી. વિકારી ભાવ તે અનિષ્ટ છે. એને પોતાના પરમાત્મસ્વરૂપને જાણી-દેખી નિરંતર ધ્યાનમાં રહેવું ઈષ્ટ જે નિર્મળપણું પ્રાપ્ત કર્યું. હવે એને વિઘ્ન શું? આલાલા..! આનું નામ મોક્ષ અને આનું નામ પરમાત્મદશા એની. મુનિને ધ્યાન કરીને પામવાયોગ્ય હોય તો આ છે એમ કહે છે. આલાલા..!

અવ્યાબાધ. ‘અનંત હૈ—જિસકા નાશ નહીં હૈ.’ જે પરમાત્મપદશા, મોક્ષદશા પ્રાપ્ત થઈ એનો હવે નાશ નથી. આલાલા..! ઓલામાં નથી આવતું? પ્રવચનસાર. વ્યય વિનાનો ઉત્પાદ. કેવળજ્ઞાન-દર્શનની ઉત્પત્તિ એ વ્યય વિનાનો ઉત્પાદ. હવે એનો વ્યય ન થાય. એઈ..! ઉત્પાદ વિનાનો વ્યય. સંસારનો ઉત્પાદ હવે ન હો. આલાલા..! કહે છે કે ‘જિસકા નાશ નહીં હૈ.’ ‘અવ્વાબાહમણંતં’. વર્તમાન કોઈ અનિષ્ટ રહ્યું નથી અને જેનો ઈષ્ટ છે તેનો હવે નાશ થતો નથી. આલાલા..! ‘અણોવમં’ ‘અનુપમ છે,...’ આલાલા..! ભગવાન આત્માના ધ્યાનથી પરમાત્મદશા જે પ્રગટ થાય એને ઉપમા શું હોય? અનુપમ... અનુપમ... અનુપમ... નિરૂપમ. નિરૂપમ વિજય ... ઓલા આવ્યા હતાને .. નહિ? ઓલા આવ્યા હતા. શું નામ? નિરૂપમવિજય. નિરૂપમવિજય તો પરમાત્મા ... છે. ઉપમા વિનાનો. આલાલા..! ત્રણ નહોતા આવ્યા? બેઠા હતા. .. આવે. બહારનું દેખેને તો આલાલા..! આવા સોનગઢમાં આવું ... આલાલા..! તારો મહેલ અંદર પડ્યો છે મોટો. આલાલા! અનંત-અનંત શાંતિ અને અનંત સ્વચ્છતા અને અનંત પ્રભુતા એવા ભાવથી ભરેલું પરમાત્મતત્ત્વ તારું તેનું ધ્યાન કરીને, આ એનો ઉપાય એમ કહે છે, મોક્ષપદને પામે. એ પદ એવું છે કે અવ્યાબાધ, અનંત અને નિરૂપમ છે. આલાલા..!

‘જિસકો કિસીકી ઉપમા નહીં લગતી હૈ.’ આલાલા..! આત્માની પરમાત્મદશા પ્રાપ્ત થાય, મોક્ષદશા થાય એને ઉપમા કોની છે? ભાઈ! એવી તો એની દશાનું સ્વરૂપ છે, પરમાત્મદશાનું. એના ધ્રુવના સ્વરૂપની તો શું વાતું કરવી? ધ્રુવ સ્વરૂપ. પૂર્ણ સ્વરૂપ-પૂર્ણ સ્વરૂપ વસ્તુ એના ધ્યાનથી પ્રગટેલી દશા અવ્યાબાધ, અનંત અને અનુપમ છે. આલાલા..! એના ધ્રુવ સ્વરૂપનું શું કહેવું? જેની એક સમયની પર્યાય આવડી, જેને વિઘ્ન નહિ, અનંતતા અને અનુપમ. આલાલા..! પરમાત્માના ધ્યાનમાં આનું ધ્યાન કરીને આવા પદને પામે છે, એમ કહે છે અહીં. આ રખડવાના ભવો તો ઘણાં મળ્યા અનંતા. આલાલા..! મોટા શેઠિયા થયા, આબરૂ મોટી કાઢી, નાક લાંબા મોટાના કરીને મરીને ગયા ઢોરમાં પાછા. આલાલા..! ધર્મ વિના તો ઘણા ઢોરમાં જશે. જરી કડક શબ્દ છે. ગઢડાના ભુરાભાઈ આવ્યા હતાને. ગૃહસ્થ

હતા. ઘણા બધા પૈસાવાળા લાખોપતિ ને કરોડોપતિ જેને ધર્મની કાંઈ પડી નથી, એ બધા મરીને ઘણાં તો ઢોરમાં જવાના. ...ભાઈ! તિર્યચની સંખ્યા ઘણી. ... આર્ય માણસો માસ, દારૂ ન લેતા હોય એ દેવ અને મનુષ્યમાં .. મમતા, મમતા, મમતા. આહાહા..! મમતાના કાર્યના ફળ તિર્યચના છે. ... નિગોદથી માંડીને પંચેન્દ્રિય તિર્યચ કહેવાય છે. સંખ્યા મોટી છે. અને પંચેન્દ્રિય તિર્યચની સંખ્યા મોટી છે દેવ કરતાં નિગોદના જીવની તો અનંત છે એની તો વાત શું કરવી?

જેણે ભગવાન આત્માને સંભાર્યો નથી, સંભાળ્યો નથી. આ બધા સંભાળો ને સંભાળવામાં બહારના પદાર્થોની મમતા ... અત્યંત અક્ષને ઈન્દ્રિયોને માનનારા બહિરાત્મા ... પાંચમી ગાથા. આહાહા..! એટલે? કે આ પાંચ ઈન્દ્રિય જે ખંડ ખંડ છેને? એ જડ ઈન્દ્રિય છે અને એનાથી જણાય એવા પદાર્થો એને માનનારા. અણીન્દ્રિય વસ્તુ તો હાથ આવતી નથી. બીજા ઈન્દ્રિયોથી જાણવામાં કામ આવે છેને. અહીંથી આ જાણો, આ જાણો (એટલે) એ આત્મા એમ. ઈન્દ્રિયોથી જણાય એવો એ આત્મા. એથી ઈન્દ્રિયોથી અંદર ભાવઈન્દ્રિયથી જણાય એ આત્મા, દ્રવ્યેન્દ્રિય આત્મા અને એનાથી જણાય આ બાહ્ય પદાર્થ. એ રીતે ત્રણ લીધા છેને ત્યાં? ‘જો ઇંદિયે જિણિત્તા’ આહાહા..! જુઓ! કુંદકુંદાચાર્યનું છે અને આ પણ કુંદકુંદાચાર્યનું છે. ...

અહીં કહે કે ઈન્દ્રિયો છે પાંચ આ જડ, એનાથી આમ જ્ઞાન થાય છે, થાય છે તો પોતાના ઉઘાડથી ભાવઈન્દ્રિયથી પણ એ ભાવઈન્દ્રિય છે. એમાં એને એનામાં જાણવામાં આવે તો શું આવે? આ બાહ્ય પદાર્થ. એ ચીજ બાહ્ય પદાર્થ. આ ઈન્દ્રિય, આ ઈન્દ્રિય, ભાવેન્દ્રિય, જડ ઈન્દ્રિય અને આ—એને આત્મા માને તે બહિરાત્મા છે. ઈન્દ્રિયોથી આ બાહ્ય પદાર્થની, જુવાન શરીરની અવસ્થા, ફાટેલ અવસ્થા... આહાહા..! એ ઈન્દ્રિયોથી જણાય. અને એમાં આવે છે હરખ એને એ માને છે. આહાહા..!

કુંદકુંદાચાર્યની શૈલી અલૌકિક કથની! ઊંચી ભાષા, ભાવ મોટો, સમાડે એટલું બધું એમાં આહાહા..! ઈન્દ્રિયોને માનનારા બહિરાત્મા છે. એટલે શું? ઈન્દ્રિયોથી જાણવું થાય (છે) એથી એને એમ થઈ ગયું કે આ ઈન્દ્રિયોથી જાણવું થાય છેને તે હું. આહાહા..! અને ઈન્દ્રિયોથી જાણવામાં આવે આ પદાર્થ. ભગવાન તો હાથ આવે નહિ એમાં. એ પુદ્ગલ એની વિભાવિક, વિભાવિક પર્યાય છે. જે થાય છે એ બધી વિભાવિક પર્યાય છે. એક ફેરી નાગનેશના સ્મશાનમાં... છેને બહાર સ્મશાન? શું કહેવાય? ... બપોરનો અપવાસ કરીને ... આવ્યા હતાને. ત્યાં ઊભો હતો આમ. ઘણાં વર્ષ થયા. શું દેખાય છે? ... વિભાવિક પર્યાય છે. મૂળ દ્રવ્ય તો દેખાતું નથી. મૂળ દ્રવ્ય તો અણીન્દ્રિય છે. રજકણ પણ અણીન્દ્રિય છે. આહાહા..! જણાય છે આખી દુનિયા એ વિભાવિક, પુદ્ગલની વિભાવિક પર્યાય છે. ચંદુભાઈ! એ તો ઈન્દ્રિયનો

વિષય છે. આહાહા..! ઈન્દ્રિયથી થતું જ્ઞાન અને ઈન્દ્રિયથી જોવાતા પદાર્થ એથી તે ઈન્દ્રિયોને જ પોતાની માને છે એમ. એ આ વસ્તુને જ પોતાની માને છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! આ તો અનુપમ. ‘કિસીકી ઉપમા નહીં લગતી હૈ.’ એવી પરમાત્મદશા. આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- આચાર્ય કહતે હૈં કિ ઐસે પરમાત્માકો આગે કહૈંગે જિસકે ધ્યાનમૈં મુનિ નિરંતર અનુભવ કરકે...’ અંતરના આનંદસ્વરૂપનું નિરંતર ધ્યાન કરીને ‘કેવલજ્ઞાન પ્રાપ્ત કર...’ કેવળજ્ઞાન એકલી પયયિ પૂર્ણ. ‘નિર્વાણકો પ્રાપ્ત કરતે હૈં.’ આહાહા..! મોક્ષને પ્રાપ્ત થાય છે. ‘યહાં યહ તાત્પર્ય હૈ કિ પરમાત્મા કે ધ્યાનસે મોક્ષ હોતા હૈ.’ લ્યો! પરમાત્મા એટલે પોતે હોં પૂર્ણ સ્વરૂપ. એનું અંતર ધ્યાન કરવાથી નિર્વાણ થાય છે, મોક્ષ થાય છે.

હવે ‘આગે પરમાત્મા કૈસા હૈ ઐસા બતાને કે લિયે આત્મા કો ત્રીન પ્રકાર કા દિખાતે હૈં -’ આત્માની ત્રણ પ્રકારની અવસ્થાઓ—દશાઓ દેખાડે છે.

તિપયારો સો અપ્પા પરમંતરબાહિરો હુ દેહીણં।

તત્થ પરો જ્ઞાઙ્ઙઈ અંતોવાણ ચઈવિ બહિરપ્પા।।૪।।

એટલામાં ત્રણે સમાડી દીધા.

આહાહા..! જ્ઞાનાનંદે પૂર્ણ પાવનો વર્જિત સકળ ઉપાધિ સુજ્ઞાની. આનંદઘનજીમાં આવે છે. જ્ઞાનાનંદે પૂર્ણ પાવનો વર્જિત સકળ ઉપાધિ.

‘અર્થ :- વહ આત્મા પ્રાણિયોં કે ત્રીન પ્રકાર કા હૈ; અંતરાત્મા,...’ પહેલા એમ લીધું. ત્યાં પરમ છે નહિતર. પરમાત્મા, અંતરાત્મા અને બહિરાત્મા, એમ. આત્માની ત્રણ પ્રકારની દશા, આત્મા ત્રણ પ્રકારના. એક પરમાત્મા, એક અંતરાત્મા, એક બહિરાત્મા. ‘અંતરાત્મા કે ઉપાય દ્વારા...’ પછી તો પાઠ છે એ ‘અંતોવાણ’. અંતર ભગવાન આત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્ય એનું જ્ઞાન અને ભાન કરી, એના ઉપાય દ્વારા ‘બહિરાત્મપનકો છોડકર...’ રાગાદિ મારા છે એવી બુદ્ધિ છોડીને, વસ્તુ શુદ્ધ ચૈતન્યઘન છું એવો અનુભવ કરીને ‘પરમાત્મા કા ધ્યાન કરના ચાહિયે.’ લ્યો! આહાહા..!

અંતરાત્માના ઉપાય દ્વારા... આ શબ્દ છે. અંતર સ્વરૂપ ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદ એના ઉપાય દ્વારા ‘બહિરાત્માકો છોડકર...’ રાગ અને શરીરની એકતાબુદ્ધિ છોડીને પરમાત્માને પ્રાપ્ત કરે છે. આહાહા..! બહુ ટૂંકું. ‘અંતરાત્મા કે ઉપાય દ્વારા...’ છે? પાઠમાં છે? ‘અંતોવાણ’ ‘અન્તરૂપાયેન’ ચૈતન્ય જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ એનો અંતર ઉપાય—એને અનુભવીને એ દ્વારા બહિરાત્માને છોડીને. ઈન્દ્રિય, ખંડ ઈન્દ્રિય, જડ ઈન્દ્રિય આદિ છોડીને પરમાત્માના પદને પ્રાપ્ત કરે છે. આહાહા..! ઘરની વાત ઘરમાં જવાની આકરી પડે એને. બહારમાં ભમે

છેને. એમાંથી કાંઈક કહો તો એને ઠીક લાગે.

મુમુક્ષુ :- અનાદિનો કરે છે.

ઉત્તર :- ઈ જ ધર્મ છે એમ. ધર્મને સમજતા નથી. આને ધર્મ ન કહીએ, ધર્મને સમજતા નથી. ઓહો..હો..! એ જેટલી ક્રિયાઓ છે રાગની એને પોતાની માનવી એનું નામ બહિરાત્મા છે, અહીં તો કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બહિર તત્ત્વ વસ્તુમાં ક્યાં છે? આહાહા..! બહિરાત્મા દ્વારા અંતરાત્માને પ્રાપ્ત થાય એમ કહે છે. અહીં કહે (છે), ‘અંતરાત્મા કે ઉપાય દ્વારા બહિરાત્મપન કો છોડકર પરમાત્મા કા ધ્યાન કરના ચાહિયે.’ આહાહા..! પરમાત્માનું ધ્યાન કરવું, પૂર્ણ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવું.

‘ભાવાર્થ :- બહિરાત્મપન કો છોડકર...’ એ ઈન્દ્રિય અને ઈન્દ્રિયથી જણાતા પદાર્થો. દ્રવ્યેન્દ્રિય, ભાવેન્દ્રિય (અને) જણાતા પદાર્થો બધાય મારા નથી. એ બધા મારા માન્યા હતા એ મારા નથી, એને છોડી દઈને. ‘અંતરાત્મારૂપ હોકર...’ શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાન આત્મા પવિત્ર છે એમ દષ્ટિ, જ્ઞાનમાં પવિત્રપણું લાવીને અંતરાત્મા ... પવિત્રની દષ્ટિ, જ્ઞાન અને સ્થિરતા એવી પવિત્રપણાની પર્યાયને પ્રાપ્ત કરીને ‘પરમાત્મા કા ધ્યાન કરના ચાહિયે,...’ એમાં સ્થિર થઈને પૂર્ણ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિના ધ્યેયે આત્માનું ધ્યાન કરવું જોઈએ. આહાહા..! ‘ઈસસે મોક્ષ હોતા હૈ.’ એનાથી આત્માને પૂર્ણ આનંદની દશા મોક્ષ (પ્રાપ્ત થાય છે). ફરીને એને સંસાર ઉત્પન્ન ન થાય અને ઉત્પન્ન થયેલો મોક્ષ એનો વ્યય ન થાય, આહાહા..! એવી દશાને એ પ્રાપ્ત કરે છે.

‘આગે તીન પ્રકાર કે આત્મા કા સ્વરૂપ દિખાતે હૈં -’ લ્યો!

अक्खाणि बाहिरप्पा अंतरअप्पा तु अप्पसंकप्पो।

कम्मकलंकविमुक्को परमप्पा भण्णए देवो।।५।।

નિર્ણય. સંકલ્પનો અર્થ નિર્ણય. ત્રણની વ્યાખ્યા.

‘અર્થ :- અક્ષ અર્થાત્ સ્પર્શન આદિ ઈન્દ્રિયાં...’ આ સ્પર્શ, આ જોવાને આંખ, ગંધ, રસ, સ્પર્શ, કાન. પાંચ ઈન્દ્રિયો જડ. ‘વહ તો બાહ્ય આત્મા હૈ,...’ અક્ષ સ્પર્શ ઈન્દ્રિય આદિ તો બાહ્ય આત્મા. લ્યો ઠીક! ૩૧મી ગાથા પણ કુંદકુંદાચાર્યની અને આ ગાથા પણ કુંદકુંદાચાર્યની. આશય તો એક જ કહેવો છે. ભાવેન્દ્રિય, દ્રવ્યેન્દ્રિય, એનો વિષય બધા ઈન્દ્રિયો છે. એ ઈન્દ્રિયોને પોતાની માનવી એનું નામ બહિરાત્મા છે. આહાહા..! એમાં તો દેવ, ગુરુ અને શાસ્ત્ર પણ આવ્યા. ઈન્દ્રિયમાં આવ્યા ઈ. એને પણ એનાથી લાભ થશે

માનવું ઈ પરને પોતાનું માન્યું છે. એ ઈન્દ્રિયોને જ એણે આત્મા માન્યો છે એમ કહે છે.

‘સ્પર્શન આદિ પાંચ ઈન્દ્રિયાં...’ આ કાન, આંખ, નાક, જીભ અને સ્પર્શ એ તો બાહ્ય આત્મા છે. ઈન્દ્રિયો એ જ બાહ્ય આત્મા એમ કહ્યું. આલાલા..! ‘ક્યોંકિ ઈન્દ્રિયોં સે સ્પર્શ આદિ વિષયોં કા જ્ઞાન હોતા હૈ...’ એમ. જયચંદ્ર પંડિત ખુલાસો કરે છે. ઈન્દ્રિયોથી સ્પર્શનું જ્ઞાન, રૂપનું જ્ઞાન, રસનું, ગંધનું. ઈન્દ્રિયોથી આ રૂપનું જ્ઞાન, રસનું જ્ઞાન, સ્પર્શનું જ્ઞાન, શબ્દનું જ્ઞાન. આલાલા..! ‘તબ લોક કહતે હૈં કિ એસે હી જો ઈન્દ્રિયાં હૈં, વહી આત્મા હૈ,...’ બીજો આત્મા ક્યાં એની અંદર છે? આલાલા..! ભાવેન્દ્રિય, જડેન્દ્રિય અને એના વિષયો, એ સિવાય બીજો આત્મા ક્યાં હતો? કારણ કે ઈન્દ્રિયોથી જાણવાનું કામ ચાલે છે. ઈન્દ્રિયોથી જાણવાના કામમાં તો ઈન્દ્રિયો અને એનો વિષય એ ઈન્દ્રિય જાણે. આલાલા..! અને ભાવેન્દ્રિય ખંડ ખંડ અને એમાં જણાતા વિષયો એ બધા જડ પર છે. એને પોતાના માનવા એનું નામ મિથ્યાદષ્ટિ બહિરાત્મા છે. આલાલા..! આત્મામાં દયા, દાન ને પુણ્યના વિકલ્પો એ પણ આત્મામાં નથી. એ બહિર્ છે. એને પોતાના માનવા એનું નામ બહિરાત્મા છે. ઝીણી વાત, ભાઈ! સમ્યક્દર્શનની વ્યાખ્યા ઝીણી બહુ, સૂક્ષ્મ.

અહીં કહ્યુંને? ‘અક્ષાણિ બાહિરપ્પા’ એમ કહ્યુંને? એ ઈન્દ્રિયો છે એનાથી આમ જાણવું થાય છેને? એથી એમ માને છે કે આ આત્મા. પણ એ આત્મા ક્યાં? એ તો એક સમયનો પર્યાય જાણવામાં આવે છે. એ સવારમાં આવ્યા, સાથે આવે છે. મેં જોયું હતું. આલાલા..! બહુ ટૂંકું કહ્યું છે. ઈન્દ્રિયો ખંડ, જડ (ઈન્દ્રિય) અને એનો વિષય એ બધો ઈન્દ્રિયોથી જાણવામાં આવે છે. ઈન્દ્રિયોથી આત્મા જાણવામાં આવતો નથી અને ઈન્દ્રિયોથી જાણવામાં આવ્યું એટલે આ ઈન્દ્રિયો તે આત્મા. અથવા ભાવેન્દ્રિય ખંડ ખંડથી જાણવામાં આવ્યું તે આત્મા. આલાલા..! એ બહિરાત્મા મિથ્યાદષ્ટિ છે. સમજાણું કાંઈ? કહો, શાંતિભાઈ! કે દિ’ અહીંયા હતું? બધું વાંચ્યું હતુંને તમે? કલકતામાં.

મુમુક્ષુ :- ભૂતકાળમાં.

ઉત્તર :- ભૂતકાળમાં. આલાલા..!

‘અંતરઅપ્પા તુ અપ્પસંકપ્પો’ ભગવાન આત્મા શુદ્ધ આનંદનો નાથ છે. એનો અંતર અનુભવ થઈને નિર્ણય થવો એને અહીંયા અંતરાત્મા કહે છે. શબ્દ તો આટલો જ પડ્યો છે. ‘અપ્પસંકપ્પો’ આત્માનો સંકલ્પ નિર્ણય. ભગવાન આત્મા એ ઈન્દ્રિય જેટલો નથી, ખંડ ખંડ ઈન્દ્રિય જેટલો નથી, ઈન્દ્રિયમાં નથી, ઈન્દ્રિયના વિષયમાં એ નથી. એ તો આનંદનો નાથ પૂર્ણ શુદ્ધ ચૈતન્યઘન છે. આલાલા..! એવા આત્માનો અનુભવ થઈને નિર્ણય (જેને થાય) એને અહીંયા અંતરાત્મા કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? બહુ ટૂંકું કહ્યું.

અહીં તો ‘અક્ષાણિ બાહિરપ્પા’ એમ કીધુંને? ઓલી માને-બાનેની વાત લીધી નથી. ઈન્દ્રિયો તે બહિરાત્મા. આહાહા..! એટલે કે ઈન્દ્રિય અને ઈન્દ્રિયના વિષયને અને એ જાણવું થાય ખંડ ખંડ ઈન્દ્રિયમાં ત્યાં જ પોતાનું માન્યું છે એણે. એનું નામ બહિરાત્મા છે. આહાહા..! ઓલો ભગવાન તો અંતર અણીન્દ્રિય પડ્યો રહ્યો છે આખો. જે મનનો વિષય નથી, વિકલ્પનો વિષય નથી, ઈન્દ્રિયનો વિષય તો શેનો હોય ઈ? આહાહા..!

‘ઈન્દ્રિયોંસે સ્પર્શન આદિ વિષયોં કા જ્ઞાન હોતા હૈ તબ લોગ કહતે હૈં કિ એસે હી જો ઈન્દ્રિયા હૈં, વહી આત્મા હૈ.’ આહાહા..! જ્ઞાન-ખંડ ઈન્દ્રિયમાં જાણાય છે કેટલું? મોટા ડુંગરા જાણાય, ભગવાનની મૂર્તિ જાણાય, ભગવાન જાણાય. લ્યો! સમવસરણ જાણાય. ઈન્દ્રિયોથી તો આ જાણાય કહે છે. એને જ પોતાનું માને તે બહિરાત્મા છે. આહાહા..! બહિરાત્મા એટલે મિથ્યાદષ્ટિ. આહાહા..! કાને આબરૂ સાંભળીને ખુશી થાય એ ઈન્દ્રિયને પોતાની માને છે. આંખે રૂપ દેખીને સ્ત્રી આદિના કે ભગવાનની મૂર્તિના... આહાહા..! એની પર્યાયબુદ્ધિ છેને એ? ત્યાં જ અટક્યો છે એમ કહે છે. આ મને લાભદાયક છે, આ હું. ત્યાંથી બુદ્ધિ ઉઠાવીને અંદરમાં મૂકવી (એની) બહિરાત્માને તો ખબર નથી. આહાહા..! સાધુ થઈને ફરે, ત્યાગી થઈને ફરે, પણ વસ્તુ તો ઊંધે રસ્તે છે બધી. આહાહા..!

‘ઈસપ્રકાર ઈન્દ્રિયોં કો બાહ્ય આત્મા કહતે હૈં.’ જોયું! બાહ્ય એટલે? એ એને જ પોતાનું માને. ઈન્દ્રિયોને, ઈન્દ્રિયના વિષયને અને ઈન્દ્રિયને જાણવાની ખંડ ખંડ ઈન્દ્રિયને, એમ. તો એ બહિરાત્મા મિથ્યાદષ્ટિ (છે). વસ્તુ આખી રહી ગઈ. એક સમયનો પર્યાય ખંડ ખંડ ઈન્દ્રિયનો એ બાહ્ય છે. અંતરમાં સમાય એ ક્યાં છે? ‘અંતરાત્મા હૈ વહ અંતરંગ મેં આત્મા કા પ્રકટ અનુભવગોચર સંકલ્પ હૈ...’ જોયું! ‘અપ્પસંકલ્પો’ની વ્યાખ્યા કરી પાછી. ‘અંતરંગ મેં આત્મા કા પ્રકટ અનુભવગોચર સંકલ્પ હૈ...’ નિર્ણય, એમ. અનુભવ થઈને નિર્ણય થવો એનું નામ ‘અપ્પસંકલ્પો’ અંતરાત્મા. આહાહા..!

આત્મા પોતાની જ્ઞાનની પર્યાયમાં અંતર્મુખ થઈને જે જાણવામાં આવે, એનો જે અનુભવ થાય, એમાં જે નિર્ણય (થાય) એ નિર્ણય. એ અંતરાત્મા. બહારથી ધારણામાં નિર્ણય આવ્યો કે આત્મા આવો છે ને આત્મા આવો છે એ નહિ એમ કહે છે. વ્યાખ્યા બહુ સરસ કરી છે. ‘અપ્પસંકલ્પો’ છેને? આત્મા જેવો છે તેવો નિર્ણય. એમ ‘અપ્પસંકલ્પો’. આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યઘન એનો અનુભવ એ નિર્ણય. ‘અપ્પસંકલ્પો’ અંતરાત્મા. આત્મા પૂર્ણ શુદ્ધ ધ્રુવસ્વરૂપ દ્રવ્ય, એનો અનુભવ થઈને નિર્ણય (થાય) એ ‘અપ્પસંકલ્પો’ એ અંતરાત્મા. આહાહા..! વિશેષ આવશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

નોંધ :- પ્રવચન - ૧૫૦ ઉપલબ્ધ નથી.

**વૈશાખ વદ ૧૩, રવિવાર તા. ૧૯-૦૫-૧૯૭૪
ગાથા - ૬ થી ૯, પ્રવચન - ૧૫૧**

મોક્ષપાહુડ. પરમાત્માના વિશેષણો કહે છે. આવા પરમાત્માને જાણીને, એવો જ આત્મા છે પોતે એનું ધ્યાન કરવું એમ કહે છે. અહીં સુધી આવ્યું છે. ‘પરમેષ્ટી હૈ-પરમપદમે સ્થિત હૈ,...’ કેવા છે પરમાત્મા? પરમેષ્ટી પરમપદમાં સ્થિત. ‘પરમજિન હૈ,...’ પરમાત્માનું .. એ પોતે પરમાત્મસ્વરૂપ એવો જ છે. ‘સબ કર્મો કો જીત લિયે હૈ,...’ સિદ્ધ પરમાત્મા છે એને સર્વ કર્મનો અભાવ છે. એમ આ આત્મા પૂર્ણ સ્વરૂપ છે એ પણ સર્વ કર્મથી રહિત છે. જે સ્વરૂપ છે એ તો ભવ અને ભવના ભાવ રહિત છે, તેમ એક સમયની પર્યાયિન જે અવસ્થા એનાથી રહિત છે. એવો જે પરમાત્મા પોતાનો સ્વભાવ એનું ધ્યાન કરવું. એને ધ્યેય બનાવીને એમાં એકાગ્ર થવું. આ પરમાત્મા થવાનો ઉપાય છે.

‘શિવંકર હૈ...’ કેવા છે પરમાત્મા? શિવંકર. ‘ભવ્યજીવો કો પરમ મંગલ...’ છે. શિવનો અર્થ પહેલો એ ઉપદ્રવ રહિત છેને એટલે મંગળ કર્યો. ઉપદ્રવ રહિત શિવનો અર્થ. પરમાત્મા પરમ મંગલસ્વરૂપ છે. એટલે કે પરમાત્મા ઉપદ્રવ રહિત છે (એમ) શિવનો અર્થ કર્યો, એટલે કે પરમ મંગલ છે. એમ આ આત્મા ધ્રુવ પણ પરમ મંગલ છે, શિવંકરનો છે ઈ. આહાહા..! પરમ મંગળ. એક વાત. પછી શિવંકરનો લીધો બીજો અર્થ. ‘મોક્ષ કો કરતા હૈ,...’ શિવ એટલે પૂર્ણ આનંદરૂપી મોક્ષ એને કરે છે એટલે પરમાત્મા એ રૂપે પરિણામે છે અને આ આત્મા પણ મોક્ષનો કરનાર છે. પૂર્ણ સ્વરૂપ છે એ મોક્ષની પર્યાયિને કરે છે એમ અત્યારે દ્રવ્ય અને પર્યાય એની ગણીને એમ કહ્યું છે.

નિશ્ચયથી ધ્રુવસ્વરૂપ જે છે... અહીં તો શિવંકર સિદ્ધ કરવું છેને? મોક્ષનો કરનાર સિદ્ધ કરવું છે. નહિતર તો મોક્ષની પર્યાય છે એ દ્રવ્ય કરતું નથી. આહાહા..! આવી વાત છે. ધ્રુવસ્વરૂપ જે છે નિત્ય ધ્રુવ એ તો પરને કરતું નથી, ભવના ભાવને કરતું નથી અને એની પર્યાય જે છે જાણવાની એને પણ એ કરતું નથી. એવો એ પરમસ્વભાવ ચૈતન્ય પરમ ધ્રુવ સહજ સ્વભાવ એનું ધ્યાન કરવું. આહાહા..! ધ્યાન એ પર્યાય છે. પણ અહીં તો શિવંકર શબ્દ સિદ્ધ કરવો છેને? પરમ મંગલિકના કરનાર છે અને મોક્ષના કરનાર છે, એમ કહે છે. પરમાત્મા. આહાહા..! જેને આવા પરમાત્મા જ્ઞાનમાં વસ્યા, જેને આત્મા પરમાત્મા પરમ

મંગળરૂપ વસ્તુ એ તો પરમ મંગળદશા થઈ એની. અને એ મોક્ષના કરનાર છે પરમાત્મા. એ જે અંતરમાં તેટલો અને તેવો જ હું છું એમ જાણતાં, અનુભવતાં એ મોક્ષનો જ કરનાર છે આત્મદ્રવ્ય. દ્રવ્ય મોક્ષનો કરનાર છે. આગળ હદ તો એ મોક્ષની પર્યાયનો પણ કરનાર નથી. આરે.. ભારે ઝીણી વાત. સમજાણું કાંઈ?

આવા પરમાત્માને... શાશ્વત છે એ ભગવાન. સિદ્ધ પરમાત્મા, પરમાત્મા અથવા ધ્રુવસ્વરૂપ શાશ્વત છે. શાશ્વત આત્મા ત્રિકાળી નિત્યાનંદ પ્રભુ એનું ધ્યાન કરવું. કાં શાશ્વત પરમાત્મા સિદ્ધ થયા એવો હું છું એમ કરીને ધ્યાન કરવું. આહાહા..! ઝીણી વાતું ભારે ભાઈ! સવારમાં ઓલો આવ્યો હતો છોકરો જસુ. જસુ છેને. ઈ કહે, આત્મા-આત્મા કરો છો, પણ આત્મા તો દેખાતો નથી. એની બેને કે માએ પૂછ્યું હશે. આવ્યો હતો, નહિ? સવારમાં આવ્યો હતો. આત્મા-આત્મા કરો છો, પણ આત્મા તો દેખાતો નથી. ભાઈ, દેખાતો નથી એ કોણ નિર્ણય કરે છે? કીધું. એને તો પકડાય નહિ, બાળક છે. પણ એને તો એની માએ કીધું હશે. આહાહા..! ખરેખર તો આત્મા જ જણાય છે. એ તો કહેશે અંદર.

મુમુક્ષુ :- દરેક વખતે જ્ઞાન જણાય છે.

ઉત્તર :- જ્ઞાન જણાય છેને. શરીર ક્યાં જણાય છે? શરીર તો પર રહ્યું. એ સંબંધીનું અહીં જ્ઞાન જણાય છે. રાગ છે એ સંબંધીનું જ્ઞાન જણાય છે. પરવસ્તુ વાણી આદિ પરવસ્તુને જાણતા, જેમાં જણાય છે એ જ્ઞાનની પર્યાય જણાય છે. ઝીણી વાતું બહુ પણ. આહાહા..! જ્યાં હોય ત્યાં આત્માની જ પ્રસિદ્ધિ છે. પરની પ્રસિદ્ધિ ક્યાં છે? એ સર્વવિશુદ્ધમાં ન આવ્યું? ઓલા દીપના દાખલે. દ્વિરૂપતા પોતે પ્રકાશે છે. પરને અને પોતાને પ્રકાશે છે એવી પર્યાયનું દ્વિરૂપતાનું સામર્થ્ય એનું પોતાનું છે. આહાહા..! પરને પ્રકાશે, પર તો ભિન્ન ચીજ રહી ગઈ. શરીર, વાણી, મન આ તો જડ ભિન્ન છે. અરે! દયા, દાનના પરિણામ એ રાગ એ પણ ભિન્ન તત્ત્વ છે. એને પ્રકાશનારું-જાણનારું તત્ત્વ એ એને પણ જાણે અને પરને જાણે, ખરેખર તો એ સ્વ-પરને જાણવાનું સ્વનું જ સામર્થ્ય છે એ આત્મા છે. આહાહા..! પણ ખોવાઈ ગયો છે આખો. મૂળ ચીજની જ ખબર ન મળે કે આ આત્મા શું ચીજ છે.

એ આત્મા તો, અહીં કહ્યુંને? શાશ્વત વસ્તુ છે. પરમાત્મા શાશ્વત છે એમ ભગવાન આત્મા નિત્ય વસ્તુ શાશ્વત છે. એ પરમાત્મસ્વરૂપ જ છે. પરમપારિણામિક પરમ સ્વભાવ જ્ઞાયકભાવ એવું પરમાત્મસ્વરૂપ એને અંતરાત્માથી સ્વરૂપનું પૂર્ણ ધ્યાન કરીને પરમાત્મા થાય. આહાહા..! મોક્ષનો અધિકાર છેને.

‘સિદ્ધ હૈ, અપને સ્વરૂપકી સિદ્ધિ કરકે નિર્વાણપદ કો પ્રાપ્ત હુઆ હૈ.’ પરમાત્મા. પોતાના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરી અને સિદ્ધપદને-સીધી ગતિને પામ્યા છે. એમ આત્મા પણ

સિદ્ધસ્વરૂપ જ છે. પામવું છે એ તો પર્યાયની વાત છે. આહાહા..! જેમાં, પર્યાય જે છે કેવળજ્ઞાનની એ પણ જેમાં નથી. એ પર્યાયથી પણ પર-ભિન્ન વસ્તુ છે. એવું જે પરમાત્મસ્વરૂપ ધ્રુવ એનું ધ્યાન કરવાથી પરમાત્મા થવાય છે. કોઈ ક્રિયાકાંડ કરવાથી ને આ વ્રત ને તપ ને ફલાણા, ઢીકણા એ બધા બંધનના કારણો છે એમ કહે છે. કહો, જ્યંતિભાઈ! આહાહા..! જગતને ઊંઘું મળ્યું છેને એટલે આ સવળી વાત કેમ છે એ બેસવી ગડ પડે આકરી. આહાહા..! એ તો ચૈતન્યબિંબ છેને. ધ્રુવ અનાદિ-અનંત સત્ સત્ એવા સત્માં પૂર્ણ સત્પણું પડ્યું છે. પૂર્ણ હોવાપણું. એ જ્ઞાન-દર્શન-આનંદ આદિ પૂર્ણ શાશ્વત ચીજ પૂર્ણ છે. એનું ધ્યાન કરવાથી સમકિત થાય છે, એનું ધ્યાન કરવાથી ચારિત્ર થાય છે, એનું ધ્યાન કરવાથી કેવળ થાય છે. લ્યો આ વાત છે.

‘ભાવાર્થ :- એસા પરમાત્મા હૈ, જો ઈસપ્રકાર સે પરમાત્મા કા ધ્યાન કરતા હૈ વહ એસા હી હો જાતા હૈ.’ પરમાત્મસ્વરૂપ. પરમ આત્મા એટલે પરમસ્વરૂપ. એવો જે ભગવાન આત્મા. એમ વાત એવી છે કે પરમાત્મા જે સિદ્ધ છે એવી જે સમયની પર્યાય નિર્મળ સિદ્ધની, એવી તો અનંતી-અનંતી પર્યાયનો સમુદાય ભગવાન આત્મામાં પડ્યો છે. આહાહા..! એટલે સિદ્ધથી પણ દ્રવ્યસ્વભાવ તો અધિક છે, ભિન્ન છે, જુદો છે, પૂરો છે. આહાહા..! એવો જે સ્વભાવ જેને પરમાં કાંઈપણ સુખબુદ્ધિ ભાસે છે એ બધા પરને જ આત્મા માનનારા છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા તો અતીન્દ્રિય આનંદનો પિંડ છે. એમાં જેને રાગની ક્રિયાથી મોક્ષ ભાસે, પરના ભાવમાં હરખ ને હોંશ ભાળીને કાંઈક સુખ છે એમ ભાસે, એ બધા પરમાં આત્મા માનનારા છે. સ્વ આત્માને ખોઈ બેઠા છે એ. એ આવશે હમણાં આઠમી ગાથામાં. ‘ણિયસરૂવચુઓ’—પોતાના સ્વરૂપથી ચ્યુત થઈ ગયા છે. આહાહા..! આ તો પરમ અંતરની વાતું છે. વીતરાગ સર્વજ્ઞદેવ તીર્થંકર પરમાત્માએ આ કહ્યું હતું એ વાત રહી. એ વાત રહી ગઈ અને રહી. બેય થયું. એ સંપ્રદાયમાંથી રહી (—નીકળી) ગઈ, વસ્તુમાં રહી. આહાહા..! કહે છે કે એવો જે ભગવાન આત્મા અથવા પરમાત્મા, એ તો પરમાત્મા એ સિદ્ધ છે એવો હું છું એવી અંતર દષ્ટિ થતાં પોતાની પૂર્ણતાનું ધ્યાન એ જ પરમાત્માનું ધ્યાન છે.

‘આગે ભી યહી ઉપદેશ કરતે હૈં -’ સાત.

આરુહવિ અન્તરપ્પા બહિરપ્પા છંડિરુણ તિવિહેણ।

ઝાઙ્ઙાઙ્ઙ પરમપ્પા ઉવઙ્ઙં જિણવરિંદેહિં।।૭।।

‘અર્થ :- બહિરાત્મપન કો મન વચન કાય સે છોડકર...’ મન, વચન અને કાયથી છોડીને. અર્થાત્ શરીર, વાણી, મન અને રાગાદિ પરવસ્તુ છે એને પોતાનો માનતો હતો

એ બહિરાત્મા છે મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..! જે સ્વરૂપમાં નથી, ચૈતન્યના સ્વરૂપમાં જે નથી એવો જે વિકલ્પ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિ (કે) કામ, ક્રોધના ભાવ કે શરીર, વાણી અને કર્મ એ સ્વરૂપમાં નથી. એથી મન, વચન અને કાયાથી પરને પોતાનું માનવું નવનવ કોટીએ છોડી દે, એમ કહે છે. આહાહા..!

‘બહિરાત્મપન કો મન વચન કાય સે છોડકર...’ બહિરાત્માનો અર્થ આ. શુભ-અશુભભાવ, શરીર, કર્મ અને બાહ્ય ઈન્દ્રિયથી દેખાતા પદાર્થો એ બધાને પોતાના માને છે એનું નામ મિથ્યાદષ્ટિ બહિરાત્મા છે. આહાહા..! એવું પરને પોતાનું માનવું મન, વચન, કાયાથી છોડી દઈને. ‘આરુહવિ અન્તરપ્પા’ ભાષા એવી છે, જુઓ! અર્થ કર્યો છે આશ્રય. ‘અંતરાત્માકા આશ્રય લેકર...’ ભગવાન પૂર્ણસ્વરૂપ એમાં આડઠ થઈને. પાઠ એમ છે. આહાહા..! જે અનાદિથી શુભ-અશુભભાવ અને એક સમયની પર્યાયમાં આડઠ હતો, મિથ્યાદષ્ટિ બહિરાત્મા... આહાહા..! એક સમયની દશા ને રાગ ને નિમિત્તમાં આડઠ હતો, એનો આશ્રય કરતો એ બહિરાત્મા. એવું બહિરાત્મપણું છોડી દઈને અંતરાત્મા આડઠ. આહાહા..! ચૈતન્યમૂર્તિ પ્રભુ પરમ આનંદનો ડુંગર, પરમ સ્વભાવનો સાગર, પરમસ્વભાવનો સાગર. આડઠ થઈને, સન્મુખ થઈને, સમીપ થઈને, આશ્રય કરીને. આહાહા..!

‘પરમાત્મા કા ધ્યાન કરો,...’ એનો આશ્રય કરીને પરમાત્માનું ધ્યાન કરો. આહાહા..! પરમાત્મા પૂર્ણ આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ એમાં સમીપ થઈને એનો આશ્રય લઈને, આશ્રય લઈને ધ્યાન કરો એમ. આડઠ થઈને ધ્યાન કરો. આહાહા..! ઝીણી વાતું ભારે ભાઈ! દિશા ફેરવી નાખ, એમ કહે છે. આ ઈન્દ્રિયો અને ઈન્દ્રિયથી દેખાતા વિષયો એ બધામાં (પોતાનું) હોવાપણું કલ્પ્યું છે, પણ પોતાનું હોવાપણું ભિન્ન છે એને જાણ્યું નથી. આહાહા..! ચૈતન્યનો સાગર પ્રભુ, સ્વભાવનો સાગર લ્યોને. ચૈતન્ય એનો સ્વભાવ છે. એવા અનંતા-અનંતા સ્વભાવ એવો જે અંતરાત્મા. આહાહા..! અંતર આત્મા, અંદર આત્મા, અંદરનો પૂર્ણ સ્વભાવ આત્મા. આહાહા..! એનો આશ્રય લઈને. આ એને મોક્ષ માટે કરવાનું (છે). આહાહા..! આ બહારમાં તો આ વ્રત પાળો, અપવાસ કરો, તપસ્યા કરો એવી વાતું ચાલે. કલો, જયંતિભાઈ! આ તો માર્ગ જુદા છે, ભાઈ! મોક્ષ નામ પરમાનંદનો લાભ, પરમ અતીન્દ્રિય આનંદનો લાભ મોક્ષ એટલે. પરમ અતીન્દ્રિય આનંદની પ્રાપ્તિ એવો જે મોક્ષ એનો ઉપાય, પરમસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એનું ધ્યાન કરવું એ એનો ઉપાય છે. એમાં આડઠ થવું એ એનો ઉપાય છે. આહાહા..! હવે એ આત્મા છે કેવો? કેવડો? એની હજી ખબર ન મળે.

ધર્મ કરનાર કોણ છે? ધર્મ એ પર્યાય છે દશા. પણ એ કરનાર કોણ છે? કેવડો છે? એની ખબરું ન મળે અને ધર્મ થઈ જાય એને. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ત્યાં લખાણું

છે નહિ? સોનગઢ વ્યારા. એ લખ્યું છે મોટું પાટીયું મોઢા આગળ. અહીંના માણસ છેને બધે. ભાઈ પણ છેને ત્યાં જ્યંતિ. જ્યંતિભાઈ. એમ કે ધર્મ કરનારને જાણ્યા વિના ધર્મ શી રીતે થાય? એવો શબ્દ હતો. અહીં કહે છે કે અંતરાત્મામાં આરૂઢ થા. પણ એ અંતરાત્મા કેવડો? કોણ છે? આહાહા..! એને જાણ્યા વિના આરૂઢ શેમાં થવું? કાંઈ આ વસ્તુ છે એમ જ્ઞાનમાં આવે તો ત્યાં આરૂઢ થાય એટલે આશ્રય કરે. આહાહા..! વીતરાગ પરમાત્મા તીર્થકરનો કહેલો માર્ગ ઘણો જ દુર્લભ છે, અશક્ય નથી.

મુમુક્ષુ :- સરળ છે.

ઉત્તર :- સરળ છે. એની પાસે પોતે છે એ સરળ છે. અભ્યાસ નથી માટે દુર્લભ છે. આહાહા..!

કહે છે કે ‘અર્થ :- બહિરાત્મપન કો મન વચન કાય સે...’ ‘તિવિહેળ’ છેને? એટલે નવ-નવ કોટીએ, પ્રકાર. કરણ, કરાવન અને અનુમોદન, મન, વચન અને કાયા. એનાથી રાગનો ભાવ, પર્યાયબુદ્ધિનો ભાવ, સંયોગી નિમિત્ત ચીજ ને નિમિત્ત ચીજથી મને લાભ થશે એવો જે પરને પોતાનો માનવાનો ભાવ એને નવ કોટીએ મન, વચન, કાયાથી છોડે. આહાહા..! અહીં તો પરમાત્મા તીર્થકરદેવ અને દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર એનાથી મને લાભ થશે તો એણે પરદ્રવ્યને પોતાનું માન્યું એમ કહે છે. ‘જ્ઞાજ્ઞજ્ઞ પરમપ્પા’ ‘પરમાત્માકા ધ્યાન કરો,...’ આહાહા..! પણ એને અસ્તિત્વ, પોતાનું હોવાપણું કેવડું, કેટલું, ક્યાં કેમ છે, એની ખબરું વિના એના તરફ કેમ ઝુકાય? જ્ઞાનમાં એ ચીજને જાણવામાં એને આવે કે આ ચીજ તો એક સમયની પર્યાયથી પણ સર્વથા ભિન્ન એવી ચીજ છે, તો વળી વિકલ્પ જે દયા, દાન ને રાગ એની તો વાત શું કરવી? આહાહા..! એવો જે પરમપદાર્થ મહાપ્રભુ એમાં આરૂઢ થઈને બહિરાત્માને છોડીને. એમ પહેલી ભાષા લીધી. પાઠમાં ‘આરુહવિ અન્તરપ્પા બહિરપ્પા છંડકુળ તિવિહેળા’ અસ્તિથી નાસ્તિ લીધી. અહીં પહેલી નાસ્તિથી અસ્તિ (લીધી). અર્થમાં.

‘પરમાત્માકા ધ્યાન કરો,...’ આહાહા..! પરમ આત્મા, પરમ સ્વરૂપ પ્રભુ જેની ખાણમાં તો અનંતા પરમાત્મા બિરાજે છે. આહાહા..! જેની ખાણમાં આત્મામાં તો અનંતા પરમાત્મા સિદ્ધ પરમાત્મા બિરાજે છે. આહાહા..! એવા પરમાત્માનું મન, વચન અને કાયાથી, કરણ, કરાવન, અનુમોદનથી. પર્યાયબુદ્ધિ, નિમિત્તબુદ્ધિ, રાગબુદ્ધિનો આશ્રય છોડીને આનું ધ્યાન કરો. આ બહુ જ ટૂંકામાં મોક્ષના ઉપાયની વ્યાખ્યા કરી છે.

‘યહ જિનવરેન્દ્ર...’ છેલ્લો શબ્દ છેને? ‘ઝવઙ્ઙં જિણવરિદેહિં’ ભગવાને એનો ઉપદેશ આવો ભગવાને કર્યો છે. આહાહા..! ભગવાન જિનવર તીર્થકરદેવ. ‘જિણવરિદેહિં’ છેને? એટલે તીર્થકર (અર્થ) કર્યું. જિનવર, ગણધરના ઈન્દ્ર તીર્થકર એવા પરમદેવ એનો આ ઉપદેશ

છે. ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર અરિહંતદેવ જિનવરદેવ વીતરાગદેવ પરમેશ્વર એનો આ ઉપદેશ છે. લ્યો! એના ઉપદેશમાં આ આવ્યું છે એમ કહે છે. વિકલ્પ આદિને છોડી દઈ... આહાહા..! વ્યવહારાદિના વિકલ્પને છોડી દઈ અને અંતરાત્મા ભગવાન આત્મામાં આડઠ થવું એમ ભગવાનનો ઉપદેશ છે. લ્યો!

‘उवइङ्गं जिणवरिदेहिं जिनवरेन्द्रै’ આહાહા..! ભગવાન આત્મા બહિરાત્મપણાની બુદ્ધિ છોડી દઈ, અંતરાત્મા પરમાત્મસ્વરૂપે બિરાજમાન ભગવાન પોતે છે એનું ધ્યાન કરવું. આહાહા..! એ ધ્યાન જ એક જ મોક્ષનો ઉપાય છે એમ કહે છે અહીં. એ સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન પણ એ આત્માનું ધ્યાન છે. આહાહા..! સમજાણું? સમ્યક્દર્શન એ ધ્રુવનું ધ્યાન છે, સમ્યક્જ્ઞાન એ ધ્રુવનું ધ્યાન છે, ચારિત્ર એ ધ્રુવનું ધ્યાન છે. આહાહા..! આમ ભગવાનના ઉપદેશમાં આવ્યું છે. હવે આ લોકો બીજી રીતે વાતું કરે. ભગવાનનો એ ઉપદેશ નથી. આહાહા..! વ્રત પાળો, અપવાસ કરો, તપસ્યા કરો. એની માનેલી તપસ્યા હોં! મૂળ તપસ્યા તો આત્મામાં આડઠ થવું એ છે. આહાહા..! મૂળ ચારિત્ર તો આત્માના સ્વરૂપમાં આડઠ થવું એ છે. એને ઠેકાણે આ બહારના વ્રતના, તપના, ભક્તિ, પૂજાના ભાવ કરો, કરતા તમને મોક્ષ થઈ જશે ધર્મ. એ જિનવરનો ઉપદેશ નથી. એ અજ્ઞાનીઓનો ઉપદેશ છે. ભારે વાતું આકરી પડે.

અહીં તો પરમાત્મસ્વરૂપે ભગવાન ‘बहिरत्ये फुरियमाणो इंदियदारेण णियसरूवचुओ’ બાહ્ય પદાર્થને પ્રગટ દેખે છે એ. ઈન્દ્રિયદ્વાર દ્વારા બાહ્ય પદાર્થને પ્રગટ દેખે છે. ‘णियसरूवचुओ’ નિજસ્વરૂપથી ચ્યુત થયો થકો. આહાહા..! બહુ ટૂંકી વાત. સમજાણું કાંઈ? કહો, ગીરધરભાઈ! એ ગાથા મૂકી છે ત્યાં ગયા હતા એકવાર. શ્રીમદ્ની. છેને ખબર છે. વાંચ્યું છે. ગાથાઓ. .. હતીને? મનસુખ ગાંધી. ખબર છેને. ગાથા મૂકી હતી. આ છે બધું એમાં. ત્યાં ઉતર્યા છીએને ઘણીવાર, દરિયાપરી. એક ફેરી પોણો મહિનો.. ૭૬ની સાલની વાત છે. ઘણાં વર્ષ પહેલાં. ૭૬-૭૬. એ બધી ગાથાઓ લખી છે.

અહીં કહે છે, ‘बहिरत्ये फुरियमाणो इंदियदारेण’ ઈન્દ્રિય દ્વારા બાહ્ય પદાર્થની પ્રગટતા દેખીને. ‘णियसरूवचुओ’ નિજની સ્વરૂપની સત્તાના સંભાળથી ભ્રષ્ટ થઈ ગયો. આહાહા..! હવે આવી વ્યાખ્યા સમજે નહિ બિચારા સાધારણ એટલે જ્યાં ત્યાં ઘુંટાઈને, જાવ સંથારો કરો, મહિનાના આહાર છોડી ઘો. એમાં શું થયું પણ? ધર્મ ક્યાં આવ્યો ત્યાં? કહો, મગનભાઈ! આ તો બીજું નીકળ્યું. આહાહા..! અણીન્દ્રિય પોતાના નિર્મળ સ્વભાવથી જણાય એવો ભગવાન આત્મા એ અણીન્દ્રિય ભાવ છે. એનાથી અણીન્દ્રિય એવી વસ્તુ જણાય. એ ઈન્દ્રિય દ્વારા પરને જાણતા અણીન્દ્રિય સ્વરૂપથી ચ્યુત થઈ ગયો એ. આહાહા..! કહો, સમજાણું કાંઈ? માણેકચંદભાઈ છે? હીરાભાઈ નથી આવ્યા હજી? ગઢે આવ્યા હતા ગઢે. આહાહા..!

આવી વાતું!

ઈન્દ્રિય દ્વાર. જુઓને ભાષા તો જુઓ! પર્યાય દ્વારા, ઈન્દ્રિય દ્વારા બાહ્ય પદાર્થને પ્રગટ દેખીને એનું અસ્તિત્વ ઁણે માન્યું. આલાલા..! કલો, વજુભાઈ! આવી વાતું! આટલો બધો ફેર માનવામાં? ઁક કોર મિથ્યાત્વ અને ઁક કોર સમ્યક્ત્વ. ઁ ઁમ કલે છે કે પ્રભુ ચૈતન્ય ભગવાન આણીન્દ્રિયસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા તો છે. ઁ આણીન્દ્રિય સ્વભાવથી જણાય ઁવો છે. ઁનાથી ચ્યુત થયેલો ‘બહિરત્થે ફુરિયમાણો ઁંદિયદારેણ’ બાહ્યમાં પ્રગટ દેખાતા પદાર્થો, આલાલા..! ઁનું અસ્તિત્વ માનીને પોતાના શુદ્ધના અસ્તિત્વ પૂર્ણ અસ્તિત્વથી ચ્યુત થઈ ગયો છે. સમજાણું કાંઈ? આલાલા..!

ભગવાન કરીને બોલાવે ઁમ કંઈ લખાણ ઁક આવ્યું છે. વચ્છરાજભાઈની વલુ છેને કોક નલિ? વચ્છરાજ પારેખ? ... તમારે તમે આપ્યા લતા. ઁ આપી ગયા છેને કાગળિયા. ઁમાં બીજ ઉપરનું લખ્યું છે. ભાનુબલેન છે, વચ્છરાજભાઈને ઘરેથી. શું કીધું? ઁણે લખ્યું લતું. ભાઈ-બલેનોને ભગવાન કલીને બોલાવે છે. ઁમ લખ્યું છે ઁણે. રાજકોટનું રતન, ઁવું કાંઈક છે. લાલભાઈ. ગોઠવ્યું ઁ બધું. બે પાના ભર્યા છે. આલાલા..!

કલે છે, બલુ ટુંકું પણ મર્મવાણું છે ઁટલે વારંવાર કલેવાય છે. આલાલા..! ‘ઁંદિયદારેણ ણિયસરૂવચુઓ બહિરત્થે ફુરિયમાણો’ અંતર પદાર્થથી ચ્યુત થયો. ચિદાનંદ ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યઘાતુ, આલાલા..! ઁનાથી ચ્યુત થયો અને ઈન્દ્રિય દ્વારે બાહ્ય પદાર્થને પ્રગટ દેખીને ઁને પોતાના માન્યા. આલાલા..! ઘન, લક્ષ્મી દેખાયને ઈન્દ્રિય દ્વારા તો લક્ષ્મી દેખાય. ઘાન, અનાજના ઢગલા ઘરે લોય. બાજરા, ઘઉં, તલ, તેલ. કુટુંબ. આઠ-આઠ છોકરા, ઁના છોકરા અને ઁના છોકરા દેખીને આમ.. આલાલા..! કોના પણ? ઁ તો પર છે. ઁ તો ઈન્દ્રિય દ્વારા જણાય ઁ વિષય છે. આલાલા..!

‘આદિ ઈષ્ટ પદાર્થો મેં...’ આદિમાં ત્રિલોકનાથ ભગવાન, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પણ આવ્યા. ઁ ઈન્દ્રિય દ્વારા ‘ઘન્ય, ઘાન્ય, કુટુંબ આદિ ઈષ્ટ પદાર્થો મેં સ્ફુરિત...’ ઁનું પ્રગટપણું દેખાણું ઁમ કલે છે. આ છે ઁમ દેખે. આ. આ છે ઁમ દેખાય છે ઁને. આલાલા..! ‘તથા ઈન્દ્રિયોં કે દ્વાર સે અપને સ્વરૂપ સે ચ્યુત હૈ...’ આલાલા..! વર્તન કેમ કરે છે આચરણ? ઁ પ્રશ્ન અહીં મૂક્યો નથી ઁણે. ફક્ત ઁની દષ્ટિ ઈન્દ્રિય દ્વારા પરમાં ગઈ છે ઁમાં ઁનું લોવાપણું ઁટલું ઁ માને છે. આલાલા..! આ બાયડી અમારી, છોકરા અમારા, મકાન અમારા, પૈસા અમારા, લડકા અમારા. લડકા સમજાણું? પેટી. નાની-મોટી પેટી. આલાલા..! માલ સંઘરે તો પાછા ડબા લોય. મોટો માલ વખારમાં લોય અને ઁક ઁક ડબામાં પાંચ શેર-દસ શેર નમુનો લોય. આ જાતની ચા, આ જાતનું ફલાણું, કાજુ, આ જાતના બદામ.

એની જાત હોય છેને? આમ ડબાની હાર બધી હોય. માથે નામ લખ્યા હોય. લાકડાના ઘોડા હોય. અમારે ત્યાં પાલેજમાં છેને. આ તો ઘરની વાત ચાલે છે. પાલેજમાં મોટા ઘોડા. હમણાં તો ... હવે છોકરો જુદો થઈ ગયો. આમ દેખીને ખુશી થાય અંદર ગરે ત્યાં. ડબ્બા રંચ્યા હોય મોઢા આગળ. લાંબા ડબ્બા આમ નાખ્યા હોય મોઢા આગળ નામ લખેલા. નમૂનો હોય માલનો. આમ દેખે ઈન્દ્રિય દ્વારા આહાહા..! આ અમારી દુકાન. છોટાભાઈ! છોટાભાઈએ તો છોડી દીધું. આહાહા..!

બાહ્યમાં ‘બહિરત્યે ફુરિયમાણો ઇંદિયદારેણ ગિયસરૂવચુઓ’ એ તો સ્વરૂપથી ચ્યુત થયો છે. આહાહા..! ‘ઔર ઈન્દ્રિયોં કો હી આત્મા જાનતા હૈ...’ કારણ કે એ અંશબુદ્ધિ છે એથી ઈન્દ્રિયોને જ પોતાની માને છે. ભાવેઈન્દ્રિય લ્યો કે જડ ઈન્દ્રિય લ્યો એને જ પોતાની માને છે. આહાહા..! ભાવેઈન્દ્રિય એટલે એક જ્ઞાનનો અંશ એક એક વિષયને જાણે એને ભાવેઈન્દ્રિય કહીએ, એને પોતાની માને છે. આહાહા..! ‘ઈન્દ્રિયોં કો હી આત્મા જાનતા હૈ એસા હોતા હુઆ અપને દેહ કો હી આત્મા જાનતા હૈ...’ લ્યો! એ દેહને જ જાણ્યુંને? એ પર્યાયબુદ્ધિમાં દેહ જ આવ્યો પછી. એક સમયની દશાને જ્યાં પોતાની માની એટલે એનું લક્ષ લંબાણું તો દેહ અને રાગમાં જાય છે. આહાહા..! કારણ કે એનો વિષય તો એ છે. આહાહા..!

‘અપને દેહ કો હી આત્મા જાનતા હૈ...’ છેને? ‘હોતા હુઆ અપને દેહ કો હી આત્મા જાનતા હૈ નિશ્ચય કરતા હૈ, ઈસપ્રકાર મિથ્યાદષ્ટિ બહિરાત્મા હૈ.’ આ પ્રકારે મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..! આ મિથ્યાદષ્ટિપણું એના પાપના ફળમાં રોકાય છે એની ખબર નથી. કોકની હિંસા કરે એવું હોય તો એને પાપ લાગે (એમ) દેખાય. પણ ઈન્દ્રિય દ્વારા સ્વરૂપથી ચ્યુત થયો એ જીવની હિંસા કરી. આહાહા..! જેને જીવતત્ત્વ કહીએ, જ્ઞાયકભાવ, ધ્રુવભાવ, અનંતગુણનો પિંડ. ઈન્દ્રિય દ્વારના પ્રેમમાં પડ્યો જોતો આવા સ્વરૂપથી ચ્યુત થયો છે એ જ હિંસા છે. આહાહા..! આવું સ્વરૂપ છે એનો નકાર કરે છે અને આ છે તે હું, એનું નામ જ હિંસા છે. આહાહા..! જીવિયા વહોરવિયા... આવું જે જીવનું જીવતર ત્રિકાળ જ્ઞાયક શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ એને પડદો માર્યો. ઈન્દ્રિય દ્વારા મેં આ જોયું, આ જ હું, આ નહિ. એનો અર્થ કે આ જીવતર જીવનું છે એ હું નહિ. એ નહિનો અર્થ નકાર કર્યો, હિંસા કરી અને આ છે એ હું છું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આવો માર્ગ છે. આ મોરબીવાળા આવ્યા છે સાંભળવા. ત્યાં ભાઈએ મોકલ્યા છે શાંતિભાઈએ કે ભાઈ ત્યાં જાવ તો ખરા, એકવાર સાંભળો તો ખરા. અહીં તો આવું વ્યાખ્યાન છે. સાંજે આવ્યા છે. આહાહા..! ધનબાદથી શાંતિભાઈ છેને એણે (મોકલ્યા). ત્યાં આવ્યા નથી? ... નથી આવ્યા ત્યાં? અહીં

ઉત્તર્યા હશે. શાંતિભાઈના મકાન છે અહીં. શાંતિભાઈ છે.

અહીં તો આવો માર્ગ છે ભગવાનનો બાપુ! આ વાત છે. વીતરાગ કેવળી પરમાત્મા તીર્થંકરદેવ એના હુકમમાં તો આ આવ્યું છે. આહાહા..! બહારના અપવાસ ને એ બધી ઈન્દ્રિય દ્વાર એ તો બધા લખ્મણ. દયા, દાન એ બધા ઈન્દ્રિય દ્વારના લક્ષણો બધા. આહાહા..! એને જ પોતાનું માની, અણીન્દ્રિય એવો ભગવાન પોતાનો સ્વભાવ એનાથી એ ચ્યુત થયો છે. આહાહા..! એને અણીન્દ્રિય એવા પોતાના સ્વભાવ ઉપર આરૂઢ થઈ અને બહિરાત્માથી ચ્યુત થા. એ આવી ગયું છે પહેલું. ‘બહિરપ્પા છંદઝુણ’ આવ્યુંને એ? એને છોડ્યું છે. અહીં આત્માને છોડ્યો છે. જ્ઞાનીએ બહિરાત્માને છોડ્યો છે, અજ્ઞાનીએ સ્વરૂપને છોડ્યું છે. અસ્તિ-નાસ્તિથી વાત કરી છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મતમતાંતર એટલા થયા કે એને, કોનું સત્ય છે એ નિર્ણય કરવા માટે બિચારાને મુશ્કેલી પડે છે. કેટલા મતમતાંતર થઈ ગયા. આહાહા..! મારા ને તારા. એમાં પક્ષમાં મુંઝાઈ ગયા માણસ. સત્ય વસ્તુ ભગવાન ત્રિલોકનાથ શું કહે છે, સત્યનું આરૂઢ અને અસત્યનું છોડવું. અજ્ઞાનીને અસત્યનું આરૂઢ અને સત્યનું છોડવું. આહાહા..! મનસુખભાઈ! આવી વાત છે. આહાહા..! શું કીધું?

મુમુક્ષુ :- બન્ને ત્યાગી થયા.

ઉત્તર :- એક બહિરાત્માનો ત્યાગી (અને) અજ્ઞાની સ્વરૂપનો ત્યાગી. આહાહા..! દષ્ટિ ફેરે સૃષ્ટિ છે. આહાહા..! ઈન્દ્રિય દ્વારા દષ્ટિથી જોતા એની ઉત્પત્તિ તદ્દન મિથ્યાત્વ અને અજ્ઞાનની થાય છે. જે પોતાનો નથી એને માનવાની દષ્ટિ થાય છે. આહાહા..! અને સ્વભાવથી અણીન્દ્રિયથી અણીન્દ્રિયને જોતાં... સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! સ્વરૂપની સૃષ્ટિ થાય છે ત્યાં, ત્યાં સ્વરૂપની ઉત્પત્તિ થાય છે. આહાહા..! ‘ઈસપ્રકાર મિથ્યાદષ્ટિ બહિરાત્મા છે.’

‘ભાવાર્થ :- એસા બહિરાત્માકા ભાવ છે, ઉસકો છોડના.’ આહાહા..! મન, વચન અને કાયા, એના ભાવ અને એનાથી દેખાતી ચીજ બહારની—એ બધી પર છે. એવી બુદ્ધિ છોડી દેવી એણે કે આ મારા છે એમ. આહાહા..! લ્યો આઠ થઈ.

‘આગે કહતે હૈં કિ મિથ્યાદષ્ટિ અપની દેહ કે સમાન...’ હવે બીજાની આવી. ‘દૂસરે કી દેહ કો દેખકર...’ બીજાનો આત્મા એમ. સ્ત્રીનો દેહ દેખી અને એનો એ આત્મા. આહાહા..! દેહની સામું જોવે આમ લાગે સુંદરતા એ બધો એનો આત્મા છે એ. આહાહા..! આત્મા, દેહની ચેષ્ટા અને ક્રિયાથી ભિન્ન છે એનું એને ભાન નથી. જેમ પોતાની ઈન્દ્રિયો અને દેહને પોતાના માને છે, એમ બીજાના દેહને એનો આત્મા છે એમ માને છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ‘આગે કહતે હૈં કિ મિથ્યાદષ્ટિ અપની દેહ કે સમાન...’

બીજાનો દેહ દેખેને. પોતાનો દેહ છે ઈન્દ્રિયો એ દ્વારા જોવે છે એમ એને એ જોવે છે. આ. આ એનું શરીર અને આ સુંદર ને એની ચેષ્ટા ને એની ભાષા ને.. એ બધો એનો આત્મા છે. એમ માનીને પોતે સ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ થઈ રહ્યો છે. વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

વૈશાખ વદ ૧૪, સોમવાર તા. ૨૦-૦૫-૧૯૭૪
ગાથા - ૯ થી ૧૨, પ્રવચન - ૧૫૨

ણિયદેહસરિચ્છં પિચ્છિરૂણ પરવિગ્ગહં પયત્તેણ।

અચ્ચેરણં પિ ગહિયં જ્ઞાજ્જજ્જ પરમભાવેણ।।૧।।

‘અર્થ :- મિથ્યાદષ્ટિ પુરુષ અપની દેહ કે સમાન...’ પોતાનો દેહ છેને એને પોતાનો આત્મા માને છે. આત્મા ભિન્ન છે એનું તો ભાન નથી. ક્યાંક તો એણે હોવાપણું તો માનવું જોઈએને? રાગાદિ, દેહાદિમાં આત્મા છે એમ માને. બીજાના દેહને દેખીને એનો આત્મા છે એમ માને. એનો દેહ છે એ આત્મા છે, એમ. ‘દેહકો દેખકર કે યહ દેહ અચેતન હૈ તો ભી મિથ્યાભાવ સે આત્મભાવ દ્વારા...’ આત્મભાવ એટલે એ આત્મા છે. ‘બડા યત્ન કરકે...’ એના ... આત્મા છે એમ માનીને પર તરફની યત્ના કરે છે. ક્યાં ગયા તમારા? સમજાય છે કાંઈ?

પોતાના દેહને આત્મા (માને છે). કારણ કે રાગાદિ બધો દેહ છે. ચૈતન્યમૂર્તિ જે ભગવાન શુદ્ધ તે આત્મા છે એને ન જાણતા રાગ અને દેહને આત્મા માને છે, એ પરના દેહને જ એ આત્મા માને છે. એમ. એમ માનીને ‘મિથ્યાભાવ સે આત્મભાવ દ્વારા...’ એ આત્મા છે એમ માનીને ‘બડા યત્ન કરકે...’ એ આત્મા છે પરનો દેહ એમ માનીને એમાં યત્ન કરે છે. ‘આત્મા ધ્યાતા હૈ...’ આહાહા..! એ માને કે આ છે, દેહ છે એ આત્મા છે. એનો આત્મા એટલે એ શરીર ઈ આત્મા એમ. ચૈતન્યની ભિન્નતાનું ભાન નથીને એટલે આ રીતે પોતાને માને અને પરને પણ એ રીતે માને છે. આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- બહિરાત્મા મિથ્યાદષ્ટિ કે મિથ્યાત્વકર્મ કે ઉદય સે...’ એ તો મિથ્યાત્વકર્મનો ઉદય કહેતા જ એના ... જરૂર નથી. ઉદય એને જ કહેવાય, નહિતર તો

નિર્જરા કહેવાય. રાગ-દ્રેષ કરે તો એને ઉદય કહેવાય. વાત એમ છે. ‘મિથ્યાત્વકર્મ કે ઉદય સે મિથ્યાભાવ છે, ઈસલિયે વહ અપની દેહ કો આત્મા જાનતા છે...’ પોતાના દેહને એ આત્મા જાણે છે. ‘વૈસે હી પર કી દેહ અચેતન છે તો ભી ઉસકો પર કી આત્મા...’ જોયુંને? એ દેહને જ પરનો આત્મા માને છે. અર્થમાં ખોટું લખ્યું છે. અર્થ એની સાથે મેળવાળો નથી. ઘણાં આમાં અર્થ ફેરફાર થઈ ગયા છે. લખાઈ ગયું હોયને આવડત નહિ. એને આવા કામ સોંપવા નહિ. ભાઈએ કીધું નહિ છોટાભાઈએ? આવા અર્થ ઘરના નાખવા અને પોતાને ... નીચે એવો ફેરફાર કર્યો છે. નીચલી ગાથાના અર્થમાં. અહીં તો પરને આત્મા માને અને પરમાં બડા યત્ન કરે એમ કહે છે. બસ.

અહીં ‘(અર્થાત્ પર કો ભી દેહાત્મબુદ્ધિ સે માન રહા છે ઓર એસે મિથ્યાત્વભાવ સહિત ધ્યાન કરતા છે)’ એમ નથી. પરને આત્મા, એનો દેહ છે એ પરનો આત્મા છે. એ જ આત્મા અને એની એને સાવધાની એના પ્રત્યે એને એ આત્મા માનીને એનું ધ્યાન રાખે છે. આહાહા..! એમ સમજવું. લ્યો! ‘દેહ કો આત્મા જાનતા છે વૈસે હી પર કી દેહ અચેતન છે તો ભી ઉસકો પર કી આત્મા માનતા છે ઓર ઉસમેં બડા યત્ન કરતા છે...’ એમ. એ આત્મા છે .. એમાં એ યત્ન કરે છે. એમ છે. ‘ઈસલિયે એસે ભાવકો છોડના-યહ તાત્પર્ય છે.’

‘આગે કહતે હૈ...’ આ લોકો કહે ... અંદર હોય અને એને લગતી એ વાત છે. આ તો ઘરનું નાખે અંદર અને આખો અર્થ ફરી જાય. ... પણ હવે છપાઈ ગયું એટલે શું કરે? ... અર્થ ખોટો છે. ... અહીં તો કહે છે કે આ શરીરને જે આત્મા માને છે. આત્મા વસ્તુ ભિન્ન છે એની ખબર નથી. એથી ક્યાંક હોવાપણું તો સત્તાનો સ્વીકાર તો જોઈશને? એટલે પછી રાગને કરે એ આત્મા, એમ બીજાનું શરીર અને રાગ એ આત્મા. અને પોતે જેમ પોતાના શરીર માટે આત્મા માનીને સંભાળ રાખે છે, એમ એ દેહનો આત્મા માનીને એની સંભાળ કરે છે. બસ. સમજાણું કાંઈ?

હવે દસમું. બે જ ગાથા બાકી છે. ૧૧. ‘આગે કહતે હૈ કિ એસી હી માન્યતા સે પર મનુષ્યાદિ મેં મોહ કી પ્રવૃત્તિ હોતી છે :-’

સપરજ્ઞવસાણં દેહેસુ ય અવિદિદત્થમપ્પાણં।

સુયદારાઈવિસણ મણુયાણં વડ્ઠ ઇ મોહો।।૧૦।।

‘અર્થ :- ઈસપ્રકાર દેહ મેં સ્વ-પરકે અધ્યવસાય...’ એ નિશ્ચય કોંસમાં ન જોઈએ. ‘સ્વ-પર કે અધ્યવસાય અર્થાત્ નિશ્ચય...’ એમ. ચંદુભાઈ! એમ અર્થ કર્યો છે. સ્વ-પરનો અધ્યવસાય એટલે કે નિશ્ચય, બસ એમ જોઈએ. કોંસમાં નિશ્ચય એમ ન જોઈએ.

સીધો નિશ્ચય જોઈએ. અર્થાત્ નિશ્ચય એમ. સ્વપરની એકત્વબુદ્ધિ એવો જે અધ્યવસાય એમ. એવો જે નિશ્ચય. આમાં ફેર આખો. આ ગાથાના અર્થમાં બધો ફેર. .. બધા ગોટા વાળ્યા છે. ‘દેહમેં સ્વ-પરકે અધ્યવસાય અર્થાત્ નિશ્ચય કે દ્વારા...’ એમ સીધો જોઈએ. કૌંસની જરૂર નથી.

‘મનુષ્યોં કે સુત...’ એટલે દીકરા, સ્ત્રી ‘દારાદિક જીવોમેં મોહકી પ્રવૃત્તિ કરતે હૈં,...’ પરમાં સાવધાની કરે છે. આહાહા..! ‘કૈસે હૈં મનુષ્ય,...’ ત્યાં આખો પાઠ પડ્યો રહ્યો. જયચંદ્ર પંડિતનો. એનો આખો પાઠ. અવિદિત એમ જોઈએ. અવિદિત—નથી જાણ્યા જેણે અર્થ કહીએ પદાર્થ. એનો આત્મા એટલે એનું સ્વરૂપ. એમ જોઈએ. આખો મોટો ફેર છે. ‘દેહમેં સ્વ-પરકે અધ્યવસાય અર્થાત્ નિશ્ચય...’ એમ. અધ્યવસાય એટલે નિશ્ચય એમ. કૌંસમાં નહિ. ‘કે દ્વારા મનુષ્યોં કે સુત દારાદિક જીવો મેં મોહ કી પ્રવૃત્તિ કરતે હૈં, કૈસે હૈં મનુષ્ય,...’ અવિદિત કહીએ નહીં જાના હૈ. એ શબ્દ આખો પડ્યો રહ્યો છે મૂળ પાઠનો. ‘કૈસે હૈં મનુષ્ય,...’ અવિદિત કહીએ નહીં જાના હૈ એમ જોઈએ પહેલું. શું? અર્થ. એટલે કે પદાર્થ. ઉસકા આત્મા. એમ. પાઠ છેને? ‘અવિદિદત્થમપ્પાણં’ અહીં આત્મા ઓલો અને એની વાત નથી. અવિદિત અર્થ એનો આત્મા. એનો આત્મા એટલે એનું સ્વરૂપ. આ તો આમાં લખ્યું છે. જયચંદ્ર પંડિતે લખ્યું છે.

અવિદિત કહીએ નહીં જાના હૈ. એનો તો પહેલાના કરનારા તો. નથી જાણ્યા. શું? અર્થ. પાઠ છેને. ‘અવિદિદત્થમપ્પાણં’ એમ છેને? નથી જાણ્યા પદાર્થનું સ્વરૂપ, એમ. ‘અપ્પાણં’ નો અર્થ. નથી જાણ્યો આત્મા એમ નહિ. જેણે પદાર્થના સ્વરૂપનું જ્ઞાન નથી. ‘પદાર્થ કા સ્વરૂપ (અર્થાત્ આત્મા)...’ કહીએ સ્વરૂપ. છેને? અંદર આમાં છે. અર્થ કહીએ પદાર્થ ઉસકા આત્મા. પદાર્થ ઉસકા આત્મા એટલે કે સ્વરૂપ. એ આખો અર્થ ફેરફાર છે. આ તો આખો પડ્યો રહ્યો આમાં. ‘નહીં જાના હૈ...’ એ પછી કર્યું. પણ એ અવિદિતનો શબ્દ મૂકીને જોઈએ. અવિદિત છે. મૂળ તો ‘અવિદિદત્થમપ્પાણં’ એમ છે. નથી જાણ્યા પદાર્થનું સ્વરૂપ જેણે, એમ છે.

ભગવાન આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એમ ન જાણતા એ પુણ્ય-પાપના ભાવ અને શરીર તે હું છું. જે એમાં નથી તે હું છું અને જેમાં પોતે નથી તે હું છું, એમ. પુણ્ય અને પાપના ભાવ અને શરીર આદિમાં આત્મા નથી. એમ પુણ્ય-પાપના ભાવ અને શરીર આત્મામાં નથી. આહાહા..! એવું જેને ખબર નથી. અવિદિત-જાણ્યા નથી પદાર્થના સ્વરૂપ જેણે. એટલે બેય આવી ગયું. રાગ અને શરીરનું સ્વરૂપ જાણ્યું નથી અને રાગ વિનાનો આત્મા એનું સ્વરૂપ જાણ્યું નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ તો સમ્યજ્ઞાનની વાત

ચાલે છે આ. મોક્ષપાલુક છેને? એને સમ્યજ્ઞાન હોવું જોઈએ. જેવો આત્મા છે એવું એને જ્ઞાન જોઈએ અને અજીવ રાગાદિ, શરીરાદિ છે એવું એને જ્ઞાન જોઈએ. સ્વ-પરની ભિન્નતાનું ભાન જોઈએ. અજ્ઞાનીએ સ્વ-પરની એકતાબુદ્ધિમાં નથી જાણ્યું સ્વનું સ્વરૂપ, નથી જાણ્યું પરનું સ્વરૂપ. એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? અહીં તો સમજવા-સમજવા ઉપરની આખી વાતું છે હોં. એ તો જ્ઞાનસ્વરૂપ છે. આહાહા..! એણે શું કરવું? એણે જે છે એ રીતે એને થાવું છે. તો જે જ્ઞાનસ્વરૂપ, આનંદસ્વરૂપ છે એ રૂપે થાવું એનું નામ ધર્મ. રાગ ને શરીરરૂપે નથી, એ રૂપે ન થવું એ નાસ્તિથી. અધર્મની નાસ્તિ, ધર્મની અસ્તિ. આહાહા..!

સર્વજ્ઞ સિવાય આવી વાતને ક્યાંય અવકાશ નથી. પરમેશ્વર વીતરાગ તીર્થકરદેવ કેવળજ્ઞાનીએ જે આ જોયું એવું વાણી દ્વારા આવ્યું. ભાઈ! તું આત્મા (છો). આત્મા એટલે જ્ઞાન અને આનંદનો સ્વભાવનો સાગર. આહાહા..! એ આત્મા. અને એ આત્મા એમ જાણે એને એવી દશા આત્માની દશા થાય એને મોક્ષનો ઉપાય કહીએ. લ્યો! આહાહા..! તું રાગ અને શરીર, વાણી એ નહિ. તો બાયડી-છોકરા એ ક્યાંય રહી ગયા આઘા. આહાહા..! પણ જેણે પોતાના જ આત્માને જાણ્યો નથી અને પરમાં પોતાનું માન્યું. એ પરને પણ આત્મા એનો છે એમ માને એ. આહાહા..! એના શરીરનું રક્ષણ કરું, શરીરને સંભાળું. ફલાણાનું ધ્યાન રાખજો. શેનું ધ્યાન રાખે? છોકરાઓ .. હોય એને ધ્યાન રાખજો. લખેને પરદેશમાંથી? એને બોલાવજો. એમ કહે. કહે છેને? બોલાવજો ભાઈ ત્યાં સંભારે છે. કોણ? પણ ત્યાં આત્મા ક્યાં? એ તો શરીર, વાણી જડ છે, આત્મા તો જુદો છે એની તો ખબર નથી. આહાહા..!

બીજો અર્થ ક્યો છે એ ભાષા પરિવર્તનકારે બીજો હોં. ભાષાકારે બીજો. ‘ઈસપ્રકાર દેહમે સ્વ-પરકે અધ્યવસાય અર્થાત્ નિશ્ચય...’ એમ ત્યાં પણ જોઈએ. ‘સ્વ-પરકે અધ્યવસાય નિશ્ચય કે દ્વારા જિન મનુષ્યોને પદાર્થ કે સ્વરૂપકો નહીં જાના હૈ...’ જે મનુષ્યે પદાર્થના સ્વરૂપને જાણ્યું નથી. જોયું! એ ઓલો ‘અપ્પાણ’નો અર્થ સ્વરૂપ કર્યું. ‘ઉનકે સુત દારાદિક...’ સ્ત્રી આદિ ‘જીવોમે મોહકી પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ.’ ત્યાં એની સંભાળ કરવું, ધ્યાન રાખવું, આ કરવું... આ કરવું... આહાહા..! એને સુખ મળે, એને દુઃખ ન થાય. કોને? એના શરીરને. આહાહા..! ‘મોહ કી પ્રવૃત્તિ હોતી હૈ.’ એ ભાષા પરિવર્તનકારે.

‘ભાવાર્થ :- જિન મનુષ્યો ને...’ જિન એટલે તે. ‘જિન મનુષ્યો ને જીવ-અજીવ પદાર્થ કા સ્વરૂપ યથાર્થ નહીં જાના,...’ લ્યો! જીવ એટલે આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ. અજીવ એટલે રાગ ને શરીર, વાણી, મન આદિ. એના પદાર્થના સ્વરૂપને યથાર્થ જાણ્યો નથી. આ પુણ્યભાવને યથાર્થ જાણ્યો નથી એટલે પુણ્યભાવથી ધર્મ થાય એમ માને છે અને આત્માને આત્મા તરીકે જાણ્યો નથી એટલે પુણ્ય દ્વારા આત્માને લાભ થાય એમ માને છે.

આહાહા..! પુણ્યનું રાગનું સ્વરૂપ અને આત્માનું સ્વરૂપ ભિન્ન છે એ જાણે છે તેમ એણે જાણ્યું નથી. એથી એ રાગના ભાગને, પુણ્યના ભાગને ‘ધર્મ કરીએ છીએ’ એમ માને છે. આત્મા માન્યો એણે. આહાહા..!

‘સ્વપરાધ્યવસાય હૈ.’ એને તો ‘દેહ મેં સ્વપરાધ્યવસાય હૈ.’ પોતાના દેહમાં અને પરના દેહમાં એમ. અધ્યવસાય એકત્વબુદ્ધિ છે—એકત્વનિશ્ચય છે. આહાહા..! ‘અપની દેહ કો અપની આત્મા જાનતે હૈં ઓર પર કી દેહ કો પર કી આત્મા જાનતે હૈં,...’ આ શરીર જ હું છું એમ માને છે. બસ એની શોભા, શણગાર, ખવરાવવા, પીવરાવવા, સંભાળ, નવરાવવા, ઘોવરાવવા. આમ સવારમાં પટીયા પાડવા. પટીયા એટલે શું? વાળ-બાળ સરખા કરીને. હમણા તો બહુ આ વધી ગયું. આમ આમ રાખે છે બધાય. શું કહેવાય? દાંતીયો-દાંતીયો. અહીં તો કાંઈ નહોતું. ઘણાં જોઈએ છીએ. મજૂર નીકળે તોપણ. પહેલા તો ટોપીયુ ઓઢતા એટલે દબાતું. હવે ટોપી નીકળી ગઈ. ટોપી હોયને એમાં દબાઈ જાય. લૂખા-લૂખા હોય તો તો બહુ દેખાય નહિ. અને આ ખુદ્દા લૂખા રખાય નહિ. એને તેલ ચોપડવું પડે. અને ન ઊડે માટે વધારે ચીકાશ રાખે. આહાહા..! આ નવ.. માં જોયું. એક ફેરી રાતે ... આમ કરતા હતા. જુવાનિયા કરે છે અત્યારે. મજૂર પણ કરે છે. ઉઘાડે માથે રહેવું એટલે છૂટા વાળ થયા વિના રહે નહિ. પંડિતજી! અને ઓલું તો ટોપી ઓઢતા. ટોપી એટલે અહીં દબાઈ રહે, અહીં દબાઈ રહે, અહીં દબાઈ રહે. પછી એણે દાંતીયાની જરૂર નહિ, તેલની જરૂર નહિ. આ તો ફેરી ગયું બધું. ઘડિયાળ જોવે, દાંતીયો જોવે. શું કહેવાય? પેન જોવે એને. આહાહા..! સારા લૂગડા હોય તો અહીં ગળપટ્ટો જોવે. દેખાય. શરીરને આત્મા માન્યો એટલે એને શણગારવામાં પડ્યો છે. આહાહા..! બહુ વધી ગયું છે ... આહાહા..!

‘પરકી દેહકો પરકી આત્મા જાનતે હૈં, ઉનકે પુત્ર-સત્રી આદિ કુટુંબીઓમેં મોહ હોતા હૈ.’ પર તરફ એનું વલણ રહે છે. ‘જબ યે જીવ જીવ-અજીવ કે સ્વરૂપ કો જાને...’ ભગવાન આત્મા તો પર છે. રાગથી પર છે તો શરીર, વાણી, કર્મ તો (ક્યાં રહ્યા?) એવો જે જીવ ભગવાન આત્મા એને પોતામાં સુખ મારામાં, હું જીવ છું અને મારું સુખ મારામાં છે. મારું સુખ પરને લઈને અને પરને લઈને સુખ નથી. એમ જો પોતામાં એમ માને તો પરને લઈને એમ માને. પરને પણ દાળ-ભાત આહાર અનુકૂળ મળ્યા માટે સુખી છે—એમ નથી. આહાહા..! એ તો આત્મામાં દષ્ટિ કરે તો એ સુખી છે, પર પણ. આપણે એમ કે એને આહાર-પાણી દઈએ તો એ સુખી થાય. એમ જ્ઞાની ન માને. પોતે પણ એનાથી સુખી માનતો નથી તો પરને પણ એ રીતે સુખી માનતો નથી. આહાહા..!

‘જબ યે જીવ જીવ-અજીવ કે સ્વરૂપકો જાને તબ દેહ કો અજીવ માને,...’

લ્યો! એ શરીરને તો જડ માને અજીવ. ‘આત્મા કો અમૂર્તિક ચૈતન્ય જાને,...’ એ તો અમૂર્તિક પાછા. એમાં રંગ, ગંધ, સ્પર્શ છે નહિ. આહાહા..! એમ જાણે તો એના અસ્તિત્વની અંદરની દષ્ટિ રહે, પણ આ હું નહિ અને આ હું એમાં આના અસ્તિત્વ ઉપર દષ્ટિ રહે રાગ ઉપર. ‘અપની આત્મા કો અપની માને ઓર પર કી આત્મા કો પર માને,...’ આત્મા કો. પરના આત્માને પરનો આત્મા માને. એનો દેહ છે એ એનો આત્મા એમ ન માને. આહાહા..! ‘તબ પર મેં મમત્વ નહીં હોતા હૈ.’ પરને પરનો આત્મા માને પછી (મમત્વ) ક્યાં રહ્યું? એ તો પર આત્મા છે. મારો આત્મા આ છે. પરમાં આ મારા છે એવું એને રહેતું નથી. ‘પરમેં મમત્વ નહીં હોતા હૈ. ઈસલિયે જીવાદિક પદાર્થો કા સ્વરૂપ...’ જીવ-અજીવ, પુણ્ય-પાપ વગેરે. એનું સ્વરૂપ ‘અચ્છી તરહ જાનકર...’ ‘અચ્છી તરહ જાનકર...’ એમ. એમ ને એમ નહિ. બરાબર જાણીને. ‘મોહ નહીં કરના-’ પરમાં .. અને પરમાં રાગ ન કરવો. આહાહા..!

‘આગે કહતે હૈં કિ મોહકર્મ કે ઉદય સે મિથ્યાજ્ઞાન ઓર મિથ્યાભાવ હોતા હૈં, ઉસસે આગામી ભવ મેં ભી યહ મનુષ્ય દેહ કો ચાહતા હૈ -’ આ ભવમાં પણ દેહને પોતાનો માને અને પરભવમાં જાય તોપણ દેહને જ ચાહે એ. આત્મા થાય મારો એ ક્યાં છે એને? દેહ સારો મળે સ્વર્ગમાં, માણસમાં. આહાહા..! મિથ્યાજ્ઞાન અને મિથ્યાભાવ થાય છે. ભવિષ્યના ભવમાં પણ મનુષ્યના દેહને ચાહે છે એ. આહાહા..! એ ‘મનુષ્ય દેહ કો ચાહતા હૈ-’

મિચ્છાણાણેસુ રઓ મિચ્છાભાવેણ ભાવિઓ સંતો।

મોહોદણ પુણરવિ અંગં સં મણ્ણણ મણુઓ।।૧૧।।

‘અર્થ :- યહ મનુષ્ય મોહકર્મ કે ઉદય સે મિથ્યાજ્ઞાન કે દ્વારા મિથ્યાભાવ સે ભાયા હુઆ...’ મિથ્યા ભાવનાથી ભાવનામાં પડ્યો છે. આહાહા..! ‘આગામી જન્મ મેં ઈસ અંગ કો અચ્છા સમજકર ચાહતા હૈ.’ લ્યો! આ દેહને જ સારો માનીને, બસ. શરીર આદ્યં ખલુ ધર્મ સાધનં. લ્યો! શરીરની સુખાકારી હોય તો મન ઠીક રહે અને મન ઠીક હોય તો આત્મામાં ધર્મ થાય. એમ અજ્ઞાની... આહાહા..! વૈદો પણ એમ બતાવે હોં! ખરા મોટા વૈદો. શરીરની નિરોગતા રહે તો મનને સ્ફૂર્તિ રહે. મનને સ્ફૂર્તિ રહે તો ધર્મધ્યાન થઈ શકે. લ્યો ઠીક! એ કહેતો હતો ઓલો મોટો વૈદ નથી અમદાવાદનો.?આવ્યો હતો નહિ? પટેલને ઘરે. પટેલને ત્યાં ઉતર્યા હતાને. અમદાવાદમાં. પંચકલ્યાણક હતું ત્યારે. શું એ? રમણભાઈને ત્યાં ઉતર્યા હતા ત્યારે વૈદ દેશી. મોટો વૈદ છે. મોટો વૈદ છે. ... આવ્યો હતો. એકાદ બે.. એ કહે, આમ શરીર આવું હોય ને સ્ફૂર્તિ રહે બસ.

મુમુક્ષુ :- પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા.

ઉત્તર :- જાતે નર્યા. હા એ. પહેલું સુખ તે જાતે નર્યા, બીજું સુખ ઘરે ચાર દીકરા. કોઈને છ દીકરા હોય, વળી આઠ હોય. ત્રીજું સુખ સુકુળની નાર. સારા કુળની નાર એ ત્રીજું સુખ એના ઘરનું. ચોથું સુખ કોઈએ જાર. કોઈમાં અનાજ હોય. એ ચાર સુખ ભાઈ અજ્ઞાનીના. આહાહા..! નર્યા સુખ. રોગ-નિરોગ એની સાથે સંબંધ શું છે? આહાહા..! સાતમી નરકનો નારકી સોળ રોગ. છતાં એમાં સમકિત પામે છે. આહાહા..! સાતમી નરકનો સ્વ-સ્વ નારકી. એની પીડાનો પાર ન મળે. એની ઠંડી ત્યાં હોય છે બહુ. એક ઠંડીનો એ કણ અહીં આવે તો અનેક ગાઉના માણસો મરી જાય. એટલી ઠંડી. એમાં ૩૩ સાગર ગાળે. એમાં આત્મધર્મ પામે. આહાહા..! હવે બહાર શું કહે છો સાંભળને. આહાહા..! સંયોગ ક્યાં તને નડે છે? આહાહા..! એવી પ્રતિકૂળતા સાતમી નરકમાં. આહાહા..! રાજા, મહારાજા હોય મોટો, માંસ ને દારૂ ખાધા હોય. એ ગુરુ પાસે સાંભળેલું હોય, પણ કાંઈ ..માં મૂક્યું ન હોય. એ મરીને નર્કમાં જાય રાજા હોય. ત્યાં પાલમિન્ટ...

.... ફટ ફટ ઓલા તળાવ પાસે રહે ઠંડીમાં. ત્યાં જઈને મારે. આહાહા..! આંખ ઓડે ગઈ. પાછળ આંખ જોઈએ. આમ ન જોઈએ. ઉપર આવો કહે. આપણે એમ કહેવત છે આંખ ઓડે ગઈ. એ અહીં જોતો નથી, અહીં વઈ ગઈ છે. આહાહા..! એવી વાત છે. એ ઓલા .. મૂક્યા હતા બિચારા એની પાસે. હે રાજા! આવું પણ પાપ. અરે! આ હાથે કરીએ અને આ હાથે ભોગવીએ. અમે ક્ષત્રિય છીએ. મરી ગયો. અત્યારે રાડ નાખતો હશે નરકમાં. આહાહા..! રણજીતસિંહ અત્યારે અહીં રાજા હતો. જામનગરનો કરોડ. નરકમાં અત્યારે રાડે રાડ પાડતો હશે. આહાહા..! પણ માણસ ભૂલી જાય છે. વર્તમાન દેખી અને ત્રિકાળી ભગવાન કોણ છે એને ભૂલી જાય છે. આહાહા..! વર્તમાનની લાલચુ, અનુકૂળતા-પ્રતિકૂળતા દેખીને વર્તમાનને જ માનનારા, ત્રિકાળી ભગવાન ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે એને નહિ જાણનારા, નહિ માનનારા આ સ્થિતિમાં પડ્યા એ જશે મરીને ક્યાંક. આહાહા..! ત્યાં ઈ શેઠાઈ નહિ કામ આવે ત્યાં. અહીંયાં પૂર્વે કર્યા અહીં ભોગવ્યા. હવે રાડ નાખીને મરી જઈશ મારા. બાપુ! નરકની વેદના એ નારકી સહન કરે. એની પીડા.. પીડા.. એ બધા મિથ્યાત્વના ફળ છે. સ્વ-પરની એકતા માનવાના એ બધા ફળ છે. સ્વ-પરની એકતામાં ફળ ફળે. સ્વ-પરની એકતા તૂટતા ભવનો અભાવ થાય. આહાહા..! શું કરવું આમાં સૂઝ પડતું નથી. ઓલું તો કહે બહાર કરવું. આ કરવું. રાગ ને શરીરથી જુદો.

નથી દાખલો આપ્યો? કરવતનો. અભ્યાસ કરતા. આવે છેને અભ્યાસ. કલુષિત. કલનાત્. કરવત હોયને લાકડામાં અભ્યાસ કરે (તો) બે જુદા પડી જાય. એમ આ અભ્યાસ તો કર,

પ્રભુ! આહાહા..! રાગ અને ભગવાન અંદર સ્વભાવ ચૈતન્યનો. બે ભિન્ન છે, .. આહાહા..! એને ભેદ પાડવાનો અભ્યાસ તો કર તું. આહાહા..! એ અભ્યાસ કરતાં બે જુદાં દેખાશે તને. આહાહા..! પર તરફના વલણવાળા વિકલ્પો રાગ, ચાહે તો શુભ હો કે અશુભ હો, એનાથી ચૈતન્ય જાણનારું તત્ત્વ તદ્દન ભિન્ન છે. એને સંબંધ નથી રાગ સાથે. ખરેખર તો રાગને જ્ઞાયકભાવ સ્પર્શો નથી, અડ્યો નથી. આહાહા..! એવા બે ભાવને પ્રજ્ઞાછીણીથી બે જુદા કરને. એમાં તને હિત છે, ભાઈ! આહાહા..! દુનિયાની મોટપ લેવા, દુનિયામાં મોટો કહેવડાવવા, મોટો વેપાર, ધંધા શું કહેવાય અત્યારે આ બધા? કારખાના. બહુ કારખાના હમણાં તો. ફલાણા તો કારખાના, ફલાણાને તો કારખાના. બધા એ જ વાતું કરે છે. ... કારખાના. આહાહા..! એ મોહ પરની સંભાળ રાખવા અને દેહની સંભાળમાં એટલે કે પરની સાથે હોડાહોડમાં જીવવામાં અધિકપણું મારું થાય. એમાં આ બધું ઉપાધિ કરી બેસે છે. આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- મોહકર્મ ક્રી પ્રકૃતિ મિથ્યાત્વ કે ઉદય સે જ્ઞાન ભી મિથ્યા હોતા હૈ,...’ જ્ઞાન મિથ્યા થઈ જાય છે. મિથ્યા શ્રદ્ધા થઈ. રાગ હું, પુણ્ય હું, શરીર હું, આ.. બધા કર્મના એ હું, કર્મના ફળ બધા સંયોગી તે હું. એ મિથ્યા, જ્ઞાન મિથ્યા થઈ ગયું. આહાહા..! જે જોવું તેને જોવે નહિ, નથી જોવું ત્યાં પોતાનું માનીને બેસે. એ જ્ઞાન .. થઈ ગયું. ‘પરદ્રવ્ય કો અપના જ્ઞાનતા હૈ...’ તેથી ભગવાન ચૈતન્ય સ્વરૂપ પોતાને ન જાણતાં, પોતાની કિંમત ન કરતાં એ રાગ ને પુણ્ય ને પાપની કિંમત કરીને પરને પોતાનો માને, જાણે. ‘ઔર ઉસ મિથ્યાત્વ હી કે દ્વારા...’ એ મિથ્યા શ્રદ્ધા દ્વારા, એમ કહ્યું. શું કીધું? જ્ઞાન મિથ્યા થાય છે એ જ્ઞાન પરને જ પોતાનું જાણવાનું મિથ્યા જ્ઞાન. અને ‘પરદ્રવ્ય કો અપના જ્ઞાનતા હૈ...’ એથી રાગ ને શરીરને જ પોતાનું માને છે. એ ‘મિથ્યાત્વ હી કે દ્વારા મિથ્યા શ્રદ્ધાન હોતા હૈ,...’ એમ કહે છે. એ કર્મ કે દ્વારા એમ નહિ, એમ. આહાહા..! મિથ્યાત્વ દ્વારા મિથ્યા શ્રદ્ધાન. ઊંઘી શ્રદ્ધા દ્વારા મિથ્યા શ્રદ્ધા થાય છે. એ પરને કારણે થાય છે એમ નહિ. આહાહા..! આવું સાંભળવા પણ નવરાશ ન મળે. .. તો લે. સાંભળવા નવરા થઈએ. પાપના ધંધા કરવા. એમાં સાંભળવાના પુણ્યમાં આવીએ. હજી તો પુણ્ય હોં, ધર્મ તો પછી. કેટલાક તો બહુ ધંધા હોય તો કહે, મરવા પણ નવરા નથી એમ કહે. ઠીક. હમણાં તો મરવા પણ નવરા નથી. બાપા! મરીશ ત્યારે .. પડ્યા રહેશે ભાઈ! હાય.. હાય.. આ શું થયું? એ અમારે એમ કહે છે. મરવાની ... નવરાશ. ફુરસદ. નવરાશ ક્યાં છે બાપુ? એ દેહ છૂટવા ટાણે એવો નવરો થઈશ. છોકરો પરણાતો હશે. લગ્ન. આહાહા..!

રાણપરમાં થયું હતુંને. ભત્રીજાને પરણાવ્યો. માંડવો ભત્રીજાનો. જ્ઞાન જવાની હતી. ..

અને એને .. એનો બાપ તો પાછો વયો ગયો. આહાહા..! માંડવા ... જાન ગઈ અને અહીં મરી ગયો. દીકરા તરીકે ... ભાવ... બાપ તરીકે. આહાહા..! માંડવા નીચે કાઢ્યો. આહાહા..! એવા દાખલા હજારો અનંત બન્યા છે. આહાહા..! ... હજી તો માંડવો કાઢ્યો નહોતો. એને અહીં .. કાઢ્યો. દામનગર-દામનગર. આહાહા..! સંસાર. મારાને મીઠાશ. ભાઈ! તું કોણ છો? ક્યાં છો? તને તારી ખબર નથી. તું તો જ્ઞાન અને આનંદમાં તું છો. રાગ અને શરીરમાં તું નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? તું રાગ અને શરીરમાં શોધવા જઈશ તો નહિ મળે. આહાહા..! અંદર આત્મા તો રાગ અને શરીર વિનાનો ચૈતન્યમૂર્તિ, ચૈતન્યસ્વરૂપી ભગવાન આત્મા. આહાહા..! ત્યાં જો, તેને જો, તેને શોધ. આહાહા..! એ મિથ્યાત્વ થઈ ગયું એને એમ કહે છે.

કર્મના ઉદયને લઈને. એટલે કે એ ઉદય જ એને કહીએ. નહિતર તો કર્મનો ઉદય નિર્જરા થઈ જાય. આહાહા..! ‘જ્ઞાન ભી મિથ્યા હોતા હૈ,...’ ચૈતન્યનું જ્ઞાન વિપરીત થઈ ગયું. આહાહા..! ‘પરદ્રવ્યકો અપના જાનતા હૈ ઓર ઉસ મિથ્યાત્વ હી કે દ્વારા મિથ્યા શ્રદ્ધાન હોતા હૈ, ઉસસે નિરંતર પરદ્રવ્યમેં યહ ભાવના રહતી હૈ...’ લ્યો! જેને પોતાનો માને એની નિરંતર ભાવના રહે. રાગ વધારું, શરીર વધારું, કુટુંબ વધારું, આ વધારું. આહાહા..! વેપાર વધારું. બાપે નહોતા કર્યા એટલા વેપાર અમે કરીએ. મારો બાપ બે હજાર પેદા કરતો, હું પચાસ હજાર, લાખ પેદા કરું. આહાહા..! કહે છે, એ ‘નિરંતર પરદ્રવ્ય મેં યહ ભાવના રહતી હૈ...’ આહાહા..! છોકરા વધે, એને ભણાવવા, એને સારે ઠેકાણે નાખવા, ... વેપારમાં જોડવા. મરી ગયો આમ ને આમ. તારું શું કર્યું તે? તને સારા ઠેકાણે નાખવો છે કે નહિ તારે? આહાહા..! આ તો મિથ્યા શ્રદ્ધાની વાત છે હોં. આમ છોડી દઈને બાયડી, છોકરા છોડ્યા માટે મિથ્યા શ્રદ્ધા છૂટી ગઈ એમ નથી. આહાહા..! આ તો રાગ અને દેહ, શરીરને પોતાના માને અને પછી સાધુ થઈને બેસે એ મૂઢ મિથ્યાદષ્ટિ જ છે. એ બહારની સરખાઈ રાખવા જ મથશે એ. આહાહા..! સાધુ થાય તોપણ, બીજા સાધુને સ્વાગત વખતે બેન્ડ હતું, મારા સ્વાગતમાં બેન્ડ નહિ? .. બબ્બે હજાર માણસો, પાંચ-પાંચ હજાર માણસો હોય. બે-ચાર-પાંચ બેન્ડ હોય. હજાર-હજાર માણસને ઓલા. મારે વખતે નહિ? હું તો આચાર્ય.. આમ ને આમ. કહે છે કે એ રાગ ને પુણ્ય ને પાપને પોતાના માને છે એની પુષ્ટિ કરવા જ એ મથે છે. આહાહા..!

‘નિરંતર પરદ્રવ્ય મેં...’ જોયું! સ્વદ્રવ્ય ચૈતન્ય ભગવાન એ જ્ઞાનસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એનું તો ભાન ન મળે. હું કાંઈક કરું, રાગ કરું, પુણ્ય કરું, પાપ કરું, આ કરું... આ કરું... એમાં ‘નિરંતર પરદ્રવ્ય મેં યહ ભાવના રહતી હૈ...’ એમ. આહાહા..! એને દોરો છૂટતો

નથી. જેમ .. જાય દોરા કાઢતા, એમ આ સાંઢે જાય. પરની અનુકૂળતા કરવા, પરની પ્રતિકુળતા પાળવા. આહાહા..! ‘કિ યહ મુજે સદા પ્રાપ્ત હોવે,...’ મને બધી આ અનુકૂળતા પ્રાપ્ત થાઓ. કોની પણ અનુકૂળતા? પરની? પરની અનુકૂળતા એટલે શું? આહાહા..! ભગવાનના સમવસરણમાં ગયો, કેટલી અનુકૂળતા હતી બહારની. પણ અંદરમાં? રાગ ને પુણ્ય એ મારા એવી માન્યતામાં પડ્યો એને અનુકૂળતા શું કરે? ભગવાનની વાણી જેવી અનુકૂળતા. આહાહા..! સમવસરણ ધર્મ દરબાર. એમાં ગયો એ મિથ્યાત્વ એમ ને એમ રહીને પાછો... આહાહા..! નવમી ટ્રેવેયક ગયો. મિથ્યાદષ્ટિ નથી ગયો? અહમેન્દ્ર બધાય. કોઈ નાના-મોટા નહિ. ઠીક! આહાહા..! પણ અંદર મિથ્યાત્વ પડ્યું છે. રાગને પોતાનું માનીને ચૈતન્યસ્વરૂપની .. એ અહમેન્દ્રમાં મૂંઝવણમાં પણ મીઠાશ, પરમાં મીઠાશ.

‘યહ મુજે સદા પ્રાપ્ત હોવે,...’ અનુકૂળતા મને હો. મરતા સુધી બધું ઠીક રહે, .. ઠીક રહે, ફલાણું ઠીક રહે. મરણ સુધી ... આ બધી અનુકૂળતા .. ‘ઈસસે યહ પ્રાણી આગામી દેહ કો ભલા જાનકર ચાહતા હૈ.’ એથી તો ભવિષ્યના દેહને ભલો જાણીને ત્યાં જાશે. આહાહા..! અવતરશે. ધર્મી બીજા દેહમાં જાય, પણ ભલો માનીને નથી જતો. આહાહા..! ‘યહ પ્રાણી આગામી દેહ કો ભલા જાનકર ચાહતા હૈ.’ પોતે ચૈતન્ય સ્વરૂપ એની એને ભાવના વધો. ભવિષ્યમાં સ્વર્ગમાંથી નીકળીને પણ આ હજો. એ તો જ્ઞાનીને એવી ભાવના હોય. આહાહા..! સ્વર્ગની અનુકૂળતામાં એવું થતાં, ભાવના તો (એવી હોય કે) ક્યારે હું મનુષ્ય થાઉં, ક્યારે હું રાગ છોડીને મુનિ થાઉં? આહાહા..! અજ્ઞાની એમ માનતો નથી. એને તો બહારની અનુકૂળતા...

છઠ્ઠા .. કહેતા હતા. ... હમણા આવ્યું હતું લખાણ. ઓલા .. હતાને સ્થાનકવાસીમાં. .. ગુજરી ગયો. એણે છ બોલ આ લીધા હતા. .. જૈન શાસનનો વેરી .. છઠ્ઠેથી. આમાંથી .. બહુ સુખ. ઘણું જાણપણું હોય, પણ જેને અંદર સમ્યક્દર્શનનું ભાન નથી. રાગથી, આ ભણતરથી પણ મારી ચીજ ભિન્ન છે. એવા જેણે ત્યાં સાધારણ શબ્દ મૂક્યો. આણે એ મૂક્યું. ... અત્વ એટલે આત્મજ્ઞાની, અણત્વ એટલે અનાત્મજ્ઞાની. એમ કર્યું છે. એ કષાયવંત. કષાયવંતને સુખના જાણપણા એ સંસારને વધારનારા છે એમ કહે છે. કષાયવંતને શિષ્યનો પરિવાર વધે, આબરૂ વધે, કીર્તિ વધે એ બધું પરિભ્રમણને માટે છે. જેમ જેમ બહુ શ્રુત.. .. ઘણાં માણસો માને. એ કષાયવંતને બધા માણસો માને. રખડવા માટે છે. આહાહા..! પરિવાર વધે, આબરૂ વધે, .. વધે. ... જેને રાગથી, પુણ્યથી આત્મા ભિન્ન છે. મારા ચીજમાં રાગ, પુણ્ય.. એવી ચીજનું ભાન નથી. એ રાગને પોતાનો માની અને એ દુઃખી થઈને અનુકૂળ સાધનો બહારના મળશે એમાં એને પાપની વૃદ્ધિ થશે. આહાહા..! એનું એને અભિમાન...

આહાહા..! અને આત્મજ્ઞાનીને... ધર્મની .. મારે માટે .. મારી વૃદ્ધિનું કારણ નથી. પરની વૃદ્ધિથી હું પણ વધ્યો, એમ અજ્ઞાની માને છે. આહાહા..!

‘આગે કહતે હૈં કિ મુનિ દેહ મેં...’ હવે સવળું લે છે. ‘મુનિ દેહ મેં નિરપેક્ષ હૈ, દેહ કો નહીં ચાહતા હૈ, ઈસમેં મમત્વ નહીં કરતા હૈ, વહ નિર્વાણ કો પાતા હૈ.’ આહાહા..!

જો દેહે ગિરવેક્ષો ગિદ્વંદો ગિમ્મમો ગિરારંભો।

આદસહાવે સુરઓ જોઈ સો લહઈ ગિવ્વાણં।।૧૨।।

જો ધર્મી જીવ. ત્રણ વિશેષણ આપ્યા. યોગી, ધ્યાની, મુનિ. મુનિની પ્રધાનતાથી કથન છેને. મોક્ષનું કારણ તો ચારિત્ર જ છેને અંદરની દશા. આ લોકો માને એ ચારિત્ર નથી કાંઈ. અજ્ઞાની બહારથી છોડીને સાધુ થઈને ફરે એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. ચારિત્ર ક્યાં હતું? આહાહા..! આ તો જેને ભગવાન આનંદ અને જ્ઞાન સરોવર એના જેણે પાણી મીઠા પીધા છે. એ આત્માના આનંદના જળ જેણે પીધા છે. આહાહા..! આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ છે એનું જેને સમ્યક્દર્શનમાં આનંદના ભાન જેને સ્વાદ આવ્યા છે અને જેને ચારિત્રમાં તો અતીન્દ્રિય આનંદ વધી ગયો. આહાહા..! આત્મામાં જોડાણ વધી ગયું છે એમ કહે છે. સમ્યક્દર્શનમાં જોડાણ છે એથી ચારિત્રમાં ઉગ્ર જોડાણ થઈ ગયું. એવા યોગી. અંતર ધ્યાનમાં સાધનારા ધ્યાની. એવા ધ્યાની અને એ મુનિ. ‘દેહ મેં નિરપેક્ષ હૈ...’ દેહની સાથે પર સંબંધ શું છે? એની પર્યાય એને કારણે થયેલી છે. મારે કારણે રહે નહિ, મારે કારણે જાય નહિ. આહાહા..!

‘અર્થાત્ દેહ કો નહીં ચાહતા હૈ...’ એટલે પોતાના દેહનો પોતાનો માનતો નથી. દેહને પોતે નથી માનતો. ‘ઉદાસીન હૈ,...’ આહાહા..! શરીરથી ભિન્ન આત્માનું જ્ઞાન છે તે ધર્માત્મા શરીર પ્રત્યે તો ઉદાસ છે. આહાહા..! ‘નિર્દ્વંદ્વ હૈ...’ નિર્દ્વંદ્વની વ્યાખ્યા કરી. ‘રાગદ્વેષરૂપ ઈચ્છા અનિષ્ટ માન્યતા સે...’ એમ. રાગ. દ્વંદ્વ છેને એટલે રાગ-દ્વેષ. ‘રાગદ્વેષરૂપ ઈચ્છા અનિષ્ટ માન્યતા સે રહિત હૈ,...’ આહાહા..! રાગની ઈચ્છા અને દ્વેષની ઈચ્છા એ તો અનિષ્ટ માન્યતા છે. આહાહા..! ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય છે એની એકાગ્રતાની તો ધર્મીને ભાવના હોય. એ રાગ ને દ્વેષની ઈચ્છા એવી જે અનિષ્ટ માન્યતા, એ અનિષ્ટ માન્યતા છે. આહાહા..! ‘ક્યા ઈચ્છત ખોવત સબૈ હૈ ઈચ્છા દુઃખ મૂલ.’ ઈચ્છામાં તો શાંતિ નથી આત્માને. આહાહા..! એવી ઈચ્છા અનિષ્ટ માન્યતાથી રહિત છે.

‘નિર્મમત્વ હૈ-દેહાદિક મેં યહ મેરા ઐસી બુદ્ધિ સે રહિત હૈ, નિરારંભ હૈ- ઈસ શરીર કે લિયે તથા અન્ય લૌકિક પ્રયોજન કે લિયે આરંભ સે રહિત હૈ...’

છોકરાને પરણાવવા ફલાણું એ .. હોય છે? શરીરને લઈને અને પરને લઈને એ કાંઈ હોતું નથી. આહાહા..! ‘ઔર આત્મસ્વભાવ મેં રત હૈ,...’ મુનિ તો. ભગવાન આત્મા આનંદ ને જ્ઞાનસ્વરૂપ ... એમાં એ લીન છે. ‘નિરંતર સ્વભાવકી ભાવના સહિત હૈ,...’ ઓલો ઓલી ભાવના ભાવે છે દેહની. આ નિરંતર સ્વભાવની ભાવના સહિત ‘વહ મુનિ નિર્વાણ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.’ લ્યો! આવા ધર્માત્મા હોય એ નિર્વાણ પામે છે. આહાહા..! પરને પોતાનો માનનારા.. દેહની .. દેહમાં જન્મશે, દેહમાં ... આહાહા..! .. શું કરે છે? રાગની ઈચ્છા અને દ્વેષની ઈચ્છા આમ કરું.. આમ કરું... .. અનિષ્ટ છે. એ ધર્મીને હોતી નથી. આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- જો બહિરાત્મા કે ભાવ કો છોડકર...’ રાગ અને શરીરને પોતાનો માનવો એ ભાવ છોડી દે. ‘અંતરાત્મા બનકર...’ ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એવું ભાન કરીને ‘પરમાત્મા મેં લીન હોતા હૈ,...’ એ પરમસ્વરૂપમાં લીન થાય. ‘વહ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરતા હૈ. યહ ઉપદેશ બતાયા હૈ.’ લ્યો! ..ગાથા.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

જાગણ સુદ ૨, રવિવાર તા. ૨૪-૦૨-૧૯૭૪
ગાથા - ૧૩-૧૪, પ્રવચન - ૧૧૭

યહ અષ્ટપાલુડ હૈ, ઉસમેં મોક્ષપ્રાભૂત. ૧૩વીં ગાથા. ભાવપાલુડ ચલતા થા તો ઉસમેં વ્યવહાર કા અધિકાર બહુત થા. અબ તો બડી સભા હૈ તો જરા પરમાર્થ ક્યા હૈ. ફિરસે. ‘આગે બંધ ઔર મોક્ષ કે કારણ કા સંક્ષેપરૂપ આગમ કા વચન કહતે હૈં-’ ભગવાનકી વાણી મેં બંધ ઔર મોક્ષ કા સંક્ષેપ મેં ક્યા કથન હૈ વહ દિખાયા હૈ.

પરદવ્વરઓ બજ્ઝદિ વિરઓ મુચ્ચેઈ વિવિહકમ્મેહિં।

એસો જિણવદેસો સમાસદો બંધમુક્કસ્સ।।૧૩।।

‘અર્થ :- જો જીવ પરદ્રવ્ય મેં રત હૈ,...’ બહુત સંક્ષેપ મેં કથન દ્વારા બારહ અંગ કા સાર કહતે હૈં. જો અપના ચૈતન્યદ્રવ્ય જ્ઞાયકભાવ પવિત્ર શુદ્ધ ધ્રુવભાવ કો છોડકર પુણ્ય-

पाप का विकल्प आदि परद्रव्य में जो रत है. परद्रव्य में आश्रय करने से तो विकार ही होता है. चाहे तो तीर्थंकर हो, आगम हो या गुरु हो, परंतु परद्रव्य के लक्ष से तो राग ही उत्पन्न होता है. 'परद्वरओ बज्जदि' मला जिनोपदेश. यह जिनोपदेश. वीतराग का यह उपदेश.. दिव्यध्वनिमें गणधर और ईन्द्रों के समक्ष भगवान का यह उपदेश था कि जो जो परद्रव्य में रत है, परद्रव्य शब्दसे देव-गुरु-शास्त्र हो या स्त्री, कुटुंब, परिवार हो, सब परद्रव्य हैं, परद्रव्य में जिसका आश्रयभाव है वह राग है. उस राग में रत है वह मिथ्यादृष्टि कर्म से बंधता है. बहुत सूक्ष्म भाव, अपूर्व भाव! अनभ्यासी भाव अनादि काल से अभ्यास नहीं न.

अपनी यीज जो भगवान पूरुनिंदस्वरूप ध्रुवस्वरूप नित्य स्वभाव उसका आश्रय छोड़कर जितना परद्रव्य का आश्रय करते हैं उसमें राग होता है. और राग में अेकत्व मानते हैं तो मिथ्यात्वभाव होता है. आलाला..! समझमें आया? शुभभाव देव, गुरु और शास्त्र के आश्रय से उत्पन्न होता है. ८३ गाथा में आ गया था भावपाहुड में, कि जैनधर्म, दया, दान, व्रत, भक्ति, पूजा आदि, वैयावच्य सेवा आदि भाव वह जैनधर्म नहीं. आलाला..! वह तो पुण्यभाव है. वह ८३ गाथा में आया. ८३ है न ८३. भावपाहुड. पृष्ठ १७८.

पूयादिसु वयसहियं पुण्णं हि जिणेहिं सासणे भणियं।

मोहक्खोहविहीणो परिणामो अप्पणो धम्मो।।८३।।

जैनशासन में जिनेन्द्रदेवने जो भावप्राप्त में कला वह संक्षेप में भोक्षप्राप्त में कलते हैं. 'जिनशासन में जिनेन्द्रदेवने ईसप्रकार कला है कि पूजा आदिक में और व्रतसहित होना है वह तो पुण्य ही है...' वीतराग मार्ग में, जितना परद्रव्य के आश्रय से शुभभाव उत्पन्न होता है, भगवान की पूजा, ये जो उसमें बांधा है न कि भगवान की भक्ति में राग है वह कहां दुःख है? उसमें राग ही नहीं है. आलाला..! यहां तो कलते हैं कि भगवान की पूजा... उसमें अंदर में विशेष विभा है. 'पूजा आदिक में और व्रतसहित होना है वह तो पुण्य ही है...' उसमें पूजा, भक्ति, वंदना, वैयावच्य आदि समझना. यह सब पुण्यभाव है, धर्म नहि. आलाला..! बंध का कारण है वह. आलाला..!

कलते हैं कि देव-गुरु-शास्त्र के लिये होता है वह तो. पूजा, भक्ति, वैयावच्य, वंदना यह तो देव-गुरु-शास्त्र परद्रव्य है, परद्रव्य के लक्ष से वह भाव होता है. आलाला..! वह तो पुण्य है, धर्म नहीं. आलाला..! है? ८३ गाथा. 'लौकिक जन तथा अन्यमती कर्ष कलते हैं कि पूजा आदिक शुभक्रियाओं में और व्रतक्रियासहित होता है वह जिनधर्म है...' वैसे जैन संप्रदाय में रहनेवाला ऐसा कहे... यह ८३ गाथा है, कि 'पूजा आदि

शुभक्रियाओं में और व्रतक्रियासहित है वह जिनधर्म है, परंतु ऐसा नहीं है.' आलाला..! 'जिनमत में जिनभगवान ने इसप्रकार कहा है कि पूजादिक में और व्रतसहित होना है वह तो पुण्य है,...' पुण्य वह धर्म नहीं, वह तो आस्रव है, वह बंधका कारण है. आलाला..! 'और उपवास आदिक व्रत है वह शुभक्रिया है,...' आलाला..! है? 'धर्ममें आत्मा का रागसहित शुभपरिणाम है उससे पुण्यकर्म होता है इसलिये धर्मको पुण्य कहते हैं. इसका इव स्वर्गादिक भोगों की प्राप्ति है.' स्वर्गादि संयोग मिले परंतु आत्मा को बिलकुल लाभ नहीं. आलाला..! बहुत कठिन बात बाई!

जिनेन्द्रदेव त्रिलोकनाथ... यहां भी वह आया. 'ऐसो जिणउवदेसो' परद्रव्य में जितना परद्रव्य अपने से भिन्न चाहे तो देव-गुरु-शास्त्र हो, स्त्री, कुटुंब, परिवार तो परद्रव्य है ही. उसके आश्रय से तो अशुभराग होता है. और देव-गुरु-शास्त्र उसकी श्रद्धा, उस तरफ का आश्रय और वलण वह सब शुभराग पुण्य है. पुण्य में लीन होता है वह मिथ्यादृष्टि है. आलाला..! पंडितजी! है?

मुमुक्षु :- पुण्यभाव मिथ्यात्व है?

उत्तर :- पुण्यभाव मिथ्यात्व नहीं. पुण्यभाव में लीन होना और वह धर्म है ऐसा मानना वह मिथ्यात्व है. समझ में आया? भगवंत! मार्ग तो ऐसा सूक्ष्म है. लोगों को बाहर से ऐसी स्थूल चीज मिली है तो यह बात उसको ऐसी लगती है कि यह तो निश्चयाभास की बात है. व्यवहार से कुछ लाभ होता है ऐसी बात तो यहां आती नहीं. आलाला..! पंडितजी! व्यवहार तो परद्रव्य के आश्रय से उत्पन्न होता है. आलाला..!

समयसार में २७२ गाथा में कहा. भगवान ने परद्रव्य को मैं ज़वा सकता हूं, मार सकता हूं, सुभी कर सकता हूं, दुःभी कर सकता हूं, ऐसा जो अभिप्राय वह मिथ्यात्वभाव है. तो कहते हैं, जो परद्रव्य को मैं जैसे ज़वा सकता हूं, मार सकता हूं, सुभी कर सकता हूं, ऐसा भाव मिथ्यात्व अध्यवसाय है. भगवान ने ... उसका निषेध किया है. तो आचार्य कहते हैं कि जब भगवान जैसे कहते हैं कि परद्रव्य को ज़वाना, सुभी करना वह अपने से हो सकता नहीं और मानते हैं तो मिथ्यात्व है, तो हम तो ऐसा कहते हैं, आचार्य कहते हैं कि जितना परद्रव्य आश्रित व्यवहार है उसका भी भगवान आचार्य निषेध करते हैं. आलाला..! समझ में आया? सूक्ष्म बात है. अनंतकाल से सम्यग्दर्शन क्या चीज है उसको प्राप्त करने की विधि भी उसके समझ में आयी नहीं.

मुमुक्षु :- अहिंसा परमो धर्म.

उत्तर :- यह अहिंसा राग की अनुत्पत्ति होना वह परमधर्म है.

मुमुक्षु :- शुभराग की उत्पत्ति लुई.

उत्तर :- शुभराग की उत्पत्ति हिंसा है. पुरुषार्थसिद्धि उपाय. वह हिंसा है. चाहे तो शुभराग उत्पन्न हो. आलाला..! हो अवग बात है, परंतु है वह चीज क्या है? कल, समज में आया? देव-गुरु-शास्त्र की भक्ति, कलते हैं कि राग है. वह राग हिंसा है. आलाला..! सूक्ष्म बात है, भगवान! पुरुषार्थसिद्धि उपाय (अनानेवाले) अमृतचंद्रायार्थ कलश करनेवाले हैं समयसार के, वही कलते हैं वहां. समज में आया? है न पुरुषार्थसिद्धि उपाय? कौन-सी गाथा है? ४४-४४.

अप्रार्दुभावः खलु रागादीनां भवत्यहिंसेति।

तेषामेवोत्पत्तिर्हिंसेति जिनागमस्य संक्षेपः॥४४॥

'निश्चय से रागादि भावों का प्रकट न होना यही अहिंसा है और उन रागादि भावों का उत्पन्न होना ही हिंसा है,...' आलाला..! यह तो वीतराग मार्ग है. भगवान की भक्ति, पूजा, व्रत, तप, उपवास यह सब भाव राग है.

मुमुक्षु :- कुंडकुंडाचार्य के समय में...

उत्तर :- वह तो अनादि से जैसे चला आता है. कुंडकुंडाचार्य के समयमें .. यहां तो यह कलते हैं न कुंडकुंडाचार्य. भगवान! मार्ग की दृष्टरता ... अंतर्भुज होना और द्रव्यस्वभाव को पकडना वही चीज है, बाकी तो सब व्यवहार की बातें अंध का कारण है. यरणानुयोग में व्रत की जितनी व्याख्या कही वह सब पुण्यभाव अंध का कारण राग है. आलाला..!

मुमुक्षु :- .. छोडने के विये कल.

उत्तर :- छोडने का राग, करने का स्वद्रव्य का आश्रय. यह बात है. क्या करे? अभी तो बहुत गडबडी लुई है न. यहां तो स्पष्ट कलते है. भगवान की भक्ति हो, पंच मलाव्रत का परिणाम हो वह तो हिंसा है, राग है, हिंसा है. अहिंसा वह दुःभङ्ग होगी या सुभङ्ग होगी? समज में आया? वह तो दुःभङ्ग है. व्यवहार आता है. सम्यग्दृष्टि को भी स्वद्रव्य के आश्रय से सम्यग्दर्शन हुआ और पीछे उसको शुभराग आता है. परंतु है वह हिंसा और अंध का कारण. आलाला..! सम्यग्दृष्टि का (राग). मिथ्यादृष्टि का राग तो अेकत्वबुद्धि में मिथ्यात्वभाव है. आलाला..!

जिसकी राग उपर रुचि है वह तो मिथ्यादृष्टि है, उसके शुभराग में तो मिथ्यात्व सहित पुण्य अंधता है, शुभराग हो तो. परंतु धर्मी जव को भगवान चैतन्य द्रव्यस्वङ्ग, अपना आनंदका नाथ ध्रुव द्रव्यस्वभाव नित्यानंद ठसका जहां आश्रय विया तो उस आश्रय से तो रागरहित ही दशा उत्पन्न होती है. सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र तीनों रागरहित दशा है.

समज में आया? वह भी यहां कहां न? 'येनांशेन सुदृष्टिस्तेनांशेनास्य बन्धनं नास्ति' वह गाथा है २१२. तीन गाथा है. 'येनांशेन सुदृष्टि' यिदानंद भगवान अपना अंतर्भुज छोकर निर्विकल्प दृष्टि प्रगट की उतने अंश से अबंध है. 'बन्धनं नास्ति' और 'येनांशेन तु रागस्तेनांशेनास्य बन्धनं भवति।' वह २१२ है. आलाहा..! समज में आया? जितने अंश से राग उत्पन्न होता है, चाहे तो देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा, आगम की श्रद्धा... आलाहा..! आगम पर है न? उसकी श्रद्धा वह भी राग की उत्पत्ति होती है. समज में आया?

पंचास्तिकाय १७० गाथा में तो ऐसा लिया है. तीर्थंकर कहे कि हमारे तीर्थंकर की रुचि जिसको है, जहां तक राग है वहां तक मुक्ति दूर है, निर्वाण दूर है. आलाहा..! वीतराग मार्ग ऐसा कहता है. हमारी भक्ति और हमारे प्रति भी प्रेम जहां तक है तबतक उसकी मुक्ति दूर है. आलाहा..! हमारे प्रति भक्ति है राग, तो राग से लाभ माननेवाला तो मिथ्यादृष्टि है, परंतु राग से लाभ नहीं माननेवाला, अपने चैतन्य के आश्रय से लाभ माननेवाला उसको जो राग होता है, तीर्थंकरके प्रति का, आगम का और नव पदार्थ की श्रद्धा का. वह तीन बोल है, १७० गाथा है, पंचास्तिकाय. तो कहते हैं कि जब तक राग है तब तक निर्वाण दूर है उसको. आलाहा..!

दृष्टि में जब तक राग का प्रेम रहता है तब तक वह मिथ्यादृष्टि है. आलाहा..! क्यों कि राग हिंसा है और हिंसा की रुचि रहे वह तो मिथ्यादृष्टि है. आलाहा..! पंडितजी! कोई तो ऐसा कहते हैं कि सोनगढने ऐसा निकावा. तो यह क्या है? भगवान! यह अमृतचंद्राचार्य, कुंदकुंदाचार्य. दो हजार वर्ष पहले कुंदकुंदाचार्य कहते हैं. और हजार वर्ष पहले अमृतचंद्राचार्य टीका में और सूत्र में कहते आये हैं. आला..हा..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- परंतु वह तो उसकी बात यहां आयी, लेकिन उसमें है वह आयी न? पुस्तक छोपे उसमें क्या है? यह तो सोनगढ में भी नहीं छोपी है. छोपी कहीं से भी हो परंतु भाव क्या है? आलाहा..! क्या कहां? .. दूसरी बात है, परंतु भाव तो जैसे चला आया है कि नहीं? समज में आया? आलाहा..! अनादि अनंत तीर्थंकरों, अनंत देववीयों, अनंत भावविंगी संत ऐसा कहते आये हैं. 'अेक लोय त्रण काणमां परमार्थनो पंथ.' परमार्थ से वह भगवान आत्मा चैतन्य द्रव्यस्वभाव, उसकी दृष्टि और ज्ञान और उसकी लीनता आचरण... वह अभी आयेगा उसमें अपने. सम्यग्दृष्टि को अपने स्वयं की श्रद्धा, स्वभाव की रुचि, स्वभाव की प्रतीति, आचरणयुक्त है. आलाहा..! अपना चैतन्यस्वयं भगवान आनंद, अतीन्द्रिय आनंद का दल यह है, उसके स्वद्रव्य के आश्रय से रुचि, उसकी प्रतीति, उसकी

श्रद्धा और उसका अंतर में आचरण वह मोक्ष का मार्ग है. समझ में आया? छह ढावा में ऐसा आया न? 'बाभ बात की बात निश्चय उर आणो, छोडी जगत द्रंद इंद्र निज आतम ध्याओ.' बहुत कला है लेकिन समझे नहीं और अपना .. रभे और माने कि नहीं. व्यवहार से भी होता है और निश्चय से होता है तो अनेकांत कलने में आता है. अनेकांत की व्याख्या ऐसी करते हैं. समझ में आया? अपने स्वभाव के आश्रय से भी धर्म होता है और परद्रव्य के आश्रय से शुभराग हुआ उससे भी धर्म होता है. तो वह अनेकांत है. वह अनेकांत नहीं वह तो झुंझुंझुं है, मिथ्यावाद है. आलाला..!

भगवान! तेरी यीज तो मला परमपवित्रता स्वभाव से तो भरी है न भगवान! तेरे को तो भगवान कलकर तो आचार्य बुलाते हैं न नाथ! ७२ गाथा में भगवान आत्मा.. आलाला..! पुण्यभाव वह अशुचि है, भगवान आत्मा पवित्र और निर्मल है ऐसा कला. आलाला..! ७२ गाथा. वह पुण्यभाव भगवान की भक्ति है वह अचेतन है. आलाला..! क्योंकि वह राग में चैतन्यभाव नहीं आया. उसको राग को, शुभराग को वहां जड कला है ७२ गाथा में. क्योंकि उसमें चैतन्य भगवान ज्ञानका किरण, ज्ञान का किरण, ज्ञान का अंश वह राग में आया नहीं. वह तो अचेतन है. और भगवान आत्मा चैतन्यधन है, विज्ञानधन है, उसमें शुभविकल्प का भी प्रवेश नहीं. जिस भाव से तीर्थंकर गोत्र बंधे वह भाव भी अचेतन है. आलाला..! शोऽषकारण भावना. भावना भाते परमगुरु होय. बोले. 'दरशनविशुद्धि भावना भाये...' पछी शुं? 'सोवह तीर्थंकर पद होय, परम गुरु होय, जय जय नाथ परम गुरु होय'. भगवान! सुन तो सली. वह शोऽषकारण भावना भी राग है, वह हिंसा है. आलाला..! और सम्यग्दृष्टि को ही यह भाव आता है. मिथ्यादृष्टि को यह शोऽषकारण का विकल्प होता नहीं. आलाला..!

मुमुक्षु :- उपवास करे, व्रत करे.

उत्तर :- व्रत करे, अपवास करे यह सब लांघण है, (जो) शुभराग हो, राग की मंदता मिथ्या दृष्टि सहित हो. मार्ग प्रभु यह तो वीतराग का मार्ग है, ये कोई पांच-पचास लोग कल्पना कर ले ऐसी यह यीज नहीं. अनंत तीर्थंकरो, अनंत केवलीओ, अनंत संतो भावविंगी मुनि का अेक प्रकार का उपदेश है. यह यहां कला न देओ न.

'ऐसो जिणउवदेसो' चलती गाथा १३ में. आलाला..! कि 'परदव्वरओ बज्झदि' भगवान आत्मा अपने द्रव्यको छोडकर... आलाला..! परद्रव्य में, राग में लीन रहता है वह 'बज्झदि' मिथ्यादृष्टि मिथ्यात्व से बंधन प्राप्त करता है. आलाला..! जैन द्रव्यविंग धारण करके मुनि पंच मलाप्रतादि नग्न मुनि (पाले), परंतु राग में अेकत्वबुद्धि है (तो) परद्रव्य में राग है

उसको. तो मिथ्यादृष्टि मिथ्यात्व को ही बांधते है. लवे अष्टाईस मूलगुण पावता हो. आलाहा..! समज में आया?

‘जो जव परद्रव्य में रत है, रागी है वह तो अनेक प्रकार के कर्मों से बंधता है,...’ अनेक प्रकार शब्दसे मिथ्यात्व से अनातनुबंधी आदि से कर्म बंधता है उसको. ओहो..हो..! यह बात कुछेक को ऐसी लगती है कि यह तो निश्चयाभास की बात है. क्योंकि व्यवहार से लाभ कलते नहीं. प्रभु! परंतु व्यवहार तो शुभराग है. शुभोपयोग वह व्यवहार है. वह तो बंध का कारण है. आलाहा..! चाहे तो सम्यग्दृष्टि हो या चाहे तो मुनि हो, परंतु जितनी राग में अेकता है, अस्थिरता है उतना बंध है. अेकता है तो मिथ्यात्व का बंध है. अेकता नहीं और अस्थिरता आती है तो उसको अस्थिरता का बंध है. आलाहा..! हेभो! यह श्लोक. भावपाहुड में जरा नव ब्रह्मचर्य ऐसी लंबी-लंबी बात आती थी. पाठ संक्षिप्त में है और ... उपरसे कहां से यह कलते हैं ऐसा लगे तो यह पाठ यहां लिया. समज में आया?

‘और जो परद्रव्य से विरत है...’ ‘विरओ मुच्चेइ’ आलाहा..! अेक ही शब्द में. परद्रव्य तरङ्ग के राग में अेकत्वबुद्धि है वह बंधन को प्राप्त होता है, और राग और परद्रव्य से विरक्त है. आलाहा..! ‘विरओ मुच्चेइ विविहकम्मेहिं’ उसको कर्म बंधते नहीं. पाठ की शैली तो अनेक प्रकार से आती है. आलाहा..! ‘विरओ’ परद्रव्य से विरक्त है. परद्रव्य के प्रति जिसे प्रेम ही अंदर से छूट गया है. आलाहा..! राग हो, परंतु रुचि-श्रद्धा उससे छूट गयी है. समज में आया? यह परमागम की भक्ति, प्रतिमा की भक्ति यह सब होता तो है न, परंतु वह राग है ऐसा ज्ञानी जानते हैं. परंतु आता है, आये बिना रहता नहीं. आलाहा..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- गमे ते हो. लाज का हो या पर्यीस लाज का हो. वह तो जड की क्रिया है, अपनी क्रिया है नहीं. उसमें जो भाव था वह शुभभाव है. होता है. परंतु वह बंध का कारण है प्रभु! आलाहा..! तेरी प्रभुता में तो वह राग पामरता है. आलाहा..!

भगवान तो ऐसा कलते हैं शक्ति में—४७ शक्ति में कि अपना वीर्य—बल तो उसको कहीअे कि जो शुद्ध स्वरूप की रचना करे उसका नाम वीर्य है. राग की रचना करे वह वीर्य नपुंसक है. आलाहा..! समज में आया? वीर्यगुण है न. अन्नी सब चल गया है. रेकोर्डिंग हो गया है सब. ४७ शक्ति. उसमें वीर्य का क्या कार्य? कि स्वरूप की रचना करना वह वीर्य का कार्य है. आलाहा..! अपना शुद्ध ज्ञान-श्रद्धा, शांति—वीतरागता उसकी रचना करे

वह वीर्य. शुभभाव की रचना वह तो नपुंसकता है. आलाहा..! समझ में आया? मार्ग की श्रद्धा अलौकिक थी है. समझ में आया? वह कोई पक्ष की बात नहीं. सर्वज्ञ भगवान त्रिलोकनाथ (ने) केवलज्ञान में देखा ऐसी थी है का 'ऐसो जिणउवदेसो' ऐसा कहा न? वीतराग भगवान की वाणी में ऐसा उपदेश आया. आलाहा..!

'रागी नहीं है, वह अनेक प्रकार के कर्मों से छूटता है,...' छूटता है नाम उसको वीतरागभाव उत्पन्न हुआ स्वद्रव्य के आश्रय से, परद्रव्य के आश्रयका भाव जिसको छूट गया (और) उसका स्वद्रव्यके आश्रय में लीन हो गया. जितनी लीनता श्रद्धा, ज्ञान और शांति (है) उससे उसको कर्मबंधन नहीं है. कर्म छूट जाता है. आलाहा..! यह निर्जरा है. समझ में आया? ये तो अपवास करे (और माने कि) निर्जरा हुई. धूल में भी निर्जरा नहीं है, भगवान! तुझे अभी भबर नहीं. उपवास करने में जो राग की मंदता हुई हो तो वह मंदता पुण्य का कारण है परंतु उसमें धर्म मानते हैं तो मिथ्यात्वसहित पुण्य बंधते हैं उसको. समझ में आया? जैनदर्शन का मर्म यह है. आलाहा..!

'रागी नहीं है, वह अनेक प्रकार के कर्मों से छूटता है, यह बंध का और मोक्ष का संक्षेप में जिनदेव का उपदेश है.' आलाहा..! त्रिलोकनाथ वीतरागदेव सर्वज्ञ परमेश्वर... कुंदकुंदाचार्य... भगवान बिराजते हैं मलाविट्टे में. सीमंधर भगवान का पांचसो धनुष का देह है, करोड पूर्व की देह की स्थिति है. आत्मा अनादि-अनंत है. उसकी अक्षय स्थिति है. और देह प्रमाण (आत्मा) का अवगालन है. शरीरप्रमाण आत्मा का अवगालन है वह तो अपना है. आलाहा..! भगवान के पास गये कुंदकुंदाचार्य. संवत् ४८. लब्धि थी. जमीन से चार तसु उपर चलने की लब्धि थी. भगवान के पास गये. कुछ लोग ऐसा भी कहते हैं कि देव आया और ले गया. वह गये वहां ये बराबर है. और वहां आठ दिन रहे. आठ दिन रहकर वहां आकर यह शास्त्र बनाया है. आलाहा..! भगवान का संदेश लाये वह इस शास्त्र में आया है. समझ में आया? भगवान के घर का माल था, वह माल उसको अनुभव में आ गया. सम्यग्दर्शन चारित्रसहित अनुभव में आ गया. भावविंगी संत थे. परमेश्वरपद में मिल गये थे. आलाहा..! जिसको गणधर, मलाविट्टेक्षेत्र का गणधर, शास्त्रकी रचना में नमो लोअे सव्व सालुणं (कहे) उसमें वह आचार्य आये थे. तेरे चरणों में हमारा नमस्कार है. ओलोलो..! बाह्य में अपने से छोटी दीक्षावंत को साधु पैर न छुअे. परंतु नमो पंच नौकार गिने उसमें तो नमस्कार आ जाता है.

'ऐसो जिणउवदेसो' प्रभु! परद्रव्य में राग करनेवाला बंधता है और स्वद्रव्य में राग से विरक्त होकर... आलाहा..! अपने स्वभाव की श्रद्धा, ज्ञान, रुचि और अंतरमें आचरण,

द्रव्य में आचरण, राग का आचरण नहीं. आह्लाहा..! शुद्ध चैतन्य भगवान की श्रद्धा, ध्रुव की श्रद्धा वह श्रद्धा पर्याय है. आह्लाहा..! वह प्रतीति, रुचि यह है पर्याय. और अपने स्वरूप में स्थिर करना, आचरण करना वह भी पर्याय है. यह वस्तु है भगवान! ... आह्लाहा..! प्रभु! तेरी प्रभुता की संभाव ले. पामरता को छोड़ दे. पंडितज! ऐसी बात है. तो सोनगढ की बात है ऐसा कहते है. अरे! भगवान! सुन तो सही प्रभु! तेरे घर की बात है. आह्लाहा..! ऐसा जिन-उपदेश तो कहा यहां, आचार्य कहते हैं कि हम कहते है ऐसा नहीं. यह तो कुंडकुंडाचार्य कहे वही यथार्थ प्रमाण है. यह तो अपने उपदेश में जो बात कही वह तो जिन का उपदेश है. आह्लाहा..!

मुमुक्षु :- .. जिनदेव का.

उत्तर :- हा, जिनदेव का उपदेश है. आह्लाहा..! जिनोपदेश है. जिनदेव का उपदेश. अर्थकार तो विभेने. जिनदेवका यह उपदेश है. संक्षेप में उपदेश है. सार में सार संक्षिप्त में कहने में आया है ऐसा उपदेश वीतराग का है. आह्लाहा..!

भावार्थ. जिनदेव का उपदेश कहकर, अपना उपदेश नहीं, (पर) वह तो वीतराग ऐसा कहते हैं ऐसा कहते है. मैं तो वीतराग की वाणी द्वारा वीतराग कहते है वह कहता हूं. है हमारी अनुभवदृष्टि भवे. समझ में आया? मुनिपना है, परंतु हम कहते हैं वीतराग वाणी के अनुसार कहते है कि यह मार्ग है. आह्लाहा..! अरे! जैसे मनुष्यत्व में सत्य की बात सुनने में न आवे और सुने तो अंदर परियय न करे, परियय करके उसका अनुभव न करे. आह्लाहा..! जन्म-मरण का मिटानेवाला तो यह एक भाव है. स्वद्रव्य की श्रद्धा अंदर अनुभव निर्मल करना. आह्लाहा..! बाकी सब बातें हैं. मूल बात है. कल ही प्रश्न आया न चेतनज के उपर. कल आया. चार दिन हो गये. अभी आयेंगे. भगवाननी भक्तिमां .. निर्णय करो. अरे! भगवान! ... है. आह्लाहा..! भाई! तुझे जबर नहीं. कुछ सुना नहीं. शांति, शांति के भाव में तो बूट्ट होती है तब शुभभाव उत्पन्न होता है. हो, परंतु है हिंसा और दुःखरूप. आह्लाहा..! तब उसको कहे कि भगवान की भक्ति करते हैं उसमें कहां अशांति है? प्रभु! तुझे शांति की जबर नहीं. शांतिस्वरूप भगवान आत्मा का जो अनुभव हो तो शांति के साथे भिवाते है तो यह राग है वह अशांति है. परंतु शांति क्या चीज है उसकी तो जबर नहीं, तो भिवात किसके साथ करे? राग की अशांति न दिखे उसको. प्रेमचंद्रज! समझ में आया? सुनने में जराजरा आता है? बड़ी चर्चा हुई. ... उतारा था उसके घर. राजमलज. आपके घर उतारा था. ... क्या करे भाई! यह बात. .. हमारे शेठ थे. अज्जर्ण हो गया. आह्लाहा..! भाई! वीतराग मार्ग को लज्जम करना ..

वह अलौकिक बात है भाई! भले राग छोड़ सके नहीं, चारित्र्य छोड़ सके नहीं, परंतु राग का आदर है तब तक मिथ्यादृष्टि है. और जहां राग का आदर है वहां चिदानंद भगवान का अनादर है. समझ में आया? राग का अंतर से जो आदर है, 'द्वेष अरोचक भाव'. भगवान आत्मा के प्रति अरुचि हुई और राग के प्रति रुचि हुई तो आत्मा के प्रति द्वेष हुआ. आहंसा..! समझ में आया? जिसको राग का प्रेम है उसको स्वप्न के प्रति द्वेष है. जिसको स्वप्न के प्रति रुचि है उसको राग के प्रति अरुचि है, आदर नहीं. हो. छन्नस्थ है. आहंसा..! 'मूढ मार्ग सांभलो जिननो रे.' यह जिन का मूलमार्ग है. आहंसा..!

कहते हैं कि 'बंध-मोक्षके कारण की कथनी अनेक प्रकार से है,...' शास्त्र में अनेक प्रकार से है. चरणानुयोग में व्रत, व्रत के अतिचार को पालना आदि बहुत बातें हैं. 'उसका यह संक्षेप है - जो परद्रव्य से रागभाव तो बंध का कारण...' आहंसा..! यह तो ११ वीं गाथा में भी कहा न, जयचंद्र पंडित ने अर्थ किया है. कि जितना परद्रव्य आश्रित व्यवहारभाव है, कथनी भगवाननी वाणी में भी व्यवहारकी कथनी बहुत आयी है. अक तो अनादि का भेद का तो आश्रय है—भेदबुद्धि राग आदि भेदबुद्धि. और उपदेश करनेवालों में भी परस्पर यही उपदेश बहुत चलता है. हो. और तीसरी बात, जिनवाणी में भी व्यवहार का उपदेश हस्तावलिंब निमित्त देकर बहुत आया है, परंतु तीनों का इव संसार है. भगवान की वाणी में आया व्यवहार, ऐसा विषा है. है?

व्यवहार का पक्ष तो अनादि काल से है ही. ..भेददृष्टि छोड़कर... पर्यायबुद्धि में भेदबुद्धि तो अनादि से है. और उसका उपदेश बहुत सर्व प्राणी परस्पर करते हैं. उसका उपदेश वही ज्ञात का करे. हा बराबर है. वह तो निश्चय-निश्चय की (बात करते हैं). और जिनवाणी में व्यवहार का उपदेश शुद्धनय का हस्तावलिंब सहायक ज्ञानकर बहुत किया है. जिनवाणी में भी व्यवहार बहुत आया है वह व्यवहार द्वारा निश्चय समझना है, समझना है. व्यवहार कराना नहीं है. चरणानुयोग व्यवहार बताता है कि देव-गुरु, दर्शन-ज्ञान-चारित्र्य की ... वह आत्मा. वह तो भेदसे बात कही. भेद से बताना है आत्मा. भेद का लक्ष कराना नहीं, भेद का अनुकरण करवाना नहीं, भेद का अनुसरण कराना नहीं. समझ में आया? शुद्धनय का हस्तावलिंब ज्ञानकर बहुत किया. किंतु उसका इव संसार ही है. संसार ही है. आहंसा..! जिनवाणी में व्यवहार का उपदेश आया है वह भी संसार है. आहंसा..! क्यों आया? ऐसा क्यों आया? आता है उसका ज्ञान कराते है. आहंसा..! कही, धन्यावावज्! चारों तरफ से तपासे तो वस्तु ऐसी अक ही सिद्ध होती हैं. कही, चंद्रभाई! आहंसा..! .. रागभाव तो बंध का कारण है. आहंसा..! और वीतरागभाव मोक्ष का कारण है. इसप्रकार

संक्षेप से जिनेन्द्र का उपदेश है. आलाला..!

‘आगे कलते हैं कि स्वद्रव्य में रत है, वह सम्यग्दृष्टि होता है...’ आलाला..!
‘और कर्मों का नाश करता है -’

सदव्वरओ सवणो सम्माइट्ठी हवेइ णियमेण।

सम्मत्तपरिणदो उण खवेइ दुट्ठकम्माइं।।१४।।

आलाला..! ‘अर्थ :- ज्ञे मुनि...’ आत्मा मुनि. ‘स्वद्रव्य अर्थात् अपनी आत्मा में रत है,...’ आलाला..! शुद्ध धन आनंदकंद घुव उसमें रत वह पर्याय है. शुद्ध ज्ञानधन जिसमें दृष्टि का प्रसार करके उसमें लीन है. आलाला..! समज में आया? ‘ज्ञे मुनि स्वद्रव्य अर्थात् अपनी आत्मा में रत है,...’ अपना ज्ञायकस्वभाव चैतन्यमूर्ति अनाकुल आनंद का कंद प्रभु आत्मा, जिसमें निमित्त तो है नहीं, राग है नहीं और अक समय की पर्याय भी जिसमें द्रव्य में है नहीं. समज में आया? जैसा अपना स्वद्रव्य स्वभाव उसमें रत. पर्याय उसमें लीन होना. ओहोहो..! ज्ञे पर्याय—अवस्था—वर्तमान ज्ञानदशा ज्ञे राग में लीन है उस पर्याय को स्वभाव में लीन करना. तो वह पर्याय तो स्वभाव में लीन ही होती है. वह तो रात्री को कला था कि वह पर्याय तो राग में अकाकार है. वह पर्याय तो अंदर में जुका नहीं सकता. तब उपदेश में जैसा आता है. पर्याय में पुरुषार्थ करवाना है न? पुरुषार्थ तो पर्याय में होता है न, द्रव्य में तो पुरुषार्थ है नहीं. द्रव्य तो पुरुषार्थ का पिंड सारा पडा है. आलाला..! तो पर्याय में आश्रय लो द्रव्य का. भूतार्थ का आश्रय करो. कौन करे? पर्याय करे. कौन सी पर्याय? ज्ञे पर्याय राग में है वह पर्याय तो ... नहीं आये वह और नहीं आये वह आश्रय करे.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- वह जैसे साथ में है. जब द्रव्य द्रव्य के उपर पडी तो पर्याय उत्पन्न दुर्घ दृष्टि, तो उसने आश्रय द्रव्य का लिया जैसा कलने में आता है. आलाला..! कलो, बाबुभाई! आलाला..! समज में आया? यहां तो उ४वां वर्ष है जिनमंदिर का. जिनमंदिर का उ३ वर्ष आज पूरा हुआ. १९९७ श्रावण सु६ बीज, भगवान के मंदिर की आज वर्षगांठ है. आज उ३ वर्ष पूरा हुआ मंदिर को. उ४वां आज बैठा. समज में आया? आलाला..! सात प्रकृति का नाश का उपाय आत्मा में है. आलाला..! वह आत्मा में रत है. विशेष बात कहेंगे.

(श्रोता :- प्रमाणा वचन गुरुद्वेव!)

झागण सुद ३, सोमवार ता. २५-०२-१९७४
गाथा - १४, प्रवचन - ११८

सदव्वरओ सवणो सम्माइड्डी हवेइ णियमेण।

सम्मत्तपरिणदो उण खवेइ दुट्टकम्माइं।।१४।।

भगवान् कुंडकुंडाचार्य, तीर्थंकर भगवान् ने जो मार्ग कला वल मार्ग जगत के पास जाहरे करते हैं. जो कोई आत्मा... वल शब्द पडा है न, मुनि. 'स्वद्रव्य अर्थात् अपनी आत्मा में रत है,...' आलाहा..! भगवान् आत्मा स्वद्रव्य शुद्ध अण्ड आनंदकंद है उसका आश्रय लेकर अंतर स्वरूप में लीन है, रत है. जो कोई आत्मा अपने स्वद्रव्य में शुद्ध चैतन्यधन की रुचि, श्रद्धा—प्रतीत और स्वरूप का आचरण करते हैं उसको धर्मी जव कलने में आता है. स्वद्रव्य में रत. स्वद्रव्य परद्रव्य से भिन्न है और राग दया, दान, आदि विकल्प से भी स्वद्रव्य तो भिन्न है. और स्वद्रव्य में तो वर्तमान पर्याय जो है उससे भी वल तो स्वद्रव्य भिन्न है. पूर्ण ज्ञान, पूर्ण आनंद, पूर्ण शांति. शांति शब्दे वीतरागता. आनंद शब्दे अतीन्द्रिय सुभ परिपूर्णा भरा है, प्रभु! उसकी दृष्टि करने से सम्यग्दर्शन होता है. सम्यग्दर्शन पाने की दूसरी कोई रीत है नहीं.

प्रथम धर्म की शुरुआत आत्मद्रव्य में आश्रय करना. ११वीं गाथा में जैसा कला न. 'भूदत्थमस्सिदो खलु समादिड्डी हवदि जीवो' सत्यस्वरूप भगवान् परिपूर्णा द्रव्यस्वभाव उसका आश्रय करने से प्रथम धर्म की शुरुआत यहां से होती है. वल आत्मा में अंतर्भुज होकर आनंद और ज्ञान की पर्याय प्रगट करे और उसमें विशेष लीन रहे. आलाहा..! क्रियाकांड व्यवहार और निमित्त वल कुछ उसमें है नहीं. आलाहा..! समज में आया? तो कलते हैं 'रुचि सहित है, वल नियम से सम्यग्दृष्टि है...' त्रिकावी भगवान् ज्ञायकभाव शुद्ध चैतन्यद्रव्य सामान्य सदृश्य अकल्प जिसका स्वभाव है जैसी अंतर्भुज होकर रुचि करना, प्रेम करना, उसमें अकाग्र होना वल सम्यग्दर्शन है. आलाहा..! और इस सम्यग्दर्शन बिना जो कुछ करने में आता है वल सब संसार जाते परिभ्रमण है. समज में आया?

भगवान् आत्मा अक समय में जो बंध और भोक्ष की पर्याय से भी रहित है. समज में आया? जो जव है ध्रुव, वल तो भोक्ष की पर्याय का भी कर्ता नहीं और भोक्षमार्ग है उसका भी कर्ता नहीं. और बंध का कर्ता तो है ही नहीं और बंध के मार्ग का कर्ता भी आत्मा है नहीं. आलाहा..! जैसा चिद्घन प्रभु उसकी जिसको रुचि और दृष्टि हो

तो नियम से वह सम्यग्दृष्टि है. समज में आया? यह उसकी सम्यग्दर्शन पाने की रीत है. कोई कषाय मंद करे और क्रियाकांड में जुड जाये और निमित्त के अवलंबन में भगवान की अनंती भक्ति करे तो उससे भी सम्यग्दर्शन नहीं होता. आलाला..! सर्वज्ञ त्रिलोकनाथ परमेश्वर उसकी श्रद्धा करे, उसका ज्ञान करे और उसमें प्रीति करे वह तो राग है. समज में आया? १४वीं गाथा है.

‘सदव्वरओ सवणो’ ‘सम्यग्दृष्टि है...’ आलाला..! भोक्षपाहुड. भगवान आत्मा संयोगी श्रीज देव-गुरु-शास्त्र से तो पर है और देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा का भाव वह राग है उससे भी आत्मा प्रभु भिन्न है और वर्तमान जो ज्ञान की पर्याय का क्षयोपशम, वीर्य में क्षयोपशम जो अेक समय की पर्याय में वर्तता है उससे भी प्रभु तो भिन्न है. आलाला..! पर्याय से तो भिन्न है. समज में आया? निश्चय से देओ तो प्रभु पर्याय का क्षेत्र और पर्याय का भाव द्रव्य से भिन्न है. आलाला..! अपना क्षेत्र और अपना भाव, वह पर्याय का क्षेत्र और पर्याय के भाव से अपना क्षेत्र और अपना भाव भिन्न है. भगवान! बात तो ऐसी सूक्ष्म है. लोगों ने बाह्य के त्याग में सब मान लिया, परंतु अंतर में मिथ्यात्व का त्याग कैसे होता है उसकी जबर नहीं. समज में आया?

तो कहते हैं, भगवान! दर्शनपाहुड की १४वीं गाथा भाई! बोधपाहुड की १४वीं और यह भोक्षपाहुडकी १४वीं. तीन १४-१४ है. समजमें आया? बोधपाहुड की १४वीं गाथा में ऐसा कहा है न उसमें? बोधपाहुड है न? पहला तो दर्शनपाहुड, पहला दर्शनपाहुड. दर्शनपाहुड है पहला. १४-१४ गाथा. यौदह गुणस्थान है न. १४-१४ गाथा तीनों में आयी है. पृष्ठ-२०. पहला पृष्ठ-२०.

दुविह पि गंथचायं तीसु वि जोएसु संजमो ठादि।

णाणम्मि करणसुद्धे उब्भसणे दंसणं होदि।।१४।।

जैनदर्शन किसको कहते है? .. जैनदर्शन है वह जैनदर्शन किसको कहते है? ‘जहां बाह्याभ्यंतर भेद से दोनों प्रकार के परिग्रह का त्याग हो...’ आलाला..! अंतर में विकल्प का त्याग, बाह्य में वस्त्र-पात्र के संयोग का भी त्याग. संयोगीभाव का त्याग और संयोगी श्रीज का त्याग. आलाला..! ‘और मन-वचन-काय जैसे तीनों योगों में संयम हो...’ तीन कषाय का अभाव होकर. यहां तो जैनदर्शन का वर्णन करना है न? तीन कषाय का अभाव होकर स्वरूप में सम-सम्यग्दर्शनसहित यम अर्थात् लीनता होती है वह भोक्षमार्ग है, वह जैनदर्शन है. आलाला..!

‘तथा कृत-कारित-अनुभोदना जैसे तीन करण जिसमें शुद्ध हों वह ज्ञान हो...’

ज्ञान में भी कम, अधिक अने विपरीत ऐसा सम्यग्ज्ञान में हो नहीं और अपने आत्मा का स्वसंवेदनज्ञान—स्व अर्थात् अपना और सं अर्थात् प्रत्यक्ष, आनंद और ज्ञान का प्रत्यक्ष होना वेदन में उसका नाम सम्यग्ज्ञान है. और 'निर्दोष जिसमें कृत, कारित, अनुभोदना अपने को न लगे, जैसे ञडे रहकर पाणिपात्र में आहार करे,...' ओहो..! अंतर में तीन कषाय का अभाव और अंतर में आत्मा का अनुभव आनंद की दशा की भीडास. सम्यग्दर्शन में अंतर का आनंद का स्वाद और संयम में उत्कृष्ट प्रचुर स्वसंवेदन स्वाद. आह्लाहा..! और ञडे रहकर पाणिपात्र में आहार. इसको यहां जैनदर्शन कहते हैं. ऐसा जैनदर्शन अंतर में आत्मा की श्रद्धा अंतर का आश्रय करके ऐसी जैनदर्शन की श्रद्धा करना वह सम्यग्दर्शन है. समज में आया? यह १४ में है न?

और बोधपाहुऽ की १४ है. आह्लाहा..! बोधपाहुऽ की १४. ये तो लोगों को प्याव रहे तीन गाथा का.

दंसेइ मोक्खमग्गं सम्मत्तं संजमं सुधम्मं च।

णिग्गंथं णाणमयं जिणमग्गे दंसणं भणियं।।१४।।

जैन मार्ग के विषे दर्शन उसको कहते हैं. सम्यग्दर्शन नहीं यहां. जैनदर्शन. जैनदर्शन की बात है. 'दंसेइ मोक्खमग्गं' अंतर में सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र अंतर में अनुभव हो. और 'सम्मत्तं संजमं' संयम हो और सुधर्म हो. वीतरागी दशा अंदर हो. 'णिग्गंथं णाणमयं' निर्ग्रथ हो. बाह्य और अल्पंतर ग्रंथ से रहित नञ्ज मुद्रा बाह्य में हो. अंतर में विकल्प से रहित निर्ग्रथदशा हो. आह्लाहा..! 'णाणमयं जिणमग्गे' वह ज्ञानमय चैतन्यबिंब हो. उसको जिनमार्ग के विषे दर्शन कहने में आया है. समकित नहीं हां. सारा मुनिपना तीन कषाय का अभाव, द्रव्यलिंग नञ्ज और अंतर में व्यवहार पंच महाप्रत का अट्टाईस मूलगुण का विकल्प, वह व्यवहार नञ्जपना वह अञ्जव की दशा, ञव की तीन कषाय रहित की दशा, यह सब मिलकर जैनदर्शन कहने में आता है. आह्लाहा..! समज में आया? जैनदर्शन कोई पक्ष नहीं. वस्तु का स्वरूप ऐसा है. समज में आया? और इसके सिवाय कोई अधिक, कम, विपरीत कहे वह जैनदर्शन नहीं. वीतराग का कला हुआ वह मार्ग नहीं. जरा सूक्ष्म तो है भगवान! समज में आया?

द्विगंबर संतो बात अंतर में से शांति का वेदन—चारित्र का वेदन सहित कहते हैं. सम्यग्दर्शन में भी शांतिका वेदन है परंतु अल्प है और मुनिपना जिसको कहे उसको तो प्रचुर स्वसंवेदन है. पांचवी गाथा में, समयसार में पांचवी गाथा में आया है. प्रचुर स्वसंवेदन. उसका अर्थ हुआ कि सम्यग्दर्शि को प्रचुर स्वसंवेदन नहीं. परंतु अल्प आनंद का वेदन और ज्ञानकी

दशा का और वीतराग की पर्याय का विकास है. आलाला..!

प्रथम में प्रथम कर्तव्य हो तो यह है. समज में आया? नियमसार में कला न तीसरी गाथा में. 'णियमेण य जं कज्जं' उ गाथा में यह पाठ है. जो नियम से कर्तव्य वायक हो तो यह है. अपना विद्वानंद ध्रुव ज्ञायक भगवान उसमें दृष्टि प्रसारकर पर्याय को अंतर में अभेद करना वही प्रथम में प्रथम सम्यग्दर्शन है. आलाला..! जो पर्याय वर्तमान दशा राग तरङ्ग जुकनेवाली है वह मिथ्यादृष्टि पर्यायबुद्धि है. समज में आया? आलाला..! वह यहां कलते है, ईस १४वीं में.

जिसको आत्मद्रव्य में पर्याय लीन दुर्घ है. आलाला..! जो वर्तमान पर्याय—अवस्था चलती है वह राग के जुकाव में रहे वह मिथ्यादृष्टि है. आलाला..! समज में आया? और जो अपनी आत्मा में जुक गई है पर्याय वह रत है. उसमें भी बात तो कल कली थी कि जो पर्याय राग तरङ्ग जुकती है वह पर्याय अंतर्भुज नहीं होती. समज में आया? जो पर्याय अनादि से राग तरङ्ग जुकती है वह तो मिथ्यात्वभाव है. उसके पीछे द्रव्य में लीन होकर जो पर्याय उत्पन्न दुर्घ वह पर्याय द्रव्य तरङ्ग जुकती है उसे द्रव्य का आश्रय किया है ऐसा कलने में आता है. आलाला..!

मुमुक्षु :- वाउड स्पीकर काम नहीं करता.

उत्तर :- वाउड स्पीकर काम नहीं करता? यालु है. यालु है न? .. पर्याय तो अंदर में घूस गई ध्रुव में.

(ध्रुव) अविनाशी त्रिकाल है और उसमें ज्ञान, दर्शन, आनंद आदि जो गुण है वह भी त्रिकाल अविनाशी है और उसमें जो कारण(शुद्ध)पर्याय है वह भी उत्पाद-व्यय की पर्याय, भोक्षमार्ग की पर्याय से रहित है. समज में आया? अंदर द्रव्य ध्रुव, गुण ध्रुव और पर्याय समय- समय की ध्रुव. भगवान! यह तो मार्ग जैनदर्शन का है. यह तो अपूर्व बात है. अनंतकाल में कभी उसने यह बात सुनी नहीं. सुनना उसको कले कि रुचिपूर्वक सुने तो (सुना) कले.

कलते है कि भगवान आत्मा कारणपरमात्मा. कारणपरमात्मा अर्थात्? ध्रुवस्वरूप नित्यानंद सत्त्व केवल सत् जो आत्मा उसका सत्त्व जो गुण अनंत-अनंत गुण और उसकी वर्तमान अविनाशी कारणध्रुवपर्याय तीनों मिलकर आत्मा कलने में आता है. समज में आया? उस आत्मा में दृष्टि करके, रुचि करके लीन होना उसका नाम सम्यग्दर्शन है. आलाला..! वह कारणपर्याय सम्यग्दर्शन नहीं. सम्यग्दर्शन तो उत्पाद पर्याय है, नयी उत्पन्न होनेवाली अवस्था है. कारण(शुद्ध)पर्याय नयी उत्पन्न होनेवाली ऐसी अवस्था नहीं. आलाला..! वह तो ध्रुव

है. समज में आया?

जैसे समुद्र है और उसमें जो जल भरा है वह भी सारा अस्तित्व और उसकी सपाटी जो है, समुद्र की उपरकी सपाटी, वह तीनों ध्रुव में चले जाते हैं. और उपर में रागादि आता है, राग का उपशम होता है, राग का क्षय होता है वह तो उसकी पर्याय में चलता है. समज में आया? जैसे ध्रुव प्रभु जिसकी कारण(शुद्ध)पर्याय भी शुद्ध आनंदधन है, उसकी अंतर रुचि करने से, राग और पर्याय से विमुक्त होकर, निमित्त संयोगी चीज चाहे तो देव-गुरु-शास्त्र हो परंतु वह भी परचीज है, उससे भी विमुक्त होकर. आलाला..! उसकी श्रद्धा में देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा और देव-गुरु-शास्त्र का ज्ञान होता है उससे भी विमुक्त होकर और अकाल समय की पर्याय जो क्षयोपशम वह सब आ गया उसमें, उससे भी विमुक्त होकर और स्वभाव सन्मुख. पर्याय से विमुक्त. आलाला..! यह अस्तित्व-नास्तित्व. यह अनेकांत है. अनेकांत इसको कहते हैं. अनेकांत कुदडीवाद है ऐसा नहीं. निश्चय से भी होता है और व्यवहार से होता है, उपादान से होता है और निमित्त से होता है वह अनेकांत है—अनेकांत ऐसा है नहीं. समज में आया?

अपने में आनंदकंद ध्रुव भगवान... अहो..! ध्रुव को ध्येय बनाकर, ध्येय बनाती है पर्याय, ध्रुव ध्रुव को ध्येय नहीं बना सकता... आलाला..! ध्रुव को ध्येय बनाकर अंतर अकाग्र होना ध्यान में उसका नाम सम्यग्दर्शन है. आलाला..! समज में आया? वह द्रव्यसंग्रह है न उसमें ४७ गाथा. ४७ समजते हो? ४ ओर ७. वह सैंतालीस आप की भाषा में. हमारे में सुडतालीस कहते हैं. ४७ गाथा है द्रव्यसंग्रह की. तो वहां ऐसा किया है 'दुविहं पि मोक्खहेउं ज्ञाणे पाउणदि जं मुणी णियमा' यह गाथा है. द्रव्यसंग्रह नेमियंदि सिद्धांत चक्रवर्ती. वह तो कोई (भी) मुनि हो, द्विगंबर मुनि का कथन अकाल प्रकार का है. समज में आया? 'दुविहं पि मोक्खहेउं ज्ञाणे पाउणदि जं मुणी णियमा' आलाला..!

कहते हैं कि दो प्रकार का मोक्षमार्ग. अकाल उपचारिक, अकाल निश्चय. दोनों ध्यान में प्राप्त होते हैं. उसका अर्थ क्या? कि वस्तु स्वयं जो पूर्ण आनंद है, भगवान! परिपूर्ण तुम भगवान ही हो. भगवान जिनेश्वर की दशा और तेरा द्रव्यस्वभाव उसमें कुछ ईर्ष नहीं है. 'जिन सो ही है आत्मा अन्य सो ही है कर्म, यही वचन से समज ले जिन प्रवचन का मर्म.' आलाला..! जिनेश्वरदेव त्रिलोकनाथ उसने जो आत्मा कहा वह आत्मा हां, अन्य अज्ञानी कहे वह आत्मा नहीं. आत्मा तो बहुत लोग कहते हैं. आत्मा-आत्मा. अकाल चार्वाक नास्तिक सिद्धांत. परंतु सर्वज्ञ ने कहा हुआ आत्मा कि जिसमें वस्तु तरीके अकाल और शक्ति

तरीके अनंत, शक्ति अर्थात् गुण, जैसा अनंतगुण का स्थान अभेद ही है। उस अभेद में दृष्टि देने से... आलाला..! प्रथम में प्रथम निश्चय सम्यग्दर्शन और ज्ञान और शांति वह अंतर में से होती है। निश्चय मोक्षमार्ग ही ध्यान में प्राप्त होता है और वह ध्यान .. वह व्यवहार करने में आता है।

मुमुक्षु :- ध्यान में व्यवहार मोक्षमार्ग...?

उत्तर :- व्यवहार मोक्षमार्ग आरोपित से व्यवहार कला। निश्चय के साथ निमित्त है तो आरोप से, उपचार से कहे। है तो बंधमार्ग। चाले तो देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा, पंच महाव्रत का भाव और शास्त्र का ज्ञान, ये तीनों बंध का कारण है। पर तरङ्ग का लक्ष है न यहां? भगवान! जैसी बात है। शास्त्र तरङ्ग का जुकाव करते हैं न, वीतराग की वाणी सुनते हैं। समय-समय में जो ज्ञान होता है अपनी पर्याय में वह सुनने से नहीं। अपनी .. है, वह ही सम्यग्ज्ञान नहीं। क्योंकि वह तो परलक्षी ज्ञान है। आलाला..! अंतर में ज्ञायक आत्मा भगवान उसको स्पर्श करके, चैतन्यस्वभाव का स्पर्श करके, वेदन करके—आनंद का स्वाद लेकर जो ज्ञान की पर्याय उसमें से आती है उसे ज्ञान और मोक्ष के मार्ग की पर्याय करने में आती है। और स्वप्न में स्थिरता वह ध्यान में स्थिरता होती है प्रथम।

स्वप्न ध्यान। ध्याता, ध्यान और ध्येय तीन का भेद छोड़कर। वह तो उसमें आता है छल ढाला में। छल ढाला में आता है। भेद छोड़कर। आलाला..! यहां तो ध्याता में हूं, मैं ध्यान करता हूं, ध्याता, ध्यान और ध्येय, द्रव्य ध्येय है—जैसा भेद ही जहां नहीं। आलाला..! जैसी अंतर दृष्टि और ज्ञान और लीनता हो तो निश्चय मोक्षमार्ग है। और उसमें जितना राग बाकी रहता है वह व्यवहार निश्चय के साथ में हो वह बंध का कारण है, परंतु उसका आरोप टेकर उसको मोक्षमार्ग व्यवहार से करने में आया है। वह यहां करते हैं।

‘अपनी आत्मा में...’ भाषा क्यों लिया है अपनी आत्मा में? स्वद्रव्य शब्द है न? वीतराग को मानना तो शुभविकल्प राग है। समज में आया? वह १६वीं गाथा में कहेगा। ‘परदब्बादो दुग्गइ’ आलाला..! १६वीं गाथा। नीचे १६ है न। ‘परदब्बादो दुग्गइ’ जितना परद्रव्य तरङ्ग लक्ष जाता है वह आत्मा की गति और आत्मा का भाव नहीं। आलाला..! पंडितजी! आलाला..! ‘परदब्बादो दुग्गइ’ भगवान आत्मा स्वद्रव्य सिवाय... ‘सदब्बा हु सुग्गइ होइ’ आलाला..! ... वह सुगति, वह आत्मा की सुगति है। ... तीन लोक के नाथ की भक्ति का भाव ही राग और दुर्गति है। वह चैतन्य की गति नहीं। आलाला..! समज में आया?

भगवान! यह धर्म श्रवण मुझे है। श्रवण समझते हो? एजम होना, एजम होना। हिन्दी शब्द हमें आता नहीं न। एजम होना मार्ग अंदर में। आलाहा..! कलते हैं कि अपनी... स्वद्रव्य शब्द पडा है न? तो स्वद्रव्य अर्थात् अपनी आत्मा। वीतराग का आत्मा नहीं, देव-गुरु का आत्मा नहीं। आलाहा..! परद्रव्य की नास्ति की है। अपने स्वद्रव्य में रत है। 'रुचि सहित है,...' भगवान आत्मा जिसका पुसान। हिन्दी में क्या कलते है? व्यापार में पुसान नहीं होता? भाव पुसाये। भगवान शुद्ध परमात्मस्वरूप .. पर्याय का पुसान छूट गया। आलाहा..! .. सदा द्रव्य उपर होती है। ... सातवी नरक में नारकी है, रव-रव नरक में अपरिधाणा। ओहोहो..! सम्यग्दृष्टि है न? उसकी बात है। मिथ्यादृष्टि वह पीछे लेंगे।

अपना स्वभाव, बापु! प्रभु! यह वस्तु कोई अलौकिक है। अंतर चिदानंदस्वरूप ध्रुव स्वरूप (की ओर) झुकना (उसमें) सारी दशा पलट जाती है। .. द्रव्य है, दशा निर्विकारी है। झूलचंदल! ओहोहो..! जैसे यहां कलते हैं, जिसको भगवान आत्मा की रुचि हुई... वह निर्णय अधिकार में भाई आता है न। रति, संतोष, कल्याण धतना है। २०६ गाथा, निर्णय अधिकार में आता है। वह भी कुंडकुंदाचार्य की गाथा है।

'वह नियम से सम्यग्दृष्टि है और वह ही सम्यक्त्व भावस्वरूप परिणामन करता हुआ...' आलाहा..! द्रव्य में निरंतर दृष्टि से परिणामन करता हुआ ऐसा कलते हैं। अलौकिक बात है। पहले तो सम्यग्दर्शन की बात कही। पीछे सम्यग्दर्शन भावस्वरूप परिणामन करता हुआ। उसका अर्थ कि त्रिकाल द्रव्य के उपर दृष्टि कायम रखकर निरंतर शुद्ध परिणामन जो होता है वह चारित्र है। चारित्र कोई पंच महाव्रत का विकल्प और नग्नपना वह चारित्र नहीं। आलाहा..! समझ में आया? तो कलते है कि 'वह ही...' वह ही अर्थात्? जिसको शुद्ध चैतन्य आत्मा परमात्मस्वरूपकी अंदर अनुभव में प्रतीति हुई, अनुभव में प्रतीति। जो वस्तु है उसको अनुसरके भवन होना, जो चीज आनंदकंद प्रभु है उसके अनुसरके अनुभव नाम भवन होना जैसे जो सम्यग्दृष्टि... आलाहा..!

सम्यग्दर्शन में तो अनंतगुण का अंश सब प्रगट होता है। क्या कल समझ में आया? सम्यग्दर्शन में जितनी संख्या में गुण है आत्मा में, वह सब गुण का अंश सम्यग्दर्शन में (प्रगट होता है)। सर्व गुणांश ते समकित। वह शब्द है श्रीमद् का। अपने यहां रहस्यपूर्ण चिह्नी में (है कि) ज्ञानादि अनंतगुण का एक अंश निर्मल निर्मल चौथे गुणस्थान में सब प्रगट होता है। है न भाई इसमें? इसमें नहीं? मोक्षमार्गप्रकाशक। गुजराती है। इसमें भी होगा न। यह है न?

यौथे गुणस्थानवर्ती आत्मा को... टोडरमल. 'आत्मा का ज्ञानादि गुण अेकदेश प्रगट होता है.' सब गुण. है? रहस्यपूर्ण चिह्नी है. रहस्यपूर्ण चिह्नी है न वल? हां हां चिह्नी है. वो देओ. यौथे गुणस्थान में.. आला..! गुणस्थानवर्ती आत्मा को ज्ञानादि गुण, ज्ञान आदि गुण अनंत, जितनी संख्या में गुण है वल सब गुण. ज्ञानादि गुण अेकदेश-अेक अंश प्रगट होता है. आत्मानंदे! यल आत्मा की बात है. आला..! देओ न. टोडरमल जैसेने र्तना स्पष्ट किया. श्रीमद्ने उसको 'सर्व गुणांश ते समकित जैसा कलते हैं.' सर्व गुणांश वल समकित. यल कला कि अेकदेश प्रगट होता है. समज में आया? और तेरलवे गुणस्थान में आत्मा का ज्ञानादि गुण सर्वदेश प्रगट होता है. यौथे गुणस्थान में अजोग की पर्याय भी प्रगट होती है. समज में आया? जितने अंदर गुण हैं न अनंत? वल सब गुण की पर्याय का अंश निर्मण व्यक्त आनंद, शांति, स्वच्छता, प्रभुता आदि सब गुण की पर्याय प्रगट होती है. प्रभु! सम्यक् किसको कले! आला..! समज में आया?

तो कलते हैं कि 'सम्यक्त्व भावर्प परिणामन करता हुआ...' भाव शब्दे पर्याय. शुद्ध चैतन्यमूर्ति ध्रुव जैसा जो अनुभव में आया तो वली द्रव्य की दृष्टि में जोर देकर अंतर अेकाकार होना उससे 'दृष्ट आठ कर्मों का क्षय-नाश होता है.' दृष्ट आठ कर्म का नाश होता है. पाठ है न? 'दुक्क' वल कलते है न, नमो अरिहंताणं. कर्मरूपी वैरी को लणते है जैसा न लेना. वल चले गये. परंतु उन्हींने जैसा कला. किरोजाबाद के पंडित माणोक्यंद. अरि शब्द नहीं. जैन में अरि शब्द (नहीं लेना). अरे! परंतु उसमें है क्या? यहां कला दृष्ट आचरण है. उसमें क्या है? णमो अरिहंताणं. भावकर्म रूपी वैरी निश्चय में, द्रव्यकर्मरूपी वैरी असद्भूत व्यवहारनय में, उसका नाशकर जिसने केवणज्ञान, केवणदर्शन प्रगट किया उसको अरिहंत कलते हैं. अरि है. अरि शब्द आया तो द्वेष हो गया? वल प्रश्न आया था. क्या कलते है उसको? किरोजाबाद. माणोक्यंदे. उसका आया था. आला..!

यहां तो कला, दृष्ट कर्म है. आत्मा के स्वभाव से विरुद्ध शक्ति को धरनेवाला है. जैसी आठ कर्म की पर्याय, वल तो निमित्त से कथन है. परंतु अपना सम्यक्दर्शनरूपी परिणामन से उग्र निरंतर, सदा निरंतर द्रव्य के उपर दृष्टि का जोर से जो परिणामन होता है उसमें अशुद्ध परिणामरूपी भावकर्म का नाश होता है. अशुद्ध भावकर्म जो घाति है उसका नाश होता है और जडकर्म का नाश तो उसके कारण से होता है. अपनी पर्याय से होता है जैसा नहीं. कर्म की पर्याय उस समय अकर्मरूप होने की थी तो उसके कारण से हो गल है. आत्मा के कारण से लुठ है जैसा नहीं. वल तो परद्रव्य है. आला..! समज में आया? आला..!

'दृष्ट आठ कर्मों का क्षय...' आला..! यहां तो कलते हैं कि स्वद्रव्य में अेकाग्रता

से सम्यग्दर्शन होता है, स्वद्रव्य में अेकाग्रता से ही मुक्ति होती है. चारित्र भी स्वद्रव्य में लीनता, शुक्लध्यान भी स्वद्रव्य में लीनता और अेकाग्रता के कारण केवलज्ञान उत्पन्न होता है. आलाला..! मोक्षमार्ग की पर्याय से भी मोक्ष होता है अैसा नहीं. यहां तो द्रव्य में अेकाग्र होने से मोक्ष होता है. समज में आया? आलाला..!

मुमुक्षु :- अरिहंत भगवानने शुक्ल वेश्या लोय के नलि?

उत्तर :- उपचार. योग के साथ वेश्या थी, वेश्या गई परंतु योग रहा तो उपचार से वेश्या कलने में आया है. वेश्या बंध नहीं. वेश्या तो क्लेश है, क्लेश तो बंध का कारण है. भगवान को है नहीं. योग की अपेक्षा से उपचार से कलने में आया है. क्योंकि कषाय अनुरंजित योग वेश्या. गोम्मटसार में है न? वल तो है. कषाय से रंजित योग को वेश्या कलते है. तो कषाय से रंजित वल भाव तो चला गया कषायभाव. योग रहा उस अपेक्षा से कला उपचार से. भगवान को वेश्या-वेश्या है नहीं.

यहां कलते हैं 'वल भी कर्म के नाश करने का कारण संक्षेप कथन है.' आलाला..! कोई उपवास करना, व्रत पालना, लक्ति करना, पूजा करना उससे कर्म का नाश होता है अैसा है नहीं. वल तो बंध का कारण है. कलते हैं 'वल भी कर्म के नाश करने का कारण संक्षेप कथन है. जो अपने स्वरूपकी श्रद्धा,...' अपना स्वरूप—स्व-रूप. शुद्ध आनंदधन ज्ञानादि अनंतगुण का स्वरूप वल अपना रूप, उसके स्वरूपकी श्रद्धा. स्वरूपवान आत्मा आ गया उसमें. स्वरूपकी श्रद्धा में स्वरूपवान आ गया तो स्वरूपकी श्रद्धा कला है. अपने स्वरूप की श्रद्धा, अपने स्वरूप की रुचि—सब अेक ही अर्थ है. अपने स्वरूप की प्रतीति और अपने स्वरूप का आचरण. आलाला..! क्या कलते हैं?

मुमुक्षु :- श्रद्धा और प्रतीति में क्या इर्क है?

उत्तर :- वल सब अेकार्थ है. भिन्न-भिन्न अर्थ कला. श्रद्धा कलो, उसको रुचि कलो, उसको प्रतीति कलो, अेक ही बात है. आचरण, वल स्वरूप का आचरण. व्रत का विकल्प वल तो बंध का कारण है. आलाला..! स्वरूप जो भगवान आनंदधन शक्ति का पूर्ण स्वरूप उसमें आचरण, लीनता, वीतरागता, अनाकुल आनंद की दशा की उग्रता वल आत्मा का आचरण है. आलाला..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- बाह्य आचरण तो होता है उसके कारण से, आत्मा से नहीं. होता है वल बात है. वल तो प्रश्न यहां नहीं. वल धर्म नहीं. लो उसके कारण से. निश्चय से नहीं नहीं, सुनो! निश्चय से तो यति की जितनी किया है उन सबका आत्मा में अभाव है.

अविंगग्रहण है. १७२ गाथा है न, प्रवचनसार की. १७२ गाथा में २० ओल है अविंगग्रहण के. तो उसमें कितने में आया? १७. १७वां ओल है. सत्रह कहते है तुम्हारे? १० और ७. यति की बाह्य क्रिया जितना विकल्प और नश्रपना वह सब आत्मा में है नहीं.

मुमुक्षु :- योष्जुं करवानी ज़रूर छे.

उत्तर :- यह प्रवचनसार है? अंतर में न हो, बाहर में हो उसके कारण से. तो उसमें क्या आया? उसमें आत्मा का अधिकार कहां आया? क्या कहा? १७२ गाथा. १७. १८वां लगता है. 'विंगो का अर्थात् धर्मशिक्षांका...' धर्मके शिक्ष जो नश्रपना आदि है और पंच मलाप्रत का विकल्प आदि है उसका 'ग्रहण जिसके नहीं है...' आलाहा..! वह संस्कृत है हां. 'न लिंगानां धर्मध्वजानां' जितना बाह्यविंग है धर्मध्वज. नश्रपना और पंच मलाप्रत का विकल्प 'धर्मध्वजानां ग्रहणं यस्येसि बहिरंगयतिलिंगाभावस्या' वह आत्मा में है नहीं. आलाहा..! वह आत्मा में है नहीं. परमें हो. समज में आया? जिसको ऐसा आत्मा अंदर में है मुनिपना, भावविंग अंतर दृष्टिसहित उसको पंच मलाप्रत का विकल्प होता है. परंतु वह बाह्य है, वह आत्मा में नहीं है. विकल्प है वह आस्रव है. तो आस्रव अंदर में है नहीं. और नश्रदशा भी है, वह अंदर में नहीं. आलाहा..! बात यह है कि वहां रुचि जमती है कि ऐसा हो तो ठीक. उसका जोर वहां है. हो तो वह तो अश्रव की पर्याय है. नश्रदशा तो अश्रव की पर्याय है और आस्रव तो विकारी पर्याय है. वह चैतन्य द्रव्य में अंदर में आविंगग्रहण (है अर्थात्) ऐसा शिक्ष धर्मध्वज का अंदर में है नहीं. सूक्ष्म बात है बाई!

मुमुक्षु :- पर वह बाह्यविंग भोक्षमार्ग है या नहीं?

उत्तर :- नहीं. भोक्षमार्ग नहीं है. परंतु होता है नश्र. मुनिपना है, भावविंग है तो उसको नश्रपना ही होता है. कोई कहे कि वस्त्रसहित हो, वह जूठ बात है. होता है वह तो अश्रव की पर्याय है. अश्रव की पर्याय है, ऐसी होती है. कोई कहे कि वहां वस्त्र हो, पात्र हो और बाह्यविंग ऐसा हो और अंतर में मुनिपना है तो ऐसी बात जूठ है.

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- .. वह तो पहले कह गये न. १४वीं गाथा में जड़े-जड़े आहार. १४वीं गाथा. दर्शनपालुड की १४वीं गाथा. जड़े-जड़े आहार है. बैठकर आहार ले और पात्र में आहार ले तो वह मुनि नहीं. आलाहा..! परंतु उसके उपर जोर नहीं वहां.

मुमुक्षु :- उससे धर्म होता है...

उत्तर :- धर्म होता है और उससे कुछ लाभ होता है ऐसा नहीं. आलाहा..! ऐसी

जात. यह तो दृष्टि की प्रतीत कराते है पहली. आलाला..! १७२ गाथा.

मुमुक्षु :- लानि है.

उत्तर :- लानि है, नुकसान है. उस तरह लक्ष जाता है धतना विकार उत्पन्न होता है. नत्रपने के उपर लक्ष जाता है वह भी विकल्प उत्पन्न होता है. लो. लो तो वही दशा होती है. किसीको नत्रपना न लो और वस्त्रसहित लो और साधुपना आ जाये, तीन कावमें (लौता) नहीं. वह तो संयोगी चीज छूट जाती है उतनी. समज में आया? व्यवहार और निश्चय के बीच में गडबड बहुत. निश्चय ऐसा होता है तो व्यवहार होता है, परंतु व्यवहार होता है तो निश्चय है ऐसा नहीं.

मुमुक्षु :- नाटक में कला न. ... जगत भरमाया.

उत्तर :- जगत भरमाया. आया न दो नय से. आता है.

यहां कलते हैं 'नियम से सम्यग्दृष्टि है,...' आलाला..! योक्कस अपने स्वभाव की दृष्टि, रुचि अने रमणता वह सम्यग्दृष्टि साधु है. पीछे आयेगा मिथ्यात्व का. 'यह सम्यक्त्वभाव से परिणामन करता हुआ...' क्या कला? कि वस्तु का स्वरूप है उसकी दृष्टि, रुचि, अनुभव हुआ और उस ही अनुसार सम्यक्त्वभाव से परिणामित होता हुआ, शुद्ध स्वभाव से परिणामन होता हुआ, आठ कर्मों का नाश करके मुनि निर्वाण को प्राप्त करते हैं. आलाला..!

मुमुक्षु :- कर्ण रीते मुनि कर्मनो नाश करे छे?

उत्तर :- आ रीते मुनि कर्मनो नाश करे छे. कलो, पंडितज्ज! आलाला..! मार्ग प्रबु! ध्रुव स्वभाव का आश्रय करना, उसके आश्रय से सब धर्म परिणति होती है. बाकी बधी व्यवहारनी वातुं लो. लो. वह तो संयोग की बात है. समज में आया? वह कला था न? वस्त्रका धागा रभकर भी मुनिपना माने, निगोद गच्छे. कुंदकुंदाचार्यने कला.

मुमुक्षु :- व्यवहार बराबर न आव्यो.

उत्तर :- नहीं आया? आता है कि नहीं? कुंदकुंदाचार्य कलते हैं कि तलतुषमात्र भी परिग्रह है और मुनिपना माने तो निगोदं गच्छे. उसका अर्थ कि जिसको मुनिपना प्रगट हुआ है उसको द्रव्य का उग्र आश्रय है. और उसकी पर्याय में संवर उग्र है. तो उसकी पर्याय में वस्त्र लेने का आस्रव का विकल्प होता ही नहीं. आलाला..! यह अेक भूल नहीं, उसमें नवों तत्वकी भूल है. समज में आया? यहां कलते है कि जो कोई ऐसी अंतर दृष्टि में रमणता करते हैं वह निर्वाण को प्राप्त होता है, दूसरे की मुक्ति होती नहीं. विशेष कहेंगे...

(श्रोता :- प्रमाण वचन गुरुदेव!)

झागण सुट ४, मंगलवार ता. २६-०२-१९७४
गाथा - १५-१६, प्रकरण - ११८

अष्टपाहुड शास्त्र है. उसकी १५वीं गाथा खलती है.

जो पुण परदव्वरओ मिच्छादिट्ठी हवेइ सो साहू।

मिच्छत्तपरिणदो पुण बज्झदि दुट्ठकम्महिं।।१५।।

क्या करते हैं? भगवान आत्मा इस देह में बिराजमान चैतन्यस्वरूप जो है वह इस शरीर, वाणी, मन से भिन्न चीज है और अंदर जो कर्म है पुण्य और पाप के रणकण जिसको प्रारब्ध करते हैं, उससे भी वह चीज प्रभु भिन्न है. और अंदर में जो पुण्य और पाप का भाव होता है, दया, दान, व्रत, भक्ति, पूजा का भाव वह पुण्यभाव. हिंसा, गृहं, योरी, विषयभोग वासना पापभाव—उन दोनों भाव से आत्मा अंदर भिन्न चीज है. आलाला..! ऐसी चीज की पिछान अनंतकाल में कभी पूर्वमें की नहीं. और ऐसी समजन बिना, आत्मज्ञान बिना, आत्मदर्शन बिना अनंतकाल में यौरासी लाज में परिभ्रमण करते हैं उसका कारण? कि जो 'जो पुण परदव्वरओ' सूक्ष्म बात है भगवान! आत्मा आनंदस्वरूप है उसको छोडकर शुभ और अशुभ जो राग है, विकल्प है, वासना है उसमें जो लीन है वह मिथ्यादृष्टि मूढ जव चार गति में परिभ्रमण करनेवाला है. समज में आया?

'परदव्वरओ' परद्रव्य उसको कहे... सूक्ष्म बात है, प्रभु! अनंतकाल में परियय किया नहीं इसका. अनंतकाल में स्वर्ग में अनंत बार गया, नरक में अनंत बार गया. प्रभु! आत्मा अनादि का है. तो अनादि के अपनी चीज की किंमत और बहुमान किये बिना, परचीज की किंमत करने से यौरासी में उसको भटकना पडा है. समज में आया? केम लशे वकील? आलाला..! 'परदव्वरओ' यह शब्द पडा है. सूक्ष्म है, भगवान! चैतन्यस्वरूप आनंदकंद सच्चिदानंद प्रभु है वह. उससे भिन्न जितना शुभ और अशुभ राग और विकल्प पुण्य-पाप का होता है वह परद्रव्य है. निश्चय से अपनी चीज नहीं. समज में आया? यह तो पहली बार सुनने में आया. यह चीज दूसरी है दुनिया से. उसका लडका है न आठ लजार का पगार है. रामजुलाई का. मुंजई में. धूल की किंमत. धूल. असो (कंपनी) है न? पेट्रोल. उसमें वह ओइसर है. उसका अेक ही लडका है. मासिक आठ लजार का पगार है. यहां आता है. अभी आयेगा. लम तो करते हैं कि धूल है तेरा आठ लजार का पगार.

जिसमें आत्मा आनंदस्वरूप प्रभु शांत अनाकुल आनंदकंद... कल दृष्टांत दिया था श्रीइलका. नाणियल है न नाणियल? नाणियल में उपर का छावा है वल कोई नाणियल नहीं, श्रीइल नहीं. और अंदर जो काचली है. काचली को क्या कहते हैं हिन्दी में? तुम्हारी सब भाषा आती नहीं. हमें तो थोड़ी थोड़ी हिन्दी आती है. वल काचली है उससे भी श्रीइल अंदर भिन्न है. और जो काचली तरङ्ग की लाव छाल होती है, जो टोपरापाक करते समय उसको जमणी में जमण करके निकाल देते है. लाव छाल वल कोई श्रीइल नहीं, वल टोपरा नहीं. टोपरा तो भीठा, सङ्केद, शुद्ध सङ्केद गोला जो अंदर देठ सेर है वल श्रीइल है. जैसे... वल तो दृष्टांत हुआ. जैसे वल शरीर है वल उपर का छावा है. वल आत्मा नहीं. और उसमें आठ कर्म जिसको प्रारब्ध कहते हैं, पूर्व का पुण्य कोई हो तो उससे ये सेठार्थ और धूलकी सेठ होता है कि नहीं? अ.. सेठ! ये धूल के सेठ करोड, द्रो करोड, पांच करोड. वल पूर्व का कोई पुण्य पडा हो रजकण-धूल, तो उसके पाक के काल में ऐसी सोगठी गोकवाँर जाती है. तो उसको जैसे द्रो-पांच करोड मिल जाये वल तो धूल है. उसका कारण पूर्व का प्रारब्ध है. उस प्रारब्ध से भी आत्मा भिन्न है, काचली से जैसे भिन्न है वैसे. शरीर छावा है वल, अंदर काचली शब्दे कर्म है रजकण सूक्ष्म माटी. जिसे कर्म कहे, प्रारब्ध कहे, तकदीर कहे, वल यीज भी जड है अंदर. उससे भगवान आत्मा अंदर में भिन्न है. और काचलीकोर की लाव छाल जो सूक्ष्म है. जैसे आत्मा का आनंदस्वरूप भगवान में जो उसकी दशा में—लावत में पुण्य और पाप का भाव दया, दान, व्रत, भक्ति आदि भाव और हिंसा, जूठुं, चोरी, कमाना, रवना, नोकरी करना आदिका.. क्या है? ये पत्रा का घंधा करना. वकीलात करना वल पाप है. समजे? ये वकील थे न ३० साल पहले. २०० रुपये लेते थे. पांच घंटे के २०० रुपये लेते थे. अेक दिन का. धूल है. और वल सब समजन है वल भी कुज्ञान है.

भगवान! तेरी यीज तो शरीर से भिन्न है, कर्म से भिन्न है और पुण्य-पाप के विकल्प से भिन्न है. और उसका ज्ञानपना कहने में आता है ये वकीलात का, डोक्टर का, अल.अल.बी. अम.अ. का पूंछडा बडा होता है न? उसकी जो ज्ञान की पर्याय है उससे भी वल भिन्न है. आलाला..! कभी सुना नहीं, कभी अपनी यीज क्या है उसका पता लिया नहीं, उसके कारण से चोर्यासी लाभ में अेक अेक योनि में अनंत बार परिभ्रमण करता है. समज में आया? अनंत बैर राजा हुआ, करोड-करोड की उपज अेक अेक दिन की, ऐसा राजा भी अनंत बार हुआ, अनंतकाल का आत्मा अनादि है. नया उत्पन्न होता है ऐसी यीज नहीं. वल तो है. है उसकी उत्पत्ति क्या? और है उसका नाश क्या? और है उसका जो

त्रिकावी स्वभाव है उसका अभाव क्या? सूक्ष्म बात है भगवान! ऐसी आत्म यीज वह स्वद्रव्य है. अपनी यीज पूरानंद, जैसे वह टोपरा घोवा, वैसे आत्मा शुद्ध, टोपरा भीठा वैसे आत्मा में आनंद. आलाला..! क्यों पोपटभाई नहीं आये है? ठीक नहीं होगा. ठीक! कलो, समज में आया?

अंदर में शुद्ध चैतन्यघन है. जैसे शियाणाका दिन. शियाणा को क्या कहते हैं? जडा का दिन. तुम्हारे दिन्दी में. जडे के दिन में पहले मागसर महिने में घी बहुत चोप्या होता था. अभी ये सब क्या कहते है तुम्हारे? कावाबाजार हो गया सब में. ओहोहो..! अनीति... अनीति... अनीति... तो पहले का घी ऐसा था कि बेंस और गाय ने कपासिया जाया हो उसका दूध, उसका दही और उसमें से घी होता था. वह घी इतना घन था घन कि जिसमें उंगली तो प्रवेश करे नहीं, परंतु भुरपा. भुरपा समजे? तावेथा हमारे गुजराती में कहते हैं. वह भुरपा भी नाभे तो टेढा हो जाये. ऐसा घी घन था. अभी तो बहुत हो गया. तुम्हारे क्या कहते हैं? वेजिटेरियन ने इवाणुं ने डीकणुं. कंईक दगा हो गया. आलाला..! ओवो आव्यो एतोने, अक म्युनिसिपलिटिटीनो माणस त्यां भावनगरनो. तो करियाणा की दृकानमें से ले आया ४०-४५ यीज. तो उसमें से ३५ यीज तो बेवसेववाली निकली. अभी साव, दो साव पहले की बात है. बेणसेण, बेणसेण समजे? भिवावट. जैसे आत्मा में राग की भिवावट अनादि से मानी है. आलाला..!

मुमुक्षु :- अकड़प नहीं दुई है?

उत्तर :- अकड़प है नहीं. अकड़प हो तो छूटा पड सके नहीं. जो छूटा पड सके वह अकड़प हुआ ही नहीं. राग जो दया, दान, प्रत, भक्ति और हिंसा, जूहुं, योरी, विषयभोग वासना वह विकल्प है, वासना है, राग है, लाल छाल जैसे टोपरा की है, वैसे लाल छाल है. आलाला..! वह परद्रव्य है. लाल छाल, वह काचली और छावा. जैसे शरीर, कर्म और पुण्य और पाप का भाव. वकील! ये तुम्हारे वकीलात करनेका भाव, श्रुते और इलाना वह पाप है. (धर्म) क्या, पुण्य (भी नहीं है) तो धर्म तो कहां था वहां? वह सब परद्रव्य है अंदर.

उस परद्रव्य में रतो... यह तो अध्यात्मभाषा है भगवान! यह कोई कथा नहीं है कि अट उसमें भुवासा आ जाये. 'परदव्वरओ' इतना शब्द पडा है. 'जो पुण परदव्वरओ' जो कोई आत्मा जैसे दया, दान, प्रत, भक्ति और काम, क्रोध विकार के भाव में लीन है, उसमें रुचि है, उसमें अपनापना माना है वह मिथ्यादृष्टि है. उसकी दृष्टि मिथ्या-जूही है. आलाला..! वह असत्य का सेवन करनेवाला है. सूक्ष्म है भगवान!

अनंत काण्ठी आथड्यो, विना भान भगवान,
सेव्या नहि गुरु संतने, मूक्या नहि अभिमान.

अनंतकाण से आथड्यो. आथड्यो समजे? हमारी गुजराती भाषा है. रभड्या, रुल्या.

अनंत काण्ठी आथड्यो, विना भान भगवान,
सेव्या नहि गुरु संतने, मूक्या नहि अभिमान.

क्या चीज आत्मा है, आत्मज्ञानी क्या कहते हैं और आत्मज्ञानी क्या समझते हैं, उसकी दृष्टि कभी दुई नहीं. आलाला..! दुनिया की मजदूरी करी सब. कमाना, जाना, पीना, भोग की वासना वह सब मजदूरी, विकार की मजदूरी है. मजदूरी में भेदभिन्न होकर चार गति में भटकते हैं. आलाला..!

मुमुक्षु :- अंमां मीठास लागे छे.

उत्तर :- मीठास लगती है ऐसा कहते हैं. वह तो कहा नहीं? कहा नहीं था? कहा नहीं था? जेठ मलिनने की धूप—गरमी हो. सुनो. मीठास लगती है राग में विषय में. तो जेठ मलिनने की गरमी होती है न? तडका क्या? धूप. तो लडके को बहुत दूध पाये दूध. तो र्तना दूध पाया है तो उसको शेरणा हो जाये. शेरणा समजे? दस्त हो जाये. पतला-पतला दस्त. प्रवाली. बाहर में गरमी हो. बावक साव, देठ साव का हो. अये..! अबुभाई! वह बहुत बडे डोक्टर है. डेक्करी बडी.

मुमुक्षु :- दवाना बनावनार.

उत्तर :- दवाकी बहुत बडी डेक्करी. वह तो उसके घर गये थे न, मुंभई. बडा कारभाना पाप का. आलाला..!

भगवान! तेरी चीज में जो राग उत्पन्न होता है उसमें मीठास आती है. कैसी? कि जेठ मलिनने की धूप में बावक को दूध बहुत पाया हो तो पतला दस्त हो जाये, बाहर में गरमी हो. बर्ये को देभा है? लाथ लगाये. ठंडा है न ठंडा? है तो (विष्टा). अये..! सेठ! पीछे बात करते है न अभी तो. लाथ लगाता है. करता है बर्य्या. देभा है? हमने तो सारा संसार को देभा है. नायते है उसमें नायने में आया नहीं, परंतु नाय कैसा होता है उसे देभा है. तो वह बावक जैसे ठंडे की मीठास लेता है ऐसी (राग की) मीठास है. आलाला..! पुण्य और पाप का भाव वह तो विष्टा समान है. आलाला..!

क्या कहते है? कि विषय में, भोग में, आभर में, कीर्ति में मज्जा पडती है. तो वह मज्जाकी व्याख्या चलती है. अभिनंदन दे. बडा ऐसा लंबा लंबा आता है न? जलसा उडावे. बैठे डिर बोले. डिर बोलते है कि मैं र्सके लायक नहीं हूं. अंदर तो मीठास है.

परंतु तुम धतना धकूठे लोकर ढुजे धतना अढिनंदन देते लो वल आपकी ढोटप है. क्योकि अंदर ढें गलगलिया लोय पाछा. बडपन देते है और अढिनंदन पत्र सुनाते है वलं. वल राग की ढीढास तो विष्टा की ढीढास है. ढगवान आत्ढा अढृतस्वरूप षिदढनंद अतीन्द्रिय आनंद का कंद उसकी रुचि, पुसान, श्रद्धा, आदर, सेवन-सब अेकार्थ है, (उसको) छोडकर दया, दान, व्रत और काम, क्रोध की लोश ढें ढे प्रेढ-राग है उस राग की ढीढास को ढानते है (उसको) वलं ढिथ्यादष्टि कलते है.

ढुढुक्षु :- ढिथ्यादष्टि अर्थात् क्या?

उत्तर :- ढूढी दष्टि. सत्य दष्टि नलीं, सखी दष्टि नलीं. स्वढाव के आनंद से ऒलवटा राग, राग ढें प्रेढ करनेवाला ढूढी-असत्य दष्टि सेवनेवाला है. वल तो सीधी ढाषा ढात है, साधारण ढाषा है. ढाषा अैसी कोढ कडक नलीं. सढज ढें आया?

ढुढुक्षु :- नुकसान है.

उत्तर :- नुकसान तो... ढाढ नलीं, पूरा नुकसान है. शांति आत्ढा आनंद का कंद प्रढु है सख्यिदढनंद अनाकुल आनंद का रस है आत्ढा ढाढ! उसको ढबर नलीं. आलाला..! अपनी खीज ढें क्या है और अपनी खीज कैसी है ढगवान! तुजे ढबर नलीं प्रढु! वलं तो ढगवान तरीके ली आत्ढा को ढुढाते है. वल ढगवान लोने के ढायक ली है. आलाला..! संसार ढें लोने के ढायक है नलीं, परंतु उत्पन्न की है ढिथ्या ढ्रान्ति. पुण्य और पाप का विकल्प ढे राग है वल परद्रव्य है. वलं कल है, ढाढ! ढाद की गाथा ढें कल है. 'आदसहाढादण्णं' १७वीं गाथा. परद्रव्य किसको कल? 'आदसहाढादण्णं सखित्ताचित्तढिस्सियं हवदि।' आलाला..! ढगवान! आत्ढस्वढाव से अन्य. तो आत्ढा का ज्ञान और आनंदस्वरूप ढगवान प्रढु, उससे अन्य. पुण्य और पाप की ढागणी विकल्प की-राग की (ढागणी) वल सब अन्यद्रव्य है. आलाला..! सढज ढें आया?

टोपरा ढें से ढाल छाल निकल ढाती है. तो ढाल छाल उसकी टोपरा की लो तो निकले नलीं. उसकी सकेदढ और ढीढास निकलती है? टोपरा ढें से सकेदढ और ढीढास निकाल दू. कैसे निकले? वल तो उसका स्वरूप ली है. और छाल ढे है वल उसका स्वरूप नलीं है तो निकल ढाती है.

अैसे ढगवान आत्ढा अपना स्व खैतन्य को छोडकर आत्ढा के स्वढाव से अन्य, अन्य ढे पुण्य और पाप का राग और शरीर, ढाणी, ढाढ्य खीज, स्त्री, कुटुंढ, देश आदि सब पदार्थ तो पर है, पर को अपना ढानता है और राग की ढीढास का वेदन करता है. अनादि का अज्ञानी को राग का ली वेदन है, दूःढ का वेदन है, आकुलता का वेदन

है. आकुलता का वेदन वह मेरी चीज है, उसमें लीन है, उसको परमात्मा मिथ्या बूढ़ी-असत्य को सेवनेवाला बूढ़ी दृष्टिवंत कहते हैं.

भगवान! बात तो ऐसी सूक्ष्म है. परिचय नहीं कभी. कौन अंदर क्या चीज है? आलाला..! समझ में आया? 'परभ्या माणोक मोतीया, परभ्या हेम कपूर, पण अेक न परभ्यो आत्मा, त्यां रत्नो दृग्मूढ.' बहार की परीक्षा बहुत की. आलाला..! दस हजार-बीस-बीस हजार का मासिक पगार मिला. धूल में. चार गति में भटकने का भाव है. अेय..! यहां कोई मज्जन नहीं है. ओहो..हो..! सखिदानंद प्रभु, सत् नाम शाश्वत, चिद् नाम ज्ञान, आनंद नाम सुख ऐसा सखिदानंद प्रभु वस्तु का सहज स्वभाव उसको छोडकर अन्य जितना पुण्य और पाप का (भाव).. ओहो..हो..! त्रिलोकनाथ परमात्मा की भक्ति का भाव, भगवान! वह भी अन्यद्रव्य है, वह विकल्प है, राग है, वृत्ति का उत्थान है, वृत्ति उठती है. भगवान ज्ञाता-दृष्टा भिन्न है. आलाला..! समझ में आया?

वह 'परदव्वरओ' आत्मस्वभाव की अन्य सचित-अचित मिश्र. वह राग है वह अचेत भाव है. चाहे तो देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा हो, वह राग है और वह राग अचेत है. चैतन्य ज्ञानानंद सूर्य. सूर्य का किरण तो सकेट होता है. जैसे भगवान आत्मा चैतन्यसूर्य उसकी दशा में ज्ञान और आनंद का किरण आता है, वह उसकी चीज है और राग और दया, दान का विकल्प उठता है वह उसकी चीज नहीं. आलाला..! 'अपने को आप भूल के हरेन हो गया.' अपनी चीज प्रभु! आलाला..! राग, विकल्प,.. यह १६वीं गाथा में जरा भाई ऐसा कहेंगे कि उससे सुगति भी होती है, स्वद्रव्य में. वह किस अपेक्षा से? कि आत्मा अंदर वस्तु है उसका गुणी और गुण ऐसा भेद का विकल्प उठता है वह स्वआश्रय है उतना. है तो पराश्रय, परंतु उतना विकल्प उठता है. तो विकल्प का इव पुण्य है और पुण्य से स्वर्गादि मिलता है और अपनी चीज जो राग से भिन्न अंदर अजंड अभेद आनंदकंद प्रभु है, आनंदका दल है. शक्करकंद जैसा है. ये शक्करकंद नहीं होता है? शक्करकंद समझे? मलारात्री होती है न शिवरात्रीनुं. शक्करकंद बहु रांधीने जाय आ शिवरात्रीअे. शक्करकंद में अकेली मीठास ही भरी है. उपरकी छाल है उससे भिन्न चीज अंदर है. जैसे पुण्य-पाप का विकल्प जो राग है वह छाल जैसा उपर की, अंदर में तो अकेली मीठास ही भरी है. आलाला..!

अजंडानंद प्रभु अपने स्वभाव को छोडकर.. आलाला..! चाहे तो पंच मलाप्रत का दया, दान का भाव हो, वह भाव भी राग है और परद्रव्य है. आलाला..! आकरी वात भारे भाई! आलाला..! अरेरे! उसने कभी निज चीज की किंमत करी नहीं और दूसरी चीज

की किंमत करके चार गति में जिसको मोटप आपी उस चीजसे रहित वह नहीं हो सकेगा. आलाला..! पुण्य और पाप और उसके इल को जिसने अधिकरूप से मोटप दिया... मोटप समझे? क्या कहते हैं? बडप्पन-बडप्पन तुम्हारी भाषा है हिन्दी. उसको बडप्पन दिया तो वह संयोग से कभी नहीं छूटेगा, चार गति में रहडेगा. आलाला..!

भगवान! यहां तो भगवान कहकर बुलाते है ७२ गाथा में. माता जुवे में सुवाने को बडके का वभाषा करती है. दीकरा तुम डाह्या है, तुम ऐसा है. नहीं? तो वह सोता है. वरना गावी दे तो नहीं सोता है. आपको देखना हो तो देख लेना. गावी दे, मारा रोया सूतो नथी? नहीं सोयेगा वह. परंतु उसका भजान करे कि दीकरो डाह्यो, पाटवे बेसीने न्हायो. आवे छे ने कांछक, बायुं गाय छे. आपणने क्यां बहु जबर अे? मामा पासे गयो हतो ने गुंजामां जारेक लछने आव्यो ने ढींकरुं अेवा वभाषा करे.

मुमुक्षु :- जारेक ने टोपरुं लाव्यो.

उत्तर :- हा टोपरुं लाव्यो. अेवुं कांछक गाय छे. केमके अव्यक्तरूप से भी गुण की प्रशंसा उसको (रुच्यती) है. यहां कहते हैं कि भगवान परमात्मा.. उसकी मां भजान करके सुवाती है, यहां परमात्मा और संतो उसका भजान करके जगाते हैं. अरे! जग रे जग नाथ! तारामां राग अने पुण्य नहि. आलाला..! आंधणो थछने अनादि से क्यों रहडता है? प्रभु! तेरी संपदा अनंती आनंद पडी है अंदर में. उस संपदा का ध्यान करता नहीं. संपदा की संभाव नहीं, संपदा की रुचि और पुसान नहीं और उससे विरुद्ध राग का पुसान तुजे हो गया है, मूढ है. आलाला..! थाले तो अबजोपति हो. अबजोपति (याने) जड का पति? यह नरपति नहीं कहते? नृपति-नृपति. मनुष्य का पति. मनुष्य का घण्णी लोगा वह? धूल में भी नहीं. मूढ है. जैसे राग का पुण्य और पाप के भाव का स्वामी होता है. यह मेरी चीज है, उसमें मुजे मीडास आती है जैसे माननेवावा, भगवान कहते हैं कि मिथ्यादृष्टि है. जूठी दृष्टि, असत्य का सेवन करनेवावा है. आलाला..! सत्य सालेब प्रभु वह विकार से रहित चिदानंद आत्मा पडा रहा, अनादर कर दिया. आलाला..! समज में आया?

भगवान! यह बाव-गोपाल शरीर न देखो. शरीर तो भिन्न है. समज में आया? सोने की लगडी हो लजार. उसके उपर कपडा लपेटा हो. कपाड वींट्या समजो छो? लपेटा हो. कोछ मजमल, कोछ मलमल का और उपर चित्र हो. बाघ का, हिरण का. होता है न? कबुतर का. उपर लपेटे तो कुछ सोनेकी लगडी उसरूप हो जाती है? जैसे भगवान आत्मा आनंदकंद की लगडी अंदर में है. उसमें यह यमडी का लपेट उपर लगा दिया है.

किसीको स्त्री का, किसीको पुरुष का, किसीको बाघ का, किसीको हीजडा का. परंतु उसरूप वस्तु नहीं हुई है. आलाला..! समज में आया?

वह तो सख्यिदानंद प्रभु आनंदकंद ज्ञायक और आनंद से भरा पडा है ऐसा का ऐसा अनादि का है. उसकी दृष्टि न करे तो भी ऐसा है और दृष्टि करे तो ऐसा है. आलाला..! तो यह दृष्टि किये बिना 'परदव्वरओ' आलाला..! 'मिच्छादिद्वी हवेइ सो साहू। मिच्छत्तपरिणदो' राग को, विकल्प को अपना मानकर उससे लाभ है ऐसा मानकर मिथ्यात्व नाम असत्य जूठी दृष्टि से परिणामन करते है, जूठी दृष्टि से अवस्था होती है. 'बज्झदि दुट्ठकम्मोहिं' महा पाप के आठ कर्म उसको बंधते हैं. समज में आया? आलाला..!

अब १६वीं गाथा ले लेते हैं. आज तो यह है. कल तो फिर दूसरा है. यहां तो दोपहर से यहां चलेगा. माणस बहुत आ गये हैं न. माणस समाते नहीं. दोपहर को पंडाल में व्याख्यान चलेगा. वह तो जबर थी. माणस बहुत है. देणो न समाते नहीं बालर में. धतना माणस आये है. आज भी सुबह में ज्वाल था. परंतु अभी तो तैयार नहीं थी. दोपहर को यहां व्याख्यान चलेगा. ढाई से साडे तीन पंडाल में चलेगा.

यहां कहते हैं... 'परदव्वदो दुग्गइ' आलाला..! १६वीं गाथा प्रभु! कुंदकुंदाचार्य महाराज सर्वज्ञ परमात्मा के पास गये थे. तब सब युक्ति से, लौजिक से सिद्ध करने में तो देर लगे. दो हजार वर्ष पहले कुंदकुंद एक मुनि द्विगंबर संत वनवासी थे. परमात्मा बिराजते हैं. महाविदेह क्षेत्र एक है जमीन उपर. समज में आया? यहां गये थे. आठ दिन रहे थे. समज में आया? और यहां से आकर यह शास्त्र बनाया. भगवान जैसे कहते हैं कि हे प्रभु! तु सुन तो सही. आलाला..! 'परदव्वदो दुग्गइ' आलाला..! पुण्य और पाप के प्रेम से रभउता है वह दुर्गति है. वह पुण्यभाव दुर्गति है, ऐसा कहते यहां तो. भगवान आनंदस्वरूप का परिणामन हो तो शुद्ध आनंद होता है. यह तो राग वह परद्रव्य है, उसका लक्ष करने से दुर्गति होती है. पंडितज्ज! सूक्ष्म बात है. व्यवहार रत्नत्रय के राग में परिणामन करना वह दुर्गति है. बात तो ऐसी है. माने न माने उससे कुछ... सोनेकी किंमत न जाने तो कोई किंमत चली जाती है? जैसे भगवान आत्मा की किंमत न करे तो किंमत चली जाती है? उसकी दृष्टि में भिन्न हो जाती है. आलाला..!

ओलो..! भगवान! यहां तो परमात्मा आभिर की बात त्रिलोकनाथ सर्वज्ञ परमेश्वर (कहते हैं). क्योंकि आत्मा में सर्वज्ञ स्वभाव है. जैसे लींटीपीपर होती है न? लींटीपीपर. छोटीपीपर. वह पीपर है रंग में काली है, कद में छोटी है, तीजाश में अल्प है बाह्य. परंतु अंतर में थोसठ पल्लोरी तीजाश भरी है. घूंटेने से आती है तो कहां से आती है?

पत्थरमें से आती है? योसठ पलोरि चरपराई. हमारे तीभाश कलते हैं. तुम्हारे चरपराई कलते हैं न. और हरा रंग. अंदर योसठ पलोरि चरपराई भरी है और हरा रंग भरा है. काली, उपर की छाल काली और कद छोटा, उससे कोई अंतर की किंमत कोई घट जाये औसी चीज नहीं. आलाला..! अंतर में तो योसठ पलोरि (भरी है).

सो कैसे का इपिया तो अभी हुआ न? आप का क्या कलते है? दो सेर का कीलो. ओ बधी तमारी नवी भाषा नीकणी. ओ शेर छ इपिया भारने कीलो कलेवुं, इलाणुं कलेवुं. पलेवां तो सोण आनानो इपियो अने योसठ पैसानो इपियो. योसठ पैसा. तो योसठ कलो के इपियो कलो के पूर्ण कलो के अक कलो. जैसे भगवान आत्मा में जेम उसमें योसठ पलोरि तीभाश और हरा रंग पूरा भरा है तो बाहर आता है. प्राप्ति प्राप्ति, है उसमें से आता है. पत्थर को घूटने से आता हो तो कोयला और पत्थर घूटने से आना चालिये. पत्थर घूटे योसठ (पलोर) तो क्या है उसमें? समज में आया? ठतनी छोटी कदमें परंतु अंदरमें योसठ पलोर इपिये इपियो सोलह आना चरपराई भरी है. चरपराई अर्थात् तीभाश. आलाला..! तीभा रस. और हरा रंग.

जैसे भगवान आत्मा में बाह्य में पुण्य-पाप देओ काला मैल. आलाला..! वल परद्रव्य है. और शरीर प्रमाणे कद है उसका. कद नाम पलोणाई. पण स्वभाव में तो पूर्ण आनंद और पूर्ण ज्ञान योसठ पलोरि भरा है. कैसे बैठे? रोक को प्रभुता कैसे बैठे? पामर को प्रभुता कैसे बैठे? आलाला..! समज में आया? यहां कलते है कि अपना चैतन्य पूर्ण स्वभाव शुद्ध सोलह आना योसठ पैसा स्वभाव. आलाला..! और हरा रंग, जैसे यहां शुद्धता. वल भीडास और वल शुद्धता परिपूर्ण परमात्मस्वभाव में अंदर पडी है. उसके सिवा जितना रागादि उत्पन्न हो, भगवानकी भक्ति हो, पंच मलाप्रत का विकल्प हो, वल परद्रव्य 'दुग्गइ'. परद्रव्य से तो दुर्गति है, चैतन्य की परिणति नहीं, चैतन्य की गति नहीं, वल चैतन्य की ज्ञात नहीं. सूक्ष्म है भगवान! 'दुग्गइ' कला है यहां चंद्रभाई! आलाला..! ये ईजेकशन दूसरी ज्ञातका है. डोक्टर आये है कि नहीं? डोक्टर नहीं आये? गाममां गया हशे. भूपतभाई छेने आपणा. आवे छे. कामकाज होय, नोकरी होय त्यां बंधायेला होय दबायेला.

यहां भगवान त्रिलोकनाथ सर्वज्ञदेव, जो योसठ पलोरि तीभाश अंदर थी वल प्रगट की. जैसे आत्मा में सर्वज्ञ स्वभाव है. ज्ञ-स्वभाव-ज्ञान स्वभाव वल परिपूर्ण स्वभाव है. उसमें अकाग्र होकर सर्वज्ञशक्ति जो थी, वल अवस्था में सर्वज्ञपना प्रगट हुआ. तीन काल तीन लोक ज्ञानने की शक्ति की व्यक्तता हुई. वल भगवान के मुझ से वाणी नीकली ईच्छा बिना, वल वाणी यहां कुंडकुंदाचार्य जगत को कलते है. आलाला..! भगवान! 'परदब्बादो

दुग्गइ' अर...र...! वल पुष्यत्माव द्या, दान, व्रत, लक्ति, पूजा और काम, क्रोध, राग-द्वेष वल दुर्गति है. वल चैतन्य की गति नहीं. ब्रह्मचारीज्ज! १६वीं गाथा है. मोक्षपाहुड. १६. आप समज लेना. कल सुबल में तो वलं दूसरा चलेगा. सुबल में लाई! पांचम छे काले. संवर अधिकार. सुबल में समयसार लाना. सुबल में समयसार चलेगा. दोपहर को लक्ति चलेगी. अध्यात्म लक्ति है. दोपहर को चलेगी. कल से महोत्सव है न.

वलं कलते हैं, 'परदव्वादो' दुर्गति लोती है. आलाला..! प्रलु! प्रलु! जिसको वल भीठस मानता है पुष्यत्माव करके. पुष्यत्माव द्या, दान, व्रत, लक्ति का ल्माव पुष्य है और वल परद्रव्य है. आलाला..! अपनी चीज नहीं. अपनी चीज से विरुद्ध ल्माव वल है. वल तो चैतन्य की दुर्गति है. दुःख है. आलाला..! दुःखदेन का अर्थ दुःख देनेवाला. ललगवान! शांति से समजना. वल तो अपूर्व बात है. समज में आया? दुनिया से निराली चीज है वल. साधारण संप्रदाय में चलती है बात उससे ल्मी वल निराली चीज है. आलाला..!

कलते हैं परमात्मा, कुंडकुंदाचार्य जगत के पास जाहेर करते है. सुन अेक बार. प्रलु! तेरी चीज आनंद और ज्ञानस्वर्षपी ललगवान जो स्वद्रव्य है... स्वद्रव्य की व्याख्या की है. १८वीं गाथा. १७ में परद्रव्यकी व्याख्या थी, १८मां स्वद्रव्य की. 'दुद्धकम्मरहियं' आठ कर्मसे रहित अनुपम-जिसकी उपमा नहीं 'णाणविग्गहं' ज्ञान जिसका शरीर. ज्ञान जिसका शरीर. ललगवान आत्मा का ज्ञानशरीर. वलं तो आत्मा को ली ललगवान कलते है प्रलु! प्रलु लो गया वल लो गया उसमें. आलाला..! 'णाणविग्गहं' शब्द है न लाई! ज्ञानशरीर. ज्ञान-समजनका शरीर वल ज्ञान-श्रुतज्ञान पिंड वल शरीर है. वल शरीर नहीं. वल 'णाणविग्गहं णिच्चं' त्रिकाल ज्ञानशरीर जिसका आत्माका है. और 'सुद्धं' पवित्र है. 'जिणेहिं कहियं' त्रण लोकना नाथ तीर्थकरदेव के मुख से आयी वल बात है. 'अप्पाणं हवदि सद्व्वं' ईस आत्मा को स्वद्रव्य कलते हैं. आलाला..! पंडितज्ज! ईतनी सला में वल (बात)? बापु! आत्मा की बात है वलं तो. जिससे जन्म-मरण मिटे उसके बिना की बात में कुछ माल है नहीं. जिससे स्वर्ग मिले, धूल के सेठ जिसको कले, वल सब ललटकनेवाले हैं. अेय..! सेठ! ल्यो ये सब सेठ है. किसके परंतु? धूल के. सेठ तो उसको कले श्रेष्ठ. सेठ अर्थात् श्रेष्ठ. आलाला..! अपने आनंदकंड प्रलु उसकी दृष्टि करनेवाला वल सेठ है. बाकी सब वेठ है, पामर है. आलाला..! वल स्वद्रव्य की लाई व्याख्या आयी. १८.

अनुपम. आलाला..! ज्ञानानंद स्वल्माव की उपमा क्या? वल तो अैसी ली उसके जैसी चीज है. अैसी 'णाणविग्गहं णिच्चं' ललगवान आत्मा का तो स्वल्माव ज्ञानस्वर्ष, ज्ञान जिसका शरीर, समजन जिसका पिंड वली आत्मा नित्य त्रिकाल. वल आत्मा 'जिणेहिं कहियं'

वह आत्मा. उसके सिवा पुण्य का, पाप का विकल्प आदि शरीर वह आत्मा नहीं. तो जो कोई परद्रव्य में रति करते हैं वह 'दुग्ई' जाते हैं. आलाला..! यहां तो देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा का राग वह भी दुर्गति है ऐसा कहते हैं. और 'सदव्वादो हु सुग्ई' दो ही वाक्य. 'परदव्वादो दुग्ई सदव्वादो हु सुग्ई होई' परद्रव्यसे दुर्गति, स्वद्रव्य से सुगति. परंतु उसकी व्याख्या जरी... आलाला..!

आगे कहेंगे. स्वद्रव्य से मुक्त भी होता है, और स्वर्ग भी होता है. ऐसा अर्थ लेते है. क्यों लेते है? जरा गुण-गुणी भेद का विकल्प उठता है अपनेमें. दूसरा नहीं. दया, दान का नहीं. परंतु अंतर में यह आत्मा है, यह शुद्ध है, ऐसा अनुभव में विकल्प उठता है, तो उस विकल्प से राग से पुण्यबंध हो जाता है, तो उससे स्वर्ग में जाते है, परंतु उस विकल्प से रहित केवल चिदानंद भगवान आनंदकंद में लीन है, दृष्टि उसमें है, ज्ञान उसका है और लीन उसमें है, वह मोक्ष का कारण है. आलाला..! कही, पुरणचंद्र! आ तमारे पैसा-बैसाना दान, करे छो के राग मंद करे तो पुण्य थाय. करोड आपे तो पाण राग मंद करे तो पुण्य. जो दुनियाना देभाव माटे करे (के) हम बडा दानी है ऐसा बाहर पाडे जैसे भाव से दे तो पाप है. समज में आया?

यहां राग की मंदता करके करोडों का प्रभावना में दान करे, परंतु है वह शुभराग. गजब बात है. शुभभाव वह दुर्गति है, वह चैतन्य की गति नहीं, चैतन्य की जात नहीं. आलाला..! दुःखदायक है भगवान! जिस भाव से तीर्थंकरगोत्र बंधे वह भाव दुःखरूप है. क्या बंध का कारण आनंद होता है? धर्म होता है? जिस कारण से तीर्थंकरगोत्र बंधे वह भाव राग है, दुःख है, आकुलता है, वह स्वभाव से विपरीत गति है उसकी. आलाला..! पहली बार नये सुननेवाले को तो थोडा...

मुमुक्षु :- लज्जम नहीं होता.

उत्तर :- लज्जम करना पड़ेगा. भस्म नहीं लेते हैं? क्षय आदि रोग होता है तो भस्म लेते है कि नहीं त्रांभाकी, रूपाकी, सोनानी? भस्म-भस्म लेते है कि नहीं? वैसे यह भस्म है. जन्म-मरण मिटाने की और आत्मा की शांति पूर्ण प्राप्त होने की यह भस्म है. रसायण कहते हैं न रसायण? समज में आया? अये..! सेठ! हमारे सेठ के पास बहुत दवा है. वह बहुत दवा लेते हैं. क्या कहते है उसका नाम? ज्वेरात. पांच-पांच लज्जरकी .. सेर. पांच लज्जरनी अेक शेर. रोग होय तो जाय दवा. आलाला..! फिर भी दवा से मिटे ऐसी बात नहीं है. वह रोग तो पूर्व का पुण्य हो, शाता उदय हो तो मिट जाये, वरना तो दवा जाने से मिटता हो तो कोई राजा भरे ही नहीं. आलाला..! यह दवा ऐसी है कि

જો કોઈ આત્મા અનાદિ સે... આહાહા..! ‘પરદવ્વાદો દુગ્ગઈ’ ગજબ બાત હૈ. ૧૬વીં ગાથા. પૂર્ણ બાત. મોક્ષપ્રાભૃત કી ગાથા હૈ યહ. આત્મા કી પૂર્ણ આનંદદશા પ્રગટ હોના ઉસકા નામ મુક્તિ.

મુમુક્ષુ :- દવા તો આપ હી દેતે હો.

ઉત્તર :- સંત દેતે હૈં ઉસકી હમ દલાવી કરતે હૈં સાથ મેં. માર્ગ યહ હૈ. માલ કે હમ આડતિયા હૈ. યહ માલ હૈ ભગવાન! સુન તો સહી. જિંદગી મેં મનુષ્યદેહ પાકર અપની ચીજ ક્યા હૈ ઉસકા તો તુજે બોધ હુઆ નહીં જ્ઞાન ઉસકા. ડોક્ટર આયે હૈં? ભાઈ! યહ સબ કો સુનને જૈસા, સમજને જૈસા હૈ. ધૂલમેં કુછ નહીં હૈ વહાં. વહાં લાખ રૂપિયે કા પગાર હો યા દો-પાંચ કરોડ. અભી મર ગયા નહીં વહ? દો અબજ ઓર ચાલીસ કરોડવાલા. શાંતિલાલ ખુશાલ ગોવાવાલા-ગોવાવાલા. દો અબજ ઓર ચાલીસ કરોડ. દસ મિનિટ મેં મર ગયા. મુંબઈ ઉસકી પત્ની કે લિયે આયા થા. આ શું કાંઈક તમારે કહેવાય? હેમરેજ-હેમરેજ. હેમરેજ થયું હતું તો આવ્યો હતો. ગોવાવાળો. હમણાં બે મહિના થયા. આ એમના બનેવી અહીં છેને. એના બનેવી અહીં છે. આપણે બેઠા છે. એની બહેનની દીકરી અહીંયાં છે બાળબ્રહ્મચારી. એક બહેનની દીકરી હમણા બાળબ્રહ્મચારી અહીંયાં થવાની છે બીજી આ તેરશે. એની સગી બહેનની દીકરી એક છેને એ થવાની છે. એ દોઢ વાગ્યે ઉઠ્યો હશે. કેટલા વાગ્યા હશે કાંઈ ખબર નહિ હોય, નહિ? પોપટભાઈ! કેટલા વાગે? બે વાગે. પોણા ત્રણ વાગે લ્યો. એના બનેવી છે. ત્યાં જઈ આવ્યા છે. બે અબજ ચાલીસ કરોડ ધૂળેય હાથમાં ન આવી. દુઃખે છે મને દુઃખે છે. બોલાવો ડોક્ટરને. ડોક્ટર આવે ઈ પહેલા ભગવાન રવાના થઈ ગયા દેહ છોડીને. આહાહા..! ત્યાં કાંઈ ગીરો મૂકાય છે પૈસા? ગીરો સમજ્યા? ઘરેણા? ઘરેણા મૂકાય છે? ધૂળ મેં ભી નહીં. સુન તો સહી. દેહ કી જો સમય કી સ્થિતિ હોનેવાલી હૈ વહી સમય હોગી. માણસ એસા કહતે હૈં કિ હમ બઢતે હૈં, હમારા આયુષ્ય બઢતા હૈ. પરમાત્મા કહતે હૈં કિ જો મુદત્ મૃત્યુ કી હૈ ઉસકી સમીપ જાતા હૈ. તુજે ખબર નહીં. દુનિયા કી દષ્ટિ સે સબ વિપરીત બાત હૈ. આહાહા..! ડોસી કહે દીકરો મોટો થાય, લડકા. ભગવાન કહે કિ મૃત્યુની સમીપમાં જાય. જે દેહની સ્થિતિ છે, મુદત છે, જે સમયે જ્યાં પડવાની ત્યાં જ પડવાની. લાખ ડોક્ટરો અને ઈન્દ્રો ઉપરથી ઉતરે (પણ એને બચાવી શકે નહિ). ઈન્દ્ર પણ મરી જાય છે. આહાહા..!

તો કહતે હૈં, પરદ્રવ્ય સે તો દુર્ગતિ હોતી હૈ. ગજબ બાત હૈ ભાઈ! દુર્ગતિ અર્થાત્ ચૈતન્ય કી ગતિ નહીં. વહ ગતિ ફિર સ્વર્ગ મિલે, નરક મિલે સબ દુર્ગતિ હૈ. આહાહા..! યહાં તો અંતર કે પરિણામ દુર્ગતિ હૈ. શ્રીમદ્ને કલા હૈ ન? ઉત્કૃષ્ટ અધ્યવસાય વહી સ્વર્ગ

હૈ. મૈલા અધ્યવસાય વહી નર્ક હૈ. અધ્યવસાય શબ્દ લિયા હૈ. શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર. આઠ સાલ કી છોટી ઉમ્મ મેં જાતિસ્મરણ હુઆ થા. પૂર્વ ભવ કા જ્ઞાન થા. ૩૩ સાલ મેં ગુજર ગયે. ગાંધી કે ગુરુ થે. ગાંધી. શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર. તો વહાં કલતે હૈં. વહાં પલલે કલતે થે અંદર લિખા હૈ. સમજે? આહાહા..!

વહાં તો કલતે હૈં, પરદ્રવ્ય સે દુર્ગતિ. પ્રભુ! એકબાર સુન તો સહી. શાંતિ સે સુન એકબાર. આહાહા..! તેરી આનંદ ચીજ સે વિકલ્પ જિતના ઊઠે, ચાહે તો દયા કે, દાન કે, વ્રત કે ભક્તિ કે, પરોપકાર કે ઓર ચાહે તો હિંસા કે જૂઠ કે, ચોરી કે, ભોગ કે, વિષય કે, વાસના કે, રતિ, અરતિ, ખુશી કે નાશુખી કે વહ સબ દુર્ગતિ હૈ. વહ અપની ચૈતન્ય કી ગતિ નહીં. એકત્વ નિશ્ચયગત છેને? ગત છે ગત. એકત્વ નિશ્ચયગત. વહાં રાગમાં ગત હો ગયા ગતિ. આહાહા..! ભાઈ! વહ તો અનંતકાલ સે નહીં મિલી ઐસી અપૂર્વ ચીજ કી બાત હૈ પ્રભુ! બાકી તો સાધારણ કહે દયા પાલો, વ્રત પાલો, ભક્તિ કરો, પૂજા કરો, કલ્યાણ હોગા. ધૂલ મેં ભી નહીં હોગા. હો, પાપ સે બચને કો ઐસા ભાવ આતા હૈ, પરંતુ હૈ વહ દુર્ગતિ. સમજ મેં આયા?

‘સદ્બ્વાદો હુ સુગઈ’ આહાહા..! અપના આનંદસ્વરૂપ ભગવાન રાગ સે ભિન્ન, વિકલ્પ સે ભિન્ન, એક સમય કી પર્યાય જિતના ભી નહીં. પર્યાય અર્થાત્ અવસ્થા, હાલત. સોના જો હૈ સોના. ઉસમેં જો દાગીના હોતા હૈ ઝેવર, વહ ઝેવર કી જિતની અવસ્થા હૈ ઉતના સોના હૈ? સોના તો કાયમ રહનેવાલી ચીજ હૈ, અવસ્થા તો બદલ જાતી હૈ. ઐસે ભગવાન આત્મા... આહાહા..! અરેરે! ઉસે ઐસા મનુષ્યપના મિલા ઓર વહ આત્મા ક્યા ચીજ હૈ ઉસકી કિંમત નહીં કી (તો) મૂઢ હોકર દેહ છોડેગા ઓર ચાર ગતિમેં રખડને જાયેગા. આહાહા..! સમજ મેં આયા? આપણે વજુભાઈની છોડી આવી છે? નથી આવી? આવી છે બહેન? રાજુલ આવી છે? એ છોડીને જાતિસ્મરણ જ્ઞાન છે પૂર્વભવનું. અહીં જુનાગઢની લુહાણાની દીકરી હતી આપણે અહીં આવી છે. વજુભાઈના દીકરાની દીકરી. વજુભાઈ ઈજનેર હતાને મોટા? વાંકાનેરના. ક્યાં બેઠા? આ તો જરી નમૂનો લોકોને બતાવવા. આ પૂર્વ ભવથી આવી એનું જ્ઞાન છે એને. પુનર્જન્મ માનતા નથી ને હજી કેટલાક. આ ભવ મૂક્યો, પરભવ કોણે દીઠો? મરી જઈશ હવે સાંભળને હવે. અનંતકાળથી આથડ્યો એવા ભવ અનંત કર્યા. એ છોડીને અઢી વર્ષે પૂર્વ ભવનું જ્ઞાન થયું હતું. આવશે. થોડા દિ’માં આવશે. અઢી વર્ષે બોલી હતી. હું તો રાજુલ નહિ, ગીતા છું. ત્યાં ગીતા હતું નામ. લુહાણાની દીકરી. ગોકળદાસ લુહાણા છે. એના મા-બાપ છે બધા ત્યાં. જુનાગઢના. એને ઓળખી આવી, એનો હાથ પકડ્યો. બા! હું તાવમાં મરી ગઈ હતી. હેં! હા. તાવ આવેને. શું કહેવાય? બુખાર નહીં

ઓલું શું? ઓરી-ઓરી. આ શીતળા શું કહે છે? ઓરી-ઓરી. ઓરી નીકળેલા અને એમાં એ મરી ગયેલી અઢી વર્ષે. અને આપણે અહીં જન્મી છે ત્યાં આ વજુભાઈ એના દીકરાની દીકરી. એનો દીકરો અહીં બેંકમાં છે. એવા તો અનંત ભવ છે. આ તો મોટી સાક્ષી તો અહીંયાં આપણે ચંપાબહેન પાસે છે, પણ એ વાત ન બેસે લોકોને. સમજાણું કાંઈ? એમના બહેન છે ચંપાબહેન. એને તો પૂર્વનું અસંખ્ય અબજ વર્ષનું જાતિસ્મરણ છે. આ બેન બેઠા છે. પૂર્વનું. અહીં ભાઈ વાત એવી રીતે જીરવવી કઠણ પડે એવી છે. આ કાંઈ એકલી ઉપરની વાત નથી, આ તો અંતરની વાતું છે. આહાહા..!

કહતે હૈં કિ 'સદવ્વાદો હુ સુગર્હ' આહાહા..! સુગતિ નામ મોક્ષ. આત્મા કી પૂર્ણ આનંદદશા કી પ્રાપ્તિ ઉસકા નામ મોક્ષ અને દુઃખની દશાની પ્રાપ્તિ એનું નામ સંસાર. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? 'ઇય ણાઠુણ' બેનું આ પ્રકારે જ્ઞાન કરીને. લ્યો ગુજરાતી આવી ગયું. દો પ્રકાર કા જ્ઞાન કરકે. હૈ પાઠ? 'ઇય ણાઠુણ' પરદ્રવ્ય સે દુર્ગતિ હોતી હૈ. ચાહે તો શુભાશુભભાવ હો ઉસસે બંધ હોતા હૈ ઔર વહ સંસાર કા કારણ હૈ. આહાહા..! 'સદવ્વાદો હુ સુગર્હ' ભગવાન આત્મા રાગ અને દુઃખના વિકલ્પથી, વૃત્તિથી ભિન્ન ચૈતન્યદળ જે આનંદ છે ઉસમેં એકાગ્ર હોને સે મુક્તિ હોતી હૈ, ઉસમેં એકાગ્ર હોને સે સમ્યજ્ઞાન હોતા હૈ, ઉસમેં એકાગ્ર હોકર સમ્યજ્ઞાન હોતા હૈ, ઉસમેં લીન હોને સે ચારિત્ર હોતા હૈ. ચારિત્ર, કોઈ બાહર કી ક્રિયાકાંડ વહ ચારિત્ર નહીં. સમજ મેં આયા?

તો કહતે હૈં કિ 'ઇય ણાઠુણ' ઐસા દો પ્રકાર કા જ્ઞાન કરકે. આહાહા..! 'ણાઠુણ' શબ્દ હૈ ન? 'સદવ્વે કુણહ રઈ' આહાહા..! ભગવાન સ્વદ્રવ્યમાં 'કુણહ રઈ' અંતર આનંદ મેં પ્રેમ કર. આહાહા..! તેરી અતીન્દ્રિય આનંદ કી ચીજ વહાં રતિ કર. રતિ નામ પ્રેમ કર. આહાહા..! સમજ મેં આયા? બહુ ટૂંકામાં સાર એકલું માખણ હૈ. હૈ? 'સદવ્વે કુણહ રઈ' ચિદાનંદ પ્રભુ જ્ઞાનની જ્યોત, ચૈતન્ય ઝળહળ જ્યોત ઔર અતીન્દ્રિય આનંદ કા અવિનાભાવી સાથ મેં પડા હૈ આનંદ જ્ઞાનમેં, ઐસી જો નિજ ચીજ વહાં પ્રીતિ કર. યહાં પ્રીતિ છોડ ઔર વહાં પ્રીતિ કર. યહાં પર સે, રાગ સે પ્રીતિ છોડ ઔર સ્વ સે પ્રીતિ કર. (જેણો) જોડી છે એ તોડે. રાગ મેં પ્રીતિ ઉસને અજ્ઞાન સે જોડી હૈ. આહાહા..! સ્વદ્રવ્ય મેં રતિ કર. સંતોં કા યહ ઉપદેશ હૈ.

ભગવાન! સ્વદ્રવ્ય તો કહા ન? ... કર્મરહિત ચૈતન્યઘન ભગવાન. આહાહા..! ઉસમેં પ્રીતિ કર. રાગ કા પ્રેમ કરનેવાલા (વહ) ચૈતન્ય સ્વભાવ કા દ્વેષ કરનેવાલા હૈ. એક મ્યાન મેં દો તલવાર ન રહ સકે. રાગ કા શુભરાગ કા ભી પ્રેમ ઔર આત્મા કા પ્રેમ દોનોં સાથમેં નહીં રહ સકતે. સમજ મેં આયા? 'સદવ્વે કુણહ રઈ વિરઙ્ગ ઇયરમ્મિ' ઔર રાગ કા

प्रेम से छूट जा. 'इयरम्मि' धतर अेटवे अनेरा. अनेरुं अेटवे दया, दान आदि विकल्प से विरति कर. विरत, विरत—उसकी रुचि छोड दे. आलाला..! कलो, पंडितज्ज! मार्ग अैसा है. त्रण लोकना नाथ सर्वज्ञ परमेश्वर परमात्माना मुजथी नीकणेवी दिव्यध्वनिनो आ लुकम छे. आलाला..!

कलते है, 'विरइ इयरम्मि' धतर नाम राग का और पुष्य के प्रेम से छूट जा नाथ! आलाला..! तुजे शांति यालिये, अतीन्द्रिय आनंद यालिये तो राग के विकल्प से प्रेम छोड दे. शरीर, वाणी तो पर जड रह गया. यल तो धूल है. परंतु अंदर में राग का प्रेम छोडकर विरत—उसकी रति छोड, यलं रति कर. आलाला..! यल १६वीं गाथा लुई. विशेष कलेंगे... (श्रोता :- प्रमाण वचन गुरुदेव!)

झागण सुद १४, गुरुवार ता. ०७-०३-१८७४
गाथा - १९-१७-१८, प्रवचन - १२०

... और स्वद्रव्य से भोक्षगति लोती है. आभिर में अपने यल यला था.

परदव्वादो दुगई सदव्वादो हु सुगई होइ।

इय णारुण सदव्वे कुणह रई विरइ इयरम्मि।।१६।।

आलाला..! कलते हैं कि 'अर्थ :- परद्रव्य से दुर्गति लोती है...' सूक्ष्म है भगवान् बात. अपना ज्ञायकस्वभाव शुद्ध द्रव्य के स्वभाव सिवा जो परद्रव्य है, याले तो स्त्री, पुत्र लो या देव-गुरु-शास्त्र लो, वल सब परद्रव्य है और परद्रव्य से दुर्गति लोती है. आलाला..! गज्जल बात है, प्रभु! भोक्ष अधिकार है. संक्षेप में बलुत टूंक में सार भर दिया है. 'परद्रव्य से दुर्गति लोती है...' आलाला..! दुर्गति नाम चैतन्य का आनंदस्वभाव वल न परिणामित लोकर, पर के लक्ष से तो राग की उत्पत्ति लोती है. आलाला..! भोक्ष अधिकार है न? याले तो स्त्री, कुटुंब, परिवार, देश लो कि याले तो देव, गुरु और शास्त्र लो, ये सब

परद्रव्य है. भुलासा करेंगे १७वीं गाथा में. परद्रव्य किसको कहे? और स्वद्रव्य किसको कहे? १७में परद्रव्य की व्याख्या आयेगी, १८में स्वद्रव्य की व्याख्या आयेगी. आलाला..!

भगवान अनंतकाल से अनंत तीर्थंकरों ने यह कहा है कि 'परद्रव्य से दुर्गति और स्वद्रव्य से सुगति होती है.' है? अरे! उसको रुचती नहीं अंदर में. बाहर की प्रीति के आगे स्वद्रव्य ज्ञायकभाव है. यद्यपि ज्ञेय का संबंध तो ज्ञानकी पर्याय के साथ है, ज्ञायक के साथ तो संबंध है नहीं. क्या कहा वह?

मुमुक्षु :— पर्याय के साथ है, ज्ञायक के साथ नहीं?

उत्तर :— ज्ञायक ध्रुव के साथ क्या है? सुन भगवान! अंतर दृष्टि सम्यग्दर्शन का विषय बताते हैं. समज में आया? वह ज्ञायकभाव जो ध्रुव है उसका तो पर्याय के साथ भी संबंध नहीं निश्चयसे तो. और एक समय की पर्याय ज्ञान की है उसका परज्ञेय के साथ व्यवहार संबंध है. ज्ञायक से तो परद्रव्य के साथ व्यवहार संबंध भी है नहीं. सूक्ष्म है भगवान! लोको तो न पचे ऐसी बात नहीं है. यह तो पचे ऐसी बात है. आलाला..!

कहते हैं, 'यह स्पष्ट जानो,...' 'हु' शब्द पडा है न 'हु'? 'परदव्वादो दुग्गई सहव्वादो हु सुग्गई होइ।' यह स्पष्ट बात है, प्रत्यक्ष बात है. अनादिकाल से अनंत तीर्थंकरों ऐसा कहते आये हैं. 'इय णाऊण' 'संप्रकार का ज्ञान करके 'सदव्वे कुणह रई' प्रभु! ज्ञायक द्रव्य लों यहां, पर्याय भी नहीं. स्वद्रव्य. आलाला..! अपना ज्ञायक चिदानंद सहजानंद की मूर्ति नित्यानंद प्रभु वह स्वद्रव्य, उसकी रति करो. 'हे भव्यज्जवों! तुम संप्रकार जानकर...' 'णाऊण' है न? कुंदकुंदाचार्य कहते हैं कि परद्रव्य से तो दुर्गति होती है और स्वद्रव्य से सुगति ऐसा 'णाऊण'—ऐसा ज्ञान करके. आलाला..! 'संप्रकार जानकर स्वद्रव्य में रति करो...' मोक्ष की पर्याय या धर्म की पर्याय स्वद्रव्य में से आती है. स्वद्रव्य जो ज्ञायकभाव, आत्मस्वभाव वह स्वद्रव्य है. आगे कहेंगे १८वीं में. अकीला चिदानंद ज्ञाता आनंदकंद प्रभु, ध्रुव स्वरूप ध्येय, जो पर्याय का ध्येय है वह ध्रुव, वह ध्रुवस्वभाव उसमें रति करो, उसमें लीन हो.

'और अन्य जो परद्रव्य उनसे विरति करो.' है न? 'विरइ इयरम्मि' .. नाम स्वद्रव्य सिवाय. ओहोहो..! परद्रव्य से विरक्त हो, पर्याय से भी विरक्त हो. वह भी परद्रव्य, निश्चय से स्वद्रव्य की अपेक्षा से पर्याय परद्रव्य है. वह ५०वीं गाथा में नियमसार में लिया है. आलाला..! तो एक ज्ञायकभाव के सिवा कोई भी द्रव्य जो है उसमें रति नहीं करना, प्रेम नहीं करना, आश्रय नहीं लेना. आलाला..! जिसको आत्मा की पूर्ण आनंदरूपी मुक्ति, पूर्ण अतीन्द्रियरूपी मुक्त होने की भावना हो उसको यह करना. 'परद्रव्य उनसे

विरति करो.' यह साधारण बात हुई. उसका भुवासा १७ गाथा (में आयेगा). परद्रव्य किसको कहे और स्वद्रव्य किसको कहे? यह भगवान कुंदकुदाचार्य स्पष्ट करते हैं.

'आगे शिष्य पूछता है कि परद्रव्य कैसा है?' आलाला..! तुम परद्रव्य में रति करना नहीं और परद्रव्य से दूर्गति होती है (जैसा कहते हो) आलाला..! तो परद्रव्य किसको कहते हो?

आदसहावादणं सच्चित्ताचित्तमिस्सियं हवदि।

तं परदव्वं भणियं अवितत्थं सव्वदरिसीहिं।।१७।।

सर्वदर्शी जैसे सत्यार्थ अनादिकाव से कहते आये हैं. आलाला..! समझ में आया? 'अर्थ :- आत्मस्वभाव से अन्य सचित्त...' भगवान आत्मा... भोक्ष का अधिकार है न भगवान! आत्म स्व-भाव. जो त्रिकाव ज्ञायकभाव, त्रिकाव ध्रुवभाव, त्रिकाव सामान्यभाव, त्रिकाव अेकज्ञपभाव. इस 'आत्मस्वभाव से अन्य...' आत्मस्वभाव उसका भुवासा नीचे करेगें आत्मस्वभाव कैसा. परद्रव्य की व्याख्या है न यहां. 'आत्मस्वभाव से अन्य सचित्त जो स्त्री, पुत्रादिक, जवसहित वस्तु...' तीर्थंकर हो, सिद्ध हो यह जव सहित वस्तु, परंतु परद्रव्य है. समझ में आया? यह पंचम आरा के मुनि पंचम आरा के जव को कहते हैं. कोई कहे के जैसी बात तो चोथा आरा की है. सेठ! यह तो पंचम आरा के मुनि हैं. दो हजार वर्ष पहले लुअे हैं. वह पंचम आरा के जव को कहते है कि चौथे आरे के जवको कहते है? लोगों को अंदर परम सत्य चीज का मालात्म्य आता नहीं. कहीं न कहीं रुकावट जैसी हो जाती है परद्रव्य में. चाहे तो देव-गुरु-शास्त्र से लाभ होगा और शुभराग से अपने में लाभ होगा, और पर्यायबुद्धि से भी लाभ होगा यह सब मिथ्यात्वभाव है. आलाला..!

यह तो बहुत सभाह हो गया न भगवान! आठ दिन रहे तो उपर कलश चढाते हैं. देरासर उपर कलश चढा था न. गाथा वही आयी है हां! वांचन में गाथा आई. मलोत्सव हुआ था भेदज्ञान शुरु किया था. दोपहर को स्तुति. आज दोपहर को समयसार थोडा भाग बाकी है न आभिर का? वह दोपहर को चलेगा.

मुमुक्षु :- बीच में बोल ले लिया था. यही चल रहा था पहले.

उत्तर :- यह चल रहा था, पहले यह चल रहा था.

मुमुक्षु :- बहुत अच्छा निकला स्वद्रव्य-परद्रव्य का.

उत्तर :- अच्छा! भगवान!

यह तो कहते हैं न 'अवितत्थं सव्वदरिसीहिं' सर्वदर्शी त्रिकाव ज्ञानी सर्वज्ञ परमात्माने,

परद्रव्य किसको कलते हैं और स्वद्रव्य किसको कलते हैं? और परद्रव्य से दृगति होती है और स्वद्रव्य से सुगति होती है (जैसा) सत्यार्थ अनंत तीर्थंकरों ने कहा है. आलाला..! 'अवितत्थं' 'अवितत्थं' आलाला..! विपरीत तथ्य से रलित 'अवितत्थं' आलाला..! वीतराग त्रिलोकनाथ सर्वज्ञ परमेश्वर की वाणी में यह आया है कि यह जवसलित अन्य वस्तु. आत्मस्वभाव भगवान स्व निजस्वरूप उससे अन्य जो सचित्त-अचित्त श्री, पुत्र आदि जवसलित. चाहे तो सिद्ध हो कि अरिहंत हो, वह परद्रव्य है.

मुमुक्षु :- 'परदव्वादो दुग्गइ'.

उत्तर :- 'दुग्गइ' भगवान! कडक तो है भाई! कहां गये हमारे परमेष्ठीदास? गये? है. कडक कलते थे न कडक. कल कहा था न? बैया! कडक कलो नाथ! जैसी है वैसी बात तो है. मीठी मधुरी भगवान की वाणी जैसी है. लोगों को अंतर में वस्तु की चीज उपर माहात्म्य नहीं आता न? तो उसका माहात्म्य पर उपर चला जाता है अनादि से. आलाला..!

कलते हैं कि परद्रव्य तो उसको कले कि... आत्मस्वभाव चिदानंद प्रभु. उसकी भी व्याख्या नीचे करेंगे. आत्मस्वभाव स्वद्रव्य. आलाला..! यह चलते अधिकार में आया था लो! परंतु छोड दिया था. दोपहर को पहले चला न पहले दिन? समयसार. सुबह में यह चला था. कौन से दिन? योथ है योथ. पांचम से शुरु हुआ न? तो योथ के दोपहर को तो समयसार चला था आभिर का अधिकार. सुबह में यह चला था. दोनों छोड दिया. समज में आया?

'वस्तु तथा अचित्त, धन, धान्य, हिरण्य सुवर्णादिक अचेतन वस्तु...' रागादि सब अचेतन वस्तु है. आलाला..! व्यवहार रत्नत्रय का विकल्प राग वह भी अचेतन वस्तु है. वह तो आ गया है ७२ गाथा में. ७२ गाथा में आ गया है. अशुचि, अचेतन और दुःखरूप. जो पुण्य-शुभ और अशुभ भाव दोनों अचेतन है, दुःखरूप है, अशुचि है. वह तो ७२ में आया है. यह तो अष्टपाहुड में लिया. आलाला..! सत् की बात बैठनी जगत को जैसी कठिन पडे. अशक्य नहीं. परंतु अनादि काल का अभ्यास नहीं न तो दुर्लभ हो गई है उसको. आलाला..!

कलते हैं कि 'और मिश्र आलूषणादि सहित मनुष्य तथा कुटुंब सहित...' इसकी व्याख्या बहुत की है. परमात्मप्रकाश में भी है सचेत-अचेत-मिश्रकी व्याख्या. और समयसार में भी है १८वीं गाथा में. यहां तो धतना कहा कि 'गृहादिक ये सब परद्रव्य हैं, धसप्रकार जिसने जवादिक पदार्थों का स्वरूप नहीं जाना...' जव ज्ञायकस्वभाव है, रागादि परस्वभाव है, परद्रव्य मित्र द्रव्य है जैसा 'जवादिक पदार्थों का स्वरूप नहीं जाना उसको समजाने के लिये...' उसको समजाने के लिये 'सर्वदर्शी सर्वज्ञ भगवान

ने कहा है...' सर्वदर्शी त्रिकाल दर्शन जिसको है. त्रिकाल सर्वज्ञपना पर्याय में प्रगट हुआ है. त्रिकाल का ... ओलो..! ऐसा, सर्वज्ञ और सर्वदर्शी तो ऐसा करते हैं. आलाला..! समझ में आया?

'अथवा...' उसने कहा है 'अथवा अवितत्यं अर्थात् सत्यार्थ कहा है.' आलाला..! भगवान ज्ञायकस्वभाव ध्रुव सिवा अन्य यीज परद्रव्य है और परद्रव्य के लक्ष से तो आत्मा की दृगति होती है, स्वभाव का परिणामन न होकर विभाव का परिणामन हो वह दृगति है. वह चैतन्य की गति नहीं. आलाला..! ब्रह्मचारीज्! ऐसी बात है. द्रव्यलिंग में कोई दूसरा नहीं हां, द्रव्यलिंग तो दो ही है. यौथा और पांचवा और मिथ्यात्व तीनों द्रव्यलिंग है. यौथा है नहीं.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- हां, परंतु वह तीन में आ गया, तीन में आ गया. मिथ्यादृष्टि वह भी द्रव्यलिंगी है और यौथे गुणस्थान में भी छठे गुणस्थान की क्रिया हो वह भी द्रव्यलिंगी है और पांचवा गुणस्थान में आनंदसहित की दशा है तो छठा गुणस्थान नहीं और छठा गुणस्थान की क्रिया व्यवहार से है वह भी द्रव्यलिंगी है. बस तीन द्रव्यलिंग है. यौथा द्रव्यलिंग नहीं है. वह कल छोटावाकज् थोडा करते थे. आलाला..!

यहां करते है कि सर्वदर्शी भगवानने यह सत्यार्थ कहा है. अवितत्यं. ओलोलो..! भगवान आत्मस्वभाव जो ध्रुव, जो सम्यग्दर्शन का विषय, सम्यग्दर्शन जिसके आश्रय से उत्पन्न हो वह आत्मस्वभाव ध्रुव उसको स्वद्रव्य करने में आया है. उसकी विशेष व्याख्या करेंगे. भोक्ष अधिकार है न. भगवान कुंडकुंदाचार्य भगवान के पास गये थे, सीमंधर परमात्मा के पास. किसीको शंका है. क्या है ऐसा? ऐसा करते है. अरे! सुन तो सही प्रभु! वह तो लोभ भी है श्रवणबेलगोवा आदि में लोभ है. समझ में आया? वह सर्वज्ञ परमात्मा बिराजते हैं मलाविट्टे में वर्तमान भौजूट है. वहां गये थे. आठ दिन रहे थे. आकर करते हैं, भगवान ऐसा करते हैं. आलाला..! सर्वज्ञ और सर्वदर्शी ऐसा करते हैं. आलाला..! कलो, गोदिकाज्! पैसा-बैसा क्यां रही गया तमारा? धूल में रहा. वह तो परद्रव्य है. परद्रव्य के आश्रय से दृगति होती है. लक्ष्मी में राग घटाकर जो दान का भाव है वह दृगति है, ऐसा करते हैं. ठीक लगे, न ठीक लगे दुनिया जाने. मार्ग तो ऐसा है. परद्रव्य का लक्ष करके राग घटाते है न उसमें दान आदि का, परंतु वह भाव परद्रव्य आश्रय का भाव है.

मुमुक्षु :- बदलता है.

उत्तर :- बटलता है. वल शुल है ँतना. परंतु है तो दुर्गति. दुर्गति का अर्थ? चैतन्य आनंदकंड की वल परिणति नली. आलाला..! सललनंद स्वरूप लगवान आत्मा... आलाला..! ङिसकी स्वभाव परिणति, स्वभाव के आश्रय से लोनी चालिये, वल न लोकर परद्रव्य के लक्ष से ँसा राग का वलभाव का परिणामन है... उसको परमात्मा सर्वदर्शी सर्वज्ञ त्रिलोकनाथ की दिव्यध्वनि में आया वल कुंडकुंडाचार्य बीचमें आडतिया लोकर ङगत को ङलेर करते हैं. माल तो सर्वज्ञ का है. अपने में माल आया है तीन कषाय के अभाव का. परंतु आडतिया लोकर ङगत (को कलते हैं कि) लगवान ँसा कलते हैं, त्रिलोकनाथ ँसा कलते हैं. आलाला..! अरे! आप मुनि है न? आप कलो तो ली सत्य है. मुनि है तो आप कलो वल ली सत्य है. लगवान ँसा कलते हैं. आलाला..! सर्वदर्शी सर्वज्ञ परमात्मा त्रिलोकनाथ अब तक सत्य वल कल है. वल कलते हैं. आलाला..! वल सत्यार्थ है.

परद्रव्य, आत्म सिवा, स्वभाव सिवा सिद्ध लो या अरिलंत पंच परमेष्ठी लो, (सल) परद्रव्य हैं. परद्रव्य का लक्ष ङयेगा तो राग ली उत्पन्न लोगा. आलाला..! समल में आया? राग दुःख है, वल आत्मा की गति नली. आत्मा की गति तो आनंदस्वरूप प्रलु, शुद्ध आनंदकंड की आनंद की धारा परिणति वले सम्यग्दर्शन-ज्ञान-शांति से, वल आत्मा की धारा और आत्मा की परिणति है. आलाला..! कलते हैं कि ँसा लगवानने अली तक कल है.

भावार्थ :- टूंक टूंक लेते है न. माणस है न. 'अपने ज्ञानस्वरूप आत्मा सिवाय...' लगवान चैतन्यस्वरूप ज्ञायकभाव ध्रुव लं, पर्याय नली. ज्ञायक स्व-भाव, त्रिकाल भाव. ओलोलो..! ँसे 'अपने ज्ञानस्वरूप आत्मा सिवाय अन्य चेतन अचेतन मिश्र वस्तु हैं,...' अन्य चाले तो चेतन अरिलंत, सिद्ध आदि लो या चाले तो अचेत स्कंध. अचेत मलस्कंध आता है न वल सारा लोक में? अक रणकण लो. वल सल अचेतन और चेतन आलुषण आदि के साथ मिश्र स्त्री, कुटुंब आदि लोता है न? वल मिश्र वस्तु. 'वे सल ली परद्रव्य हैं,...' आलाला..! कलो, पंडितलु! लारे आकरुं काम माणसने पडे. अरे! प्रलु! पण तेरी चील ँसी है. आलाला..! तुणे मोक्ष चालिये, तुणे धर्म चालिये कि नली? तो धर्म तो अपने त्रिकाली द्रव्यस्वभाव के आश्रय से लोता है. पर के आश्रय से धर्म तीन काल में लोता नली. ँसे सर्वदर्शी सर्वज्ञ त्रिलोकनाथ परमात्मा ने कल है. समल में आया?

'ँसप्रकार अज्ञानी को समलने के विये...' अज्ञानी को परद्रव्य को अपने लाल... कल था न अकबार लाल! लमारे शिवलाललाल आये है कि नली? अये..! शिवलाललाल! तमारा बाप वीरचंदलाल २०१०की साल. १०. २० साल लुआ. व्याख्यान चलता था वलं लोटाद में म्युनिसिवापालिटी के मकान में. मैंने कल, देव और गुरु ली परद्रव्य है.

तो उसके पिताञ्च श्रीमद् का भगत था. वहां तो भक्ति अधिकार बहुत चले न अगासमें तो. वह बोले, अरे! देव-गुरु शुद्ध वह परद्रव्य? ऐसा प्रश्न किया था. जबर है? १०की साल. २० वर्ष हुआ. देव-गुरु तो शुद्ध हैं. शुद्ध वह परद्रव्य? परंतु शुद्ध है तो उसका शुद्ध है या अपना शुद्ध है वह? २० साल पहले. पीछे थोड़ा झिर गये थे. उस समय जरा आग्रह था. लोगों को ऐसा है न भगवाननी भक्ति करे, भक्ति करते करते कल्याण हो जायेगा. धूल में भी नहीं लोग, सुन न! भक्ति तो राग है. त्रिलोकनाथ की भक्ति. आलाला..!

सम्यग्ज्ञान द्विपीकामें तो ऐसा कला और परमात्मप्रकाश में भी कला है. 'भवे भवे जिन पूजियो.' समवसरण में अनंतबैर गये और समवसरण में भगवान की पूजा की. मणिरत्न का दीपक, लीरा का थाव, कल्पवृक्ष के डूल. वह तो परद्रव्य हैं. परद्रव्य की भक्ति का भाव शुभराग है, वह कोई धर्म नहीं. सुनो, समझे वस्तु यह है. 'अवितत्थं सब्बदरिसीहिं' यह कला है. समझ में आया? और सम्यग्ज्ञान द्विपीका में यह कला है. भाई धर्मदास क्षुद्रक, धर्मदास क्षुद्रक. वह कला कि भाई! ऐसी परमात्मा की पूजा भवोभव अनंतबार की अनंत भव में. परमात्मप्रकाश में कला जिनो भव भव पूजियो. वह तो शुभराग है. यहां कलते हैं, उस परद्रव्य तरङ्ग जो वलाण है वह चैतन्य की गति और चैतन्य की ज्ञात नहीं. समझ में आया? आलाला..! इसको लज्ज करना, यह ज्ञानी श्रुती शक्रे, अज्ञानी का भार नहीं अंदर में. समझ में आया? सर्वदर्शी, सर्वज्ञ ज्ञानी अवितत्थ सत्यार्थ यह कला है. अपना आत्मस्वभाव सिवाय सब परद्रव्य और परद्रव्य से दुर्गति. ऐसी संधि सबके साथ लेना. समझ में आया?

और 'अज्ञानी को समझने के लिये...' जिसको भान नहीं कि स्वद्रव्य और परद्रव्य क्या है. आलाला..! 'सर्वज्ञदेवने कला है.' आलाला..!

अब आत्मस्वभाव की व्याख्या. वह तो परद्रव्य की व्याख्या कही. क्योंकि 'परदब्बादो दुग्गइ' पहला शब्द पडा था न १६वी गाथा में. तो पहले शब्द का अर्थ यहां परद्रव्य का कला. अब स्वद्रव्य किसको कहीअे? आत्मस्वभाव स्वद्रव्य कला वह क्या है? ओलोलो..!

दुद्धुद्धकम्मरहियं अणोवमं णाणविग्गहं णिच्चं।

सुद्धं जिणेहिं कहियं अप्पाणं हवदि सद्व्वं॥१८॥

वो यहां तो कर्म को दृष्ट कला. ओलोलो..! परमात्मा कुंडकुंदाचार्य जब अपनी आनंद की धून में हैं और उस समय यह विकल्प आया है. तो कलते हैं कि विकल्प ये दुर्गति है. आलाला..! वह आत्मस्वभाव नहीं. तो आत्मस्वभाव क्या है?

दुट्टुकम्मरहियं अणोवमं णाणविग्गहं णिच्चं।

आठ कर्मरहित, दुष्ट आठ कर्मसे रहित भगवान आत्मा. अभी हां! आलाहा..! और अनुपम जिसको उपमा दे सके नहि. ईसकी उपमा ईसको, दूसरी क्या कहे उसको? ऐसी थीज निर्विकल्प आनंदधन प्रभु, जो सम्यग्दर्शन का विषय है और जिसके आश्रय से सम्यग्दर्शन होता है. आलाहा..! 'अणोवमं णाणविग्गहं' क्या है यह थीज आत्मस्वभाव? 'णाणविग्गहं'- ज्ञान जिसका शरीर है, ज्ञान जिसका शरीर है. आलाहा..! शरीर और राग वह उसका शरीर नहीं. आलाहा..! समज में आया? 'णिच्चं' नित्य त्रिकाल कायम. भगवान आत्मा का स्व-स्वभाव. स्वभाववान तो प्रभु आत्मा और स्वभाव आठ कर्म से रहित. कब? त्रिकाल. ऐसा कहते हैं देजो! 'अणोवमं' आलाहा..! पूर्णानंद का नाथ नूर का पूर अंदर बहता है. पूर्ण आनंद और पूर्ण ज्ञानरूपी धारा अंदर धारा ध्रुव धारा पडी है. आलाहा..! वह अनुपम है. भाई! यह पंचम आराना प्राणीने यह बनाया शास्त्र किसके लिये? और दुनिया को सुनाने के लिये या गुम रजने के लिये? आगे गाथा आयेगी. सुने, वांचन करे, पठन करे, प्रयास करे तो कल्याण होगा उसका. ऐसा कहेंगे. किसको? पंचम आरा के जवको कहते हैं या दूसरे को कहते हैं? समज में आया? कहते है कि 'णाणविग्गहं णिच्चं'.

मुमुक्षु :- पंचमकाल.

उत्तर :- पंचमकाल. यह पंचमकाल है न. कहते थे तब पंचम काल था न. जब भगवान विभते थे शास्त्र, कुंडकुंदाचार्य, तो पंचमकाल है कि नहीं? कोई ऐसा कहते हैं कि ऐसी बात तो चौथे आरा में काम की है. अरे! प्रभु! आरा तुजमें है ही नहीं. चौथा और पांचवा आरा है ही नहीं. अरे! गुणस्थान तेरे में है नहीं. चौद गुणस्थान भी पर्याय व्यवहार. द्रव्यस्वभाव, ज्ञायकस्वभाव में गुणस्थान-कुणस्थान है नहीं. वह तो ६ गाथा में आया है. 'ण वि होदि अप्पमत्तो ण पमत्तो जाणगो दु जो भावो' 'जाणगो दु' निश्चय जो भाव त्रिकाण. जो यहां स्वभाव कहते है वह त्रिकालभाव वहां कहते हैं. आलाहा..! 'एवं भणंति सुद्धं' ऐसा ध्रुव शुद्ध ज्ञायकभाव प्रमत्त, अप्रमत्त ऐसी चौदह गुणस्थान की दशा से भिन्न जो है. आलाहा..! जैसे 'भणंति सुद्धं' जो उस द्रव्यस्वभाव का लक्ष करके सेवा करते हैं, द्रव्यस्वभाव में जो लीन-अेकाग्र होते है वह पर्याय है. तो पर्याय कि पहले नास्ति कही थी अंदर में, परंतु यह निर्मल पर्याय है. तो जो द्रव्यस्वभाव तरङ्ग की उपासना करते है. पर्याय की उपासना नहीं, निमित्त राग की नहीं, निमित्त की नहीं. आलाहा..!

मुमुक्षु :- .. निकल गया.

उत्तर :- सब निकल गया. भेद भी नहीं. गुण-गुणी का भेद भी नहीं. गुणी भगवान गुण को स्पर्शता नहीं. यह बात अकेबार आ गઈ थी. १८वीं. अविंग्रहण का १८वां भोव. अविंग्रहण का १८वां भोव. ज्ञानमात्र गुण जितना है इस गुण को आविंगन नहीं करनेवाला गुणी भगवान आत्मा है. आलाहा..! निमित्त को तो आविंगन करते नहीं, राग को तो स्पर्शते नहीं... आलाहा..! पर्याय को स्पर्शता नहीं, गुण-गुणी का भेद को विशेष को भी सामान्य स्पर्शता नहीं. आलाहा..! यह द्रव्यदृष्टि और द्रव्य के ज़ोर में दृष्टि कैसी होती है वह बताने को प्रयोजन सिद्ध करने को यह बात कही है.

मुमुक्षु :- प्रयोजन के लिये.

उत्तर :- हां, उसमें प्रयोजन उस तरह की दृष्टि करने से प्रयोजन सिद्ध होता है भगवान! वह विभा है. ११वीं गाथा है न उसमें विभा है जयचंद्र पंडितने. भाई! ऐसा क्यों कहा? अकेला सत्यार्थ भूतार्थ... भूतार्थ... भूतार्थ... अके सत्य और उसकी दृष्टि करने से समकित है और पर्यायमात्र को गौण करके 'नहीं है' ऐसा कहा. गौण करके हां. अभाव करके नहीं. वस्तु है न, पर्याय नहीं है? परंतु वह मुख्य करके निश्चय बताना है. निश्चय तो स्व द्रव्य, गुण, पर्याय तीनों निश्चय है. स्व वह निश्चय और पर वह व्यवहार. ईतना सामान्य अर्थ करे तो द्रव्य-गुण-पर्याय स्वद्रव्य तो निश्चय है और पर है वह व्यवहार है. परंतु उस निश्चय में भी मुख्य जो है वह निश्चय है. आलाहा..! समझ में आया? आलाहा..! संतोनी वाणी... आलाहा..!

कहते हैं, मुख्य जो द्रव्यस्वभाव... तीनों में से अभेद लेना है. आलाहा..! इस अभेद को निश्चय कहे, मुख्य को निश्चय करके, गुणभेद, पर्याय, विकल्प सबको गौण करके, गौण करके... अभाव करके, सर्वथा अभाव करके ऐसा नहीं है. वहां दृष्टि लगाने को, मुख्यपणे वहां दृष्टि जोड़ने को वही सत्यार्थ अके ही है और व्यवहार और गुण-गुणी का भेद और पर्याय यह सब असत्यार्थ है. गौण करके असत्यार्थ है. दृष्टि वहां से उठाना है. समझ में आया? आलाहा..! वह समयसार में आता है न. पञ्चनंटी में आता है. अध्यात्म की बात जिसने प्रीति से सुनी है... ऐसी गाथा आती है. अपने इसमें आया न. 'तत्प्रति प्रीतिचित्तेन' वह तो ज़्यादा है. परंतु शब्द नहीं बोले. 'तत्प्रति प्रीतिचित्तेन येन वार्तापि हि श्रुता' ओहो..! भगवान ज्ञायकस्वभाव ध्रुव में, जिसमें पर्याय का निश्चय से संबंध नहीं. आलाहा..! राग का संबंध तो है नहीं, पर का संबंध तो है ही नहीं. पर्याय में राग का संबंध है वह व्यवहार है. पर्याय में निमित्त का, ज्ञेय का संबंध वह व्यवहार है. द्रव्य ज्ञायक का संबंध तो पर के साथ संबंध है ही नहीं. आलाहा..! ऐसा ज्ञायकभाव

तरङ्ग की जो सेवा-उपासना वहां लगाते हैं मुख्यपने में, तो जो शुद्धता प्रगट हुई. सम्यग्दर्शन-ज्ञान आदि वो त्रिकाल सत्यार्थ है, अभी तक जो पदार्थ त्रिकाल स्वभाव, उसके आश्रय से, उसकी सेवा. सेवा शब्दे? यह लोग कहते हैं न परनी सेवा करे वह परोपकार है, धूल है. धूलेय न सुन तो सही. पर की सेवा कौन कर सकता है? परद्रव्य की पर्याय कोई कर सकते हैं? तो क्या पर की सेवा करते हैं? तो फिर आता है न उसमें? 'रस्पर उपग्रहो जवानां.' तत्त्वार्थसूत्र में आता है कि नहीं? वह शब्द विभा है उसने. सब है. वह तो निमित्त का कथन है. उपकार कौन किसके उपर करे? समज में आया? अपना त्रिकावी स्वभाव अपना उपकार करनेवाला अपने में है. आह्लाहा..!

कहते हैं, ज्ञायकस्वभाव की जिसने उपासना-सेवा वो यह सेवा की है. जिसको शुद्धता, अनुभव में सम्यग्दर्शन में, सम्यग्ज्ञान में शांति और आनंद का अनुभव हुआ उसको त्रिकावी शुद्ध है ऐसा सत्ता का ज्वाल आया. त्रिकाल शुद्ध जो ज्ञायक आत्मस्वभाव है ऐसी सत्ता का स्वीकार करनेवाला स्वभाव सन्मुख हुआ. भाई! बापु! मार्ग अलौकिक है. लोगों ने कुछ न कुछ रीति से जगत का मार्ग, दुनिया के मार्ग तरङ्ग ले गये हैं. वीतराग का मार्ग त्रिलोकना मार्ग प्रभु, सर्वदर्शी का मार्ग कोई अलौकिक भिन्न है. समज में आया?

कहते हैं... आह्लाहा..! शुद्ध तो सब है, सब कहते हैं. ऐसा नहीं. शुद्ध तो आत्मा त्रिकावी है ऐसा तो सब जानते हैं. नहीं. सब जानते हैं नहीं. जो उसकी सेवा करके, उपासना करके पवित्र दशा सम्यग्दर्शन-ज्ञान-शांति की प्रगट की उसे वह द्रव्य शुद्ध है. ज्ञेय ज्ञानमें आये बिना भावी शुद्ध है शुद्ध है आया कहां से? उसकी सत्ता शुद्ध है. शुद्ध पूर्णानंद की सत्ता शुद्ध है ऐसा ज्वाल में आये बिना शुद्ध सत्ता जगत में है, (ऐसा) कौन मानता है? समज में आया? मार्ग ऐसा है भगवान लो! ये तो यह गाथा चलती थी. महोत्सव के पहले यह गाथा चलती थी. मोक्ष अधिकार. आह्लाहा..! १६वीं चलती थी, थोड़ी चली थी.

यहां तो कहते हैं... ओहोहो..! अंतर शुद्ध सत्ता 'अणोवमं णाणविग्गहं णिच्चं' 'सुद्धं जिणेहिं कहियं' देओ! यहां वही शब्द आया. 'सुद्धं' त्रिकाल शुद्ध ध्रुव है. 'जिणेहिं कहियं' तीर्थंकरो सर्वज्ञ परमेश्वर ने कहा वह त्रिकाल. स्वद्रव्य किसको कहते हैं उसकी व्याख्या चलती है. समज में आया? 'अप्पाणं हवदि सहव्वं' अब उसका अर्थ.

मुमुक्षु :- शुद्धता का भान तो पहले मिथ्यात्व में होगा...

उत्तर :- भिन्नकुल नहीं. वह तो चलता है यहां. स्वके लक्ष से होता है.

मुमुक्षु :- स्व का लक्ष मिथ्यात्व में होगा कि नहीं?

उत्तर :- नहीं, नहीं. मिथ्यात्व में होता ही नहीं. स्व का लक्ष हुआ तो सम्यग्दर्शन हो गया. सुनो. ध्रुव का लक्ष आया तो शुद्धता दृष्टि में आयी तो पर्याय में सम्यग्दर्शन हो गया. सब अंक ही काव है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- हो, कोई भी हो. जब सम्यग्दर्शन होता है तब त्रिकावी शुद्ध के आश्रय से ही होता है और तब सम्यग्दर्शन में त्रिकाव शुद्ध है ऐसा भासते है. आमां कर्ण कुष्ठ आडाअवणुं यावे नहि. समज में आया? देजो! आचार्यने लिया न, यह शब्द लिया, दूर्वी गाथा का.

यहां लिया, संसार के दुःख देनेवाला ज्ञानावरणादि दृष्ट अष्ट कर्मों से रलित है भगवान. अष्ट कर्म के इल तो दुःखरूप है. तो अष्ट कर्म दुःखरूप है ऐसा कलने में आता है. वह समयसार में है न भाई! अष्टकर्म दुःख विपाकं. आठ कर्म का पाक हो तो दुःख ही होता है. आठ कर्म हां वहां तो लिया है. अघाति का इल में दुःख है ऐसा वहां तो लिया है. आठों कर्म दुःख. पाठ है. अष्ट.. हैं न समयसार में? कौन-सी गाथा है? ... आलाला..! ... आठों कर्म के पाक का इल दुःख है. अघाति ले लिया. र्तनी अशुद्धता है न अभी? असिद्धपना है न. जब तक चार अघाति है तब तक असिद्धपना है. तो परम अव्याबाध आनंद नहीं. अनंत आनंद है, परंतु परम अव्याबाध आनंद सिद्ध में होता है. थोडा थोडा भेद है.

यहां कहते हैं कि आठों प्रकार का कर्म सब पुद्गलमय है. ऐसा जिनेन्द्र भगवान सर्वज्ञदेव कले. जो पक्ष होकर उदयमें आनेवाला कर्म का इल प्रसिद्ध दुःख है ऐसा भगवानने कला है. आलाला..! तो यहां शब्द यह लिया कुंडकुंदाचार्य. 'दुद्धकम्मरहियं' अघातिकर्म दृष्ट. दृष्ट कला. उसमें आत्मा को क्या लाभ हुआ? वह तो जड है. तीर्थकर प्रकृति जिससे बंधे वह भाव तो विभाव है. चैतन्यगति नहीं वह. मार्ग बापा वीतराग का सर्वज्ञ प्रभु का मार्ग है. समज में आया? तो वहां जैसे कहां वैसे यहां कला देजो! 'अष्टकर्मों से रलित और जिसको किसी की उपमा नहीं...' ओहोहो..! सिद्धन आनंददल. शुद्धधन ध्रुव जिसको निश्चयआत्मा कहते है, वह निश्चयआत्मा तो पर्याय भोक्ष का मार्ग और भोक्ष की पर्याय भी करनेवाला नहीं. वह ध्रुव भगवान आत्मा. आलाला..! वह ३२० गाथा में आया है, समयसार. 'बंधमोक्खं ण करइ' अथ ध्रुवस्वरूप है वह बंध की पर्याय, भोक्ष की पर्याय को भी करते नहीं. आलाला..! ऐसी अनुपम यीज! स्वरूपचंद्रभाई! यह स्वरूपचंद्र की बात चलती है. आलाला..! अरे! तुने रुचि से कभी सुना नहीं. सुना भरा परंतु रुचि

से सुना नहीं. आह्ला..! अनंतबैर समवसरण में गया, दिव्यध्वनि अनंत बैर सुनी. आह्ला..!

ऐसी अेक सळाय आती है. 'डेवणी आगण रली गयो कोरो.' हमारी गुजराती भाषा में आता है. चार सळाय माणा है श्वेतांबर में. अेक-अेक सळाय माणामें २००-३०० सळाय है. २००-३००-३००. ऐसी चार है. हमको तो दुकान उपर सब निवृत्ति थी न. पिताञ्छु की दुकान थी न. तो सब (पढी है). सळाय-सळाय माणा. स्वाध्याय स्वाध्याय नहीं. स्तवन है, सळाय है. अेक दृष्टांत लेते हैं देजो. 'सलज्जनंटी रे आत्मा सुतो कंठ निश्चित रे.' अेवी आठ कडी लोय, दस कडी लोय उसको अेक सळाय कलते है. पद संग्रह लो न तुम्हारी भाषा में. ऐसी ३००-३०० अेक सळाय माणा में ३००-३०० है. चार सळायमाणा है. हमें तो छोटी उम्र में यह संस्कार थे न. दुकान उपर सब वांचते थे. १७-१८-१९ वर्ष.

मुमुक्षु :- लिन्दी है?

उत्तर :- लिन्दी नहीं, गुजराती है. दूसरे बहुत ग्रंथ है. कोई श्वेतांबर से लिया है, कोई द्विगंबर है. बहुत बहुत है. चार सळायमाणा है. यहां पर है. यहां है सब. हम तो दुकान उपर मंगवाया था. १८-१९ सालकी उम्र से. अब तो ८४ हुआ. उसमें यह आया था. 'डेवणी आगण रली गयो कोरो.' आ शुं? कि सर्वज्ञ के पास भी अनंत बैर गया. उसमें है. 'डेवणी आगण रली गयो कोरो.' समजे? लुब्धा रह गया. अपनी दृष्टि करी नहीं. और 'द्रव्यसंयम से त्रैवेयक पायो.' यह दो बोल दुकान पर आया था. द्रव्यसंयम से आत्मदर्शन और अनुभव के बिना बाहरकी क्रियाकांड लेकर 'द्रव्यसंयम से त्रैवेयक पायो, फिर पीछो पटक्यो.' उसमें आता है.

मुमुक्षु :- मिथ्यादृष्टि नहीं जा सकता समवसरणमें?

उत्तर :- हां, जाते है न. मिथ्यादृष्टि जाते है समवसरण में. अबवि नहीं जाते. मिथ्यादृष्टि जाते हैं. सम्यग्ज्ञान दीपिका में है. समज में आया? वहां निमित्त क्या करे? वहां अनंत बार गया. वह बात नहीं आती है? सुनी नहीं? वह साधु था पार्श्वनाथ भगवानका. मञ्जरी. समवसरण में बैठे थे. समवसरण में बैठे तो वाणी नीकली भगवान की. उसका तो बहुतमान आया नहीं. उसको बाहर निकलकरके... दृष्टि मिथ्यात्व थी, बाहर निकलकर कला, यह नहीं. भगवान कलते हैं ऐसी बात नहीं. हमको तो बनाया नहीं मुख्य साधु. मान था न अभिमान. मञ्जरी की बात है. मुख्य साधु नहीं बनाया. आह्ला..!

मुमुक्षु :- गौतम को बना दिया.

उत्तर :- हां, गौतम को नवदीक्षित, हज तो आज आया त्यां बना दिया. कौन बनावे? सुन तो सही. वह तो उसकी योग्यता से बना है. तेरी योग्यता सुनने से प्रतिकूल से हो गया उसको. अस, मिथ्यादृष्टि था. आलाहा..! अरे..! आलाहा..! क्या करे? केवली क्या करे? समवसरण क्या करे? वाणी क्या करे? अपनी अंतर में दृष्टि बदले बिना दूसरी चीज क्या कर सके?

यहां कहते हैं कि केवली आगण... उसमें यह भी सज्जाय आयी थी उस समय में. 'सहजानंदी रे आत्मा तुं सूतो निश्चित रे, मोह तणा रे रणिया लमे.' हे नाथ! तारी उपर मिथ्यात्व अने मोहनो तो चोर आवे छे. तेरे को वूंट लेते हैं. आलाहा..! 'जग जग मतिवंत रे, अे वूंटे जगतना जंत रे.' स्त्री ने कुटुंब कहे, शुं करवा लाथ जाल्या एता? पोषण करवुं पडशे. नहि यलावुं. अेम कुटुंबना जनो धृतारानी आजविकानी पेटीयुं... नियमसार में लिया है. स्त्री, कुटुंब, परिवार धृतारानी आजविकानी पेटी है सब. वह कहे, हमारे घर क्यों आया? हमारे पिताज हो, पोषण करना पडेगा. बायडी कहे कि लाथ क्यों जाला था? अैसा पाठ नियमसार में है. क्लेश में है. धृतारानी आजविकानी टोवी सब है. 'वूंटे जगतना जंत नाभी वांक अनंत.' क्यों धणी बनाया था. .. लिया था. तो हमको बराबर दागीना वस्त्र. हम जुवान हैं. हमारी पर्यीस वर्ष की उंमर है, हमारे साथ भोग नहीं लेते, क्यों लिया हमें? अैसे अज्ञानी जनो तेरी चीज को वूंटते है. 'वूंटे जगत का जंत, नाभी वांक अनंत, विरवा कोठ उगरंत.' आलाहा..! यह गाथा उसमें आती है. विरव प्राणी उससे भिन्न होकर अपने आत्मा का उद्धार करता है. 'सहजानंदी रे आत्मा.' आलाहा..! यह तो अेक-दो कडी है, अैसी सात-आठ कडी. अैसी अैसी सज्जाय ३००-३०० .. अेक सज्जाय मावा. मावा नाम .. चार है. यहां सब ग्रंथ है.

यहां कहते है कि अहो! भगवान आत्मा दृष्ट आठ कर्म से तो रहित है. कर्म का तो नाश किया आपने. अस्ति-नास्ति है. कर्म में कर्म अस्ति है. आत्मा में अस्ति कहां से आयी? समज में आया? त्रिकाव ज्ञायकस्वभाव भगवान में आठ कर्म का तो अभाव है. अेक चीज अस्ति है तो परचीज की तो उसमें नास्ति है. यह तो पहला सिद्धांत है समभंगी का. समज में आया? तो वह कहते है यहां. भगवान चिदानंद ज्ञानस्वभाव जे ध्रुवस्वभाव वह तो दृष्ट आठों कर्म से रहित है, और जिसको किसी की उपमा नहीं. आलाहा..! सिद्ध की पर्याय भी है वह भी अेक अंश है. यह तो त्रिकावी वस्तु है. उसको किसकी उपमा दे? बात साधारण अैसे कहे कि 'सिद्ध समान सदा पद मेरो.' वह आता है कि नहीं? बनारसीदास. परंतु वह उपमा कहां लागु पडती है? आलाहा..! क्या कहे? त्रिवोकनाथ

ध्रुवस्वरूप सिद्धेण जिसमें से अनंती केवलज्ञान की पर्याय जिसमें ज्ञानगुण में पडी है उसमें से निकलती है. ऐसा भगवान ज्ञानगुण में भी अनंती शक्ति, ऐसी-ऐसी अनंतगुण की शक्ति का अेक रसकंद प्रभु उसको उपमा किसकी दे? सिद्ध समान व्यवहार से कहे. 'सिद्ध समान सदा पद मेरो.' वह तो ईतना सिद्ध जैसे मेरी चीज है ईतना. सिद्ध में जैसे अल्पता नहीं, विकार नहीं, अशुद्धता नहीं, ऐसी मेरी चीज त्रिकाव शुद्ध आनंदधन अंदर ध्रुव है. आलाहा..! यह सम्यग्दर्शन का विषय और उसके आश्रयसे सम्यग्दर्शन प्रगट होता है. ईसलिये अनेकांत में द्रव्य को पर्याय के साथ संबंध नहीं, पर्याय को राग के साथ संबंध नहीं, राग का निमित्त के साथ संबंध नहीं. अेक दूसरे का अेक दूसरे में अभाव है. आलाहा..! ऐसा अनेकांत भगवान त्रिलोकनाथ ने समवसरण में ईन्द्र और गणधर के बीच में ज़हरे किया था.

कहते हैं, अरे! ऐसा आनंद ध्रुव अेक समय की पर्याय जो अनंत चतुष्टयमें प्रगट होती है, अनंतज्ञान, अनंतदर्शन, अनंतआनंद और अनंतवीर्य वह तो अेक समय की पर्याय है, अेक अंश है. आलाहा..! और यह ध्रुव त्रिकाव स्वभाव को किसकी उपमा दे? आलाहा..! भाई! अंतर परमात्मा पूर्णानंद का नाथ है उसकी उसको जबर नहीं. आलाहा..! परमात्मा नाम परमस्वरूप. आलाहा..! परमस्वरूप अनुपम. उपमा दे सके नहीं ऐसी यह चीज है. आलाहा..! अरे! दृष्टि कीया नहीं, मालात्म्य लिया नहीं, पर से मालात्म्य लटा नहीं, अंतर का मालात्म्य आया नहीं. आलाहा..! अेक म्यान में दो तलवार नहीं रह सकती है. जिसको शुभभाव पर्याय, निमित्त का मालात्म्य रहता है, उसको ध्रुव का मालात्म्य नहीं आयेगा. भाषा समजते है न जराजर? मलाराष्ट्र. मलदेश. मल देश तो आत्मा है लॉ. असंज्य प्रदेशी प्रभु मलाराष्ट्र-अनंत गुणकी शक्ति से जरा ऐसी अनुपम चीज को उपमा कैसे दे? कहते हैं. आलाहा..!

क्या कहते हैं यह? आत्मस्वभाव स्वद्रव्य किसको कहे यह चलता है. स्वद्रव्य वह आत्मस्वभाव कैसा है? किसको कहते हैं? वह बात चलती है, भगवान! आलाहा..! अेक बार वहां थे न भाई! पावेज में, तब हमारे सगेव्हाले वैष्णव थे. वैष्णव-वैष्णव. तो उसकी भक्ति चलती थी तो हमें ज़ाना पडे न. छोटी उम्र की बात है. १५-१६-१७ वर्ष की देह की स्थिति. तो वहां अेक भजन करते थे. 'जगतडा कहे छे रे भगतडा घेवा छे. जगतडा कहते है रे आ भगतडा घेवा है. रे पण घेवा न ज़णशो रे प्रभुने त्यां अे पड़ेवा छे.' अे वैष्णव गाता लता. कीधुं, आ वात आ नहीं पण अहीं ज़री.

मुमुक्षु :- पड़ेवा अेटवे?

उत्तर :- पहेला अर्थात् मुष्य. घेवा शब्द नहीं आता? पागव. पागव पागव को कलते है न लैया. घेवा घेवा. यह तो छोटी उम्र में सुनते थे. 'जगतडा कलते है रे भगतडा कावा है.' क्यों ऐसी बात कावा जेवी करे छे? ल्यो आत्मा ध्रुव है, उसको उपमा न दे सके. कावा-कावा समजते है? कावा को क्या कलते है? वह कावा नहीं होता? कपास का. कपास-कपास का जंडवा होता है न उसको कावा कलते है. कपास निकलता है न जिसमें से. वह इट जाये फिर कपास बाहर निकलता है. उसको कावा कलते है, उसको निकालते है. अम यह भगतडा कावा जेवी वातुं करे, घेवा जेवी. अरे! सांभण रे सांभण. 'जगतडा कले छे रे भगतडा कावा छे. पण कावा न जाणशो रे प्रभुने अे व्लावा छे.' आलाला..! गुजराती भाषा थी न. ये हिन्दी तो आपके लिये कही. आलाला..!

कलते हैं जिसकी उपमा नहीं. ओलोलो..! यह जिसका ज्ञान ही शरीर है. ज्ञानविग्रह-ज्ञानशरीर है. आलाला..! यह शरीर तो ... शरीर है. ... नाश हो तो शरीर... ऐसा आता है न? यह नहीं है ऐसा. ज्ञान जिसका शरीर ध्रुव चैतन्य भगवान नित्यानंद जिसके आश्रय से सम्यग्दर्शन होता है. समज में आया? जिसके अवलंबन से आनंद का अनुभव होता है. 'अनुभव रत्न चिंतामणि, अनुभव है रसकूप, अनुभव मार्ग भोक्षनो, अनुभव भोक्ष स्वप्न.' समज में आया? वह बनारसीदास में है. यह तो ज्ञानशरीर. राग नहीं, अक समय की पर्याय ली नहीं. आभुं ज्ञानदण, चैतन्यदण, ध्रुवदण शरीर जिसका है. आलाला..! और जिसका नाश नहीं. नीचे है न नीचे है. उसकी जरी व्याख्या लंबी है.

(श्रोता :- प्रमाण वचन गुरुदेव!)

झागण सुद १५, शुक्रवार ता. ०८-०३-१९७४
गाथा - १८-१९-२०, प्रपयन - १२१

अष्टपाहुड चलता है. भोक्षपाहुड. १८वीं गाथा चलती है न? पहले कला था कि 'सदब्वादो हु सुगइ होई परदब्वादो दुगई' उसकी व्याख्या चलती है कि परद्रव्य से दुर्गति होती है तो परद्रव्य है क्या चीज? अपना ज्ञानस्वभाव शुद्ध स्वभाव से अन्य राग, शरीर, वाणी, मन और स्त्री, कुटुंब, परिवार और देव-गुरु और शास्त्र ये सब परद्रव्य हैं.

मुमुक्षु :- वल तो सब ठीक है परंतु ...

उत्तर :- यलं तो, स्वद्रव्य के आश्रय से धर्म लोता है वल सिद्ध करना है. स्वद्रव्य लो अपना चैतन्य ज्ञान विग्रलं—ज्ञान जिसका शरीर है, आनंद जिसका रूप है, वल सब स्वद्रव्य में आता है. आनंदरूपं. त्रिकाण आनंदरूप स्वरूप है ऐसे द्रव्य के आश्रय से धर्म लोता है. मोक्ष अधिकार है न. तो सम्यग्दर्शन वल ली स्वद्रव्य के आश्रय से लोता है, सम्यग्ज्ञान ली स्वद्रव्य के आश्रय से लोता है और सम्यक्चारित्र ली स्वद्रव्य के आश्रय से लोता है और शुक्लध्यान ली स्वद्रव्य के आश्रय से लोता है और केवलज्ञान ली स्वद्रव्य के आश्रय से लोता है. आलाला..!

तो 'सदव्वादो हु सुगई' ऐसा कलने में आया और 'परदव्वादो दुगई' परद्रव्य उपर जितना लक्ष ज्ञयेगा र्तना राग उत्पन्न लोगा. चाले तो ज्ञानी लो... अज्ञानी की तो बात क्या करना? परंतु ज्ञानी लो उसका जितना परद्रव्य के उपर लक्ष ज्ञता है र्तना राग है, र्तना बंध है, र्तना संसार है, र्तना दुःख है. ज्ञानी को... वल २१६ गाथा में आया है न? वैद्यवेदकभाव. धर्मी तो आत्मा का आनंदका वेदन करनेवाला है और वैद्य लोनेवाला आनंद. वल द्रव्य की अपेक्षा से कथन है. समज में आया? परंतु जितना परद्रव्य के लक्ष से पर्याय में राग लोता है समकित्ती को, मुनि को, उसका उसमें-पर्याय में राग का, दुःख का वेदन है ऐसा सम्यग्ज्ञान ज्ञानता है. पंडितज्ज! वो कलते हैं कि दुःख का वेदन करे वल मिथ्यादृष्टि है. ऐसा चलता है अली. ऐसा है नहीं. दुःख का वेदन सम्यग्दृष्टि को ली लोता है. र्तना राग है न. बस. १७० गाथा में कल न यथाभ्यात चारित्र के पल्लवे स्वरूप में स्थिर लो न सके तो विपरिणामन लो ज्ञता है, राग में आ ज्ञता है. राग विकल्प जितना शुलभाव लो सब राग का वेदन (है ऐसा) पर्याय का ज्ञान करनेवाला ज्ञान बराबर ज्ञानता है. समज में आया?

यलं कलते हैं, द्रव्य के आश्रय से जितना स्वभाव लुआ वल मोक्षका मार्ग है. और धर्मी को ली जितना परद्रव्य के आश्रय से विकल्प उत्पन्न लोता है उतनी दुर्गति है. चैतन्य की गति नहीं. आलाला..! मोक्ष की गति में वल मददगार नहीं. बंधभाव है वल तो. आलाला..! अेक बाजू ऐसा कले कि सम्यग्दृष्टि निरास्रव और अबंध है. वल द्रव्यस्वभाव की अपेक्षा से कलने में आया है, परंतु साथ में पर्याय में जलतक राग है तलतक आस्रववान है. दूसरी नय से ऐसा कथन कलने में आया है. समज में आया? अेक ली पकडे और दूसरी नय का भ्याव न करे तो वल दृष्टि मिथ्यात्व है. बात तो ऐसी है. आलाला..! ये सब गडबड चली है न अली कि दुःख वेदे वल मिथ्यादृष्टि है. समकित्ती को दुःख लोता ली

नहीं. औसा है नहीं. वल दृष्टि विपरीत है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- सम्यग्दृष्टि को आनंद के साथ थोडा दुःख होता है. मिथ्यादृष्टि को अकेला दुःख है. समज में आया? अकेला दुःख आकुलता, मिथ्यात्व और राग-द्वेष का. समकृती को जितना आत्मा के आश्रय से उत्पन्न हुआ उतना आनंद है और उसी समय में वही पर्याय में परके आश्रय से राग हो वल दुःख है. अक पर्याय में दो भाग हैं. अज्ञानी को अक पर्याय में अक ही भाग है-दुःख.

मुमुक्षु :- दुःख न होवे तो भोक्ष होना चाहिये.

उत्तर :- तो भोक्ष होना चाहिये, केवलज्ञान होना चाहिये, यथाभ्यात चारित्र हो ज्ञाना चाहिये.

मुमुक्षु :- अनंत सुख हो ज्ञाना चाहिये.

उत्तर :- हा, अनंत सुख. सुख पूर्ण होना चाहिये वो न पलवे. अनंत सुख तो केवली. परंतु बारहवे गुणस्थान में अनंत सुख होता है न पूर्ण? केवली में अनंत सुख, सिद्ध में अनंत अव्याबाध सुख और बारवें में सुख बस ईतना. बारहवे में पूर्ण है तो नीचे दुःख है ही. आहाहा..! यहां तो सर्वज्ञ का मार्ग है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- बारहवें में अज्ञान का नहीं. अपूर्णजन्य. अपूर्णता है न. बस ईतना. अपूर्णता का दुःख है ईतना. पूर्ण है नहीं न. पूर्ण ज्ञान नहीं. ईतना. उतना परिवर्तन होता है न. अक रूप नहीं रहते है. और अपूर्ण है न. दूसरी भाषा. परिवर्तन वणी अकली दूसरी बात. यहां तो अपूर्ण है वल दुःख है. अपूर्ण है वल दुःख है.

मुमुक्षु :- अपूर्ण वल दुःख?

उत्तर :- हां. ज्ञान, दर्शन, आनंद और वीर्य अपूर्ण है. तो वीर्य और आनंद अपूर्ण है. पूर्ण हो तो तेरहवे में आ जाये.

मुमुक्षु :- तेरहवे गुणस्थान में...

उत्तर :- ईक है थोडा. अव्याबाध ईतना. सुख तो पूर्ण ही है. परंतु वेदनीय का अभाव नहीं ईतना वहां अव्याबाध नहीं लागु पडा वल कलने में आता है. बाकी सुख तो पूर्ण ही है. चंचलता है न पीछे. योग की चंचलता है वल दुःख जरेजर असिद्धदृशा है. जोग का कंपन्न है वल असिद्धदृशा है, वल सिद्धदृशा नहीं. ईतना वहां अव्याबाध सुख नहीं. दुःख नहीं, अव्याबाध सुख नहीं. सुख तो पूर्ण है. परंतु अव्याबाध नहीं. जरा ईक है.

बारहवे में सुभ पूर्ण, तेरहवे में अनंत सुभ, चौदहवे में भी अनंतसुभ होनेपर भी असिद्धपना बाकी है छतना अव्याबाध सुभ का अभाव है और सिद्ध में अनंत अव्याबाध सुभ (है). आलाला..! वस्तुस्थिति ऐसी है.

मुमुक्षु :- ये तो नाममात्रका रहा.

उत्तर :- भले नाममात्र है, परंतु है न. देओ. यहां क्या कला? देओ.

मुमुक्षु :- यहां अपूर्णता, यहां गुण पूरा है.

उत्तर :- नहीं नहीं यहां देओ. 'दुष्टदुष्टकम्मरहियं' अपने गाथा यही चलती है १८वीं देओ. पंडितजी! अपने १८वीं गाथा यही. 'दुष्टदुष्टकम्मरहियं' आठ कर्म रहित है. यह १८वीं गाथा अपने चलती है. दुष्ट आठ कर्म है. और ४५ गाथा कही थी न. पहले कला था ४५ गाथा. ४५ गाथा समयसार. 'अद्विविहं पि य कम्मं विपच्चमाणस्स दुक्खं' आठों कर्मों का पाक दुःख है. यहां तो चार अघाति का इव भी दुःख है ऐसा कला. वह अव्याबाध नहीं है उसे. यहां तो भाई वीतराग का मार्ग है. उसमें अक अंश भी ईर्क होना नहीं चाहिए. वह कल कला था न? ४५ गाथा समयसार की.

अद्विविहं पि य कम्मं सव्वं पोगलमयं जिणा बेंति।

जस्स फलं तं वुच्चदि दुक्खं ति विपच्चमाणस्स।।४५।।

आलाला..! अघाति का इव भी दुःखरूप है ऐसा यहां तो कला. वह अव्याबाध नहीं है उस अपेक्षा से. यहां तो वीतराग का मार्ग तो अक-अक समय का विवेक कराता है. समझ में आया? हमारे चेतनजी है न, वह बात करते थे. भैया! वह सन्मति संदेशमें है. तुम्हारे सन्मति कलते हैं? चेतनजी! कलते थे न आप? राजमलजी का प्रश्न वेधवेधक. आत्मा में सुभ का ही वेदन है ऐसा आया है उसमें. परंतु दुःख का वेदन है ऐसा ज्ञानपर्याय ज्ञानती है. न जाने दुःख का वेदन तो मिथ्यादृष्टि है वह. समझ में आया? वह तुम्हारे सन्मति संदेश आया होगा, अभी मैंने पढा नहीं. चेतनजी ने कला. आपने कला. ओहोहो..! आलाला..!

जब द्रव्यस्वभाव की अपेक्षा से कथन चले तो तो द्रव्यस्वभाव की दृष्टि निर्विकल्प है और स्वभाव भी अभेद है. तब तो वह द्रव्य(दृष्टि) की अपेक्षा से पर्याय में दुःख का वेदन का कथन न चले. परंतु जब ज्ञान की (अपेक्षा से) चले कथन तो ज्ञान तो स्वद्रव्य को ज्ञानते है और पर्याय को ज्ञानता है. तो ज्ञान स्व-परप्रकाशक है. तो द्रव्य के साथ जो ज्ञान हुआ वह ज्ञान दुःख का वेदन को पर्याय में ज्ञानता है. समझ में आया? दुःख का वेदन न जाने और केवल आनंद ही है (ऐसा माने) वह अज्ञानी का भ्रम है. यहां

तो यह बात है, भाई! समझ में आया? ओ.. धीरेभाई! यह सूक्ष्म बात है.

मुमुक्षु :- ओ लोकोनी...

उत्तर :- परंतु यह भी समझने की पहली चीज है. समझवुं पडशेने पलेवुं, बापा! आलाला..! जूओ!

यहां तो कला न, 'संसार के दुःख देनेवाले...' अपनी १८वीं गाथा. 'ज्ञानावरणादिक दृष्ट अष्टकर्म...' उस कर्म का स्वरूप में अभाव है, अपने स्वरूप में आठ कर्म का तो अभाव है. स्वद्रव्य में परद्रव्य का तो अभाव है. परंतु वह कर्म से रहित द्रव्य... तो यहां स्वद्रव्य सिद्ध करना है. स्वद्रव्य किसको कहते हैं? कि वह अष्ट कर्मसे रहित 'और जिसको किसी की उपमा नहीं जैसा अनुपम,...' ओलोलो..! अकीवा ज्ञायकभाव, शुद्धभाव, पवित्रभाव, पूर्णभाव, सामान्यभाव, सदृश्यभाव, अभेदभाव—सब अेक अर्थ है. समझ में आया? यह चीज तो अनुपम है. द्रव्य स्वद्रव्य. उसकी कोई उपमा है नहीं. कला न. यहां भी कला और यहां भी कला. कुंदकुंदाचार्य की यह गाथा है और वह भी कुंदकुंदाचार्य की ४५वीं गाथा है. धतना अपने स्वरूप से विरुद्धता रभनेवाली जड चीज है, परंतु वह निमित्त से दृष्ट कर्म कहने में आया. क्योंकि उसके आश्रय से जितनी पर्याय में अपूर्णता और विपरीतता हो वह सब दुःखरूप है जैसा बताना है. आलाला..! समझ में आया? तो कोई कहे न कि भाई! ज्ञानी को तो दुःख होता ही नहीं. दुःख वेदे वह तो मिथ्यादृष्टि है. जूठ बात है.

ज्ञानी यथार्थ में आत्मा का आनंद का वेदनेवाला भी है स्वभाव की अपेक्षा से और पर्याय में राग का, दुःख का वेदनेवाला भी अेक समय में दोनों है. जब द्रव्यस्वभाव की मुख्यता चले तब आनंद का वेदनेवाला मुख्यता से है जैसा कहने में आता है. तब दुःख का वेदन गौणपणो, अभाव करके नहीं, गौण करके, गौण करके दुःख का वेदन नहीं वह द्रव्यस्वभावकी अपेक्षा से कहने में आया. परंतु जब ज्ञान की पर्याय दृष्टि से देभने में आवे तब मुख्य-गौण नहीं. आलाला..! उस समय आनंद भी है और उस समय दुःख भी है.

मुमुक्षु :- अपेक्षा नहीं लगायी बस.

उत्तर :- बस. स्वभाव की अपेक्षा से जब कथन चले तब तो वह द्रव्य का स्वभाव आनंद का वेदनेवाला है जैसा चले, परंतु साथ में ज्ञान है उस ज्ञान पर्याय को जब देभती है तो दुःख को भी वेदता है जैसा स्पष्ट ज्ञान ज्ञानता है.

मुमुक्षु :- अेक पर्याय का दो भाग.

उत्तर :- दो भाग. नहीं तो पूर्ण केवलज्ञान हो जाये, आनंद हो जाये. समज में आया? बड़ी गडबड़ी यही है. द्रव्य की अपेक्षा से यही तब आत्मा राग का वेद्यवेद्यवाला नहीं. द्रव्यस्वभाव की दृष्टि से यही तब पर्याय में वेदन दृःभ का है उसको गौण करके, मुख्य करके आनंद का वेदनेवाला है ऐसा कलने में आया है. परंतु ज्ञान से जब ज्ञानने में आता है, तब मुख्य-गौण नहीं. जिस समय अपने आश्रय से आनंद हुआ धतना भी वेदन है, और जिस समय परके आश्रये जितना राग (उत्पन्न हुआ) उतना दृःभ का भी साथ में वेदन है. वहां मुख्य-गौण नहीं. ऐसी बात है. आलाला..! समज में आया?

भाई! अंतर वस्तु कोई ऐसी भिन्न पडी है उसको स्वद्रव्य वहां कलते है तो स्वद्रव्य के आश्रय से तो शुद्धता ही उत्पन्न होती है, परंतु जब तक वीतरागता न हो तब तक पर्याय में राग भी उत्पन्न होता है वह परद्रव्य कलने में आया है, स्वद्रव्य नहीं. समज में आया? आलाला..! वह तो अके समय की निर्मल पर्याय को भी परद्रव्य कलने में आया है. नियमसार ५० गाथा. ५०वीं गाथा. क्योंकि जैसे परद्रव्य में से निर्मल पर्याय नहीं आती है, जैसे पर्याय में से नहीं पर्याय नहीं आती है. उस अपेक्षा से निर्मल पर्याय को भी परद्रव्य कलकर स्वद्रव्य तो त्रिकाली ध्रुव है उसमें से निर्मल पर्याय आती है. आलाला..! कथनकी शैली (समजनी चालिये).

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- उस अपेक्षा से कला. क्योंकि पर्यायमें से पर्याय नहीं आती. जैसे परद्रव्यमें से पर्याय नहीं आती, जैसे पर्यायमें से नहीं निर्मल पर्याय नहीं आती. नहीं पर्याय तो द्रव्यमें से आती है. तो उस अपेक्षा से पर्याय को परद्रव्य कलकर त्रिकाल द्रव्य को स्वद्रव्य कला है.

मुमुक्षु :- अपने काल में होती है. हेतु क्या है वह बताना है.

उत्तर :- हो. अस धतना बताना है. होती है फिर भी उसको परद्रव्य क्यों कला? होती है तो हो. वह तो स्वकाल में होती है. राग भी स्वकाल में है और निर्मल पर्याय भी स्वकाल में है. परंतु उसको पर्याय, निर्मल पर्याय को भी परद्रव्य क्यों कला? वह प्रयोजन की बात चलती है. समज में आया? कि वह तो त्रिकाल द्रव्य उपर दृष्टि पडने से द्रव्य के आश्रय से ध्रुवमें से पर्याय आती है. नहीं पर्याय ... केवलज्ञान पर्याय जो आती है वह मोक्ष के मार्ग की पर्याय का व्यय होकर उसमें से नहीं आती. मोक्षमार्ग की पर्याय का व्यय हो और पूर्ण मोक्ष हो, वह मोक्षपर्याय कहां से आयी? व्यय हुआ उसमें से

आती है? द्रव्यमें से आती है. कारणपरमात्मा उसको कदा है. द्रव्य को ईस कारण से कारणपरमात्मा कदा है कि जिसमें से केवलज्ञानरूपी कार्य, कारण परमात्मामें से आता है. वह पूर्व के भोक्षमार्गमें से आती है वह तो व्यवहार कथन है. आलाहा..! भाई छो? क्या गया? बाबुभाई गया? ठीक. अर्हियां बेसता एता. कलो, समज में आया? आलाहा..!

यहां तो कहते हैं, भगवान स्वद्रव्य ईसको कहे कि जिसमें आठ कर्म का अभाव है और जिसको किसीकी उपमा नहीं ऐसी अनुपम खीज (है). उपमा किसको? द्रव्यको किसकी उपमा दे? आलाहा..! जिसमें केवलज्ञान की पर्याय अनंती पडी है ज्ञानगुण में. जिसमें क्षायिक समकित की पर्याय अनंती श्रद्धागुण में पडी है अंदर. जिसमें यथाभ्यातयारित्र की पर्याय अंदर यारित्रगुण में अनंती पडी है. आलाहा..! गुण में लों! तो उसकी पर्याय को छोडकर त्रिकावी द्रव्य किसको कहते हैं वह बात यहां कहते हैं. आलाहा..!

जिसका ज्ञान ही शरीर है. आलाहा..! जिसका अस्तित्व ज्ञान ही अस्तित्व है. जिसका ज्ञान स्वभाव ज्ञायकभाव ही शरीर है. उसको ये राग का या पर का शरीर है नहीं. आलाहा..! त्रिकाव ज्ञायकभाव का शरीर लों! वह लेना. अक समय की पर्याय नहीं. 'और जिसका नाश नहीं है ऐसा अविनाशी नित्य है...' आलाहा..! केवलज्ञानादि पर्याय तो नाश होती है. आठ बोल चले हैं. ३८ गाथा नियमसार. वह सब पर्याय तो नाशवान है. भगवान आत्मा त्रिकाव अविनाशी है, वह स्वद्रव्य है.

मुमुक्षु :- पर्याय को कथंचित् भिन्न (कदा है).

उत्तर :- पर्याय में द्रव्य नहीं, द्रव्य में पर्याय नहीं. अनेकांत किसको कहे? द्रव्य में पर्याय नहीं. अनेक अंत. स्व से अस्ति और पर से नास्ति. तो द्रव्य से अस्ति और पर्याय से नास्ति. यह तो मार्ग भाई वीतराग का ऐसा सूक्ष्म है. आलाहा..! धीरेभाई! आ बधुं समजवुं पडशे लों! पहेला पहेलामां नीचे नीचे अम नहि चाले. स्वइपचंदभाई! भाई तो अम कहे के अमारे माटे तो बहु ... पण ओणे समजवुं पडशे के नहि आ? आलाहा..!

यहां तो कहते हैं, भगवान का शरीर कौन आत्मा का? वह तो ज्ञानस्वरूप ज्ञानदण, चैतन्यदण सत्त्व. सत् आत्मा उसका ज्ञान सत्त्व, पूर्ण सत्त्व वह उसका शरीर है. आलाहा..! और जिसका नाश नहीं (ऐसा) अविनाशी है. वह तो त्रिकाव अविनाशी है वस्तु. उसमें पलटना, बदलना स्वद्रव्य ध्रुव में है नहीं. आलाहा..! ऐसा अविनाशी है 'और शुद्ध अर्थात् विकाररहित...' है. विकार कैसा? त्रिकाव निर्मलानंद प्रभु है. 'केवलज्ञानमयी आत्मा...' केवलज्ञान. केवलज्ञान यानी वह पर्याय नहीं. केवलज्ञानमय अकला ज्ञानमय, अकला

ज्ञानमय. आलाला..! 'जिन भगवान सर्वज्ञ ने कहा है वह ही स्वद्रव्य है.' त्रिलोकनाथ सर्वज्ञ परमेश्वरने जो यह कहा वही स्वद्रव्य है. आलाला..!

मुमुक्षु :- ज्ञानी राग का कर्ता नहीं तो भोक्ता कैसे हो सकता है?

उत्तर :- वह कर्ता नहीं है वह तो दृष्टि की अपेक्षा से. करने लायक नहीं इस अपेक्षा से, परिणामन है उस अपेक्षा से कर्ता है. वह तो बात यही थी दो दिन पहले. ४७ नय. करनेलायक है ऐसी अपेक्षा से कर्ता नहीं, परंतु परिणामन की अपेक्षा से कर्ता है.

मुमुक्षु :- .. कर्ता भी है.

उत्तर :- कहा न. दोनों है, दोनों है. राग का कर्ता भी है और राग का भोक्ता भी है.

मुमुक्षु :- दृष्टि की अपेक्षा से न कर्ता न भोक्ता.

उत्तर :- वह तो करने लायक की अपेक्षा से कर्ता नहीं. परंतु परिणामन की अपेक्षा से कर्ता-भोक्ता है. ऐसा है. दृःभ का वेदन है और दृःभ का कर्ता भी है. वह ४७ नय में यवा है. दो दिन पहले बात यही थी. गणधर भी कर्ता और भोक्ता नय से जानते हैं (कि) जितना विकल्प है वह मेरा परिणामन है और विकल्प है उतना मेरे में दृःभ है. दृःभ का भोक्ता है. ४७ नय. ४७ समझे न? प्रवचनसार. लेना है? ये प्रवचनसार है?

आत्मद्रव्य. क्योंकि पहले यह लिया है. नय का अधिष्ठाता आत्मा है. पहला शब्द यह लिया है. आत्मद्रव्य. 'प्रथम तो, आत्मा वास्तव में चैतन्यसामान्य से व्याप्त अनंत धर्मों का अधिष्ठाता...' देओ! ये कर्ता और भोक्ता नय का अधिष्ठाता आत्मा है. यह ज्ञान का कथन है. बापु! यह वस्तु भगवान के मार्ग की शैली ऐसी है. देओ क्या कहते हैं? 'चैतन्यसामान्य से व्याप्त अनंत धर्मोंका अधिष्ठाता...' है. अनंत धर्म शब्द से कर्ता, भोक्ता नय का आधार है. आलाला..! 'अक द्रव्य है, क्योंकि अनंत धर्मोंमें व्याप्त होनेवाला जो अनंत नय है उनमें व्याप्त होनेवाला जो अक श्रुतज्ञानस्वरूप प्रमाण है, उस प्रमाणपूर्वक स्वानुभव से प्रमेय होता है.' उसके बाद नय लिया.

अब यहां कर्ता नय. 'आत्मद्रव्य कर्तृनयसे...' इस कर्तृनय का आधार आत्मा है. लारे वात लार्! आलाला..! अधिष्ठाता पहले कहा है. वह तो स्वभाव की अपेक्षा को तो राग का कर्तृत्व नहीं और राग का आत्मा आधार नहीं. राग का स्वामी ७८ और पुद्गल ऐसा कहने में आता है. परंतु जब ज्ञान की अपेक्षा से उसका सच्चा ज्ञान जो हुआ साथ में, वह ज्ञान तो कर्तृनय से मेरेमें है. 'रंगरेजकी लांति...' दृष्टांत दिया है. रंगरेज रंग करते हैं न? जैसे राग का रंग जव करता है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- हां, लेकिन वह वेदन करे वह ज्ञान ज्ञानता है न? कि वह वेदन है वह ज्ञान ज्ञानता है न. मेरेमें वेदन है ऐसा ज्ञान ज्ञानता है न. वह तो अवैकिक बात है. देओ!

‘रागदि परिणामका कर्ता है (अर्थात् आत्मा कर्तानय से रागदि परिणामों का कर्ता है, जैसे रंगरेण रंगनेके कार्य का कर्ता है.)’ आलाहा..! अब भोक्तृत्वनय. ‘आत्मद्रव्य भोक्तृत्वनयसे सुभद्रुःभादिका भोक्ता है,...’ भोक्ता का आत्मा आधार है. वह नय की व्याख्या है. ४७ नय अकसाथ होती है हां. आधीपाणी नहीं के भाई! कर्ता वजते कर्ता अने वणी अकर्ता वजते भिन्न. कर्ता की अपेक्षा से कर्ता और अकर्ता की अपेक्षा से अकर्ता. अक समय में दो नय चलती है. समज में आया? और अबोक्ता भी है और भोक्ता भी है. आलाहा..! अक समय में हां! अबोक्ता दूसरे समय में और भोक्ता दूसरे समय में ऐसा नहीं. तो नय नहीं. वह तो पंडितजने विभा है न. नय का कथन अक समय दोनों ही होता है. समजमें आया? जाणिया चर्चा में बहुत स्पष्ट हुआ. पंडितज ने बहुत स्पष्ट किया है. ओहोहो..! पंडितज ने काम किया है. बडा काम किया है उसने. प्रभावना में बडा हाथ उसका है पंडितज का. अकिवा अजुमा है ठूठ सामे. सामने बहुत थे और अकला र्तने प्रश्नों का उत्तर. आलाहा..! शोधकर कल दिया. वस्तु तो ऐसी है. योग्यता तो अपनी है. आलाहा..! हमारे तो हृदय में वही था. ये कोरि नयी नहीं है. वही बात उसमें आयी है. समज में आया?

मुमुक्षु :- बहुत महान काम हो गया.

उत्तर :- बहुत काम हो गया. वह तो ऐतिहासिक हो गया. और दो बाजु की बात आ गई उसमें. व्यवहारनयवाला पक्षकार क्या करते है, निश्चयवाला क्या करते है दोनों ही आ गया. जिसको अष्टसहस्री और प्रमेय कमल मार्तंड देजने की बहुत जरूरत न पडे. हमारे जैसे संस्कृत कौन देजे? ऐसी बात उसमें बहुत आ गयी. दोनों बाजु की आ गयी हां. आलाहा..! लोगों को ठीक न पडे तो बोले. वह मजनवावजु करते थे, थोथा है. अरे! भगवान! आपु! वह तो आप के तरङ्ग की दलीव थोथा है? भगवान! वह तो मार्ग वीतराग का है नाथ! उसमें किसीका पक्ष चले नहीं. आग्रह न हो. लडाग्रह, कल नहीं आया था? जैनमत का जव लडाग्रही नहीं होता. अपने आया था समयसार के आभिर में. कल पूरा हुआ न दोपहर को? उसमें आया था. आलाहा..!

‘भोक्तृत्वनय से सुभद्रुःभादिका भोक्ता है,...’ जव ज्ञानी, गणधर, अरे! तीर्थकर

जब छन्नस्थ थे तब. पहले साधु थे न? भोक्तानय से 'हितकारी-अहितकारी अन्नको जानेवाले रोगीकी भांति.' रोगी जैसे हितकर-अहितकर अन्न जाता है, जैसे आत्मा सुभ-दुःख का भोक्ता है. आह्लाहा..! और उस भोक्तानय का आधार—अधिष्ठाता आत्मा है. पहले कल गये है, वह पहले कल गये हैं. बापु! यह तो मार्ग अनेकांत है. जैसे जैसे जहां जे कल उसको समजना चाहिये. समजे? आह्लाहा..! श्रीमद्मां आवे छेने भाई, नहि?

ज्यां ज्यां जे जे योज्य छे तहां समजवुं तेह,

त्यां त्यां ते ते आचरे आत्मार्थीजन अह.

समज में आया? त्रिलोकनाथ सर्वज्ञ परमेश्वर ने अर्थ से कल, वह गणधरों ने सूत्र से गूथा उसमें से यह शास्त्र आया है. समज में आया? आह्लाहा..!

लो! '(आत्मा भोक्तानय से सुभदुःखको भोगता है, जैसे हितकारक या अहितकारक अन्न को जानेवाला रोगी सुभ या दुःखको भोगता है.)' ऐसा बहुत यवा है. ४७ नय यकी है. समयसार में ४७ शक्तियां द्रव्यदृष्टि की अपेक्षा से कली. यह पर्याय का ज्ञान और द्रव्य का दोनों, द्रव्य का और पर्याय का दोनों का ज्ञान कराने को ४७ नय है न. पहली नय है न भाई द्रव्यनय. ४७ नयमें पहली नय द्रव्यनय है. द्रव्यनय, पर्यायनय, अस्तित्व, नास्तित्व, अस्ति, नास्ति, अव्यक्त, सविकल्प, अविकल्प, नाम, स्थापना, द्रव्य, भाव, सामान्य, विशेष, नित्य, अनित्य, सर्वगत, शून्य, अशून्य, ज्ञेय, अद्वैत, द्वैत, नियत, अनियत, स्वभाव, अस्वभाव, काल, अकाल, पुरुषार्थ, दैव, ईश्वर, अनिश्वर, गुणी, अगुणी, कर्तृत्व, अकर्तृत्व, भोक्तृत्व, अभोक्तृत्व, क्रिया, ज्ञान, व्यवहार, निश्चय, अशुद्ध और शुद्ध. लो!

४७ शक्ति यकी है. जवतर शक्ति, यिती, दशी, ज्ञान, सुभ, वीर्य, प्रभुत्व, विभुत्व, सर्वदर्शी, सर्वज्ञ, स्वच्छत्व, प्रकाशत्व, असंकुचितविकासत्व, अकार्यकारणत्व, परिणाम्यपरिणामकत्व, त्यागोपादान शून्यत्व, अगुरुलघुत्व, उत्पादव्ययधुत्व, अस्तित्वमात्रमयी परिणाम, अमूर्तत्व, अकर्तृत्व, अभोक्तृत्व, निष्क्रियत्व, नियतप्रदेशत्व, स्वधर्म व्यापकत्व, साधारण असाधारण साधारणसाधारण, धर्मत्व, अनंतधर्मत्व, विरुद्धधर्मत्व, तत्, अतत्, अक, अनेक, भाव, अभाव, भावअभाव, अभावभाव, भावभाव, अभावअभाव, भाव, क्रिया, कर्म, कर्तृत्व, करण, संप्रादान, अपादान, अधिकरण, स्वस्वामीसंबंध. अली तो छोकराओने (भोडे आवडे छे). अमारे धीरुभाई कले के दाजवा आपो छे भारे. शास्त्रना आधार. धीरुभाई! आह्लाहा..! आ तो वस्तु असी है. छोटा-छोटा बावक को भी यह तो ४७ शक्ति आ गयी है अभी. छोटा बावक है. जिनेश, जिनेश. ४७ शक्ति भोडे कंठस्थ. सडसडाट बोलते है अकदम. आह्लाहा..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- यह तो क्या है धतनी बात है. आलाला..! यह तो कायम पर्यटन है न, उसका स्वाध्याय कायम चलता है. १६ गाथा पहली, ४७ नय, ४७ शक्तियां, २० अविंग्रहण, अव्यक्त छ बोल. ४८ गाथा में अव्यक्त के छ बोल सूक्ष्म है. समझ में आया? यह तो कायम स्वाध्याय शुरुआत (सुबल) उठते है तो शुरुआत स्वाध्याय पहले यह होता है. कायम. सोते समय भी पहला यह स्वाध्याय करके सोते हैं.

श्रीमद् में भी ऐसा आता है भाई श्रीमद् में. स्वद्रव्यनी धारणा करो, धारक हो, परद्रव्य की धारक छोड दो. स्वद्रव्य में व्यापक हो, परद्रव्य का व्यापक छोड दो. स्वद्रव्य की रक्षा करो, परद्रव्य की रक्षा छोड दो. स्वद्रव्य का ग्राहक हो, परद्रव्य का ग्राहक छोड दो. स्वद्रव्य की रक्षा करो, परद्रव्य की रक्षा हो सकती नहीं, छोड दो. श्रीमद् राजचंद्र. १६ वर्ष में लों! १६ वर्षकी उम्र में (कलते हैं). आलाला..! पूर्व का संस्कार था न. लेकर आये थे बहुत. आलाला..! स्वद्रव्य का धारक हो, परद्रव्य का धारक छोड दो. त्वरा से छोड दो ऐसा विष्णु है. आलाला..! स्वद्रव्य का व्यापक हो, परद्रव्य का व्यापक छोड दो. स्वद्रव्य की रक्षा करो. भगवान आत्मा स्वद्रव्य जो यह कलने में आता है न? आलाला..! उसकी रक्षा करो. परद्रव्य की रमणता छोड दो. स्वद्रव्य की रमणता त्वरा से ग्रहण करो. आलाला..! १६ वर्षकी उम्र में लों! सत्य तो सत्य है. उसमें उम्र का क्या काम है यहां?

यहां कलते हैं, जैसे 'विकाररहित केवलज्ञानमयी आत्मा...' केवलज्ञान शब्दे अकेला ज्ञान, ज्ञानपुंज. केवलज्ञान पर्याय नहीं. 'ऐसा जिन भगवान सर्वज्ञ ने कहा है वह ही स्वद्रव्य है.' उसको यहां स्वद्रव्य कलने में आया है. आलाला..! स्वद्रव्य का ग्राहक हो. आलाला..! स्वद्रव्य की रक्षा करो, स्वद्रव्य में व्यापक हो. आलाला..! स्वद्रव्य की रमणता करो. परद्रव्य का ग्राहक छोड दो. परद्रव्य की रमणता त्वरा से छोड दो. आलाला..! उसका अर्थ क्या आया? देव-गुरुशास्त्र की भक्ति परद्रव्य के आश्रय से होती है भाव (वह) त्वरा से छोड दो.

मुमुक्षु :- त्वरा से माने?

उत्तर :- शीघ्र त्वरा शब्दे. अपने यहां है. आलाला..!

यह स्वद्रव्य भगवान पूर्णानंद ध्रुव जिसमें विकल्प का तो प्रवेश नहीं, परंतु जिसमें अक समय की नाशवान (पर्याय) का अविनाशी में प्रवेश नहीं. ऐसा स्वद्रव्य उसकी श्रद्धा करो, उसका आश्रय करो, उसका अवलंबन करो, उसमें रमण करो, अस. यह भोक्षमार्ग है. कलो, प्रकाशचंद्र! आलाला..!

‘त्वावार्थ :- ज्ञानानंदमय,...’ भगवान तो ज्ञानानंदमय है. आनंद में मिलान किया. ज्ञान, समज, समज-प्रज्ञा, प्रज्ञा के साथ आनंदमय आत्मा है. आनंदवाला नहीं, आनंदमय. आनंदवाला में भेद हो जाता है. ज्ञानवाला वह तो भेद हो गया और ज्ञानमय अभेद हो गया. आनंदवाला वह भेद हो गया, आनंदमय अभेद हो गया. वाला (कलने से) भेद हो गया. यहां तो अपने अंदर में लेना है. गुणवाला, तो यहां गुणमय. आलाला..!

मुमुक्षु :- वाला कलने से अभेद नहीं होता.

उत्तर :- वह नहीं. सामान्य में भेद नहीं. सामान्य में नहीं. सामान्य विशेषरूप नहीं. सामान्य विशेषवाला नहीं. पंडितजी! यह तो अंतर की बात है भगवान! सामान्य विशेषवाला नहीं. वह विभा न उसमें. कला न. १५वीं गाथा में कला न? सुनो! सामान्य को देखनेवाला जैनशासन को देखता है ऐसा कला १५वीं गाथा में. ध्रुव को देखनेवाला जैनशासन को देखता है ऐसा कला. अबद्धस्पृष्ट देखनेवाला जैनशासन देखता है ऐसा कला. १५वीं गाथा. निश्चय देखनेवाला आत्मा को देखता है जैनशासनको यह कला और विकाररहित आत्मा को निर्विकारी अंतर से देखता है वह जैनशासन को देखता है. आलाला..! भाई! मार्ग तो ऐसा है. समज में आया? आलाला..!

आचार्यों ने कर्ण कर्के जगत को सत्य जाहरे किया. सत्य की प्रसिद्धि की, प्रभु! यह प्रसिद्धि तेरी है, यह तेरी प्रसिद्धि है. आत्मज्याति नाम है न उसका? समयसार की टीका का नाम आत्मज्याति है-आत्मप्रसिद्धि. आलाला..! समज में आया? वह अमूर्तिक है. भगवान ज्ञानानंदमय है, अमूर्तिक है. परमेष्ठीश्वरदासजी! यह तो अलौकिक बात है, बापा! क्या कलें? लोगों को बाहर की बात में धतना रस हो गया न, यह बात... यहां तो कलते हैं शुभराग का रस भी मिथ्यात्व है. आलाला..! हो, राग होता है, परंतु उसकी अकताबुद्धि नहीं. पृथक् बुद्धि रहकर राग को जानते हैं धर्मात्मा. समज में आया? आत्मानंदजी! ऐसी बात है. आलाला..!

भगवान आत्मा स्वद्रव्य किसको कलते है वह त्वावार्थ लिया. ‘ज्ञानानंदमय...’ स्वद्रव्य. ‘अमूर्तिक,...’ स्वद्रव्य. ‘ज्ञानमूर्ति स्वद्रव्य...’ अमूर्तिक के सामने मूर्ति कला, परंतु ज्ञानमूर्ति. ‘अपनी आत्मा है वही अक स्वद्रव्य है, अन्य सब येतन, अयेतन,...’ देओ! आनंदमय. आलाला..! ‘वही अक स्वद्रव्य है...’ उसमें भी आया न.

आत्मा ज्ञानं स्वयं ज्ञानं ज्ञानादन्यकरोति किम।

परभावस्य कर्तात्मा मोहोऽयं व्यवहारिणाम्॥६२॥

राग करनेवायक है उस अपेक्षा से यहां कला. और नय में तो परिणामन है तो परिणामे

सो कर्ता और भोगे सो भोक्ता. आलाला..! ध्येय समजना चाहिये. अेक पक्ष में जाने से दूसरा पक्ष छूट जाता है तो मिथ्यादृष्टि हो जाये. आलाला..! समज में आया? कहते हैं जैसे 'चेतन, अचेतन मिश्र परद्रव्य है.' वह अपना स्वद्रव्य नहीं.

'आगे कहते हैं कि...' १८ गाथा. ओहोहो..! 'कि जो जैसे निजद्रव्य का ध्यान करते हैं, वे निर्वाण को पाते हैं :-' देव-गुरु-शास्त्र का ध्यान करते हैं तो निर्वाण नहीं पाते ऐसा कहते हैं. वह तो राग है. होता है. ज्ञाननेवायक होता है, वेदने वायक भी ज्ञान ज्ञानता है, परंतु वह आश्रय करने वायक नहीं. वह मोक्ष का मार्ग नहीं. होता है. राग हो तो क्या? वह मोक्षमार्ग नहीं. आलाला..! समज में आया? लोग बहुत आये थे. मलोत्सव में लोग बहुत आये थे. सुनने को... शांति से सुनते थे. सूक्ष्म बात आयी. २५ हजार उपर माणस थे. बहुत माणस. धार्या नहीं था धतना. फिर भी सब अनुकूल हो गया. लोगों की जिज्ञासा, उत्साह और सब सुनने का भी प्रेम. सुनो तो भरा क्या कहते हैं? स्वप्नचंद्रण! आलाला..! ऐसा मलोत्सव लोग बहुत प्रशंसा करते थे. सब देखते है न. ऐसी बात हो गयी. राग का दुःख चारों ओर हो, फिर भी भगवान आत्मा की शांति तो अंदर पडी है. इस शांति को राग भी छूता नहीं निश्चय से तो. पर्याय से जाने तो छूता है ऐसा कहने में आता है. आलाला..! वह द्रव्य की व्याख्या किया. अब कहते हैं...

जे ज्ञायंति सद्व्वं परदव्वपरम्महा दु सचरिता।

ते जिणवराण मग्गे अणुलग्गा लहहिं णिव्वाणं॥१९॥

अे जिनवरना मार्गमां वाच्यो छे. आलाला..!

'अर्थ :- जो मुनि...' मुनि की प्रधानता से कथन है न, निर्वाण का कारण है न. 'परद्रव्य से पराङ्मुख होकर...' आलाला..! चाहे तो साधर्मिजन हो, चाहे तो परमेष्ठीपद हो पांच, उससे भी पराङ्मुख होकर. विपरीत होकर कहा. पराङ्मुख का अर्थ यहां विपरीत नहीं. पराङ्मुख (माने) लक्ष छोडकर. धतना. नहीं तो पराङ्मुख(का अर्थ) तो विपरीत भी होता है. वह नहीं. आलाला..! देभो न संतो की वाणी! आलाला..! 'जो मुनि परद्रव्य से पराङ्मुख होकर...' ओहोहो..! थोडे शब्द में. परद्रव्य देव-गुरु-शास्त्र, स्त्री, कुटुंब, परिवार परदेश. ये कहते हैं न हमारा देश है. हमारा देश में हम मर जायेगा. अरे! प्रभु! तेरा देश कैसा? तेरा देश तो असंभ्यप्रदेशी यहां है. जिसमें अनंत गुण हैं वह असंभ्यप्रदेशी देश तो तेरा यहां है. यह देश कैसा? आलाला..! वह सब परदेश है, यह देश है. आलाला..!

श्रीमद् में आता है अेक टूकडा. 'हम परदेशी पंजी साधु, आ रे देशना नहीं रे.' यहां

दूसरा अर्थ है. राग से भिन्न हमारा देश है. परदेश भिन्न है. 'हम परदेशी पंजी साधु, आ रे राग का देश का नाली रे.' हम तो स्वर्ण आनंदकंद के देशवाला है प्रभु, हमारा सौराष्ट्र, हमारा हिन्दी, हमारा यल, हमारा यु.पी. और इलाहा वल हमारा देश नली. आलाला..! कल, रतनवालल! ये वाडनु-वाडनु देश नली अपना असा कलते हैं. कलकता. आलाला..! असंख्यप्रदेशी वस्तु वल सर्वज्ञ सिवा किलीने जलना नली है. सर्वज्ञ परमेश्वर वीतराग के सिवाय चैतन्य असंख्य प्रदेश है असा किलीने देखा नली. वल भगवान असंख्य प्रदेश अपना स्वदेश उसमें रलने के कारण 'परद्रव्य से पराङ्मुख लोकर स्वद्रव्य जो निज आत्मद्रव्य...' माथे कल वल. 'निज आत्मद्रव्य का ध्यान करते हैं...' निज आत्मद्रव्य का ध्यान करते हैं, परद्रव्य का नली. आलाला..! समज में आया?

'वे प्रगत सुखरित्रा...' .. है न अंदर में? तो वल चारित्र लुआ न? 'निर्दोष चारित्रयुक्त लोते लुअे...' वल चारित्र क्या है? स्वर्ण में स्थिरता, ध्यान की स्थिरता जम जलना. आनंद में जम जलना, लीन लो जलना वल चारित्र है. चारित्र कोल देल की किल्या और कोल पंच मलप्रत का विकल्प वल चारित्र नली. आलाला..! कलते हैं भगवान कुंडकुंदाचार्य जगत को जलरे करते हैं. असा निज आत्मद्रव्य जो उपर कल उसका ध्यान करते हैं. 'वे प्रगत सुखरित्रा अर्थात् निर्दोष चारित्रयुक्त लोते लुअे जिनवर तीर्थकरो के मार्ग का अनुवलज्ज (अनुसंधान, अनुसरण) करते लुअे...' आलाला..! जिनवर का मार्ग, स्वद्रव्य की दृष्टि अनुभव करके स्वर्ण का ध्यान में लीन रलता है, वल जिनवर का मार्ग में लगा है. राग में है वल जिनवर का मार्ग नली. आलाला..!

'जिनवर तीर्थकरो के मार्ग का...' अनुसरण करने वाला है. आलाला..! क्या कलते हैं? भगवान आत्मा जलनानंद स्वर्ण शुद्ध चैतन्य द्रव्यस्वभाव उसमें अकाग्र लोते है, उसका ध्यान करते है, उसमें लीन रलते है, चारित्रसहित. वल चारित्र है लीन लोना वल. वल जिनवर के मार्ग में है. (उसने) जिनवर के मार्ग का अनुसरण किल्या है, वल जिनवर के मार्ग का अनुकरण किल्या है, जिनवर मार्ग का अनुसंधान किल्या है. आलाला..! वल जिनवर मार्ग में अनुवलज्ज है. वीतराग मार्ग का अनुसरण करके उसमें लज्ज नाम लीनता है. लीणी वात है भगवान! आलाला..!

मुमुक्षु :- वल तो परम परमार्थ है.

उत्तर :- परम परमार्थ मार्ग वली है. अक ली है, दूसरा मार्ग है नली. आलाला..!

जिनवर तीर्थकर त्रिलोकनाथ... आलाला..! उसने कल मार्ग. स्वद्रव्य जलनानंदस्वर्ण, अमूर्त, जलनमूर्तस्वर्ण उसमें लीन रलते हैं. दृष्टि तो पलवे लुल है. स्वद्रव्य के आश्रय से सम्यकदर्शन

तो हुआ है, उसमें लीन रहते हैं, उसमें चारित्र में रमणता करते हैं आनंद में. वह जिनेश्वर के मार्ग में अनुसंधान और अनुकरण करनेवाला है. आलाहा..! बापु! वीतराग मार्ग वीतरागभाव से शुरू होता है. वह तो कदा था अकेल, नहीं? अमृतचंद्राचार्यने कदा कि चारों अनुयोग का शास्त्र तात्पर्य तो वीतरागता है. सूत्रतात्पर्य तो गाथादीठ कलने में आया. परंतु चारों अनुयोग का शास्त्र का तात्पर्य वीतरागता है. उसका अर्थ? वीतरागने जैसा कदा कि हमारे तरङ्ग की अपेक्षा छोड दे, तेरे स्वप्न की अपेक्षा कर तो वीतरागता होगी. वीतरागता सारे शास्त्र का तात्पर्य है. आलाहा..! समज में आया?

‘अनुलज्ज करते हुआ निर्वाण को प्राप्त करते हैं.’ लो! जो कोई अपना स्वद्रव्य ज्ञानानंदस्वप्न, अमूर्त, अनुपम, शुद्ध और विकार रहित जैसी चीज में अनुलज्ज रहते हैं, स्वद्रव्य के आश्रय में लीन रहते हैं वह भोक्ष को पाते हैं. बाहर निकल के विकल्प आदि आता है तो बंध का कारण हो जाता है. आलाहा..! पंच महाव्रत का विकल्प वह बंध का कारण है. लारे वात लार्ही!

मुमुक्षु :- ... भोक्ष का कारण.

उत्तर :- वह तो भोक्ष का कारण. स्वप्न में व्रत में वीटाई जना. वीटाई समजे? (स्वप्नमें लपेटाना) वह व्रत है. महाव्रत आदि तो विकल्प है, राग है, बंध का कारण है, आस्रव है. वह चारित्र नहीं. आलाहा..! पहली श्रद्धा में लक्ष तो करे यथार्थ कि चीज तो यह है, बाकी सब थोथा है. आलाहा..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- आगम है, आत्मा का ज्ञानपंथी यहां लेना है. श्रुतज्ञान का पंथी वीतराग का भाव अनुलज्ज करता है. आगम तो भावश्रुत है न. द्रव्यश्रुत तो जड है, पर है. परमागम की प्रतिष्ठा तो आत्मा में होती है कि बाहर होती है? आलाहा..! राग से अपना आत्मा भिन्न चैतन्यमूर्ति लगवान ज्ञानमूर्ति उसमें लीन रहना, परमागम का ज्ञान यथार्थ, परमागम अर्थात् आत्मा का ज्ञान करके लीन होना वह परमागम की प्रतिष्ठा है. समज में आया? यह तो व्यवहार परमागम की प्रतिष्ठा है. आलाहा..!

‘लार्वार्थ :- परद्रव्य का त्याग कर...’ त्याग का अर्थ लक्ष छोडकर के ‘जो अपने स्वप्न का ध्यान करते हैं...’ मार्ग तो जैसा लगवान का है लार्ही! आलाहा..! द्विगंबर संत कुंडकुंदाचार्य लगवान के पास गये थे. सीमंधर परमात्मा के पास. आठ दिन रहे थे. साक्षात् परमात्मा बिराजते हैं महाविदेह में यहां गये थे. दो हजार वर्ष हुआ. आठ दिन रहे. यहां से आकर यह शास्त्र बनाया है. लगवान का यह संदेश है. आलाहा..! जिसको

कल्याण करना हो तो प्रभु का यह मार्ग है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- अक ही मार्ग, अक ही सत् है.

‘स्वर्प का ध्यान करते हैं वे निश्चय चारित्र्य लोकर...’ देओ! अंदर स्वर्प में लीन लोकर, जिनमार्ग में लगते हैं. वल वीतरागभाव में लगते हैं. ‘वे मोक्ष को प्राप्त करते हैं.’ आलाला..!

अब ‘आगे कलते हैं कि जिनमार्ग में लगा हुआ योगी शुद्धात्मा का ध्यान कर मोक्ष को प्राप्त करता है तो क्या उससे स्वर्ग नहीं प्राप्त कर सकते हैं?’ स्वर्ग तो बीच में शुभभाव आता है तो उसमें आ जायेगा. पंचम आरा के मुनि हैं न तो बात करते हैं थोडी. मोक्षमार्ग में लगा है. पंचम आरा के साधु हैं तो मोक्ष तो होता नहीं. तो कलते हैं कि ऐसा मोक्षमार्ग में लगा हुआ, उस जव को ऐसा शुभभाव बीच में आता है उससे स्वर्ग मिल जाता है. स्वर्ग मिलना क्या कोर चीज दूसरी है? ज्ञानी को जो स्वर्ग मिले वल स्वर्ग कलते है. अज्ञानी को तो अनंत वार स्वर्ग मिला. वल कोर चीज नहीं. परंतु आत्मध्यान करते करते बाकी रह गया भाव, उसमें स्वर्ग मिले वल निश्चय और व्यवहार हो है. समज में आया? आलाला..!

जिणवरमण जोई झाणे झाएह सुद्धमप्पाणं।

जेण लहइ णिव्वाणं ण लहइ किं तेण सुरलोयं।।२०।।

उसमें आया था न वल? ‘ओंकारं बिन्दुंसंयुक्तं नित्यं ध्यायन्ति योगिनः। कामदं मोक्षदं चैव’ आत्मा का ध्यान करते हैं उसमें ‘कामदं’ विकल्प बाकी रहते हैं तो उसको स्वर्ग भी मिलता है, ‘कामदं मोक्षदं’ और मोक्ष भी मिलता है. राग से स्वर्ग मिलता है और अपनी पूर्ण निर्मल पर्याय हो तो मोक्ष मिलता है. आलाला..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- समकिती को ही ध्यान होता है. रागी को ध्यान कैसा? वस्तु दृष्टि में आयी नहीं, क्या चीज है ऐसी दृष्टि में आया नहीं तो ध्यान करना किसमें? आलाला..! आर्तध्यान है. रागभाव तो आर्तध्यान है. आलाला..!

यह बात कही. पंचमकाल के मुनि हैं न? तो अपने स्वर्प में लज रहते हैं दृष्टि सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र्यसहित. तो कलते हैं कि थोडा भाग उसमें राग रह जायेगा. पूर्ण मोक्ष का पर्याय हो ऐसा मोक्षमार्ग पूर्ण न हो तो उसको मोक्ष पीछे मिलेगा और बीच में स्वर्ग भी मिलेगा. वैमानिक का भव होगा उसका. वैमानिक, समकिती तो वैमानिक देव होता है, वल

भात जरी करते है अंदर. आलाहा..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- लोभ नहीं. कहते है कि जिसको... अक दृष्टांत देंगे. अक योजन जिसकी अक दिन में चलनेकी शक्ति है, क्या वह अधकोश न चले? यूँ बताते है. २१ गाथा में चलेगा. २१मी है. जिसको भोक्षमार्ग वीतरागी पर्यायि प्रगट हुँ और उसमें पूर्णता न हो तो भोक्ष तो मिलेगा पीछे, परंतु उसको स्वर्ग क्यों न मिले? वह तो बीच में धर्मशावा है बीच में. आलाहा..! पंचम आरा के मुनि हैं न तो जानते है कि विकल्प होगा स्वर्ग में (जाना होगा). तो स्वर्ग तो सहेवी चीज है उसको. ध्यानी को स्वर्ग मिले वह सहज है करते है. अज्ञानी को स्वर्ग मिले वह तो अनंत बार मिला है. आराधक होकर स्वर्ग में जाये उसकी बलिहारी है. यहां ऐसा करते हैं. विशेष कहेगा...

(श्रोता :- प्रमाण वचन गुरुदेव!)

झागण वह १, शनिवार ता. ०८-०३-१९७४
गाथा -२० थी २३, प्रवचन - १२२

भोक्षपाहुडनी २०मी गाथा.

जिणवरमएण जोई झाणे झाएह सुद्धमप्पाणं।

जेण लहइ णिव्वाणं ण लहइ किं तेण सुरलोयं॥२०॥

‘अर्थ :- योगी ध्यानी मुनि है...’ मुनि की प्रधानता से कथन है. भोक्ष का अधिकार है न. इसलिये योगी शुद्ध द्रव्यस्वभाव में जिसका जूडान है ऐसा योगी-मुनि-ध्यानी. ध्यान में ध्रुव को ध्येय बनाकर. ‘सुद्धमप्पाणं’ शब्द छे ने? शुद्ध आत्मा जो ध्रुव त्रिकाव उसको ध्यान की पर्यायि में ध्येय बनाकर, ज्ञानकी पर्यायि में ज्ञेय बनाकर जो ध्याता है. कैसे? ‘जिनवर भगवान के मत से...’ जिनवर भगवानने जो कहा वह आत्मा, उस अभिप्राय से जो ध्यान करता है. अज्ञानी ने आत्मा कहा वह आत्मा नहीं. सर्वज्ञ भगवान उनके मत में जो आत्मा असंख्य प्रदेशी अनंतगुण का धाम और अक स्वरूपे बिराजमान ऐसा जो आत्मा इसे जो ध्यान में ध्याता है. शुद्ध आत्मा वह तो द्रव्य हुआ त्रिकावी

शुद्ध. वह ध्यान पर्याय लुई. उस पर्याय में ध्याता है. आलाला..! मोक्ष अधिकार है न.

‘उससे निर्वाण को प्राप्त होता है...’ मोक्ष की प्राप्ति तो आत्मा अंतर आत्मा के ध्यान से प्राप्ति होती है. कोई विकल्प और व्यवहार और योग की क्रिया उससे कोई मोक्ष होता नहीं. आलाला..! सम्यग्दर्शन भी शुद्ध आत्मा के ध्यान से प्राप्त होता है. समज में आया? जैसे सम्यग्ज्ञान और सम्यक्चारित्र भी अपने शुद्ध स्वरूप के ध्यान से प्राप्त होता है. वह द्रव्यसंग्रह में ४७ गाथा है-४ और ७. ‘दुविहं पि मोक्खहेउं ज्ञाणे पाउणदि जं मुणी णियमा’ आलाला..! ‘दुविहं पि मोक्खहेउं’ निश्चय और (व्यवहार) मोक्षमार्ग दो. ‘ज्ञाणे पाउणदि जं मुणी णियमा’ निश्चय से अंतर स्वरूप के ध्यान से निश्चय मोक्षमार्ग प्राप्त होता है और बाकी राग रहता है जो व्यवहार मोक्षमार्ग आरोपित वह भी ध्यानमें से प्राप्त होता है. आलाला..! समज में आया?

मुमुक्षु :- व्यवहार मोक्षमार्ग व्यवहार से प्राप्ति नहीं होता?

उत्तर :- व्यवहार राग र्थना. उससे मोक्ष नहीं होता. परंतु व्यवहार मोक्षमार्ग कलने में-कथन करने में आता है. दो प्रकार का मोक्षमार्ग नहीं. मोक्षमार्ग का कथन दो प्रकार का है, निद्रपण दो प्रकार का है. सातवें अध्याय में जुलासा टोडरमल्ल पंडितने किया है. मोक्षमार्ग तो स्वद्रव्य आश्रय से (होता है). श्रद्धा, ज्ञान और शांति अर्थात् चारित्र स्वद्रव्य के आश्रय प्रगट हो वह मोक्षमार्ग, वह यथार्थ. परंतु साथ में राग बाकी रहा उसे उपचार करके, निमित्त देभकर अथवा सहचर—साथ में देभकर आरोप किया कि यह व्यवहार मोक्षमार्ग है. आलाला..! है नहीं उसको कलना उसका नाम व्यवहार. और है यथार्थ में उसको ज्ञानना उसका नाम निश्चय. परमेष्ठीदासज! वस्तु ऐसी है भगवान. ऐसी चीज है. मोक्षमार्ग वीतराग मार्ग में ही होता है. वह तो कला, ‘जिणवरमण’. कोई कहे कि दूसरे मार्ग में भी मोक्षमार्ग है, वेदांत, वैशेषिक, सांख्य आदि अनेक प्रकार के जगत में मत हैं उसमें भी है. आत्मा की बहुत किया है वेदांतने. कूटस्थ और ध्रुव और व्यापक. वस्तु ऐसी है नहीं.

जिनवर सर्वज्ञदेव परमेश्वरने ‘जिणवरमण’—जिनवर मतसे शुद्ध आत्मा. जिनवर ने कला ऐसा त्रिकावी असंख्य प्रदेशी, अनंतगुण का धाम, ‘शुद्ध बुद्ध चैतन्यधन स्वयं ज्योति सुभधाम.’ वह श्रीमद् का वाक्य है. आत्मसिद्धि. शुद्ध-पवित्र, बुद्ध नाम ज्ञान का पिंड. ‘शुद्ध बुद्ध चैतन्यधन’ असंख्य प्रदेशी. धन में असंख्य प्रदेश हैं. क्षेत्र लिया, भाव लिया. ‘शुद्ध बुद्ध चैतन्यधन स्वयं ज्योति.’ स्वयं ज्योति. उसका कोई कर्ता है या कोई दूसरे के सहारे से स्वयं ज्योति रही है ऐसा नहीं. स्वयं ज्योति. ज्ञानसूर्य, ज्ञान का स्वयं ज्योति सूर्य. सुभधाम-आनंद का धाम है वह. अतीन्द्रिय आनंद का वह क्षेत्र है. आलाला..!

यह 'जिनवरमण' जैसे शुद्धात्मा को ध्यावे. आह्लाहा..! उस चीज को दृष्टि में लेकर ध्यान करे. आह्लाहा..! जहां विकल्प का अभाव है. निर्विकल्प सम्यग्दर्शन वह वीतरागी पर्याय है. निर्विकल्प स्वसंवेदन—स्व नाम अपने से, सं नाम प्रत्यक्ष, आनंद का प्रत्यक्ष वेदन और ज्ञान से प्रत्यक्ष होना... आह्लाहा..! ऐसा ज्ञान भी स्वध्यान से प्राप्त होता है. और चारित्र. यह चारित्र नाम स्वरूप के आश्रय से उग्रपने लीन होने से चारित्र प्राप्त होता है. चारित्र कोई पंच मलाप्रत की किया और देह का नश्रपना वह चारित्र नहीं. समज में आया? तो कहते हैं कि जिनवर भगवान के मत से. ऐसा तो भगवान कुंडकुंदाचार्य कहते हैं. वीतराग ने जो आत्मा शुद्ध पूर्ण अभेद अेक स्वरूप ऐसा आत्मा को ध्यान में ध्याता है. उस तरइ की दशा, स्वभाव तरइ का जुकाव करके ध्याता है. आह्लाहा..!

'उससे निर्वाण को प्राप्त होता है...' उसको तो मोक्ष ही होता है. उस पद्धति से ही मोक्ष होता है, इस रीति से ही मोक्ष होता है. मोक्ष होने में कोई दूसरी चीज का सहारा है नहीं. अब यहां तो दूसरी बात कहनी है थोड़ी. पंचम आरा के मुनि हैं न? मोक्ष पामे तो आ रीते.

'तो उससे क्या स्वर्गलोक नहीं प्राप्त कर सकते हैं?' अस ईतना विशेष लेना है. जहां अंतर में ध्यान से मोक्ष की प्राप्ति करते हैं, उसको ध्यान पूर्ण न हो तो अंदर राग भाग रह जाता है तो उसको क्या स्वर्ग न मिले? वह धर्मशाखा स्वर्ग तो भीयमें आता ही है उसको. समज में आया? मार्ग चलते चलते पर्यीस कोश चलना हो और बैल अरुछा हो तो अेक दिन में १५-१६ कोश कापे. पीछे रात आती है तो कहीं रुकना पडे कि नहीं?

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- है, अंदर विकल्प आता है. वह कला था न कल. 'कामदं मोक्षदं चैव' 'ओंकारं' वह भीय में आता है. आता है न? 'कामदं' अर्थात् ... शुभभाव रहता है न. .. इव है. परंतु अंदर जहां आत्मा का स्वभाव का साधन पूर्ण न हो वहां ऐसा विकल्प होता है. यहां तो कहने का आशय दूसरा है कि आत्मा के ज्ञान बिना जो मंद कषाय से स्वर्ग प्राप्त करता है उसकी कोई विशेषता नहीं ऐसा कहते हैं. वह कडी आयेगी. 'सगं तवेण सव्वो वि पावए' वह २३वीं गाथा है. स्वर्ग तो तप बाह्य कषाय मंद और बाह्य कियाकांड से पंच मलाप्रत के परिणाम से 'सव्वो वि पावए' उसमें क्या विशेषता है? आह्लाहा..! किंतु 'ज्ञाणजोएण जो पावउ सो पावइ परलोए सासयं सोक्खं।।' यह सिद्ध करना है. परंतु जिसने भगवान आत्मा पूर्णानंद का ध्यान किया और उस

ध्यान में जो रागादि बाकी रह गया वह स्वर्ग पाते है उसकी बलिलारी है. समज में आया? जैसे तो नौवीं त्रैवेयक (अनंत बार गया). 'मुनिप्रत धार अनंतबैर त्रैवेयक उपजयो.' वह कुछ नहीं है, कलते हैं. वह तो 'तवेण सब्बो' वह तो अलवि ली पाता है. 'मुनि प्रतधार अनंतबैर त्रैवेयक उपजयो, पै निज आतमज्ञान बिन लेश सुभ न पायो.' उसका क्या अर्थ हुआ? अष्टाईस मूलगुण और पंच मलाप्रत का विकल्प दुःखरूप है. आलाला..!

मुमुक्षु :- दुःख पाभ्यो.

उत्तर :- दुःख पाभ्यो?

मुमुक्षु :- शुद्ध मलाप्रत से मोक्ष नहीं?

उत्तर :- मलाप्रत राग है. निश्चय मलाप्रत तो स्वरूप की दृष्टिपूर्वक अंदर में स्थिर हो जाना वह मलाप्रत है. यह पंच मलाप्रत जो अलिंसा आदि कलते हैं वह तो आस्रव है. वह तत्त्वार्थ सूत्र के छठे अध्याय में है. पंडितज! छठा अध्याय में. आस्रव अधिकार है. वह विकल्प जो अलिंसा, सत्य, दत्त, ब्रह्मचर्य पालना जैसा जो अपरिग्रह आदि वह विकल्प है, वह तो राग है. आस्रव है, बंध का कारण है. और मोक्ष अधिकार में तो उसको विषकुंभ कला है.

मुमुक्षु :- मुनिना व्यवहारने.

उत्तर :- मुनि के राग को जेरना घडा (कला). आ जेरनो कुंभ. कुंभ समजे न? घडा. आलाला..! आ तो वीतराग मार्ग प्रभु! आलाला..! क्योंकि जिनस्वरूप आत्मा वह वीतरागस्वरूप है. 'जेम निर्मणता रे स्फटिक तणी, तेम ज जव स्वभाव रे.' जैसे स्फटिक निर्मल है. 'जेम निर्मणता रे स्फटिक तणी, तेम ज जवस्वभाव' जवनो स्वभाव स्फटिक शुद्ध ध्रुव. शुद्ध आव्युं ने शुद्ध? निर्मण शुद्ध भगवान आत्मा. 'श्री जिनवीरे धर्म प्रकाशियो, प्रबण कषाय अभाव.' रागनो अभाव अने स्वभावनी अंदरनी शुद्धिनी प्राप्ति जैसे अकषायभाव को भगवान ने धर्म कला है. आलाला..! बापु! मार्ग सूक्ष्म है. जैसा तो अनंत बार, कला न, मुनिप्रत धारण किया. तो सुभ तो न मिला. आत्मज्ञान बिन सुभ नहीं. वह दोपहर को चलता है न? सार क्या है? ज्ञान और सुभ प्राप्त हो वह सार. समयसार तो है त्रिकाव. त्रिकाव वस्तु समयसार तो है, परंतु उसका आश्रय करके पर्याय में ज्ञान, सुभ की प्राप्ति करना वह सार. अंदर में है वह प्रगट हो तो समयसार यथार्थ अनुभव में आया (जैसा) कलने में आता है. समज में आया? समयसार तो द्रव्य है. परंतु उस समयसार की सत्ता का स्वीकार अनुभव में आया, तब सार नाम ज्ञान और आनंद प्रगट हुआ वह सार कलने में आता है. समज में आया? आलाला..! संतोनी वाणी ते घणी

(गूढ अने गंभीर).

कहते हैं, अरे! 'उससे क्या स्वर्गलोक नहीं प्राप्त कर सकते हैं? अवश्य ही प्राप्त कर सकते हैं.' यहाँ तो भोक्ष अधिकार में यह क्यों लिया? कि अपना ध्यान करके वास्तविक आत्मा जिनदेव ने कहा, शुद्ध वस्तु परम पवित्र अनंतगुण का धाम असंख्य प्रदेशी ऐसी यीज आत्मा सर्वज्ञ के सिवा कहीं नहीं है. असंख्य प्रदेशी ज्ञानधाम यह यीज सर्वज्ञ के सिवा किसीने कही नहीं है और किसीने जानी नहीं है. समझ में आया? वेदांत आदि सर्वव्यापक-सर्वव्यापक करे. वह तो भंड भंड हो गया. आह्लाहा..! वह तो अविंग्रहण में कहा है अमेहनाकार. पाभंडीओ को प्रसिद्ध साधनरूप. सर्वव्यापक आत्मा वह पांजडने मान लिया है. अविंग्रहण के हैं न २० बोल, उसमें छठा बोल है. अविंग्रहण १७२ गाथा है प्रवचनसार. उसमें २० बोल हैं अविंग्रहण. भगवान आत्मा कैसा है? वह ईन्द्रिय से जानने में नहीं आता. आत्मा ईन्द्रिय से जानता नहीं. क्या कहा समझ में आया? ईन्द्रिय से जानने में आता नहीं और आत्मा ईन्द्रिय से जानता नहीं. आह्लाहा..! उसका नाम आत्मा. और ईन्द्रिय से प्रत्यक्ष होता नहीं इसका नाम आत्मा.

मुमुक्षु :- ईन्द्रिय से प्रत्यक्ष नहीं होता?

उत्तर :- बिलकुल नहीं. वह तीसरा बोल है. अविंग्रहण के २० बोल है न?

मुमुक्षु :- छप गये हैं वह तो गुजराती.

उत्तर :- सब छप गये हैं. बहुत बात बाहर आ गई है. ईन्द्रिय से जानने में आता नहीं प्रभु. अविंग्रहण. ईन्द्रिय-विंग्र से जानने में नहीं आता वह अविंग्रहण. आत्मा ईन्द्रिय से जानता नहीं. वह तो जानने में आता नहीं. अब ईन्द्रिय से जानते नहीं. ईन्द्रिय से जाने वह आत्मा नहीं. आह्लाहा..! और ईन्द्रिय से प्रत्यक्ष होता नहीं. वह तो ज्ञान से प्रत्यक्ष होता है. समझ में आया? आह्लाहा..! और ऐसा आत्मा— शुद्ध आत्मा जो भगवान ने कहा है ऐसा आत्मा है. कि जो दूसरे द्वारा अनुमान से भी जानने में आता नहीं वह आत्मा. आह्लाहा..! दूसरे द्वारा अनुमान से जानने में नहीं आता वह आत्मा. और आत्मा अकेले अपने अनुमान से जानता है वह आत्मा नहीं.

मुमुक्षु :- दूसरे द्वारा भी नहीं, स्वयं ...

उत्तर :- स्वयं भी अनुमान से जाने वह नहीं. वह पांच बोल हुआ. पांच बोल हुआ. अब छठा बोल अपने यहाँ कहना है. अपने स्वभाव से जानने में आता है ऐसा प्रत्यक्ष आत्मा ज्ञाता है. यह छठा बोल है. समझ में आया? अपने स्वभाव से जानने में आता है ऐसा प्रत्यक्ष ज्ञाता है. प्रत्यक्ष.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- पर से नहीं, परोक्ष से नहीं, पर राग से नहीं. यह विंग उससे नहीं. परोक्ष से नहीं.

मुमुक्षु :- निमित्त से नहीं?

उत्तर :- निमित्त से नहीं. आह्लाहा..!

मुमुक्षु :- विंग का अर्थ इन्द्रिय.

उत्तर :- विंग का घणा अर्थ है, विंग का घणा प्रकार है. आह्लाहा..! २० बोल है. सब व्याख्यान आ गया है स्पष्ट. सब बाहर में पड गया है. पुस्तक भी बाहर पड गया है. अपने स्वभाव से ज्ञानने में आता है और प्रत्यक्ष ज्ञाता है. वह विकल्प और परोक्ष से ज्ञानने में आये जैसी वह चीज ही नहीं. आह्लाहा..! समज में आया? ये छ बोल लुओ. बीस बोल हैं.

सातवां बोल जैसा है (कि) आत्मा का उपयोग परज्ञेय के अवलंबन रहित है. परज्ञेय के अवलंबन रहित है. आह्लाहा..! परमेष्ठीदासज्! भगवान! यह ज्ञानना पडेगा लो! ओवा बहारमां ... मां कांई न मणे लो! यह मनुष्यपना मिला और जन्म-मरण का अंत (आवे) जैसी दृष्टि न हो (तो) कुछ किया नहीं उसने. आह्लाहा..!

कहते हैं, वह तो आत्मा की बात की छ बोलमें. अब आत्मा का उपयोग. ज्ञानना-द्वेषना उपयोग परज्ञेय के आवलंबन रहित है. अर्थ..! आह्लाहा..! और उपयोग बाहर से आता नहीं. यह आठवां बोल है. अंतर में आनंदकंड प्रभु में लगाता है तो उपयोग आता है, बाहर से उपयोग आता नहीं. उपयोग का दरण होता नहीं. वह नववां बोल है. अंदर आत्मा उपर दृष्टि पडी और जो उपयोग लगाया उसका दरण कैसे हो? द्रव्य का अभाव हो तो उपयोग का अभाव हो. आह्लाहा..! सूक्ष्म बोल है. उपयोग का दरण होता नहीं. उपयोग जो ज्ञाता-दृष्टा हुआ अंतर में उसका दरण होता ही नहीं, अभाव होता ही नहीं. उसको अभाव हो तो द्रव्य का अभाव हो जाये. ... नहीं. दरण होता ही नहीं. ..है ही नहीं. उसका आत्म उपयोग कहते हैं, भगवान! बहुत सूक्ष्म बात है. यह तो अभी चलती नहीं. यह तो बात, शुद्ध आत्मा किसको कहते हैं उसके उपर से चली. जब उसके उपर व्याख्यान चलता है उसका तो बहुत स्पष्ट चले. उसका सामने अधिकार हो. आचार्य का और बहुत विनय से उसका वांचन चले तो उसकी स्पष्टता बहुत होती है. समज में आया?

उपयोग का दरण नहीं. ओहो..! शुद्ध ध्रुव आत्मा उसकी जहां दृष्टि, उपयोग हुआ,

वह उपयोग कहां जाये? आलाहा..! उसको उपयोग करते हैं. और उपयोग में सूरज में जैसे उपराग नहीं, जैसे भगवान आत्मा में शुभराग नहीं. शुद्ध उपयोगी को आत्मा करते हैं. आलाहा..! समज में आया? और उपयोग में कर्मग्रहण नहीं. उपयोग में कर्मग्रहण कैसा? ज्ञानना-देखने का उपयोग कर्मग्रहण है ही नहीं उसमें. कितना हुआ? ११-११. १२वां. आत्मा ईन्द्रिय का विषय का भोक्ता नहीं. अतीन्द्रिय लेना है न? शुद्ध आत्मा लेना है न? समज में आया? ईन्द्रिय का विषय का भोक्ता भगवान आत्मा नहीं उसको आत्मा करते है. आलाहा..! मन और ईन्द्रिय से जिसका जवन नहीं. वह तेरहवां बोल. मन और ईन्द्रिय से जिसका... ये करते है न? मलावीर का संदेश जवो अने जववा दो. वह बात भगवान की नहीं है. हमारे रामज्जाभाई करते हैं कि वह तो अंग्रेज का शब्द है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- नहीं. आत्मा उसको कहीअे कि मन और ईन्द्रिय से जिसका जवन नहीं. अविंगग्रहण लेना है न? आलाहा..! समज में आया? और मेहनाकार नहीं. मेहनाकारा यह ईन्द्रिय है न मेहन-ईन्द्रिय. मेहनाकार ऐसा उसमें है नहीं.

मुमुक्षु :- .. विंग नहीं.

उत्तर :- नहीं. विंग ही नहीं. विंग यह जो साधनरूप जो व्यवहार का है विषय. विंगरहित, मेहनाकार रहित है. विंगातीत वह मेहनाकाररहित है. आलाहा..! और अमेहनाकार. पाभंडीओने प्रसिद्ध साधनरूप आकार ऐसा लोकव्यापक ऐसा है नहीं.

मुमुक्षु :- पाभंडीओने प्रसिद्ध.

उत्तर :- आ वेदांत. व्यापक कहा न. अमेहनाकार ऐसा बोल है १५वां. अमेहनाकार. मेहना आकार रहित अर्थात् व्यापक सर्व. पाभंडीओने प्रसिद्ध साधनरूप लोकव्यापक आकारवाणा है नहीं. आलाहा..! समज में आया? कितना हुआ? १५. १५ हो गया न? १६-१७ है. भूल गये. प्रवचनसार है. १६ बोल. १६ बोल है. द्रव्य और भाव वेदरहित है. वह १६वा बोल. द्रव्यवेद-शरीरका वेद. भाववेद वासना. द्रव्य और भाव वेदरहित है वह आत्मा. समज में आया? और यति की बाह्य क्रिया का जिसमें अभाव है वह आत्मा है. यति नाम विकल्प और नग्नपना की क्रिया वह बाह्य क्रिया का जिसमें अभाव है वह आत्मा. १७ हो गया. अब तीनों सूक्ष्म है. आत्मा ज्ञान गुणवाला-विशेषवाला नहीं. भेदवाला नहीं. गुण और गुणी के भेदवाला वह आत्मा नहीं. आलाहा..! सूक्ष्म है, भगवान! आत्मा गुण को स्पर्शता नहीं भेदको. उसको यहां आत्मा करते हैं. आलाहा..!

मुमुक्षु :- जितने प्रकार के विवाद हैं सब को...

उत्तर :- सब निकाल दिये, सब निकाल दिये. जिनवर मत के मत से शुद्ध आत्मा. यह शुद्ध आत्मा.

मुमुक्षु :- दर्शन-ज्ञानमय.

उत्तर :- वह अंतर है, वह पीछे. लज्ज उसमें नहीं है. बहुत सूक्ष्म है भैया! आत्मा ज्ञानगुण से-विशेष से स्पर्शनेवाला नहीं. आलाहा..! यह तो अलौकिक बात है भगवान! यह १८वां बोल है, १८वां बोल है. गुण को-भेद को स्पर्शता नहीं वह आत्मा. आलाहा..! यह तो शुद्ध आत्मा उसको कहीअे. और पर्याय. गुण-विशेष को स्पर्शता नहीं वह आत्मा. पर्याय विशेष को... शब्द ऐसा पडा है. अर्थावबोधरूप गुणविशेष को स्पर्शता नहीं, आविंगन करते नहीं वह आत्मा. ऐसा शब्द है. ऐसी संस्कृत टीका है. अर्थावबोधरूप गुणविशेष, उसको आविंगन नहीं करता है वह आत्मा.

मुमुक्षु :- अर्थावबोधरूप

उत्तर :- अर्थावबोधरूप अर्थात् गुण. अर्थावबोध में ज्ञान भले लिया परंतु सब गुण लिया है. अर्थावबोधरूप गुणविशेष आविंगन नहीं करता वह आत्मा. और अर्थावबोधरूप पर्यायविशेष उसको नहीं आविंगन करता वह आत्मा.

मुमुक्षु :- अव्यक्त भी हो गया.

उत्तर :- नहीं अव्यक्त नहीं. है तो है. वक्तव्य भी कथन में आता है व्यवहार से. वक्तव्य और अवक्तव्य दोनों है, परंतु वस्तु में कलने की शक्ति नहीं. आलाहा..! यहां तो यह लेते हैं. जिनवरमत में कला हुआ शुद्ध आत्मा, यह आत्मा. अर्थावबोधरूप पर्यायविशेष से आविंगन रहित वह आत्मा.

अब २०वां बोल. आत्मा द्रव्य को आविंगन नहीं करता ऐसी शुद्ध पर्याय वह आत्मा. अब आकरी बात है. छेदनी वात आकरी है थोड़ी. कलते हैं, कलते हैं. आत्मा त्रिकाली द्रव्य को स्पर्श नहीं करते है ऐसा शुद्ध पर्याय वह आत्मा. वह सब स्पष्टीकरण हुआ. क्यों? कि अनुभव में आता है वह मेरा आत्मा. अस. ध्रुव तो अनुभव में आता नहीं. समज में आया? आलाहा..! प्रत्यभिज्ञान का कारण. वहां शब्द डिर गया है. पहले बोल दो ऐसा थे, अर्थावबोधरूप गुणविशेष का आविंगन रहित द्रव्य. अर्थावबोधरूप पर्यायविशेष आविंगन रहित द्रव्य. और इसमें लिया है कि प्रत्यभिज्ञान का कारण ऐसा ज्ञे द्रव्य. है.. है.. है... ऐसा द्रव्य को आविंगन नहीं करनेवाली ऐसी शुद्ध पर्याय वह आत्मा है. आलाहा..! अनुभव में आया वह आत्मा. ... शुद्ध पर्याय वह आत्मा, वहां यह कला. है तो दृष्टि द्रव्य उपर. परंतु द्रव्य उपर दृष्टि होने से पर्याय में ज्ञे शुद्धता आयी, उसका

वेदन है वही आत्मा. आलाला..!

यहां वह कहते हैं देजो! 'जिनवर भगवान के मत से...' समज में आया? आलाला..! जैसे 'शुद्ध आत्मा को...' जैसा शुद्ध आत्मा कहा जैसा. 'ध्यान में ध्याता है...' आलाला..! 'उससे निर्वाण को प्राप्त करता है तो उससे क्या स्वर्गलोक नहीं प्राप्त कर सकते हैं? अवश्य ही प्राप्त करते हैं.' स्वर्ग तो बीच में आ जाता है.

'भावार्थ :- कोई ज्ञानता लोग कि जो जिनमार्ग में लगकर आत्मा का ध्यान करता है वह भोक्ष को प्राप्त करता है और स्वर्ग तो इससे होता नहीं है,...' जैसा कोई कहे. तो 'उसको कहा है कि जिनमार्ग में प्रवर्तनेवाला शुद्ध आत्मा का ध्यान कर भोक्ष प्राप्त करता ही है तो उससे स्वर्गलोक क्या कठिन है?' यह तो बीच में दासरूपे आ जाता है शुभभाव. आलाला..! मुनि है न पंचम आरा का. भोक्ष तो है नहीं. स्वर्ग में जाना यह तो नक्की है. तो कहते हैं कि हमारे ध्यान में से, हमारे स्वरूपके ध्यान में भोक्ष तो होगा ही हमें. परंतु ध्यान पूरा नहीं हुआ तो बीच में वैमानिक स्वर्ग के देव की स्थिति (आना) क्या कठिन बात है हमें? जैसा कहते हैं.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- शुद्ध से स्वर्ग नहीं, शुभ से. शुद्ध में रहा हुआ शुभभाव. शुद्ध में रहा हुआ शुभभाव. अभी पूर्ण शुद्ध नहीं है तो शुभभाव रहा, तो स्वर्ग मिलेगा ही मिलेगा. उसमें क्या है? वह बात शुभभाव की बात है. शुद्ध का इव नहीं. आलाला..!

'आगे इस अर्थ को दृष्टांत द्वारा दृढ करते हैं -' यह तो संतोनी वाणी, बापा! अक-अक गाथा अलौकिक भरी है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- नहीं, भवि-अभवि दोनों.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- नहीं नहीं, भवि अनंतबार गया नवमी त्रैवेयक. अनंत पुद्गल परावर्तन किया. भावविंग विशेष नहीं. उर बार भावविंग आता है. द्रव्यविंग की बात है नहीं. गोम्मटसार में जो उर की बात कही है वह भावविंग की बात है. वह तो चर्चा बहुत हो गई थी. पहले यहां आये थे न शांतिसागर. यह बात हुई. शांतिसागर जब आये थे न. ८७ की साल. क्या कहते हैं? ८७ की साल में. ८७ की साल में आये थे शांतिसागर. भावविंग की बात है.

मुमुक्षु :- वह उर बार में भोक्ष यदा जायेगा.

उत्तर :- यवा ज्ञयेगा. वल प्रश्न यलं लुआ थल ॢ७ में. कितनल वरुष लुआ? ३३. ३३ वरुष लुआे शलंतिसलगर यलं आये थे. कषलय मंढ थल. परंतु उसको बरलबर ञबर नलीं न. तो अैसे वलल्यलन में कल दियल कि ३२ बलर द्रव्यलिंग लो तो मोक्ष लोगल. अैसे बोलल. ँसलविये क्शिर धीरे से (कल), मलरलज! अैसे है. लवललिंग है. मलरलज! अैसे नलीं. गोम्मटसलर में लमको ञबर है. सब देणल है लमने.

मुमुक्षु :- ... द्रव्यलिंग की यरुल ली नलीं.

उत्तर :- नलीं. द्रव्यलिंग क्यल रीज है? कोँ रीज नलीं, वल तो बलद्व (वेश) है. आललल..! यलं तो ३२ बलर पलमे वल तो लवललिंग है. द्रव्यलिंग तो अनंत बलर लुआ. उसमें क्यल आयल? अनंत बलर. 'मुनिल्रत धलर' आयल न? 'मुनिल्रत धलर अनंत बैर...' द्रव्यलिंग. तो वल लोग अरुथ करुते है कि अबलविल. अैसे नलीं. लविल और अबलविल दोनोँ है.

सुनो. 'आगे ँस अरुथ को दृष्टलंत दुरलर दढ करुते हैं -'

जो जलइ जोयणसयं दियहेणेक्केण लेविल गुरुभलरं।

सो किं कोसद्धं हु ण सक्कए जलउ भुवणयले।।२१।।

आललल..! कुंदकुंदलरुथ कलते हैं.

'अरुथ :- ञो पुरुष बडल ललर लेकर अेक दिन में सो योजन यलल जलवे वल ँस पृथ्वीलतलपर आधल कोश क्यल न यलल जलवे? यल प्रगट-रुषट्ट ञनो.' आललल..! अैसे ञिसको आत्मल के ध्यलन से मुक्ति मिले उसको बीच में र्वर्ग मिले, मिले ली मिले. उसमें क्यल है? आतल है बीच में व्यवलर कल इल. व्यवलर बलकी रलते है न. पूर्ण निश्चय न लो, तो व्यवलर बलकी रलतल है. कल न. 'दुवलहं पिल मोक्खहेउं ज्ञलणे पलउणदिल जं मुणी णियमल' रलग बलकी रलतल है. रलग बलकी रलल उसकल इल र्वर्ग है. निश्चय है उसकल व्यवलर है, उसकल इल है. निश्चय बिलनल कल अेकलवल व्यवलर व्यवलरललस की बलत कली तो अनंत बलर मिलल. वल यलं सिद्ध करुनल है. शुद्ध कल इल... तीरुथकरुगोत्र बंधे वल ली अपरलध है. पुरुषलरुथसिद्धि उलय में आयल है. तीरुथकरुगोत्र बंधे और र्वर्ग कल आयुष्य बंधे वल लवल अपरलध है. तो यलं र्वर्ग में ञनल वल लवल तो अपरलध है. आललल..! यल तो वीतरलग कल मलर्ग है.

परंतु यलं तो ँतनल कलनल है कि ञिसको आत्मल के ध्यलन से मुक्ति मिले, उसको र्वर्ग क्यल रीज है? बीच में मिले ली मिले. अैसे रलग बलकी रलल ञतल है ँसलविये र्वर्ग मिले उसमें क्यल है? और पीछे छोडकर मनुष्यललव पलकर, केवलज्ञलन पलकर मोक्ष जलयेगल.

ऐसा कलना खालते हें.

‘भावार्थ :- जो पुरुष बडा भार लेकर अक दिन में सो योजन खले उसके आधा कोष खलना तो अत्यंत सुगम हुआ,...’ आलाला..! ‘ऐसे ही जिनमार्ग से भोक्ष पावे तो स्वर्ग पाना तो अत्यंत सुगम है.’ आलाला..! वैमानिक देव (में) आराधक जव जाते हैं. श्री में नहीं, नपुंसक में नहीं, लवनपति में नहीं, व्यंतर में नहीं, ज्योतिष में नहीं, मनुष्य में नहीं. मनुष्य लो वल. मनुष्य लो, वल मनुष्य में जाता है स्वर्ग का समकित्ती. पशु में नहीं, वैमानिक देव में. ध्यान करते-करते आकी रह गया तो स्वर्ग में जाता है. आगे मनुष्यपना पाकर केवलज्ञान लेकर भोक्ष जायेगा. यह बात सिद्ध करना है.

‘आगे ँसी अर्थ का अन्य दृष्टांत कलते हैं -’ दूसरा दृष्टांत.

मुमुक्षु :- बडा भार लेकर माने क्या?

उत्तर :- बडा भार ओजा-ओजा. पांच मण का ओजा लेकर... समज में आया? अक दिन में सो योजन खले ओजा लेकर. तो पृथ्वीतल पर आधा कोष क्या न खला जावे? ओजा. ट्रंक लेकर खलते है न. मजदूर लोते है न मजदूर. मजदूर सारी गुण उपाडते है. खार-खार मण की लों. यह मजदूर लोता है न. खार मण की. यहां नहीं. पांच-पांच मण. लो! और दौडते है. दौडे बहुत काम लोता है न. लमारे पालेज में तो बडा व्यापार था न. यहां तो बहुत मजदूर. मजदूर (को) तीन-तीन, खार-खार रुपया मिले दररोज. उस समय में लों! दप साल पहले की बात है. अभी तो पैसे की किंमत घट गयी. उस समय ँतना-ँतना अक-अक माणस कमाता था. फिर दारू पीवे रुपिये का. लमारे पालेज में. भार लेकर खले तो फिर भार बिना का साधारण प्राणी को आधा कोष में जाना वल तो आसान है. आलाला..!

‘ँसी अर्थ का दृष्टांत कलते हैं -’

जो कोडिए ण जिप्पइ सुहडो संगामएहिं सव्वेहिं।

सो किं जिप्पइ इकिं णरेण संगामए सुहडो।।२२।।

‘अर्थ :- जो कोँ सुलट संग्राम में सब ही संग्राम करनेवाले के साथ करोड मनुष्यों को ली सुगमता से जते वल सुलट अक मनुष्य को क्या न जते? अवश्य ही जते.’

‘भावार्थ :- जो जिनमार्ग में प्रवर्ते वल कर्म का नाश करे ही, तो क्या स्वर्ग के रोकनेवाले अक पापकर्म का नाश न करे? अवश्य ही करे.’ ऐसा कलते है. मूल

पापकर्म का नाश करके यह बात बतानी है. समझ में आया? जिनमार्ग में प्रवर्ते. वीतराग त्रिलोकनाथ स्वरूप प्रभु आत्मा उसमें अंदर ध्यान में लगा आत्मा में, उसे तो मोक्ष आसान है. कर्म का नाश करे ली, तो स्वर्ग को रोकनेवाले पापकर्म का नाश न करे? इतना सिद्ध करना है. समझ में आया? आठ कर्म का जो नाश करे भगवान आत्मा का ध्यान से जिनवर मत में, तो उसको वह पाप का नाश क्यों न करे? बस यह बात ली. आठ कर्म का नाश करने को चडे वह पापका नाश क्यों न करे? आलाला..!

ये कुंदकुंदाचार्य का वचन है देजो! कारण के ज्याल है न उसको कि हम तो पंचम आरा के साधु हैं. स्वर्ग में ली जाना पडेगा, वैमानिक में. भगवान कुंदकुंदाचार्य अभी वैमानिक में हैं. समझ में आया? आलाला..! अरे! सम्यग्दृष्टि भी जाते हैं तो वैमानिक में ली जाते हैं अभी. समझ में आया? आलाला..!

निलालभाई आत्मा का ध्यान बहुत करते थे. आनंद का अनुभव करते थे. निलालभाई नहीं थे? निलालचंद्रभाई सोगानी. बहुत ... यहां सम्यग्दर्शन पाया था समितिमें. और पीछे तो आत्मा में इतनी मस्ती आनंद की हो गई थी कि... बहुत लाजोपति.. बहुत लाजोपति. निलालभाई सुना न? इल्यंद! परमेष्ठीदासज्ज! अक निलालचंद्रभाई अजमेर के थे. पीछे दिल्ली में उनका घंघा था कापडका. कलकत्ता में कापड की दुकान. उनका लडका आया था. बहुत ध्यान में (बैठते थे). इतना यहां कला. बहुत वांचन, ध्यान बहुत करते थे. बावा पासे बहुत जाते थे. जाप, ध्यान, समाधि लगाते थे. बहुत बुद्धिवाला मनुष्य. वह यहां आये २००२ की साल में. २००२ की साल. २८ वर्ष हुआ. इतना कला, यह ज्ञानस्वरूप प्रभु वह विकल्प नाम राग चाले जितना हो तो उससे तो भगवान भिन्न है. जैसा कला.

आत्मा... वह आया न उसमें? दो भाग में आया है. आपने पढा है कि नहीं? द्रव्यदृष्टि प्रकाश दो भाग पहले. यहां नहीं है. इसके पहले भाग में लिखा है. भाईने लिखा है, उसका पुत्र कि हमारा पिताज्ज जैसे कहते थे कि हमें यहां जैसा ज्ञान... ज्ञान... ज्ञान... ज्ञान... ज्ञान... ज्ञान... स्वभाव, वह विकल्प नाम राग से भिन्न है. जैसा कला और समिति में चले गये. समिति आपणा रसोडे. सांज से सुबह तक ध्यान में बैठ गये. सूक्ष्म बात है लों. लोगों को विश्वास आना कठिन बात है. अकदम दो इट भिन्न करके निर्विकल्प स्वाद लेकर सुबह में उठ गये. सारी रात अंदर घोवन करके. समझ में आया? पीछे तो लोगों को कला. यहां है किसी के पास पुस्तक? नहीं होगा. द्रव्यदृष्टि प्रकाश. मैं पंगु हूं. शरीर को दो वजत टिकाने को आलार मुजे दे दो. मैं तो पंगु हूं. धर्मचंद्रज्ज!

वह सभी को मालूम है. उन लोगों को अनुभव है. आह्ला..! आज़िर में अक थोडे अल्पकाल में देह छूट गया ध्यान में. श्रीमद् का वांचन करते थे. दृष्टि तो अंतर में थी. देह छूट गया. समज में आया?

तो धर्मी समकृती तो वैमानिक में ही जाते हैं. भाई! यह बात कठिन बहुत है. लोगों को अंदर में आत्मा क्या चीज है उसकी दृष्टि दुर्घ नहीं और अनुभव हुआ बिना वह चीज का मालात्म्य क्या है (जानने में आता नहीं). आह्ला..! और उस चीज का मालात्म्य आया अंदर में अनुभव में, आनंद में (वह) छूट गया. वह भव रहा वह ज्ञान का ज्ञेय रह गया. अपना भव नहीं और भव का कारण राग भी अपना नहीं. आह्ला..! वस्तु जैसी है भगवान! आह्ला..!

पुरुष बड़ा भार लेकर अक दिन में सौ योजन चले उसके आधा कोश चलना तो अत्यंत (सुगम है). वह आ गया. 'जो कोई सुभट संग्राम में सब ही संग्राम करनेवाले के साथ करोड मनुष्यों को भी सुगमता से जते...' सुगमता से जते लो! आह्ला..! 'वह सुभट अक मनुष्य को क्या न जते?' जैसे जो आत्मा आनंदकंड प्रभु, आठ कर्म का नाश करने को अंदर में स्वभाव का आश्रय लिया तो वो क्या पापकर्म का नाश न करे? समय समय में आठ कर्म से रहित होता है. संबंध है. ये संबंध समय समय में छूट जाता है थोडा थोडा. क्योंकि आठ कर्म से रहित वह तो परम अबद्धस्पृष्ट जैसा भगवान आत्मा तो है. अबद्धस्पृष्ट. राग और कर्म से स्पृष्ट (और) बंध है ही नहीं. जैसा भगवान आत्मा की जहां दृष्टि दुर्घ, उसका अनुभव शुद्ध उपयोग में हुआ तो कहते हैं कि उसने 'पस्सदि जिणसासणं' सारा जैनशासन देजा. उसको व्यवहार का ज्ञान आता है, परंतु वह निश्चय की दृष्टि दुर्घ वह जैनशासन है. आह्ला..! जैनशासन तो पर्याय है. आत्मा जैनशासन नहीं. आत्मा तो अबद्धस्पृष्ट जो है, सामान्य है, निश्चय है, कषायरहित है. ये पांच बोल वहां है. नियत है निश्चय. जैसी अंतर दृष्टि दुर्घ और अनुभव हुआ तो जो अनुभव की पर्याय है वीतरागी शुद्ध उपयोग की, वह जैनशासन. उसने जैनशासन सब देजा. मार्ग जैसा है भाई! आह्ला..! समज में आया? वह प्राणी तो... स्वर्ग में (जाना) वह तो साधारण है. स्वर्ग मिलना तो उसको सहेवा-साधारण हो गया. आह्ला..! मालात्म्य तो, जिनवर मतने कला आत्मा उसका मालात्म्य की बात चलती है. उसके अंदर ध्यान श्रद्धा, ज्ञान और शांति से. आह्ला..!

'नमः समयसाराय' आया न कल? तो उसमें सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र तीनों लिये हैं. सम-अय-सार. सम-अय-सार. सम नाम सम्यग्दर्शन, अय नाम ज्ञान, सार नाम चारित्र.

आलाला..! उसमें है. समज में आया? है? यह है? आ बधुं वंयाई गयुं छे. (परम अध्यात्म तरंगिणी). 'रत्नत्रयपक्षे सं सम्यक्त्वं, अयो ज्ञानं, सरणं सारः चरित्रं, द्वंद्वैकत्वं, तस्मै, शेषं पूर्ववद्यथासंभवं व्याख्येयं।' सम्यग्दर्शन, सम्यग्ज्ञान, सम्यक्चारित्र्य वल समयसार शब्द में आया है. ऐसा-ऐसा तो सब बोल लिया है. 'अरिहंतपक्षे' 'जिनपक्षे-समयसाराय सं-सम्यक् यथोक्तरूपेण, अयंति जानंति स्याद्वादात्मकं वस्तु निश्चिन्वंति, ते समयाः सातिशयसम्यग्दृष्टिप्रभृतिक्षीणकषायपर्यता जीवाः तेषां पूज्यत्वेन सारो जिनस्तरमै नमः।' उसमें सार वल जिन अरिहंत है. अरिहंत में लगाया. जैसे सिद्ध में लगाया, जैसे आचार्य में लगाया, जैसे उपाध्याय में, साधु में (लगाया). 'साधुपक्षे-समयेषु कालावलिषु सारः साधुः शेषं पूर्ववत्।' अपना स्वरूप का साधन करता है सम्यक् प्रकार से ज्ञान और आनंद का वल साधु. वही समयसार में अर्थ किया है. बहुत लिया है उसमें. क्या?

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- यह परम अध्यात्म तरंगिणी है. टीका की है. अक समयसार शब्दमें से पांच पद परमेष्ठी और तीन रत्नत्रय, आठ का अर्थ उतारा है संस्कृत में. यह कल कल था थोडा. आलाला..!

यहां तो अब कहते हैं कि शुभरागइपी तप द्वारा-व्यवहार तप द्वारा, क्रियाकांड, पंच मलाप्रत अपवास आदि, सब ही प्राप्त करते हैं. वल तो सब ही प्राप्त करते हैं. अबवि-अबवि सब. आया कि नहीं उसमें? पाठ है कि नहीं? देओ! 'सगं तवेण सव्वो वि पावए' अबवि प्राप्त करते है ऐसा नहीं, अबवि भी प्राप्त करते है. आलाला..! 'परंतु ध्यान के योग से स्वर्ग प्राप्त करते हैं वे उस ध्यान के योग से मोक्ष भी प्राप्त करते हैं -' ध्यान के योग से स्वर्ग प्राप्त करते हैं. व्यवहार धर्मध्यान. व्यवहार धर्मध्यान वल शुभराग है. निश्चय धर्मध्यान वल शुद्ध उपयोग है. ऐसा समजना चालिये न.

ज्यां ज्यां जे जे योज्य छे, त्यां समजवुं तेह.

त्यां त्यां ते ते आचारे आत्मार्थी जन अह.

'उस ध्यान के योग से मोक्ष भी प्राप्त करते हैं -'

सगं तवेण सव्वो वि पावए तहिं वि ज्ञाणजोएण।

जो पावइ सो पावइ परलोए सासयं सोक्खं।।२३।।

'अर्थ :- शुभरागइपी तप द्वारा स्वर्ग तो सब ही पाते हैं...' कषाय की मंदता करके अबवि और अबवि अनंतबैर स्वर्ग में गये और स्वर्ग पाते हैं, उसकी कोई विशेषता

नहीं ऐसा करते हैं. समझ में आया? 'तथापि जो ध्यान के योग से स्वर्ग पाते हैं,...' आलाहा..! अंतर आत्मा का ध्यान, ध्यान लगाकर और बाकी रहा राग से जो स्वर्ग पाते है उसकी यहां बविलारी है ऐसा करते हैं. 'वे ही ध्यान के योग से परलोक में शाश्वत सुभ को प्राप्त करते हैं.' स्वर्ग में जाते है. पीछे यहां से निकलकर मनुष्य में केवलज्ञान प्राप्त होकर मोक्ष होता है उसका. समझ में आया? जैसे करके अपनी बात ही की है. कुंदकुंदार्य करते हैं कि हमारे अंतर ध्यान से स्वर्ग तो मिलेगा ही. वैमानिक में जायेंगे, यहां से मनुष्य होकर... है? 'परलोए सासयं सोक्खं' वह शाश्वत सुभ पायेंगे. आलाहा..! समझ में आया? 'ध्यान के योग से परलोक में शाश्वत सुभ को प्राप्त करते हैं.' स्वर्ग प्राप्त करते है और ध्यान के योग से पीछे पूर्ण स्वरूप को प्राप्त करते हैं. आलाहा..! अपना इतिलास भी अंदर भरा है. समझ में आया?

मुमुक्षु :- ध्यान के योग से स्वर्ग...

उत्तर :- ध्यान का अर्थ शुभराग. शुभराग वह व्यवहार ध्यान है न. ध्यान के दो प्रकार—अेक निश्चयध्यान और अेक व्यवहारध्यान. आलाहा..! शुभराग से. बस वह. निश्चय के साथ में होनेवाला शुभराग उसकी बात यहां कही है. उसको व्यवहार करने में आया है. अज्ञानी को सम्यग्दर्शन (बिना का) अेकला क्रियाकांड का व्यवहार है वह व्यवहार नहीं. आलाहा..! ऐसी बात है. निश्चय जिसको आत्मध्यान, सम्यग्दर्शन-ज्ञान हुआ उसमें जो शुभराग आया उसको व्यवहार करने में आता है. निश्चय बिना व्यवहार कैसा? वह बात सिद्ध करते हैं. आलाहा..!

मुमुक्षु :- लौकिक सुभ...

उत्तर :- वह नहीं. वह तो बाहर की बात है. लौकिक सुभ आता है, परंतु बुद्ध कर दिया. परंतु पीछे यहां से निकलकर मनुष्य होकर मोक्ष जायेगा. कहां न? क्या कहां? 'सगं तवेण सव्वो वि पावए तहिं वि झाणजोएण। जो पावइ' ऐसा लेना. 'सगं झाणजोएण जो पावइ सो पावइ परलोए सासयं सोक्खं' आलाहा..! व्यवहार ध्यान. वह सर्वविशुद्ध अधिकार में लिया है न? कि आत्मा अबद्ध है, ऐसा है, वह चिंतन करता है वह व्यवहार ध्यान है, व्यवहार धर्मध्यान है. धर्मध्यान कहां, परंतु वह व्यवहार धर्मध्यान है. सर्वविशुद्ध अधिकार में पहले. पहली शुरुआत में. .. लिया है. वह व्यवहार धर्मध्यान शुभ विकल्प है. परंतु वह शुभविकल्प तो यहां निश्चय जिसको आत्मा का अनुभव हुआ (उसका व्यवहार राग). यहां तो ज्ञान चारित्रसहित है. संत हैं न स्वयं. उसको जो व्यवहार राग आया वह व्यवहार करने में आता है. आत्मा का सम्यग्दर्शन का भान नहीं

और पंच मलप्रत की क्रिया व्यवहार (उसको व्यवहार) करने में आता नहीं. वह तो व्यवहाराभास है. समज में आया? आलाहा..! कुंडकुंदाचार्य तो आम बे झड करे छे.

‘भावार्थ :- कायकवेशादिक तप तो सब ही मत के धारक करते हैं,...’ देजो! वह कायकवेश है. सम्यग्दर्शन और सम्यग्ज्ञान और अनुभव बिना... आलाहा..! ‘कायकवेशादिक तप तो सब ही मत के धारक करते हैं, वे तपस्वी मंडकषाय के निमित्त से सब ही स्वर्ग को प्राप्त करते हैं,...’ देजो! मंडकषाय से. दृष्टि मिथ्यात्व है. ‘परंतु जो ध्यान के द्वारा स्वर्ग प्राप्त करते हैं, वे जिनमार्ग में कहे लुअे ध्यान के योग से परलोक में जिसमें शाश्वत सुभ है...’ सरवाणो तो वहां लिया. स्वर्ग में जायेगा, परंतु पीछे ध्यान के योग से मोक्ष पायेगा. समज में आया? ये मनुष्यपना मिला, श्रवणपना मिलता है उस कारण से वहां मोक्ष जायेगा जैसा नहीं. वहां भी अपने ध्यान से स्वर्ग की अकाग्रता से मोक्ष पायेगा. आलाहा..! बहुत बात करते लो! ‘जैसे निर्वाण को प्राप्त करते हैं.’ लो!

अब जरा दृष्टांत देकर चलते हैं. २४वीं गाथा है पीछे आयेगी.

(श्रोता :- प्रमाण वचन गुरुदेव!)

झागण वद २, रविवार ता. १०-०३-१९७४
गाथा -२४ थी २६, प्रपचन - १२३

२४वीं गाथा है. ‘आगे ध्यान के योग से मोक्ष को प्राप्त करते हैं इस दृष्टांत को दृष्टांत द्वारा दृढ करते हैं -’

अइसोहणजोएणं सुद्धं हेमं हवेइ जह तह या

कालाईलब्धीए अप्पा परमप्पओ हवदि।।२४।।

दृष्टांत देते हैं.

‘अर्थ :- जैसे सुवर्ण पाषाण...’ सुवर्णपाषाण. ... पाषाण नहीं. जिसमें सुवर्ण लो जैसा पत्थर. ‘सोधने की सामग्री के संबंध से...’ अपनी शुद्धता का स्वभाव सोना का और बाह्य सामग्री. जैसे संबंध से ‘शुद्ध सुवर्ण लो जाता है,...’ यह दृष्टांत लुआ ठतना. ‘जैसे ही काव आदि लब्धि जो द्रव्य,...’ वह अंतरंग सामग्री चलते है. काणलब्धि

अंतर सामग्री है. अपना स्वरूप का सम्यग्दर्शन पाया है पीछे की बात यह है. अपना स्वभाव चैतन्य आनंद ज्ञानस्वरूप उसका अवलंबन लेकर, आश्रय से स्वसंवेदनज्ञान और सम्यग्दर्शन उत्पन्न हुआ है. उसको यहां कहते हैं कि तुझे मोक्ष जबतक न हो, जब अंतरंग सामग्री की प्राप्ति पूर्ण न हो और बाह्य की सामग्री... नग्नपना, अष्टाईस मूलगुण का विकल्प वह निमित्त है, वह बाह्य सामग्री है. आह्लाहा..! अंतर सामग्री चैतन्य भगवान् पूर्ण शुद्ध आनंद का अवलंबन उग्रपने लेकर मोक्ष की अधिकारीरूप चारित्रदृशा न हो तो उसको चारित्रदृशा धारण जब होती है तब भाव-साधन उसका उत्कृष्ट होता है, और बाह्य साधन नग्नपना और विकल्प आदि है वह बाह्य साधन है.

जैसी सामग्री की प्राप्ति से 'द्रव्य, क्षेत्र, काल और भावस्वरूप...' द्रव्य की सामग्री अपनी योग्यता से, क्षेत्र भी उस प्रकार का क्षेत्र हो वहां, काल अपनी पर्याय की लब्धि आदि और भाव भी शुभभाव आदि और बाह्य में निमित्त आदि. उस 'सामग्री की प्राप्ति से यह आत्मा कर्म के संयोग से अशुद्ध है...' पर्याय में कर्म के निमित्त से अशुद्ध है. सम्यग्दृष्टि हुआ तो भी पर्याय में अशुद्धता है. दृष्टि का विषय पूर्ण शुद्ध है, परंतु पर्याय में अभी शुद्धता पूर्ण प्रगट हुई नहीं. आह्लाहा..! वह अशुद्धता कर्म के निमित्त के संयोग से है, कर्म से नहीं. परंतु कर्म का संयोग है उतना संबन्ध. उस कारण से सम्यग्दृष्टि को भी अशुद्धता तो है. वह अशुद्धता का नाश कर अंतर शुद्ध भगवान् पूर्णानंद का नाथ का उग्र अवलंबन लेकर अशुद्धता का नाश होकर परमात्मा हो जाता है. वह सिद्धपद को अथवा अरिहंत पद को प्राप्त होता है. 'भावार्थ सुगम है.' जैसा कहकर भावार्थ लिया ही नहीं. भावार्थ सुगम है.

अब जरी जैसी बात लेते हैं थोड़ी. 'आगे कहते हैं कि संसार में व्रत, तप से स्वर्ग होता है, वह व्रत, तप भवा है,...' सम्यग्दृष्टि को. जिसे आत्मा का अनुभव हुआ, आत्मा की शांति का स्वाद आया, उसको भी व्रत, तप के भाव से. व्रत, तप का भाव शुभ है. परंतु जिसको शुभभाव व्रत-तप का हो, उसके अंदर में निश्चय से शांति विशेष हो. जितना व्रत, विकल्प है वह किसको होता है? अक तो मिथ्यादृष्टि को होता है उसकी तो बात यहां है नहीं. परंतु सम्यग्दृष्टि को उसमें रहकर विषयकषाय सेवन से नरक में जाना (होता है). उसकी बात लीया है. सम्यग्दृष्टि तो विषयकषाय से नरक में तो जाते ही नहीं. परंतु बात जैसी वे है थोड़ी. कि विषयकषाय सेवन से नरक में जाना, उससे तो व्रत का, तप का भाव करके स्वर्ग में जाना वह सम्यग्दृष्टि को अच्छा है. वह श्लोक तो समाधि शतक में भी आता है. ... समाधि शतकमें. परंतु इस अपेक्षा से.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- नहीं. यह श्लोक तो यही है. समाधिगतक में दूसरा है. समज में आया? 'परंतु अप्रतादिक से नरकादिक गति होती है, वह अप्रतादिक श्रेष्ठ नहीं हैं' -' ईतना लेना है. सम्यग्दृष्टि हो और अप्रत भी हो तो सम्यग्दृष्टि को पहले नरक का आयुष्य बंध गया हो तो (नरकमें) जाते हैं. परंतु नरकगति का आयुष्य का सम्यग्दर्शन पीछे बंध नहीं पड़ता. सम्यग्दर्शन हुआ, पीछे नरकगति का बंध उसको होता ही नहीं. परंतु यहां ईतना लेना है कि अप्रत में विषयकषाय का तीव्र पाप है उससे गति बिगड़ती है, ईतना जरी लेना है. ओ करता... ओ करता क्या करते है? इससे 'वर वयतवेहि सगो' व्रत और तप से सम्यग्दृष्टि को स्वर्ग मिले वह अच्छा है. जैसा करते हैं. वह शुभभाव परंतु व्रत और तप का विकल्प सम्यग्दृष्टि को यथार्थ में तभी आता है कि जब अंदर शांति दूसरे कषाय की और तीसरे कषायकी नाश होकर शांति हुई, उसको व्रतादि का विकल्प होता है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- परंतु इस कारण से. अंदर में शुद्धि है उसको विकल्प जैसा व्रतादि का आता है. और एक स्थिति जैसी भी है कि अंदर में आत्मज्ञान, सम्यग्दर्शन हुआ और पीछे व्रत का विकल्प भी आया, परंतु अंदर में पंचम गुणस्थान और छठा गुणस्थान नहीं आया. समज में आया? द्रव्यविंगी तीन, कदा था न अकेल? द्रव्यविंगी साधु तीन प्रकार का होता है. एक तो अपने स्वरूप के भान बिना अकेला पंच मलाव्रत की किया करे, नत्रपने रहे वह भी द्रव्यविंगी. और दूसरा अंतर में सम्यग्दर्शन हुआ है, अतीन्द्रिय आनंद का स्वभाव का भान अनुभव है, मुनिपना की किया का विकल्प आया और पंच मलाव्रत ले लिया अथवा बार व्रत का विकल्प ले लिया, परंतु अंदर में पंचम और छठा गुणस्थान नहीं आया. पुरुषार्थ ईतना नहीं हुआ, तो वह भी द्रव्यविंगी करने में आता है. तत्त्वार्थ राजवार्तिक में है. समज में आया? धीरे से समजने की चीज है.

सम्यग्दर्शन अंतर द्रव्य के आश्रय से ज्ञान, शांति, आदि का भान हुआ और पीछे पंच मलाव्रत का विकल्प ले लिया. मलाव्रत ले लिया. परंतु अंदर में जो भाव आना चाहिये वह भाव ध्यान में नहीं आया. अंदर में जो पंचम गुणस्थान की भावना, शांति जो आनी चाहिये वह आयी नहीं. और छठा गुणस्थान में भी तीन कषाय का अभाव की शांति आनी चाहिये वह शांति नहीं आयी और व्रत का विकल्प रह गया. समज में आया? तो सम्यग्दर्शन में रहकर पंचम और छठा गुणस्थान का विकल्प आया फिर भी वह द्रव्यविंगी

कलने में आता है. और सम्यग्दर्शन हुआ, पंच महाव्रत लिया परंतु अंदर में ध्यान में न आया सातवां गुणस्थान, वह भी द्रव्यविंगी कलने में आता है. समज में आया? ...! अंदरमें ध्यान में सप्तम आया पहले, तो फिर छठवा आया तो वह भावविंगी है और उसको विकल्प है वह व्यवहार है. आलाला..! जैनदर्शन बापु! अवौकिक बात है. वस्तु की स्थिति का वर्णन है. तो यहां कलते हैं...

वर वयतवेहि सगो मा दुक्खं होउ णिरइ इयरेहिं।

छायातवट्टियाणं पडिवालंताण गुरुभेयं।।२५।।

‘अर्थ :- व्रत और तप से स्वर्ग होता है वह श्रेष्ठ है,...’ सम्यग्दृष्टि को आत्मज्ञान में रहनेपर भी पीछे उसको व्रतादि का विकल्प हो और अंदर में शांति थोड़ी हो तो वह श्रेष्ठ है. योथा गुणस्थान में रहना उससे आगे बढ़ना वह श्रेष्ठ है, ऐसा कलते हैं. समज में आया? ‘वर वयतवेहि सगो’ अपेक्षा डाली व्यवहार की. अंदर में सम्यग्दर्शन में रहना उससे आगे बढ़कर व्रत का विकल्प आना और तपका विकल्प हो तो उसको स्वर्ग मिलेगा. तो वह अच्छा है. नरक में जाने की अपेक्षा, अशुभ भाव से नरक में जाने की अपेक्षा ऐसा शुभभाव में स्वर्ग में जाना वह अच्छा है. समज में आया? क्यों? दृष्टांत दिया है.

‘परंतु अव्रत और अतप से प्राणी को नरकगति में दुःख होता है...’ ऐसी एक अपेक्षा ली है. समजे? नहीं तो सम्यग्दृष्टि हुआ पीछे तो नरकगति होती ही नहीं.

मुमुक्षु :- दोनों की तुलना की है.

उत्तर :- तुलना की है. अस, बात यह है. समज में आया? आलाला..! अव्रत से अशुभभाव से नरक में जाना उससे सम्यग्दृष्टि को शुभभाव में शुद्धता की वृद्धि हुई हो और शुभभाव व्रत का आया हो तो स्वर्ग में जाना अच्छा है. समज में आया? दृष्टांत देते हैं.

‘दुःख होता है वह मत छोड़े, श्रेष्ठ नहीं है.’ सम्यग्दृष्टि को भी अशुभभाव से नरक में जाना उससे शुभभाव से स्वर्ग में जाना श्रेष्ठ है. ‘छाया और आतप में बैठनेवाले के प्रतिपालक कारणों में बड़ा भेद है.’ आलाला..! एक मनुष्य रास्ते पर जाता है. मार्ग में तो है, परंतु लज्ज पूर्ण प्राप्त न हुआ शुद्ध उपयोग तो वह सम्यग्दृष्टि गति करता है, वह कोई आड नीचे बैठे और पीछे ध्यान रखे कि समय आने पर मैं मार्ग उपर चलूं. परंतु जैसे छाया में न बैठे और आतप में बैठे तो उसको दुःख होता है. समज में आया? वह दृष्टांत है. समाधिगतक में यह श्लोक है. दोनों का भेद बताया है. शुभ और अशुभ का ईर्ष्य बताया है अस ईतना. समज में आया? परंतु निश्चय में

तो सम्यग्दृष्टि को जब शांति अंतर में उसे विशेष आती है पीछे व्रत का विकल्प तो आता है, और पहले भी व्रत का विकल्प आता है और पीछे अंतर ध्यान में जाये तब शांति पंचम और सातवें की आती है. तो यहां तो यह कहते हैं कि अशुभभाव से नरक में जाना उससे शुभभाव से समकृति को स्वर्ग में जाना ये अच्छा है. ईतनी बात लेते हैं. भान नहीं और अकेला व्रत ले ले उसकी तो बात यहां है ही नहीं.

मुमुक्षु :- आप हमें ...

उत्तर :- क्या कहते हैं? अपना बहलना अपने से होता है. गुरु से और डेवली से भी होता नहीं. आह्ला..! अपना चैतन्यमूर्ति भगवान पूर्ण आनंद, करनेवायक है तो पहले उसका अनुभव करने लायक है. पहले में पहले 'णियमेण य जं कज्जं' नियमसार की तीसरी गाथा है. 'णियमेण य जं कज्जं' नियम से कर्तव्य (करने) लायक हो तो सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र जो अपना अविकारी परिणाम, जो द्रव्य के आश्रय से होता है वह कर्तव्य (करने) लायक है. आह्ला..! नियमसार है न? नियमसार मोक्ष का मार्ग. तो मोक्ष के मार्ग में तीसरी गाथा में पहले यह लिया. पहला पद. 'णियमेण य जं कज्जं' नियम से जो करने लायक हो, तो अपना द्रव्य का आश्रय से सम्यग्दर्शन, ज्ञान और चारित्र ये करने लायक है. आह्ला..!

यहां तो एक दूसरी चीज लेना है कि जहां सम्यग्दृष्टि विषयकषाय सेवे और कदाचित् नरक में जाना पड़े, उससे (अच्छा) तो वह शुभभाव में आता है. है तो शुभभाव लेय. समझमें आया? परंतु शुभभाव में आता है और ईतनी शांति यहां बढी है. व्रत का विकल्प किसको? व्रत का विकल्प आया तो पीछे अंतर थोड़ी शांति समकृति को तो बढती है. स्व का द्रव्य का आश्रय है तब उस व्रत को व्यवहारव्रत कहने में आता है. क्या कदा समझ में आया? अंतर सम्यग्दर्शन में आत्मा का तो आश्रय अवलंबन हुआ और पीछे व्रत का विकल्प आया, लिया. परंतु वह व्रत का विकल्प आया पीछे समकृति को तो स्वके आश्रय से सम्यक् में जो शांति थी उससे अधिक शांति होती है. ईस शांति की भूमिका में जो व्रत का विकल्प है वह व्यवहार है. पंडितजी! यह बात है. आह्ला..!

और कदाचित् वह सम्यग्दर्शन में आया अनुभव में और व्रत का विकल्प ले लिया और अंतर में शांति न आयी तो भी शुभभाव से वह स्वर्ग में जायेगा. भाई! समझ में आया कुछ? अंतर अनुभव दृष्टि आनंद का स्वाद तो आया सम्यग्दर्शन में, परंतु पीछे व्रत का विकल्प लिया और व्रत का विकल्प लिया और अंतर में जो व्रत की भूमिका के योग्य जो शांति चाहिये वह द्रव्य के आश्रय नहीं दुई तो भी व्रतके कारण से वह स्वर्ग

में जायेगा. छतनी बात है. शुभ के कारण से. शांति नहीं उतनी. शांति ... स्वर्ग में है ही नहीं. वह तो प्रश्न है ही नहीं. शांति थोड़ी हो या विशेष हो उससे स्वर्ग है ही नहीं. यहां तो दूसरी बात कहना है कि आत्मा में सम्यक् अनुभव दर्शन हुआ उसमें अकेले अशुभभाव में रहना, विषय-कषाय सेवना उससे पापबंध होगा. उससे सम्यग्दृष्टि को 'वर' तप और व्रत का विकल्प शुभभाव है यह ठीक है. पीछे भले पंचम गुणस्थान पलट गया हो पंचम का और न पलटा हो तो भी उस व्रत से स्वर्ग मिलेगा उसको. यहां यह कहना है. पाटणीञ्च!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- शुभभाव. संक्लेश नहीं. शुभभाव की बात कही न. तप और व्रत का शुभभाव, परंतु अंतर शांति पंचम गुणस्थान योग्य नहीं आयी... अंतर स्वरूप सम्यक् अनुभव है. देओ न व्यवहार कैसा है पहला? कि जब महाव्रत लेने को जाते है तब छटा गुणस्थान है उसको? मुनि गुरु के पास जाकर कहे, प्रभु! मुझे भाव, द्रव्यविंग दो. औसा है न? प्रवचनसार. भाव और द्रव्यविंग दो. वह कब कहते हैं? चौथे गुणस्थान या पांचवे में हो तब. वह कहते हैं कि महाराज! हमें द्रव्यविंग, भावविंग दो. तो गुरु उसको देते हैं. यह चीज है. औसा द्रव्य का आश्रय उग्र करो तो तुझे भावविंग होगा और उस समय में पंच महाव्रत आदि का विकल्प वह द्रव्यविंग है. परंतु औसा व्रत नाम विकल्प वे लिया और अंदर में ध्यान में उग्रपना आया नहीं तो चौथा गुणस्थान रहेगा. और क्रिया का भाव शुभभाव छटा गुणस्थान का आ गया. समझ में आया? थोड़ी अटपटी बात है भाई! क्या कहते हैं?

मुमुक्षु :- आगे हो जायेगा.

उत्तर :- आगे तो हो जायेगा. परंतु अभी शुभभाव आया और उतना प्रमाणा में जिस भूमिका का शुभभाव है औसी भूमिका की शांति नहीं आयी अंतर ध्यान में, तो वह भी स्वर्ग में जायेगा. और पीछे आगे जाकर अपने कालवन्धि आदि शुद्धभाव की वृद्धि करके मोक्ष जायेगा. आहाहा..!

मुमुक्षु :- परंपरा.

उत्तर :- हां परंपरा. ... अपनी शुद्धि बढ़ायेगा तो मोक्ष जायेगा. अरे! मार्ग औसा है भाई! देओ!

'भावार्थ :- जैसे छाया का कारण तो वृक्षादिक हैं...' भावार्थ. भावार्थ है न? जयचंद्र पंडितने भावार्थ बरा है. 'छाया का कारण तो वृक्षादिक हैं...' वृक्ष हो, कोई

मकान हो 'ईनकी छाया में जो बैठे वह सुभ पावे...' सुभ पावे क्या? लौकिक बाह्य, लौकिक. 'आताप का कारण सूर्य, अग्नि आदिक हैं, ईनके निमित्त से आताप होता है जो उसमें बैठता है वह दुःख को प्राप्त करता है...' आताप लगे तो अशांता होती है. 'ईसप्रकार ईनमें बडा भेद है,...' आताप और छाया का बडा भेद है. 'ईसप्रकार ही जो व्रत, तप का आचरण करता है...' सम्यग्दृष्टि लेकर, अनुभव लेकर व्रत, तप का शुभभाव का आचरण करता है 'वह स्वर्ग के सुभ को प्राप्त करता है...' समझ में आया? वह स्वर्ग में जायेगा. 'और जो ईनका आचरण नहीं करता है, विषय-कषायादिक का सेवन करता है,...' उस अपेक्षा से बात ली है. विषय-कषाय आदि का तीव्र सेवन करता है वह नरक के दुःख को प्राप्त करता है. 'ईसप्रकार ईनमें बडा भेद है. ईसलिये यहां कलने का यह आशय है कि जबतक निर्वाण न हो तब तक व्रत-तप आदि में प्रवर्तना श्रेष्ठ है...' शुभभाव में आना और उस शुभभाव के काल में अंतर में शांति में आना वह श्रेष्ठ ही है. आलाला..! भारे भाई! क्योंकि व्रत का विकल्प यथार्थपने तो पंचम में होता है और छठे होता है. छठे गुणस्थान में होता है. चौथे व्रत का विकल्प नहीं है. चौथे गुणस्थान में व्रत नहीं हैं. क्योंकि दूसरे कषाय का तो अभाव है नहीं. तो उसके संबंधी व्रत है ही नहीं ऐसा. परंतु यहां जैसे कहते हैं कि सम्यग्दृष्टि को आगे बढ़कर स्वद्रव्य का आश्रय लेकर विशेष व्रत, तप का भाव हो तो स्वर्ग मिलेगा. समझ में आया?

'ईससे सांसारिक सुभकी प्राप्ति है...' लो! स्वर्ग की. 'निर्वाण के साधने में ली ये सलकारी हैं.' शुभभाव है न. सलकारी का मतलब शुभभाव. उपादान तो अपना शुद्ध चैतन्य की दृष्टि अनुभव है. परंतु उसमें शुभभाव को सलकारी निमित्त कारण साथ में है ऐसा कलने में आया है. सलकारी का मतलब साथ में है. उससे लाभ होता है उपादान में वह बात नहीं. साथ में है बस. आलाला..! साथ में रहनेवाला. न्याय न्याय में ईर्क हो जाता है न. सलकारी अर्थात् मददगार है जैसे नहीं. साथ में है. स्वर्ग के अनुभव की दृष्टि और शांति आयी उसमें ईस जात की कषाय की मंदता निमित्त साथ में है बस ईतना. उससे आत्मा का लाभ हो यह प्रश्न यहां है नहीं. ईससे स्वर्ग मिलता है. आलाला..!

'विषय-कषायादिक की प्रवृत्ति का इल तो केवल नरकादिक के दुःख हैं, उन दुःखों के कारणों का सेवन करना यह तो बडी बूल है, ईसप्रकार जानना चाहिये.' आलाला..! यहां तो आचार्य महाराज ईतना कहना चाहते हैं कि रास्ते में जाते प्राणी को पूर्ण मार्ग न मिला तो रास्ते में जैसे छाया में बैठता है और कोई आताप में रहता

है उतना इर्क है. अपना रस्ता तो ले लिया है अंदरमें से. सम्यग्दर्शन-ज्ञान आदि रास्ता ले लिया है, परंतु पूर्ण प्राप्ति नहीं हुई तो बीच में शुभराग में छाया है, अशुभ राग में आताप है. समज में आया?

‘आगे कहते हैं...’ अब ... ‘संसार में रहे तब तक व्रत, तप पावना श्रेष्ठ कहा, परंतु जो संसार से निकलना चाहे वह आत्मा का ध्यान करे -’ जब तक आगे बढ़ सके नहीं तो तो वहां व्रत और तप का भाव होता है. वह है तो संसार. व्रत, तप का भाव शुभ वह है तो संसार और उसका इव भी संसार स्वर्ग. आलाला..! परंतु उससे निकलना चाहते हैं उसे क्या करना? वह बात है.

जो इच्छइ णिस्सरिदुं संसारमहण्णवाउ रुद्धओ।

कम्मिंधणाण डहणं सो ज्ञायइ अप्पयं सुद्धं।।२६।।

आलाला..! उस शुभभावमें से भी अब निकलना चाहते हैं ऐसा कहते हैं. समज में आया? आलाला..!

‘अर्थ :- जो जव रुद्र अर्थात् बड़े विस्तारइप संसारइपी समुद्र...’ महा योर्यासी के अवतार भवसिंधु—भवसमुद्र. बड़ा विस्तार अनंत भव का कारण ऐसा बड़ा सिंधु—भवसिंधु. ओहोहो..! ये ‘विस्तार संसारइपी समुद्र उससे निकलना चाहता है...’ वह राग से छूटना चाहता है. आलाला..! समज में आया? ‘वह जव कर्मइपी ईंधन को दहन करनेवाले...’ कर्म तो जड लिया है, परंतु अशुद्ध कर्म राग है उसको नाश करनेवाले. कर्म को नाश करनेवाला तो आत्मा है ही नहीं. वह तो असद्भूत व्यवहारनय का कथन है. जड को आत्मा नाश कर सकता नहीं. परंतु वह निमित्त जहां अशुद्धता का नाश होता है, शुद्ध आत्मा के ध्यान से अशुद्धता का नाश होता है तो वहां कर्म की पर्याय जैसे नाश होने की वायकात से अपने कारण से नाश होता है. पंडितज ने विभा है न. अकर्मइप पर्याय होती है ऐसा विभा है. अकर्मइप पर्याय उसके कारण से होती है. चार घाति का नाश होने से केवलज्ञान होता है कि नहीं? वह प्रश्न यवा है जाणिया यर्चा में. चार घाति कर्म का नाश होता है तो कर्म की (अकर्मइप) पर्याय होती है, जो कर्मइप पर्याय है वह अकर्मइप पर्याय होती है. घाति के नाश से केवलज्ञान होता है ऐसा कहां आया? समज में आया? बड़ी यर्चा है वह. विभा है न भैया? जूगलज! जाणिया यर्चा. प्रश्न बहुत लिया है पंडितजने. आलाला..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- ..भाव किया, परंतु काम बहुत अच्छा किया. ऐसी ऐतिहासिक यर्चा और

साधारण प्राणी को अष्टसहस्री, प्रमेयकमल मार्तंड का देजने का वजत न मिले उसको सब उसमें से मिलता है. जैसा कोई योग से जैसी कोई यर्था आ गई. दो तरङ्ग की यर्था. व्यवहार के पक्षवाला क्या कहते हैं? और सत्यार्थ पक्षवाला क्या कहते हैं? दोनों. हम तो मध्यस्थ होकर कहते हैं हों यथार्थ बात. बहुत बात अच्छी. पंडितजी का प्रभावना में बडा (योगदान है). लायक है. समज में आया? आलाला..!

यहां कहते हैं, अरे! जो जव संसार... आलाला..! वह शुभभाव भी संसार है. उदयभाव वह सारा संसार है. आलाला..! इस संसार से निकलना चाहते हैं... संसार यह है हों. स्त्री, कुटुंब, परिवार वह संसार नहीं. शरीर, स्त्री, कुटुंब, परिवार वह संसार नहीं. वह तो परचीज है. संसार तो, पर्याय में अपने स्वर्ूप से संसरण हटकर विकारभाव में आया वह विकारभाव संसार है. वह संसार है. बाहर का संसार कहां? स्त्री, कुटुंब कहां अंदर घुस गया है? वह संसार नहीं, वह तो पर की चीज है. संसार तो अपनी पर्याय में होता है, कोई पर पर्याय में संसार होता है? भोक्त भी अपनी पर्याय में होता है और संसार भी अपनी पर्याय में होता है और भोक्तमार्ग भी अपनी पर्याय में होता है. आलाला..! समज में आया?

तो कहते हैं, रुद्र विस्तार संसार. आलाला..! देजो न शब्द कैसा लिया है! 'संसारमहणवाउ रुद्दाओ' ..में 'संसारमहणवाउ रुद्दाओ' 'रुद्दाओ' शब्द है न? प्रति में रुद्र जैसा है. 'संसारमहणवाउ रुद्दाओ' घोर दुःख संसार. शुभभाव, अशुभभाव उसका इव घोर संसार. आलाला..! जैसा विस्तार संसाररूपी समुद्र (से) निकलना चाहता है 'वह जव कर्मरूपी ईंधन को...' भावकर्मरूपी ईंधन और द्रव्यकर्मरूपी असद्भूत व्यवहार से ईंधन. उसको 'दहन करनेवाला...' आलाला..! 'शुद्ध आत्मा...' भगवान पूर्ण शुद्ध चैतन्य ध्रुव इसका आश्रय लेकर सम्यग्दर्शन तो हुआ ही है, पीछे शुभभाव से संसार से निकलना है. आलाला..! तो अपना शुद्ध भगवान ज्ञानसमुद्र अतीन्द्रिय आनंद का सरोवर उसमें जा, पी पानी. आलाला..! शुद्ध आत्मा उसके ध्यान को करता है. वह स्वर्ूप का आनंद का ध्यान करता है. आलाला..! शुभ रागादि तो दुःखरूप है. शुभ रागादि तो दुःखरूप है. शुभराग दुःख स्वयं है. समज में आया?

७२ गाथा में कहा न कि आस्रव तो दुःखरूप है. ७२ गाथा कर्ता-कर्म. अशुचि, विपरीत और दुःखरूप. तीन बोल लिये हैं. पुण्य के भाव और पाप भाव दोनों अशुचि हैं, ७४ हैं. उसमें चैतन्य का किरण न आया उसमें. आलाला..! और दुःख है. तीन बोल लिये हैं. और दुःख है ईतना. ७४ (गाथा में) में दो लिये है. ७४ में अध्रुव, अनित्य, अशरण,

जुव निबद्धा चार बोव लुआ. जुव निबद्धा, अधुव, अनित्या, अशरणां. यह चार विया. द्रुःभ और द्रुःभइव विया. दो बोव विये, छ बोव विये हैं. ७४वीं गाथा में छल बोव विया है. द्रुःभ है. सुनो जरी सूक्ष्म बात. शुभभाव द्रुःभ है और उसका इव द्रुःभ है. क्योंकि शुभभाव से जो सामग्री मिलेगी... आलाला..! धन्य बात! वीतराग की वाणी मिले, तो भी वह द्रुःभका इव (है). क्योंकि उस पर लक्ष जायेगा तो राग ही होगा तुजे. पाटणीज! मार्ग ऐसा है, भाई! यह ७४ के छठे बोव में ऐसा विया है कि शुभभाव द्रुःभ है और द्रुःभ का इव है. क्योंकि जो सामग्री मिलेगी शुभ से, उस तरफ तेरा लक्ष जायेगा तो राग ही होगा तुजे.

मुमुक्षु :- वीतराग की वाणी...

उत्तर :- वीतराग की वाणी पर लक्ष जाता है वह द्रुःभ है. वाणी परद्रव्य है. ... यह वस्तु भिन्न है. वाणी और वीतराग स्वयं, ३१ वीं गाथा में उसको इन्द्रिय कहा है. जैसे ७५ इन्द्रिय हैं यह पांच. ७५ इन्द्रिय पांच है न. जैसे भावइन्द्रिय पांच. दो और देव-गुरु-शास्त्र, स्त्री, कुटुंब, परिवार वह इन्द्रिय है. तीनों को इन्द्रिय में ले विया है. 'जो इंदिये जिणित्ता णाणसहावाधियं मुणदि आदं' आलाला..! भगवान का वचन कुंडकुंदाचार्य कहे जो कोई प्राणी इन्द्रिय को 'जिणित्ता'. देव-गुरु-शास्त्र के उपर से लक्ष छोडकर... क्योंकि इन्द्रिय है वह. द्रव्यइन्द्रिय से लक्ष छोडकर, भावइन्द्रिय क्षयोपशम भाव उससे लक्ष छोडकर. आलाला..! 'जो इंदिये जिणित्ता' लोगों को ऐसा लगता है. वीतराग और वीतराग की वाणी (परद्रव्य)? वह परद्रव्य है. और 'परदव्वादो दुग्गइ' है. चैतन्य की गति उससे उत्पन्न नहीं होती है. वह तो आया १६वीं गाथा, भोक्ष अधिकार. १६वीं में आया. १६ में शुरू लुआ था यहां.

'परदव्वादो दुग्गइ' गजब बात है! 'सदव्वादो हु सुग्गइ' समझ में आया? भाई! यहां तो वीतराग मार्ग की बात है. परद्रव्य का आश्रय लेना उसमें राग ही आता है. राग वह दुर्गति है, वह आत्मा की गति नहीं. चैतन्य का वह परिणामन नहीं. आलाला..! बापु! वीतराग मार्ग समझना, अनंतकाल से उसे इस बात के उपर जोर आया ही नहीं. बाहर की सामग्री ऐसा मिलेगा, ऐसा होगा.. ऐसा होगा... आलाला..! कहा था न. पंचास्तिकाय की गाथा नहीं १७० कहा था. पहले पंडाल में. १७० गाथा है न. पाठ है. पंचास्तिकाय. पदार्थ, तीर्थकर और आगम उसकी जबतक रुचि रहेगी तबतक निर्वाण दुरतर है. श्लोक है १७० पंचास्तिकाय. है कि नहीं यहां? पंचास्तिकाय है? है. 'भीडास' है न. देजो १७०.

‘सपयत्थं’ पदार्थ की रुचि रहना, भेद है न सब? परपदार्थ है न? आह्लाहा..! नव पदार्थ में तीर्थंकर के प्रति ‘सपयत्थं तित्थयरं अभिगदबुद्धिस्स सुत्तरोइस्सा’ जब आगम पर है. उसकी रुचि से ‘दूरतरं निर्वाणं’ वह पंडाल में लिया था. ‘संयमतपसंयुक्त होने पर भी,...’ सम्यग्दृष्टि और संयम, तप आत्मा के ध्यान सहित होनेपर भी ‘नव पदार्थों तथा तीर्थंकर के प्रति जिसकी बुद्धि का झुकाव वर्तता है और सूत्रों के प्रति जिसे रुचि वर्तती है, उस ज्वको निर्वाण दूरतर है.’

मुमुक्षु :- गाथा कौन-सी?

उत्तर :- गाथा-१७०. पंडाल में कहा था. परमेष्ठीदासज! आह्लाहा..! तीर्थंकर ऐसा कहते हैं कि हमारे प्रति जबतक रस रहेगा और हमारा कहा आगम है उस पर लक्ष रहेगा और हमारा कहेवा पदार्थ है उसके उपर लक्ष रहेगा, तबतक निर्वाण मुक्ति दूर है. अे.. सेठ!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- अे छोडो, अेम कहते है तीर्थंकर. हमारा लक्ष छोडो. भगवान अैसा कहते है कि हमारी सन्मुभता छोडो, तेरे सन्मुभ ज. आह्लाहा..! बापु! वीतराग का मार्ग, सर्वज्ञ मार्ग कोई दोह्यवा है—दुर्लभ है. उसे समजे बिना, भान किये बिना संसार का अंत आता नहीं. लाभ कियाकांड करे, भगवान का आश्रय ले, नव पूर्व अनंत बार पढा, आरह अंग भी अनंत बार पढा तो क्या हुआ उससे? लाभ हुआ थोडा भी? थोडा भी संवर, थोडी भी शुद्धि (हुई)? आह्लाहा..!

यहां तो आत्मा के आश्रय से... देजो! ‘ज्ञायइ अप्पयं सुद्धं’ आह्लाहा..! भगवान आत्मा वीतरागमूर्ति प्रभु उसका जे ध्यान करता है, ध्यान करता है, उसको अशुद्धता का नाश होता है और कर्म ईंधन का नाश उसके कारण से—कर्म के कारण से नाश होता है. आत्मा उसको नाश करता है अैसा कहना असद्भूत व्यवहारनय का कथन है. आह्लाहा..! समज में आया? कर्मइपी ईंधन को दहन करनेवाला शुद्ध आत्मा उसका ध्यान. भगवान का ध्यान भी नहीं. भगवान परवस्तु है, वाणी का ध्यान नहीं, वाणी परवस्तु है. वाणी का दोपहर को आयेगा आज. सर्वज्ञ अनुसारिणी वाणी है वह पूज्य है. परंतु व्यवहार से पूज्य है. शुभभाव आता है. पूज्य ... दोपहर को श्लोक आयेगा. सर्वज्ञ अनुसारिणी वाणी अैसा कलश में आयेगा. वाणी पर है न प्रभु! जहां तक वाणी का लक्ष रहेगा तबतक शुभराग रहेगा. आह्लाहा..! शुभराग से तो बंध होगा. अबंध परिणाम उसके आश्रय से नहीं होता है. भगवान अबंधस्वरूप आत्मा है, ‘जो पस्सदि अप्पाणं अबद्धपुट्टं’

भगवान आत्मा अबद्धस्पृष्ट सामान्य है उसके आश्रय से अबंध परिणाम उत्पन्न होता है. आलाहा..! लोगों को अंकांत लगे, परंतु वस्तु ऐसी है भाई!

देओ! ये तो आत्मा के आश्रय से लाभ, परके आश्रय से नहीं. (ऐसा) अंकांत (कलते) हैं. अंकांत ही है. सम्यक् अंकांत. 'अक लोय त्रण कणमां परमार्थ नो पंथ.' आलाहा..! है ही सम्यक् अंकांत. सम्यक् अंकांत हुआ वही अनेकांत का यथार्थ ज्ञान कर सकता है. सम्यक् अंकांत हुआ वही अनेकांत का यथार्थ ज्ञान कर सकता है. आलाहा..! ऐसा भाईने विभा है न. श्रीमद्मां अम आवे छे. अक कडी शब्द आवे छे. अंनुं अक कलाक व्याख्यान थयुं. सम्यक् अंकांत अवा निजपदनी प्राप्ति हेतु सब कलने में आया है. और निजपद की प्राप्ति करते है उसको यथार्थ अनेकांत का ज्ञान (होता है). पर्याय कैसी है, राग कैसा है-उसका अनेकांत का ज्ञान उसको यथार्थ होता है. क्या वस्तु है? अक पंक्ति है.

(यहां) कलते हैं कि शुद्ध आत्मा के ध्यान से ही कर्म का नाश होता है. पर का आश्रय जितना है उसमें तो राग और विकार उत्पन्न होता है. आलाहा..! ये वीतराग वाणी. वल भी द्विगंवर संतोने कही. उस वाणी में दूसरे का भार नहीं. समज में आया? आलाहा..! निर्वाण की प्राप्ति कर्म का नाश हो तब होती है और कर्म का नाश शुद्ध आत्मा के ध्यान से होता है. भगवान पूर्णानंद का नाथ अतीन्द्रिय आनंदकंद प्रभु, उसका ध्यान ध्येय बनाकर ध्यान करते है उसको कर्म का नाश होता है. समज में आया? २७ या २८ (वर्ष में है). सारा ग्रंथ कितनी बार (देखा है). आलाहा..!

यहां तो कलते हैं, निर्वाण की प्राप्ति भोक्ष जिसको (याहिये)... भोक्ष का अर्थ क्या? पूर्ण आनंद और शुद्धि की प्राप्ति उसका नाम भोक्ष. और दुःख का सर्वथा नाश उसका नाम भोक्ष. नास्ति से लेना है न? भोक्ष—मुकाना. किससे? दुःख से. भोक्ष पूर्ण शुद्ध आनंद की प्राप्ति वल भोक्ष. शुद्ध आनंद की प्राप्ति—भोक्ष कैसे होती है? कि शुद्धात्मा के ध्यान से होता है. आलाहा..! अपनी खीज जो त्रिकावी आनंदकंद ध्रुव पडी है... ध्यान वल पर्याय है, परंतु ध्यान का विषय है वल द्रव्य है. समज में आया? ध्यान वल अवस्था है पर्याय, परंतु उसका विषय ध्रुव है. ध्रुव के आश्रय से ध्यान हो उस ध्यान से कर्म का नाश होता है. दूसरा कोई अपवास करे, व्रत पावे, ऐसा करे, वैसा करे. मलिने मलिने के अपवास करे, कर्म भरे ऐसा तीन काल तीन लोक में है नहीं. परमेष्ठीदासज! कल दोपहर को नहीं थे? दोपहर को. आया नहीं. ठीक. समज में आया? आलाहा..!

ध्यान आनंद की पर्याय, चारित्र की पर्याय, ज्ञान की पर्याय के साथ में सब पर्याय है. चारित्र की पर्याय है. आलाहा..! आनंद की पर्याय, चारित्र की पर्याय, सम्यज्ज्ञान की

पर्याय. आलाला..! केटलामुं वर्ष छे? अे ज कीधुंने. २८में आया. देजो! श्रीमद् का अेक वाक्य है. अेक घंटा व्याज्यान हुआ था उसके गांव में, ववाणिया में. भक्ति-भक्ति. भक्ति से मुक्ति, भक्ति से मुक्ति बहुत कलते थे. श्रीमद् राजचंद्र उसका २८वे वर्ष के (पत्र में है). अनेकांतिक मार्ग पण... 'अनेकांत मार्ग पण सम्यक् अेकांत अेवा निजपदनी प्राप्ति कराववा सिवाय बीज अन्व हेतुअे उपकारी नथी.' आलाला..! अनेकांतिक. अेक वीटी में तो बहुत भर दिया है. ये सब व्याज्यान हो गया है वहां. अनेकांतिक मार्ग बी सम्यक् अेकांत अेवा निजपदनी प्राप्ति. आलाला..! अे सिवाय बीज अन्व हेतुअे उपकारी नथी. 'अेम ज्ञाणी लभ्युं छे. मात्र अनुकंपाबुद्धि, निराग्रहथी, निष्कपटताथी, ... लभ्युं छे अेम ज्ञे तमे यथार्थ विचारशो तो दृष्टिगोचर थशे.' आलाला..! सम्यक् अेकांत अेवा निजपद. आलाला..! अे सिवाय अनेकांत मार्ग पण बीज अन्व हेतुअे (उपकारी छे) नहीं. जरेजरे तो सम्यज्ज्ञान के प्रति, आत्मा के प्रति अेकांत जहां आश्रय हुआ, तब ज्ञे ज्ञान हुआ वह ज्ञान, पर्याय में राग बाकी है उसका ज्ञान कर लेता है. वह अनेकांत है. आलाला..! २८वे वर्षमां हो! आलाला..!

निर्वाण की प्राप्ति. ओहो..! जिसकी आत्मा की पूर्ण शुद्धि, निर्वाण का अर्थ पूर्ण शुद्धि, पूर्ण आनंद. आलाला..! इसकी प्राप्ति कर्म का नाश हो तब होती है. दुःख का नाश, अशुद्धता का नाश, कर्म का नाश, अशुद्धता का नाश शुद्धात्मा के ध्यान से होता है. आलाला..! समज में आया? निलालभाई तो वहां तक कलते हैं अेक शब्द में. निलालभाई. पर्याय मेरा ध्यान करे तो करो मैं किसका ध्यान करुं? मैं तो ध्रुव हूं. निलालभाई हो गये हैं. पर्याय मेरा ध्यान करे तो (करो). मैं तो त्रिकाल ध्रुव सो मैं हूं. आलाला..! मेरे में, पलटना और ध्यान करना मेरे में है नहीं. प्यावा अंतर का प्यावा अैसा है. अज्ञानी को अेकांत लगे अरर! ये क्या है? पर्याय नहीं है? पर्याय है तो सिद्ध किया न? पर्याय को सिद्ध किया. मैं तो ध्रुव हूं त्रिकाल अनादि-अनंत. मैं कभी किसी से उगुं नहीं, परिणामन में आया नहीं. आलाला..! पर्याय में मैं ध्रुव आया नहीं कभी. आलाला..! अैसी मेरी चीज सच्चिदानंद प्रभु उसका तरङ्ग का अेक पर्याय का हो तो हो, ध्यान वह करे, मैं किसका ध्यान करुं? मैं तो ध्रुव हूं. आलाला..!

यहां तो लज पर तरङ्ग के ध्यान में लाल है, भोज है, यह ठराना है लोगो को. आलाला..! अरे! भगवान! सम्यक् चिदानंद प्रभु तरङ्ग जुक ज और उसके बिना अशुद्धता का और कर्म का नाश तीन काल और तीन लोक में होगा नहीं. 'अेक होय त्रण काणमां परमार्थनो पंथ.' समज में आया? आलाला..! अे सिलणना दूध सोनाना पात्रमां टकी शके. लोढानुं

पात्र होय ने नाभे तो झाडी नाभे झाडक दईने. समज में आया? आत्मनंदज! सिंहल-सिंहल. सिंहल का दूध सोने के पात्र में टिके. लोहे के पात्र में नाभे तो इट जाये. जैसे भगवान आत्मा राग से लाभ मानने जाये तो इट जायेगी तेरी चीज. अंदर आनंदकंद में ज. आलाहा..!

कल तो नहीं आया था? ज्ञान किसको कहे? स्व के ज्ञान को ज्ञान कहे. परका ज्ञान चाहे तो छ द्रव्य का हो दूसरे का और अशुद्ध संसारी का हो. आलाहा..! राजमल जेवा गृहस्थ कितना स्पष्ट करते हैं! अक तो जन्म दिगंबर में हुआ हो और उसका दिगंबर की परंपरा का लाभ अंदर हुआ. समजमें आया? सनातन धर्म में जन्म हुआ हो वह मलापुत्र के कारण से. आलाहा..! उसमें अंदर सनातन चीज क्या है उसका पता लग जाये, कथन केवली करे (जैसा) कथन वह करे. उसमें कोई तत्त्व में ईर्क नहीं. आलाहा..! सिद्ध और यौथे गुणस्थान समकित्ती के समकित में कुछ ईर्क नहीं.

यहां कलते हैं 'अतः जो संसार से निकलकर भोक्ष को चाहे...' यह बात है. जिसे राग से निकलकर पूर्ण शुद्धता की भावना हो 'वह शुद्ध आत्मा, जो कि कर्ममल से रहित अनंत चतुष्टय सहित...' (है). आलाहा..! अनेकांत किया. कर्ममल से रहित, अनंत चतुष्टय से सहित. अस्ति. कर्ममल से (रहित) नास्ति. आलाहा..! अस्ति-नास्ति. जैसे '(निज निश्चय) परमात्मा है...' भगवान जैसा परमात्मा है. 'उसका ध्यान करता है.' वह अंदर अपने परमात्मा का ध्यान करता है. 'भोक्ष का उपाय इसके बिना अन्य नहीं है.' भोक्ष का उपाय उसके बिना अनेरा नहीं.

(श्रोता :- प्रमाण वचन गुरुदेव!)

झागण वद ३, सोमवार ता. ११-०३-१९७४
गाथा -२७, प्रवचन - १२४

अष्टपाहुड चलता है. २७वीं गाथा. 'आगे आत्मा का ध्यान करने की विधि बताते हैं -' यह भोक्ष का अधिकार है न. तो भोक्ष का उपाय, आत्मा का ध्यान नाम आत्मा

का आश्रय करना वही मोक्ष का उपाय है? शुद्ध आनंदधन चैतन्यस्वरूप उसको ध्यान में ध्येय बनाकर ध्यानस्थ होना. शब्द पडा है न? 'झाणइ झाणत्थो' ऐसा शब्द है. अंतर मोक्ष का मार्ग तो ध्यानस्थ, ध्यान में रहकर ध्यान करना. ऐसा शब्द है. २७ गाथा. रागादि सब विकल्प जो है देव-गुरु-शास्त्र की भक्ति, विनय, वैयावच्य, संघमें रहना वह सब शुभराग है. उसको भी छोडकर. क्योंकि शुभराग है वह पुण्यबंध का कारण है. संघ में रहकर विनय देव-गुरु का करना, अेकदूसरे की सेवा करना, वांचणी लेना, वांचणी देना ये सब शुभराग है, यह बंध का कारण है.

मुमुक्षु :- कब छोडना?

उत्तर :- अंतर आत्मा में ध्यान करके छोडना. छोडना क्या? छूट जाता है. उत्पन्न होता नहीं उसका नाम छोडना. सूक्ष्म बात है. यह मोक्षका मार्ग ही चिदानंद ज्ञान आनंदस्वरूप उसमें द्रव्य का आश्रय लेकर अेकाकार होना, उसका नाम मोक्ष का उपाय है. बाकी कोई मोक्ष का उपाय दूसरा है नहीं. आलाला..! चाहे तो व्रत पावे, तप करे, अपवास करे, संथारा, विनय, वैयावच्य, भक्ति सब शुभराग (है). आलाला..! वह मोक्ष का उपाय नहीं. मोक्ष अधिकार है न. राग के भावबंधन से मुक्त होने का उपाय अबंधस्वरूपी भगवान आनंद और शांति का रसकंद प्रभु अकषायरस उसका ध्यान करना, उसका आश्रय लेकर लीन होना वही अेक मोक्ष का उपाय है. समज में आया? तो कहते हैं कि आत्मा का ध्यान करने की विधि बताते हैं.

सव्वे कसाय मोत्तुं गारवमयरायदोसवामोहं।

लोयववहारविरदो अप्पा झाणइ झाणत्थो।।२७।।

मुनि की प्रधानता से कथन है न. मुनि मोक्षमार्ग में हैं. तो मोक्षमार्ग क्या? कि 'सब कषायों को छोडकर...' क्रोध, मान, माया, लोभ का विकल्प आलाला..! छोडकर. 'गारव,...' छोडकर. ऋद्धिगारव, रसगारव, शब्दगारव, शातागारव सब छोडकर.

मुमुक्षु :- गारव अेटवे शुं?

उत्तर :- अभिमान-गर्व. शब्द हमको बराबर आता है, दूसरे की अपेक्षा हमारी शब्द की धारा बहुत अच्छी चलती है. ऐसा अभिमान-गारव. जैसे गर्व को छोड दे, प्रभु! तेरी चीज में अंदर जाना है और आनंद का ध्यान किये बिना आनंद की प्राप्ति होती नहीं. आलाला..!

गारव. रसगारव. अंदर में शाता, पायन हो सके हीरा-माणिक की भस्म आदि. ऐसी जहर हो उसका अभिमान हो कि हम तो ऐसा पायन कर सकते हैं, ऐसा हमारा जहर

है. आलाला..!

वह तो कर्ता-कर्म अधिकार में आया है न? पंडितजी ने याद किया. ... उसमें है. १४४ गाथा कर्ता-कर्म की. आत्मा अबद्ध है, शुद्ध है, अकेल है जैसे विकल्प में आना तेथी शुं? टीका है. पंडितजी! ऐसी टीका है अमृतचंद्राचार्य की. व्यवहारवाला हूं वह तो बात छोड़ दे, परंतु मैं शुद्ध हूं, अजंड हूं, अभेद हूं, अकेल हूं, जैसे विकल्प में आया तेथी शुं? उससे आत्मा को क्या लाभ है? आलाला..! समझ में आया? क्योंकि अकेल विकल्प का कर्ता होता है और विकल्प उसका कर्म होता है उस समय. वह तो मिथ्यात्वभाव है. आलाला..! विकल्प सो ही कर्ता. आता है न? क्लेश आता है. आलाला..! वृत्ति उठती है कि मैं अभेद हूं, शुद्ध हूं, अकेल हूं, पूर्णानंद हूं, मैं अकेल हूं ऐसा बोल तो आया न. २० गाथा २०. २० गाथा ली है. तेथी शुं? आचार्य कहे छे. यहां तक आया विकल्प से, उससे आत्मा को क्या लाभ है? आलाला..! उस विकल्प को छोड़कर चिदानंद भगवान् उपर अंतर में जाना और ध्यान में लीन होना वही भोक्ष का उपाय है.

वह कहते हैं देओ! 'गारव, मद,...' अभिमान जाति, कुल आदि का. हमारी माता ऐसी थी, हमारे पिता के कुल में घात या हिंसा घात नहीं हुई है जैसे हमारे पिता. पिता क्या? आत्मा को पिता है ही नहीं न. हमारी माता ऐसी दीवान की दीकरी थी, लडकी. उसके हम बेटे हैं. ऐसा हम त्याग दिया है. क्या प्रभु? वह तो सब बाहर की सामग्री है उसमें क्या आया तेरे? आलाला..! पूजा. हमारी पूजा तो राजा हमको मानते हैं. यह पूजा का मद. माने उसमें क्या आया? समझ में आया? अनंत सिद्ध हुआ तो सब सिद्ध का नाम भी नहीं जानते हैं. तो क्या उसका पूज्यपना यवा गया? अनंत सिद्ध हुआ. तो जबर है कि यह सिद्ध है? कोई जानते ही नहीं. तो उससे क्या हुआ? सिद्धपना यवा जाता है? और कोई माने तो ही उसकी मोटप रहती है? कोई दूसरा माने तो ही भोक्ष के मार्ग की अधिकांश रहती है? ऐसा है नहीं. आलाला..! समझ में आया?

कहते हैं कि मद छोड़ दे. मद की व्याख्या करेंगे नीचे. 'राग, द्वेष तथा मोह इनको छोड़कर...' संस्कृत में उसका व्यामोह लिया है. 'दोसवामोह' ऐसा लो. दोष अथवा मोह अथवा व्यामोह. तो 'वा' उसमें भिवा दिया. संस्कृत में ऐसा लिया है. 'रायदोसवामोह' और टीका में जरी पाठ में तो ... दोष अथवा मोह. सबको छोड़कर पर तरङ्ग की सावधानी. आलाला..! मुनि कोतो दूसरा मोह है नहीं, परंतु शिष्यादि का, शास्त्र लिखने का, शास्त्र बनाने का सावधानपना है वह छोड़ दे. ऐसा कहते हैं. क्योंकि वह पुण्यबंध का कारण

है. आलाहा..!

‘भोल ईनको छोडकर और लोकव्यवहार से विरक्त होकर...’ वह ऋणासा करेंगे. लोक व्यवहार का अर्थ करेगा. संग में रहने में परस्पर विनयाकार वह लोकव्यवहार. आप का लोकव्यवहार नहीं. श्री, कुटुंब, परिवार वह नहीं. यह लोक व्यवहार. संघ में रहने में परस्पर विनय करना, अेकदूसरे को मोटप देना, वैयावय्य-सेवा करना.

मुमुक्षु :- ... ऐसा करना चाहिये कि नहीं करना चाहिये?

उत्तर :- नहीं नहीं, करना चाहिये नहीं. होता है ऐसा, करना चाहिये नहीं. व्यवहारनय से आया है तो बताते हैं, परंतु वह धर्म नहीं. समज में आया? जैसे पंच महाव्रत का पालन वह धर्म नहीं, वह राग है. जैसे देव-गुरु-शास्त्र का विनय करना वह राग है, वह धर्म नहीं. आता है.

मुमुक्षु :- .. का कारण.

उत्तर :- कारण बिलकुल नहीं. आलाहा..! छोडने लायक है. तीर्थकरगोत्र का भाव भी राग है, अेर है, अधर्म है. आलाहा..! विषकुंभ कला है. उससे आत्मा को लाभ नहीं. वह तो बंध हुआ. आलाहा..! यहां तो मोक्ष के मार्ग का वर्णन करना है. ये तो चिदानंद भगवान के आश्रय से निर्विकल्प श्रद्धा, ज्ञान और शांति उत्पन्न हो वह स्वद्रव्य के आश्रय से उत्पन्न होती है, परद्रव्य के लक्ष से उत्पन्न होता नहीं. ऐसी बात है, भाई! आलाहा..!

‘लोकव्यवहार से विरक्त होकर ध्यान में स्थित हुआ...’ पाठ है न वह? ध्यान में स्थित हुआ आत्मा का ध्यान करे ऐसा शब्द है. पाठ है न? ‘अप्पा ज्ञाणइ ज्ञाणत्थो’ ‘अप्पा ज्ञाणइ ज्ञाणत्थो’ आत्मा का स्वभाव में रहकर, स्थिर रहकर ध्यान करना. ऐसा विकल्प में ध्यान करुं ऐसा नहीं. ऐसा करते हैं. समज में आया? सूक्ष्म बात है भाई! मोक्ष का मार्ग तो द्रव्य के आश्रय से ही उत्पन्न होता है. ‘लाभ वातनी वात निश्चय उर आणो’ नहीं आता है छल ढावा में? ‘लाभ वातनी वात’ करोड वातनी वात, अनंत वातनी वात. चिदानंद भगवान निश्चय है उसको उर आणो. आलाहा..! ‘छोडी जगत द्रंद इंद्र आतम उर ध्यावो.’ ओहोहो..! भगवान जिसमें अनंत शांति पडी है, अनंत ज्ञान पडा है, अनंत आनंद है ऐसा सामान्य स्वभाव जो ध्रुव उसका ध्यान करो. आलाहा..! आ जगतने कठण पडे अेटले बहारथी यलावी दीधो मार्ग. व्यवहार वह मोक्षमार्ग है, व्यवहार वह मोक्षमार्ग है. धूलमें भी नहीं है, सुन तो सली. जितना सर्वज्ञ ने जिनव्यवहार निमित्त हस्तावबंध जनकर कला उसका इल संसार है.

११वीं गाथा में आया है. ११वीं गाथा है न? यह तो अष्टपाहुड है. समयसार. ‘उपदेश

बी बलुधा सर्व प्राणी परस्पर करते है.' व्यवहार. क्या करते हैं? प्राणियों को. जयचंद्र पंडित भुवासा करते हैं. 'भेदरूप व्यवहार का पक्ष तो अनादिकाव से ही है.' पर्याय का लक्ष, राग का लक्ष ऐसा भेद का व्यवहार अनादिकाव से है. अक बात. 'ईसका उपदेश बी बलुधा सर्व प्राणी परस्पर करते हैं.' अकबीज्ज ऐसा कहे कि भेद करो, व्यवहार करो, ऐसा करो. ऐसा परस्पर प्राणी करते हैं. 'और जिनवाणी में व्यवहार का उपदेश, शुद्धनय का हस्तावलंब ज्ञानकर बलुत किया है किंतु उसका इव संसार ही है.' आलाला..! बलुत स्पष्ट किया है. क्योंकि ११वीं गाथा तो आत्मा के आश्रय की बात है न.

'भूदत्थमस्सिदो खलु' 'भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ।' त्रिकाव वस्तु शुद्ध ध्रुव वल शुद्धनय. उसको ही शुद्धनय कल. नय और नय का विषय भेद नहीं किया पलवे. 'ववहारोऽभूदत्थो' सर्व परिणाम अबूतार्थ, असत्यार्थ है. 'भूदत्थो देसिदो दु सुद्धणओ।' भगवानने बूतार्थ त्रिकाव सत्यार्थ को ही शुद्धनय कल है. त्रिकाव को शुद्धनय कल है. और 'भूदत्थमस्सिदो' वल बूतार्थ भगवान ध्रुव, उसके आश्रय से सम्यग्दृष्टि होता है. 'भूदत्थमस्सिदो खलु समादिद्धी हवदि जीवो' तो भुवासा करना पड कि व्यवहार का पक्ष तो अनादि का प्राणी को है. और प्राणी व्यवहार का उपदेश मांलोमांले परस्पर करते हैं. उसमें क्या आया? और जिनवाणी में बी व्यवहार का उपदेश शुद्धनय का निमित्त ज्ञानकर बलुत किया है, बलुत किया है. किंतु उसका इव संसार ही है. जिनवरदेव ने बी व्यवहार जितना कल उसका इव संसार है. शैठ! मार्ग समजना कठण है. अने अ विना तारो भव चाल्यो जय छे. आलाला..! समज में आया? जन्म-मरण का अंत आत्मा के आश्रय से होता है. कोठ कियाकांड विकल्प व्यवहार बालर से (नहीं होता). जिने कलेवा व्यवहार, जिनवरदेवने कलेवा व्यवहारनुं इण संसार छे. है? दूसरे की तो बात क्या करना? व्यवहार. व्रत ने नियम ऐसा तप ने ऐसी वयावय्य करना ऐसा चरणानुयोग में आता है न व्यवहार. क्योंकि निश्चय जलं आत्मा का भान है वलं ऐसा व्यवहार निमित्तरूप होता है, परंतु है उसका इव संसार. आलाला..! समज में आया? अत्मी ठंडी है न थोडी? ऋतु ऐसी है तो भांसी होती है. यल मिश्र ऋतु है न मिश्र. सुबल में ठंडी और टोपलर को गरमी. वल तो लो, शरीर का स्वभाव ऐसा है. यलं तो परमात्मा... आलाला..! जयचंद्र पंडितने ऐसी टीका लिजी है. बलुत स्पष्ट है.

कहते हैं, जिनवाणी में व्यवहार का उपदेश शुद्धनय का हस्तावलंब निमित्त ज्ञानकर बलुत किया है. जिनवाणी का व्यवहार में कथन जिनवाणी में बलुत है. आलाला..! किंतु

उसका इव संसार ही है. संसार ही है. अंकांत ही सम्यक् अंकांत है. आह्लाहा..! अपना चैतन्य भगवान के आश्रय से मोक्षमार्ग होता है वह सम्यक् अंकांत है. मार्ग ऐसा है प्रभु! प्रकाशज्! मार्ग तो ऐसा है. आह्लाहा..! चोर्यासी का अवतार भाई! जन्म-मरण स्वयंभूरमणु दरिया जैसे पडा है, स्वयंभूरमणु तो असंभ्य योजन में है, यह तो भवसिंधु अनंत-अनंत काल से चार गति है. भवसिंधु. ओहोहो..! उसमें से निकलना, वह तो चैतन्य भगवान पूरानंद का नाथ का आश्रय लेकर निकल सकते हैं, दूसरा कोई उपाय है नहीं. आह्लाहा..! जुओने, जयचंद्र पंडित जैसे (कहते हैं) कि भेद का लक्ष तो सबको है, पर्याय का भेद, राग का भेद और वह उपदेश मांलोमांले दोनों करते हैं और ठीक लगता है ऐसा व्यवहार कला, बडी अच्छी बात करे. बडी अच्छी बात करे.

मुमुक्षु :- व्यवहार तो होय ज ने.

उत्तर :- व्यवहार तो होता ही है. व्यवहार बिना निश्चय होता है? ऐसा मांलोमांले (उपदेश करते हैं). समयसार की ११वीं गाथा है न? ११वीं गाथा. जयचंद्र पंडितने बहुत स्पष्ट किया है. क्योंकि अकलो सत्यार्थ परमात्मा भगवान त्रिलोकनाथ उसका आश्रय करना वही धर्म का उपाय है. आह्लाहा..! दूसरा कोई निमित्त अने व्यवहार वह धर्म का कारण है ही नहीं. आह्लाहा..! समज में आया? और लोकरंजन के कारण से व्यवहार से लाभ है ऐसा कहने वाला नरक और निगोट में जायेगा. आपणो आता है भाई अष्टपाहुडमां. अष्टपाहुडमें आता है. लोकरंजन. तारणस्वामी में तो बहुत आता है. तारणस्वामी में बहुत (आता है), लोकरंजन माटे लोक राज हो ऐसा व्यवहार के आश्रय से लाभ होता है. नरक और निगोट में जायेगा. यह तो टिंगंबर की वाणी है. संतोनी वाणी. नागा बादशाहथी आघा. कहेवत नहीं आती है? नागा है न मुनि? नागा बादशाहथी आघा. किसी को गिनते नहीं. क्या? आह्लाहा..!

यहां तो आनंदनो नाथ प्रभु जिसमें अनंती ज्ञान की, आनंद की पर्याय जिसमें पडी है शक्तिरूप से, ऐसा शक्ति का साधन बनाकर शक्ति में ध्यान करना, ध्रुव का ध्यान करने से मोक्ष का मार्ग उत्पन्न होता है. वह कला था न अकबार, ४७ गाथा है न द्रव्यसंग्रह की. 'दुविहं पि मोक्खहेउं ज्ञाणे पाउणदि जं मुणी णियमा' द्रव्यसंग्रह में है. ४७ गाथा है. ४ और ७. सैताविस आप की भाषा है. 'दुविहं पि मोक्खहेउं' निश्चय और व्यवहार 'ज्ञाणे पाउणदि' अंतर द्रव्यस्वभाव का ध्यान त्राटक लगाकर... आह्लाहा..! जो ध्यान की उत्पत्ति होती है सम्यक् निश्चय ज्ञानादि वह निश्चय मोक्षमार्ग है, बाकी राग रहा उसको उपचार से मोक्षमार्ग कला है. परंतु वह ध्यान में दोनों उत्पन्न होता है ऐसा

कहा है. द्रव्यसंग्रह नेमिचंद्र सिद्धांतयकवर्ती. माणसे स्वाध्याय करना नहीं, अपना आग्रह छोड़ना नहीं और वास्तविक तत्त्व क्या है उसको पकड़ने की ताकात प्रगट करता नहीं. और मान लेते है कि हम धर्म में है, धर्म में है. लैया! आपु! धर्म का मुझ बडा है. आलाला..!

परंतु शुद्धनय का पक्ष तो कभी आया नहीं. ११वीं गाथा का अर्थ है. उसका उपदेश भी विरल है. द्रव्य के आश्रय से लाभ होगा ऐसा उपदेश ही विरल है. शुद्धनय का पक्ष कहा न. त्रिकावी ध्रुव स्वरूप उसको दृष्टि में लेना और उसका ध्यान करना वही भोक्ष का मार्ग है. उसका उपदेश विरल हो गया है ऐसा कहते हैं. उपदेश विरल हो गया. कहीं-कहीं पाते है. 'ईसलिये श्री गुरुने शुद्धनय का ग्रहण इव भोक्ष ज्ञानकर उसका उपदेश प्रधानता से दिया है.' ११वीं गाथा में जयचंद्र पंडित की टीका (भावार्थ) है.

'संघ में रहने में परस्पर.' लो! आलाला..! गुरु का, अकटूसरे का विनय करना वह भी विकल्प है. वह लोक व्यवहार है. देभा? व्यवहारनयने लौकिक कीधुं छेने भाई! द्रव्यसंग्रहमां नहि? लौकिक छे अे तो व्यवहार. आलाला..! है उसमें? विनयाचार. अकटूसरे का विनय करना वह भी राग है, विकल्प है, छोडकर अंदर ध्यान में जाओ. आलाला..! वैयावृत्य. ये मुनिओं की सेवा, मुनि मुनि की सेवा करे वह राग है, विकल्प है. हो वह दूसरी बात है, परंतु उससे छूटकर भोक्ष के मार्ग में आना वह तो उसको छोडे तब ही आयेगा. उसमें से लाभ होगा. समज में आया?

मुमुक्षु :- ...कर्तव्य बताया है.

उत्तर :- वह तो व्यवहारनय से कर्तव्य बताया है, व्यवहारनयसे. कर्तव्य है नहीं उसको कर्तव्य व्यवहारनय से कहा, अलभूतार्थ नयसे. वो तो अशुभ से बचने को व्यवहारनय को ऐसा कहा, परंतु है उसका इव संसार. आलाला..! लारे वात भाई! क्या कहते है?

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- साधु को भी होता है थोडा. अपने शिष्य, हमारे शिष्य बहुत हैं ऐसा थोडा आ जाता है. हमारा शिष्य बहुत हुआ. वह तो आ जाता है. छन्नस्थ है न. तो वह भी छोड दे ऐसा कहते हैं. हमारा ज्ञान सबसे बडा है. ऐसा बहुत लिया है अर्थ में टीकाकारने. हमारा शिष्य का परिवार बहुत है, राज्य में मान्यता है, हमारे पास तो देव आते हैं, राज हमको मानते हैं, सभा में हमारी अधिकाई है. ऐसा कोई गर्व आ जाये.

मुमुक्षु :- भावलिंगी को भी आता है?

उत्तर :- भावलिंगी को भी आता है न थोडा. छन्नस्थ है न. छोटे गुणस्थाने जरा राग है न. द्रव्यलिंगी का तो प्रश्न ही कहा है यहां. द्रव्यलिंगी तो अज्ञानी है, उसका प्रश्न

नहीं. आह्लाहा..! यह तो भावविंग है फिर भी अंदर कषाय का अंश है न? संज्वलन का अंश है न उसमें? संज्वलन का अंश छोटे गुणस्थान में तीव्र है. सातवे में मंद हो जाता है. पुरुषार्थ से लो! संज्वलन का तीव्र उदय है तो छोटा है और तीव्र-मंद उदय बड का है तो समम ऐसा नहीं. वह तो व्यवहार का कथन है. वह तो वहां बिया है पंचसंग्रह में. अध्यात्म पंचसंग्रह में दीपचंद्रज ने. कोई जैसे माने कि संज्वलन का तीव्र उदय है तो छोटा गुणस्थान है. मंद उदय होता है बड का तो समम होता है. मूढ है तुं. ऐसा जानते नहीं.

अपनी पर्याय में कषाय की संज्वलन की तीव्रता है तो छोटा है. अपने कारण से, कर्म के कारण से नहीं. छोटा गुणस्थान आता है न पंडितज! वत्तावत्तं. गोम्मटसार में. व्यक्त-अव्यक्त. गोम्मटसार में आता है. छोटी भूमिका में व्यक्त-अव्यक्त. मूल पाठ में है. व्यक्त नाम थोडा ब्याव में आये ऐसा कषाय भी है और अव्यक्त नाम ब्याव में न आवे ऐसा भी कषाय है, छोटे गुणस्थान में. गोम्मटसार में पाठ-गाथा है. व्यक्त-अव्यक्त ऐसा शब्द पडा है. आचार्यने तो गबज काम किया है! आह्लाहा..! वस्तु की स्थिति ऐसी है. आह्लाहा..!

मुमुक्षु :- गारव मद के अंदर तो आ ही जाता है.

उत्तर :- विशेष बताया है. वह तो क्रोध, मान, माया, लोभ में भी आ जाता है. गारव नहीं आ जाता है? यह कहेंगे अभी. विशेष स्पष्ट कराने को. वह आयेगा अंदर टीका में भी आयेगा. नहिलर क्रोध, मान, माया में गारव समा जाता है, मद समा जाता है. फिर भी गारव और मद विशेष स्पष्ट करने को विशेष बात कही है. आह्लाहा..! अने आ बहारना अकला लौकिक व्यवहार ने साधु ने सुधारा करनेवाला तो अज्ञान में इंसा, जाणे लाभ होगा तो मलामिथ्यात्व है उसमें. आह्लाहा..!

यहां तो लौकिक व्यवहार उसको कला, जिनेश्वरदेवने जे व्यवहार कला चरणानुयोग में वह लौकिक व्यवहार है. आह्लाहा..! व्यवहारनय को ही लौकिक कला है द्रव्यसंग्रह में. अर्थ में है, अर्थ में. कहते हैं.. आह्लाहा..! बापु! यह तो सर्वज्ञ परमेश्वर. आह्लाहा..! जिसको अक समय में तीन काव तीन लोक जानने में आवे, परंतु उससे अनंत गुना हो तो जानने में आता है. लोक और अलोक से और तीन काव से अनंतगुणा हो.. ओहोहो..! जिसकी अक समय की पर्याय में जानने की ताकात धतनी होती है, उसका कला हुआ मार्ग है. यह कोई पामर का कथन नहीं है, प्रभु का कथन है. ओ संतो जगतने जहरे करे छो के परमात्मा आम कहते हैं. आह्लाहा..! आत्मा का ध्यान करता है.

‘भावार्थ :- मुनि आत्मा का ध्यान औसा छोकर करे - प्रथम तो क्रोध, मान, माया, लोभ इन सब कषायों को छोडे, गारव को छोडे, मद जति आदि के ल्हे से आठ प्रकार का है, उसको छोडे, राग-द्वेष छोडे और लोक व्यवहार जे...’ धर्मोपदेश छोडे. धर्म उपदेश विकल्प है कि नहीं? आलाला..!

मुमुक्षु :- दिव्यध्वनि भी आती है.

उत्तर :- दिव्यध्वनि ईच्छा विना निकलती है. वहां कहां (विकल्प है)? यहां तो धर्मोपदेश कलनेवाला छन्नस्थ है उसकी बात है. वहां कहां ईच्छा है? वल तो ॐ ध्वनि निकलती है. जडकी पर्याय उत्पन्न होती है. पूर्व में तीर्थंकरप्रकृति का अंध पडा था उसके कारण से ॐ ध्वनि सारा शरीरमें से. लोठ न लवे, कंठ न लवे. समज में आया? लोठ न लवे, कंठ न लवे. ॐ औसी ध्वनि उठती है. ‘ॐकार ध्वनि सुनि अर्थ गणधर विचारे.’ बनारसीदास में आता है. बनारसीविलासमें. ‘ॐकार ध्वनि सुनि अर्थ गणधर विचारे.’ भगवानकी ॐ ध्वनि सुनते है. उसमें अर्थ आता है और सूत्र रचना गणधर करते हैं. ‘ॐकार ध्वनि सुणी अर्थ गणधर विचारे.’ आलाला..! बनारसीदास ने भी बहुत काम किया है. बनारसीदास. समजे? ॐ का बडा पद है उसमें बनारसीविलासमें. ॐ का नहीं? ॐ का. प्रमण मंत्रनुं आभुं पद छे मोटुं. आपणो अलीं छपाव्युं छे. ज्यारे आ लपमां ॐनी प्रतिष्ठा करी ने अंदर? स्वाध्याय मंदिरमां नलि है ॐ? अे ईटावीनो पत्थर छे अे. अंदर ॐ नहीं? समयसार के उपर. ईटावी का पत्थर में जब ॐकी प्रतिष्ठा की थी तब वल प्रणव मंत्र का छपाया था पाना. बनारसीविलास में बहुत अच्छा है उसमें.

यहां कलते हैं कि आलाला..! धर्मोपदेश. अेक न्याय से तो औसी बात है... आलाला..! निलावलाई भी औसा कलते हैं कि सुनना है वल दीनपणा है और सुनाना वल भी दीनपणा है. आलाला..! निलावलाई. द्रव्यदृष्टिप्रकाश तीसरे भाग में है. आलाला..! समाधितंत्र में भी औसा है. परको सुनाना वल पागवपन है. वहां तो औसा लिया है. पूज्यपाद स्वामीने तो औसा लिया है कि वकल्प उठता है कि सुनाना है वल भी पागवपना है. आलाला..! अरे! राग है न? लाई! यल तो वीतराग मार्ग है, लाई! आलाला..! यहां भी आयेगा, वल गाथा आयेगी. ‘जं मया दिस्सदे रूवं’ २८में आयेगा. यल समाधिशतक में भी औसी है. २८ में यहां आ गयी.

जं मया दिस्सदे रूवं तं ण जाणादि सव्वहा।

जाणगं दिस्सदे णेव तम्हा जंपेमि केण हं।।२९।।

कोनी साथे हुं बोवुं? २८ गाथा में आयेगा. वहां पूज्यपाद स्वामीने कला है, यहां

कुंठकुंठाचार्यने (कहा). आहाहा..! बापु! भगवान! मोक्ष का उपाय तो चिदानंद भगवान द्रव्य के आश्रय से ही उत्पन्न होता है. दूसरा कोई मार्ग नहीं है तीन काल में. 'अेक लोय त्राण काणमां परमार्थनो पंथ.' ओहो..! लोगों को दिशा पलटना कठिन लगे. पर तरङ्ग की दिशा जबतक है तबतक दशा राग की है. स्व तरङ्ग की दिशा में आते हैं तो अरागी दशा उत्पन्न होती है. समज में आया? आहाहा..! धर्मोपदेश विकल्प है. आहाहा..! दूसरा पामे तो लाभ लोगा ऐसा है कुछ? धर्मोपदेश करने से दूसरों को लाभ लो तो अपने को लाभ है ऐसा है उसमें कोई? ऐसा है नहीं. भगवान! यह तो परमसत्य की बात चलती है, भाई!

मुमुक्षु :- भारीक कांटा है.

उत्तर :- कांटा, तोलने का कांटा है. वह कांटा नहीं. माप करने का कांटा है. पंडितजि वह कहते थे. वह कांटा वागे वह नहीं. बावल का कांटा नहीं. यह कांटा तो निकालने की बात यहां है.

मुमुक्षु :- हीरा तोलने का कांटा है.

उत्तर :- हां. सोने का दागीना होता है न? सोने का दागीना. दागीना को क्या कहते हैं? अेवर—गेहना. तो पांच शेर सोना लो और सोना में लाज लो दो शेर, तीन शेर, तो उस गहने को जो पानी में तोले, पानी में, तो लाज का तोल उसमें नहीं आता. ऐसा स्वभाव है. क्या कहा समज में आया? अेक मनुष्य था उसके पास ... दागीना बहुत था अवेरात. तो वह अवेरी के पास गया. ईस दागीने में कितना सोना है कांटे बिना नक्की कलो. पीछे लाव कलो. वरना लम दूसरी जगह जाकर बेचना कि नहीं वह नक्की करुंगा. तो अवेरी कहे कि भाई अैसे कैसे? पानी में. पानी समजे? जल. अेक जल में त्राजवा में सोना और अंदर लाज और अेक बाजू में तोल पांच सेर, दस सेर. तो लाज का तोल पानी में आता ही नहीं. उसका माप तो सोना का ही आयेगा. समज में आया? लाज गौण लो जाता है, तोल ज न आवे. पाणी का स्वभाव ऐसा है. ओहोहो..!

मुमुक्षु :- .. नाभे तो आवे?

उत्तर :- अे आवतुं लशे आपणने जबर नहीं. आ पाणीमां तोलने की बात यह तो. जलमें तोलने की बात, यह बात तो लमको जबर है. जल में तोलने से पांच सेर लाज लो और दस सेर सोना लो तो दस सेर सोना आता है, पांच सेर नहीं. अैसे अंदर में सम्यज्दर्शन और ज्ञान से तोलने से अपनी चीज माप में आती है, राग माप

में नहीं आता. जैसा है, भाई! यह तो परमात्मा त्रिलोकनाथ आलाहा..! सर्वज्ञदेव का मार्ग है प्रभु! यह कोई पांच, पचास, सौ, दोसौ लोग मान ले जैसी चीज नहीं. यह तो भगवान त्रिलोकनाथ कहते हैं. आलाहा..! उसके पास गये थे और वह आया है. आलाहा..!

पाठ है न. 'लोकव्यवहारविरदो' वह लोकव्यवहार है, प्रभु! आलाहा..! धर्मोपदेश करना विकल्प लोक व्यवहार है. आलाहा..! छोड़ दे. क्योंकि उससे बंध होगा, तेरे स्वभाव के आश्रय से भोक्ष का उपाय होगा. आलाहा..! 'पढ़ना-पढ़ाना...' शास्त्र पढ़ना छोड़ दे. पढ़ना वह विकल्प है. आलाहा..!

मुमुक्षु :- मुनिने माटे छे.

उत्तर :- जिसको भोक्ष का उपाय करना है उसके लिये है. पहली श्रद्धा तो करे पहली पकड़ी जैसी. यह सब विकल्प है. अपने आश्रय से लाभ लो, परके आश्रय से बिलकुल लाभ नहीं. आलाहा..! श्रद्धा में ही बड़ी गडबड़ी है अभी तो. आलाहा..! समझ में आया?

मुमुक्षु :- स्वाध्याय तो तप है.

उत्तर :- स्वाध्याय वह विकल्प है, व्यवहार तप है, निश्चय नहीं. निश्चय में स्व-अध्याय. आनंद के नाथ में अध्याय ध्यान में लेना वह स्वाध्याय तप है. आलाहा..! मुनि का दो कर्तव्य आता है शास्त्र में. ध्यान और स्वाध्याय. ध्यान वही चीज है मुख्य परंतु उसमें रह सके नहीं तो विकल्प जैसा आता है. वह विकल्प बंध का कारण है. आलाहा..! समझ में आया? बारह अंग का ज्ञान वह भी विकल्पात्मक है जैसा लिया है. कलशटीका. कलशटीका है न? कहां आयी? ये? ये?

'ईस प्रसंग में...' देओ! 'आत्मानुभव भोक्षमार्ग है. ईस प्रसंग में और भी संशय होता है कि कोई जानेगा कि द्वादशांग ज्ञान कुछ अपूर्व लब्धि है?' बारह अंग का ज्ञान कोई अपूर्व लब्धि है जैसा कोई जाने. उसके प्रति समाधान. द्वादशांग ज्ञान भी विकल्प है. उसमें भी जैसा कहा है. उसमें भी जैसा कहा है. शुद्धात्मानुभूति भोक्षमार्ग है. भगवान पूर्णानंद का नाथ की अनुभूति वह भोक्षमार्ग है. बारह अंग का ज्ञान भी परलक्ष्मी बहुत विकल्प उठते हैं आलाहा..! 'ईसलिये शुद्धात्मानुभूति होने पर शास्त्र पढ़नेकी कुछ अटक नहीं.' देओ! अटक नहीं कुछ. आओ, विकल्प लो, अटक नहीं. शुद्धात्मानुभूति परमात्मा आनंद का नाथ जैसा अनुभव होने पर शास्त्र पढ़ने की कुछ अटक नहीं. यह राजमल टीका दोपहर को चलती है.

पढ़ना. शास्त्र तरङ्ग का जुकाव होता है तो विकल्प उठते हैं. यह तो भोक्ष के उपाय की बात चलती है न? आलाहा..! लोकव्यवहार उसको कहते हैं. आलाहा..! बारह का व्यवहार

सुधारा वल बात नली है यलं. लाल! अे शुं कलेवाल तमारा? पैसा ले छे ने. कन्याना. करियावर नली. उसकी लाला, दलेल. अपने दलेल कलते हैं. वल तो सब व्यवलार है उसकी बात यलं है ली नली. दलेल न लो वल व्यवलार है. वल तो व्यवलार ली यलं नली. आलाल..! सुधारा करो नात का, कुटुंब का, अैसा, कैसा. कौन करे? सुन तो सली. क्या लरियात है? लरियात यल अेक ली है. बाकी सब मीडा है. मर लयेगा तल क्या दुनिया को सुधारो, कुटुंब को सुधारो. तेरे क्या लाल लुआ उसमें? वल तो उसकी पर्याय से सुधरेगा, न सुधरेगा. तेरे क्या लाल लुआ उसमें? आलाल..! मार्ग यल है लाल! आलाल..! यल तो नल मुनि. परने संबंघ शुं छे? पर की दया पाल सकते नली. आलाल..! पर को मार सकते नली, परको सुभी दुःभी कर सकते नली, पर की पर्याय क्यों करे आत्मा? आलाल..! ये तो अपनी पर्याय में लो राग आता है, लैनमें व्यवलार से लो कल वल, वल ली बंध का कारण है, नाथ! आलाल..! मोक्ष का उपाय वल विकल्प (लो) बंध का कारण है वल नली. उसको छोडकर अंदर समा. शांतिस्वरूप लगवान उस तरफ की दृष्टि करके वलं लीन लो ल. वली मोक्ष का उपाय है लाल! समल में आया?

‘सम्यग्दर्शनज्ञानचारित्राणी मोक्षमार्गः’ यल मोक्षमार्ग स्व के आश्रय से उत्पन्न लोता है. व्यवलार से तो बंध लोता है. आलाल..! लिनवरने कल लुआ व्यवलार. बंध अधिकार में आता है. लिनवरने कल लुआ व्यवलार अलवि ली पालता है. बंध अधिकार में है. उसमें क्या आया? लिनवरने कल लुआ व्यवलार वल तो बंध का कारण है. वल तो अलवि ली करता है. समल में आया? आलाल..! धर्मोपदेश का, पढने का विकल्प छोड दे, नाथ! आलाल..! क्योंकि पढना लो, पल है बंध का कारण. आलाल..! वल मोक्ष का उपाय नली.

वल तो अलर प्याला है, लाल! लिले लन्म-मरल का अंत लाना लो उसकी बात है. बातें करनी लो और अपने को बडा मानना लो, लम बडा लुआ, बडा का काम किया, बलुत किया और अलिनंदन दे बडा उसको. उसमें आया क्या? आलाल..! अेय..! सेठ! लमारे सेठ को अलिनंदन देते थे तो ना कली. सेठ को अलिनंदन देते थे. बुलाया था. सेठने काम बलुत किया. सब नकली लो गया था. अलिनंदन अैसा करना, वैसा करना. सेठने यलं से लिल दया. लाल को लिला शोलावालल को. अलिनंदन लम नली लेंगे. कोथ था? कूलचंद था. वल लमें लबर नली. बालर में क्या लुआ प्रलु! अलिनंदन तो तेरे अंदर में से आना लालये. आलाल..! पाटलील! दुनिया वलाले तो संसार में बडा लो गया. धूल में क्या लुआ? वल तेरा रिपोर्ट दे, शुं कलेवाल थ? प्रमालापत्र आपे. सर्टिईकट. आ अज्ञानीओ साधारल प्राणी सर्टिईकट आपे अनी किमत केटली! कलो, परमेष्ठीदालल! अली

तो परमेष्ठीकी .. की बात है भगवान!

मुमुक्षु :- परमेष्ठी होने की बात है.

उत्तर :- हां. मोतीवावज आये कि नहीं? नहीं आये? बहुत काम होगा. तमारा भगनवावजनी वात करीअे छीअे.

‘पढना-पढाना है,...’ बात देभो तो भरा. शास्त्र की वांचनी देना वल भी विकल्प है, राग है. दुनिया साथे भेण नलि जाय आ.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- वल तो कल न, व्यवहार-व्यवहार, निश्चय नहीं. शास्त्र स्वाध्याय करके आरल अंग पढा, नव पूर्व की लब्धि दुई उसमें क्या हुआ? वल तो आ गया पहले कि आत्मा का ज्ञान बिना शास्त्र का अेकिला ज्ञान, वल लौकिक ज्ञान वल सब ज्ञान नहीं, वल सब अज्ञान है. वल आया अपने समयसार पहले कलश में. कलश में आया न? कि अजव का ज्ञान, कर्म का ज्ञान, धर्मास्ति, अधर्मास्ति का ज्ञाननपना और अशुद्ध जव का ज्ञाननपना वल ज्ञान नहीं, वल ज्ञान नहीं. ज्ञान भी नहीं और सुभ भी नहीं. आला..ला..! गजब बात है भाई! शुद्ध आत्मा को ज्ञान और आनंद है. पूर्णानंद का नाथ जो परम दशा प्रगट की उसको ज्ञान और आनंद है. उसको ज्ञाननेवाले को ज्ञान और आनंद है कि अैसा ही मैं हूं. आलाला..!

मुमुक्षु :- ...को भी अैसा कल था.

उत्तर :- पर का ज्ञानना दुःभ है. आत्मा का ज्ञान बिना अेकिला परका ज्ञानना दुःभ है. क्योंकि सुभ नहीं तो दुःभ है. आलाला..! समज में आया? ‘मुनिप्रत धार अनंतबैर त्रैवेयक उपजयो.’ तो पंच मलाप्रत आदि शास्त्र का ज्ञान नहीं करता? उसको नहीं था? शास्त्र ज्ञान नहीं करते थे? निवृत्त कितना! शुक्लवेश्या से नवमी त्रैवेयक गये. ‘मुनिप्रत धार त्रैवेयक उपजयो.’ तो उसमें ज्ञान नहीं करते थे? शास्त्र का ज्ञान नहीं था उसको? ‘पै निज आतमज्ञान बिन लेश सुभ न पायो.’ समज में आया?

मुमुक्षु :- शास्त्रज्ञान था, आत्मज्ञान नहीं था.

उत्तर :- शास्त्रज्ञान तो, कल न भाईने कल, दुःभ है. वल तो कल था. वल दुःभ न हो तो आत्मज्ञान से भी सुभ न पाया. तो पर के ज्ञान से सुभ न मिला, दुःभ है. आलाला..! गजब वातुं जापा वीतराग मार्गनी! आलाला..! परमात्मा आनंद का कंद नाथ जिसमें ज्ञान और आनंद में नहीं आवे, तब तक सब झोगट है. आलाला..!

‘पढाना है, उसको भी छोडे, ध्यान में स्थित हो जवे...’

મુમુક્ષુ :- સોનગઢ મેં સુનને કો જાતે હો ક્યોં?

ઉત્તર :- સુનને કો જાતે હૈં, યહ નિણયિ કરને કો. એમ કહતે થે એક જન. એક કો પ્રશ્ન પૂછા થા. વઢવાણ કા કેશુભાઈ હૈ, યહાં થા અભી ગયે. આપણા કેશુભાઈ નહિ? વાણિયા છે વેપારી. નવી પરણ્યા છે. ઉસકો પૂછા થા. હુશિયાર માણસ. નિમિત્ત સે કુછ હોતા નહીં, પર સે કુછ હોતા નહીં તો યહાં સુનને કો ક્યોં જાતે હો? કિ હમ સુનને ઈસલિયે જાતે હૈ કિ નિમિત્ત સે હોતા નહીં, રાગ સે નહીં હોતા યહ દઢ કરને કો હમ જાતે હૈ. પંડિતજી! ઐસા જવાબ દિયા. વહ ચલે ગયે અભી.

મુમુક્ષુ :- યહાં .. દઢતા આપી.

ઉત્તર :- દઢતા અપને સે આપી હૈ, પરસે નહીં. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...ન થાય એમ દઢતા આવી.

ઉત્તર :- ઐસે. બહુ વાતું આવી. ભાઈ! આખો સંસાર ઉથલાવી નાખવો છે. આખો સંસાર ગુંલાટ ખાઈ નાખવો. આહાહા..! મારગડા પ્રભુના જુદા ભાઈ! ‘એ હરિનો મારગ છે શૂરાનો, એ કાયરના નહિ કામ જોને. પ્રથમ પહેલા મસ્તક મૂકી વળતાં લેવું નામ જોને.’ વ્યવહારની શૂન્યતા મૂક્યા વિના ચૈતન્ય તરફ દષ્ટિ નહીં જાયેગી. ‘પ્રભુનો રે માર્ગ છે શૂરાનો.’ આહાહા..! ‘એ કાયરના...’ એ પુણ્યના પરિણામમાં રોકાનારા પામર, કાયર ઉસકા યહ કામ નહીં. સમજમેં આયા? પરમેષ્ટીદાસજી! યહાં તો યહ બાત હૈ ભગવાન! આહાહા..! ક્યા કહે? અરેરે! ત્રણ લોકના નાથના વિરહ પડ્યા. ભરતક્ષેત્રમાં ત્રણ લોકના નાથ ન રહ્યા ભરતના ભગવાન, ન રહ્યા મહાવિદેહના ભગવાન અહીંયાં. આહાહા..! એના વિરહમાં જગતે મારગડો બીજો કરી નાખ્યો. એમણે કહ્યો માર્ગ એની શ્રદ્ધામાં પણ ન આવ્યો. સમજ મેં આયા? આહાહા..!

યહાં ક્યા કહતે હૈં? ‘ધ્યાન મેં સ્થિત હો જાવે...’ ધ્યાનસ્થ શબ્દ પડા હૈ ન? ‘અપ્પા જ્ઞાણ જ્ઞાણત્થો!’ એમ શબ્દ છે. ‘અપ્પા જ્ઞાણ જ્ઞાણત્થો!’ ધ્યાન મેં સ્થિર હોકર ધ્યાન કરે. ઐસે મેં ધ્યાન કરતા હું ઐસા વિકલ્પ નહીં. ઐસા તો વિકલ્પ કા ધ્યાન તો અનંતબાર ક્રિયા. ઉસમેં આતા હૈ મોક્ષમાર્ગ મેં. વિનય, વૈયાવચ્ચ, સજ્જાય, ધ્યાન ભી અનંતબાર ક્રિયા હૈ. બાહ્ય તપ ઔર અભ્યંતર ઉસમેં ધ્યાન લિયા હૈ મોક્ષમાર્ગ મેં. વિનય, વયાવચ્ચ, સજ્જાય, ધ્યાન ઔર વ્યુત્સર્ગ. ધ્યાન કરું, ધ્યાન કરું વહ સબ તો વિકલ્પ હૈ. યહ વિકલ્પ ધ્યાન કા કારણ નહીં. આહાહા..! સમજ મેં આયા? ધ્યાન મેં સ્થિત હો જાવે. ઐસા તો ધ્યાન અનંતબાર ક્રિયા વિકલ્પ સે કિ આત્મા ઐસા હૈ, આત્મા ઐસા હૈ. વહ તો પર્યાય મેં રહકર, દ્રવ્ય કો ભિન્ન જ્ઞાનકર, દ્રવ્ય ઐસા હૈ, ઐસા હૈ કહતે હૈ. પરંતુ પર્યાય મેં ખડા હોકર દ્રવ્ય

में ऐसा है, ऐसा है. परंतु पर्याय को द्रव्य में जुकाया तब यथार्थ ध्यान होता है. तो पर्याय को द्रव्य में जुका दे. पर्याय में रहकर यह द्रव्य है... यह द्रव्य है... वह तो विकल्प है. ऐसा कहते हैं. समझ में आया? आलाला..! पर्याय में जडा रहकर यह द्रव्य है... यह द्रव्य है, वह तो विकल्प है. उस शब्द में कारण मूका है उसमें. ध्यानस्थ ध्याये. आलाला..! गजब बात है! संतो की ओक ओक वाणीमां बडा गर्भ भरा है. ध्यान हुआ नहीं, परंतु यह मैं ध्यान करता हूं, ऐसा हूं, ऐसा विकल्प में आया वह ध्यान नहीं.

मुमुक्षु :- ध्यान, ध्याता, ध्येय...

उत्तर :- विकल्प नहीं. छह ढावा में आता है. ज्ञेय, ज्ञाता ज्ञेय का विकल्प नहीं, भेद नहीं. आलाला..! जैसे ध्यान में स्थित हो जावे. यह अर्थ किसका किया? ध्यानस्थ.

‘ईसप्रकार आत्मा का ध्यान करे.’ ‘ध्यानस्थ ध्याये.’ आम ध्यान करे के यह पर्याय है, यह द्रव्य है, यह अशुद्ध है, यह मैं जानता हूं. परंतु पर्याय में रहकर यह है, ऐसा है (करे) वह ध्यानस्थ नहीं, वह ध्यान नहीं. आलाला..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- पर्याय में जडा रहकर (विकल्प करे कि) द्रव्य यह है वह ध्यान नहीं. वह पर्यायबुद्धि में पडा है वह तो. पर्याय से द्रव्य भिन्न रह गया. जीणी वात है न भगवान! आलाला..!

‘ज्ञानत्थो ज्ञाणइ अप्पा’ ईतना शब्द रभा है. अंदर में ध्यानमां स्थित रहने ध्यावे. भिन्न रहकर ध्यावे कि यह ऐसा है, ईसा है, वह वस्तु बंध का कारण है. हवे अेमां पूछशे कोई कि कथाय में तो सब आ गया गारव आदि मट ने. तो भिन्न क्यों कला? वह भुवासा करेगा.

(श्रोता :- प्रमाण वचन गुरुदेव!)

झागण वट ४, मंगलवार ता. १२-०३-१९७४
गाथा -२७ थी २९, प्रवचन - १२५

... गारव अने मट को छोडकर अपने आत्मा का आश्रय लेकर ध्यान करे यह भोक्ष का उपाय है. अंतर चैतन्य द्रव्यस्वभाव ध्रुव भूतार्थ सत्यार्थ पदार्थ त्रिकाल उसका आश्रय करना, उसमें ओकाग्र होना वह भोक्ष का उपाय है. बाकी सब बात व्यवहार की है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- यह रागादि, विनय आदि कला न. वैयावच्य, धर्मोपदेश, पढना-पढाना यह सब विकल्प राग है. व्यवहार व्यवहारनये तो लोकव्यवहार है. ... पर्यायि प्रगट हो वही व्यवहार है. सद्व्युत्त व्यवहार. निश्चय तो त्रिकावी आनंदकंड प्रभु ध्रुव निश्चिय वह निश्चय है, और उसके आश्रय से मोक्षमार्ग सख्या निश्चय प्रगट हो, निश्चय मोक्षमार्ग प्रगट हो वह भी व्यवहार है. निश्चय मोक्षमार्ग वह पर्यायि है. पर्यायि है वह द्रव्य की अपेक्षा से व्यवहार है.

मुमुक्षु :- जैनधर्ममां आवा व्यवहार होय?

उत्तर :- जैनधर्म में ऐसा व्यवहार करने में आता है. जीर्णी वात छे. वह रसस्यपूष्ण चिह्नी में लिया है. परमार्थ वचनिका में लिया है बनारसीदासने. पंचाध्यायी में है. यह तो बनारसीदास तो योज्जा साधारण शब्द में लिया है कि अपना द्रव्यस्वभाव शुद्ध त्रिकावी वही निश्चय है और मोक्षमार्ग साधना वह व्यवहार है. मोक्षमार्ग निश्चय मोक्षमार्ग साधना वह व्यवहार है. समज में आया?

मुमुक्षु :- अमे तो अमे समज्जने व्यवहार करता राग अने राग करता करता..

उत्तर :- अे तो असद्व्युत्त व्यवहार. समज में आया? छे अही मोक्षमार्ग (प्रकाशक)? आ? मोक्षमार्ग को साधना वह व्यवहार. पर्यायि है न? और शुद्ध द्रव्य अक्रिय सो निश्चय. ध्रुव निश्चिय है न? उसका परिणामन कहां है ध्रुव में? परिणामन तो पर्यायि में है. वह लिया. परमार्थ वचनिका है. वह पहले विभी थी बनारसीविलास में. वह छप गयी पीछे. मिलती नहीं लोगों में, कला पाडो बहार. बहुत हजर छपी थी. १९९० की साल पहले की बात है. ९० की साल पहले .. ओहोहो..! ये तो बड़ी अच्छी है. बाहर में तो है नहीं. तो पीछे बहुत पुस्तक छपवाया. मोक्षमार्ग में पीछे नाज दिया तीनों.

क्या कहते है देओ! 'अंतर दृष्टि के प्रमाण में मोक्षमार्ग सधे.' अंतर आनंदस्वरूप भगवान ध्रुव, अंतर दृष्टि, अंतर ज्ञान अने अंतर की स्थिरता द्वारा मोक्षमार्ग सधे. 'और सम्यग्ज्ञान स्वरूपायरण की कणिका जगने पर...' और सम्यग्ज्ञान स्वसंवेदन, राग से भिन्न होकर स्व-अपना, सं-प्रत्यक्ष, ज्ञान का वेदन 'और स्वरूपायरण की कणिका' तीन ओल लिया. अंतर दृष्टि, स्वसंवेदनज्ञान और स्वरूपायरण. स्वरूपायरण यौथे गुणस्थान में अनंतानुबंधीका अभाव होता है षतना स्वरूप आयरण यौथे गुणस्थान में होता है. यह कणिका जगने पर अंतर दृष्टि के प्रमाण में मोक्षमार्ग सधे और सम्यग्ज्ञान स्वरूपायरण की कणिका जगने पर मोक्षमार्ग सख्या. तब मोक्षमार्ग सख्या. आहोहो..!

वस्तु चिदानंद भगवान पूर्ण आनंद ध्रुव वह निष्क्रिय है. उसमें परिणामन है नहीं, वह कूटस्थ है, उसका आश्रय करके जो अंतर दृष्टि हुई, अंतर ज्ञान स्वसंवेदन हुआ, स्वरूपाचरण की कणिका जगती उसका नाम सय्या भोक्षमार्ग है. भोक्षमार्ग को साधना वह व्यवहार है.

मुमुक्षु :- साधने का प्रयास.

उत्तर :- ओ पर्याय-पर्याय. भोक्षमार्गने साधवुं ओ पर्याय ये व्यवहार है. द्रव्य वह निश्चय और पर्याय वह व्यवहार है. वह पंचाध्यायी में आया न पंडितज! पर्याय वह व्यवहार है. भेद हुआ न पर्याय? तो व्यवहार है. भेद हुआ. वह तो आपणो आ गया न उसमें कि अभेद वह द्रव्य अने भेद ते गुण. यहां गुण लिया, परंतु भेद वह पर्याय है. गुण.. गुण की पर्याय लक्ष में आती है. सम्यक् निश्चय सम्यक्दर्शन, निश्चय सम्यक्ज्ञान, निश्चय स्वरूपस्थिरता वह तीनों पर्याय हैं. तो त्रिकावी द्रव्य जो है वह निष्क्रिय है और परिणामन जो होता है सम्यक्दर्शन, निश्चय सम्यक्ज्ञान आदि वह पर्याय है, वह तो व्यवहार है. आलाला..! बाहर के व्यवहार तो क्यांय रत्वा तुम्हारा अने दया, दान, व्रत ने विकल्प ओ व्यवहार असद्भुत तो क्यांय रही गया. पण भोक्षमार्गमां भगवानने ... समज में आया? आलाला..! जूओने! परमार्थ वचनिका. बनारसीदास. बनारसीदासने लिखा है. पहले जब वांछी त्यारे तो ओलोलो..! आ वात गुम क्यों रह गयी? बनारसी विवास में. बनारसी विवास में है. एगरों पुस्तक बाहर आ गये हैं.

शुद्ध स्वरूप शुद्ध द्रव्य अक्रियरूप है. इसप्रकार निश्चय-व्यवहार का स्वरूप सम्यक्दृष्टि ज्ञानता है. मिथ्यादृष्टि को व्यवहार क्या और निश्चय क्या उसकी कुछ जबर नहीं. आलाला..! मूढ जव न ज्ञानता है, न मानता है, मूढ जव बंधपद्धति को साधकर भोक्ष कलता है. राग की क्रिया साधकर माने कि हमारे भोक्ष होता है, हम भोक्षमार्ग में है. आलाला..! मूढ जव. यह बात ज्ञाता नहीं माने. धर्मी ऐसा नहीं माने कि राग से धर्म होता है और राग से भोक्षमार्ग होता है. धर्मी ऐसा नहीं माने. इसलिये बंध के साधने से बंध सधता है, भोक्ष नहीं सधता. आलाला..! लांबी वात छे. अध्यात्म संदेश में यह सब व्याख्यान आ गया है. अध्यात्म संदेश है? पुस्तक अध्यात्म संदेशने? तीनों चिह्नी का व्याख्यान आ गया है. स्पष्टीकरण. रहस्यपूर्ण चिह्नी, परमार्थ वचनिका, उपादान-निमित्त. तीन चिह्नी है बनारसीदास की. उसमें ढावा है भोक्षमार्ग प्रकाशकमें पीछे. उसका व्याख्यान हुआ है. अध्यात्म संदेश है कि नहीं? पंडितज! अध्यात्म संदेश मिला है? पंडितज को यहां ले ज्ञाना. भेट का पुस्तक है उसमें जो उसको लेना हो वह ले लेना. दे देना, वह मांगते नहीं. यहां मुझे दूसरा कलना है. यहां भेट का पुस्तक बहुत है. तो उसमें उसे जो जो चालिये उसको दे

देना. सारा क्पाट भरा है. दो पंडित को दिया. तुम्हारे थोडा बेना हो तो बे बेना. यहां आये तो बे जाओ तो भरा. पुस्तक छे त्यां. पंडितजो को भी बता देना थोडा. वल क्पाट में से. आत्मवैभव, आत्मा... शुं कहेवाय? प्रसिद्धि. अध्यात्म संदेश औसा-औसा घण्टा पुस्तक पड्या है भेटना. तो पंडित लोगो को दे दो. आहाहा..!

यहां कहते हैं, अलीयां कहे छे आपणो. त्यां तो अे वात आवी. यहां तो 'सब क्पायो को छोडना कहा है...' यहां प्रश्न चलता है अब. 'उसमें तो सब गारव मटाटिक आ गये फिर इनको भिन्न-भिन्न क्यों कहे?' प्रश्न उठा. 'उसका समाधान इसप्रकार है कि ये सब क्पायो में तो गर्भित हैं, किंतु विशेषरूप से बतवाने के लिये भिन्न-भिन्न कहे हैं.' उसका भास विशेष बताने को गारव और मट को क्पाय से भिन्न कहने में आया है. 'क्पायकी प्रवृत्ति इस प्रकार है - जो अपने लिये अनिष्ट हो उससे क्रोध करे, अन्य को नीचा मानकर मान करे, किसी कार्य निमित्त क्पट करे, आहाराटिक में लोभ करे. यह गारव है वल रस, ऋद्धि और शाता औसे तीन प्रकार का है...' रस गारव, ऋद्धि गारव और शाता गारव. टीका में शब्द गारव लिया है अेक. शब्द का गारव लिया है. वल टीका है न उसमें. हमको शब्द आता है, बराबर हम बोल सकते हैं औसा अभिमान. रस गारव, ऋद्धि गारव. अपनी बडी ऋद्धि थी. हम तो बडा करोडपति था और हमने दीक्षा ली है. और हमको माननेवाला बडा बडा राजा है औसी ऋद्धि का गर्व छोड देना चाहिये. उसके बिना अंतर का ध्यान होगा नहीं. आहाहा..! शाता गारव. शरीर बहुत सुंदर हो. शाता. हमको तो ७०-८० वर्ष हुआ कभी सुंठ चोंपडी नहीं. सुंठ-सुंठ. कभी रोग आया ही नहीं. औसा गर्व करे. क्या है? यह तो शरीर जड की दशा है. शाता-अशाता हो, रोग आटि आता है. आहाहा..! गर्व न करना औसा कहते है. 'ये यद्यपि मानक्पाय में गर्भित हैं तो भी प्रमाद की बहुलता इनमें है इसलिये भिन्नरूपसे कहे हैं.' वो!

अब 'मट - जाति,...' का मट. माता का पक्ष. हमारी माता दिवान की लडकी है, राजा की लडकी है. सीधई की. सीधई शुं कहते है? संघवी. सीधई की लडकी है. तो क्या हुआ उसमें तेरे? औसा गर्व न करना. 'वाल,...' होता है शिष्यका, आबड़ का, पुस्तक का गर्व नहीं करना. 'कुल,...' पिता का. पिता का कुल हमारा, पिता का कुल बडा चक्वर्ती सारा राजवंशी हम हैं. राजवंशी आत्मा है ही नहीं. 'रूप,...' शरीर का सुंदर रूप, कामदेव जैसा रूप हो. अभिमान करे कि हमारे जैसा कोई नहीं. अरे! रूप तो राज है. आहाहा..! सनतकुमार को रूप का गर्व हुआ तो शरीर में र्थयुं पड गई. कीडा पडा. सनतकुमार चक्वर्ती.

आलाला..! उसमें इप का गर्व क्या? इप वल तो माटी धूल है. अक क्षण में पलट जाये. ज्वात-ज्वात क्या कलते हैं? कीडा पड जाये. आलाला..!

कल था न? अक अलेन की आत नलीं कली? दीकरीनी अक वात लती. लाठीनी दीकरी लती अक. बे वर्षनुं लगन. इपाणी छोडी. इपाणी अलु लती. शीतणा नीकल्या शीतणा. शीतणा समज्या ने? माता. अे दाणा दीठ एयण. दाणा दीठ कीडा पड्या. एयण-एयण. अक अक दाणे एयण. छोटी उंमर, बे वर्षनुं लगन, इपाणी. आम तणाईमां नाजे. इपाणुं शरीर लतुं ल्यो! आम करे त्यां लजरो एयणो आम नीकणे. आम करे तो लजरो एयणो आम. गादी-गादी शुं कले छे? गादलामां सुवाडे. पीडा... पीडा... आ! अेम ओली बियारी. मरवानी तैयारी लवे. अे मा! आ! में आवा पाप आ लवमां कर्मा नथी. आ शुं थयुं? माराथी सलन थातुं नथी. सूते जाय. आम पडे. एयण अक अक दाणे एयण. आ इप क्या है धूल? आलाला..! किसका गर्व करना? सनतकुमार को गर्व लुआ तो एयण पडी गई अंदर, ज्वात पडी गई. थूक. धूण-माटी है. माथा में अक ज्वात पड जाती है. अैसे करे तो एयणु नीकणे. एयणु नाम कीडा. आलाला..! किसका मद करना?

और 'तप,...' का मद. लम अलुत तप कर सकते हैं. मलिन-मलिनाना अपवास करते हैं अैसा लूजा जाते हैं. क्या है? 'अल,...' का मद. सुलमट. 'विधा,...' का मद. शास्त्र सीजा लो उसका विधा का मद. 'अैश्वर्य -' मद. अपनी मोटप लो कोई आचार्यपद आदि पदवी मिला लो. 'ईनका लोता है, वल न करे. राग-द्वेष प्रीति-अप्रीति को कलते हैं, किसी से प्रीति करना...' यलं क्या कलते हैं? यल सब छोडकर, यल छोडे तो आत्मा का ध्यान लो सकता है. लगवान आत्मा में अंदर लीन लोना, आलर के आश्रय में विकार छोडे, छोडे तो अंदर जा सके. अैसी कल्पना में कल्पना में रहे तो अंदर कैसे जा सके? आलाला..! अने धर्म अने मोक्ष का उपाय तो स्वद्रव्य के आश्रय से है. बीजो कोई मार्ग है नलीं. आलाला..!

'लक्षण के ल्द से ल्द करके कल. मोल नाम पर से ममत्वभाव का है, संसार का ममत्व तो मुनि के है ली नलीं, परंतु धर्मानुराग से शिष्य आदि में ममत्व का व्यवहार है, वल ली छोडे.' यल मेरा शिष्य है अडा लुशियार. छोड, क्या शिष्य और गुरु है कलं तत्व में? आलाला..! यलं तो आत्मा तरङ्क का जुकाव, ध्यान... अे शब्द आवे छे ने कणशमां नलि? निल्रत-निश्चित. निल्रत. ये कलश में आता है निल्रत. निल्रतनो अर्थ कल्पना रहित, चिंता रहित. अक कणश में आता है. अमृतचंद्राचार्य का. आलाला..! निल्रत. जिसको कल्पना नलीं, चिंता नलीं, किसी प्रकार की. धार्मिक विकल्प की

चिंता नहीं जिसको. आलाला..! वह आत्मा का अंदर दर्शन, आनंद का दर्शन कर सकता है.

भगवान् पूरानंद ध्रुव उसके उपर दृष्टि कब जाये? कि बाहर से सब विकल्प की महत्ता छोडकर, दुनिया हमको जैसे मानते हैं, हमारा पद बडा है-झडा है, उसमें रुक जाये तो अंदर नहीं जा सके. अने अंतर गये बिना धर्म की पर्याय-मोक्ष का उपाय नहीं सध सकता. आचार्य मोक्षमार्ग में यह कहते हैं. ओलो..! 'ये ध्यान के घातक भाव हैं इनको छोडे बिना ध्यान होता नहीं है, इसलिये जैसे ध्यान हो वैसे करे.' अब २८.

'आगे इसी को विशेषरूप से कहते हैं -' आगे कहते हैं अब.

मिच्छत्तं अण्णाणं पावं पुण्णं चएवि तिविहेण।

मोणव्वएण जोई जोयत्थो जोयए अप्पा।।२८।।

आलाला..! भाषा केवी छे जेयुं! ओवामां आव्युं एतुं ने? 'झाएइ झाणत्थो' २७मां अेम आव्युं एतुं. 'झाएइ झाणत्थो' अहीयां आव्युं 'जोयत्थो जोयए'.

'अर्थ :- योगी ध्यानी मुनि है, वह मिथ्यात्व...' को छोड दे. मिथ्यात्व छोडे बिना अंतर का ध्यान हो सकता नहीं. आलाला..! मिथ्यात्व, .. आदि घणुं मिथ्यात्व का प्रकार है न. उसमें टीका में तो बहुत लिया है सब.

मुमुक्षु :- .. पहले छोडे.

उत्तर :- पहले ही छोडे. उस समय उसको ध्यान करना है न. तो ध्यान करते समय मिथ्यात्व का अभिप्राय नहीं होना चाहिये इतनी बात है. वह तो पहले योगी हुआ है, परंतु योगी हुआ पीछे पणुं कोई शक्य घुस जाये तो छोड देना. जीणुं वात छे. श्वेतांबर आदिमें है वह सब मिथ्यात्व मार्ग. उस मिथ्यात्व को न छोडे तो अंदर ध्यान न हो सके जैसा कहते हैं. सूक्ष्म बात है, भाई! समज में आया?

'मिथ्यात्व, अज्ञान,...' यह तो छोडने की बात करते है न ध्यानमें? और 'पुण्य-पाप इनको मन-वचन-काय से छोडकर...' कोईपणुं विपरीत अभिप्राय का अंश नहीं रहना चाहिये. जे विपरीत अभिप्राय का अंश रहेगा तो अंतर्मुख ध्यान नहीं हो सके. आलाला..! समज में आया? और अज्ञान जे रह जाये तो भी अंतर का ध्यान नहीं हो सके और पुण्य-पाप का प्रेम रह जाये, भाव का-शुभ-अशुभभाव का प्रेम रह जाये तो अंदर ध्यान नहीं हो सके. आलाला..! ये तो भाई जिसको आत्मा का कल्याण करना हो उसकी बात है. आलाला..! मोक्ष का अधिकार है न? मोक्षप्राप्त है न? तो उसका उपाय तो स्व चैतन्यमूर्ति निष्किय द्रव्यस्वभाव उसका अवलंबन लेना, उसमें दृष्टि का पसरना, ज्ञान की पर्याय को उसमें ध्रुव को ज्ञेय बनाना और स्वरूप में स्थिरता करना वह स्वद्रव्य

के आश्रय से होता है. तीन लोक का नाथ, समवसरण अने तीर्थकर वाणी हो, उसके लक्ष से तो राग ही होता है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- वस्तु सम्यग्दर्शन अटले क्या? पूर्णानन्दनो नाथ आलाहा..! ध्रुवस्वरूप जिसकी दृष्टि में निर्विकल्प प्रतीत में आ गया वह यीज है. वहां से धर्म की शुद्धता होती है. कलो, सेठ! दान दिया, पैसा दिया उससे धर्म हो जायेगा. देरासर बना दे पांच-पच्चीस करोड रूपये का.

मुमुक्षु :- सब मानकषाय है.

उत्तर :- मानकषाय अेक बाजु रजो. मान से करते है तो पाप. परंतु यह तो शुभभाव से करे. धर्मानुराग होता है वह राग भी बंध का कारण है. जीणी वात भगवान! वीतराग मार्ग आ तो त्रण लोकना नाथ सर्वज्ञ परमात्मा अनंत कह गये, वर्तमानमां परमात्मा बिराजते है महाविदेह में. वहां गये थे कुंडकुंदाचार्य. वहां से आकर यह शास्त्र बनाया. तेरा कल्याण करना हो तो प्रभु! भगवान तो जैसे कहते हैं. आलाहा..! भाई! तेरी द्रव्यशक्ति अनुप अमाप ऐसी पडी है अंदर. इस द्रव्यशक्ति का अवलंबन और आश्रय लेना वही मोक्ष का उपाय है, बाकी सब बातें है. समज में आया? जगत को उपदेश देकर प्रभावना करो. उपदेश देना वह भी विकल्प है. वह तो आ गया कल, धर्मोपदेश पढना, पढाना.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- यावे पाण, हो ये बंध का कारण है.

मुमुक्षु :- .. बहु इेलावो थाय.

उत्तर :- लज्ज पोतामां ठेकाणा नहि अने अेनामां कोण करतो एतो? लज्ज जैनना माणसोने जैननी जबर नहीं, जैनपना कैसा है, मोक्षमार्ग उसकी तो जबर नहीं और युरोप और अमेरिका में इेलाव करना है. वह सब विकल्प है राग. और अपना क्या है, अपना करना उसकी तो जबर नहीं. भाई! यहां कोई सिद्धारीश कुछ चलती नहीं वीतरागमार्ग में.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- सिद्धारीश तीन काव में कहीं नहीं चलती. वीतराग मार्ग है यह. आलाहा..! उसकी श्रद्धा और ज्ञान के लक्ष में तो ये नक्की करे. ये नक्की तो करे. मैं चिदानंद ध्रुव नित्यानंद प्रभु, आनंद और ज्ञान का सागर मेरा स्वभाव, उस तरफ के जुकाव से आश्रय से जो पर्याय प्रगट हो वही धर्म है, बाकी सब बातें हैं. आलाहा..!

मुमुक्षु :- जन्मजात हो.

उत्तर :- जन्मजात द्विगंवरने तान पणु के दि' छे? अे आपणु कहेता एता भाई. ईन्द्रवाल था न? जयपुर. शास्त्री. वल कहेते थे कि द्विगंवर में जन्मे उन सबको भेदज्ञान है. अरे..! तानेय कांई न मणे. जन्मजात क्या हुआ उसमें?

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- हो गये. बराबर है. तो जन्मजात हुआ है. आलाला..!

यहां तो अंतर स्वरूप द्विगंवर नाम द्विग् नाम आकाशने जेम वस्त्र नथी, अेम जिसको विकल्पनी लागणी नहीं इसमें. निर्विकल्प आनंद का घाम परमात्मा अंदर चिदानंद प्रभु अतीन्द्रिय आनंद सागर से डोलते है. जिसमें अतीन्द्रिय आनंद सागर अतीन्द्रिय आनंद छवोछल भरा है. आलाला..! उस तरफ़ की दृष्टि, ज्ञान और स्थिरता करना वही अेक मोक्ष का मार्ग है, अस. बाकी बधी लाज वात करे. 'लाज वातनी वात निश्चय उर आपणु. छोडी जगत द्रंद ईंद आतम उर ध्यावो.' आत्मा ध्यावो प्रभु! आ वस्तु छे, भाई! थोडुं क्युं घणुं.. लजे छेने? थोडुं लज्युं घणुं करीने ज्ञाणुते. लगन में लिजते हे न? अही परमात्मा कहे छे के बापा! मैं तो ईतना कलता हूं उसमें से ज्ञान लेना तुं. आलाला..! जिसे अपना चिदानंद प्रभु दृष्टि में लेना है, ज्ञान में वेदना है, चारित्र में स्थिर करना है (वल) पर का आश्रय छोड दो. चाहे तो भगवान की वाणी सुनना वल भी राग है. आकरी वात भगवान! भगवान की भक्ति करना, त्रिलोकनाथ साक्षात् परमात्मा हो समवसरण में, उसकी भक्ति अनंतबैर की.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- जितना राग है उतना तो है, परंतु वल बंध का कारण है. राग आता है दूसरी बात है. होता है व्यवहारनय का विषय, परंतु है बंध का कारण. उसमें रुचि नहीं. रुचि बिना आता है. आलाला..! तारे आकरुं काम. व्यवहार आता है जरूर, गणधर भी सुनते हैं. है विकल्प-राग. यल नक्की करे बिना उसकी दृष्टि शुद्ध नहीं होगी. आलाला..!

भगवान अेम कहेते हैं कि प्रभु! अमारी सामे तुम देजते हो. तेरी सामु देज. आलाला..! क्योंकि हमारे सामने देजने से तुजे तो विकल्प (होगा). हम परद्रव्य है. तो 'परदव्वादो दुग्गइ' परद्रव्य के लक्ष से तुजे राग ही आयेगा. वल चैतन्य की गति नहीं. आलाला..! समज में आया? ओहोहो..! तीर्थकर जैसे कहे कि हम छन्नस्थ जल थे... समज में आया? आहार लेने को जते थे. आहार है उसको. निहार नहीं. तीर्थकर को जन्मसे आहार हो, जन्म से निहार तो नहीं. तीर्थकर. आहार हो. वल दीक्षित होते हैं तो आहार होता है, निहार नहीं. परंतु कहेते हैं कि हमको आहार देने का भाव भी शुभराग है. समज में

आया?

अहुत वर्ष पहले चर्चा हुई थी. भाई तमारे पोपटवावभाई साथे. वेवाई. १९७७नी साल. ७७-७७. २३ ने ३० = ५३ वर्ष हुआ. वह भगवती में पाठ है श्वेतांबर में कि रेवतीने आहार दिया साधु को. बात तो सब जूठी है. भगवान को रोग हुआ तो यह मुनि आहार लेने को सिंह अणुगार थाय. सिंह अणुगार. वह आहार लेने को गये अने अेक रेवती नाम की भाई थी उसने अपने घर माटे आहार बनाया था अश्व माटे. अने अेक भगवान माटे पाण बनाया था. रोग था न भगवान को? तो उनके बनाया न लिये उसके अश्व माटे बनाया था वह आहार लिया. तो आहार दिया तो परितसंसार किया जैसे पाठ है. आहार देनेवाले जव को संसार कट हो गया. कदा भाई, यह बात हम को बैठती नहीं. आहार दिया न मुनि को? तो संसार अल्प हो गया. ऐसा है नहीं.

मुमुक्षु :- ... भी ऐसा कहते हैं.

उत्तर :- ऐसा कहते हैं. वह राग है, पुण्य है, संसार कट नहीं होगा. संसार कट तो अपने द्रव्य के आश्रय से होगा.

मुमुक्षु :- अल्प हो जायेगा.

उत्तर :- वह अपने आत्मा के आश्रय से, पर से नहीं. नरक गये तो पाछा फिर नरक जायेगा. उसमें क्या? कहते हैं न, 'अेक वार वंटे जो कोई नरक पशु न होई' पाण इरी पछी नरक-पशु जाशे, अे भवमां नहि जाय कदाचित. यहां तो मार्ग ऐसा है. सम्मेटशिअर की वंदना करे तो भव अल्प हो जायेगा. धूलेय नहीं होगा. अेक साधु आये थे. बात की थी उसने.

मुमुक्षु :- .. चक्कर लगाते हैं.

उत्तर :- कौन लगाते हैं? शुभभाव हो तो हो. शुभभाव आता है तो ऐसा हो. परंतु है नहीं, संसार का कट-नाश नहीं. भाव आता है व्यवहार, परंतु व्यवहार बंध का कारण. देयबुद्धि से आता है. आलाहा..! कठण वात जगतने. वह चर्चा हुई थी. महावीरकीर्ति आये थे न. यहां आये थे. ईस ओरडी में, ईस ओरडी में. वह कमरा है न बाहर? महावीरकीर्ति आये थे यहां, चार दिन रहे थे. उसने ऐसा कहा कि हमारे पास अेक पुस्तक है उसमें लिखा है कि सम्मेटशिअर की जात्रा करे तो जप भवे भोक्ष जाय. कहा, वह वाणी भगवान की नहीं. ये कमरा है न कमरा? ईस कमरे में उतरे थे बाहर. बाहर का कमरा है न उसमें. तो शाम को मैं आहार करता हूं न. आहार करके फिरता हूं न थोडा. तो बैठे थे. हम पैर नहीं छूते. बैठे थे अस ईतना. तो बात निकली. विरोध नहीं करते थे.

... तो बात निकलते जैसे निकली कि हमारे पास पुस्तक है. श्वेतांबर में है न एक शेत्रुंजय... शुं कहेवाय? शेत्रुंजय मालात्म्य. जैसा एक सम्मेलशिभर का मालात्म्य का पुस्तक था उसके पास. क्या है? क्या विभा है उसमें? कि एक बार वंदन जो करे तो ४५ भव में मोक्ष. परद्रव्य के आश्रय से भव का नाश हो वह वीतराग की वाणी नहीं. चाहे तो .. विभा हो.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- किसमें भी विभा हो. परद्रव्य के आश्रय से संसार घट जाय जैसा वचन हो वह वीतराग का वचन नहीं, वह संतो की वाणी नहीं, समकित्ती की वाणी नहीं. यहां तो योञ्जी वात है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- ना. ना पीछे आयेगा. एक भव में कट जाये कदाचित्. दूसरे भव में आयेगा पाछा नरक ने पशु. आलाहा..! वह तो एक भव की अपेक्षा कदा. शुभभाव जैसा हो तो नरक पशु में न जाये. परंतु मिथ्यात्व का भाव है कि पर से मुझे लाभ होगा तो फिर वह नरक और पशु में अनंत बार जायेगा. यहां जैसी बात है भाई! आकरी वात छे. परमेष्ठीदासज्ज! ... आये कि नहीं? नहीं आये. आलाहा..!

कहते हैं, मिथ्यात्व का नाश करो. उसके बिना स्वर्ग तरङ्ग दृष्टि नहीं होगी. अज्ञान का नाश करो, उसके बिना स्वर्ग तरङ्ग का ज्ञेय नहीं होगा, पाप-पुण्य की रुचि छोड दो. आलाहा..! 'मन-वचन-काय से छोडकर मौनव्रत के द्वारा...' आलाहा..! परंतु वह मिथ्यात्व और अज्ञान छोडकर मौनव्रत. मिथ्यात्व रभे और मौन बैठे तो धूल में भी होगा नहीं कुछ. अंदर शल्य पडा है कि, शुभभाव से धर्म है और पुण्य से धर्म होगा, वह ध्यान करे, मौनव्रत करे उसमें क्या धूल में मौनव्रत? काष्ठ मौनव्रत है. लाकडा जेम बोलते नहीं, जैसा बोलते नहीं, उसमें आया क्या आत्मा में? आलाहा..!

एक था त्यां हमारे. भाई राजकोटमां नहि रणछोडलावज्ज? रणछोडलावज्ज था न. अन्यमति का ब्राह्मण था. बार-बार मदिना सुधी बोले नहि. अने काष्ठ मौन कहे काष्ठ मौन. अनी आबड़ मोटी हती अन्यमतमां. बहु लाजो इपिया भर्यता हता. काष्ठ मौन बोलवुं नहिं. बोलना नहीं उसमें क्या आया. बोलना, नहीं बोलना,. बोलना तो भाषा की वर्णणा है. न बोले तो भाषा की वर्णणा न हो तो न बोले. उससे आत्मा में क्या आया? आलाहा..! भाई! मार्ग तो जैसा सूक्ष्म है अने जैसा अवलौकिक है कि जिसका इव मोक्ष है. यह बात करते है न यहां? आलाहा..!

मुमुक्षु :- मोक्ष प्राप्त थाय अनेनुं नाम ज अवलौकिक.

उत्तर :- अंनं नाम अलौकिक है. बाकी... आलाहा..! एवे स्वर्ग मिले. पीछे स्वर्ग नहीं, पीछे नरक मिलेगा. पशु लोग स्वर्ग में से. आठवे देवलोक जाये वहां से मरकर पशु लोग पाछा. पशु मरकर नरक में जायेगा. उसमें है क्या?

मुमुक्षु :- चारों गति...

उत्तर :- हां, चारों गति दुःखदायक है भाई! आलाहा..!

कहते हैं, पुण्य और पाप, मिथ्यात्व और अज्ञान. आलाहा..! दो बोल लिये. मिथ्यात्व लिया श्रद्धा में, अज्ञान लिया ज्ञान के विरुद्ध में, चारित्र के विरुद्ध में पुण्य-पाप लिया. आलाहा..!

‘ईनको मन-वचन-काय से छोडकर भौनव्रत के द्वारा ध्यान में स्थित होकर...’ आलाहा..! चिदानंद भगवान को लक्ष में ले, ध्यान में ले. आलाहा..! ‘आत्मा का ध्यान करता है.’ आत्मा का ध्यान करता है. आत्मा का ध्यान करता है, राग का नहीं, पुण्य का नहीं, पर का नहीं, भगवान का नहीं. आलाहा..! पोते परमात्मा आत्मा. परमस्वरूप परमात्मा वीतराग आनंदकंद है. उसमें ध्यान लगाना वही मोक्ष का उपाय है. जगत ने बहुत लागे आमां, आ तो निश्चय... निश्चय... निश्चय. पण निश्चय वह सत्य है. व्यवहार तो उपचार का कथन है. वास्तविक नहीं. आलाहा..!

अरे! चोर्पासी लाख अवतार में कितना दुःखी. जन्म-मरण किया वह मिथ्यात्व के कारण किया है. अक-अक नरक में अनंत बार उपजे. समज में आया? अक बार कला था न. मनुष्यत्व अनंत किया, अनंत काल में भले अक मिले तो भी मनुष्यत्व अनंत किया और अनंत मनुष्यत्व अपेक्षा नरक का भव असंख्यगुणा अनंता किया. अनंत दोनों, परंतु मनुष्य की अनंत संख्या करता नरक की संख्या असंख्यगुणा अनंत, और उससे असंख्यगुणा अनंत तो स्वर्ग का भव किया. नरकनी अनंत संख्या करता देवनी संख्या असंख्यगुणी अनंत. तो पुण्य किया होगा तो होगा कि पाप किया (तो हुआ)? मिथ्यात्व तो है. पुण्य किया तो स्वर्ग में गये अनंतबार. फिर पटक्या चार गति में. उसमें है क्या? और उससे अनंत भव तो निगोद का अनंतगुना किया. देव करता अनंतगुणा निगोद का किया. आलाहा..! नित्य निगोद में तो अनंतकाल रहा. बाहर निकले तो भी पाछा दो हजार सागर है न त्रस में रहने की स्थिति. दो हजार सागर त्रस में रहने की स्थिति. ओहोहो..! वह दो हजार त्रस की स्थिति पूरी हो जाये (तो फिर से निगोद में जाता है). आलाहा..!

मुमुक्षु :- वहां जाते ही हैं.

उत्तर :- जाते ही हैं. दूसरे जाये कहां? आलाहा..! नरक, पशु, पंचेन्द्रिय, मनुष्य भव

आदि दो लहर सागरोपम रहते हैं. त्रस की मुद्दत ही भगवान ने ऐसी कही है. जो सम्यग्दर्शन न पाये, आत्मा (का) आश्रय न ले तो यह दो लहर (सागरकी) स्थिति में नरक, निगोद में जायेगा. आलाला..! भगवान त्रिलोकनाथ सर्वज्ञ की यह वाणी है भाई! आलाला..! दुनियाने अेवुं लागे आ अेकलुं निश्चय-निश्चय. अेकांत निश्चय (छे). परंतु अेकांत निश्चय वही मार्ग है. व्यवहार मार्ग है ही नहीं. आलाला..! समज में आया? व्यवहार आता है जरूर अंदर. जब तक सर्वज्ञ न हो व्यवहार आता है, परंतु अज्ञानी कोई शुभभाव करे देव-दर्शन आदि तो पुण्यबंध होता है. समज में आया? पुण्य छोडकर पाप करना वह तो है नहीं. यहां तो पुण्य-पाप के भाव की रुचि छोडकर द्रव्य की रुचि करो. समज में आया? आलाला..!

‘भावार्थ :- कछ अन्वमति योगी ध्यानी कइवाते हैं ँसलिये जैनविंगी ली किसी द्रव्यविंग के धारण करने से...’ देजो! द्रव्यविंग धारण कर ले पंच महाव्रत आदि बाहर नग्नपना. ‘ध्यानी माना जाय...’ ओलोलो..! यह तो ध्यानी है. पंच महाव्रत पावते है. ओलो..! मलिना-मलिना का अपवास करते हैं. ‘उसके निषेध के निमित्त ँसप्रकार कइ है कि मिथ्यात्व और अज्ञान को छोडकर आत्मा के स्वरूप को यथार्थ ज्ञानकर...’ आत्मा के स्वरूप को यथार्थ ज्ञानकर. आलाला..! अण्डानंद ज्ञान की मूर्ति प्रभु तो ज्ञायक स्वभाव से भरा पडा है. वह तो सर्वज्ञस्वरूपी है. आलाला..! शक्ति ने स्वभाव तो सर्वज्ञ स्वभावी आत्मा है. जैसे स्वरूप को यथार्थ ज्ञानकर ‘सम्यक् श्रद्धान तो जिसने नहीं किया,...’ जैसे स्वरूप को ज्ञानकर सखी श्रद्धा तो किया नहीं. ‘उसके मिथ्यात्व, अज्ञान तो लगा रहा तब ध्यान किसका हो...’ राग का ध्यान तो अनंत बार किया है, वह तो संसार है. आलाला..! समज में आया? देजो! यह कुंडकुंदाचार्य तो स्पष्ट बात करते हैं. समाज को बैठे न बैठे उसकी ँसको गरज नहीं.

अेकबार विजा था नहीं? जगनमोहनवावजने विजा था. जगनमोहनवावजने? जगनमोहनवावज. तुम्हारा जैनतत्त्व मीमांसा में. पंडितो का वह काम है कि शास्त्र का रहस्य निकालकर जुद्धा करना. समाज समतोल रहे कि नहीं रहे उसकी दरकार नहीं करना. पंडितजने जैनतत्त्व मीमांसा में. प्राक् कथन. जरेजर पंडित का तो वह काम है कि जैनदर्शन का मर्म और रहस्य क्या है वह शास्त्र में से निकालकर जगत के पास ज़ाहरे करना. समाज कोई समतोल रहे या न रहे उसकी दरकार छोड देना. ऐसी बात है. आलाला..! उपदेशक बनना और जिलटी बात करना वह जैनशासन का तो वेरी है. समज में आया?

यशोविजय कहते हैं. हम तो ँाणांग पढते थे. ँाणांग में छद्म ँाणांगमें है. ‘जेम

जेम बलुश्रुत... बलु शिष्ये परवरियो, जेम जेम बलुश्रुत बलुजन संमत. जेम जेम बलुश्रुत बलुजन संमत, बलु शिष्ये परवरियो.' आ त्रण बोल लीधा छे. पण छ बोल छे ढाणांगनी टीका. ढाणांगना छढा बोलनी टीका. छ बोल छे. आबड़ बडी लोय ने. 'तेम तेम जैन शासननो रे वेरी, जे नवी निश्चय दरियो.' जे ज्ञानानंद स्वभावना निश्चयनुं भान नथी, अनुभव नथी. अे निश्चयनुं भान नथी अने आ बधा परिवार वधी गया, शिष्य वधी गया, आबड़ वधी, मोटा आचार्य लो गया. जैन शासन का वेरी लुआ वल तो. समज में आया? सकषायवंत, अेवो पाठ त्यां छे ढाणांगमां. सकषायवंत प्राणी. पण भरेभर तो सकषायनो अर्थ त्यां मिथ्यात्व लेना कीधुं. के में तो उस समय कलता था. १९७८की साल पल्ले लें. वल कोर साधारण भाषा है नलीं. ढाणांग में. सकषायवंत प्राणीने बलुजन संमत, बलु शास्त्रनुं ज्ञान आदि लोय, तोपण निश्चयनुं भान न लो तो अे अज्ञानी जैनशासननो वेरी (छे). पण अकषायवंत लो. अैसा पाठ है. अकषायवंतने यद्वि ... आदि लो तो उसको लाभ का कारण है. अकषाय अैसा लिया है. परंतु अकषाय का अर्थ सम्यग्दर्शन और ज्ञान उसमें लेना है. अेकला साधारण अकषाय करते-करते उसकी दृष्टि सम्यक् न लो, तो वल कोर वस्तु नलीं है. कषाय का अर्थ राग की जिसको रुचि नलीं और आत्मा के स्वभाव की जिसको रुचि है और अनुभव है वल सम्यग्दृष्टि धर्म का उद्धार करनेवाला है. आलाला..! उसका शास्त्र भी सब देजा है न? करोडो श्लोक संस्कृत देजा है. संस्कृत पढा है सब. संस्कृत आता नलीं. अभ्यास करते करते... लमने सब देजा था करोडो. ढाणांग, समवायांग, भगवती सब की टीका देजी है संस्कृत बलुत बार. उसमें यल (भात नलीं है). परंतु यल गर्व नलीं अंदर कि सम्यग्दर्शन अनुभव निश्चय बिना यल सब व्यर्थ है अैसी भाषा भुद्धी नलीं है. आलाला..! समज में आया? आलाला..! यल द्विगंबर संतो की वाणी तो स्पष्ट योष्णी अेकदम. आलाला..!

यहां तो क्या कल देओ! जिसको अेक मिथ्यात्व का शल्य अंश रल जयेगा वल आत्मा तरङ्ग जुक सके नलीं, ध्यान नलीं कर सके. क्योंकि उसका पर तरङ्ग का वलण सारा है. समज में आया? अज्ञानी वल रहेगा. ओछुं, अधिक, विपरीत आता है वल रत्नकरंड श्रावकाचार में. न्यूनधिक. न्यून अधिक. ओछुं नलि, अधिक नलि, विपरीत नलि अैसा ज्ञान लोना यालिये. आलाला..! जुओने रत्नकरंड श्रावकाचारमां. आ तो संतोअे तो... कोरपण आचार्य (लो), समंतभद्र लो, पूज्यपादस्वामी लो, नेमिचंद्र सिद्धांत चक्रवर्ती, कुंदकुंदाचार्य, अमृतचंद्राचार्य सब भात सिद्धांत की अपेक्षासे कथन लो, परंतु वस्तु तो सब में वीतरागता बतानी है.

कहा था न पंचास्तिकाय की बात में? पंचास्तिकाय की १७२ गाथा. अमृतचंद्राचार्य कहते हैं कि सारा शास्त्र का तात्पर्य वीतरागता है. चाहे तो चरणानुयोग का कथन हो, करणानुयोग का हो, धर्म (कथानुयोग) आदि हो, परंतु बात वीतरागता बताना है. पर की उपेक्षा करके, परकी अपेक्षा छोड़कर स्व की अपेक्षा करना ऐसा तात्पर्य चारों अनुयोग में है. आलाला..! समझ में आया? पर की अपेक्षा छोड़कर स्व की अपेक्षा में जाना वह वीतरागभाव है. पर का लक्ष छोड़कर अंदर में जाना वह तो वीतरागभाव है. अंदर में जाने का भाव वीतराग वही तात्पर्य है. स्व आश्रय में दृष्टि, स्व आश्रय में ज्ञान और स्व आश्रय में स्थिरता, यह चारों अनुयोग में कहने का भाव वीतरागता है. समझ में आया? परंतु अपने पक्ष में पडा हो न बहुत वर्ष से, ठीकठा घुंटा हो तो उसमें से निकलना बहुत दुःख लगे.

मुमुक्षु :- सायुं सांभल्युं नथी.

उत्तर :- सांभल्युं नथी. बापु! भाई! आलाला..! ओलोलो..!

‘अज्ञान तो लगा रहा तब ध्यान किसका हो तथा पुण्य-पाप दोनों बंधस्वरूप हैं...’ देओ! जिसको मिथ्यात्व और अज्ञान रहेगा वह ध्यान कैसे कर सके? अपना चैतन्य स्वरूप आनंदकंड घुव नित्यानंद है ऐसी तो दृष्टि हुई नहीं. दृष्टि हुई बिना उसका ध्यान कैसे करे? आलाला..! और पुण्य-पाप तो बंधस्वरूप है. चाहे तो भगवान की भक्ति का भाव हो या तीर्थंकरगोत्र बंधने का भाव हो, वह सब बंध का कारण है. आलाला..! ‘उनमें प्रीति अप्रीति रहती है...’ शुभभाव में प्रीति और अशुभ में अप्रीति ‘तबतक मोक्षका स्वरूप भी जाना नहीं है...’ आलाला..! समझ में आया? ‘तब ध्यान किसका हो और (सम्यक् प्रकार स्वरूप गुप्त स्व-अस्ति में ढहरकर)...’ सम्यक् प्रकार स्वरूप गुप्त. स्व-अस्ति-पोतानुं त्रिकाणी अस्तिपणुं उसमें ढहरकर ‘मन-वचन-कायकी प्रवृत्ति छोड़कर मौन न करे तो अकाग्रता कैसे हो? इसलिये मिथ्यात्व, अज्ञान, पुण्य, पाप, मन, वचन, काय की प्रवृत्ति छोड़ना ही ध्यान में युक्त कहा है. इसप्रकार आत्मा का ध्यान करने से मोक्ष होता है.’ लो! सम्यग्दर्शन भी आत्मा के ध्यान से होता है. सम्यग्ज्ञान... वह कहा थ न? ‘दुविहं पि मोक्खहेउं ज्ञाणे पाउणदि जं मुणी णियमा’ ४७ गाथा द्रव्यसंग्रह. आलाला..!

अंतर दृष्टि गये ध्यान जब होता है तब सम्यग्दर्शन होता है ऐसा कहते हैं. बाहर से कोई होता है देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा और जैसे... आलाला..! वह धवल में आता है न पंडितजी! वह लेते हैं न रतनचंद्र? जिनबिंब को देखने से निवृत्त और निकृत्त

कर्म का नाश होता है. परंतु जिनबिंब ट्रेणकर वल तो ये (स्व) जिनबिंब ट्रेणे तलकी बात है. पर उपर लक्ष है तल तो अपूर्वकरण और अधःकरण परिणाम आयेगा कलं से? यल तो जिनबिंब है वीतरागमूर्ति. तो जिनबिंब ट्रेणने में वलं लक्ष है तो अपूर्वकरण, अधःकरण आया कलं से? आता है कलं से? वो तो उसका लक्ष है कि वल छोडकर यलं जिनबिंब अंदर का है.

मुमुक्षु :- .. निमित्त.

उत्तर :- वल तो यलं करे तो निमित्त कलने में आता है न. न करे तो क्या है? ये तो अनंत बार किया है.

मुमुक्षु :- उस समय वल निमित्त नहीं है?

उत्तर :- नहीं. निमित्त लक्ष ही नहीं है. निमित्त का लक्ष छोडा तल स्वरूप का ध्यान हुआ. तो निमित्त रल कलं? परमेष्ठीदासज्ज! वल बात सूक्ष्म है. निद्धत और निकार्यीत कर्म का नाश होता है वल तो स्वद्रव्य के आश्रय से होता है. आलाला..! लले निद्धत लो, उसमें क्या है? जितना डिलटा पुरुषार्थ से बंधा लो, र्तना सुलटा पुरुषार्थ से ढिर जता है. उसमें क्या है? आलाला..! निमित्त का लक्ष कलं है उस वक्त? अंदर जते है वलं पर्याय का लक्ष नहीं, राग का लक्ष नहीं. वलं तो त्रिकाल का लक्ष होता है. आलाला..! समज में आया?

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- है, पर की बात है नहीं. अपनी पर्याय उपर लक्ष रहेगा तलतक उसको द्रव्यदृष्टि लोगी नहीं. आलाला..! 'पज्जयमूढा हि परसमया' नहीं कलं? ज्ञेय अधिकार. प्रवचनसार, ज्ञेय अधिकार पहली गाथा-६३. 'पज्जयमूढा हि परसमया' अक समय की पर्याय में मूढ है वल परआत्मा है. त्रिकाल द्रव्यस्वरूप लगवान... पर्यायलुद्धि नहीं. आता है न वल? 'आत्म गवेशी न गृहस्थ है. स्वार्थ के साये, परमार्थ के साये, साये-साये वेन कले, साये जैनमति है. काउ के विरोधी नहीं, पर्यायलुद्धि नहीं, आतम गवेशी न गृहस्थ है न यति है. रिद्धि सिद्धि वृद्धि द्विसे घटमें प्रगट सदा.' आलाला..! 'अंतर की लक्ष्मी सो अजयी लक्षपति है, दास लगवंत के उदास रहे जगत सों, जैसा जव शुद्ध समकिली है.' आलाला..! बनारसीदासने किलना लिभा है लो! वल लक्षपति है, लक्षपति. ये धूल के पति नहीं. लक्ष आत्मा का पति वल है. आलाला..!

'आगे ध्यान करनेवाला मौन धारण करके रहता है तो क्या विचार करता है, यल कलते हैं -' यल गाथा समाधिशतक में ली है. ये २६. कलते हैं कि मौन करके

ध्यान करना तो क्या अपेक्षा से करते है?

जं मया दिस्सदे रूवं तं ण जाणादि सव्वहा।

जाणगं दिस्सदे णेव तम्हा जंपेमि केण हं।।२९।।

यह टीकाकार है न? उसने अर्थ किया है 'जाणगं दिस्सदे णं तं' 'णं तं' किया है. परंतु ऐसा ज्ञायक.. अम ज्ञेय. संस्कृत किया है वह बराबर है. क्योंकि समाधिगतक में भी ऐसा है. जानकर देखते है वह तो हमको दिभता नहीं और दिभता है वह तो पुद्गल है, मैं किसके साथ बात करूं? तो 'न तत्' शब्द पडा है न संस्कृतमें? वह बराबर है. परंतु उसने अर्थ ऐसा किया है. 'जाणगं दिस्सदे णं तं' ज्ञे अनंत ज्ञानदर्शनवाला आत्मा है ऐसा. परंतु उसकी यहां जड़त नहीं. उसने विभा है. छे ने नीचे?

यत् मया दृश्यते रूपं तत् न जानाति सर्वथा।

ज्ञायकं दृश्यते न तत् तस्मात् जल्पामि केन अहम्।।२९।।

वह देखने में आता नहीं. है. आलाला..! यह नीचे है बराबर विभा है. नीचे बराबर विभा है. 'णं तं' 'णं तं' अटवे .. अम ज्ञेय. 'न तत् तस्मात् जल्पामि केन अहम्' समाधिगतक में ऐसा है. 'णं तं' आलाला..!

'अर्थ :- जिस रूप को मैं देखता हूं...' यह शरीर दिभे. माटी, धूल दिभती है यह तो. 'वह रूप मूर्तिक वस्तु है, जड है, अचेतन है, सब प्रकार से कुछ भी ज्ञानता नहीं है...' माटी, शरीर कुछ ज्ञानता नहीं. किसके साथ मैं बात करूं? 'और मैं ज्ञायक हूं, अमूर्तिक हूं. यह तो जड अचेतन है, सब प्रकार से कुछ भी ज्ञानता नहीं,...' है न 'णं तं'. अम. कुछ ज्ञानता नहीं. 'ईसविये मैं किससे बोलूं?' जड तो कुछ ज्ञानता नहीं और ज्ञाननेवाली चीज वह तो अंदर है दूसरी. आलाला..! मौन रहने का क्या कारण है? ईस कारण से मौन हूं, अम. किसके साथ मैं बोलूं? यह मिट्टी जड है ये तो, वह तो समजता नहीं. 'ज्ञायकं दृश्यते न तत् तस्मात् जल्पामि केन' ज्ञानानर-देहनार तो देखने में आता नहीं अंदर में. आलाला..! और ज्ञानता-देभता तो जड है नहीं. ज्ञानना-देभनेवाला है वह तो देखने में आता नहीं. 'न तत् तस्मात् जल्पामि केन' ईस कारण से मैं किसके साथ बोलूं? आलाला..! समाधिगतक.

यहां तक विधा है न समाधिगतक में. इसीको उपदेश देना, समजाना वह भी पागलपना है. ऐसा कला है. राग आया न राग? और यह समजे, यह समजे ऐसी दीनता आ गयी. आलाला..! संतो की वाणी में वीतरागता (बाहर) निकालने की चीज यह है. किसके साथ बोलूं? क्या कहूं? यह समजे तो ठीक ऐसा विकल्प उठा. ये समजे न समजे तो

उसकी योग्यता से समझेगा. तु समझता है तो समझेगा औसा है? आह्ला..!

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- उपदेश, विकल्प आता है तो निकल जाता है.

मुमुक्षु :- दूसरे को लाभ हो...

उत्तर :- यह नहीं. दूसरे को लाभ हो न हो उसके साथ संबंध नहीं. आह्ला..!

मुमुक्षु :- अपने लाभ हुआ तो निमित्त.

उत्तर :- ओ तो त्तारे निमित्त कहेवाय, लाभ करे त्तारे ने. आह्ला..!

अचेतन कुछ भी जानता नहीं. 'णं तं' ओम शब्द है न? 'ईसलिये मैं किससे ओलूं?' विशेष आयेगा.

(श्रोता :- प्रमाणा वचन गुरुदेव!)

झागण वड ५, बुधवार ता. १३-०३-१९७४
गाथा -२८ थी ३१, प्रवचन - १२६

२८मी गाथा. उसका भावार्थ. यहां भोक्ष का अधिकार है. भोक्ष का उपाय अपना शुद्ध चैतन्यद्रव्य उसका ध्यान करने से भोक्ष का उपाय उत्पन्न होता है. स्वद्रव्य चैतन्य पूर्ण ज्ञान और पूर्ण आनंदस्वरूप जो द्रव्यार्थिक नय का विषय द्रव्यस्वरूप ध्रुव है उसकी श्रद्धा, ज्ञान वह उसका ध्यान है. द्रव्य का ध्यान करने से सम्यग्दर्शन होता है, द्रव्य का ध्यान करने से स्वसंवेदनज्ञान और द्रव्य का ध्यान करने से शांति—चारित्र उत्पन्न होता है. जिसको भोक्ष की अभिलाषा है वह अंतर स्वरूप ध्यान में अपने आत्मा को लेकर वीतरागभाव का अनुभव करे. ऐसी बात है भैया.

तो कहते हैं कि धर्मी को यह विचार आता है. 'यदि दूसरा कोई परस्पर बात करनेवाला हो तब परस्पर ओलना संभव है,...' २८मी गाथा भावार्थ. 'किंतु आत्मा तो अमूर्तिक है उसको वचन ओलना नहीं है...' मौन रहने में ध्यान होता है वह बताते हैं. 'और जो इपी पुद्गल वह अचेतन है, किसी को जानता नहीं, देखता नहीं.' ७८ शरीर. 'ईसलिये ध्यान करनेवाला कहता है मैं किससे ओलूं?' आह्ला..!

समाधिशतक में तो कदा है १९ गाथा में, मैं उपदेश दूं और उपदेश सुनुं वह सब उन्मत्त चेष्टा है. आह्ला..! समज में आया? विकल्प है न, राग है. यह तो अंतर द्रव्यस्वभाव का आश्रय वही मोक्ष का मार्ग है. वहां तो ऐसा लिया है. यह १८वीं गाथा. यह २९वीं यही न? वहां १८वीं वहां है. समाधिशतक १८वीं गाथा. वहां भी यही गाथा है. १९ में यह कदा है कि मैं किसके साथ बोलुं? ... और किसको सुनाऊं? आह्ला..! क्योंकि सुनने में भी विकल्प है राग और सुनाने में भी राग है. आह्ला..! वीतराग मार्ग तो ऐसा है.

अपना चैतन्य भगवान पूर्ण आनंद, उसका आश्रय करने में विकल्प मात्र शीघ्र है नहीं. समज में आया? उस कारण से मैं किसके साथ बोलुं? जिसको मैं देखता हूं वह तो जड है और दूसरे का अज्ञपी चैतन्य तो देखने में आता नहीं. आह्ला..! परमेष्ठीदासज्! बहुत मार्ग ऐसा है.

‘आगे कहते हैं कि षडप्रकार ध्यान करने से...’ अपना शुद्ध ध्रुव नित्यानंद प्रभु उसको ध्येय बनाकर, उसको ज्ञान की पर्याय में ज्ञेय बनाकर लीन होना वह आस्रव का निरोध करनेवाला है और पूर्व का कर्म का नाश करनेवाला है. आह्ला..!

सव्वासवणिरौहेण कम्मं खवदि संचिदं।

जोयत्थो जाणए जोई जिणदेवेण भासियं।।३०।।

‘अर्थ :- योग ध्यान में स्थित हुआ योगी...’ सम्यग्दृष्टि भी अपने स्वरूप में जितना अकाग्र है उतना यह भी योगी है. आह्ला..! समज में आया? शुद्ध चैतन्यधन भगवान आत्मा उसमें सम्यग्दर्शन हो वह अंतर की अकाग्रता है. वह भी अक ध्यान की अवस्था है. आह्ला..! तो यह सम्यग्दर्शन मोक्ष का मार्ग है. तो कहते हैं कि ‘योग ध्यान में स्थित हुआ...’ ये तो विशेष मुनि की बात करते हैं. योग ध्यान में अर्थात् स्वरूप की अकाग्रता. राग से हटकर चिदानंद भगवान में अकाकार होना वह योग है. ‘ध्यान में स्थित हुआ योगी...’ आह्ला..! ‘सब कर्मों के आस्रव का निरोध करके...’ वहां तो द्रव्य का आश्रय उग्रपने लिया तो सर्व प्रकार का मिथ्यात्व, अप्रत, प्रमाद, कषाय सब आस्रव रुक जाते हैं. काम आकरुं छे बहु. मोक्ष अधिकार है न. मोक्ष तो अपने द्रव्य का ध्यान करने से ही होता है, दूसरा कोई उसका उपाय नहीं.

मुमुक्षु :- मला मुनिओं को पढने के लिये है.

उत्तर :- समकित्ती को ज्ञानने के लिये है, ऐसा कहते है. अप्रतिबुद्ध को समजाते हैं. समयसार में ऐसा पाठ है. वहां तो मुनि की प्रधानता से कथन है.

मुमुक्षु :- मिथ्यात्व, अज्ञान,

उत्तर :- यहाँ मिथ्यात्व, अज्ञान कला न?

मुमुक्षु :- अबुद्धस्य बोधनार्थ.

उत्तर :- हां. वल पुरुषार्थसिद्धि उपाय में है. अबुद्धस्य बोधनार्थ. लोगों को व्यवहार औसा प्रिय लगा न तो उसकी रुचि छोडना बहुत कठिन पडता है. आलाला..! वहाँ समयसार में कला कि अप्रतिबुद्ध को बोधनार्थ. पंडितजने कला वल पुरुषार्थसिद्धि उपाय की गाथा है. अबुद्धस्य बोधनार्थ. और समयसार में जो है अप्रतिबुद्ध को हम समजते हैं, मूढ जव को हम समजते हैं. आलाला..! अप्रतिबुद्ध आता है. आलाला..! जिसको राग की अकताबुद्धि पडी है, उसको हम सुनाते हैं कि तेरी चीज राग से भिन्न है. आलाला..! विभाव जो राग है वल मलिन है, दुःख है, जेर है. भगवान आत्मा का स्वभाव निर्मल है, आनंद है, शांति है. उसके साथ वल राग की अकता मिथ्यात्वभाव है. उस मिथ्यादृष्टि को कलते है कि सुन. 'सुदपरिचिदाणुभूदा' जो तुने अनंतकाल में नहीं सुना वल बात तुमको सुनाता हूं. चौथी गाथा में है. 'सुदपरिचिदाणुभूदा सव्वस्स वि कामभोगबंधकहा'. भगवान! तुने राग की कथा, राग से लाल, राग चीज मेरी-औसी बात तो अनंत बार सुनी है. शुभराग से धर्म लोता है, शुभराग मेरी चीज है, औसी बात तो तुने अनंत बार सुनी है और तेरे परिचय में, अब्यास में ली आ गया है और राग का अनुभव ली तुजे अनंत बार आ गया लाल! आलाला..!

'एयत्तस्सुवलंभो' परंतु पर से पृथक् और अपने स्वभाव से अकत्व वल बात कभी सुनी नहीं. आलाला..!

सुदपरिचिदाणुभूदा सव्वस्स वि कामभोगबंधकहा।

एयत्तस्सुवलंभो णवरि ण सुलहो विहत्तस्सा।।४।।

आलाला..! वल व्यवहार के विकल्प से भिन्न भगवान... वल अभी कलेंगे यहाँ 3१वीं गाथा में. वल 30वीं चलती है न, कि राग का विकल्प चाले तो भगवान की लक्ति का लो, पंच मलप्रत का लो, परंतु राग से भिन्न तेरी चीज है... आलाला..! औसा कभी सुना नहीं और वल इस बात का परिचय, आदत, अब्यास हुआ नहीं और राग से भिन्न का अनुभव हुआ नहीं. आलाला..! समज में आता है? तो उसके लिये अज्ञानी को कलते हैं. यहाँ तो मुनि की प्रधानता से कथन है. क्योंकि ध्यान की उग्रता छोटे-सातवें में मुनि को लोती है. चौथे-पांचवे में ध्यान लोता है परंतु अल्प लोता है और अल्पकाल रहता है. चौथे गुणस्थान में ली सम्यक्दर्शन जब लोता है तब तो अंदर ध्यान से ली

होता है. आह्लाहा..! 'दुविहं पि मोक्खहेउं ज्ञाणे पाउणदि जं मुणी णियमा' ४७ गाथा है. ४७ कलते हैं न? द्रव्यसंग्रह. सम्यग्दर्शन भी ध्यान में प्राप्त होता है. अंदर विकल्प से रलित होकर... आह्लाहा..! सूक्ष्म बात. ध्यान होता है. सब बताते हैं. ... अल्प है. समज में आया? आह्लाहा..!

भगवान् पूरुषानंद का नाथ बिराजता है. तेरी चीज ही परमात्मस्वरूप है. आह्लाहा..! उसकी अंतर दृष्टि करने में तो अकाग्र अंदर हो ध्यान में तब अकाग्र होता है. आह्लाहा..! तब सम्यग्दर्शन होता है और पंचम गुणस्थान भी विशेष अंदर अकाग्र होता है ध्यान में तब पंचम आता है और विशेष अकाग्र होता है तब सप्तममें होता है. फिर सप्तममें से गिरने से छद्वा आता है. पहले छद्वा नहीं आता. समज में आया?

यहां कलते हैं. वल तो ऐसा कलते हैं कि ध्यान चौथे होता है कि नहीं? ध्यान मुनि को है? चौथे गुणस्थान में भी कभी कभी कोर कोर वार शुद्धोपयोग होता है तो ध्यान जम जाता है.

मुमुक्षु :— मुनिवत.

उत्तर :— नहीं, मुनिवत नहीं परंतु मुनि जैसा थोडा. मुनि को तो ऐसी दशा होती है. ऐसी थोडी. समज में आया? और पंचम गुणस्थान में भी दो कषाय का अभाव है उतना तो ध्यान है कायम. आह्लाहा..! और शास्त्र में तो ऐसा लेख है कि कोर कोरवार सामायिक में आते हैं सम्यग्दृष्टि जव तब उसको शुद्ध उपयोग आ जाता है अंदर. आह्लाहा..! पंचम गुणस्थान में भी शुभ विकल्प को छोडकर शुद्ध उपयोग आ जाता है अंदर में. वल शुद्ध उपयोग की भावना कलने में आती है. प्रवचनसार में जयसेनाचार्य की टीका में ऐसा है. आह्लाहा..! लोगों को अंदर निश्चय वस्तु द्रव्यस्वभाव उसका मालात्म्य आये बिना, ये मालात्म्य सब व्यवहार, दया, दान, व्रत, भक्ति, पूजा, व्यवहार का मालात्म्य (आये) वल तो बंध का कारण है. आह्लाहा..!

'ध्यान में स्थित हुआ योगी मुनि सब कर्मों के आस्रव का निरोध करके संवरयुक्त होकर...' पहले संवर होता है शुद्धि प्रगट. 'पहिले बांधे लुअे कर्म जे संययइप हैं, उसका क्षय करता है...' वल निर्जरा. अंदर में ध्यान में यदने से अशुद्धता इक जाती है और पूर्व का बंध है वल निर्जरा हो जाती है ऐसा कलते हैं. जीणी वात छे, भाई! 'ईसप्रकार जिनदेव ने कला है,...' ईस प्रकार त्रिलोकनाथ जिनदेव ने ऐसा समवसरण में ईन्द्रों और गणधरों के बीच में यल कला है. आह्लाहा..! 'वल जानो.' ऐसा है न? 'जोयत्थो जाणए' दूसरे पद में है. ऐसा जानो. यल जिनदेव ने कला है ऐसा जानो,

ऐसा कलते हैं. कोई साधारण प्राणी ने कल्पित किया छन्नस्थ ने (ऐसा नहीं है). यह तो जिनदेव त्रिलोकनाथ आलाला..! जिसकी पर्यायि सर्वज्ञ हो गई है. तीन काल, तीन लोक अपनी पर्यायि को ज्ञानने में ज्ञान जाते है. अपनी पर्यायि को ज्ञानने में ज्ञान जाते हैं. जैसे जिनदेव ने यह कहा है.

‘भावार्थ :- ध्यान से कर्म का आस्रव रुकता है...’ आलाला..! ‘ईससे आगामी बंध नहीं होता है...’ शुद्ध चैतन्य का ध्यान ध्येय बनाकर अंदर में ध्यान करते हैं तो नया आस्रव रुकता है. उससे आगामी बंध नहीं होता. ‘और पूर्व संचित कर्मोंकी निर्जरा होती है...’ संवर और निर्जरा दोनों होते हैं. वह आत्मध्यान से और आत्मा के आश्रय से. ‘तब केवलज्ञान उत्पन्न करके भोक्ष प्राप्त होता है,...’ आलाला..! यौथे गुणस्थान से शुद्ध उपयोग प्राप्त कर ध्यान में सम्यग्दर्शन होता है. पीछे विशेष स्वरूप की अकाग्रता करके पंचम गुणस्थान प्राप्त होता है. और विशेष अकाग्रता होकर सप्तम गुणस्थान प्राप्त होता है. तब उस ध्यान में आस्रव रुक जाता है और नया कर्म बंधता नहीं. जूना कर्म बंधा है वह निर्जरी जाता है. आलाला..! आवो मार्ग.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- दोनों शुद्ध और शुद्धि की वृद्धि. दोनों. ध्यान में शुद्धि उत्पन्न होती है उतना संवर और शुद्धि की वृद्धि होती है उसका नाम निर्जरा और शुद्धि की पूर्णता उसका नाम भोक्ष. समज में आया? नयी शुद्धि उत्पन्न हुई वह संवर और पूर्व की अपेक्षा से शुद्धि की वृद्धि हुई वह निर्जरा और पूर्ण शुद्धि की प्राप्ति हुई वह भोक्ष. यह संवर, निर्जरा और भोक्ष की व्याख्या. आलाला..! अरे! जन्म-मरणना आंटा योर्यासीना भाई! दुःभी मिथ्यादृष्टि दुःभी है. साधु हुआ वह भी राग को धर्म मानता है वह मिथ्यादृष्टि दुःभी है. बडा राजा, रंक, सेठ, पैसेवाले सब दुःभी है. संकल्प-विकल्प की जाल में वह गूँथा है. आलाला..! उससे छूटकर भगवान आत्मा पूर्ण शुद्ध ध्रुव, ध्रुव का ध्यान पर्यायि में वर्तमान पर्यायि में त्रिकावी को लक्ष में लेकर स्थिर होना ईस ध्यान से संवर-निर्जरा होती है.

‘यह आत्मा के ध्यान का मालात्म्य है.’ आलाला..! और वह ध्यान सम्यग्दृष्टि ही कर सकते हैं, सम्यग्दर्शन बिना ध्यान हो सकता नहीं. क्योंकि वस्तु क्या है वह तो अनुभव में आयी नहीं. तो किसमें लीन होना? आलाला..! समज में आया? हवे आ गाथा त्यां आवी छेने भाई भोक्षमार्गप्रकाशक. भोक्षमार्गप्रकाशक. व्यवहाराभास उसमें यह गाथा आयी है. भोक्षमार्गप्रकाशक. टोडरमलने काम बहुत किया है भोक्षमार्ग प्रकाशक में. ओलोलो..!

लज्जों शास्त्रों का निथोड रहस्य भोवकर रभा है उसमें. आलाला..! उद्घाटन किया है. शास्त्र का रहस्य का उद्घाटन किया है. परंतु गृहस्थ थे और पंडित थे इसलिये उसकी कोई किंमत साधारण जन को नहीं आती.

मुमुक्षु :- आचार्यकल्प कहते हैं.

उत्तर :- बात सखी है, आचार्यकल्प. आलाला..! टोडरमव तो टोडरमव हैं. आलाला..! उसमें यह गाथा आयी है.

‘आगे कहते हैं कि जो व्यवहार में तत्पर है, उसके यह ध्यान नहीं होता है-’

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- हां, छप गये है. यह है. वहां यह शब्द है. जो जगेली. जागे छे. अज्ञानी रात्री में जागते हैं राग में. ज्ञानी सो जाते हैं. ज्ञानी जागते हैं वहां आत्मा के ध्यानमें. ऐसी बात है वहां. आलाला..! रात्री में, राग और विकार वह रात्री है उसमें अज्ञानी जागते हैं, ज्ञानी उसमें सो जाते हैं. उससे हट जाते हैं और अपने आनंद में जागृत हो जाते हैं. आलाला..! अरे! मार्ग तो जूओ प्रभुनो. अभी जिसको सुनने में मिले नहीं, वह विचार में और प्रतीत में कैसे ले? लोग व्यवहाराभास में पडे और माने कि हम कुछ करते हैं. अने करते-करते कुछ होगा. व्यवहार करते-करते कुछ होगा.

मुमुक्षु :- व्यवहाराभास.

उत्तर :- व्यवहाराभास. वहां व्यवहार है कहां? आलाला..!

यहां तो कहते हैं,

जो सुत्तो ववहारे सो जोई जगए सकज्जम्मि।

जो जगदि ववहारे सो सुत्तो अप्पणो कज्जे।।३१।।

‘अर्थ :- जो योगी ध्यानी मुनि व्यवहार में सोता है...’ वह विकल्प की क्रिया पंच महाप्रतादि कि विनय, वैयावय्य आदि का भाव उससे हट जाते हैं, सो जाते है. आलाला..! देओ! ‘वह अपने स्वरूप के कार्य में जागता है...’ धर्मात्मा तो अपने शुद्ध स्वरूप आनंद में जागते हैं, राग से सो गये हैं. आलाला..! व्यवहार रत्नत्रय का राग उससे सो गये है, जागृत है अंदर. आलाला..! यहां तो मोक्ष अधिकार है न. मोक्षप्राप्त. मोक्षप्राप्त तो आत्मा शुद्ध चैतन्य निश्चय से मुक्तस्वरूप ही है. अबद्धस्पृष्ट है यानी मुक्तस्वरूप ही है. उसका अंदर में लीन होने से पर्याय में मुक्ति का उपाय उत्पन्न होता है. आलाला..! कठण पडे, जीणुं पडे पणु मार्ग तो आ छे भाई! बीज रीते लोकोने राज करीने रंजन

थई जशे, भव नहि धटे.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- भव वधेवा ज पड्या छे. मिथ्यात्व है वहां भव वधेवा है. आलाहा..! वल राग की क्रिया, व्रत की, तप की, जप की, भक्ति की क्रिया मुजे धर्म है और उससे में क्रमे क्रमे धर्म पाउँगा. मिथ्यात्व है. आलाहा..! आत्मानंदज्! भारे आकरी वात.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- राग की क्रिया है वल. मुनिव्रत है. 'मुनि व्रतधार...' आया न? 'अनंत बैर...' वल राग की व्रत, तप आदि क्रिया बहुत की परंतु वल तो शुभभाव है. शुक्लवेश्या है वल तो संसार है, बंध का कारण है. आलाहा..! अक भव करना भी दुःख का कारण है, कलंक है असा विभा है वो योगसार में. योगीन्द्रदेव. कलंक है. अमितगति. कलंक है. योगीन्द्रदेव. आलाहा..! जैसे पांच अंगुली में वल अंगुली होती है न जरा असी लटकती, असे भगवान पंचपरमेश्वरीस्वरूप भगवान आत्मा आलाहा..! उसमें भव तो कलंक है. आलाहा..!

कलते हैं, 'जो सुत्तो ववहारे सो जोई जगए सकज्जम्मा' आलाहा..! व्यवहार की क्रिया में सो गये धर्मात्मा, उससे लट गये हैं. आलाहा..! अपने स्वरूप के काम में जगता है. आनंदस्वरूप भगवान सख्यिदानंद प्रभु उसकी जगृति करके उसमें रहते हैं. आलाहा..! वल जगृत दशा है. राग का काम करना, राग में रहना वल तो अजगृत रात्री दशा है. आलाहा..! कुंदकुंदाचार्य की पद्धति भाई! भगवान आत्मा... बीच में व्यवहार आता है. मुनि को भी पंच महाव्रत का विकल्प आदि, यौथे गुणस्थान में भक्ति आदि का भाव आता है परंतु है वल बंध का कारण. वल भोक्ष का मार्ग और भोक्ष के मार्ग में सहायक वल यीज नहीं. आलाहा..! समज में आया?

'जो सुत्तो ववहारे' बाह्य विनय, वैयावच्य, गुरु की, मुनि आदि की जो है वल सब व्यवहार विकल्प है. आलाहा..! पंच महाव्रत का भाव वल भी राग है. व्यवहार समिति गुप्ति वल भी राग है. उसमें जो मुनि सोता है अथवा उसमें जगृत नहीं. वल है उसको जननेवाला रहता है. वल अपने में जगृत है. आलाहा..! इसलिये कुछ लोग असा कलते हैं न, सोनगढनुं निश्चय बहु. पाण सोनगढनुं छे के आ ते? वल कलते थे उस वक्त बियारा नहीं? ईंदोरवाला बंसीधरज्. २०१३की साल में गये थे न वहां? तो सुनकर बोले गदगद कंठे. ओलो..! स्वामीज् का विरोध करे वल कुंदकुंदाचार्य का विरोध है. असा कलते थे. बोले थे वहां.

मुमुक्षु :- भोपाल.

उत्तर :- ना. ईसरी में, ईसरी में. भाई! मधुवन में. तुम थे उस पैसा में. रात्री को ... आरह एहार हो जायेगा ... पांच एहार कलते थे, आरह एहार हो गया. वर्षांश कलते थे. सब जबर है. ये तो बहुत वर्ष हुआ १७. १७ समझे? १० और ७. २०१३ की साल. १३-१३ जबर है न. हम तो दो बार गये हैं. यहां तो कलते हैं आलाहा..! कि राग की क्रियामात्र बंध का कारण है. आलाहा..! धर्मी तो उसमें सो जाते हैं, हट जाते हैं जैसा कलते हैं. आलाहा..!

मुमुक्षु :- मिथ्यात्व ...

उत्तर :- मिथ्यात्व? राग से लाभ होगा तो मिथ्यात्व बंधता होगा, परंतु अेकीवा राग है तो मिथ्यात्व है नहीं. राग दोष जानते है. वह चारित्र का दोष है. व्यवहार आया तो व्यवहार वह मिथ्यात्व है जैसा नहीं. राग को अपना माने और राग से लाभ माने तो मिथ्यात्व है. व्यवहार तो आता है, मुनि को, गणधर को आते है. सुनने का विकल्प आता है. राग है वह मिथ्यात्वभाव नहीं. राग को अपना मानना और लाभ मानना वह मिथ्यात्वभाव है. और यहां तो राग से हटकर ध्यान करना वह बात चलती है. मिथ्यात्व नहीं. परंतु राग आया वह आत्मा को बंध का कारण उसमें हुआ. आलाहा..! जितनी व्यवहार रत्नत्रय की क्रिया जिनदेव ने कला व्यवहार, पंच मलाप्रत, समिति, गुप्ति आदि व्यवहार वह सब बंध का कारण है. आलाहा..! यह बात लेते हैं. व्यवहार है तो मिथ्यात्व है जैसा नहीं. क्योंकि सम्यक् का भान है. मैं तो शुद्ध आनंद हूं जैसा भान, दृष्टि है तो राग आता है तो उसको व्यवहार कलने में आता है. परंतु वह व्यवहार बंध का कारण है. स्वभाव के आश्रय से जितनी दृष्टि और निर्भयता प्रगट हुई वही भोक्त का कारण है. समझ में आया? आलाहा..!

समाधिशतक में तो यहां तक कला है १९ गाथा. उन्मत्त चेष्टा. है न समाधिशतक? १८मी छे भाई!

यत्परैः प्रतिपाद्योऽहं यत्परान् प्रतिपादये।

उन्मत्तचेष्टितं तन्मे यदहं निर्विकल्पकः॥१९॥

पूज्यपादस्वामीनुं. विकल्प है न, राग है न. अंतरात्मा विचार करता है, जो कुछ मैं दूसरे से उपाध्याय आदिकों से समझने हूं और जो कुछ दूसरों को शिष्यों को मैं समझता हूं वह सब मेरी उन्मत्तपने की चेष्टा है. मोह के आधीन, राग के आधीन मेरे मन का यह विकल्पजाल है. आवे की क्रिया है. मुनि छठे गुणस्थाने बिराजते हैं. विकल्प आया तो.. आलाहा..! १९. मैं तो निर्विकल्प हूं. आलाहा..! विकल्प से रहित आत्मा वचन-

विकल्प से कभी ग्रहण में नहीं आ सकता. सो ही मैं हूँ. मैं तो आनंदकंद ज्ञाता-दृष्टा के स्वभाव में स्थित वह मैं हूँ. वह विकल्प... आलाहा..! निलावभाई लभे के उपदेश सुनना वह राग है और सुनाना वह राग है. तो (लोग कलने लगे) निश्चयात्मास है. यह आचार्य क्या करते हैं? समज में आया? आचार्य स्वयं पूज्यपादस्वामी हैं. जेनी तत्त्वार्थसूत्रनी टीका सर्वार्थसिद्धि. आलाहा..! मुनिराज ३०० वर्ष पछी लुअे, कुंदकुंदाचार्य के बाद. आलाहा..! जे हुं परसे प्रतिपाद्यो. परसे में समजने लायक और परको में समजता हूँ, भावने की किया है. राग है न भाई! राग भूतहुं छे भूतहुं. आलाहा..! आनंदकंद प्रभु उसमें राग कैसा और वाणी कैसी? आलाहा..! जैसे सम्यग्दृष्टि अंदर में ध्यान में अेकाग्र हो वही भोक्षमार्ग है. आलाहा..! और जो व्यवहार में जगते हैं, दया, दान, प्रत, भक्ति, पूजा, गुरु विनय, वैवाच्य आदि जैसे राग में जगते है वह अपने आत्मकार्य में सोता है.

मुमुक्षु :- गुरु की वैवाच्य नहीं करेगा.

उत्तर :- कोण करतुं हतुं? करे कोण? हमारे परमेष्ठीदासजने ठीक आ गया. बराबर वस्तुस्थिति में आये.

मुमुक्षु :- उचित कहा है.

उत्तर :- उचित .. प्रसंग में आ गये है. ... आलाहा..! प्रभु! यह मार्ग है भाई! आलाहा..!

‘व्यवहार में जगता है...’ देओ! राग को अपना मानते है वह तो मिथ्यादृष्टि है परंतु राग में रहते है वह भी जगता है और अपने कार्य में सोता है. अपना निर्विकल्प स्वरूप में सो गये. उसमें जगते है वही उसमें अनादर हो गया. अनादर तो ... आलाहा..! यह गाथा वहां रभी है. टोडरमव. सातवे अध्याय में. टोडरमव. २५७ पाने? २५९ छे. भोक्षपाहुड गाथा ३१. लिभा है उसमें. ‘जो योगी ध्यानी मुनि व्यवहार में सोता है वह अपने स्वरूप के कार्य में जगता है और जो व्यवहार में जगता है वह अपने आत्मकार्य में सोता है.’ इसलिये व्यवहारनय का श्रद्धान छोडकर निश्चयनय का श्रद्धान करना योग्य है. आलाहा..! ‘व्यवहारनय स्वद्रव्य-परद्रव्य को और उनके भावों को कारणकार्य में किसीको किसी में भिवाकर निरूपण करता है. सो जैसे ही श्रद्धान से मिथ्यात्व है.’ आलाहा..! देओ! कितना स्पष्ट कर दिया. स्वद्रव्य-परद्रव्य को, स्वभाव अपने भाव को परभाव में और परभाव को अपने (भावमें) और राग कारण है और आत्मा का धर्म कार्य है ऐसा कारण कार्य को किसीको किसी में भिवाकर व्यवहारनय निरूपण करता है. जैसे श्रद्धान से मिथ्यात्व है. इसलिये उसका त्याग करना. निश्चयनय उन्हीं को यथावत्

निष्पण्डा करता है. किसीको किसी में नहीं भिजाता है. सो जैसे ही श्रद्धान से समकित होता है. ईसलिये उसका श्रद्धान करना. आलाहा..! कितना भुवासा! यह गाथा.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- नहीं. साथी बात छे. आचार्य का वचन यह यथार्थ है. आचार्यकल्प ... सत्य सम्यग्दर्शन सिद्ध का सम्यग्दर्शन और समकित यौथे गुणस्थान के दर्शन में कोई इर्क है? यह तो कुंदकुंदाचार्य की गाथा है. उसका अर्थ किया है. यह उसकी भाषा नहीं, वचन तीन काव के माटे बात है. आलाहा..! अरे! दुःखी प्राणी छे, भाई! तने दया नथी. भाई! तारी तने दया नथी. आलाहा..! अरे! योर्यासी लाभमां अवतार करता करता चार गति. 'चार गति दुःखसे डरे.' योगसार में आता है. चारों गतिमां दुःख है प्रभु! क्यांय सुभ नहीं. सुभ तो आत्मा में है. आलाहा..! आत्मा के आनंद की रुचि और श्रद्धा की नहीं और व्यवहार की रुचि में पडा चार गति में लभता है. आलाहा..!

माता के पेट में सवा नौ महिने उंघे माथे. प्रभु! अे शुं लशे तने भबर छे? आलाहा..! शास्त्र तो जैसे कहते हैं, भगवान! माताना पेटमां कोई जव तो बार वर्ष सुधी रहे छे. छोड जेने कहते है. बार वर्ष सुधी. आलाहा..! वहां से मरकर दूसरी माता में अथवा उस ही माता में फिर से बार वर्ष. चौबीस वर्ष की गर्भ की स्थिति गीनने में आयी है शास्त्र में. कायस्थिति. चौबीस वर्ष गर्भ में रहे. आलाहा..! अेक अहीं जरी एवा न आवे तो उंहुं..उंहुं.. थई जय अंदर. चौबीस वर्ष. अेक वार बार, बीज वार बार. अेम. कायस्थिति है. तत्त्वार्थ राजवार्तिक में. अेनी अे माता में ली आवे अथवा बार वर्ष वहां और दूसरी माता में जाये. वही बात है. बाकी तो सवा महिने सब. .. लग जाये तो तीन-तीन वर्ष तक सुना है वहां अभी. अेक स्त्री को तीन वर्ष तक प्रसव नहीं होता था. तीन वर्ष. ये बारह वर्ष. आलाहा..! अैसा चौबीस वर्ष, अैसा अनंत वार हुआ. आलाहा..! भाई! तारा दुःखनी पीडा तें सहन करी. तेरे दुःख से मुक्त होने की यीज तुजे प्रतीत में नहीं आती. आलाहा..!

अकेला ज्ञायकस्वरूप पूर्ण आनंदस्वरूप उसमें व्यवहार है ही नहीं. व्यवहार के विकल्प का स्वभाव में अत्यंत अभाव है. आलाहा..! दुनिया माने, न माने उसके साथ संबंध नहीं. वस्तु तो यह है. बहुत सभा जैसे लगे, व्यवहार अच्छा लगे आलाहा..! देओ! भक्ति करो.

मुमुक्षु :- 'कोई दि' दुनिया अधानुं माने...

उत्तर :- अरे! न माने अधा. सम्भेदशिखर की जत्रा करो, कल्याण हो जायेगा. अहीं

कहे छे के भगवान! जत्रा अे शुभभाव है. तेरी लाज जत्रा कर सम्मेटशिजर की.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- बिलकुल नहीं. बीच में राग आता है, परंतु वह धर्म नहीं. और उससे जन्म-मरण रहित हो वह नहीं. अरे! तीन लोक के नाथ समवसरण में बिराजते हैं वहां अनंतबैर गया, अनंतबैर वाणी सुनी, अनंतबैर पूजा की तो क्या हुआ? वह तो व्यवहार राग है, शुभराग है. पाप से बचने को भाव आता है, परंतु धर्म नहीं. और वह धर्म का कारण नहीं. आलाला..! यह बात...

वही यहां कहते हैं. बहुत गाथा... 'जो सुत्तो बवहारे' जो राग की क्रिया से सो गये है, उससे हट गये हैं. 'सो जोई जगए सकज्जम्मि' स-कार्य. देखो यह अपना कार्य. शुद्ध चैतन्यधन में दृष्टि अेकाकार होना वह अपना कार्य है. आलाला..! है पाठ? 'सकज्जम्मि' यह अपना स्वकार्य है. आलाला..! 'अपने आत्मकार्य में...' बिना है न अर्थ में. 'अपने आत्मकार्य...' राग वह अपना आत्मकार्य नहीं. आलाला..! व्यवहार रत्नत्रय का (राग) वह आत्मकार्य नहीं, उस कार्य में दुष्पण है. आलाला..! पछी सोनगढने नामे चडावे. अेय..! सोनगढ ने यह चलाया निश्वायाभास. परंतु यह मुनि कहते हैं. किसका बिना हुआ है? भगवान! तुझे जबर नहीं भाई! मार्ग तो संत तो अनादि अैसा ही कहते आये हैं. श्रद्धा तो कर, श्रद्धा तो कर, ज्ञान के लक्ष में तो वे कि मार्ग यह है, दूसरा मार्ग नहीं. आलाला..! लाज तारी भगवान की भक्ति ने जत्रा लाज करोड कर. शेत्रुंजय ने सम्मेटशिजर.

मुमुक्षु :- पाप से..

उत्तर :- यह पाप से हटकर स्वभाव में आ जायेगा. अनादि से राग को मानते हैं उसमें है क्या? आलाला..! पुण्यभाव हो, परंतु पुण्य छोडकर पाप में आना ये कोई बात यहां है नहीं. परंतु पुण्य की रुचि छोडकर स्वभाव की दृष्टि कर और स्वभाव के आश्रय के बिना कभी कल्याण और संवर निर्जरा होती नहीं. शुभभाव संवर-निर्जरा नहीं, यह शुभभाव आस्रव और भावबंध है. आलाला..! होता है, जबतक वीतराग न हो तबतक समकित्ती को शुभभाव तो होता है कि नहीं? मुनि को शुभभाव होता है, परंतु है वह बंध का कारण. आत्मा की शांति को रोकनेवाला है. आलाला..! 'यह अजर प्यावा पीवो मतवाला. किनी अध्यात्म वासा. आनंदधन चेतन व्हे जेवे, देखे लोक तमासा.' आनंदधनञ्च कहते हैं. आलाला..! श्वेतांबर में आनंदधनञ्च (हो गये).

'व्यवहार में जगता है...' व्यवहार भेरा है और लाज होगा (अैसा माननेवाला) वह तो मिथ्यादृष्टि है. परंतु व्यवहार में वर्तता है तब निश्चय का कार्य नहीं है. आलाला..!

‘अपने आत्मकार्य में सोता है.’ आलाहा..! अे सिंहलणाना दूध सोनाना पात्र में टिके. अे लोढाना पात्रमां (रभे तो) तूटीं जाय. आलाहा..! यह मार्ग वीतराग का अैसा है. समज में आया? ‘जे पंथे सिंह संयर्था, रणु लागी तरणा.’ सिंहनी रण उीडीने तरणाने (लागी). ‘अे तरणा उीभा सुकाशे, नहि चरे अेने हरणा.’ हरण नहि चरे, अेनी गंध अेने आकरी लागशे. आलाहा..! अेम वीतरागनी वाणीमां चालनारा पुरुषो सिंह जेवा होता है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- यह सखी बात कही. समज में आया? आलाहा..!

‘ध्यानी मुनि...’ पाठमें तो धतना है न. ‘जो सुतो ववहारे सो जोई जगए सकज्जम्मा’ अस अेटलुं. जे कोध व्यवहार के वर्तन में रहनेवावा है तो तो निश्चयका उसको भान नहीं अथवा निश्चय में आया नहीं. और निश्चय में ध्यान में है वह व्यवहार से सो गया है. व्यवहार लेय जनकर अंतर में स्थिर हो गया है. आलाहा..! अंध अधिकार में आया न वह १७३ कलशमें : ‘सर्वत्राध्यवसानमेवमखिलं त्याज्यं यदुक्तं जिनै..।’ वीतरागदेव ने अैसा कहा. अमृतचंद्राचार्य कहते हैं. कि पर को मार सकता हूं, जिला सकता हूं, सुभी कर सकता हूं, दुःभी कर सकता हूं, दूसरे को अंध करा सकता हूं, दूसरे को मोक्ष करा सकता हूं यह अध्यवसाय छोड दे. यह तुम नहीं कर सकते. पर को जिलाना, दुःभ देना तुम नहीं कर सकते. भगवानने जब अध्यवसाय छोडाया, तो अमृतचंद्राचार्य कहते हैं कि मैं अैसा मानता हूं कि परके आश्रय जितना व्यवहार है वह सब छोडाया है. अंध अधिकार में है. ‘तन्मन्ये’ जितना परके आश्रय से भक्ति, पूजा, दान, दया, व्रत, यह व्यवहार को सब छोडना दृष्टि में. दृष्टि में छोडना. दृष्टि में रहे कि यह भी लाभदायक है तो मिथ्यादृष्टि है. आलाहा..!

मुमुक्षु :- मूल में भूल है.

उत्तर :- मूल में भूल है. वह पुस्तक आया न भाई! तमे ज आप्युं हतुं. तमे ज करीने आप्युं हतुं आनुं नाम. तमारे लधने नाम आप्युं हतुं. मूल में भूल. यह पंडितजने कहा था कि धसमें ‘मूलमें भूल’ राजो नाम. आपणे उपादान-निमित्त आप्युं हतुं. पंडितजने कहा था. मूल में भूल उसका शब्द है. अपने रभा था. मूल में भूल. आलाहा..! गजब गाथा है. यहां तो कहते हैं कि व्यवहार का जितना परिणाम उत्पन्न हो वह अंध का कारण है. आलाहा..! और चिदानंद भगवान ध्रुव नित्यानंद का आश्रय करके जे पर्याय उत्पन्न हो उतना मोक्ष का उपाय है. ‘लाभ वातनी वात निश्चय उर लाओ. तोरि जगत इंद्र इंद्र निज आतम ध्याओ.’ आलाहा..! लोकोंने साधारण जवने अेवुं लागे.

व्यवहार की दृष्टि छुटाते है, रुचि छुटाते है. व्यवहार तो कब छूट जायेगा? शुभ उपयोग में आता है तो. समझ में आया? व्यवहार छूट जायेगा, छूट जायेगा. कब? अंतर ध्यान में शुद्ध उपयोग में आता हो तब. तबतक व्यवहार है जरा परंतु वह बंध का कारण है. आलाहा..! हमारे पंडितजी बोलते नहीं? पापंजीओंका ... कांछक भाषा छे. जूगलकिशोरजी नहीं? आलाहा..! मार्ग ऐसा है भगवान! आज मानो, कल मानो, पीछे मानो. मार्ग तो नाथ तेरा यह है. यह पोकार अंदर से आया है. आलाहा..! समझ में आया? आलाहा..!

‘सकज्जम्भि’ तो व्यवहार वह स्वकार्य नहीं? नहीं. ऐसा आया न उसमें? देओ! ‘जो सुत्तो ववहारे सो जोई जगए सकज्जम्भि’ अे पोताना अपना कार्य जे शुद्ध का उपयोग, शुद्ध उपयोग अंदर में... वो! अत्यारे तो कहे छे शुद्ध उपयोग होता ही नहीं. ऐसा पंडित विभते है कोई रतनचंद्रजी. अरे! भगवान! शुभ उपयोग वह धर्म नहीं, शुभ उपयोग वह धर्म का कारण नहीं, परंतु आये बिना रहता नहीं. परंतु वह बंध का कारण है ऐसा समझना चाहिये. आलाहा..! ऐसे करके पुण्य छुडाकर पाप में जाना ऐसा नहीं है. यहां तो पुण्यभाव बंध का कारण है उसको छोडकर अंतर में जाना. पुण्यभाव है उसको छोडकर पाप में आना वह बात होती है? यह बात ही नहीं. आलाहा..! अशुभ में जाने से पाप है. उससे (बचने को) तो शुभ होता ही है, परंतु उस शुभ में दृष्टि है कि यह धर्म है और धर्म का कारण है वह दृष्टि छोड दे. और पीछे दृष्टि छोडने के बाद भी शुभभाव से हटकर स्वर्प में जा, ध्यान कर, वह तेरे कल्याण का मार्ग है. आलाहा..! कलो, सेठ!

मुमुक्षु :- क्या आरानी वात छे आ?

उत्तर :- आ त्रणो काणनी. आ पांचमा आरानी वात छे. आरा-झरानी वात नहीं, आ तो आत्मानी वात छे. आरा काण-बाण उसमें लागु पडता नहीं. त्रिकाल वस्तु ऐसी है. ‘अेक लोय त्रण काणमां परमार्थनो पंध.’ काण-झाण उसे है नहीं. समझ में आया? आलाहा..! हो, राग हो. राग का व्यवहार भी हो, परंतु हो वह बंध का कारण उसको जानना चाहिये. धर्मी को तो अशुभराग भी आता है चौथे-पांचवे में. आर्तध्यान, रौद्रध्यान नहीं होता है? विषयवासना नहीं होती है? परंतु वह जानता है कि यह दुःख है, बंध का कारण है, मैं उसका जाननेवाला हूं. मैं उसका करनेवाला कर्तव्य तरीके नहीं. आलाहा..! समझ में आया?

भावार्थ :- ‘मुनि के संसारी व्यवहार तो कुछ है नहीं...’ भावार्थ. ‘यदि हे तो मुनि कैसा?’ स्त्री, कुटुंब, परिवार का पोषण करना, लेना-देना, पैसा उधराकर देना

वह तो मुनि है नहीं. मेरा कुटुंबी है, पैसा लावो, भर्चा आपो. अरे! मुनि का काम है वह? समज में आया? 'संसारी व्यवहार तो कुछ है नहीं...' कुछ है नहीं. 'यदि है तो मुनि कैसा?' आलाहा..! साथे माणस राणे, माणसने माटे पैसा उधरावे, लोहनने माटे कहे के आने कांईक लोहन करावो. वह मुनि कैसा?

मुमुक्षु :- ग्रंथमावा चलावे.

उत्तर :- पण ग्रंथमावा चलावे, पैसा उधरावे वह मुनि का कर्तव्य है? ठीक करते हो तुम. ग्रंथमावा में पैसा लाओ, इतना पैसा आपो ग्रान्ट करो. अे कांई मुनि का कर्तव्य है? आलाहा..! उसको विकल्प आता है तो पंच महाव्रतादि आता है. परंतु वह है? बहुत गडबडी कर दी. ग्रंथमावा में फिर नामा लजे. अेक जणो कहेतो इतो. पैसा. थोपडा नामा लजे ल्यो! क्षुद्धक-क्षुद्धक. हेमराजज्ज! जबर है न? आलाहा..! नामा लजे. अरे! आ ते काम छे भाई? आलाहा..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- कहूं इतुं ने अेणे. मारी पासे बचाव किया था इसने कि उद्यत्ताव तो अनेक प्रकार का होता है. उसमें क्या है? कीधुं, उद्यत्ताव उसको अनेक प्रकार का होता है वह इद के प्रमाण में होता है. वह आता है न उद्यत्ताव, थिडी में. वह लेकर हमारे पास जानगी आया था. उसमें उद्य है तो क्या है? अैसा बचाव करना है तुम्हारे? अैसा तो नहीं कहा था. परंतु मनमें अैसा आया. अेम के क्षुद्धक को अैसा ही उद्य हो कि नामा लजे, पैसा उधरावे. अरे! अैसा उद्य होता ही नहीं. आलाहा..! मुनिवत् आचरण (होता है). जैसे मुनि वन में रहते हैं उसके साथ में रहते हैं वह तो. मुनिवत् है. क्षुद्धक कोने कहे बापा! आलाहा..! जिसे अंतर सम्यग्दर्शन का विकास हुआ है और जिसने अंदर में उसके लिये लोहन बनाया हो वह वे नहीं, प्राण ज्ञये तो न वे. छोटा मुनि. साथी वात छे. वह तो वस्तु की स्थिति है लों. आपणो कोई व्यक्ति माटे नहीं. वस्तु का स्वरूप अैसा है. आलाहा..!

यहां करते है, मुनिने संसारी व्यवहार तो कुछ है ही नहीं. हो तो पाजंडी है. 'धर्म का व्यवहार संघ में रहना,...' देओ! यह. 'महाव्रतादि पावना अैसे व्यवहार में ली तत्पर नहीं है,...' अैसे व्यवहार में ज्ञानी तत्पर नहीं है. तत्पर तो अपने स्वरूप में है. आलाहा..! समज में आया?

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- यह व्यवहार से कथन है. पाव्वा करते है न. कुंठकुंठार्यने महाव्रत पावा

है. वह तो व्यवहारनय का कथन चरणानुयोग का चले तो ऐसा ही चले न. यहां तो कहते हैं कि व्यवहार में तत्पर नहीं. आह्लाहा..! उसको तो भिन्न रभकर उसको जानते हैं. पंच महाव्रत का विकल्प आता है जो सम्यग्दृष्टि आत्मा अनुभवती हो, धर्मी हो, छद्म-सातवा गुणस्थान जिसको प्रगट हुआ है. वह बापु यीज अलौकिक है. आह्लाहा..!

‘सब प्रवृत्तियों की निवृत्ति करके ध्यान करता है...’ वो! महाव्रत का परिणाम और संघ में रहना उस प्रवृत्ति को भी त्याग कर ध्यान आत्मा में (लगाता है). क्योंकि आत्मा का आश्रय लेना वही यीज है. बाकी बाहर का जितना विकल्प उठता है वह सब बंध का कारण है. आह्लाहा..! कहां नहिं ओ? अमृतचंद्रायार्य त्रीज कवश में आपणे आया न? मुझे क्लुषित परिणति है. कल्माषितायां. राग परिणति शुभ है. उसको शुभ है. आचार्य तो मुनि है, शुभभाव है. उसे छोड़कर मुझे स्वप्न में अकाग्र होकर छूट जाये ऐसी मेरी भावना है. आह्लाहा..! रहता है शुभभाव तो मरणपर्यंत होता है. महाव्रत का भाव. परंतु वह दुःभङ्ग है, ... है, तत्पर उसमें नहीं रहना. अंदर स्वप्न में तत्पर रहना, ध्यान में, आनंद में वह मुक्ति का मार्ग है.

‘ध्यान करता है वह व्यवहार में सोता हुआ कहलाता है और अपने आत्मस्वप्न में लीन होकर टैभता है,...’ अपने आत्मस्वप्न में लीन होकर ‘टैभता है, जानता है, वह अपने कार्य में जागता है,...’ कितनी स्पष्टता है! आह्लाहा..! माणसने स्वाध्याय करना नहीं और अपनी लठ मूकना नहीं. यीज तो ऐसी वीतराग मार्ग में है. ऐसी तो कोई दूसरे को है ही नहीं. आह्लाहा..! ‘परंतु जो इस व्यवहार में तत्पर है, सावधान है, स्वप्न की दृष्टि नहीं है...’ ऐसा लिया. महाव्रतादि के व्यवहार के परिणाम में तत्पर रहता है, स्वप्नदृष्टि शुद्ध नहीं है, आह्लाहा..! ‘वह व्यवहार में जागता हुआ कहलाता है.’ वह राग में जागता है. राग यह यीज मेरी है ऐसा मानते है. आह्लाहा..! समझ में आया? आता है तो गणधरो को भी. चौद पूर्व की रचना करते हैं शास्त्र की, तो उसे विकल्प नहीं है? आता है वह दूसरी यीज है, परंतु तत्पर नहीं उसमें.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- तत्पर नहीं. दृष्टि तो स्वप्न उपर है. यह यीज मैं हूं, यह नहीं. आह्लाहा..!

‘स्वप्नकी दृष्टि नहीं है वह व्यवहार में जागता हुआ कहलाता है.’ जिसको आनंदकंद प्रभु ऐसी दृष्टि नहीं और राग में अकाकार है वह राग में जागता है, वह तो मिथ्यादृष्टि है. आह्लाहा..! अब विशेष गाथा उर में.

(श्रोता :- प्रमाण वचन गुरुदेव!)

झागण वड ६, गुरुवार ता. १४-०३-१९७४
गाथा - ३२-३३, प्रपचन - १२७

अष्टपाहुड, मोक्षपाहुड अधिकार, उसमें उरवीं गाथा. 'आगे यह कहते हैं डि योगी...' धर्मी. 'पूर्वोक्त कथन को ज्ञान के व्यवहार को छोड़कर आत्मकार्य करता है -'

इय जाणिरुण जोई ववहारं चयइ सव्वहा सव्वं।

झायइ परमप्पाणं जह भणियं जिणवरिंदेहिं।।३२।।

'अर्थ :-' ईसप्रकार पूर्वोक्त कथन को ज्ञानकर...' क्या? जो व्यवहार में तत्पर है वह निश्चय में सोता है. जो व्यवहार विकल्प आदि पंच मलाप्रत आदि या लक्ति आदि का विकल्प उसमें जो तत्पर है वह अपने स्वरूप का ध्यान से व्युत है. अपना स्वभाव में वह सोता है और जो राग विकल्प से तत्पर नहीं वह अपना स्वरूप में जगता है. में ज्ञानानंद स्वरूप लूं, शुद्ध लूं, ज्ञाता-दृष्टा लूं, ऐसा ध्यान में लेकर आत्मा जगता है. वह जगता है करने में आता है. आलाला..!

मुमुक्षु :- सावधान है.

उत्तर :- सावधान अंतर में. यह मोक्षपाहुड है न. नहीं भाई आव्या? नवनीतभाई गया छे?

यहां तो प्रथम सम्यग्दर्शन, विकल्प अने निमित्त का लक्ष छोड़कर स्वरूप शुद्ध चैतन्य का अेकाग्र होकर अनुभव हो वह स्व के आश्रय से होता है. वह व्यवहार से या निमित्त से कुछ होता नहीं. और पीछे भी मुनिप्रत धारण करे पंच मलाप्रतादि, तो भी पंच मलाप्रत के विकल्प में मुनि तत्पर नहीं. ज्ञानते हैं डि आता है ऐसा भाव. समज में आया? अशुद्ध भाव आया, होता है, उसमें तत्पर नहीं. धर्मी मुनि को उसमें अेकत्वबुद्धि नहीं. आलाला..! अपना शुद्ध चैतन्य आनंद उसमें जिसकी सावधानी रहती है वह स्व के आश्रय से मोक्ष का उपाय उत्पन्न होता है.

'इय जाणिरुण' व्यवहार में तत्पर न रहना और निश्चय स्वभाव में तत्पर रहना जैसे 'जाणिरुण' 'योगी ध्यानी मुनि है वह सर्व व्यवहार को सब प्रकार से ही छोड देता है...' आलाला..! मुनि को व्यवहार तो दूसरा है नहीं कुछ. पंच मलाप्रत का विकल्प, देव-गुरु-शास्त्र का विनय, संघ में रहना तो साधु आदि का वैयावच्य आदि वह भी विकल्प राग है. आलाला..! वह राग बंध का कारण है. समज में आया? यह मोक्ष

का उपाय नहीं। उस राग को लक्ष में से छोड़कर स्वर्ण शुद्ध चैतन्य आनंद का ध्यान करना जैसे जानकर 'सर्व व्यवहार को...' देव-गुरु-शास्त्र की भक्ति.. आलाला..! पंच महाव्रत का विकल्प आदि सब को छोड़कर. सर्व व्यवहार को और सर्व प्रकार से. आलाला..! चैतन्य आनंदस्वर्ण ध्रुव उसके अवलंबन में विकल्प का आश्रय होता नहीं। समझ में आया? मोक्ष अधिकार है न. ऐसी श्रद्धा में तो पहले वे कि चैतन्य भगवान ध्रुव ज्ञायकभाव, उसमें दृष्टि से लीन होना और स्थिरता से लीन होना वह मोक्ष का उपाय है. समझ में आया? आलाला..!

'और परमात्मा का ध्यान करता है...' सर्व प्रकार का व्यवहार, सर्व व्यवहार. आलाला..! 'छोड़ देता है और परमात्मा...' अपना परमात्मा लो! आलाला..! ज्ञानस्वर्ण शुद्ध चैतन्य उसका ध्यान करता है. 'जैसे जिनवरेन्द्र तीर्थंकर सर्वज्ञदेव ने कहा...' वह आत्मा भी जैसा जिनवर ने (कहा जैसा) असंख्यप्रदेशी अनंतगुण का धाम है 'शुद्ध बुद्ध चैतन्यधन ज्योति सुभधाम.' जिनवर सर्वज्ञ ने कहा वह आत्मा. उसके सिवाय अज्ञानी आत्मा-आत्मा करता है वह आत्मा को जानता ही नहीं। समझ में आया? 'जिनवरेन्द्र तीर्थंकर सर्वज्ञदेव ने...' पाठमां अे छे ने. 'जिनवरिदेहिं' जो आत्मा कहा. राग, पर्याय होनेपर भी राग से रहित. कर्म संगमें निमित्त होते हैं, परंतु कर्म से रहित, शरीर होने पर भी शरीर से रहित और अेक समय की पर्याय होने पर भी पर्याय से भी रहित. शुद्ध बुद्ध आगण लेशे आ. उपमां लेशे. 'सिद्धो सुद्धो आदा सव्वण्हू सव्वलोयदरिसी' जैसा भगवान आत्मा उसका ध्यान करे. अे स्वर्णधनुं ध्यान अे ज मोक्ष का उपाय है. सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र वह तीनों स्वर्ण की ध्यानदशा है. सम्यग्दर्शन ने ज्ञान ने चारित्र तीनों द्रव्यस्वभाव का ध्यान है, द्रव्यस्वभाव में अेकाग्रता है. वह मोक्ष का मार्ग द्रव्य के आश्रय से उत्पन्न होता है तो द्रव्य में लीन होना. आलाला..! तो ये सब तुझन क्या? वह तो बीच में विकल्प आता हो. वह तो बाह्य की क्रिया तो बाहर से होती है. आलाला..! समझ में आया? विकल्प हो शुभभाव तो वह भी अंध का कारण है. आलाला..! समझ में आया?

अंतर भगवान आनंदस्वर्ण अने ज्ञानस्वभाव उसमें लीन होना, ध्यान करना, उसको ध्येय बनाकर उसमें रहना वही मोक्ष का उपाय है. मोक्ष उपाय हो... हो... करते है न? हो मोक्ष के मार्ग हैं. अेक व्यवहार और निश्चय. हो आते है कि नहीं? वह तो कथन हो प्रकार का है. व्यवहार मोक्षमार्ग अंध का मार्ग है. आलाला..! अहु आकरी वात जगतने.

मुमुक्षु :- तो मोक्ष अे थाय.

ઉત્તર :- બેના બે મોક્ષ હોય. વ્યવહાર મોક્ષમાર્ગ તો રાગ કો આરોપ કરકે કહા હૈ. હૈ તો બંધ કા હી કારણ. મોક્ષ કા કારણ તો એક હી ચૈતન્ય ભગવાન પૂર્ણ આનંદ કા વિચાર અંતર મેં રુકકર, એકાગ્ર હોકર પર્યાય કા પ્રગટ હોના વહ એક હી મોક્ષ કા માર્ગ હૈ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પણ પહેલા નિર્ણય કરે ને. એ નિર્ણય કિયે પીછે કી બાત હૈ ન યહ? પહેલે નિર્ણય કરના કિ આત્મા શુદ્ધધન આત્મા હૈ, ઉસકો જ્ઞેય બનાકર જ્ઞાન કી વર્તમાન પર્યાય મેં પૂર્ણ જ્ઞેય બનાકર અનુભવ કરકે નિર્ણય કરના યહ પહેલી ચીજ હૈ. આયેગા વહ. સમજ મેં આયા? આહાહા..! આગે આયેગા. ‘શાસ્ત્ર મેં પરમાત્મા કે સ્વરૂપ કા નિર્ણય હૈ...’ વહ ગાથા ૩૩ મેં આખરી પદ હૈ. ૩૩ ગાથા મેં. પરમાત્મા એટલે આત્મા પરમસ્વરૂપ, પરમ આત્મા પરમ સ્વરૂપ, પરમ પારિણામિક સ્વભાવ, એકલા જ્ઞાનસ્વભાવ, આનંદસ્વભાવ. ધ્રુવ હોં ત્રિકાળ. વીતરાગસ્વભાવ, સ્વચ્છસ્વભાવ, પ્રકાશસ્વભાવ. પ્રકાશ સ્વસંવેદન પ્રકાશગુણ સ્વભાવ. એસે સ્વભાવ મેં સ્વભાવ સન્મુખ હોકર નિર્ણય કરના. પહેલી ચીજ યહ હૈ. યે નિર્ણય ધારણારૂપ નહીં. આહાહા..! અંતર સ્વરૂપ કે લક્ષ મેં આકર યહ ચીજ હૈ એસા અંતર નિર્ણય નિર્વિકલ્પ હો વહ વાસ્તવિક સમ્યજ્ઞર્શન ઓર નિર્ણય કહને મેં આતા હૈ. આહાહા..! સમજે? યહ માર્ગ હૈ. આહાહા..! લોગોં કો એસા લગે કિ યહ તો નિશ્ચય... નિશ્ચય... નિશ્ચય. પરંતુ નિશ્ચય હી સત્ય હૈ. બીચ મેં વ્યવહાર આતા હૈ વહ ઉપચાર હૈ, વસ્તુસ્વરૂપ નહીં. આહાહા..!

સમ્યજ્ઞષ્ટિ કો સ્વરૂપ કા અનુભવ હોનેપર ભી શુભરાગ ભક્તિ આદિ દાન, દયા આદિ કા આતા હૈ, પરંતુ આતા હૈ વહ બંધ કા કારણ હૈ. સ્વભાવ કે આશ્રય સે જિતના પરિણામ ઉત્પન્ન હો વહી અબંધ પરિણામ હૈ. ક્યોંકિ આત્મા અબંધસ્વરૂપી મોક્ષસ્વરૂપ હૈ. રાગ કે સંબંધ બિના કી ચીજ વહ અબંધસ્વરૂપ હૈ, વહ મુક્તસ્વરૂપ હૈ. ઉસકે અંદર એકાગ્ર હોકર અબંધ પરિણામ પ્રગટ હોતા હૈ. અબંધ સ્વભાવ કે આશ્રય સે અબંધ પરિણામ ઉત્પન્ન હોતા હૈ વહ મોક્ષ કા માર્ગ હૈ. ભારે ઝીણું ભાઈ! માર્ગ યહ હૈ. ‘એક હોય ત્રણ કાળમાં પરમાર્થનો પંથ.’ પરમાર્થનો સુખી થવાનો પંથ તો આ એક છે. બાકી તો દુઃખી થવાના રસ્તા હૈ સબ. આહાહા..! એ આત્માના સમ્યજ્ઞર્શનના આશ્રય વિના એકલા વિકલ્પ કરે દયા, દાન, વ્રત એ પણ દુઃખી થવાના રસ્તા છે. આહાહા..! અને સંસારના આર્તધ્યાન, રૌદ્રધ્યાન, અશુભભાવ હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષય આદિ એ તો મહા દુઃખ કા હી કારણ હૈ. આહાહા..!

ભાવાર્થ. ‘જિણવરિદેહિં’ શબ્દ પડ્યો છે. ત્રણ શબ્દ લગાયા. ‘મ્હણિયં જિણવરિદેહિં’ એમ કહ્યું છેને? ‘જ્ઞાયઙ પરમપ્પાણં’ ત્રીજું પદ. જિનવરદેવ, તીર્થકરદેવ, સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે

જે આત્મા કહા એસે આત્મા કા ધ્યાન કરના. આહાહા..! સમજ મેં આયા? વ્યવહાર કરતે કરતે નિશ્ચય હો જાયેગા વહ બાત હૈ નહીં. ઘણાને બહુ અત્યારે વ્યવહાર કરો... વ્યવહાર કરો... શુભ રાગ, શુભ ઉપયોગ કરો, કરતા-કરતા શુદ્ધ ઉપયોગ થઈ જશે. આયુષ્ય પૂરું થશે, જિંદગી ચાલી જશે. આહાહા..! શુભરાગની પણ રુચિ છોડકર અપના ભગવાન ધ્રુવસ્વરૂપ નિત્ય સ્વભાવ જિસકો પરમ સ્વભાવભાવ કહીએ ઉસકા આશ્રય કરના એક હી બાત હૈ.

‘ભાવાર્થ :- સર્વથા સર્વ વ્યવહાર કો છોડના કહા, ઉસકા આશય ઈસપ્રકાર હૈ...’ સર્વથા ઓર સર્વ વ્યવહાર. આહાહા..! ટીકાકાર ને બાત સાધારણ કરી નાખી. લૌકિક વ્યવહાર છોડવો. લૌકિક-લૌકિક. આહીં તો બધો લોકોત્તર વ્યવહાર વિકલ્પ એ છોડવા લાયક છે. ટીકાકાર બહુ સાધારણ, શ્રુતસાગર. યહાં તો આચાર્ય કા યહ કહના હૈ કિ અપના સ્વરૂપ કા અનુભવ દર્શન હોનેપર ભી જો બીચ મેં વ્યવહાર આતા હૈ (પૂર્ણ)વીતરાગ હુએ પહલે, સમકિતી કો રાગાદિ, ભક્તિ આદિ આતા હૈ, પંચમ ગુણસ્થાન મેં વ્રતાદિ કા વિકલ્પ હૈ, છઠ્ઠે પંચ મહાવ્રત કા રાગ હૈ, ઉસ વ્યવહાર કો સર્વથા છોડ દે. આહાહા..! યહાં તો કહે, ભગવાનની ભક્તિ અને દેવ-ગુરુની ભક્તિ કરતા-કરતા કલ્યાણ થશે. એ ના પાડે છે, બાપુ! આ લોકોને આ વાંધા આવે. ગુરુની ભક્તિમાં જે વળગ્યા અને ત્યાંથી મુક્તિ થાશે એમ માનનારા. આહાહા..!

અહીં તો કહે છે કે દેવ અરિહંતની ભક્તિ એ શુભરાગ છે. રાગ સે આત્મા કા કલ્યાણ હો એસા કભી બનતા નહીં. આહાહા..! અપને સ્વરૂપ મેં... હૈ? ‘લોકવ્યવહાર તથા ધર્મવ્યવહાર સબ હી છોડને પર ધ્યાન હોતા હૈ...’ દેખો! જયચંદ્ર પંડિતને અર્થ પણ ઉસમેં હૈ એસા ક્રિયા હૈ. લોકવ્યવહાર, સ્ત્રી, કુટુંબ કા પોષણ કરના, વ્યાપાર કરના, ધંધા કરના યહ સબ લોક વ્યવહાર પાપ. સમજ મેં આયા? વહ ભી છોડ. ‘ધર્મવ્યવહાર સબ હી છોડને પર...’ એ વિનય, પર કા વૈયાવચ્ચ ને શાસ્ત્રશ્રવણ ને શાસ્ત્ર કથન કરના. આહાહા..! વહ સબ વિકલ્પ વહ વ્યવહાર હૈ. યહ ‘સબ હી છોડને પર ધ્યાન હોતા હૈ...’ પર તરફ કા ઝુકાવ સબ છોડને સે સ્વ તરફ કા ઝુકાવ હોતા હૈ. ભારે! અહીંયાં તો આત્માનું ધ્યાન એક જ મોક્ષ કા ઉપાય એક સિદ્ધાંત હૈ. તો સમ્યજ્ઞાન-જ્ઞાન-ચારિત્ર વહ આત્મા કા ધ્યાન હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- શૂન્ય હો જાઓ.

ઉત્તર :- બાહર સે શૂન્ય હો જાઓ, અંદર મેં જાગૃત હો જાઓ. શૂન્ય હો જાઓ તમારે રજનીશ કહે છે એસા નહીં. એય..! શેઠ! તમારા રજનીશ કીધા. રજનીશ એમ કહે છે, શૂન્ય હો જાઓ. વહ તો જડ હો જાયેગા. સર્વેજ પરમેશ્વર ને આત્મા કહા ઉસકા ભાન

ही कहां है? समझ में आया? भाषा की जरी चतुराई है तो लोको माने. लोको मूढ जेवा ओ आवा भाषानी वर्गशाथी (अंज्जई ज्ञय).

अहीं तो सर्वज्ञ परमेश्वरे जिनवरदेवे जे आत्मा द्रव्यस्वभाव कला और उसका गुणस्वभाव कला और उसका पर्यायभाव कला इन तीनों में से द्रव्य का ध्यान करना ओम कहते हैं. पर का तो नहीं.. आलाला..! पाण द्रव्य, गुण अने पर्याय ओसा तीन भेद का भी ज्ञान नहीं. आलाला..! भगवान ने कला ओसा द्रव्य, गुण, पर्याय लों! सर्वज्ञ परमेश्वर तीर्थंकरदेव उसके सिवाय यह चीज दूसरे है नहीं. इसलिये कला कि भगवान आत्मा अनंतगुण का पिंड है द्रव्य और उसका स्वभाव ज्ञान, दर्शन आदि अनंत है वह गुण और उसकी पर्याय वर्तमान में दृष्टिवंत को तो निर्मण ही पर्याय होती है. यहां तो स्वभाव और स्वभाव की दृष्टि से कथन है न. समझ में आया? इन तीनों का विचार भी छोड दे. आलाला..! समझमें आया? जन्म-मरण चौर्यासी के अवतार भाई! भव का अंत... अनंतकाल हुआ, ओसी कर्मकांडकी क्रिया अनंतबार की. उससे तो कोई संसार का अंत आया नहीं. वह स्वयं संसार है न, शुभभाव ही संसार है. आलाला..! शुद्धस्वरूप ध्रुव चैतन्य में से संसरणं इति संसारः. ओसा स्वभाव से लटकर राग में आया वही संसार है. आलाला..!

कहते हैं, सब छोडकर ध्यान करना. 'इसलिये जैसे जिनदेव ने कला है वैसे ही परमात्मा का ध्यान करना.' परमस्वरूप. परमात्मा या परमस्वरूप, ओम. यह परमात्मा, पर परमात्मा नहीं. अपना परमस्वरूप परमात्मा ध्रुव का ध्यान करना. तो ध्रुव वह परमात्मस्वरूप है. ध्रुव मुक्तस्वरूप है, परमस्वभाव है, परिपूर्ण स्वभाव है उसका, परमात्माने कला वह आत्मा उसका ध्यान करना. आलाला..! 'अन्यमती परमात्मा का स्वरूप अनेक प्रकार से अन्यथा कहते हैं...' अन्यमती परमात्मा का स्वरूप अनेक प्रकार से अन्यथा कहते हैं. कंईक कंईक सर्वव्यापक है कां ओक थोडा इसमें है कां अल्पज्ञ रह सके सदा, परमेश्वर पूर्ण है ओसा लो सके नहीं—ओसा ओक ओक आत्मा का स्वरूप ओसा कहते हैं वह सब विपरीत है. ओक ओक आत्मा परमात्मा लो सके ओसी शक्तिवाला है. समझ में आया? अंदर स्वरूप तो अंदर पूर्ण परमात्मस्वरूप ही ध्रुव में है. पर्याय भी अपरमभाव है. आलाला..! राग तो कहीं रहा. उसकी पर्याय अपरमभाव है. परमभाव तो ध्रुव है. आलाला..! ओसा आत्मा का परमात्माने कला ओसे का ध्यान करना.

'अन्यथा उपदेश करते हैं, उसका निषेध किया है.' अन्यमती अन्य विचार करे ओसा है, प्रकाश है, ओसा है. ओक आया था यहां सात पडिमावाला. तो पूछा कि आत्मा अंदर कैसा है? कि पहले दिजे लाल और पीछे दिजे सकेद. जबर न मणे कांई. पड़ेवा

दिभे लाव. आंभ आम बीसे ने तो लाव जेवुं देभाय ने. वल तो ७५ है लाव तो. पीछे दिभे तो सकेद. सकेद वल तो रंग है. वल आत्मा कहां है? अंदर में राग उत्पन्न है भगवान की भक्ति आदि का वल भी आत्मा नहीं, वल तो राग आस्रव है. आलाहा..! वीतराग सर्वज्ञ परमेश्वर (ऐसा कहते हैं), आत्मा तो रागरहित है अने अेक समय की पर्याय में भी वल आता नहीं. आलाहा..! और अेक समय की पर्याय उसको छुती नहीं. आलाहा..! व्यक्त को स्पर्शता ही नहीं. आलाहा..! छठी गाथा में आया. अव्यक्त में आया ४९ गाथा में. व्यक्त-अव्यक्त का ज्ञानन होनेपर भी व्यक्त को स्पर्शता नहीं. आलाहा..!

ज्ञान दो का करे. पर्याय और द्रव्य का. छातां द्रव्य पर्याय को स्पर्शती नहीं. ओहोहो..! ते दि कहुं एतुं ने पंडितज्जे? विवक्षाभेद है. .. सांभव्युं नथीने विवक्षाभेद है. विवक्षाभेद नहीं. तात्पर्य भाव यल है. विवक्षाभेद करी ने साधारण अरे! आम कला, आम कला. अेम नहीं. वस्तु का प्रयोजन सिद्ध करने की यल चीज है. विवक्षाभेद नहीं. थे डि नहीं तुम? थे के नहीं वो? कैलासचंद्रज्जे ने कला था न कैलासचंद्रज्जे ने, पंडाल में. अेम के अेक समय की पर्याय को स्पर्शता नहीं आत्मा. पर्याय से भी भिन्न है. वल विवक्षाभेद है. विवक्षाभेद नहीं, वस्तु का स्वरूप अैसा है.

मुमुक्षु :- विवक्षा पण स्वरूपना कारणे होय के अेमने अेम?

उत्तर :- अेम के अे तो अेक अपेक्षाअे अेम पण कहेवाय अेम अनो अर्थ. अेम कहे छे घण्णां, ज्जर छे.

यहां तो परमात्मा. आलाहा..! पूर्ण ध्रुव शुद्ध चैतन्यबिंब अकषाय रसकंद, परमस्वरूप पारिणामिकभाव, ज्ञायकभाव वही आत्मा. एस द्रव्य को लक्ष में लेने के कारण पर्याय को स्पर्श नहीं अेम कहने में आया है. पर्याय उसको मानती है, ज्ञानती है, परंतु पर्याय उसमें अेकमेक नहीं होती. आलाहा..! पंडितज्जे! आलाहा..! आवी वात. पर्याय वस्तु है, परंतु त्रिकावी वस्तु में पर्याय का प्रवेश नहीं. वल वस्तु को ध्येय बताने अने द्रव्य को सम्यग्दर्शन विषय बताने को कला है. अेकला कथन करना अैसा भी है अेम नहीं. समज में आया? आलाहा..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- अभेद होती नहीं. अभेद तो पर तरङ्ग का लक्ष था वल अंतर में जुकी तो अभेद कहने में आता है. बाकी पर्याय और द्रव्य दो भिन्न रहते हैं. पर्याय का अंश जे त्रिकाव अंश में प्रवेश कर जाये तो द्रव्य भी अंशरूप हो जाये और त्रिकावी द्रव्य जे पर्याय में आ जाये तो वल भी अंशरूप हो जाये. अैसा है नहीं. जुगलज्जे! लोबिक से तो यल

है न. आह्लाहा..!

आ शरीर, वाणी, मन तो धूण-माटी क्वांय रही गह. आ तो जगतना तत्त्वो भिन्न छे. कर्म भी भिन्न तत्त्व है, अंदर पुण्य अने पाप का विकल्प है वह तो विकार आस्रवतत्त्व भिन्न रहा, परंतु उसकी पर्यायि क्षयोपशम आदि है... आह्लाहा..! अरे! क्षायिक पर्यायि हो, तो वह पर्यायि को द्रव्य छुता ही नहीं. आह्लाहा..! समज में आया? ये द्रव्य की दृष्टि कराने को और द्रव्यस्वभाव का आश्रय कराने को कहा है. विविक्षाभेद कथनमात्र कहने से भी है ओम नहीं. अये..! सेठ! आह्लाहा..! भगवानना के भेटा कराने को यह कहा है. आह्लाहा..! भगवानज्जभाई! आवी वस्तु छे, भाई! आह्लाहा..! दुनियाने न भेसे.

यह कहा न देओ! 'जिनदेव ने परमात्मा का तथा ध्यान का स्वरूप कहा वह सत्यार्थ है,...' परमात्मा नाम परमस्वरूप ध्रुव जो कूटस्थ है, कभी हिलता नहीं, कभी परिणामता नहीं. आह्लाहा..! परिणामे वह पर्यायि. ध्रुव परिणामे नहीं, ध्रुव हिले नहीं, ध्रुव हीणा होता नहीं, ध्रुव में पर्यायि का प्रवेश नहीं, पर्यायि में ध्रुव का आना नहीं. आह्लाहा..! समज में आया? हवे तो टाढी मोसम है न. घासा तो गया हणवे-हणवे. आह्लाहा..! तेरी चीज ही छतनी बडी है. आह्लाहा..! अक समय की पर्यायि में वह आती ही नहीं. जैसे आत्मा का स्वरूप परमात्मा और उसका ध्यान... सर्वज्ञने कहा कि उस तरफ का जुकाव, तो जैसे कोई ध्यान करना, त्राटक करना, विकल्प करना, वह ज्ञानार्णवि में आता है. पृथ्वी धारणा, जल धारणा. वह तो विकल्प अशुभ में से छटने को ऐसा पहले आता है. परंतु वह कोई चीज नहीं. आह्लाहा..!

'जिनदेव ने परमात्मा...' अटले आत्मा पूर्ण ब्रह्म आनंदकंड प्रभु जो कहा और उसका ध्यान का स्वरूप कहा. अंतर में अकाग्रता वह पर्यायि. अंतर में अकाग्रता वह पर्यायि ध्यान. 'वह सत्यार्थ है,...' यह बात सखी है. 'प्रमाणभूत है...' प्रमाणभूत है. आह्लाहा..! 'वैसे ही जो योगीश्वर करते हैं...' जैसे ही योगीश्वर यह ध्यान (करते हैं). विकल्प से शून्य हो जाओ, विकल्प से शून्य हो जाओ. यह बहुत कहता है रजनीश. परंतु विकल्प से शून्य होना... कहां से जाने? पग मूकते है तो नीचे से उपाडते है तो उपर मूकते है न? ओम अंतर में जाये, सत्ता कितनी है? उस सत्ता उपर दृष्टि जाये तो विकल्प शून्य हो जाये. सत्ता में आये बिना विकल्प शून्य कहां से आया? सत्ता कैसी है उसकी भजर नहीं. समज में अया? परम मलासत्ता में प्रवेश किये बिना विकल्प की अकता तूटती नहीं कभी. शून्य कहां से हो? जड हो जाये शून्य. मलासत्ता के अवलंबन बिना विकल्प तोडने जाये और विकल्प से शून्य होने जाये तो जड हो जायेगा. समज में आया? रजनीशने

क्यांक बेसाड्या एशे के नहि शेके? अये..! शेठ! रञनीशने कोई वअते तमारा मेणामां बेसाड्या एशे के नहि? मेणा-बेणामां क्यांक कोई ठेकारो? अये..! शेठ! कोई मेणामां. तारणस्वामीना मेणामां क्यांक बेसाड्या एताने उसको भाषण करने को. आया था, सुना है. तुम्हारी बात यहां सब आती है. पहले एं, पहले. पहले कोई भाषण दिया था. शेठ पहले आये थे थोडा वर्ष पहले. अलोट वर्ष पहले सुना था. तारणस्वामीना मेणामां वए भाषण करने को आये थे. अेवाओने भाषण-भाषण नहि. समज में आया?

अेक तो उसकी भक्ताणी थी बाई. बहुत भगत थी बहुत. पीछे उसको कुछ पोव देभाणी उसकी, तो लभाण आया. लभाण आया था. कि है भगवान! हिन्दुस्तान में अैसे नास्तिक को जन्म नहीं देना. अेवी बाई एती अेक. स्त्री कोई भक्त-भक्ताणी. नाम आया था. छापा में आया था. पीछे कला प्रभु! यह हिन्दुस्तान में अैसा नास्तिक नहीं. चार्वाक जेवा नास्तिक छे. चार्वाक अेवुं लभ्युं एतुं अेणो एं. अने जेयुं एशे कोई पोव अधी. आलाला..!

आ तो वीतराग सर्वज्ञ परमेश्वर. आलाला..! जिसको अेक समय में तीन काल तीन लोक की पर्याय ज्ञानने में आ गये. ज्ञानने में. आलाला..! ये भगवानने जे आत्मा असंभ्य प्रदेशी क्षेत्र (कला) यह कलां है जगत में? सर्वज्ञ के सिवाय क्यांय है वए? छे तो अरा ने पलोणा शरीर प्रमाणे? तो असंभ्य प्रदेशी अने अेक अेक प्रदेश में अनंतगुण. अैसे अनंतगुण व्यापा है. आलाला..! अैसे परमात्मस्वरूप और उसकी अेकाग्रता ध्यान भगवान ने कला वए सत्यार्थ है.

‘प्रमाणभूत है वैसे ही जे योगीश्वर करते हैं वे ही निर्वाण को प्राप्त करते हैं.’ यह भगवानने कला अैसा आत्मा में सम्यग्दर्शन सहित स्वरूप का ध्यान करते है वए भोक्ष को पाते है. भोक्ष अधिकार है न?

एवे जरी कलते हैं, ‘आगे जिनदेवने जैसे ध्यान-अध्ययन की प्रवृत्ति कही है, वैसे ही उपदेश करते हैं -’ अेम के अैसा स्वरूप का ध्यान (करे) और उसमें ध्यान में न रह सके तो शास्त्र का अध्ययन (करे). क्योंकि अध्ययन शास्त्र में भी परमात्मा के स्वरूप का ही निर्णय कला है. आलाला..! शास्त्र गमे ते प्रकार का हो, परंतु उसमें परमात्मा वीतराग स्वरूप क्या है उसका निर्णय कराने को शास्त्र कला है. आलाला..! समज में आया? चरणानुयोग में कथन हो मलाप्रत आदि, बारह व्रत का, परंतु उसमें उससे रहित आत्मा शुद्ध परमात्मा है अैसा निर्णय कराने को वए बात सब की है. समज में आया?

पंचमहव्यजुत्तो पंचसु समिदीसु तीसु गुत्तीसु।

रयणत्तयसंजुत्तो ज्ञाणज्झयणं सया कुणह।।३३।।

‘अर्थ :- आचार्य कहते हैं...’ कुंडकुंडाचार्य महाराज. ‘जो पांच महाप्रतयुक्त हो गया...’ क्योंकि जिसको सम्यग्दर्शन तो है और तीन कषाय का अभाव होकर चारित्र भी है और उसके पास पंच महाप्रत का विकल्प है छद्म गुणस्थान, यह बात करते हैं. समझ में आया? अंतर द्रव्यस्वभाव का अनुभव है उसके उपरांत स्वप्न की स्थिरता भी चारित्र की है. उसको जो पंच महाप्रत का विकल्प आता है वह महाप्रतयुक्त हो गया व्यवहार. ‘पांच समिति...’ अर्थ करेंगे. व्यवहार समिती हों ये. देखकर चलना, विचार कर ओलना ‘तीन गुभियों से युक्त हो गया और सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्ररूपी रत्नत्रय से संयुक्त हो गया...’ अकला पंच महाप्रतादि का नहीं. पण भगवान आत्मा का त्रिकाणी शुद्ध ज्ञायकस्वभाव उसकी दृष्टि, उसका ज्ञान और उसकी रमणता ये तीन रत्नसहित हो गया है.

‘अैसे बनकर...’ देओ! अैसे बनकर, अैसे होकर. मार्ग अेवो छे, भाई! धमाधम चली. शुं कीधुं? येतनञ्च! यशोविजये कीधुं ने? ‘धामधुमे धमाधम चली, ज्ञानमार्ग रहा दूर.’ अे कह्युं अरुं पण अेने कांई गोटो नीकण्यो नहीं. आलाला..! आ करो ने आ करो ने आ करो. शांतियज्ञ करो, सिद्धपूजा करो ने आ करो. धमाधम. लाओ-करोडो इपियाना अर्थ थाय, लाओ माणस भेगा थाय. ओलोलो..! तो क्या हुआ? वह तो किया पर है. उसमें राग आया वह तो शुभ है. उसमें धर्म मानता है तो मिथ्यात्व है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- करे कोण? वह तो होती है. अे.. सेठ! ये पय्यीस एणर माणस उसके कारण से आया और उसके कारण से पर्याय उसमें उसकी हुई.

मुमुक्षु :- आपणो आमंत्रण आय्युं एतुं ने.

उत्तर :- आमंत्रण आपे कोण? अे वाणी करे अे आमंत्रण आपे. अे.. जेयंटभाई! आ अधुं लारे भाई! २५-२५ एणर माणस. माणसो (एता) पण अेक उलंकारो नहोतो थातो. शांत. पय्यीस एणर उपर माणस एता. सांभणता, ज्यां अवाज नीकणे त्यां शांत. अेटली तो सांभणवानी लोकोने जिज्ञासा. भाई! मार्ग तो आ छे, प्रभु! अहुत संज्या हो तो धर्म सय्या है अैसी कोई चीज नहीं. आलाला..! वह शुभभाव हो, पण अहार की चीज बनने की हो तो बनो, वह कोई अपने अधिकार की बात है नहीं. आलाला..! अेक अंगुली इरने की शक्ति आत्मा में नहीं. अैसे हिले तो जड के कारण से (हिलती है). आलाला..! आंभ की पांपण अैसे होती है वह जड से होती है, आत्मा से होती नहीं. क्या करे पर का? आलाला..! और पर तरङ्ग का लक्ष हुआ भक्ति आदि का तो वह

शुभभाव है. वह आते है बीच में પણ वह बंध का कारण है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- आवे. पूर्ण वीतराग न हो तब निश्चय सहित में व्यवहार आता है. अज्ञानी को व्यवहार नहीं और केवली को व्यवहार नहीं. परंतु है व्यवहार बंध का कारण वह ज्ञानना चाहिये. भाई! यह तो मार्ग वीतराग का है. उसमें ओछा, अधिक, विपरीत कुछ न चले. आलाहा..!

कहते हैं कि पंच महाव्रत के विकल्प सहित, पांच समिति-गुप्ति सहित वह व्यवहार. और निश्चय में सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र रत्नत्रय अना सहित हो गया. 'ऐसा बनकर हे मुनिजनों!' हे मुनिजनो! आलाहा..! 'तुम ध्यान और अध्ययन-शास्त्र के अभ्यास को सदा करो.' तुम तो आत्मा का ध्यान करो. आलाहा..! निर्विकल्पमें ठरो. न ठर सके तो शास्त्र का अध्ययन करो. (और) तुम्हारे तीसरी चीज होती नहीं. आलाहा..! शास्त्र का अध्ययन का विकल्प आता है (जो) अंदर ठर न सके. दृष्टि तो ध्रुव उपर है. ध्रुव उपर दृष्टि और ध्रुव का आश्रय होनेपर भी उग्र आश्रय नहीं अटले बीच में ऐसा शास्त्र अध्ययन का विकल्प आये बिना रहे नहीं. પણ वह विकल्प में भी निर्णय तो ऐसा करना कि ये पूर्णानंद प्रभु है उसमें ज्ञाना है मुझे. समज में आया? शुद्ध चैतन्यधन परमात्मा आनंद का धाम चैतन्यज्योति स्वयं ज्योति ऐसी चीज में मुझे ध्यान करना है. ऐसी दृष्टि रणकर ऐसा भाव आता है.

मुमुक्षु :- हमारे लिये यह बात है?

उत्तर :- सबके लिये बात है.

मुमुक्षु :- बिना आत्मज्ञान होती नहीं?

उत्तर :- आत्मज्ञान करना वह तो बात करते हैं. आत्मज्ञान नहीं है इसलिये तो करना है ऐसा कहते है. ज्ञान नहीं है तो आत्मज्ञान करना. पहली चीज यह है. नियमसार में कहा न वह? 'णियमेण य जं कज्जं' अे लक्षणवणीमां नाभ्युं छे लो! आ लक्षणवणी छे ने पुस्तक? अेमां आ शब्द नाभ्यो छे. 'णियमेण य जं कज्जं' त्रीञ्च गाथा नियमसारनी. अेमां नाभ्यो छे. ओल आवे ने 'न' नी.

मुमुक्षु :- नियम से कर्तव्य.

उत्तर :- हा, नियम से कर्तव्य. 'जं' नियम से कर्तव्य है. त्रीञ्च गाथानुं पहलुं पद छे. अे लक्षणवणीमां नाभ्युं. पाछो बीजो गोठो नाभ्यो. मार्ग तो अेक सख्या हो वही होना चाहिये, उसमें गडबड नहीं. लवे निश्चय में न रह सके स्थिर, व्यवहार विकल्प आता

हो, परंतु वह विकल्प बंध का कारण है ऐसा जाने बिना निश्चय उसका सच्चा नहीं रहता. आलाला..!

मुमुक्षु :- मुनिनी अपेक्षाएँ वात छे?

उत्तर :- समकित्ती की बात है यहाँ. आलाला..! उत्कृष्टपने तो मुनि हैं न? समकित्ती लघुनंदन है न? यह बड़ा नंदन है मुनि. जिनेश्वर का बड़ा नंदन, बड़ा पुत्र. समकित्ती लघुनंदन है. परंतु उसकी क्रिया तो एक ही आत्मा के आश्रय हो वही मुक्ति का मार्ग है—दोनों को एक ही बात है. समकित्ती को या मुनि को. आलाला..! 'तुम ध्यान और अध्ययन-शास्त्र के अभ्यास को सदा करो.'

'भावार्थ :- अहिंसा,...' मलाप्रत. 'सत्य,...' मलाप्रत. 'अस्तेय,...' योरी नहीं. 'ब्रह्मचर्य, परिग्रहत्याग...' ये पंच मलाप्रत. है वह विकल्प, है आश्रय. आलाला..! पण व्यवहार .. निश्चय का अनुभव सहित आये बिना रहता नहीं. 'ईर्ष्या, भाषा, अपेक्षा,...' दृष्टकर चलना, विचार के ओलना, निर्दोष आहार लेना. 'आदाननिकेपण,...' मोरपीछी, कमंडल, पुस्तक लेना, मूकना यत्ना से. 'प्रतिष्ठापना...' बणजो, पेशाब, आडा छोडना. 'पांच समिति और मन, वचन, काया के निग्रहर्प तीन गुप्ति यह तेरह प्रकार का चारित्र जिनदेव ने कहा है, उससे युक्त हो...' तेरह व्यवहार हों ये सब. 'और निश्चय व्यवहारर्प, सम्यग्दर्शन ज्ञान चारित्र कहा है...' भगवानने, निश्चय सम्यग्दर्शन अपना चैतन्य स्वरूप का अनुभव में प्रतीति और व्यवहार सम्यग्दर्शन देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा का राग दोनों जिनदेव ने कहा है. व्यवहार से युक्त-सहित कहा न? और निश्चय सम्यग्ज्ञान. अपने आत्मा का ज्ञान वह निश्चय सम्यग्ज्ञान और शास्त्र आदि का ज्ञान वह व्यवहारज्ञान. निश्चय चारित्र. आनंद स्वरूप में लीन हो जाना. चरना, रमना, जमना, आनंद का भोजन करना वह निश्चय चारित्र. आ शुं लशे? अने साथमां पंच मलाप्रत आदि व्यवहार चारित्र. 'ईनसे युक्त होकर ध्यान और अध्ययन करने का उपदेश है.' मुनि अने सम्यग्दर्शन-ज्ञानसहित और निश्चयचारित्र सहित (उन्हें) व्यवहार ऐसा आता है, दर्शन-ज्ञान (और) विकल्प व्यवहार ईसके सहित होकर ध्यान और अध्ययन करने का उपदेश है. लो!

'ईनमें ली प्रधान तो ध्यान ही है...' मुख्य तो ध्यान ही मोक्ष का मार्ग है. आलाला..! अध्ययन कहा वह तो ध्यान में रह सके नहीं, छतां दृष्टि और ज्ञान ने स्थिरता स्वरूप तरङ्ग तो है, तो उसमें 'ध्यान और अध्ययन करने का उपदेश है. ईनमें ली प्रधान तो ध्यान ही है और यदि ईसमें मन न रुके तो शास्त्र के अभ्यास में मन को लगावे,...' पण वह सम्यग्दर्शन-ज्ञान अने स्थिरता सहित की बात है. आलाला..!

वात तो आ छे. शास्त्र में अभ्यास में मन को लगावे, 'यह भी ध्यानतुल्य ही है,...' तुल्य है. ध्यानस्वरूप नहीं, परंतु उसके समान. अर्थात् क्या? 'क्योंकि शास्त्र में परमात्मा के स्वरूप का निर्णय है,...' देओ भाषा! शास्त्रमां अधा कथन गमे तेटवा आवे, परंतु उसमें आत्मा द्रव्य क्या है? गुण क्या है? स्वभाव क्या है वही वर्णन उसमें है. आलाहा..! यारें तो भक्ति की व्याख्या आवे, महाप्रत की आवे, परंतु उसका तात्पर्य क्या? तु परमात्मा पूर्णानंद है वह बताने को माटे वह विकल्प और व्यवहार आया है. समझ में आया? व्यवहार परमार्थ को बतानेवाला है कि ये वस्तु परमस्वरूप आनंद है. आलाहा..! उसका निर्णय करने माटे शास्त्र है. ऐसा आया न? 'शास्त्र में परमात्मा के स्वरूप का निर्णय है, सो यह ध्यान का ही अंग है.' शास्त्र अध्ययन वह विकल्प है परंतु उसमें से स्वका आश्रय उग्र है तो शुभभाव आया. यदि मंद है तो अशुभ होता है, आश्रय विशेष है तो शुभभाव (होता है). तो अशुभमें से... द्रव्य के आश्रय से अशुभ नाश हुआ. उस अपेक्षा से अध्ययन को ध्यान का अंक अंग कलने में आया है. आलाहा..! भारे भाई! व्यवहारना रसीवाने आ वात अेवी लागे. व्यवहार-व्यवहार आंधणो.

मुमुक्षु :- ... छोडकर ऐसा कला?

उत्तर :- हा. पछी कहुं ने. अेथी विकल्पने छोडीने ध्यान कर. पण छतां ध्यान में स्थिर न रह सके तो शास्त्र का अध्ययन कर, अेम कला. है तो विकल्प. करना तो ध्यान प्रधान कला न. प्रधान तो ध्यान ही है. पण उसमें रह सके नहीं तो अेने शास्त्र का अध्ययन (करना). वह दृष्टिपूर्वककी बात है.

मुमुक्षु :- लांबो काण

उत्तर :- हा, लांबो काण स्थिर न रही शके. सातमा गुणस्थान अंतर्मुहूर्त, तुरंत छटा आता है. आलाहा..! यह तो अपूर्व मार्ग है भाई! साधारण बात में ऐसा मिलान नहीं होता. आलाहा..! संसार का अंत स्वभाव के अनुभव बिना, दर्शन बिना होता नहीं. और पीछे भी जो विकल्प है, कलते हैं कि वह बंधका कारण है. परंतु स्वरूप में विशेष स्थिर न हो सके तो अध्ययन करना. अध्ययन में निर्णय तो यहां ही करना है. वीतरागता तात्पर्य है न? तो सर्व शास्त्र में तो वीतरागता तात्पर्य कला है. तो परसे उपेक्षा, स्वनी अपेक्षा ऐसा शास्त्र में निर्णय करना. आलाहा..! शास्त्र में से ऐसा निकालना. व्यवहार से हटकर अंदर में जाना, परमात्मस्वरूपमें जाना ऐसा उसमें निकालना. विकल्प से अध्ययन करे तो भी उसमें से यह निकालना. आलाहा..!

यहां तो स्वरूप की रचना करे वह वीर्य कलने में आया है. सिद्धांत तो ऐसा है कि

जो आत्मबल है न बल? उस बल का स्वर्ूप क्या? कार्य क्या? यह तो स्वर्ूपनी शुद्धतानी रचना करे वह वीर्य है. बीच में व्यवहार आता है वह स्वर्ूपनी रचनानुं वीर्य नहीं. आह्लाह..! गजब वात वीतरागनी वात! सम्यग्दृष्टिको, ज्ञानी को भी शुभभाव आता है, वह स्वर्ूप की रचना का कार्य नहीं. यह नपुंसकता है उतनी. आह्लाह..! वीतराग त्रिलोकनाथ ने तो ऐसा कला. उससे पंचम आरा है तो डेरडार करना ऐसा है? कालके दोष से अत्यारे तो शुभयोग से धर्म होता है ऐसा कलो. प्रभु! तीनकाल में ऐसा होता नहीं. सम्यग्दर्शन में शुभराग की कोई अपेक्षा है ही नहीं. व्यवहार की अपेक्षा अंतर दृष्टि ज्ञान में है ही नहीं. પણ जो अंतर दृष्टि, ज्ञान दुओ छते स्थिर न रह सके तो शास्त्र अध्ययन करना. लो अेककोर कला कि धर्म उपदेश और शास्त्र अध्ययन राग है. परंतु वह विकल्प में भी, शास्त्र अध्ययन में भी ऐसा परमात्मा का निर्णय कराते है, उस चीज में जाओ, उस चीज में जा यह कहते है शास्त्र. वीतरागता तात्पर्य है न चारो अनुयोग का. वह कहते हैं, द्रव्यानुयोग वांचो. પણ चारेय अनुयोगनुं तात्पर्य वीतरागता है. चाले तो चरणानुयोग, करणानुयोग... शुं थाय? भगवान! तूने तेरे आत्मा को लूंटाया है. बाहर से लाभ लोगा ऐसे लूंटाया है. आह्लाह..!

भगवान आनंदनो नाथ अतीन्द्रियरस पडा है. ऐसा जिसको भान हुआ (उसकी) पर में आनंदबुद्धि उड जाती है. आह्लाह..! विषयवासना लो, परंतु आनंद है वह बुद्धि उड जाती है धर्मी की. आह्लाह..! शुभभाव में भी सुभबुद्धि नाश लो जाती है. शुभभाव में सुभ है तो शुभभाव से लाभ वह बुद्धि उड जाती है. तब सम्यग्दर्शन कलने में आता है. आह्लाह..!

मुमुक्षु :- यह तो अलौकिक बात है.

उत्तर :- लोकोत्तर बात वीतराग की है भाई! आह्लाह..! कितना दुःख सहन करते है देभो न. शरीर में पीडा, ताव. ओलोहो..! १०६-६ डिग्री ताव लोय तो आम जाणे घाणी शेकाती लोय अेम लागे अेने. अरर..! उससे तो अनंतगुनी पीडा नरक में है. अंतर दृष्टि का भान किये बिना मिथ्यात्व का इल में कोई शुभभाव लो तो स्वर्ग मिले, अशुभ लो तो नरक. परंतु वह गति चार गति है. उसमें कोई आत्मा है नहीं. आह्लाह..! अर्थकारने क्या कला समजे?

‘शास्त्र में परमात्मा के स्वर्ूप का निर्णय है, सो यह ध्यान का ही अंग है.’ शास्त्र भाषातर में तो वह आत्मा ऐसा है... ऐसा है... ऐसा है... उसमें लीन लोना. वह उसमें कथन करना है. विशेष कलेगा... (श्रोता :- प्रमाण वचन गुरुदेव!)

ફાગણ વદ ૭, શુક્રવાર તા. ૧૫-૦૩-૧૯૭૪
ગાથા - ૩૪ થી ૩૭, પ્રવચન - ૧૨૮

(મોક્ષપાહુડ) ચલતા હૈ. ૩૪વીં ગાથા. ‘આગે કહતે હૈં કિ જો રત્નત્રયકી આરાધના કરતા હૈ, વહ જીવ આરાધક હી હૈ -’

રયણત્તયમારાહં જીવો આરાહઓ મુણેયવ્વો।

આરાહણવિહાણં તસ્સ ફલં કેવલં ણાણં।।૩૪।।

‘અર્થ :- રત્નત્રય સમ્યઞ્ઠર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર...’ જો આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય જ્ઞાન ને આનંદનો પિંડ-કંદ ઉસકી અંતર દષ્ટિ, અંતર જ્ઞાન અને અંતર રમણતા—યે રત્નત્રય—મોક્ષનો માર્ગ. ‘આરાધના કરતે હુએ...’ યહ ત્રીન આરાધના હૈ, સેવન. શુદ્ધ ચૈતન્ય સ્વરૂપ પૂર્ણાનંદ પ્રભુ ઉસકી સ્વસન્મુખ કી દષ્ટિ, સ્વસન્મુખ કા જ્ઞાન ઓર અંતર મેં રમણતા—યહ આરાધના. આરાધના કરના ઓર જીવ આરાધક. ત્રણ બોલ છે એ ગાથામાં. આરાધના, આરાધક, આરાધનાનું ફળ. મોક્ષપ્રાભુત છેને. રત્નત્રય, નિશ્ચય રત્નત્રય હોં આ. ઝીણી વાત તો છેને. મોક્ષનો અધિકાર. સ્વદ્રવ્ય ચૈતન્ય નિત્યાનંદ ધ્રુવ ઉસકી શ્રદ્ધા ઓર ઉસકા જ્ઞાન ઓર ઉસમેં રમણતા—ઈન ત્રીન કી આરાધના કરતે હુએ, ત્રણની સેવા કરતે હુએ ‘જીવ કો આરાધક...’ ઉસે આરાધના કરનેવાલા કહને મેં આતા હૈ. સમજ મેં આયા?

આ નથી કહેતા બહારમાં કે આ દેવીને આરાધે છે, દેવને આરાધે છે. એ આરાધવું એટલે સેવવું. અહીં તો પર્યાયનું સેવવું એમ કહ્યું છે. એનો અર્થ કે ત્રિકાળ જે આત્મા અપને દ્રવ્યસ્વભાવકી સેવના કરતા હૈ તો આરાધના સમ્યઞ્ઠર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની જ સેવના કરતા હૈ. પર્યાય અને પર્યાયવાન અભેદ ગિનકે યહ આત્મા ત્રણની આરાધના કરે તે આત્મા આરાધક હૈ. હવે થોડા માણસ થઈ ગયાને એટલે હિન્દી થોડું થઈ ગયું. હવે હિન્દી વયું જવાની તૈયારી થઈ ગઈ. શેઠ પણ હવે જવાના છે ને એક-બે દિ’માં. શેઠ! કલ જાના હૈ યા પરસોં? હિન્દીવાળા ગુજરાતી... આહાહા..!

વસ્તુ સારમાં સાર યે ગાથા હૈ. ચૈતન્યસ્વરૂપ જે ભગવાન આત્મા... વહ વ્યાખ્યા કરેંગેં ઉપમાં. કેસા આત્મા વહ. યહ આત્મા અપના સમ્યઞ્ઠર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પર્યાયની સેવના કરે એમ વિખા હૈ. આરાધના ઉસકી કરે. આહાહા..! યે જીવ આરાધક છે, આરાધક હૈ. સમ્યઞ્ઠર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર-આત્મા કી દષ્ટિ, આત્મા કા જ્ઞાન ઓર આત્મા કી રમણતા—ત્રીન કી આરાધના કરનેવાલા જીવ આરાધના કરતા હૈ વહ આરાધક હૈ. ઓહો..! ‘ઓર આરાધના

કે વિધાન કા ફલ કેવલજ્ઞાન હૈ.’ તીનકી સેવના કરનેવાલા આરાધક જીવ ઉસકો ફલ મેં કેવલજ્ઞાન મિલતા હૈ. આહાહા..! કહો, બહુ ઝીણું ટૂંકું. સમજ મેં આયા?

મોક્ષ કા અધિકાર હૈ ન, મોક્ષપ્રાભૂત, મોક્ષસાર. ભગવાન આત્મા મુક્તસ્વરૂપ હૈ, સિદ્ધ સ્વયંસિદ્ધ હૈ, શુદ્ધ હૈ. આગળ કહેશે. સર્વજ્ઞ અને સર્વદર્શી હૈ. ઐસી ચીજ જો વસ્તુ ઉસકી આરાધના કરના વહ પર્યાય કી આરાધના કરના ઐસા લિયા હૈ યહાં. સમજ મેં આયા? જિસને અપના ધ્રુવસ્વરૂપ કી અંતર મેં સેવા કી ઉસને દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કી સેવા કી. આહાહા..! દ્રવ્ય કી જો આરાધના કી વહ પર્યાય કી આરાધના કરતા હૈ ઐસા કહા હૈ. સમજ મેં આયા?

મુમુક્ષુ :- દ્રવ્યની આરાધના અને ત્રણ કી આરાધના.

ઉત્તર :- ત્રણની આરાધના, એ આરાધક. પણ યે આરાધના હૈ વહ પર્યાય હૈ. પર્યાયની સેવના આરાધક અને એ પર્યાય દ્રવ્યની છે માટે આરાધક જીવ પણ આરાધક. આરાધના કરનેવાલા જીવ વહ આરાધક. આહાહા..!

અને ‘તસ્સ ફલં કેવલં ણાણં’ ભગવાન આત્મા અપની સમ્યજ્ઞાન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કી સેવા કરનેવાલા, આરાધક જીવ આરાધતે હૈ અપની પર્યાય નિર્મલ, ઉસકા ફલ કેવલજ્ઞાન હૈ. મોક્ષપ્રાભૂત લેના હૈ ન. આહાહા..! યહ વ્યવહાર-જ્યવહાર બીચમેં આતા હૈ વહ બંધ કા કારણ હૈ, ઉસકી આરાધના કરના નહીં ઐસા કહતે હૈં. પુણ્ય પંચ મહાવ્રતાદિ વચ્ચે વિકલ્પ હો ઉસકી આરાધના નહીં કરના હૈ, ઉસકી સેવા નહીં કરના હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- મહાવ્રત આરાધના છે કે વિરાધના છે?

ઉત્તર :- મહાવ્રત વહ ચારિત્ર કી વિરાધના હૈ. ચારિત્ર મેં દોષ હૈ. સમજ મેં આયા?

મુમુક્ષુ :- ચારિત્ર કા અંગ માનતે હૈં.

ઉત્તર :- ક્યા? કિસકા અંગ? કૌન કહતા હૈ? અંગ કહા નહીં, વહ તો દૂસરી બાત કહા થા. પરમાત્મા કા સ્વરૂપ કા નિર્ણય વહ ધ્યાન કા અંગ કહા થા. વહ તો વ્યવહાર અંગ. યહ તો અધ્યયન કરના. સ્વરૂપ પરમાત્મા કા અધ્યયન કરતા હૈ ઉસમેં નિર્ણય નિકાલના, શાસ્ત્ર કા અધ્યયન કરતા હૈ ઉસકો નિર્ણય નિકાલના કિ મેં તો પરમાત્મા હું. શાસ્ત્ર કા ઐસા કહના હૈ ઔર ઐસા નિકાલના. ગમે તે શાસ્ત્ર વાંચો ચારેય અનુયોગ પણ ઉસમેં સે મેં પરમાત્મા હું ઐસા નિર્ણય નિકાલના.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કહતે હૈ. સમજ મેં આયા? આહાહા..! ‘અપ્પા સો પરમઅપ્પા.’ બહુત આતે હૈ. તારણસ્વામીમાં બહુ આવે છે. શેઠ! ઉસમેં વહ જ્ઞાનસાર. ઉસમેં બહુત આતા હૈ. ‘અપ્પા

સો પરમઅપ્પા.’ આત્મા વહ પરમાત્મા હૈ. પરમાત્મા શાસ્ત્રમ્ સે નિકાલકર ઐસા નિર્ણય કરના. મ્મૈં પરમાત્મા હૂં. મ્મૈં અલ્પજ્ઞ હૂં યહ પર્યાયબુદ્ધિ નિકાલના નહીં ઉસમ્ સે ઐસા કહતે હૈં. મ્મૈં રાગવાલા હૂં ઐસા નિર્ણય નહીં નિકાલના. જ્ઞાન જાને (કિ) પર્યાય મ્મૈં રાગાદિ હૈ. પણ નિર્ણય નિકાલના ઉસમ્ સે (કિ) મ્મૈં તો પરમ શુદ્ધ ચૈતન્યઘન પરમાત્મસ્વરૂપ હી મ્મૈં હૂં. ઐસા આરાધના સમ્યજ્ઞર્શન મ્મૈં ભી ઐસી પ્રતીતિ, સમ્યજ્ઞાન મ્મૈં ઐસા જ્ઞાન, ઔર ચારિત્ર મ્મૈં દ્રવ્યસ્વભાવ મ્મૈં લીનતા. તો યહાં તો યહ તીન કી આરાધના કરતે હૈ એમ લેવું છે. ક્યોંકિ ધર્મપર્યાય ઔર ધર્મજીવ દોનોં અભેદ હૈં. ગુણ અને ગુણી અભેદ હૈં એક જાનકર તીનોં કો આરાધના કરનેવાલા જીવ આરાધક ઔર ઉસકા ફલ મોક્ષ. આહાહા..!

લોકોને નિશ્ચય એવું લાગે. આકરું લાગે છે. ‘ઈક્ષન્તે’ આવ્યું છેને આપણે ચોથી કળશમાં ન આવ્યું? તો આપણે દેખે છે એમ લખ્યું છે. પણ એ દેખે છે એનો અર્થ પરમાર્થ કાઢ્યો છે એણે. પ્રત્યક્ષ જાણવું. દેખવાનો અર્થ એ છે. અને (પરમ) અધ્યાત્મ તરંગિણીમાં પણ ઐસા લિયા હૈ ‘અવલોયંતિ ઈતિ સાક્ષાત્ કુર્વતિ’ ‘અવલોયંતિ ઈતિ સાક્ષાત્ કુર્વતિ’ ઓલી સાધારણ ભાષા હૈ ન, દેખે એટલે સાધારણ લાગે એને. એટલે સ્પષ્ટ કર્યું છે રાજમલે. કે સાક્ષાત્ પ્રત્યક્ષ કુર્વતિ. યહ દેખને કા અર્થ હૈ. આહાહા..! સૂક્ષ્મ બાત હૈ.

વિકલ્પ સે પાર પરમાત્મસ્વરૂપ ભગવાન ઉસકો જ્ઞાન મ્મૈં પ્રત્યક્ષ કરના, ઐસી શ્રદ્ધા કરના ઔર ઉસમ્ લીન હોના, યહ તીનોં કી આરાધના કહને મ્મૈં આતા હૈ. આહાહા..! સમજ મ્મૈં આયા? આમાં બીચ મ્મૈં મહાપ્રત ઔર ભગવાન કી સેવા કરના યહ આયા નહીં ઉસમ્. બીચ મ્મૈં આતા હૈ, પરંતુ વહ રાગ હૈ. રાગ સે મુક્તિ હોતી હૈ ઐસા નહીં. આતા હૈ વ્યવહાર બીચ મ્મૈં, પરંતુ વહ બંધ કા કારણ હૈ. પંચ મહાપ્રત, સમિતિ, ગુપ્તિ વ્યવહાર, ભગવાન કી ભક્તિ, પૂજા, નામસ્મરણ આદિ આતા હૈ, પરંતુ વહ આરાધના કરને લાયક નહીં. આહાહા..! જાનને લાયક હૈ, સેવા કરને લાયક નહીં. આહાહા..! ભગવાન આત્મા અપની નિર્મલ સ્વદષ્ટિ લક્ષસે હુઆ દર્શન, સ્વલક્ષ સે હુઆ જ્ઞાન ઔર સ્વલક્ષ ચીજ મ્મૈં જિસકી રમણતા યે તીનોં કી સેવા કરતા હૈ એમ લિયા હૈ. પર્યાયની સેવા લિયા હૈ. હૈ ન?

‘ચારિત્ર કી આરાધના કરતે હુએ...’ આહાહા..! બહુ જ ટૂંકામાં આરાધના, આરાધક, આરાધનાનું ઙ્ગ (લઈ લીધું છે). આરાધક જીવ, આરાધના નિર્મળ પર્યાય, ઉસકા ફલ પૂર્ણ નિર્મલ પર્યાય કેવલજ્ઞાન. સમજ મ્મૈં આયા? ઐસા અંતર મ્મૈં દષ્ટિ મ્મૈં નિર્ણય કરના, કહતે હૈં. આહાહા..! મોક્ષમાર્ગ બાપુ અલૌકિક વાત હૈ યહ તો. કોઈ સાધારણ જનતાને તો એવી વાત રુચે નહીં ઐસી બાત હૈ. માર્ગ યહ હૈ. ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ પરમાત્મા એની ધ્યેય બનેલી અવસ્થા, એ અવસ્થાને મોક્ષનો માર્ગ કહે છે, એને આરાધના કહે છે. તેથી

એ જીવ આરાધક, નિર્મળ પર્યાયનો સેવનારો જીવ આરાધક, એને કેવલજ્ઞાનરૂપી ફળ મળે છે, એને કેવલજ્ઞાનનું ફળ પાકે છે. આવી વાત છે.

‘ભાવાર્થ :- જો સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કી આરાધના કરતા હૈ, વહ કેવલજ્ઞાન કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ, વહ જિનમાર્ગ મેં પ્રસિદ્ધ હૈ.’ વીતરાગમાર્ગમાં એ તો પ્રસિદ્ધ વાત કહેલી છે. આહાહા..! પહેલું તો સમ્યક્દર્શન કી પર્યાય કી આરાધના. ઉસકા અર્થ કિ દ્રવ્યસ્વભાવ કે સન્મુખ હોકર જો પ્રતીતિ હોતી હૈ, તો વહ પ્રતીતિ કી સેવના કરના ઐસા યહાં તો કહા હૈ. ક્યોંકિ પ્રતીતિ ઔર પ્રતીતિ કરનાર દો અભેદ ગિનકે પ્રતીતિ કી સેવના કરના ઐસા કહા. ઔર અંતર સ્વરૂપ ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપી ચૈતન્ય, જ્ઞાન કો પકડકર કે પર કી દિશા સે હટકર અપની દિશા સ્વરૂપ ત્રિકાલ ઉસમેં લે જાકર જો સમ્યક્જ્ઞાન કી પર્યાય (ઉત્પન્ન હો) યહ આરાધને લાયક હૈ. યહ કરનેલાયક હૈ, યહ સેવને લાયક હૈ ઔર ઉસકા ફલ કેવલજ્ઞાન મોક્ષ હૈ. ઓહોહો..!

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાન દેખતા નહીં.

ઉત્તર :- જ્ઞાન દેખાતું નથી એ જ દેખાય છે. દેખાતું નથી એમ કોણે નિર્ણય ક્રિયા? જ્ઞાન ને. જ્ઞાન જ્ઞાન કો પકડે, વહ જ્ઞાન જ્ઞાન કો પકડે વહી વસ્તુ હૈ. અરૂપી સ્વભાવ સે જાનને મેં આતા હૈ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કરવું ખરું, આ કરના હૈ. ચૈતન્યસ્વભાવનું જ્ઞાન એ તો અંતર્મુખ સ્વભાવ સન્મુખ હો તો હોતા હૈ. વાત તો અપૂર્વ હૈ. અનંત કાળમાં નહીં ક્રિયા ઔર અનંતકાલ મેં ફલ મિલા નહીં વહ બાત હૈ. રાગ કા આરાધન ક્રિયા પુણ્યના, દયા, દાન, વ્રતાદિ. વહ તો વિકાર હૈ. વિકાર કા સેવન ક્રિયા તો વિકાર સંસાર ફલા. સંસાર ફલતા હૈ ઉસમેં એમ કહતે હૈ મૂલ તો. આહાહા..!

‘આગે કહતે હૈં કિ શુદ્ધાત્મા હૈ વહ કેવલજ્ઞાન હૈ...’ યે શુદ્ધાત્મા હૈ વહ કેવલજ્ઞાન હૈ. કેવલજ્ઞાન હોં! એકલું જ્ઞાન ‘ઔર કેવલજ્ઞાન હૈ વહ શુદ્ધાત્મા હૈ -’ શુદ્ધાત્મા... યહ બાત કરતે હૈં. ૩૫.

સિદ્ધો સુદ્ધો આદા સવ્વળ્હૂ સવ્વલોચદરિસી યા

સો જિણવરેહિં ભણિઓ જાણ તુમં કેવલ ણાણં।।૩૫।।

‘સિદ્ધો’ નામ સિદ્ધ નહીં. સ્વયંસિદ્ધ વસ્તુ. આત્મા આવો કહ્યો એને તું જાણ એ કેવલજ્ઞાન. એ જ્ઞાન કહો કે આત્મા કહો, બે એક અભેદથી વાત લિયા હૈ. આહાહા..!

‘અર્થ :- આત્મા કો જિનવર સર્વજ્ઞદેવ ને ઐસા કહા હૈ, કેસા હૈ? કિ સિદ્ધ

है—किसी से उत्पन्न नहीं हुआ है, स्वयंसिद्ध है,...' है, वस्तु अनादि स्वयंसिद्ध अपने से है. कोई पर से उत्पन्न हुई, पर उसका कर्ता है ऐसी कोई चीज नहीं. अपनी स्वयंसिद्ध अपने से ही है आत्मा. शुद्ध ज्ञानघन अपने से ही है. 'शुद्ध है,..' कर्म और रागमल से रहित आत्मा है. समझ में आया? आलाला..! 'सर्वज्ञ है...' भगवान आत्मा सर्वज्ञ... सर्व-ज्ञ—सर्व को ज्ञाननेवाला स्वभाव उसका है. आत्मा त्रिकावी सर्वज्ञस्वरूपी है. आलाला..! क्योंकि जो आत्मा है वह ज्ञान है. तो ज्ञान है वह तो पूर्ण ज्ञान है और पूर्ण है तो सर्वज्ञ है. ऐसी शक्ति और उसका स्वभाव सर्वज्ञ ही है आत्मा. राग तो नहीं, निमित्त का आश्रय तो नहीं, अल्पज्ञ भी नहीं. आलाला..! वीतराग का मार्ग सूक्ष्म बहुत. व्यवहारना अर्थीओअे व्यवहारमां आत्माने गूँचवी नाज्यो के जे व्यवहार आत्मांमां छे ज नहीं, है ही नहीं-आलाला..!

'सर्वज्ञ है...' प्रभु. आत्मा अने कहीअे के जे सर्वज्ञस्वभाव है उसको आत्मा कहीअे. आलाला..! सर्वदृशी. 'सब लोकालोक को ज्ञानता है और सर्वदृशी है...' लोक अने अलोक को ज्ञाननेवाला है. वह पुण्य-पाप अधिकार में गाथा आयी न. 'सव्वणाणदरिसी' (गाथा १६०) पोताना अपराधधी... पुण्य-पापना अधिकारमां. अे आव्या एता. पोतानो अपराध छे. त्यां कर्मनो अपराध, पाण कर्म भावकर्म है वहां. ... सर्वज्ञ, सर्वदृशी होनेपर भी राग और द्वेष के अपराध से चार गति में रजडते है. अे जवनधर आव्या एता ने पहले, तब यह गाथा चलती थी. अे लोकानुं वांचन विद्वतानुं अपनी अपेक्षानुं. वस्तु शुं छे? क्या है? अपना हित कैसे हो? अपना हित के लिये वांचन चालिये. दुनियाने समजवशुं अने दुनियानुं कलेशुं अे कोई ज्ञान है? वांचन है? आलाला..! वह तो आया है भोक्षमार्गप्रकाशक में, नहीं? कि सख्या ज्ञान होनेपर भी प्रयोजन दूसरा है उसमें तो वह ज्ञान नहीं अज्ञान कलने में आता है. आवे छे? योथा अधिकारमां आवे छे. अपना प्रयोजन तो अपनी दृष्टि, ज्ञान और रमणता करना यह अपना प्रयोजन है. यह प्रयोजन लक्ष में न रजकर भाणतर करने में पढते है और दुनिया को बताते है, उसे अपनी प्रसिद्धि हो कि हमको (आता है), वह तो ज्ञान नहीं. प्रयोजन दूसरा हुआ तो वह ज्ञान नहीं. आलाला..! अेवो मार्ग छे.

'सर्वदृशी है—सब लोक-अलोक को देखता है,...' अेनो स्वभाव जे लोकालोक देखने का स्वभाव है. लोकालोक की पर्याय (का) कोई द्रव्य-गुण को करना ऐसा स्वभाव नहीं. 'ईसप्रकार आत्मा है,...' ईस प्रकार आत्मा है 'वह हे मुने!' संबोधन करते हैं भगवान कुंदकुंदाचार्य. आलाला..! 'उसे ही तू देवज्ञान ज्ञान...' यह आत्मा ऐसा स्वयंसिद्ध,

શુદ્ધ, કર્મમલ રહિત, સર્વજ્ઞ, સર્વદર્શી એને તું કેવળજ્ઞાન એટલે એકલું જ્ઞાનસ્વરૂપ જાણ. એ ગુણીને જ એકલું જ્ઞાનગુણસ્વરૂપ જાણ અભેદ કરકે. આહાહા..! એકલો જ્ઞાનપુંજ પ્રભુ ધ્રુવ નિત્યાનંદ ઉસકો આત્મા જ્ઞાન, એને કેવળજ્ઞાન જાણ. એટલે એ જ્ઞાન કહો કે આત્મા કહો દો એક ચીજ હુઈ. ગુણ અને ગુણીને અભેદ ક્રિયા.

‘અથવા ઉસ કેવલજ્ઞાની કો હી આત્મા જ્ઞાન.’ આત્મા કો કેવલજ્ઞાન જ્ઞાન અને કેવલજ્ઞાન કો આત્મા જ્ઞાન. આહાહા..! આવું કરવું ભારે મુશ્કેલ પડેને, એટલે કંટાળો લાગે કે આ તે કઈ જાતની ક્રિયા? એ તો સ્વરૂપ જે આત્મા સ્વયંસિદ્ધ શુદ્ધ સર્વદર્શી સર્વજ્ઞ યે કેવળજ્ઞાન હૈ અને કેવળજ્ઞાન વહ આત્મા હૈ. સમજ મેં આયા? રાગ ને પુણ્ય ને શરીર ને એ કંઈ આત્મા નથી, એ તો પરવસ્તુ છે. આહાહા..! ‘આત્મા મેં ઔર જ્ઞાન મેં કુછ પ્રદેશભેદ નહીં હૈ,...’ આત્મા... જબ શક્કર ઔર ઉસકી મીઠાસ ઉસકા કોઈ અંશભેદ નહીં, પ્રદેશભેદ નહીં કિ ગુણ દૂસરે મેં રહે ઔર આત્મા દૂસરે મેં રહે. જ્યાં આત્મા વહાં જ્ઞાન ઔર જહાં જ્ઞાન વહાં આત્મા. દો બીચ મેં પ્રદેશભેદ નહીં. ‘ગુણ-ગુણી ભેદ હૈ વહ ગૌણ હૈ. વહ આરાધના કા ફલ પહિલે કેવલજ્ઞાન કહા, વહી હૈ.’ લો. ઐસા ભગવાન આત્મા એકલા જ્ઞાનસ્વરૂપ, ઈસ જ્ઞાનસ્વરૂપ કા આરાધન કરના સમ્યજ્ઞર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કી પર્યાય સે, ઉસકા ફલ કેવલજ્ઞાન હૈ. બહુ ટૂંકામાં મોક્ષ અધિકાર. આ પંચમ આરાના જીવોકો કહતે હૈં. પંચમ આરાને જીવને કેવળજ્ઞાન, મોક્ષ તો છે નહીં, પરંતુ ઉસકી દષ્ટિ મેં આયા તો એનું ઈળ કેવળજ્ઞાન ઐસા પ્રતીત મેં આ જાતા હૈ. પૂર્ણ મોક્ષસ્વરૂપી આત્મા. જ્ઞાનસ્વરૂપ કહો, આત્મા કહો, મુક્તસ્વરૂપ કહો—દોનોં એક હી બાત હૈ. ઉસકી દષ્ટિ, જ્ઞાન હુઆ તો પર્યાય મેં ભી ઉતની મુક્તિ હો ગયી. રાગ સે ભિન્ન હુઆ ઔર પૂર્ણાનંદ કા સ્વીકાર પર્યાય મેં હુઆ તો વહ પર્યાય ઉતની મુક્ત હુઈ. વસ્તુ મુક્ત હૈ ઔર પર્યાય મુક્ત હૈ. સમ્યજ્ઞર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની પર્યાય, પણ મુક્તનો ઉપાય વહ મુક્ત હી હૈ. આહાહા..!

‘આગે કહતે હૈં કિ જો યોગી...’ ધર્મી. ‘જિનદેવ કે મત સે...’ વીતરાગ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકર ને કહા હુએ અભિપ્રાય સે, એમણે કહેલા માર્ગ થી ‘રત્નત્રયકી આરાધના કરતા હૈ વહ આત્મા કા ધ્યાન કરતા હૈ—’ એ રત્નત્રયની આરાધના એટલે કે આત્માનું ધ્યાન, એમ. આહાહા..! સેવા કહા થા ન વહ? આરાધના. સમ્યજ્ઞર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કી આરાધના કહા થા. પીછે આત્મા કહા. એમ કહીને કહા કિ જો કોઈ ધર્મી જીવ જિનદેવ કે અભિપ્રાય સે-મત સે રત્નત્રય કી આરાધના કરતા હૈ. ભગવાન સર્વજ્ઞને કહા વહ આત્મા. ઔર ભગવાન સર્વજ્ઞને કહી ઐસી દષ્ટિ, જ્ઞાન ઔર રમણતા કરતા હૈ વહ આત્મા કા ધ્યાન કરતા હૈ. વહ આત્મા કા ધ્યાન કરતા હૈ. પર્યાય કા ધ્યાન કરતા હૈ વહ આત્મા કા ધ્યાન કરતા

है औसा कहते हैं. समज में आया? सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र जो निर्विकारी पर्याय-अवस्था, भोक्ष का उपाय उसकी जो सेवा करता है वह आत्मा की सेवा करता है. समज में आया? उ६ गाथा.

रयणत्तयं पि जोई आराहइ जो हु जिणवरमण।

सो ज्ञायदि अप्पाणं परिहरइ परं ण संदेहो।।३६।।

‘अर्थ :- जो योगी ध्यानी मुनि...’ आत्मा के स्वरूप का सावधानी भ्रव ‘जिनेश्वरदेव की मतकी आज्ञा से...’ त्रिलोकनाथ सर्वज्ञ परमात्मा जो परमात्मानो दुकम छे अे ‘आज्ञा से रत्नत्रय सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र की निश्चय से आराधना करता है...’ रत्नत्रय. सम्यग्दर्शन-ज्ञान भोक्षना उपायने बताववुं छेने. ‘वह प्रगट रूप से आत्मा का ही ध्यान करता है,...’ ल्यो! सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र की आराधना करनेवाला सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र जिसमें से उत्पन्न होता है औसे आत्मा की सेवा करता है, आत्मा का ध्यान करता है. ध्रुवनुं ध्यान, सामान्यनुं ध्यान, निश्चय आत्मानुं ध्यान. ध्याननी पर्याय की सेवना करता है वह आत्मा की सेवा करता है औसा कहते हैं. त्तारे लुब्धी वात. आलाहा..! सांभणवी पण कठण पडे.

भाई! तुं सिद्ध शुद्ध छो. तेरी शुद्ध दशा स्वयंसिद्ध वस्तु है. अनादि की चीज है. ईस चीज की आराधना न कहकर उसकी श्रद्धा, ज्ञान और शांति की आराधना करना वही आत्मा की सेवा और आराधना है. कारण के अे सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र की आराधना तो, सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र तो ध्येय, स्वरूप के ध्येय से उत्पन्न हुआ है. तो जो सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्रकी सेवना करता है वह आत्मा की सेवा करता है, आत्मा का ध्यान करता है. समज में आया? आलाहा..!

‘क्योंकि रत्नत्रय आत्मा का गुण है...’ गुण शब्दे पर्याय. रत्नत्रय आत्मा का गुण है, पर्याय है, निर्मल दशा है. आलाहा..! और गुण-गुणी में भेद नहीं. निर्मल सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र और आत्मा दो में भेद नहीं. ‘रत्नत्रयकी आराधना है वह आत्मा की ही आराधना है,...’ लो! अपना शुद्ध भगवान परमानंद की श्रद्धा, ज्ञान और शांति की सेवना करता है वह आत्मा की आराधना करता है, सेवना करता है. क्योंकि निर्मल पर्याय और आत्मा दो अभेद अेक है, औसा लिया है. ‘वही परद्रव्य को छोडता है,...’ देओ! ‘सो ज्ञायदि अप्पाणं’ निश्चय सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र की आराधना करनेवाला आत्मा का ध्यान करता है और वह ‘रत्नत्रयकी आराधना है वह आत्मा की ही आराधना है, वह ही परद्रव्य को छोडता है,...’ विकल्प को छोडता है. परद्रव्य नाम विकल्प.

ચાહે તો ગુણ-ગુણીના ભેદનો વિકલ્પ હો, ભગવાનની ભક્તિનો વિકલ્પ, વહ સબ રાગ હૈ, વહ પરદ્રવ્ય હૈ. આહાહા..! વહ તો પહલે આ ગયા થા ૧૬વીં ગાથા મેં. ‘પરદવ્વાદો દુગ્ગઈ’ આરે.. ગજબ વાત છે!

ભગવાન ત્રિલોકનાથ સર્વજ્ઞ સમવસરણ મેં બિરાજતે હોં ઓર વીતરાગ કી વાણી હો, ઉસ તરફ કે ઝુકાવ સે તો રાગ હી ઉત્પન્ન હોતા હૈ. યે દુર્ગતિ હૈ, ચૈતન્ય કી ગતિ નહીં યે. સમજ મેં આયા? આ સામાયિક કરું છું ને પડિકમણા કરું છું, વિકલ્પ કરે છેને? સામાયિક હતી ક્યાં એને? વિકલ્પ કરે છે કે આ કરું ને આ કરું એ બધી દુર્ગતિ છે. આત્માની ગતિ, આત્માની દશા નહિ. આહાહા..!

સ્વદ્રવ્ય કી સેવા કરતા હૈ વહ પરદ્રવ્ય કો છોડતા હૈ. લો યહ ટૂંકામાં કહા. સમજ મેં આયા? જો પ્રાણી સમ્યજ્ઞર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર નિર્મલ વીતરાગી દશા કી સેવા કરતા હૈ વહ આત્મા કા ધ્યાન કરતા હૈ-આત્મા કી સેવા કરતા હૈ ઓર આત્મા કી સેવા કરનેવાલા રાગાદિ કો છોડતા હૈ પરદ્રવ્ય કો. ઓહોહો..! દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને પણ છોડ દેતે હૈ લક્ષ મેં સે ઐસા કહતે હૈ. ઓર પરદ્રવ્ય કા લક્ષ છૂટે બિના સ્વદ્રવ્ય મેં લક્ષ આતા નહીં ઓર સ્વદ્રવ્ય મેં લક્ષ આતા હૈ તો પરદ્રવ્ય કા લક્ષ છૂટ જાતા હૈ. આહાહા..! માર્ગ... માર્ગ... માર્ગ. સાક્ષાત્ તીર્થંકર બિરાજતે હો, તોપણ ઉસકી સન્મુખ મેં લક્ષ કરકે તો રાગ હી હોતા હૈ. વાણી સુનને મેં ભી રાગ, વાણી પરદ્રવ્ય હૈ. આહાહા..! પરદ્રવ્ય સે તો દુર્ગતિ (હોતી હૈ), ચૈતન્ય કી ગતિ અંતર્મુખ નહીં હોતી. વહ તો બહિર્મુખ ગતિ હો ગઈ, રાગ. આહાહા..! કહો, હૈ કિ નહીં ઉસમેં? એય.. સુજ્ઞાનમલજી!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ નહિ. અહીં તો આમાં છે કે નહિ, ઈતના. આ તો કહે છે કિ સોનગઢવાલાને નિકાલા. નયા ધર્મ નિકાલા એમ કહતે હૈં. યે તો સોનગઢવાલાને નયા નિકાલા. નયા નહીં, યહ તો અનાદિ સે હૈ વહ હૈ. આહાહા..! બાહર લાયે વહ દૂસરી બાત હૈ, પરંતુ નયા નિકાલા હૈ ઐસા નહીં હૈ. અનાદિ કા યહી માર્ગ હૈ. યહાં સંતો પોકાર કરતે હૈં. આહાહા..! છઠ્ઠે-સાતવે ગુણસ્થાન મેં રહતે હુએ વિકલ્પ આયા તો ઉસમેં યહ કહતે હૈં. આહાહા..! વિકલ્પ કી સેવના નહીં કરના. આહાહા..! નિર્વિકલ્પ ભગવાન આત્મા ઉસકી શ્રદ્ધા, જ્ઞાન, શાંતિ કી સેવના કરના ઓર વહ પર્યાય કી સેવના કરતા હૈ વહ આત્મા કા ધ્યાન કરતા હૈ અથવા આત્મા કી સેવા કરતા હૈ. આહાહા..! ક્યોંકિ પર્યાયની સેવનાનું લક્ષ જાય તે દ્રવ્ય ઉપર લક્ષ જાયેગા. આહાહા..! એ સમ્યજ્ઞર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રનું લક્ષ તો દ્રવ્ય ઉપર હૈ, ત્રિકાલી ધ્રુવ. આહાહા..!

आभा शरीरमां वानो रोग होय ने वा. आम पड्यो होय मडदानी पेटे. अक बाईने जेई लती. आभा शरीरमां वा. उमराणामां लता जोडा पूंजाभाई. आम पडी बस. आलाला..! अने पाछी पीडा वानी होय. आभा शरीरे लों! ये पीडा परकी अकताबुद्धि का इण है. संयोगने कारणे दुःख है अैसा नई. अेमां अेकत्वबुद्धि यल... यल.. यल मने होता है, मेरे में होता है अैसी अेकत्वबुद्धि भ्रमणा, यल भ्रमणा का दुःख है उसको. दुःख टालने का उपाय यल अेक है. आलाला..! सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्रकी आराधना करना अने अे आराधना करनेवाला द्रव्य का ही ध्यान करता है तो स्वद्रव्य का ध्यान करनेवाला परद्रव्य का लक्ष छोडता है. पर तो पर ही है. समज में आया? सम्यग्दर्शन में ली यल है. स्वद्रव्य की जलं दृष्टि करता है वलं परद्रव्य का लक्ष छूट जाता है. परद्रव्य का लक्ष छूटे बिना स्वद्रव्य का लक्ष आता नई. समज में आया?

‘परद्रव्य को छोडता है, ईसमें संदेह नई.’ लो! क्या कलते हैं? चैतन्य भगवान पूरुषानंद की श्रद्धा, ज्ञान और शांति उसकी सेवना करनेवाला आत्माकी सेवना करे, तो आत्मा का ध्यान करता है तो आत्मा के ध्यान में परद्रव्य लक्ष में से छूट जाता है. परद्रव्य छोडता है, परद्रव्य का लक्ष छूटता है वल परद्रव्य छोडता है. परद्रव्य कलं घूस गया था? आलाला..! ध्यान ज मोक्षमार्ग अेक कल्यो छे अई. सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र त्रणे ध्याननी ज पर्याय छे अेम कल्युं. लो! डीक! आलाला..! पाठ अैसा है न देजो. ‘सो ज्ञायदि अप्पाणं’ सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र निर्मल उसको आराधता है, वल आत्मा को आराधता है, आत्मा का ध्यान करता है. आत्मा का ध्यान करता है वल परद्रव्य को छोडता है. परद्रव्य का लक्ष छूट जाता है उसको ‘परद्रव्य छोडता है’ अैसा कलने में आया है. आलाला..! ल्यो, आ परम आगमनी प्रतिष्ठा अंदर में होती है. आलाला..! त्रिकाणी ज्ञायकस्वरूप ज्ञानस्वरूप उसकी दृष्टि में जे ज्ञान की पर्याय आयी, ये पर्याय की सेवना करनेवाला, पर्याय का धरनेवाला द्रव्य, उसका ध्यान करता है तो वल द्रव्य की सेवा करता है. पर्याय की सेवा करनेवाला द्रव्य की सेवा करता है. क्योंकि पर्याय और गुण और गुणी दो भिन्न नई. यल लेना है. आलाला..!

‘ण संदेहो’ उसको परद्रव्य छूट जाता है (ईसमें) संदेह नई. चैतन्य भगवान आत्मा अपनी निर्मल पर्याय की सेवना करता है. उसमें आया कि रागादि विकल्प हो तो उसकी सेवना नई. आलाला..! ये पर्याय की सेवना करनेवाला आत्मा की सेवना करता है और आत्मा की सेवना करनेवाला परद्रव्य को छोडता है. उसका परद्रव्य का लक्ष छूट जाता है. राग का ली लक्ष छूट जाता है. आलाला..! लारे मोंधो मार्ग छे लार्थ आ. अेक माणस कलेतो लतो, कंई सल्लेवो मार्ग छे आनाथी बीजे कंई? अे त्यां पण कलैता लता. निश्चयनी

વાત તમારી બરાબર છે, પણ એનું કાંઈ સાધન? અગાસમાં. એમ કે આ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ કરવી, પૂજા કરવી, વિનય કરવો એ સાધન. સાધન કાંઈક કલો. એ અગાસમાં નિલાલભાઈ રહી ગયા હતા ત્યાં. આવ્યા નહિ આમાં પણ. ભુરાભાઈના કાકા. અગાસ-અગાસ. એમના ચિરંજીવી આવ્યા હતા. એનું મકાન છે અહીં ભુરાભાઈનું. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- હમણા થોડું કામ છે તો ગયા છે.

ઉત્તર :- એને શું કામ છે? પરણ્યા છે ક્યાં? બ્રહ્મચારી છે. આહાહા..!

હવે એ દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર જે કહા કિ ઉસકી સેવા કરનેવાલા આત્મા કી સેવા કરતા હૈ ધ્યાન ઔર આત્મા કા ધ્યાન કરનેવાલા... સમજ મેં આયા? પરદ્રવ્ય કો છોડતા હૈ. એસા અસ્તિ-નાસ્તિ ક્રિયા. યહાં આત્મા કા દ્રવ્ય મેં લીન હૈ તો પરદ્રવ્ય છૂટ જાતા હૈ. આહાહા..! ભગવાન કી ભક્તિ કા લક્ષ હી છૂટ જાતા હૈ. આહાહા..! શાસ્ત્ર વાંચન કા લક્ષ છૂટ જાતા હૈ, શાસ્ત્ર સુનને કા લક્ષ છૂટ જાતા હૈ. આહાહા..! નેમચંદભાઈ! ભારે વાત આવી. કલો, મગનભાઈ! એમ હશે? પણ દુકાને જાવું, ધ્યાન રાખવું અને આ ધ્યાન બે નહિ થાય એમ કહે છે. રાગ હોય છે. આહાહા..!

હવે અહીં કહતે હૈ કિ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કિસકો કહના? તમે વાત તો કરી સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની સેવા કરો, એ અંદર આત્માની સેવા, વહ પર કો છોડતે હૈ એ તો બરાબર હૈ, પરંતુ દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કિસકો કહતે હૈ?

‘આગે પૂછા થા કિ આત્મા મેં રત્નત્રય કેસે હૈ ઈસકા ઉત્તર અબ આચાર્ય કહતે હૈ -’

जं जाणइ तं णाणं जं पिच्छइ तं च दंसणं णेयं।

तं चारित्तं भणियं परिहारो पुण्णपावाणं॥३७॥

હવે આમાં ચોખ્ખું લીધું છે, પુણ્ય-પાપનો પર્યાય એ ચારિત્ર. ૩૮માં કીધું ‘ચારિત્તં પરિહારો’ એમાં ટીકાકારે કહ્યું કે એ પાપનો પરિહાર તે ચારિત્ર. લ્યો ત્યાં એમ કહ્યું.

મુમુક્ષુ :- પુણ્ય અને પાપનો.

ઉત્તર :- ના, એને તો ઓલું પાપનું કહેવું છે. આહાહા..! અહીં તો આ આવ્યું પુણ્ય-પાપનો ત્યાગ.

‘અર્થ :- જો જાને વહ જ્ઞાન હૈ,...’ ભગવાન આત્મા કો જાનના વહ જ્ઞાન હૈ. દૂસરે કો જાનના વહ બાત યહાં હૈ નહીં. અપની જ્ઞાનપર્યાય મેં આત્મા કો જ્ઞેય, આત્મા કો ધ્યેય બનાકર જો જ્ઞાન હુઆ વહ જાને વહ જ્ઞાન, અપને કો જાને વહ જ્ઞાન. આહાહા..! આ તો પંચમ આરાના સાધુ છે કુંદકુંદાચાર્ય, ભગવાન પીછે તો ૬૦૦ વર્ષે હુએ. યહ બાત

करते हैं. मलाराज! यह पंचमकाव लवका है तो कोई दूसरा रास्ता बतावो. रास्ता तो यह अेक है. चाहे तो पंचम आरा लो, चाहे तो चौथा आरा लो, चाहे तो तीसरा आरा लो.

मुमुक्षु :- उसमें इेरइर...

उत्तर :- इेरइर कुछ लोता ली नलीं. लववा बनाते हैं तो क्वा घी, आटा और शक्कर. इेरइर नलीं क्वा. शक्करने ठेकाणे कादव नाभे तो? घीने ठेकाणे पेशाब नाभे तो? पाणी नाभे तो नलि बने. वल तो तीन चीज है वल तीन ली चीज है—आटा, शक्कर अने घी. अेम सम्यक्दर्शन-ज्ञान-चारित्र तीन है वल तीन ली चीज है. समज में आया? आलाला..! आभो संसार का अंत लाना है लार्थ! मार्ग. उदयभाव आत्मा में है ली नलीं. संसार कलो कि उदयभाव कलो. आलाला..! लगवान स्वयंसिद्ध ज्ञानमूर्ति प्रलु उसमें उदयभाव कैसा? अेटले संसार कैसा? आलाला..! अैसा संसार रलित जो स्वभाव उसका ज्ञान वल ज्ञान कलने में आता है. आलाला..! समज में आया? उदयभावमात्र संसार. तो उदयभाव स्वइपमें तो है ली नलीं. स्वइप संसाररलित है. आलाला..! अबद्धस्पृष्ट कलो, कि मुक्त कलो, कि संसाररलित कलो—अेक ली बात है. आलाला..!

‘जो जाने वल ज्ञान है, जो देभे वल दर्शन है और जो पुण्य और पाप का परिहार है वल चारित्र है,...’ कलो, अे शुभरागनो त्याग अे चारित्र. पंच मलव्रतना परिणाम अे राग अने रागनो अभाव ते चारित्र. आलाला..! ‘ईस प्रकार ज्ञानना चालिये.’ है न? ‘णयं’ आव्युं ने छेळुं?

जं जाणइ तं णाणं जं पिच्छइ तं च दंसणं णयं।

तं चारित्तं भणियं परिहारो पुण्णपावाणं।।३७।।

आलाला..! लवे जरी ईसका स्पृष्ट करते हैं थोडा.

‘लवार्थ :- यहां ज्ञाननेवाला तथा देभनेवाला और त्यागनेवाला दर्शन, ज्ञान, चारित्र को कला ये तो गुणी के गुण हैं, ये कर्ता नलीं लोते हैं,...’ यहां उसका द्रव्य कर्ता है अैसा सिद्ध करना है. पर्याय कर्ता नलीं लोती अेम सिद्ध करना है. निश्चय में तो पर्याय पर्याय की कर्ता है, परंतु वल बात यहां नलीं लेनी है. ‘दर्शन, ज्ञान, चारित्र को कला ये तो गुणी...’ नाम द्रव्यकी पर्याय है. गुण अेटले पर्याय. ‘ये कर्ता नलीं लोते हैं, ईसलिये ज्ञानन, देभन, त्यागन क्वा का कर्ता आत्मा है,...’ अेम लेना है. आत्मा ज्ञानन का कर्ता, आत्मा देभन का कर्ता, आत्मा चारित्र का कर्ता. आलाला..! लगवान आत्मा अपने को जाने तो यह ज्ञानन का कर्ता आत्मा है. अपने को देभे—श्रद्धे और श्रद्धा अने देभने का कर्ता आत्मा है. और राग पुण्य-पापरलित ठरे वल चारित्र. वल

चारित्र का कर्ता चारित्र नहीं परंतु चारित्र का कर्ता आत्मा है ऐसा लेना है. ભારે! समञ्ज में आया?

‘ईसलिये तीनों आत्मा ही हैं,...’ ये दर्शन, ज्ञान अने चारित्र ये पर्याय है. तो पर्यायकी कर्ता पर्याय यहां न लेकर, पर्याय का कर्ता आत्मा है. सम्यग्दर्शन की पर्याय का कर्ता आत्मा है, सम्यग्दर्शन की पर्याय का कर्ता सम्यग्दर्शन न लेकर आत्मा उसका कर्ता है. और सम्यग्ज्ञानकी पर्याय का कर्ता सम्यग्ज्ञान की पर्याय न लेकर सम्यग्ज्ञान की पर्याय का कर्ता आत्मा है और चारित्र की पर्याय चारित्र कर्ता न लेकर, चारित्र की पर्याय का कर्ता आत्मा है. आलाला..! समञ्ज में आया?

‘गुण-गुणी में प्रदेशभेद नहीं होता है.’ उस अपेक्षा से. पर्याय अने गुणी द्रव्य उसका कोई प्रदेश भिन्न नहीं. यहां यह अपेक्षा लेना है. आलाला..! ज्यारे दो बीच में भेद पाडे. यह तो पर से भिन्न पाडते हैं. दो बीच में पाडे तो पर्याय का प्रदेश भिन्न है, द्रव्य का प्रदेश भिन्न है. आलाला..! यहां प्रदेशभिन्न का क्या अर्थ? कि वह पर्याय और द्रव्य को अभेद गिनकर, ये पर्याय पर्याय की कर्ता न कलकर, पर्याय की कर्ता द्रव्य (कल). सम्यग्दर्शन की पर्याय का कर्ता आत्मा, सम्यग्ज्ञान की पर्याय का कर्ता आत्मा, स्वरूप की स्थिरता का कर्ता आत्मा. कर्ता का वह ईष्ट है माटे कर्ता और कर्ता का यह ईष्ट है वह कर्म. सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र निर्विकारी वह कर्ता का ईष्ट कार्य है. आलाला..! कर्ता का वह कार्य ल्यो! पर्याय का कार्य न लेता कर्ता का कार्य अेम लीधुं. समञ्ज में आया?

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- निश्चयनय है वह अभेद करके (कलता है). निश्चयनय है. अनेकांत मार्ग है. जैसे अनेकांत सिद्ध हो वैसे सिद्ध करना. पर्याय का कर्ता पर्याय है वह दूसरी बात है. परंतु यहां आत्मा, पर्याय और आत्मा को अेक गिनकर, स्वभाव अने स्वभाववान प्रभु, मोक्षमार्ग स्वभाव और स्वभाववान अेक गिनकर, पर्याय का कर्ता स्वभाववान है ऐसा यहां कलने में आया है. ભારે जीणुं ભાઈ! आवी कथा. ओलो राजा लतो, पछी आणे दीक्षा लीधी, पछी बायडी छोडी अेवुं लोय तो समञ्जय. ल्यो!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- अभेद है. पर्याय और द्रव्य दो अभेद लेना.

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- स्थिरता. त्याग नहीं. पुण्य-पाप का त्याग जैसे. अस्थिरता हो गयी न. ये भवे नास्ति से समञ्जना है. शुभभाव का अभाव और शुद्धभाव की प्राप्ति. उसमें

नास्ति से बात की है. पुण्यभाव चारित्र नहीं ऐसा बताने को ऐसा लिया है. मलावत का परिणाम वह चारित्र नहीं. आलाला..! पंच मलावत का परिणाम, अष्टाईस मूलगुण का विकल्प वह चारित्र नहीं. ईतना बताना (है तो कला कि) पुण्य से रहित. पुण्य-पापसे रहित अर्थात् स्वयं भाव की स्थिरता सहित वह चारित्र है. तारे आकरुं. समज में आया?

‘गुण-गुणी में प्रदेशभेद नहीं होता है. ईसप्रकार रत्नत्रय है वह आत्मा ही है.’ ऐसा लिया. रत्नत्रय है वही आत्मा है. ‘ईसप्रकार ज्ञानना.’ आ जे अपेक्षाओं कहीओ छीओ ओ प्रकारे ज्ञानना ओम कहते है. समज में आया? परसे भिन्न पाडकर विकल्प से भिन्न किया, परंतु वह पर्याय और द्रव्य अभेद करके पर्याय का कर्ता द्रव्य है ऐसा लिया है. बहु निश्चय लेवा जय तो पर्याय का कर्ता पर्याय है. समज में आया? द्रव्य भी कर्ता नहीं. आलाला..! आवो मार्ग वीतरागनो. यह ३७ गाथा थई. विशेष कहेगा...

(श्रोता :- प्रमाण वचन गुरुदेव!)

झागरा पद ९, रविवार ता. १७-०३-१९७४
गाथा - ३८ थी ४१, प्रपचन - १२९

३८वीं गाथा है.

मुमुक्षु :- आजे तो गुजराती यावशे ने.

उत्तर :- आपणे शेठ छे ओकाद टि' तो लईओ. आजे शेठ जवाना. ईसमें गुजराती यवता है ओम कहते है. कलसे. में ओम कहुं के शेठ छे आजे, एवे पछी.

तच्चरुई सम्मत्तं तच्चगहणं च हवइ सण्णाणं।

चारित्तं परिहारो परूवियं जिणवरिंदेहिं॥३८॥

जिनवरदेव 'तत्त्वरुचि को समकित कहते हैं,...' तत्त्व नाम ज्ञायकभाव चैतन्य स्वयं अजव उससे पर है, उसमें है नहीं. पुण्य-पाप आसव भी उसमें है नहीं. भावबंध भी उसमें है नहीं और संवर, निर्जरा और भोक्षकी पर्याय है वह अंदर में है नहीं वस्तु में. तो ऐसा जे तत्त्व ज्ञायकस्वभाव... उसमें सातों तत्त्व आ गये उसमें. उसकी रुचि. रुचिनो अर्थ? अंतर में उसका भान छोकर प्रतीत, रुचि, श्रद्धा होना. यह ज्ञायक का प्रत्यक्ष भान छोकर रुचि होना उसका नाम तत्त्वरुचि है. आलाला..!

.. वह पर्याय है परंतु किसकी पर्याय? श्रद्धागुणकी. परंतु यह श्रद्धागुणकी पर्याय में होता है क्या? कि आत्मा ज्ञायक तत्त्व है शुद्ध उसे ज्ञान में ज्ञेय बनाकर भावभासन अंदर में हो और उसमें रुचि हो उसका नाम सम्यग्दर्शन कहते हैं. 'तच्चरुई सम्मत्तं' है न? अनादि से यह राग और जड शरीर आदि... यह अजव धूल है यह. और अंदर में दया, दान आदि का परिणाम उत्पन्न होता है वह आस्रव है. यह भेरा है जैसा मानना वह मिथ्यात्व है. यह चार गति में परिभ्रमण करने का उपाय है. परिभ्रमण करने का उपाय है. यह तत्त्वरुचि वह परिभ्रमण मिटाने का उपाय है.

'तत्त्वरुचि सम्यक्त्व है,...' ज्ञायकस्वरूप भगवान परिपूर्ण ध्रुव स्वरूप है आत्मा. उसमें, वह तत्त्व सात हैं दूसरे छ उसमें है नहीं. तो उसका भान होकर सातों तत्त्वकी श्रद्धा अंदर में होती है. उसका नाम अपूर्व अनंतकाले नहीं किया, नहीं बनाया जैसा समकित कहने में आता है. 'तत्त्व का ग्रहण...' ग्रहण शब्द ज्ञान. जव-अजव आदि भाव है उसका ज्ञान करना यह तत्त्व का ग्रहण करना वह ज्ञान, वह सम्यग्ज्ञान है. और 'परिहार चारित्र है,...' पहले आया था न? पाटणीजने कल प्रश्न किया था न? कि भाई! यह परिहार .. नास्ति से क्यों किया? पाटणीज! योभवट करने को. कि लोग जैसा दया, दान, व्रत, भक्ति के परिणाम को धर्म मानते हैं, चारित्र मानते है, यह चारित्र नहीं. वह विशेष स्पष्ट करने को यह कहा. यहां भी यह कहा. 'चारित्तं परिहारो' ये शुभ-अशुभभाव, पुण्य-पाप का भाव आदि परद्रव्य, उसका परिहार और अपने स्वद्रव्य के आश्रय में अंगीकार स्थिरता उसका नाम चारित्र है. समजमें आया? परिहार चारित्र.

'ईसप्रकार जिनवरेंद्र...' जिनेश्वरदेव वीतराग सर्वज्ञ परमात्मा जैसा तीर्थकर 'सर्वज्ञदेव ने कहा है.' अटला विशेषण वापर्या. जिनवरदेव सर्वज्ञ तीर्थकर प्रभु. ईसकी वाणी में जैसा आया. जेणे कहुं अम कहुं ने? 'परुवियं जिणवरिदेहिं' 'परुवियं' नाम कहा. 'परुवियं' छेने? प्रज्जुं. प्रज्जुत्तं. प्रज्जुत्तं अम छे ने? प्र-विशेषे जल्पितं. भगवाननी वाणी में जैसा आया. त्रिलोकनाथ सर्वज्ञ तीर्थकर जिनवरदेव उसकी वाणी में जैसा आया कि तेरी चीज जो भगवान आत्मा तत्त्व... वह छ ढाला में आता है न? परद्रव्य से रहित आत्मरुचि भला है. परंतु यह रुचि का अर्थ जरी सूक्ष्म है. यह ज्ञायकभाव, चैतन्य ध्रुवभाव ज्ञान में ज्ञानने में आया उसकी रुचि. मति-श्रुतज्ञान से पृथक् ज्ञानने में आया. आलाला..! उसको रुचि कहते है. समजमें आया? ये 'जिनवरेंद्र तीर्थकर सर्वज्ञदेव ने कहा है.' आलाला..!

'भावार्थ :- जव,...' चैतन्यस्वरूप भगवान. 'अजव,...' जडस्वरूप शरीर, वाणी, मन, लक्ष्मी आदि धूल अजव. 'आस्रव,...' अंदर पुण्य-पाप का भाव होता है. दया,

दान, व्रत, भक्ति, पूजा, करुणा, कोमलता यह पुण्यास्रव है. हिंसा, बूढ़, थोरी, विषय, भोगवासना यह पाप आस्रव है. 'बंध,...' यह राग में रुकना यह बंध है. 'संवर,...' राग से रलित होकर शुद्धता प्रगट करना. 'शुद्ध स्वरूप भगवान आत्मा है' जैसे राग से हटकर स्वरूपमें अकाग्र होने से शुद्धता, आनंदता, पवित्रता जो प्रगट हो उसका नाम संवर कहते हैं. और यह शुद्धि की वृद्धि हो उसका नाम 'निर्झरा,...' कहते हैं और शुद्धि की पूर्णता हो उसका नाम 'भोक्ष' कहते हैं. आलाला..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- यह आया, दूसरा आया नहीं. दोपहर में यही आया. यह बात है यहां. ओ शब्द भले डेर अंमां कांठ नलि.

'धन तत्त्वों का श्रद्धान, रुचि, प्रतीति...' अपूर्व अनंतकाल में नहीं लुध. जैसा अंतर में ज्ञान में भास-भावभासन, भाव का भासन ज्ञान में होकर रुचि करना, प्रतीति यह 'सम्यग्दर्शन है,...' आलाला..! 'धन ही को ज्ञानना सम्यग्ज्ञान है...' ग्रलण है न? ग्रलण शब्द? तो षुवासा किया कि ग्रलण अटवे क्या? 'तच्चग्गहणं च हवइ सण्णाणं' तत्त्व का ज्ञानना यह सम्यग्ज्ञान है. जैसा आत्मा ज्ञायक है, पुण्य-पाप का भाव दुःखरूप है जैसा ज्ञानना. आलाला..! उसका नाम सम्यग्ज्ञान है. यह संसार परिभ्रमण नाश करने का यह उपाय है.

'और परद्रव्य के परिहारसंबंधी किया की निवृत्ति चारित्र है,...' देजो! पाठ में तो धतना था न? 'चारित्तं परिहारो' रागादि विकल्प जो विकार है यह परद्रव्यकी किया है. उस संबंधीकी निवृत्ति, भाव-अभ्यंतर किया से निवृत्ति और अंतर स्वरूप आनंद में रमणता उसका नाम चारित्र है. 'धसप्रकार जिनेश्वरदेवने कला है, धनको निश्चय व्यवहारनय से आगम के अनुसार साधना.' ज्ञानना. निश्चय स्व आश्रय है, सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्र. व्यवहार देव-गुरु-शास्त्र की श्रद्धा राग, पंच मलाव्रत का परिणाम का राग व्यवहार चारित्र और व्यवहार ज्ञान शास्त्र का. जैसे व्यवहार और निश्चय जैसे हैं वैसा ज्ञानना. समजमें आया? भोक्ष अधिकार है न? भोक्ष का उपाय तो यह है.

'आगे सम्यग्दर्शन को प्रधान कर कहते हैं -' लो! है न अपने दर्शनशुद्धि ये आत्मशुद्धि. सामे. यह यह गाथा में है. धस गाथा में से लिया है. दर्शनशुद्धि ते आत्मशुद्धि. चार ट्रेडमार्क जडा है. पूर्णता के लक्ष से शुद्धता. पूर्ण सिद्धपद के लक्ष से अंतर आत्मा में से शुद्धता होना धर्म की. यहां 'दंसणं मुलो धम्मो' चारित्र ओ धर्म छे उसका मूल सम्यग्दर्शन है. और द्रव्यदृष्टि ते सम्यग्दृष्टि. वस्तु चैतन्यमूर्ति भगवान पूर्णानंद का नाथ

जिसमें पर्याय का भी अभाव. आलाला..! उसकी दृष्टि वह सम्यग्दर्शन है. चार चाकण छे के नहीं? यह बात करते है.

दंसणसुद्धो सुद्धो दंसणसुद्धो लहेइ णिव्वाणं।

दंसणविहीणपुरिसो ण लहेइ तं इच्छिय लाहं॥३९॥

जो कोई आत्मा 'पुरुष दर्शन से शुद्ध है...' सम्यग्दर्शन से शुद्ध है 'वह ही शुद्ध है,...' शुद्धात्मा वहां से होती है. आलाला..! पूर्ण आनंदस्वरूप भगवान आत्मा और ज्ञायकस्वरूप चैतन्य प्रभु उसके सन्मुख लेकर, उसका ज्ञान करके प्रतीति यह दर्शनशुद्धि है. यह दर्शनशुद्धि यही शुद्धि है. 'वह ही शुद्ध है,...' दर्शन शुद्धि का भान नहीं और प्रतापि लेकर रहे वह शुद्ध नहीं, वह तो अशुद्ध में है. समझमें आया? आलाला..! 'दर्शन से शुद्ध है वह ही शुद्ध है,...' पहली पवित्रता.. भगवान आत्मा ज्ञान अने पवित्रता का स्वभाव का पिंड प्रभु आत्मा तो है. उसकी श्रद्धा, उसके दर्शन से शुद्ध है, ऐसी श्रद्धा से शुद्ध है वह ही शुद्ध है. जिसको दर्शनशुद्धि नहीं वह चाहे तो क्रियाकांड प्रत, नियम अनंतवार करे, परंतु वह शुद्ध नहीं, वह तो अशुद्ध है. आलाला..! समझमें आया?

'दर्शन से शुद्ध है वह ही शुद्ध है,...' आलाला..! जिसकी सम्यग्दर्शन दशा शुद्ध है यही शुद्ध है. रत्नकरंडश्रावकाचार में लिया है कि चंडाण लो चंडाण. सम्यग्दर्शन... देवो.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- हा, गणधरो उसको देव कहते हैं. चंडाण का आत्मा लो बाहर से. अंतर में दर्शनशुद्धि है. तो जैसे अग्नि राज... लस्म होती है न लस्म? ढंकी लुई है, परंतु है अग्नि अंदर. ओम चंडाण का शरीर नीच लो, ललका लो. वह नातकर है, ज्ञातकर है. पण अंदरनी ज्ञात चैतन्य भगवान का जहां भान लुआ, तो गणधर कहते हैं कि चंडाण का आत्मा वह देव है. समझमें आया? और बाह्य में वाणिया, ब्राह्मण, नागर आदि लो उच्य कुल, पण अंदर में राग से अकृत्वबुद्धि, जो तत्त्व भिन्न है उससे अकृत्वबुद्धि. राग भिन्न है जैसे जड शरीर आदि भिन्न है. तो भिन्न में अभिन्नबुद्धि. यह मिथ्यादृष्टि अपवित्र है. आलाला..!

मुमुक्षु :- ... कर्तृत्व नहीं?

उत्तर :- अनादि से किया नहीं. कर्तृत्व क्या? भान के दि' तमने लतुं अत्यार सुधी. पैसावाणा अटवे थोडा पैसा आपे तो वजाण करे तमारा. शेठिया! नवरंगभाई! अने शुं हा अे हा लती बधी. तारणस्वामीमां छे अेनी क्यां जबर लती? शेठ! तारणस्वामीअे तो धणुं ओंथी थीज कहा है. जिन... जिन... जिन... शब्द वापर्या है. अध्यात्मनी वात बलुत

આ ગયી. ઉસકે વ્યાખ્યાન ભી આ ગયા ન. બે પુસ્તક બહાર પડ્યા ને બે પુસ્તક? તીસરા પડેગા? કબ? આહાહા..! પૈસા ખરચે. હમ ખરચતે હૈ, વાપર્યા. વહ તો મિથ્યાત્વભાવ હૈ. જડ કા વેપાર તુમ કર સકતે હો?

મુમુક્ષુ :- એક તો પૈસા ગયા ને...

ઉત્તર :- પૈસા ક્યાં એના બાપના હતા?

મુમુક્ષુ :- ઉસકે કબજે મેં હૈ.

ઉત્તર :- કબજે મેં રાગ હૈ, પૈસા કબજે મેં નહીં. પૈસા મેરા હૈ એસા રાગ કબજે મેં હૈ. આહાહા..! ધૂલ તો ધૂલ હૈ યહ તો અજીવ હોકર રહી હૈ. આહાહા..! અને યે રાગ ભી અપના સ્વભાવ નહીં ઓર ઉસકો અપના માના હૈ તો મિથ્યાત્વભાવ હૈ. આહાહા..! દુઃખી પ્રાણી હૈ, વહ દુઃખી હૈ. અબજોપતિ પ્રાણી હો, પરંતુ ઉસ લક્ષ્મી કા મેં રક્ષા કરનાવાલા હું, લક્ષ્મી મિલાનેવાલા હું, લક્ષ્મી કા ઉપયોગ, સદુપયોગ કરનેવાલા હું, એસી માન્યતા હૈ વહ મૂઢ હૈ. પરદ્રવ્ય કા હમ સદુપયોગ કર સકતે હૈ. સમજમેં આયા?

વહી કહતે હૈ ન યહાં દેખો! 'દર્શન સે શુદ્ધ હૈ વહ હી શુદ્ધ હૈ,...' બાકી ભલે ચંડાળ હો, અરે! નારકી હો ઓર મેંઢક. દેડકા-દેડકા હો. પણ દર્શનશુદ્ધિ યહ શુદ્ધિ હૈ. કહો, મગનભાઈ! બહારના શરીર રૂપાળા હોય, નાગર બ્રાહ્મણ જેવા હોય. આહાહા..! બહાર સે શરીર સુંદર હો, લક્ષ્મી બહુત હો, આબરૂ બડી હો, ઘરની સ્ત્રી અપ્સરા જેસી હો, લડકા બહુત કમાયે એસા હો. સબ ધૂલ હૈ. યહ મેરા હૈ ઓર મેં ઉસકા હું યહ માન્યતા હી મહા ભ્રમણા અજ્ઞાની અશુદ્ધ હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ક્યા કરના?

ઉત્તર :- ક્યા કરના? કરના યહ દર્શનશુદ્ધિ કરના. આહાહા..! જુઓને યહ મૂલ ગાથા હૈ મોક્ષસાર કી. મૂળમાં એ વાત છે. આહાહા..! શરીર, વાણી, મન, કર્મ તો જિસમેં અત્યંત અભાવ હૈ ભગવાન આત્મા કા. ઓર અત્યંત સદ્ભાવ તો આનંદ ઓર જ્ઞાન કા ઉસમેં હૈ. એસા અંતર મેં ભાવ નામ પદાર્થ ઉસકા ભાસન જ્ઞાન મેં હોકર અંતર મેં દર્શનશુદ્ધિ પ્રગટ કરના વહી શુદ્ધિ હૈ. પછી બાહ્યથી ગમે તેટલા વ્રત પાળતા હોય, અપવાસ કરતા હો અને સંથારા કર્યા હો બબ્બે મહિનાના. પણ દર્શનશુદ્ધિ નથી એ શુદ્ધ નથી, એ તો અપવિત્ર છે. આહાહા..! વારંવાર અભ્યાસ જોઈએ મગનભાઈ! મગનભાઈ કહે સારું સમજાતું નથી. એય..! ક્યાં ગયો શૈલેષ? આ તારા નાના કહે કે બરાબર સમજાતું નથી. પણ ઓલો બહારનો અભ્યાસ જડનો. તો એટલું તો બોલ્યા કે બરાબર સમજાતું નથી. આહાહા..! સંપ્રદાયમાં તો કહે વ્રત કરો, તપસ્યા કરો, આ ન ખાવ, આ ખાવ, આ ખાવ. હવે એમાં આ વાત

સાંભળવા મળી ન હોય. સમજે ક્યાંથી? ધૂળ. વળી એને માટે પ્રયાસ જોઈએ, વધારે પ્રયત્ન જોઈએ. આ જિંદગી ચાલી જાય છે. આહાહા..! મૃત્યુને સન્મુખ દેહ છે. આહાહા..! દેહ છૂટ જાયેગા. તેરા એકલા આત્મા રહેગા જૈસી માન્યતા હૈ ઈસમેં. આહાહા..! યે તો માટી હૈ, ધૂલ હૈ રાખ હો જાયેગી. યહ ક્યા તેરી ચીજ હૈ? યહ તો આત્મા હૈ. અને અંદર મેં કોઈ શુભભાવ ક્રિયા હો તો ઉસસે કર્મબંધન પરમાણુ કા બંધ હુઆ વહ તેરી ચીજ મેં ક્યા આયા ઉસમેં? સમજમેં આયા? આહાહા..! ભગવાન આત્મા ચૈતન્યસ્વરૂપ, ચૈતના ભગવાન પ્રભુ આત્મા, એકલા જાણન-દેખન સ્વભાવ ઉસકા જ્ઞાન મેં ભાસ હોકર રુચિ, પ્રતીતિ કરના વહ દર્શનશુદ્ધિ યહ શુદ્ધ હૈ. આહાહા..! દેખો! યહ મોક્ષ અધિકાર મેં ઉસકો શુદ્ધ કહા.

મુમુક્ષુ :- ધ્યાનમાં ભાસ થાય?

ઉત્તર :- ભાસ કહો કે જાણો. એ તો ભાસ શબ્દે જાણો જ્ઞાન. ભાસ કહો કે જાણો કહો. જ્ઞાન મેં જાનને મેં આયા કિ યહ આત્મા પવિત્ર શુદ્ધ અખંડ અભેદ હૈ. એસા ભાસ હો, જ્ઞાન હો ઔર ઉસમેં રુચિ, પ્રતીતિ નિર્વિકલ્પ હો વહ દર્શનશુદ્ધિ, યહ શુદ્ધ હૈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- અતીન્દ્રિય જ્ઞાન મેં ભાસ હુઆ.

ઉત્તર :- અતીન્દ્રિય જ્ઞાનની પર્યાય કહા પછી રાગ કહાં આયા? આહાહા..! જરી કાલે આવ્યું હતું ને. 'ઈક્ષન્તે'માં આવ્યું હતું. અવલોકનમાં આવ્યું હતું. પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન કી વર્તમાન દશા અંતર્મુખ હોને સે યહ પર્યાય મેં ઉસકા ભાન હુઆ, યહ આત્મા શુદ્ધ પવિત્ર અખંડ હૈ. એસી પર્યાય મેં ભાન હુઆ, એસી પ્રતીતિ કી યહ આત્મા એસા હૈ. નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ. મતિ ઔર શ્રુત જ્ઞાન દ્વારા પ્રત્યક્ષ હોકર. આહાહા..! સમજમેં આયા? બાકી બધી ધૂળધાણી છે. બધા અબજોપતિ હો, મોટી આબરૂ લાંબી, પૂછડાં નાક મોટા લાંબા હોય આબરૂના. એ નાક બળીને રાખ થાશે. સમજમેં આયા?

ભગવાન ચૈતન્ય હીરલો અંદર આનંદનો નાથ જેમાં અનંતગુણના પાસા પડ્યા એવો એ હીરો છે. આહાહા..! એસી ચીજ ઉસકી શ્રદ્ધા, શુદ્ધ અંતર દર્શન સે શુદ્ધ હૈ. વહ હી શુદ્ધ હૈ. એમ વિખા હૈ પાઠ. આહાહા..! 'ક્યોંકિ જિસકા દર્શન શુદ્ધ હૈ વહી નિર્વાણ કો પાતા હૈ...' મોક્ષ અધિકાર હૈ ન? જેના મૂળ સાજા છે. આહાહા..! મૂળ યહ હૈ દર્શન. 'દંસણં મુલો ધમ્મો'

મુમુક્ષુ :- અધિકારી થઈ ગયો એ.

ઉત્તર :- મોક્ષનો અધિકારી. યહ મોક્ષ હી હુઆ ઉસકો. બીજ ઊગી હૈ વહ પૂનમ હોગા, હોગા ઔર હોગા. બીજ ઊગી હે ન ચંદ્ર? તો બીજ હુઈ હો ઔર પૂનમ ન હો એસા બને? બીજ ઊગી હો તો પૂનમ હોગી હી તેરે ...ને. એસે અપના શુદ્ધ ચૈતન્ય ભગવાન

पूरा पवित्र शुद्ध का ज्ञान में भास होकर श्रद्धा-सम्यग्दर्शन होना वही प्राणी शुद्ध है. चाहे तो भेल हो बाह्य में शरीर. समजमें आया? आलाहा..! स्त्री का शरीर तो मला अशुद्ध है. मासीक आता है. પણ सम्यग्दर्शन है तो वल शुद्ध है अम कलते हैं. आलाहा..! समजमें आया? चाहे तो शरीर का धर्म है लोली. लोली क्या कलते हैं? रुधिर. रुधिर सब हो वल तो जडकी दशा है माटी की. પણ अंदरमें जिसको आत्मा आनंदका नाथ परमात्मा सर्वज्ञदेव परमेश्वरने कला. त्रिलोकनाथ तीर्थकरदेव अमणो ईन्द्रो अने गणधरनी वय्ये अे भगवाननी वाणी आवी कि जिसकी दर्शन शुद्धि है वही शुद्ध है. बाह्य से रोग हो, शरीर में कीडा पडा हो. क्या है? वल तो माटी, धूल है. उसमें न पडे तो क्या आत्मा में पडे? आलाहा..!

आ गाथा भोक्षना माटे प्रथम दर्शनशुद्धि अे शुद्ध कलेवामां आवे छे अलीं तो. आलाहा..! 'वही निर्वाण को पाता है...' भोक्ष पामे. जेनी दर्शनशुद्धि शुद्ध हुआ वही भोक्ष को पाता है. आलाहा..! 'जे पुरुष सम्यग्दर्शन से रलित है...' त्रीं पद. 'दंसणविहीणपुरिसो' सम्यग्दर्शन से रलित 'पुरुष ईप्सित लाभ अर्थात् भोक्ष को प्राप्त नहीं कर सकता है.' 'ण लहइ तं इच्छिय लाहं' भोक्ष जे ईष्ट है उसको प्राप्त कर सकता नहीं. लाभ क्रियाकांड करे व्रत ने तप ने भक्ति ने पूजा, दान ने दया, अबजो इपियाना दान आपे. आपे छे ने अत्यारे? पांच-दस लाभ आपे तो ओलोहो..! नाभो नाम अेनुं अंदर. मकान में.

मुमुक्षु :- बाहर में.

उत्तर :- बाहर में मूर्खा बधा भेगा होय तो अेने मान न आपे? शेठ! अेने तो पैसा जेता होय के भाई आ बे लाभ. ओलोहो..! अमारी पासे बे करोड छे अेमांथी पांच लाभ आप्या. मोटी रकम आपी हों तमे अेम वजाण करे ओला बधा. इसमें आया क्या? उसमें आत्मा को क्या लाभ है? रागकी मंदता कदाचित् करता हो, मंदता. दुनिया अभिमान माटे, दुनियामां प्रसिद्धि माटे, बीजाओमां हुं देजाउ मुष्य अे माटे करते हैं तो अेकला पाप है. समजमें आया? પણ रागकी मंदता करो तो वल पुष्य है. उसमें धर्म क्या आया? समजमें आया? 'जे पुरुष सम्यग्दर्शन से रलित है वल पुरुष...' मला अपवित्र अने अशुद्ध हैं अेम कलते है. आलाहा..!

'भावार्थ :- लोक में प्रसिद्ध है कि कोई पुरुष कोई वस्तु चाहे...' कोई पुरुष कोई वस्तु चाहे 'और उसकी रुचि प्रतीति श्रद्धा न हो तो उसकी प्राप्ति नहीं होती है...' समजमें आया? धर्मनुं मूण पलेवी यीज आ छे. आलाहा..! 'ईसविये सम्यग्दर्शन ही निर्वाण की प्राप्ति में प्रधान है.' आलाहा..! निर्वाण का अर्थ भोक्ष, भोक्ष का अर्थ अनंती आनंदकी दशा प्रगट होना, पूरा आनंद और पूरा शांति और सुभ

प्राप्त होना उसका नाम मोक्ष. ओ मोक्षमां पहलेवुं साधन आ छे. सम्यग्दर्शन यह निर्वाण की प्राप्ति प्रधान मुख्य कारण वह है. सम्यग्दर्शन हो तो सम्यग्ज्ञान-चारित्र्य हो, सम्यग्दर्शन न हो तो ज्ञान-चारित्र्य होता नहीं. 'सम्यग्दर्शन ही...' भाई! कथंचित् करोने. 'ही' तो शब्द होय नहि. यहां तो विभा है. 'ही निर्वाण की प्राप्ति में प्रधान है.' सम्यक् अंकांत किया है. आलाहा..! 'सम्यग्दर्शन ही निर्वाण की प्राप्ति में प्रधान है.' आलाहा..! मूल शीजमां ज वांधा अनादिथी. बाकी तो व्रत ने नियम ने तपस्या ने लक्ष्ति ने पूजा ने दान अनंतवार किया. उसमें कोई जन्म-मरण भिटनेकी शीज नहीं. समजमें आया? आलाहा..! बहु सारी गाथा है दोनों.

'आगे कहते हैं कि जैसे सम्यग्दर्शन को ग्रहण करने का उपदेश सार है,...' सम्यग्दर्शन को ग्रहण करने का उपदेश सार है. 'उसको जो मानता है, वह सम्यक्त्व है -' आलाहा..! आवो सम्यग्दर्शनको उपदेश सुनकर जिसको सम्यग्दर्शन सार लगे. समजमें आया? उसको मानते है समकित्ती है. और जैसा सम्यग्दर्शन का उपदेश सुनकर.. यह तो कांई व्रत ने नियम ने तपनी वात करता नथी और सम्यग्दर्शन-सम्यग्दर्शन. सुजानमलज्ज! आलाहा..! 'जैसे सम्यग्दर्शन को ग्रहण करने का उपदेश सार है,...' आलाहा..! जुओ भाई आमां ओ आव्युं आ तो. के ये उपदेश ही सार है. आलाहा..! आ व्रत पाणे. पाठमें है देओ! 'उसको जो मानता है, वह सम्यक्त्व है -' उपदेश में यही पहलेवा प्रधान-मुख्य आना चाहिये. आलाहा..! समजमें आया? वीतराग परमात्मा त्रिलोकनाथ सर्वज्ञदेव जिसको सो ईन्द्रो तणिया चाटते है, रजु पाडते है यह भगवानकी वाणी यह है. आलाहा..! जो सम्यग्दर्शन का उपदेश यह सार है. क्योंकि उसमें 'जरमरणहरं खु मण्णे जं तु' जन्म-मरणनुं हरणनुं कारण छे, जन्म-मरण का नाश का वह कारण है. बाकी सम्यग्दर्शन विना ओ व्रत ने तप ने पडिमा ओ बधा संसारना कारण है. जन्म-मरण रलितना कारण नहीं. आलाहा..! यहां तो आचार्य स्वयं कहते हैं देओ.

इय उवएसं सारं जरमरणहरं खु मण्णे जं तु।

तं सम्मत्तं भणियं सवणाणं सावयाणं पि।।४०।।

देओ! यह उपदेश सार है जैसा कहते हैं. आलाहा..!

साधु ने श्रावक बेयने माटे आ छे. आलाहा..! दृनियाने पसंद पडे न पसंद पडे ओ उपर उसका सारपना नहीं. आलाहा..! समाज ..पडी तो सुनना पडा लो. सम्यग्दर्शन-सम्यग्दर्शन. आत्मा... आत्मा... आत्मा... भाई! तेरा आत्मा तेरी जबर नहीं तुजे. भगवान! तेरे आत्मा में तो अनंत रत्न, जैतन्य रत्न पडे हैं. यह जैतन्यरत्नाकर है. आ जैतन्य

ના રતનનો દરિયો એ આત્મા છે. આહાહા..! ઐસી પવિત્ર ચીજ ઉસકા જ્ઞાન કરકે પ્રતીત કરના યહ ઉપદેશ કા સાર હૈ. અને આ જ ઉપદેશ સાર છે એમ કહે છે પાછો. એ જ ઉપદેશસાર હૈ અને એ ઉપદેશનો સાર આ છે.

મુમુક્ષુ :- ઉપદેશ હી આ હુઆ.

ઉત્તર :- યહ હુઆ. આહાહા..! કુંદકુંદાચાર્યે પણ વાત એવી કરી છે. આહાહા..! ભાઈ! તેરી ચીજ તેરે ભાન મેં, પ્રતીત મેં ન આવ (તો) સાર કિસકો કહે? આહાહા..! .. એ આમાં આવે છે આ લોકોને નહીં? ... ઓલામાં ગાથા આવે છે ઘણા નામમાં. સ્થાનકવાસીમાં આવે છે. દંસણ સારં. .. ભૂલી ગયા. આવે છે. .. ગાથામાં આવે છેને એમાં આવે છે.

...

‘અર્થ :- ઈસપ્રકાર સમ્યજ્ઞાન જ્ઞાન ચારિત્રકા ઉપદેશ સાર હૈ,...’ ઈસપ્રકાર સમ્યજ્ઞાન, સમ્યજ્ઞાન ઓર સ્વરૂપ મેં રમણતા યહ ઉપદેશ સાર હૈ. ‘જો જરા વ મરણ કો હરનેવાલા હૈ,...’ આહાહા..! ભગવાન આત્મા પૂર્ણ આનંદ, પૂર્ણ પવિત્ર ઉસકી પ્રતીતિ, ભાન મેં ઓર ઉસકા જ્ઞાન ઓર ઉસમેં રમણતા યહ મોક્ષ કા ઉપાય, જન્મ-મરણ સે રહિત હોને કી યહ રીત હૈ. આહાહા..! બાકી તો આ અબજોપતિ આમ ખમ્મા-ખમ્મા કરતા હોય. મરીને નીચે પશુમાં જાય ઢોરમાં. આહાહા..! એ પડદો જ્યાં પડ્યો અહીંયાં બંધ, ત્યાં જાય ઢેઢગરોળીને કૂખે. ઢેઢગરોળી સમજતે હૈ? છિપકલી. ભીત સાથે. એને છિપકલી કહતે હૈ. આહાહા..! અરે! ગઘેડીને કૂખે જાય મોટો અબજોપતિ. આહાહા..! બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી લ્યોને. જેને છત્રું હજાર સ્ત્રી, સોળ હજાર દેવ સેવા કરતા, નવ નિધાન. એક રાણી એની જેની હજાર દેવ સેવા કરે. અહીં હીરાના શું કહેવાય? ઢોલિયા-ઢોલિયા. પલંગ. હીરાના પલંગમાં સૂતો હતો. એક એક હીરા કરોડ-અબજો રૂપિયાના. આમ જ્યાં દેહ પૂરો થયો, છૂટ્યો સાતમી નરક. સાતમી નરક અપરિઠાણા રવ-રવ નરકે છે અત્યારે બ્રહ્મદત્ત. આહાહા..! જેમાં દર્શનશુદ્ધિ ન આવી અને મિથ્યાત્વ મેં પડા હૈ, ચાહે ઈતના સામગ્રી હો, શરણ નહીં કોઈ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- .. સામગ્રી

ઉત્તર :- સામગ્રી બહારમાં માને લોકો. આહાહા..! આમ હીરાના પલંગ, હીરા ચોંટ્યા હોય આમ એક એક. પાછા કરોડો હીરા આમ. આમ ઉપર પલંગ. આહાહા..! સોળ હજાર દેવ તો સેવા કરે. એ મરીને જાય નરકમાં. રવ રવ નરક નીચે. અપરિઠાણે સાતમી નરકનો રવ રવ નરકે અત્યારે પડ્યો છે એ બ્રહ્મદત્ત. અપરિઠાણા નરકમાં છે. હજી તો થોડા વર્ષ થયા છે. હજી તો અસંખ્ય અબજ વર્ષ, અસંખ્ય અબજ વર્ષ રહેવાનો ત્યાં. અહીંયાં સાતસો વર્ષ સુધી ચક્રવર્તીપદ ભોગવ્યું. શું આવ્યું એમાં? ઘનજીભાઈ!

મુમુક્ષુ :- પદ્મલગ્ન પલ્લોપમ એક શ્વાસમાં.

ઉત્તર :- એક શ્વાસનું અહીંયાં સુખ ભોગવ્યું, એના ફળમાં એટલું કીધું એ. પદ્મલગ્ન પલ્લોપમ. એક પલ્લોપમના કાળમાં અસંખ્યમા ભાગમાં અસંખ્ય અબજ (વર્ષ) જાય. એક પલ્લોપમના કાળના માપમાં એના અસંખ્યમાં ભાગ અસંખ્ય અબજ (વર્ષ) જાય. એસા-એસા પદ્મલગ્ન એક શ્વાસના, અહીં એક શ્વાસના સુખમાં એટલું ત્યાં દુઃખ. આહાહા..! ઘૂળમાંય નથી, પણ માળો મૂર્ખ. આહાહા..! કલો, સમજાય છે કાંઈ? પદ્મલગ્ન એટલા પલ્લોપમ હોં. એટલી ગણતરી આવી. ૭૦૦ વર્ષના શ્વાસ થાય તો એક શ્વાસમાં આટલું દુઃખ. પદ્મલગ્ન પલ્લોપમ. પલ્લોપમ. ગજબ વાત છે ને. આહાહા..! ઊંચો આવવું, બહાર નીકળવું મુશ્કેલ પડે એને તો. આહાહા..!

અને જિસકા સમ્યક્દર્શન શુદ્ધ હૈ ઉસકો મોક્ષ અનંત આનંદ ભી અલ્પકાલ મેં પૂર્ણ હોગા. આહાહા..! સમજમેં આયા? 'જરા વ મરણ કો હરનેવાલા હૈ, ઈસકો જો માનતા હૈ,...' ઈસકો જો માનતા હૈ, ઈસકા જો શ્રદ્ધાન અંદર મેં કરતા હૈ 'વહ હી સમ્યક્ત્વ કહા હૈ.' સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સે મોક્ષ કા ઉપાય હૈ ઓર ઉસસે મોક્ષ મિલતા હૈ એસા ઉપદેશ સાર હૈ અને એ ઉપદેશ સાંભળીને આ વાત યથાર્થ છે એસી અંતર દષ્ટિ કરતે હૈં યહ સમકિતી કહને મેં આતા હૈ. આવો ઉપદેશ શું આ? લોકો સમજે નહિ, અમને ખ્યાલ આવે નહિ. પણ તું અનંતકાળથી સમજ્યો નથી. મૂઢતા કરીને. દુનિયાના ડહાપણ કરવા બેઠો હોય તો એવી વાતું કરે. દેવનો દીકરો ઉતર્યો જાણે નીચે. આહાહા..! આનું આમ થાય, ફલાણું આ મુંબઈથી મલમ લવાય, ફલાણું આફ્રિકામાંથી લવાય, ઢીંકણું અહીંથી લવાય. આ ડાહ્યા બધા દુનિયાના. દુનિયામાં રખડવા માટે. કલો, મગનભાઈ!

મુમુક્ષુ :- મોક્ષના બારણા બંધ કરી દીધા.

ઉત્તર :- મોક્ષ હતો જ કે દિ' ત્યાં? બારણા બંધ જ છે. આહાહા..! આ ગાથાઓ બહુ સારી છે.

'इय उवएसं सारं' યહ ઉપદેશ સાર. મૂળ તો દર્શનશુદ્ધિ પછીની આ વાત છે. જે આ ઉપદેશમાં, આત્મા કા શુદ્ધ સમ્યક્દર્શન શુદ્ધ હૈ વહી શુદ્ધ હૈ એસા જો ઉપદેશ આયા, એસા સાર જિસકો અંતર મેં દષ્ટિ મેં રુચા યહ સમ્યક્દષ્ટિ હૈ. 'વહ મુનિયોં કો તથા શ્રાવકોં કો સભી કો કહા હૈ,...' લ્યો શેઠ! આ મુનિને માટે છે એમ નથી. શ્રાવકને માટે આ છે. આ તો લખેલું કોનું છે? અહીંનું લખેલું નથી. ભાઈનું છે. જયચંદ પંડિત કા અર્થ હૈ. અને આ તો મૂળમાં કુંદકુંદાચાર્યનું. દેખો! 'तं सम्मत्तं भणियं सवणाणं सावयाणं' સાધુ અને શ્રાવક માટે આ સમકિત શુદ્ધિ જગતની પાસે પ્રસિદ્ધ કરી છે. આહાહા..!

मुमुक्षु :- श्रावक अने साधु...

उत्तर :- सम्यग्दृष्टि होता है साधु, પણ साधु नाम धरावे अे द्रव्यविंगी भी अनादि से करता है न. श्रावक भी बार प्रतधारी आदि द्रव्यविंग अनंतवार धारता है. પણ उसमें सम्यग्दर्शन हो तो सार, नहिलर सब धूल है. आलाहा..! 'वल मुनियों को तथा श्रावकों को सभी को कहा है, 'ईसलिये सम्यक्त्वपूर्वक ज्ञान चारित्र को अंगीकार करो.' प्रथम सम्यग्दर्शन प्रगट करके पीछे ज्ञान और चारित्र को अंगीकार करो. आलाहा..! समजमें आया?

'भावार्थ :- जव के जितने भाव हैं, उनमें सम्यग्दर्शन ज्ञान चारित्र सार है, उत्तम हैं, जव के हित हैं...' ओलोलो..! अपना पूर्णानंद स्वरूपकी अंतर भान, श्रद्धा और ज्ञान ने रमणता यह जवना सब भाव में यह भाव सार है. कलो, अेम कहीने अेम कहे छे कि देव-गुरु-शास्त्रकी भक्ति आदि का भाव हो, પણ वल भाव में यह भाव सार है. आलाहा..! 'ईनमें भी सम्यग्दर्शन प्रधान है,...' हित है, उत्तम है और प्रधान है. तीन बोल लिया. सार है. चार. 'क्योंकि ईसके बिना...' सम्यग्दर्शन, शुद्धि, प्रतीति प्रगट किये बिना ज्ञान में चारित्र भी मिथ्या कलवाता है. उसका भागतर पढना और उसका प्रतादि सब मिथ्या है. आलाहा..! समजमें आया? यह सम्यग्दर्शन अेटले बस भगवाननी श्रद्धा. अेक जणाने पूछयुं दर्शनशुद्धि अेटले शुं? पूछा अेकबार. यह भगवानना दर्शन करवा अे दर्शनशुद्धि. ठीक! कांईक पडिमाधारी हतो. दर्शनशुद्धि शुं आ? दर्शनशुद्धि भगवानना दर्शन करवा अे दर्शनशुद्धि. ल्यो ठीक! आलाहा..! भगवानना दर्शन करवा अे तो अशुद्धभाव, पुण्यभाव है. दर्शनशुद्धि कहां से आयी?

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- अेवुं मानता हता ल्यो आ बधा. आ द्विगंबर है जन्मसे. आलाहा..! सम्यग्दर्शन ये विना ज्ञान और चारित्र भी मिथ्या कलवाता है.

'ईसलिये सम्यग्दर्शन को प्रधान ज्ञानकर...' सम्यग्दर्शन को मुख्य ज्ञानकर 'पहिले अंगीकार करना,...' ल्यो! पहिले यह प्रयत्न करके अंगीकार करना. समजमें आया? 'यह उपदेश मुनि तथा श्रावक सभी को है.' द्रव्यविंगी श्रावक अने द्रव्यविंगी सबको यह उपदेश है.

'आगे सम्यग्ज्ञान का स्वरूप कलते हैं -' हवे सम्यग्ज्ञानकी बात करते है.

जीवाजीवविहत्ती जोई जाणेइ जिणवरमण।

तं सण्णाणं भणियं अवियत्थं सव्वदरसीहिं।।४१।।

‘અર્થ :- જો યોગી મુનિ...’ ધર્માત્મા યોગી. મુખ્ય મુનિને ઉદ્દેશીને વાત છેને? અંદર આવી ગયું છે શ્રાવકને બેયને. ‘જીવ અજીવ પદાર્થ કે ભેદ જિનવર કે મત સે જાનના હૈ...’ વીતરાગને કહે છે એસે જીવ-અજીવ કા ભેદ જાનના. અજ્ઞાનીઓએ જીવ-અજીવની વાત કરી એ યથાર્થ નહિ. આહાહા..! ભગવાન આત્મા ચૈતન્યસ્વરૂપ જીવ અને આ શરીર, વાણી આદિ બધા અજીવ, ધૂળ, માટી છે. આહાહા..! એસા જિનવરદેવને કહા હૈ એસા જીવ-અજીવ કા ભેદ જાનતા હૈ ‘વહ સમ્યજ્ઞાન હૈ એસા સર્વદર્શી-સબકો દેખનેવાલે સર્વજ્ઞદેવ ને કહા હૈ,...’ છેને? ‘અવિયત્થં સવ્વદરસીહિં’ ‘અવિયત્થં’ સત્ય એવા સર્વદર્શી ભગવાનને યહ કહા હૈ. આહાહા..! ‘અતઃ વહ હી સત્યાર્થ હૈ,...’ ‘અવિયત્થં’ કીધું ને? ભગવાનને કહા કિ જીવ અને અજીવ ભિન્ન ચીજ હૈ. એસા જીવ ઓર અજીવ કા ભિન્ન જ્ઞાન કરના વહ સમ્યજ્ઞાન હૈ, યહ સત્યાર્થ ભગવાનને કહા હૈ.

‘અન્ય છન્નસ્થ કા કહા હુઆ સત્યાર્થ નહીં હૈ,...’ ઉસમેં નિકાલા. છન્નસ્થ અપની કલ્પના સે કહે વહ યથાર્થ હોય નહીં. આહાહા..! પણ આ સંસારી પ્રાણીને સંસારના દુઃખ હૈ યહ લગતા નહીં. કોણ બનાવે? કહ્યું હતું ને કે .. કથની અને કરણીમાં ફેર પડી ગયો. કથની અધ્યાત્મની કરતે હૈ ઓર કરણી મેં તો આયેગા મોટા આહાહા..! ... એય..! કોણ કરે? ભાઈ! તને ખબર નથી. એને કાળે-એ સમયે પુદ્ગલ પરાવર્તનના પર્યાયમાં એ બનનેવાલી પર્યાય બનતી હૈ. યહ કોઈ રામજીભાઈ સે બનતી હૈ. મુજસે હૈ નહીં. આ બે જણા કરનારા. બાબુભાઈ, નેમચંદભાઈ.

મુમુક્ષુ :- વ્યવસ્થા કર સકે.

ઉત્તર :- ધૂળેય ન કર સકે વ્યવસ્થા. વિકલ્પ કરે. આહાહા..! યહ તો બહારમાં લોકો એમ કહે કે ઓહોહો..! બાબુભાઈ અને નેમચંદભાઈ બહુ વ્યવસ્થા... બેને માટે કાંઈક શબ્દ છે. વ્યવસ્થા .. નેમચંદભાઈને. બાબુભાઈને બધું. એવું કાંઈક કહેતા હતા કોક. કોક કહેતું હતું. કોક કહેતું હતું. આયોજન. બહારના કામ કોણ કરે? ભાઈ! આહાહા..! એમ કે વાત કરે કે એક વિકલ્પ પણ દુઃખરૂપ. પાછા ઉપાડે ૨૨-૨૨ લાખના મકાન. સંચે કોતરેલા અક્ષર, જિનની વાણી મશીનથી કોતરાણી. એ તો અંદર એ સમયે હોનેવાલી થી તો હુયી. આત્મા કા વિકલ્પ હુઆ શુભ માટે હુયી હૈ? સમજમેં આયા? લોકોને બેસતું નથી.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા એવું લાગે લોકોને. વ્યવહાર કરવા જેવો નથી એમ કહે અને વ્યવહાર કર્યા કરે. એ શુભભાવ આવે. વ્યવહારનો અર્થ કાંઈ આ ક્રિયા નહીં. શુભભાવ હો. અને એ વખતે એ બનવાની ક્રિયા બનતી હૈ. શુભભાવ હુઆ હૈ માટે બની હૈ ઓર યહ બનવાની

क्रिया लुई माटे यलं शुभभाव लुआ—अैसा ली नई. क्या कलते हैं? आलाल..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- कोश करे? अे पुष्यनो योग लोय अे अन्या करे अलार.

मुमुक्षु :- अज्ञानी शुं करे?

उत्तर :- अज्ञानी कांई करे छे कोई? रजकश ने पशु अेक क्षेत्रथी बीजे क्षेत्रे ईरवी शके छे आत्मा? आलाल..! लार्ई! भिन्न तत्त्व, तेथी कल न. अव-अअव भिन्न है. विभक्त है. अवाअव विभक्ति. अअवकी पर्याय अअव से लोती है, अवकी पर्याय अव से लोती है. आलाल..! आटला-आटला पुस्तको १२-१३ लार्. वणी ३ लार् जयपुरना लुटां. १६ लार् पुस्तको. कलो, नेमचंटलार्ई! अे नेमचंटलार्ई त्यांना मंत्री छे. ३ लार् लर्ष्या छे. लुकमचंटअ कलेता लता. त्यांथी ३ लार्, अर्लीथी १३ लार्. १६ लार् पुस्तक. लार्पु! अे पर्याय जे समये जडनी लोवानी लो अे समये...

मुमुक्षु :- पशु अे ज काले केम थई?

उत्तर :- अे काल अेनो स्वकाल लोय त्यारे अने ने? उसका स्वकाल है. आलाल..! भिन्न तत्त्वने भिन्न तत्त्व शुं करे? जार्णे कि लोता है, लुआ अैसा.

मुमुक्षु :- यल तो सोनगढकी मान्यता है.

उत्तर :- सोनगढ. क्या कलते है यलं? 'जीवाजीवविहती जोई जाणेइ जिणवरमण' जिनवरना मते अेनी भिन्नता जार्णे. आलाल..! अलु सरस. अव-अअवनी भिन्नता 'जाणेइ जिणवरमण' जिनवरने कल कि अअवनी पर्याय अव कर सकते नई. कलो, आलाल..! वल प्रकार का लार् लो शुभ, वल ली पुष्यबंध का कारण है. धर्म नई. धर्म तो अपना द्रव्य के आश्रय से पर्याय उत्पन्न लो वल धर्म है. आलाल..! समजमें आया? अव अअवनी भिन्नता. 'जाणेइ जिणवरमण' आलाल..!

'वल ली सत्यार्थ है, अन्य छन्नस्थ का कल लुआ सत्यार्थ नई है, असत्यार्थ है, छन्नस्थ का कल लुआ वली सत्यार्थ है.' सर्वज्ञ परमेश्वर जिसको अेक सेकन्ड के असंख्य लार् में, समय में तीन काल तीन लोक ज्ञानकी पर्याय ज्ञानने में आ गया. अैसे लार्गवाने जिनवर मते जे कल अव अने अअव. अन्यमति तो कंईक ईरक्षर करते हैं. अव सर्वव्यापक है, अव थोडा माना है. अंदर कलेगा. लार्ष्युं अे. अअव कोई है ली नई. अअव लो तो उसमें शक्ति नई. अव करे तो ली अअवकी शक्ति काम करे. अैसा अज्ञानी मानते है. अैसा नई. 'जिणवरमण' जिनवरना मतथी जार्णे. आलाल..! समजमें आया? विशेष व्याख्या करेगा.

(श्रोता :- प्रमाण वचन गुरुदेव!)

ફાગણ વદ ૧૦, સોમવાર તા. ૧૮-૦૩-૧૯૭૪
ગાથા - ૪૧ થી ૪૪, પ્રવચન - ૧૩૦

... અર્થ ચાલ્યો છે. ફરીને. ધર્માત્મા મુનિ ‘જીવ અજીવ પદાર્થ કે ભેદ...’ જીવ અને અજીવની જુદાઈ ‘જિનવર કે મત સે જાનતા હૈ...’ વીતરાગે કહ્યા જીવ અને અજીવનું સ્વરૂપ એ રીતે જાણવું. ‘વહ સમ્યજ્ઞાન હૈ એસા સર્વદર્શી-સબકો દેખનેવાલે સર્વજ્ઞદેવ ને કહા હૈ, સર્વજ્ઞ કા કહા હુઆ હી સત્યાર્થ હૈ.’ ‘અવિયત્થં’ છેને? ‘અવિયત્થં સવ્વદરસીહિં’ એ સિવાય, સર્વજ્ઞ પરમાત્માએ તત્ત્વ કહ્યા એ સિવાય છત્રસ્થના કહેલા સત્યાર્થ નથી. બીજાઓએ કલ્પનાથી તત્ત્વોની વાત કરી હોય એ સાચી નથી. ‘સર્વજ્ઞ કા કહા હુઆ હી સત્યાર્થ હૈ.’

‘ભાવાર્થ :- સર્વજ્ઞ દેવને...’ દેવને એટલે દેવે. ‘જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાલ યે જાતિ અપેક્ષા છહ દ્રવ્ય કહે હૈ.’ ભગવાને છ દ્રવ્ય કહ્યા છે. સંખ્યા અપેક્ષાએ... એ મેળ વિનાનું લખ્યું છે. ઉપરથી લખ્યું છેને કાંઈક? એ કાંઈ મેળ વિનાનું છે. સંખ્યા અપેક્ષાએ જીવ હોય તો ત્યાં પહેલા અનંત જોઈએ, પુદ્ગલ અનંતાઅનંત જોઈએ, ધર્મ એક એક એમ જોઈએ. શું કીધું?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ આ રીતે મેળ નથી. ઘરનું કરવા જાય નાખે અંદર. કારણ કે સંખ્યા છે પહેલી જીવની, તો પહેલા જીવમાં અનંતા-અનંત આવવું જોઈએ, પછી પુદ્ગલનું અનંતા અનંત આવવું જોઈએ. પછી ધર્મ-અધર્મ અને આકાશનું એક આવવું જોઈએ, કાળનું અસંખ્ય આવવું જોઈએ. ક્રમ એમ છેને? ઘરનું ડહાપણ કરીને નાખ્યું છે, મેળ વિનાનું. આ અનુવાદ કરે એમાં ઘરનું કાંઈ ન નાખવું જોઈએ અને સાધારણ એવા માટે તો અનુવાદ કરવાનું સાધારણ માણસનું કામ નહિ. આ કૌંસમાં નથી. ઓલું મૂળમાં નથી.

‘સર્વજ્ઞદેવ ને જીવ, પુદ્ગલ, ધર્મ, અધર્મ, આકાશ, કાલ યે જાતિ અપેક્ષા છહ દ્રવ્ય કહા હૈ. (સંખ્યા અપેક્ષા સે...’ આમથી લેવું હવે પાછું. ધર્માસ્તિ એક, અધર્માસ્તિ એક, આકાશ એક, કાળ અસંખ્ય અને જીવ-પુદ્ગલ અનંતા-અનંત. આમ લે તો મેળ ખાય. જયચંદ્ર પંડિતે કર્યું હોય એ તો બહુ ન્યાયથી કર્યું હોય. આ વર્તમાનવાળા ઘરની કલ્પનાથી કરવા જાય, અનુવાદમાં નાખવા જાય. પાટણીજી! ‘ઈનમેં જીવ કો દર્શન-જ્ઞાનમયી ચેતનાસ્વરૂપ કહા હૈ,...’ જીવ જે છે એ તો દર્શન-જ્ઞાનમય ચેતનાસ્વરૂપ છે. ‘વહ સદા

અમૂર્તિક હૈ...' ત્રિકાળ અમૂર્તિક છે. કોઈ એમ કહે છેને, કર્મના નિમિત્તે છે ત્યાં સુઘી મૂર્ત કહેવાય. કહે છેને. એ તો ઉપચારથી કથન છે. સદા ત્રિકાળ અમૂર્ત છે. એના દ્રવ્ય અમૂર્ત, ગુણ અમૂર્ત, પર્યાય અમૂર્ત. આહાહા..!

‘સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ સે રહિત હૈ.’ ભગવાન આત્મા. એમાં સ્પર્શ, ગંધ આદિ છે નહિ. ‘પુદ્ગલ આદિ પાંચ દ્રવ્યોં કો અજીવ કહે હૈં...’ જીવ સિવાય. પુદ્ગલ આવ્યાને પછી? એને અજીવ કહ્યા છે, જડ કહ્યા છે, અચેતન અને જડ છે. ‘ઈનમેં પુદ્ગલ સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ, શબ્દસહિત મૂર્તિક (રૂપી) હૈ, ઈન્દ્રિયગોચર હૈ, અન્ય અમૂર્તિક હૈં.’ બીજા પદાર્થ. ‘આકાશ આદિ ચાર તો જૈસે હૈ વૈસે રહતે હૈં. જીવ ઓર પુદ્ગલ કા અનાદિસંબંધ હૈ.’ બેને.

‘છન્નસ્થ કે ઈન્દ્રિયગોચર પુદ્ગલસ્કંધ હૈ, ઉનકો ગ્રહણ કરકે જીવ રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપ પરિણમન કરતા હૈ,...’ શું કહે છે? ભગવાન આત્મા છે અમૂર્તિક, પણ અનાદિ પુદ્ગલનો સંબંધ છે તેથી ઈન્દ્રિયગમ્ય જે પુદ્ગલસ્કંધ છે એને ગ્રહણ કરવાનો ભાવ કરે છે. આ વસ્તુ છે એની ખબર નથી. (એ) આણીન્દ્રિય વસ્તુ છે એની ખબર નહિ એટલે એના ઈન્દ્રિયગમ્યમાં જે પુદ્ગલ સ્કંધ દેખાય એને ગ્રહણ કરે, એને ભોગવું એમ માને, એને છોડું એમ માને, એના કાર્ય કરું એમ માને. ‘જીવ રાગ-દ્વેષ-મોહરૂપ પરિણમન કરતા હૈ,...’ એ વસ્તુ તો કાંઈ ગ્રહણ કરી શકાતી નથી, પણ એને ગ્રહણ કરું એમ કરીને રાગ, દ્વેષ અને મોહ(રૂપે) પરિણમે છે. .. હોતા હૈ ન પૂરા મહોત્સવમાં?

‘શરીરાદિ કો અપના માનતા હૈ...’ જે પોતે ચીજ આનંદસ્વરૂપ છે એની સાથે સંબંધ કર્મનો, શરીરનો થયો છે. આ પોતે શું છે એ જાણતો નથી. એટલે પોતાનું હોવાપણું શરીર એ હું, વાણી હું કે રાગ-દ્વેષ હું એમ માનીને ‘ઈષ્ટ-અનિષ્ટ માનકર રાગ-દ્વેષરૂપ હોતા હૈ, ઈસસે નવીન પુદ્ગલ કર્મરૂપ હોકર બંધ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ, યહ નિમિત્ત-નૈમિત્તિક ભાવ હૈ, ઈસપ્રકાર યહ જીવ અજ્ઞાની હોતા હુઆ...’ અહો..! પોતાનું આનંદ અને જ્ઞાન પૂર્ણ સ્વરૂપ એના ભાન વિના પર્યાયબુદ્ધિએ ‘જીવ-પુદ્ગલ કે ભેદ કો ન જ્ઞાનકર...’ શરીર અને વાણી અને કર્મ એ બધા પરચીજ છે, હું ભિન્ન ચીજ છું, એનું ભાન નહિ કરીને. ‘મિથ્યાજ્ઞાની હોતા હૈ.’ અહીં જ્ઞાનની પ્રધાનતાની વાત છેને?

‘ઈસલિયે આચાર્ય કહતે હૈં કિ જિનદેવ કે મત સે...’ વીતરાગદેવે જે જીવ-અજીવના ભેદ કહ્યા એ બેને ભિન્ન ‘જ્ઞાનકર સમ્યઞ્ઞર્શન કા સ્વરૂપ જ્ઞાનના. ઈસપ્રકાર જિનદેવ ને કહા વહી સત્યાર્થ હૈ, પ્રમાણ નય કે દ્વારા એસે હી સિદ્ધ હોતા હૈ,...’ પ્રમાણ અને નય એનાથી ભગવાને કહી એ વસ્તુ સિદ્ધ થાય છે. અજ્ઞાનીએ કહેલી

વસ્તુ સિદ્ધ થતી નથી. 'ઈસલિયે જિનદેવ સર્વજ્ઞ ને સબ વસ્તુ કો પ્રત્યક્ષ દેખકર કહા હૈ.' અને જિનદેવે કહેલા તત્ત્વોનું જ્ઞાન. મૂળ તો સમ્યજ્ઞાન સહિતની વાત છે. સમજાય છે કાંઈ? પહેલું સમ્યજ્ઞાન લીધું છેને તેથી ૪૦માં, એના સહિતના જ્ઞાનની વાત છે. અને એના પછી સમ્યજ્ઞાનસહિત ચારિત્રની વાત છે. મોક્ષનો અધિકાર છે.

'અન્યમતી છન્નસ્થ હૈં, ઈન્હોને અપની બુદ્ધિ મેં આયા વૈસે હી કલ્પના કરકે કહા હૈ,...' જ્ઞાનને મેં તો આયા નહીં તત્ત્વ, તો કલ્પના જૈસે હુઈ કિ ઐસા હોના ચાલિયે, ઐસા હોના ચાલિયે, ઐસા હૈ. 'વહ પ્રમાણસિદ્ધ નહીં હૈ.' પ્રમાણ સે વહ વસ્તુ સાબિત હોતી નહીં. 'ઈનમેં કોઈ વેદાંતી તો એક બ્રહ્મમાત્ર કહતે હૈં,...' સર્વવ્યાપક બ્રહ્મ. એનું અત્યારે બહુ આવે છે સુધરેલમાં. સર્વવ્યાપક એક. જૂઠી વાત છે. 'અન્ય કુછ વસ્તુભૂત નહીં હૈ,...' એક આત્મા સિવાય દૂસરી કોઈ ચીજ હી નહીં. આહાહા..! એને તો પાખંડ કહ્યો છે અલિંગગ્રહણમાં. અમેહનાકાર. પાખંડીઓને પ્રસિદ્ધ એવો જે આકાર સર્વવ્યાપક એ કોઈ ચીજ એવી નથી, એ તો પાખંડીઓએ માની છે.

'માયારૂપ અવસ્તુ હૈ,...' બધું માયા છે. યા-મા-એ નથી, એ નથી. એ વસ્તુ જ આત્મા છે એમ કહે છે. 'કઈ નૈયાયિક, વૈશેષિક જીવ કો સર્વથા નિત્ય સર્વગત કહતે હૈં,...' સર્વથા નિત્ય સર્વગત. 'જીવ કે ઔર જ્ઞાન ગુણ કે સર્વથા ભેદ માનતે હૈં...' ગુણગુણી ભેદ. જ્ઞાન ભિન્ન હૈ, જીવ ભિન્ન હૈ. બે સમવાય થઈને—સંયોગ થઈને જ્ઞાની થાય છે. એ અજ્ઞાનીની વાત છે. 'ઔર અન્ય કાર્યમાત્ર હૈ ઉનકો ઈશ્વર કરતા હૈ...' જગતના જેટલા કાર્ય છે... છેને? 'અન્ય કાર્યમાત્ર હૈ ઉનકો ઈશ્વર કરતા હૈ...' બધા કાર્યનો કર્તા ઈશ્વર. છેને? 'અન્ય કાર્યમાત્ર હૈ ઉનકો ઈશ્વર કરતા હૈ ઈસપ્રકાર માનતે હૈં.' પાંદડું પણ ન ફરે ભગવાન વિના. એક ફેરી ગયા હતા ત્યાં જોવા. સ્વામિનારાયણનું ગઢડામાં. નરશીભગત સાથે હતા. તો એના સાધુ ધોતા હતા. અમને દેખીને કહે કે આ એક પાંદડું પણ ઈશ્વર વિના ન હલે. (સંવત) ૧૯૬૯ની સાલ હશે. દીક્ષા લીધા પહેલાની. આવા ને આવા. આવા અજ્ઞાનીઓએ કલ્પનાના મત માન્યા એમ કહે છે.

'કઈ સાંખ્યમતી પુરુષ કો...' એટલે આત્મા કો ઉદાસીન 'ચૈતન્યસ્વરૂપ માનકર સર્વથા અકર્તા માનતે હૈં,...' આત્મા કર્તા-બર્તા હૈ નહીં. પ્રકૃતિ કરે વહ તો. 'જ્ઞાન કો પ્રધાન કા ધર્મ માનતે હૈં.' આત્માના જ્ઞાનને રજો, સત્ત્વ અને તમોનો ધર્મ માને છે. આત્માનો જ્ઞાન ધર્મ છે એમ માનતા નથી. બધી આ તો વ્યાખ્યા લાંબી છે. 'કઈ બૌદ્ધમતી સર્વ વસ્તુ કો ક્ષણિક માનતે હૈં,...' બૌદ્ધ છેને? બધે ક્ષણિક. 'સર્વથા અનિત્ય માનતે હૈં, ઈનમેં ભી અનેક મતભેદ હૈં, કઈ વિજ્ઞાનમાત્ર તત્ત્વ માનતે હૈં,...' એક વિજ્ઞાન

જ સર્વ જગતમાં છે બસ, બીજું કાંઈ છે નહિ. ‘કઈ સર્વથા શૂન્ય માનતે હૈં,...’ શૂન્ય છે બધું. ‘કોઈ અન્યપ્રકાર માનતે હૈં. મીમાંસક કર્મકાંડમાત્ર હી તત્ત્વ માનતે હૈં,...’ કરવું રાગ ને ક્રિયા ને કાર્ય એ બધું એ જ વસ્તુ છે. કર્મકાંડ. રાગ-દ્વેષ-શરીર-વાણી-મન ક્રિયા એ જ માત્ર આત્મા છે. ‘જીવ કો અણુમાત્ર માનતે હૈં તો ભી કુછ પરમાર્થ નિત્ય વસ્તુ નહીં હૈં...’ અણુમાત્ર કહે પરંતુ પરમાર્થ નિત્ય વસ્તુ માનતા નથી. ‘ઈત્યાદિ માનતે હૈં. ચાર્વાકમતી જીવ કો તત્ત્વ નહીં માનતે હૈં, પંચભૂતો સે જીવ કી ઉત્પત્તિ માનતે હૈં.’ લ્યો!

‘ઈત્યાદિ બુદ્ધિકલ્પિત તત્ત્વ માનકર પરસ્પર મેં વિવાદ કરતે હૈં, વહ યુક્ત હી હૈં,...’ એ વ્યાજબી છે કહે છે. ‘વસ્તુ કા પૂણ્ડરૂપ દીખતા નહીં હૈં,...’ સર્વજ્ઞે જે દેખ્યું એવી આખી વસ્તુ તો દેખાણી નહિ. ‘જૈસે અંધે હસ્તી કા વિવાદ કરતે હૈં,...’ એક કહે કે સૂંઢ જેવો હાથી છે, એક કહે પૂંછડા જેવો હાથી છે, એક કહે પેટ જેવો હાથી છે. આહાહા..! ‘યહ પ્રમાણ ઓર નયોં કે દ્વારા અનેકાંતરૂપ સિદ્ધ હોતા હૈં.’ ફક્ત જિનદેવે કહેલી વાત એ પ્રમાણ, નય, નિક્ષેપથી સિદ્ધ થાય છે. ‘ઈનકી ચર્ચા હેતુવાદ કે જૈન કે ન્યાય-શાસ્ત્રોં સે જાની જાતી હૈં, ઈસલિયે યહ ઉપદેશ હૈં, જિનમત મેં જીવાજીવ કા સ્વરૂપ સત્યાર્થ કહા હૈં,...’ લ્યો એ સરવાળો લીધો. ભગવાને જે જીવ અનંત, અનંત અજીવ ભિન્નભિન્ન. જીવનું સ્વરૂપ તો ચેતનાસ્વરૂપ, જડનું પુદ્ગલનું સ્વરૂપ રંગ, ગંધ આદિ. બીજાનું રંગ, ગંધ, રસ રહિતનું અરૂપી એ ભગવાને જોયા અને જાણવું એ સમ્યજ્ઞાન છે. સમ્યજ્ઞાન સહિત છેને અહીંયાં? ‘ઈસપ્રકાર જાનકર જિનદેવકી આજ્ઞા માનકર સમ્યજ્ઞાન કો અંગીકાર કરના, ઈસી સે સમ્યકચારિત્ર કી પ્રાપ્તિ હોતી હૈં,...’ આ સમ્યજ્ઞાન હો, સમ્યજ્ઞાન હો તો સમ્યકચારિત્રકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈં. સમ્યજ્ઞાન-જ્ઞાન ન હોય અને ચારિત્ર આવી જાય એવી વસ્તુ છે નહિ.

‘આગે સમ્યકચારિત્ર કા સ્વરૂપ કહતે હૈં -’ લ્યો ચારિત્ર આવ્યું. ૪૦માં દર્શન, ૪૧માં જ્ઞાન, ૪૨માં ચારિત્ર.

જં જાણિરુણ જોઈ પરિહારં કુણ્ડ પુણ્ણપાવાણં।

તં ચારિત્તં મ્મણિયં અવિયપ્પ કમ્મરહિણ્ણિં।।૪૨।।

જોગી, મુનિ. મુનિની પ્રધાનતાથી કથન છે. નહિતર તો અંદર આવી ગયું (કે) શ્રાવક અને મુનિ બેયને સમકિત ગ્રહણ કરવું જોઈએ પહેલું. આહાહા..!

‘અર્થ :- યોગી ધ્યાની મુનિ ઉસ પૂર્વોક્ત જીવાજીવ કે ભેદરૂપ...’ જીવ અને અજીવ જુદાં જુદાં એવું ‘સત્યાર્થ સમ્યજ્ઞાન કો જાનકર પુણ્ય ઓર પાપ ઈન દોનોં

કા પરિહાર કરતા હૈ,...’ એ શુભ અને અશુભને છોડે ત્યારે સ્વરૂપમાં સ્થિરતા અને ચારિત્ર આવે. પહેલા આવી ગયું હતું એ. ૩૭, ૩૭ ગાથામાં આવ્યું હતું. ‘તં ચારિત્તં ભણિયં પરિહારો પુણ્ણપાવાણાં’ પાટણીજીએ પ્રશ્ન કર્યો હતોને ઈ ગાથામાં, ૩૭ ગાથામાં. ખબર છે. સમજ મેં આયા? એનું કારણ છે કે ચારિત્ર તો સ્વરૂપમાં સ્થિરતા એ છે, પણ એ સ્થિરતા પુણ્ય-પાપના વિકલ્પથી રહિત થાય એને થાય છે એમ. વ્રતના પરિણામ હોય ને આ હોય ને ચારિત્ર થાય એમ નહિ, એમ કહે છે. શુભભાવ હોય માટે એ ચારિત્ર છે એ નથી. શુભભાવથી રહિત થઈને આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એમાં સ્થિર થાય, રમણતા કરે એને ચારિત્ર મોક્ષનું કારણ હોય છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એનો અભાવ થાય એ જ કારણ.

ઉત્તર :- અભાવ એનો. અભાવ છેને.

‘દોનોં કા પરિહાર કરતા હૈ,...’ પરિહાર. એમ પાઠ તો એમ છેને? ‘પરિહારં કુણઈ’ કરે છે એનો અર્થ એ કે સ્વરૂપમાં સ્થિર આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એનું સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન કરીને એમાં ઠરે છે ત્યારે પુણ્ય-પાપનો પરિહાર થઈ જાય છે, એને પુણ્ય-પાપને છોડે છે એમ કહેવાય છે. ‘ત્યાગ કરતા હૈ વહ ચારિત્ર હૈ, જો નિર્વિકલ્પ હૈ...’ ચારિત્ર તો આત્મામાં રાગરહિત નિર્વિકલ્પ દશા છે. આહાહા..! ‘અર્થાત્ પ્રવૃત્તિરૂપક્રિયા કે વિકલ્પોં સે રહિત હૈ,...’ હું પરની દયા પાળું, સત્ય બોલું, બ્રહ્મચર્ય પાળું એવો જે વિકલ્પ છે એ તો રાગ છે. રાગથી રહિત, પ્રવૃત્તિની ક્રિયાથી રહિત ‘વહ ચારિત્ર ઘાતિકર્મ સે રહિત એસે સર્વજ્ઞદેવ ને કહા હૈ.’ છેને પાઠ? ‘કમ્મરહિણિં’ કર્મરહિત એવા ભગવાન કેવળજ્ઞાની. એમ. ‘કમ્મરહિણિં’ ‘અવિયપ્પ’ અવિકલ્પ કહ્યું ચારિત્રને. આહાહા..! ટીકા તે પણ... ‘ઘાતિકર્મ સે રહિત...’ એ ચાર ઘાતિ કર્મનો જેણે નાશ કર્યો એવા સર્વજ્ઞ પરમાત્મા એણે ચારિત્રનું સ્વરૂપ આવું કહ્યું છે.

‘ભાવાર્થ :- ચારિત્ર નિશ્ચય-વ્યવહાર કે ભેદ સે દો ભેદરૂપ હૈ, મહાવ્રત...’ અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ એવો જે મહાવ્રતનો ભાવ એ વ્યવહાર ચારિત્ર શુભરાગ છે. ‘સમિતિ-ગુમિ...’ એ પણ શુભરાગનો ભાવ છે. આહાહા..! એ વ્યવહાર છે. ‘ઈસમેં પ્રવૃત્તિરૂપ ક્રિયા શુભકર્મરૂપ બંધ કરતી હૈ...’ એમાં જે શુભરાગ છે એ પ્રવૃત્તિરૂપ ક્રિયા શુભકર્મનો બંધ કરે. આહાહા..! ‘ઔર ઈન ક્રિયાઓં મેં જિતને અંશ નિવૃત્તિ હૈ...’ એ રાગની ક્રિયાથી જેટલા અંશમાં અંદર ભગવાન આત્માના આનંદસ્વરૂપમાં લીનતા (થાય) એ ચારિત્ર. ‘ઉસકા ફલ બંધ નહીં હૈ, ઉસકા ફલ કર્મ કી એકદેશ નિર્જરા હૈ.’ સમ્યક્દર્શનસહિત, સમ્યક્જ્ઞાનસહિત સ્વરૂપમાં રમણતાનો અંશ એ એકદેશ નિર્જરા છે. અંશે

તેમાં કર્મનું ખરવું અને અશુદ્ધતાનો નાશ થાય છે.

‘સબ કર્મો સે રહિત અપને આત્મસ્વરૂપ મેં લીન હોના વહ નિશ્ચય ચારિત્ર હૈ,...’ ‘સબ કર્મો સે રહિત...’ સર્વ ક્રિયાકાંડના કલ્પનાથી રહિત પોતાનું આત્મસ્વરૂપ ભગવાન ચિદાનંદ ધામ. આહાહા..! ‘આત્મસ્વરૂપ મેં લીન હોના વહ નિશ્ચય ચારિત્ર હૈ,...’ એ સાચું ચારિત્ર છે. ‘ઈસકા ફલ કર્મ કા નાશ હી હૈ,...’ ઓલા શુભભાવમાં પ્રવૃત્તિ હતીને? એમાં જેટલે અંશે અશુભથી નિવર્ત્યો છે એટલે અંશે ત્યાં બંધ નથી એમ કહ્યું. અને સર્વથા જેનો નાશ થઈ ગયો છે શુભાશુભભાવ રહિત એવું જે ચારિત્ર એમ. ‘વહ પુણ્ય-પાપ કે પરિહારરૂપ નિર્વિકલ્પ હૈ.’ આહાહા..! ‘પાપ કા તો ત્યાગ મુનિ કે હૈ હી ઓર પુણ્ય કા ત્યાગ ઈસપ્રકાર હૈ -’ મુનિ દ્રવ્યલિંગી બાહ્ય નણ્ણ હો દ્રવ્યલિંગ બાહ્ય મેં, અંતર મેં આનંદસ્વરૂપ કા ભાન હો એવા મુનિને પાપનો તો ત્યાગ જ હોય છે. ‘પુણ્ય કા ત્યાગ ઈસપ્રકાર હૈ-’

‘શુભક્રિયા કા ફલ પુણ્યકર્મ કા બંધ હૈ, ઉસકી વાંછા નહીં હૈ,...’ મુનિને પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ આવે, સમિતિ, ગુપ્તિનો રાગ હોય એ પુણ્યબંધનું કારણ છે પણ એની વાંછા નહિ. ‘બંધ કે નાશ કા ઉપાય નિર્વિકલ્પ નિશ્ચય ચારિત્ર કા પ્રધાન ઉદ્યમ હૈ.’ આહાહા..! મુનિને તો અંતરમાં શુદ્ધ ચૈતન્યના આનંદમાં લીનતાનો પ્રયત્ન છે. આહાહા..! ‘ઈસપ્રકાર યહાં નિર્વિકલ્પ અર્થાત્ પુણ્ય-પાપ સે રહિત ઐસા નિશ્ચય ચારિત્ર કહા હૈ.’ ‘અવિયપ્પ’ આવ્યું હતુંને? ‘અવિયપ્પ કમ્મરહિઈહિં’ એનો અર્થ કર્યો. ‘ચૌદહવે ગુણસ્થાન કે અંતસમય મેં પૂર્ણ ચારિત્ર હોતા હૈ, ઉસમેં લગતે હી મોક્ષ હોતા હૈ...’ પૂર્ણ થયો એટલે તરત મોક્ષ થાય એમ કહે છે. ચૌદમે પૂર્ણ થાય ચારિત્ર. આહાહા..! ‘ઐસા સિદ્ધાંત હૈ.’ સમ્યજ્ઞાન આત્માના અનુભવમાં પ્રતીતિ, સમ્યજ્ઞાન આત્માનો અનુભવ અને ચારિત્ર સ્વરૂપમાં રમણતા એની શરૂઆત તો ચોથે ગુણસ્થાનથી થાય. પૂરું ચૌદમે થાય. લ્યો ઠીક! આમ તો ચારિત્ર બારમે ગુણસ્થાને કહ્યું. પણ આખું ચારિત્ર-આત્માની પૂર્ણ રમણતા એ આત્માનું ચારિત્ર. ઓલી ચારિત્રગુણની દશા. ઝીણું પડે માણસને એટલે પછી ઓલી બહારમાં... આહાહા..! ‘અંતસમય મેં પૂર્ણ ચારિત્ર હોતા હૈ,...’ દેખો! કેવળીને પણ હજી પૂર્ણ ચારિત્ર નહિ. આત્મચારિત્ર. ઓલું ચારિત્ર જુદું, આ તો આત્માનું. આહાહા..!

‘આગે કહતે હૈં કિ ઈસપ્રકાર રત્નત્રયસહિત...’ ત્રણે આવી ગયા હવે. દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર. ૪૦-૪૧માં. ‘ઈસપ્રકાર રત્નત્રયસહિત...’ રત્નત્રય કહ્યું. શુદ્ધ ભગવાન આત્માનું ભાન થઈને પ્રતીતિ એ રત્નત્રય છે. શુદ્ધ આત્માનું જ્ઞાન એ સમ્યજ્ઞાન પણ રત્નત્રય માહ્યલો એક રત્ન છે અને સ્વરૂપમાં રમણતા પણ રત્નત્રય માહ્યલું એક રત્ન છે. એટલું મૂલ દઈને

માલ લેવાય છે. આટલું મૂલ આપે ત્યારે એને મોક્ષરૂપી માલ મળે. એ કીધુંને, એટલું રત્ન આપવું પડે એને.

‘ઈસપ્રકાર રત્નત્રયસહિત હોકર તપ સંયમ સમિતિ કો પાલતે હુએ શુદ્ધાત્મા કા ધ્યાન કરનેવાલા મુનિ નિર્વાણ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ -’ લ્યો એટલું આવ્યું. અંદર ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યધન એનું ધ્યાન કરતા મુક્તિને પ્રાપ્ત કરે છે. કોઈ પ્રવૃત્તિ વ્યવહારના પ્રતની-ફતની એ બધું રાગનું બંધનનું કારણ છે. આહાહા..!

જો રયણત્તયજુત્તો કુણઙ તવં સંજદો સસત્તીણ.

સો પાવઙ પરમપયં જાયંતો અપ્પયં સુદ્ધં ॥૪૩॥

સ્વશક્તિથી હોં! શક્તિના પ્રમાણમાં કરે એમ કહે છે.

‘અર્થ :- જો મુની રત્નત્રયસંયુક્ત હોતા હુઆ...’ જે કોઈ આત્મા પોતાનું સમ્યજ્ઞર્શન શુદ્ધ ચૈતન્યની શ્રદ્ધા, નિર્વિકલ્પ શુદ્ધ ચૈતન્યનું જ્ઞાન અને શુદ્ધ ચૈતન્યની રમણતા એનાથી સહિત હોતા હુઆ. એમ છેને? ‘સંયમી બનકર...’ મુનિની વાત છેને? મોક્ષની. ‘અપની શક્તિ કે અનુસાર...’ હઠ ન કરે એમ કહે છે. તપ આદિની વાત છેને? તપ છેને? દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર તો થયું છે, પણ હવે ઈચ્છા નિરોધરૂપ તપ કરવું. એ શક્તિ પ્રમાણે કરે. હઠ કરીને ન બની શકે અને પછી ખેદ થાય એવું ધર્મી કરે નહિ. સમ્યજ્ઞર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર તો છે, પછી વિશેષ ઉગ્ર પુરુષાર્થ, સ્વરૂપનું પ્રતપન—આનંદની પ્ર-વિશેષે તપન શોભા-શોભા. જેમ સોનાને ગેરુ દઈને શોભાવે છેને? ઓપ-ઓપ. એમ આત્માને ઓપ આપે છે. સ્વરૂપની દષ્ટિ થઈ છે, સ્વરૂપનું જ્ઞાન થયું છે, સ્વરૂપમાં સંયમ છે. હવે ઉગ્ર પુરુષાર્થથી ઈચ્છાની ઉત્પત્તિ ન થતાં અમૃતસ્વરૂપની ઉત્પત્તિ થાય એને તપ કહેવામાં આવે છે. લ્યો આ તપ. ભારે!

અહીં તો ઓલા ત્રણ સહિતની વાત છે. સમ્યજ્ઞર્શન, સમ્યજ્ઞાન, સમ્યકચારિત્ર એ સહિતની વાત છેને? ત્રણ ગાથા એની આવી. ચોથી આવી તપની. સમજાય છે કાંઈ? કુંદકુંદાચાર્યે ક્રમ મૂક્યો છે આ. પ્રથમ તો સમ્યજ્ઞર્શન શુદ્ધ ચૈતન્યધન ધ્રુવને ધ્યેયમાં લઈને અંતરમાં પ્રતીતિ-શ્રદ્ધા પ્રગટ કરવી એ સમ્યજ્ઞર્શન છે. આહાહા..! અને ભગવાને કહેલા જીવ-અજીવની વહેંચણી-ભિન્નતા એનું અંતરમાં જ્ઞાન કરવું એ સમ્યજ્ઞાન છે. જીવ આવી ગયોને અંદર ભેગો? અને સ્વરૂપમાં રમણ કરવા માટે શુભ-અશુભભાવ જે બંધના કારણ એને છોડીને સ્વરૂપમાં લીનતા એ ચારિત્ર. એ સહિત ઉગ્ર પુરુષાર્થથી આત્મામાં તપની ઈચ્છા નિરોધ કરીને (એટલે) ઈચ્છા ઉત્પન્ન ન થાય અને અંદર આનંદની પ્રતપન દશા ઉગ્ર ઉત્પન્ન થાય એને તપ કહેવામાં આવે છે. કહો, મગનભાઈ! આવું તો ત્યાં સાંભળ્યું ન હોય કોઈ દિ’ તો પછી અપવાસ કરો ને આ કરો લાંઘણું. શીવલાલભાઈ! તમારા વેવાઈ કહે, ભાઈ! આમાં સમજાતું નથી. પણ

કોઈ દિ' પગથિયા ચડ્યા છે ક્યાં આમાં? તપ કર્યા એમ માને. ધૂળેય તપ નથી. જેમાં આત્મા શું ચીજ છે એ જ્યાં શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનમાં ભાવ એનો ભાસ્યો નથી, ભાવ નામ ચૈતન્ય આનંદ એનું ભાસન થયું નથી તો એમાં ઠરવું એ ક્યાંથી આવે એને? સમજાણું કાંઈ?

‘અપની શક્તિ કે અનુસાર તપ કરતા હૈ વહ શુદ્ધ આત્મા કા ધ્યાન કરતા હુઆ...’ એમ. જુઓ! શુદ્ધસ્વરૂપ પરમાત્મા પોતે, ભગવાન પોતે શુદ્ધ આત્મા અંદર છે. એનું ધ્યાન કરતા થકા ‘પરમપદ નિર્વાણ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.’ લ્યો! જેને સમ્યજ્ઞાન છે, સમ્યજ્ઞાન છે, સમ્યકચારિત્ર છે એ જ્યારે ઈચ્છા નિરોધ કરીને ઉગ્ર પુરુષાર્થથી શક્તિ પ્રમાણે તપ કરે એ આત્માનું ધ્યાન કરતો થકો. કારણ કે એની દષ્ટિ તો ત્યાં છે એટલે ધ્યાન (એનું) કરે છે. ‘પરમપદ નિર્વાણ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.’ લ્યો! ‘પરમપયં જાયંતો અપ્પયં સુદ્ધં’ પરમપદને પ્રાપ્ત કરે છે હવે. ‘સો પાવઙ્ પરમપયં જાયંતો અપ્પયં સુદ્ધં’ એમ લેવું. પોતાનો શુદ્ધ ભગવાન આત્મા પરમ શુદ્ધ પવિત્ર પવિત્ર દષ્ટિમાં, અનુભવમાં આવ્યો એનું ધ્યાન કરતો પરમપદને પામે છે. પરમપદ શબ્દે મોક્ષ—નિર્વાણ.

‘ભાવાર્થ :- જો મુનિ સંયમી, પાંચ મહાવ્રત પાંચ સમિતિ,...’ ઈર્યા, ભાષા વગેરે. ‘ત્રીન ગુપ્તિ, યહ તેરહ પ્રકાર કા ચારિત્ર વહી પ્રવૃત્તિરૂપ વ્યવહાર ચારિત્ર સંયમ હૈ,...’ પ્રવૃત્તિરૂપ શુભરાગ. નિશ્ચય જેને ચારિત્ર હોય છે, જેને આત્મા પરમશુદ્ધ આનંદનું ભાન થયું છે અને જેમાં એની રમણતા ચારિત્રની હોય છે એ જીવને વ્યવહાર આવા પંચ મહાવ્રત આદિના પરિણામ હોય છે. સમજાણું કાંઈ? વસ્તુ પરમાત્મસ્વરૂપ, પરમ-આત્મ, પરમ સ્વરૂપ એનું જેને ભાન, શ્રદ્ધા અને ભાસન જ્ઞાનમાં થયું છે એ જીવ. એ જીવને આ પંચ મહાવ્રત આદિના વિકલ્પ વ્યવહારચારિત્ર હોય છે કે જે બંધનું કારણ છે.

એ ‘પ્રવૃત્તિરૂપ વ્યવહાર ચારિત્ર સંયમ હૈ, ઉસકો અંગીકાર કરકે...’ ઠીક! ભાષા તો એમ જ લેવાય ને. ‘ઔર પૂર્વોક્ત પ્રકાર નિશ્ચય ચારિત્ર સે યુક્ત હોકર...’ અંદર આત્મામાં લીનતા પ્રગટ કરીને ‘અપની શક્તિ કે અનુસાર ઉપવાસ કાયકલેશાદિ બાહ્ય તપ કરતા હૈ...’ શક્તિ અનુસાર તપ કરે. એક અપવાસ, બે અપવાસ, પાંચ અપવાસ. શુદ્ધ ઉપયોગને વધારવાનું કારણ છે. આવે છેને મોક્ષમાર્ગપ્રકાશકમાં. નહિ? શુદ્ધ ઉપયોગ વધારવા માટે કરે, એમ આવે છે. અંતરમાં શુભભાવથી રહિત થઈને શુદ્ધ ઉપયોગનું આચરણ કરવા માટે નિવૃત્તિ માટે આ જાતનો એને વિકલ્પ હોય છે. આહાહા..!

‘વહ મુનિ અંતરંગ તપ ધ્યાન કે દ્વારા...’ જોયું! બહારનું તપ શક્તિ અનુસાર એટલું અને ‘અંતરંગ તપ ધ્યાન કે દ્વારા...’ ઓહોહો..! બાહ્ય તપ આદિ છે એ શક્તિ

પ્રમાણે કરે એમ કહે છે. તીર્થકરો જુઓને, બે ઉપવાસ કરીને મુનિ થયા ને? એ શક્તિની યોગ્યતા. નહિતર મહા વીર્યવંત હોય છે. જેમ ભગવાન ઋષભદેવે છ મહિનાના ઉપવાસ કર્યા. ભગવાનને બે દિ'નો ઉપવાસ. એ જેટલી યોગ્યતા હતી તે પ્રમાણે વ્યવહાર તપ આવ્યો અને તે શુદ્ધ ઉપયોગમાં ઠરવા માટેનું આ નિમિત્ત છે. સમજાણું કાંઈ? માલ છે એ તો અંદર વસ્તુ છે અંતરંગ તપ અને આ જે બાહ્ય તપના વિકલ્પ આદિ કહ્યા એ તો કોથળો, બારદાન છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘શક્તિ કે અનુસાર ઉપવાસ કાયકલેશાદિ બાહ્ય તપ કરતા હૈ વહ મુનિ અંતરંગ તપ ધ્યાન કે દ્વારા શુદ્ધ આત્મા કા એકાગ્ર ચિત્ત કરકે ધ્યાન કરતા હુઆ નિર્વાણ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.’ એ તો આવી ગયું છે અંદરમાં. પંચ મહાવ્રતાદિ કીધુંને ત્યાં? અંગીકાર કરકે કહ્યુંને, એ તો આવી ગયું છે પાઠમાં. અંગીકાર કરે છે ત્યાં વિકલ્પ છે છદ્મા ગુણસ્થાનમાં.

‘આગે કહતે હૈં કિ ધ્યાની મુનિ ઐસા બનકર પરમાત્મા કા ધ્યાન કરતે હૈ’

तिहि तिणिण धरवि णिच्चं तियरहिओ तह तिण्ण परियरिओ।

दोदोसविप्पमुक्को परमप्पा ज्ञायए जोई॥४४॥

‘અર્થ :- ‘ત્રિભિઃ’ મન વચન કાય સે ત્રીન વર્ષા, શીત, ઉષ્ણ ત્રીન કાલયોગોં કો ધારણકર...’ શિયાળામાં, ઉનાળામાં અને ચોમાસામાં. એ ત્રણ. ત્રણ યોગથી રહિત થઈને. “ત્રિકરહિતઃ” માયા, મિથ્યા, નિદાન ત્રીન શલ્યોં સે રહિત હોકર,...’ વિશદ્ધી કરણેણં આવે છેને? તસ્સઉત્તરીમાં આવ્યું હતુંને તમારે? દેવશીભાઈ! તસ્સઉતરી કર્યું હતુંને? તસ્સઉત્તરી? કર્યું નહિ હોય? એ વખતે કર્યું હશે. એમાં આવે વિશદ્ધી કરણે. તસ્સઉત્તરી કરણેણં, ... વિશદ્ધી કરણેણ. તમે તો કર્યું હતું કે નહિ તસ્સઉતરીનું? નથી કર્યું? પહેલા પહેલા. ત્રણ યોગ છેને. શિયાળામાં એનું મુખ્ય કારણ ધ્યાનમાં રહે. શિયાળામાં સરોવરને કાંઠે રહે, ઉનાળે પર્વત ઉપર રહે, વર્ષાકાળમાં ઝાડ નીચે રહે એ ત્રણ યોગ કહેવાય. શિયાળામાં- જાડે કે દિન મેં સરોવરને કાંઠે રહે. ઉનાળામાં પર્વતને માથે, ચોમાસામાં ઝાડની નીચે. માથે પાણી પડે ઘડાઘડ. એ ત્રણ કાળમાં ત્રણ (મન) વચન, કાયથી એ કાળયોગ ધારણ કર. મન, વચન, કાયથી ધારણ કરીને. ‘પરમાત્મા ઉનકા ધ્યાન કરતા હૈ.’ છેને? ભાવાર્થમાં છે.

‘ભાવાર્થ :- મન વચન કાય સે ત્રીન કાલ યોગ...’ આ શિયાળો, ઉનાળો. ત્રણ ત્રણ ઋતુ. ‘પરમાત્મા કા ધ્યાન કરે...’ પરમ આત્મા પોતે હોં ભગવાન. આહાહા..! પરમસ્વરૂપ ભગવાન એનું ધ્યાન કરે. ‘ઈસપ્રકાર કષ્ટ મેં દૃઢ રહે...’ પ્રતિકૂળતાના પવન વાતા હોય, સરોવરને કાંઠે હોય. આહાહા..! શાંત... શાંત... શાંત... આનંદસ્વરૂપમાં રમતાં.

સમતાને પરિણામે રહે એ 'કષ્ટ મેં દઢ રહે તબ જ્ઞાત હોતા હૈ કિ ઈસકે ધ્યાન કી સિદ્ધિ હૈ,...' પ્રતિકૂળતાનો સંયોગ આવ્યા છતાં અંતર આનંદસ્વરૂપના ધ્યાનમાં લીન હોય ત્યારે જાણવું કે આને ધ્યાનની સિદ્ધિ થઈ છે. અંતર્લીન થઈ ગયો, લીન થયો લીન.

મુમુક્ષુ :- એકાગ્ર.

ઉત્તર :- એકાગ્ર લીન થઈ ગયો.

'કષ્ટ આને પર ચલાયમાન હો જાય તબ ધ્યાન કી સિદ્ધિ કેસી?' આહાહા..! રામચંદ્રજી જ્યારે ધ્યાનમાં બેઠા હતા અને કેવળજ્ઞાન પામવાના હતા લ્યો! સીતાજી આવ્યા સ્ત્રીનું રૂપ લઈને. ત્યાં દેવ છે. ચળાવવા. રાવણથી ચળ્યા નહિ, પોતે રામને ચળાવવા આવ્યા. આ વિકલ્પની જાળ. હે રામ! નિદાન કરો તમે, અહીંથી આપણે સ્વર્ગમાં સાથે રહીએ. એ તો આત્માના આનંદમાં ધ્યાનમાં હતા. લીન થઈને કેવળજ્ઞાન પામ્યા છે. રામચંદ્રજી પોતાના સ્વરૂપના ધ્યાનમાં લીન થઈને કેવળજ્ઞાન પામ્યા, આ સીતાજી ચળાવવા આવ્યા. જુઓને વિચિત્રતા ચારિત્રમોહની. અનેક પ્રકારની એ સમયની યોગ્યતા હોય છેને, એવું આવે છે. આહાહા..!

'કિસી ભી પ્રકાર કી શલ્ય રહને સે ચિત્ત એકાગ્ર નહીં હોતા હૈ,...' માયાશલ્ય હો, મિથ્યાત્વશલ્ય હો કે નિદાનશલ્ય હો. એ શલ્ય હોય ત્યાં સુધી ચૈતન્યમાં એકાગ્રતા ન હોઈ શકે. આહાહા..! 'કિસી ભી પ્રકાર કી શલ્ય રહને સે ચિત્ત એકાગ્ર નહીં હોતા હૈ, તબ ધ્યાન કેસે હો? ઈસલિયે શલ્ય રહિત કહા. શ્રદ્ધાન, જ્ઞાન, આચરણ યથાર્થ ન હો તબ ધ્યાન કેસા?' સમ્યજ્ઞર્શન, સમ્યજ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર ન હો તો એનું ધ્યાન કેવું થાય? એના સ્વરૂપમાં જાય ક્યાંથી? કારણ કે સ્વરૂપ તો દષ્ટિમાં આવ્યું નથી. એકલી માખણની વાતું છે આ બધી અત્યારે. 'ઈસલિયે શલ્યરહિત કહા,...' 'ઈસલિયે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર મંડિત...' લ્યો! એ માટે સમ્યજ્ઞર્શન, સમ્યજ્ઞાન અને સમ્યક્ચારિત્ર 'મંડિત કહા,...' ત્રણથી સહિત કહા.

'ઔર રાગ-દ્વેષ-ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિ રહે તબ ધ્યાન કેસે હો?' એ કહ્યુંને? 'દોદોસવિપ્પમુક્કો' ત્રીજું પદ. રાગ અને દ્વેષ રહે તો ધ્યાન ક્યાંથી આવે? અંદરમાં રહી શકે ક્યાંથી? આહાહા..! બાહુબલીજીને એક જરીક ખટક રહી ગઈ, ધ્યાન ન જામ્યું શ્રેણીનું. આહાહા..! આ બાહુબલી બાર મહિના સુધી આમ (ધ્યાનમાં ઊભા રહ્યા). ભરતને કેમ હશે? ભરતને કેમ હશે? આહાહા..! એવો સૂક્ષ્મ એક ભાવ રહી ગયો રાગ ચારિત્રમોહનો હોં એ. ન થઈ, શ્રેણી ન થઈ. આમ જ્યાં ભરત આવે છે અને પૂજા કરે છે. ઓહો..! આને તો કાંઈ થયું નથી. એકદમ અંદરમાં ઉતર્યા. કેવળજ્ઞાન ઝળહળ જ્યોતિ ચૈતન્ય પ્રભુ. અમારે ત્યાં

કહેવાતું. ૧૯૮૫માં એક વ્યાખ્યાન ચાલતું બહુ સૂક્ષ્મ. બોટાદમાં હજારો માણસની ત્યાં સભા. પાંચમું અધ્યયન હતું. એ બાહુબલીજીના દાખલામાં પછી એમ... આહાહા..! આ તો કેવળજ્ઞાન ફરતું ફરે છે બાહુબલીજીનું આવવા માટે. બહાર આવતું હશે? કેવળજ્ઞાન આંટા મારે છે પણ હજી અંદરમાં... કેવળજ્ઞાન તો અંદરમાંથી આવે.

મુમુક્ષુ :- મહારાજને કેવળજ્ઞાન...

ઉત્તર :- એ પણ કહ્યું હતું એણે. એ કહ્યું હતું. એ વખતે કાંઈક ઝપટ ચાલતી હતી. લોકસાર અધ્યયન. અને ત્યાં તો હજારો માણસો. ત્રણસો તો ઘર. ૮૦ની સાલની વાત છે. આહાહા..! લોકો કહે કે આહાહા..! મહારાજને આમ કેવળજ્ઞાન ફરે છે હોં. અધિકાર આવેને. આહાહા..! લોકોનો પ્રેમ હતોને. ૫૦ વર્ષ પહેલાંની વાત છે.

અહીં તો કીધુંને? કે 'તિહિ તિણિ ધરવિ ણિચ્ચં તિયરહિઓ તહ તિણ પરિયરિઓ' છેને? 'તિહિ તિણિ ધરવિ' મન, વચન અને કાયા છોડીને ત્રણ વર્ષાયોગ, શિયાળાયોગમાં ધ્યાન કરવું. 'ણિચ્ચં તિયરહિઓ' માયા, નિદાન શલ્યથી રહિત. 'તહ તિણ પરિયરિઓ' દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સહિત. 'દોદોસવિપ્પમુક્કો' રાગ-દ્વેષને છોડીને. આહાહા..! કેમકે જ્યાં સુધી કાંઈપણ પદાર્થમાં ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિ રહી જાય તો અંતર વીતરાગી ધ્યાન નહિ થઈ શકે એને. આહાહા..! 'ઈસલિયે પરમાત્મા કા ધ્યાન કરે વહ ઐસા હોકર કરે,...' એમ. જે કોઈ આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એમાં જે ધ્યાન કરે, લીન થાય, એ આવું કરીને કરે એમ કહે છે. માયા, નિદાન છોડીને, દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ગ્રહીને અને ત્રણ કાળ યોગમાં રાગ-દ્વેષ છોડીને ધ્યાન કરે. માર્ગ ભારે ભાઈ! આમાં બહાર પ્રવૃત્તિ શું કરવી ઈ આમાં ન આવે. અંતર પ્રવૃત્તિ વિકલ્પ છે એને પણ છોડીને, એમ કહે છે. આહાહા..! કારણ કે પ્રવૃત્તિના પરિણામનું લક્ષ તો બહાર ઉપર જાય છે અને અહીં તો અંતરના ધ્યેયને, ધ્યાનમાં ધ્યેયને લેવું છે. જે ત્રિકાળી શુદ્ધ છે એને ધ્યાનમાં લેવું છે. આહાહા..!

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

ફાગણ વદ ૧૧, મંગળવાર તા. ૧૯-૦૩-૧૯૭૪
ગાથા - ૪૫ થી ૪૮, પ્રવચન - ૧૩૧

આ મોક્ષપાહુઠ છે. ૪૫ ગાથા. પહેલા દર્શનનો અધિકાર આવી ગયો દર્શન-સમ્યક્દર્શન, પછી સમ્યક્જ્ઞાન, પછી સમ્યક્ચારિત્ર પછી તપ. અને હવે પાછળ રહ્યા થોડા કષાય એના

અભાવનું વર્ણન છે આ. મોક્ષપાલુડ છેને. આખિરની ગાથામાં છેદ્યામાં તો એમ કહ્યું છે આચાર્યે પોતે, જે આ મોક્ષપાલુડને ભણે, સાંભળે, ભાવે એ શાશ્વત સુખને પામશે. છેદ્વી ગાથામાં છે. જે કોઈ ભણે, સાંભળે અને ભાવે. આ મોક્ષપ્રાભૃતને પ્રીતિથી સાંભળે, ભણે અને ભાવે એ શાશ્વત સુખને પામશે એમ કહ્યું છે. આમ તો ભણવામાં, સાંભળવામાં તો શુભવિકલ્પ છે, પણ એમાંથી જે જ્ઞાનમાં લક્ષમાં આવે કે આ આમ કહેવા માગે છે, એ પછી અંતરમાં દષ્ટિ કરે ત્યારે તેને સમ્યજ્ઞર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર થાય. સમજાય છે કાંઈ? એટલે આ સમ્યજ્ઞર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર તપની વ્યાખ્યા આવી ગઈ અને આ હવે થોડા કષાય બાકી છે એ રહિત થાય તો એને યથાખ્યાત ચારિત્ર થઈ અને પૂર્ણ સુખની પ્રાપ્તિ કરે.

‘આગે કહતે હૈં કિ જો ઈસપ્રકાર હોતા હૈ...’ આ જે કહેશે એ પ્રકારે થાય ‘વહ ઉત્તમ સુખ કો પાતા હૈ-’

મયમાયકોહરહિઓ લોહેણ વિવજ્ઞિઓય જો જીવો।

ગિમ્મલસહાવજુત્તો સો પાવઙ્ગ ઉત્તમં સોક્કલ્લં।।૪૫।।

મદમાં માન નાખ્યું છે. મૂળ તો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ ચાર છે.

‘અર્થ :- જો જીવ મદ,...’ નામ માન, અભિમાન ‘સે રહિત હો...’ ‘માયા,...’ કપટસે રહિત હો. ‘ક્રોધ સે રહિત હો ઔર લોભ સે તો વિશેષરૂપ સે રહિત હો...’ છેને? મૂળ પાઠમાં છેને. ‘લોહેણ વિવજ્ઞિઓય’ વિશેષે વર્ણન કરે. પહેલો તો આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય પૂર્ણ આનંદ છે એની અંતર દષ્ટિ કરીને સમ્યજ્ઞર્શન કરવું અને એના પછી વિશેષ નિર્મળ જ્ઞાન કરવું અને એના પછી સ્વરૂપમાં રમણતારૂપ ચારિત્ર કરવું, એના પછી ઉગ્ર પુરુષાર્થ કરીને, ઈચ્છા નિરોધ કરીને તપ કરવું. એમ ક્રમ લીધો છે આમાં. ‘લોભ સે તો વિશેષરૂપ સે રહિત હો...’ ચાર કષાય બાકી રહ્યા હજી એને ટાળીને. યથાખ્યાત ચારિત્ર કહેશે અર્થમાં. ‘વહ જીવ નિર્મલ વિશુદ્ધ સ્વભાવયુક્ત હોકર...’ નિર્મળ વિશુદ્ધ, શુદ્ધ આનંદ અને શાંતિના ચારિત્રયુક્ત હોકર ‘ઉત્તમ સુખ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.’ પરમાનંદરૂપી મુક્તિ તેને પ્રાપ્ત કરે છે.

‘ભાવાર્થ :- લોકમેં ભી એસા હૈ કિ જો મદ અર્થાત્ અતિ માની...’ હોય એ દુઃખ પામે, સુખ ન પામે. લૌકિક લોકમાં-સાધારણમાં એમ કહે છે. ‘ઔર માયા કપટ ઔર ક્રોધ ઈનસે રહિત હો ઔર લોભ સે વિશેષ રહિત હો,...’ તો લૌકિકમાં એને સાધારણ રીતે આકુળતા ઓછી થાય. ‘તીવ્રકષાયી અતિ આકુલતાયુક્ત હોકર...’ અતિ માની, કપટી, લોભી અને ક્રોધી. ‘અતિ આકુલતાયુક્ત સહિત હોકર નિરંતર દુઃખી રહતા હૈ, અતઃ યદી રીતિ મોક્ષમાર્ગ મેં ભી જાનો...’ સંસારના માર્ગમાં પણ તીવ્ર માની, અભિમાની દુઃખી હોય છે, તીવ્ર આકુળતા હોય છે. તો મોક્ષમાર્ગને વિષે પણ એમ

જાણો. ‘જો ક્રોધ, માન, માયા, લોભ ચાર કષાયોંંં સે રહિત હોતા હૈ, તબ નિર્મલ ભાવ હોતે હૈ...’ છેને? યથાખ્યાત સુધી લઈ જાય છે. ‘તબ યથાખ્યાત ચારિત્ર પાકર ઉત્તમ સુખ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.’ સમ્યક્દર્શનને માંડીને કષાયનો અભાવ (થાય) ત્યારે તેને મુક્તિનું સુખ મળે છે.

‘આગે કહતે હૈ, જો વિષય કષાયોંંં મેં આસક્ત હૈ, પરમાત્માકી ભાવના સે રહિત..’ બાહ્યના પદાર્થ ઉપરના લક્ષમાં, વિષયમાં અને કષાયમાં આસક્ત છે એ અંતરના પરમાત્માના વિષયમાં આવી નહિ શકે. સમજાણું કાંઈ? વલ ‘પરમાત્માકી ભાવના સે રહિત હૈ, રૌદ્રપરિણામી હૈ, વલ જિનમત સે પરાહ્મુખ હૈ, અતઃ વલ મોક્ષ કે સુખોંંં કો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા-’

વિસયકસાણહિ જુદો રુદો પરમખ્પભાવરહિયમણો।

સો મ લહહ સિદ્ધિસુહં જિણમુદ્ધપરમ્મુહો જીવો।।૪૬।।

રુદ્રની વ્યાખ્યા આપી શંકરની.

‘અર્થ :- જો જીવ વિષય-કષાયોંંં સે યુક્ત હૈ,...’ હર્ષસહિત વિષયકષાય મેં પ્રવર્તના હૈ. ‘રૌદ્રપરિણામી હૈ, હિંસાદિક વિષય-કષાયાદિક પાપોંંં સે હર્ષસહિત પ્રવૃત્તિ કરતા હૈ...’ હરખ-હરખ. પાપના ભાવમાં, વિષયના ભાવમાં જેને હરખ છે, ઉત્સાહ છે, એને પરમાત્મસ્વરૂપ પ્રત્યે ઉત્સાહ, રસ અને રુચિ નથી આવતી. આમ જેને હરખ છે એને આત્મામાં હરખ નહિ આવે એમ કહે છે. ‘જિસકા ચિત્ત પરમાત્મા કી ભાવના સે રહિત હૈ ઐસા જીવ જિનમુદ્રા સે પરાહ્મુખ...’ દિગંબર મુદ્રા બાહ્યમેં અને અંતર વીતરાગ મુદ્રા. અંતર વીતરાગ જેનું મુદ્રા-સ્વરૂપ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બહારના ઉપર લક્ષ કરીને રાગાદિ.

મુમુક્ષુ :- બધા? બહારના બધા?

ઉત્તર :- બહારના બધાય.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પરનો વિષય કીધો હતો ને ઈન્દ્રિય ત્રણેય. જહ ઈન્દ્રિય, ભાવ ઈન્દ્રિય અને ઈન્દ્રિયના વિષયો બધા ઈન્દ્રિય કહેવામાં આવે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- રુદ્ર, અહીં રુદ્રનો તો દાખલો આખ્યો છે શંકરનો. મોટી કથા છે. ટીકામાં મોટી કથા છે. ઘણાં પાનામાં ટીકા છે. પણ અહીં તો સાધારણ રીતે જેના પરિણામ રુદ્ર હશે,

આકરા તીવ્ર કષાય પ્રત્યે, એને ભગવાન પરમાત્મા પ્રત્યેની દષ્ટિ થશે નહિ. જેની પરમાં સાવધાની છે એને સ્વમાં સાવધાની નહિ થાય. એ કહ્યુંને જુઓને. વિષય કષાય ‘જુદો રુદ્ધો’ આકરા પરિણામ છે એમ લીધું સાધારણ. બાકી છે તો રુદ્ધ અને જિનમુદ્રા. ‘જિનમુદ્ધપરમ્મુહો’ જિનમુદ્રા અંતર વીતરાગભાવ. ‘સમામૃત સેઈએ.’ આવે છેને ઈ? ‘રાગ દાહ દહે સદા, તાતૈ સમામૃત સેઈએ.’ રાગની આકુળતા છોડીને, જેને રાગની આકુળતા રહ્યો તે પરમાત્મા પ્રત્યેની નિરાકુળતા તરફ નહિ જઈ શકે. જે પરમાત્મા પોતાનું પરમસ્વરૂપ, પરમાત્મા પોતે પરમસ્વરૂપ ધ્રુવ નિત્યાનંદ એની જેને સાવધાની છે એને પર પ્રત્યેની સાવધાની હોય નહિ.

‘ઐસા જીવ જિનમુદ્રા સે પરાહ્મુખ હૈ...’ એ તો જિનમુદ્રા વીતરાગ દિગંબર વેષ ધારણ કર્યો હોય તોપણ એનાથી ભ્રષ્ટ થઈ જશે. એ શંકરની મોટી વાત છે આમાં. રુદ્ધ શબ્દ પડ્યો છેને એમાં. ‘ઐસે સિદ્ધિસુખ જો મોક્ષ કે સુખ કો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા.’ વિષય, કષાયની જેને પ્રીતિ અને રુચિ અંદર છે એણે જિનમુદ્રા બાહ્યમાં ધારણ કરી હોય તોપણ એ ભ્રષ્ટ થઈ જશે. સમજાણું? દિગંબર મુદ્રા ધારણ કરી હોય બાહ્યમાં, પણ જેને વિષય-કષાય પ્રત્યે હરખ, હરખ છે વિષય-કષાયમાં એ જિનમુદ્રા ભાવમાં પણ નહિ રહી શકે અને દ્રવ્યમુદ્રા પણ એ નહિ રહી શકે. નગ્નપણું નહિ રહી શકે એને. મુનિપણું ધારણ કર્યું હતુંને એ? શંકરની વાત છે. પછી ભ્રષ્ટ થઈ ગયા વિષય-કષાયની લોલુપતામાં. પછી તો બહારની મુદ્રા પણ ભ્રષ્ટ થઈ ગઈ, નગ્નપણું રહ્યું નહિ. ‘ઐસે સિદ્ધિસુખ જો મોક્ષ કે સુખ કો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા.’

‘ભાવાર્થ :- જિનમત મેં ઐસા ઉપદેશ હૈ કિ જો હિંસાદિક પાપોં સે વિરક્ત હો,...’ હિંસા, જૂઠું, વિષયભોગ આદિથી વિરક્ત હો. ‘વિષય-કષાયોં સે આસક્ત ન હો...’ જેને વિષય-કષાયમાં તીવ્ર હરખ ન હોય ‘ઐર પરમાત્મા કા સ્વરૂપ જાનકર...’ આ તો અંતર નિવૃત્તસ્વરૂપ, ભગવાન આત્મા નિવૃત્તસ્વરૂપ છે એની જેને ભાવના હોય ‘વહ જીવ મોક્ષ કો પ્રાપ્ત કર સકતા હૈ...’ અંતર સ્વભાવ અતીન્દ્રિય આનંદ એના પ્રત્યેનું જેને સાવધાનપણું છે એ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શકશે અને જેને વિષય-કષાયનું સાવધાનપણું છે એને આત્માનું તો ... હોય. લૌકિક સુખમાં રહેશે અને દુઃખી થશે. આહાહા..! એમ કહીને એમ પણ કહે છે કે જૈનમુદ્રા, જૈનદર્શનમાં તો નગ્નપણું એ મુદ્રા હોય છે. વસ્ત્રસહિતપણું એ જિનમુદ્રા નહિ, મુનિપણાનો એ ભેખ નહિ. આહાહા..! જેને અંતરમાં વીતરાગતા સ્વરૂપની સાવધાની, શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને ચારિત્રની પ્રગટી છે એને બાહ્ય મુદ્રા, નગ્ન મુદ્રા જ થઈ જાય. બાહ્યમાં વસ્ત્રાદિ હોય અને એમ કહે કે અમારે અંતરમાં મુનિપણું પ્રગટ્યું છે એ વાત તદ્દન જૂઠી છે.

મુમુક્ષુ :- એને અનુભવ હોય તો?

ઉત્તર :- કોને?

મુમુક્ષુ :- બહાર વસ્ત્ર હોય અને અંદરમાં એને અનુભવ હોય.

ઉત્તર :- અનુભવ હોય નહિ મુનિપણાનો. કોઈએ વસ્ત્ર નાખી દીધું હોય તો ભલે, ધ્યાનમાં. વસ્ત્ર પડ્યું છે. નવ કોટીએ ત્યાગ નથી, કાયા વડે પણ જેનો ત્યાગ વસ્ત્રનો નથી એને કોઈ દિ' મુનિપણું આવી શકે જ નહિ. એવો માર્ગ છે. જિનમુદ્રાનો અંદર .. એ માટે.

જેને અંતર સમ્યજ્ઞાન પ્રગટ્યું છે પહેલું તો, એ તો બધી વાત કરતા જાય છે, પછી સમ્યજ્ઞાનની શુદ્ધિ વધી છે, પછી સ્વરૂપમાં ચારિત્રની રમણતા પણ કરે છે, પછી વિશેષ પુરુષાર્થ કરીને તપ કરે છે એ તપ એટલે ઈચ્છા નિરોધ કરીને અમૃતના સાગરને ઉછાળે છે અંદર. આહાહા..! એ જીવને કાંઈક ક્રોધ, માન, માયા આદિ રહ્યા હોય એને છોડીને વીતરાગ મુદ્રા પાકી કરે અને એવી મુદ્રાવાળાને નગ્નપણું જ હોય. મુનિ હોય એને નગ્નપણું જ હોય. કોઈ કહે કે અમે વસ્ત્ર રાખીને અમને મુનિપણું આવ્યું છે અંદરમાં, એ વાત તદ્દન જૂઠી અજ્ઞાનીની માનેલી છે એમ કહેવા માંગે છે. વસ્ત્ર રાખવાનો ભાવ છે એ રાગ છે, તીવ્ર રાગ છે. પાતરા રાખવાનો, વસ્ત્ર રાખવાનો. એને મુનિપણું હોઈ શકે જ નહિ. સંપ્રદાયની આ વાત નથી. વસ્તુનું સ્વરૂપ એવું છે.

‘ઈસલિયે જિનમત કી મુદ્રા સે...’ વીતરાગભાવ અંદર અને બાહ્ય વીતરાગ મુદ્રા, નગ્ન મુદ્રા. પછીની ગાથામાં કહેશે કે ‘જિનમુદ્ધં સિદ્ધિસુહં’ બાહ્ય નગ્નપણું નિમિત્તપણે છે, અંતર વીતરાગભાવ એ જિનમુદ્રા નિશ્ચય છે. આહાહા..! ‘વહ તો સંસાર મેં ભ્રમણ કરતા હૈ.’ લ્યો! ‘યહાં રુદ્ર કા વિશેષણ દિયા હૈ, ઉસકા ઐસા ભી આશય હૈ કિ રુદ્ર આરહ હોતે હૈ,...’ દેખો! શંકર. આ થાય છેને રુદ્ર અગિયાર. ‘યે વિષય-કષાયોં મેં આસક્ત હોકર જિનમુદ્રા સે ભ્રષ્ટ હોતે હૈ,...’ પહેલું નગ્નપણું ધારણ કર્યું હતું. પીછે વિદ્યાઓ ઘણી સાધેલી એમાં વિષય-કષાયમાં લોલુપી થઈ ગયા. જિનમુદ્રાથી ભ્રષ્ટ થઈ ગયા. ‘ઈનકો મોક્ષ નહીં હોતા હૈ, ઈનકી કથા પુરાણોં મેં જાનના.’ લ્યો! મોટી કથા છે આમાં. ઘણા પાના ભરીને લાંબી... લાંબી... લાંબી... રુદ્રની કથા. આમ ભાવથી રુદ્રપણું જેને છે એને પણ જિનમુદ્રા નહિ પ્રગટે. રાગની તીવ્રતા, પાપની તીવ્રતા એને બાહ્ય નગ્નપણું નહિ રહી શકે અને એના અંદરમાં વીતરાગતા ભાવ નહિ આવી શકે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ રુદ્ર શંકરની વાત છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ઁ અત્યારે નથી. અહીં તો આ રુદ્ર શંકરનું લેવું છે. અને બાહ્યથી જે રૂપ લીધું. કીધુંને રુદ્ર? ઁ વાત કરી હતી. ઁમાં કહ્યું ‘હિંસાદિ વિષય-કષાયો મેં પાપોં મેં હર્ષસહિત પ્રવૃત્તિ વહ રુદ્ર.’ રુદ્ર પરિણામી.

મુમુક્ષુ :- રુદ્ર પરિણામ ઁ રૌદ્રધ્યાન?

ઉત્તર :- રૌદ્ર ધ્યાન. ઁ તો ઠીક.

અહીં તો આત્મા ત્રિકાળ જે સ્વભાવ શુદ્ધ છે ઁ તેરફની સાવધાની જેને છે અને સ્વરૂપની ચારિત્રદશા છે ઁને જિનમુદ્રા નગ્ન જ હોઈ શકે છે અને જે જિનમુદ્રા નગ્ન.. પણ વિષય-કષાયમાં પરમાં તત્પર રહે તે .. શકશે નહિ. મુનિ કોને કહેવા ઁ વાત... અત્યારે બધા સાધુ છીઁને ને સાધવી છીઁને ને.. ઁ બધા ગૃહીત મિથ્યાદષ્ટિ છે. ઁહો..! અંતરમાં વીતરાગ મુદ્રા સ્વભાવને આશ્રયે વીતરાગ ધારા વહે ઁને બાહ્યમાં નગ્ન મુદ્રા થઈ જાય. પણ નગ્ન મુદ્રા ધારણ કરે અને અંદરમાં વીતરાગભાવ નથી અને વિષય-કષાયમાં લોલુપી થઈ જાય તો ઁને બાહ્ય નગ્નપણું પણ રહી શકશે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! મોટી કથા પુરાણમાં છે.

‘આગે કહતે હૈં કિ જિનમુદ્રા સે મોક્ષ હોતા હૈ, કિંતુ યહ મુદ્રા જિન જીવોં કો નહીં રુચતી હૈ...’ નગ્નપણું હજી સ્વપ્નામાં આવે તો રુચે નહિ કહે છે. ઁમ કહે છે. નગ્નદશા, દિગંબરદશા દેખીને ભડકે. આવો માર્ગ હોય? સમજાણું કાંઈ? ‘જિનમુદ્દં સિદ્ધિસુહં’ અહીં તો સીધી વાત કરી જુઓ.

જિનમુદ્દં સિદ્ધિસુહં હવેઙ્ ગિયમેણ જિનવરુદ્ધિં.

સિવિણે વિ ણ રુચ્ચઙ્ હુણ જીવા અચ્છંતિ ભવગહણે||૪૭||

મૂળ તો નગ્નપણું, દિગંબરપણું બાહ્ય અને અભ્યંતરથી વર્ણન કરે છે.

‘અર્થ :- જિન ભગવાન કે દ્વારા કહી ગયી...’ ભગવાન જિનવરે કહેલી. છેને ઁમાં? ‘જિનવરુદ્ધિં’ વીતરાગે તો કહી છે નગ્ન મુદ્રા બાહ્ય. ઁ વીતરાગના માર્ગમાં હોય છે. આ બધો પછી ભ્રષ્ટ થયા તત્ત્વદષ્ટિથી ત્યારે આ શ્વેતાંબર પંથ નીકળ્યો. ઁમાં સ્થાનકવાસી હમણાં નીકળ્યા, બધા સમ્યજ્ઞર્શનથી ભ્રષ્ટ થઈને. સમજાણું કાંઈ? આવું છે આ. માર્ગ લોકોને ઁવું લાગે. ‘જિન ભગવાન કે દ્વારા કહી ગયી જિનમુદ્રા હૈ વહી સિદ્ધિસુખ હૈ,...’ બાહ્યની જિનમુદ્રા તો નિમિત્તરૂપી કારણ છે અને અંતરની વીતરાગ મુદ્રા ઁ વાસ્તવિક કારણ છે. ઁ તો આગળ આવી ગયું છેને આપણે, નહિ? ભાવપાહુડમાં. તીર્થકર પણ હોય, પણ વસ્ત્રસહિત હોય તો મુનિ નહિ થઈ શકે, મોક્ષ નહિ જાય. તીર્થકર જેવા, જેને મોક્ષ નક્કી છે ઁ ભવમાં. જેની દીક્ષામાં ઈન્દ્રો આવે છે જેના જન્મમાં. ઁ પણ જો વસ્ત્રધારી જ્યાં સુધી રહેશે ત્યાં સુધી સાધુ નહિ થઈ શકે. સમજાણું કાંઈ? ઁ ગાથાઓ આવી ગઈ છે

બધી.

‘સિદ્ધિસુખ છે, મુક્તિસુખ હી છે, યહ કારણ મેં કાર્ય કા ઉપચાર જાનના,...’ છેને? બાહ્ય મુદ્રા તો કારણ નિમિત્ત છે, પણ એમાં કાર્ય એનાથી સુખ મળશે એમ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! ‘એસી જિનમુદ્રા જિનભગવાન ને જૈસી કહી છે વૈસી હી છે. એસી જિનમુદ્રા જિસ જીવ કો સાક્ષાત્ તો દૂર હી રહો,...’ આમ નગ્નપણું, દિગંબરપણું, ભાવ દિગંબર અને બાહ્ય દિગંબર એને દેખીને તો ભ્રષ્ટ ભલે હો, પણ ‘સ્વપ્ન મેં ભી કદાચિત્ નહીં રુચતી છે,...’ સપનું આવી જાય કે મુનિ આવા નગ્ન દિગંબર. ઉહું..! માર્ગ બાપુ એવો ઝીણો છે. દિગંબર ધર્મ એ કોઈ સનાતન ચીજ છે અને આ પછી પંથ નીકળ્યા બધા શ્વેતાંબર ને સ્થાનકવાસી ને આ તેરાપંથ ને તુલસી-તુલસી એ બધા જૈનધર્મ નથી, એ જૈનમાર્ગ જ નથી.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- નિહ્તવ કહે, દિગંબરને નિહ્તવ કહે છે લોકો. ગાથાઓમાં વિશેષ આવશે. મોટી કથા છે. વિશેષ આવશે. આહાહા..! પોતાનો બચાવ કરવા તો ઊભું તો કર્યું હોયને.

વીતરાગ તીર્થંકરદેવ. છેને? ‘જિણવરુદ્ધિં’ જિનવરે જે કહ્યો એ માર્ગ અનાદિનો બાહ્ય દિગંબર હો અને અંતર વીતરાગભાવ હોય એને ભગવાને મુક્તિનો માર્ગ કહ્યો છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ તો કામ ભારે ભાઈ! તકરાર ... વાદવિવાદ ને ઝઘડા. આહાહા..! હમણાં તો આ ૨૫૦૦ વર્ષ ભગવાનનો ઉજવે છે. કોઈ સાથે વેર-વિરોધ ન કરવો. પ્રેમ રાખવો. પણ વસ્તુસ્થિતિ છે તેમ એને જાણવી જોઈએ. ભગવાનને ૨૫૦૦ વર્ષ થયા મોક્ષ પધાર્યા. તો એને સૌ બધા ભેગા થઈને પ્રમોદથી ઉજવે મહોત્સવ એ જાતનો. એ જાતનો એક શુભભાવ છે. શુભભાવ હો! શુભભાવ. ભાઈએ કહ્યું હતું એમ એણે કહ્યું હતું જયપુરમાં. શાહુજી. શાહુજીએ પૂછ્યું કે આ શું? કે ભાઈ એ વિરોધ કરે ત્યાં વિરોધ અત્યારે ન કરવો. કર્યા હતા ને એ ચંદ્રશેખર ને રામવિજય ને બહુ વિરોધ કરે છે. એ તો કહે પચાસ લાખ જે આપે છે એ બંધ કરો. કોણ કરે ભાઈ! હવે શું કામ છે તારે? સૌની શક્તિ પ્રમાણે બિચારા કરશે. તમને ન રુચે તો તમારે પ્રમાણે કરો. કોણ ના પાડે છે? પણ કરે છે એનો બહુ વિરોધ, ઘણો વિરોધ. ચંદ્રશેખર છેને એ? જીવા પ્રતાપનો દીકરો છે. એનો ભત્રીજો, ભત્રીજો છે, જીવા પ્રતાપનો. બહુ વિરોધ, ઘણો વિરોધ. જાણે જૈનધર્મ તો રાષ્ટ્રીય ધર્મમાં ઉજવાય છે માટે જૈનધર્મનું નિકંદન થઈ જશે. એ તો લોકો બિચારા પોતાની દષ્ટિ પ્રમાણે (માને). શુભભાવ હોય, ભગવાનનું સ્મરણ કરે, યાદ કરે, જગતમાં જાહેર કરે કે ભગવાન થઈ ગયા છે. ૨૫૦૦ વર્ષ પહેલાં પરમાત્મા વીતરાગદેવ જેની મુક્તિ થઈ છે. આહાહા..! એના સ્મરણે... આવે

છેને પાંચમાં ભાઈ નહિ? પાંચમી ગાથામાં. જેનું નામસ્મરણ પણ... વ્યવહાર છેને. ભાવ યાદ આવે છે. નામ માટે આવો એનો ભાવ હતો. આહાહા..!

ચારિત્ર વીતરાગતા જે ભગવાનની હતી એ નામસ્મરણમાં એનું સ્મરણ આવે છે એ. આહાહા..! આવી વીતરાગતા. શાંતરસમાં, શાંતરસમાં ઝૂલતા હતા. આહાહા..! મુનિપણું તો બાપુ! નમુનો મળવો મુશ્કેલ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! હજી તો સમ્યક્દર્શનના ઠેકાણા ન મળે એને મુનિપણા ક્યાંથી આવે? કહો, વીરચંદભાઈ! આવી વાત છે. પણ વાડાવાળાને એવું લાગે. પણ એટલી ખબર નથી કે એમાં અમે હતા ને છોડ્યું છે તો કાંઈક કારણ હશે કે નહિ? ... બાપુ! બેય પક્ષ હોય છેને. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એ તો અનુભવ કરે...

ઉત્તર :- અંદર દષ્ટિમાં વિચાર કરે, મનન કરે, મેળવે તો ખબર પડે. આ વીતરાગ માર્ગે તો, તીર્થકરોએ તો જેવા જન્મજાત જન્મ્યા છે તેવું રૂપ એનું દેખેલું છે. માતાએ જેવો જન્મ્યો એવું મુનિનું રૂપ હોય. સ્ત્રીને તો મુનિપણું આવી શકે જ નહિ. સમજાય છે? એ તો મુનિપણું હોય જ નહિ એને. પણ પુરુષને મુનિપણું હોય એ નગ્ન દશા થઈ જાય અને અંદરમાં વીતરાગભાવ આવે એને જિનમુદ્રા કહેવામાં આવે છે. આહાહા..!

વીતરાગભાવ મોક્ષનું કારણ છેને? તો વીતરાગભાવ તો દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની એકતા થાય ત્યારે વીતરાગભાવ વધારે થાય. આહાહા..! અને દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રની એકતા હોય ત્યાં આગળ શરીરમાં વસ્ત્ર-પાત્ર હોઈ શકે જ નહિ, રહી શકે જ નહિ. આહાહા..! ત્યારે વળી ઓલો એમ કહે છે રતનચંદજી... એને બિચારાને બેઠું હોય એમ કહે ને. શું કરે? કે જ્યારે પરદ્રવ્યનું કાંઈ ન કરી શકે તો નગ્નપણું આત્મા ન કરી શકે, તો નગ્નપણું ન હોય તોપણ મુનિપણું આવે. એવું નાખ્યું. અરેરે..!

મુમુક્ષુ :- એ નગ્નપણું પ્રગટ...

ઉત્તર :- એ તો એની મેળાએ એવું થયા વિના રહે નહિ.

મુમુક્ષુ :- એ તો એને કારણે.

ઉત્તર :- એને કારણે થાય છે. આત્મા લૂગડા ઉતારી શકે છે? કપડા ઉતારી શકે છે? જડની ક્રિયા આત્મા કરી શકે છે? ભારે કામ ભાઈ આકરું. આહાહા..!

જિનમુદ્રા ભગવાને કહી છે. 'જેસી કહી હૈ વૈસી હી હૈ. એસી જિનમુદ્રા જિસ જીવ કો સાક્ષાત્ તો દૂર હી રહો, સ્વપ્ન મેં ભી કદાચિત્ ભી નહીં રુચતી હૈ...' આવે છેને? 'સિવિણે વિ' ત્રીજું પદ છે. સ્વપ્નામાં પણ આમ મુદ્રા દેખાય નગ્ન. ઉહું.. હું... હું... આ નાગા. 'ઉસકા સ્વપ્ન આતા હૈ તો ભી અવજ્ઞા હોતી હૈ તો વહ

જીવ સંસારરૂપ ગહન વન મેં રહતા હૈ,...' છેને? 'ળ રુચ્ચઙ હુળ જીવા અચ્છંતિ ભવગહળે' મોટો ભવસમુદ્ર અનંત સંસાર. આહાહા..! ભવસિંધુમાં ઊંડો ઉતરશે. આહાહા..! 'અવજ્ઞા હોતી હૈ...' અરે આ! માર્ગ આવો હોય? નાગા? અે તો ભગવાને કહ્યું છે કુંદકુંદાચાર્યે નાગા. 'નચ્ચે મોક્ષખો ભણિયો, શેષ ઉમચ્ચા.' નાગાનો મોક્ષ છે. અે સિવાય જેટલા માર્ગ અે બધા ઉન્માર્ગ છે. અે ગાથા આવી ગઈ છે. આવ્યું છે. ... 'જ્ઞાતિ વેશનો ભેદ નહિ...' ભાઈ તે દિ' લખ્યું હતું અે પણ પાછું કહ્યું છેને બીજું. 'નચ્ચે મોક્ષખો ભણિયો' પાઠ છે અેમાં. નાગાનો મોક્ષ હોય, અે સિવાય જેટલા માર્ગ અે બધા ઉન્માર્ગ છે. આહાહા..! જેને અે નચ્ચમુદ્રા અને વીતરાગભાવ રુચતો નથી અેને રાગ અને બાહ્ય રુચે છે, અે સંસારરૂપી ગહન વનમાં રખડશે. આહાહા..! 'મોક્ષ કે સુખ કો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા.'

'ભાવાર્થ :- જિનદેવભાષિત...' વીતરાગ ત્રિલોકનાથ તીર્થકરે 'ભાષિત જિનમુદ્રા મોક્ષ કા કારણ હૈ...' દિગંબરદશા—બાહ્ય અંતર દિગંબર દશા. વચ્ચની લાગણી નહિ, વિકલ્પની લાગણી નહિ અને વચ્ચ રાખવાની વૃત્તિ નહિ. આહાહા..! ભારે કઠણ ભાઈ! ઓલા આનંદઘનજી કહે 'જેનો પક્ષ લઈને બોલું તે મનમાં સુખ માણે.' આહાહા..! આ ઠીક. 'જેનો પક્ષ મૂકીને બોલું તે મનમાં સુખ તાણે.' કહો, સમજાણું કાંઈ? ગીરઘરભાઈ! હવે તમારે ક્યાં છે? હવે તમે તો આવ્યા છો આમાં. વસ્તુસ્થિતિ અેવી છે. અનાદિ અનંત તીર્થકરોઅે કહેલો માર્ગ બાહ્ય અને અભ્યંતર નચ્ચદશા, દિગંબરદશા અેને માર્ગ કહ્યો છે. અે સિવાય જેટલા શાસ્ત્રમાં લખ્યું હોય કે વચ્ચસહિત પણ મુનિપણું (હોય), અે શાસ્ત્ર નથી, અે કુશાસ્ત્ર છે. છોટુભાઈ!

'જિનદેવભાષિત જિનમુદ્રા મોક્ષ કા કારણ હૈ વહ મોક્ષરૂપ હી હૈ,...' વીતરાગભાવ અે. અંદરનો અકષાય સ્વભાવ વીતરાગભાવ અે 'મોક્ષ(રૂપ) હી હૈ,...' મોક્ષનું કારણ કહો તો અેને મોક્ષ પણ કહો. મોક્ષરૂપી છે આવે છે. મોક્ષતત્ત્વ આવે છેને પ્રવચનસારમાં? મોક્ષમાર્ગ, મુનિ છે અે મોક્ષતત્ત્વ જ છે. છેદ્વી પાંચ ગાથામાં. આ વાડા બાંધીને બેઠા અેને ભારે આકરું પડે માણસને. લ્યો, અેક જણો તો અેમ કહે છે કે અે દિગંબરના શાસ્ત્રમાં અેમ (કહ્યું છે), અમારા શાસ્ત્રમાં તો મહાવ્રતને સંવર કહ્યો છે. વળી અેમ કહે છે અે. દિગંબરના શાસ્ત્રમાં ભલે મહાવ્રતને આસ્ત્રવ કહ્યો હોય, પણ અમારા શાસ્ત્રમાં મહાવ્રતને સંવર કહ્યો. વાત સાર્થી, અેના શાસ્ત્રમાં નિર્જરા કીધી છે. ઠાણંગમાં પાંચમે ઠાણે. કલ્પિત બનાવેલા શાસ્ત્રો બધા ૩૨-૪૫ (સૂત્ર). ભગવાનના કહેલા નહિ. મોક્ષમાર્ગપ્રકાશકમાં કહ્યું, અેવો ક્યો ઉપદેશ છે કે સર્વને ઠીક પડે? આહાહા..! વાત આ છે.

'ક્યોંકિ જિનમુદ્રા કે ઘારક વર્તમાન મેં ભી સ્વાધીન સુખકો ભોગતે હૈં...' અંદર આનંદને ભોગવે છે. મુનિ છે અે અંતરમાં દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રથી અતીન્દ્રિય આનંદનો અનુભવ

કરે છે. અતીન્દ્રિય આનંદનો અનુભવ કરે અને મુનિ કહીએ. આ તો અતીન્દ્રિય આનંદની વાતેય નહિ, ગંધેય ન મળે ત્યાં. આહાહા..! ‘સ્વાધીન સુખકો ભોગતે હૈં...’ દેખો! સ્વ-આધીન. અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ સમ્યઞ્ઠર્શન થતાં આત્માના સુખનો સ્વાદ અંશે આવે અને પંચમ ગુણસ્થાને શ્રાવક થતાં એ આનંદનો અંશ વિશેષ આવે અને મુનિ થતાં તો આનંદ સ્વસંવેદન પ્રચુર આવે. હવે એ તો વાત ન મળે ગંધ. આ મહાવ્રત પાળો ને આ કરો ને આ છોડો ને આ કરો, દીક્ષા લઈ લ્યો. આહાહા..! ‘જિસ જીવકો વહ નહીં રુચતી હૈ વહ મોક્ષ કો પ્રાપ્ત નહીં કર સકતા,...’ એ ૪૭ થઈ.

‘આગે કહતે હૈં કિ જો પરમાત્મા કા ધ્યાન કરતા હૈ...’ પરમાત્મા નામ પોતાનું નિજ સ્વરૂપ શુદ્ધ જ્ઞાનઘન, આનંદઘન, પરમપારિણામિક સ્વભાવરૂપ પરમાત્મા પોતે. આહાહા..! પોતાનું જે ધ્યાન કરે છે ‘વહ યોગી લોભરહિત હોકર...’ ‘મલદલોહેણ’ એમ છેને? ‘નવીન કર્મ કા આસ્રવ નહીં કરતા હૈ -’

પરમપ્પય જ્ઞાયંતો જોઈ મુચ્ચેઈ મલદલોહેણ।

ણાદિયદિ ણવં કમ્મં ણિદ્ધિદ્ધં જિણવરિંદેહિં।।૪૮।।

આહાહા..! જુઓને, કુંદકુંદાચાર્યને પણ ગાથામાં જિનવરે કહ્યું... જિનવરે કહ્યું... એમ કહેવું પડે છે. નહિતર તો એ તો મુનિ છે, એ કહે છે એ સત્ય છે. ભગવાન આમ કહે છે, ભાઈ! આહાહા..! જિનવરદેવ વીતરાગ પરમેશ્વર તીર્થકરદેવ એણે તો આમ કહ્યું છે. આહાહા..!

‘અર્થ :- જો યોગી ધ્યાની પરમાત્મા કા ધ્યાન કરતા હુઆ રહતા હૈ...’ મુનિને તો અંદર ધ્યાન અને સ્વાધ્યાય બે જ ચીજ હોય, બીજી ચીજ ન હોય. આહાહા..! જે કોઈ આત્મા. યોગી એટલે સ્વરૂપમાં જોડાણ કરનાર. શુદ્ધ આનંદઘન પ્રભુ આત્મા એમાં જેની પરિણતિ જોડાણ થઈ ગઈ છે. આહાહા..! જેની વર્તમાન શુદ્ધ પરિણતિ-પર્યાય ધ્રુવમાં જેનું જોડાણ થઈ ગયું છે અને અહીંયાં યોગી કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! સમ્યઞ્ઠષ્ટિ પણ જઘન્ય યોગી છે. મુનિ છે એ ઉત્કૃષ્ટ યોગી છે. ઓલા અન્યમતના બાવા કહે એ નહિ હોં. ઓલા બાવા યોગી કહેવાય એ તો બધા ભાન વિનાના ભ્રષ્ટ છે. આ તો પરમાત્મા જિનવરે કહેલો આત્મા એમાં જેની દષ્ટિ જોડાઈ છે અને જેમાં સ્થિરતા દ્વારા જામી ગયા છે અંદર. આહાહા..! જેને અતીન્દ્રિય આનંદની છોળ ઉઠે છે, અતીન્દ્રિય આનંદની જેને લહેરના સ્વાદ આવે છે અંદર. આહાહા..!

‘વહ મલ દેનેવાલા લોભકષાય સે છૂટતા હૈ...’ એમ લીધું જોયું! ‘મલદલોહેણ’ એમ છેને? ‘મલદલોહેણ’ એમ. મળના દેનારો લોભ. પર પ્રત્યેની કોઈપણ ઈચ્છા મેલને

દેનારો લોભ એમ. એમ ભાષા લીધી છે. ‘ક્યા ઈચ્છત ખોવત સબૈ, હૈ ઈચ્છા દુઃખ મૂલ.’ એ લોભનો જે મળનો દેનારો મેલનો દેનારો લોભ છે. આહાહા..! એને છોડીને ‘ઉસકે લોભ મલ નહીં લગતા હૈ...’ ‘વહ મલ દેનેવાલા લોભકષાય સે છૂટતા હૈ ઉસકે લોભ મલ નહીં લગતા હૈ ઈસી સે નવીન કર્મ કા આસ્રવ ઉસકે નહીં હોતા હૈ...’ છેક લોભનો અંશ લીધો. છેલ્લો જાય છે. ક્રમ લીધો છે. દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર, તપ અને પછી કષાયનો અભાવ.

‘ઈસી સે નવીન કર્મ કા આસ્રવ ઉસકે નહીં હોતા હૈ યહ જિનવરેન્દ્ર...’ જિનવર ઈન્દ્ર. જિનવર તો ગણધરને પણ કહેવાય, એના પણ ઈન્દ્ર. જિન તો ચોથા ગુણસ્થાનવાળા સમકિતીને પણ જિન કહેવાય. એમ આ જિનવર એ ગણધર મુનિને જિનવર કહેવાય અને કેવળીને જિનવર ઈન્દ્ર, જિનવરેન્દ્ર. આહાહા..! ‘યહ જિનવરેન્દ્ર...’ સ્પષ્ટ કરે છે કે જિનવરેન્દ્ર એટલે કોણ? કે ‘તીર્થકર...’ એ કેવા? કે સર્વજ્ઞદેવ એવા જિનવરેન્દ્ર તીર્થકરદેવ ‘સર્વજ્ઞદેવને કહા હૈ.’ આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- મુનિ ભી હો ઔર પરજન્મસંબંધી પ્રાપ્તિ કા લોભ હોકર...’ એમ લીધું છે. સ્વર્ગ મળે, કંઈ આ મળે કે શેઠાઈ મળે. આહાહા..! ‘નિદાન કરે ઉસકે પરમાત્મા કા ધ્યાન નહીં હોતા હૈ...’ એને આનંદસ્વરૂપ ભગવાનનું ધ્યાન હોઈ શકે નહિ. આ કાંઈક કરીએ છીએ આચરણ, ક્રિયા એનું ફળ અમને કાંઈક મળો. સ્વર્ગ મળો કાં શેઠાઈ મળો. વાસુદેવ કરે છેને નિયાણું? એ સાધુ થયા પછી નિયાણું હોય છે એને. સમ્યક્ષ્ટિ હોય, સાધુ હોય, પછી નિયાણું કરે. મિથ્યાદષ્ટિને વાસુદેવપણું આવે નહિ. સમજાય છે કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- મિથ્યાત્વ આવી જાયને પછી. પણ પહેલું સમ્યક્દર્શન હોય, સાધુપણું હોય એ નિયાણું કરે પછી. એમ. એકલો મિથ્યાદષ્ટિ હોય અનાદિનો અને એ મિયાણું કરે અને વાસુદેવ થાય એમ નહિ. એમ. સમજાણું? એ પુણ્ય વાસુદેવનું પુણ્ય, તીર્થકરદેવનું પુણ્ય, એ બધું સમ્યક્દર્શન અને ચારિત્રની દશામાં બંધાય છે. ભલે સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રથી નહિ, પણ એ ભૂમિકામાં બંધાય છે. પુરુષાર્થસિદ્ધિ ઉપાયમાં કહ્યું છે કે આ સમ્યક્ષ્ટિ જ્ઞાનીને જ તીર્થકરગોત્ર અને આહારક શરીર બંધાય. એ જ્ઞાન, દર્શન અને આનંદને કારણે બંધાય? ના. એની ભૂમિકામાં હોય. બંધાય છે રાગથી. શુભ ઉપયોગનો અપરાધ. આહાહા..! ચોથે, પાંચમે, છઠ્ઠે, સાતમે તીર્થકરગોત્ર બાંધે છે. શુભ ઉપયોગનો અપરાધ છે કહે છે. લ્યો હવે એ અપરાધનું વેદન છે કે નહિ? અપ-રાધ. રાધ આરાધન નથી. એટલું રાગનું આરાધન છે એ અપરાધ છે, રાગની સેવા છે એટલો અપરાધ છે. સમકિતીને પણ. અરે! મુનિને

ભાવલિંગી સંત દિગંબર મુનિ વનવાસી એને પણ તીર્થકરગોત્ર બાંધે એ શુભભાવના અપરાધથી બંધાય છે. આહાહા..! એ અપરાધ અશુદ્ધ છે કે શુદ્ધ? શુભ અપરાધ છે. ઓલામાં આપ્યુંને, કાલે વાંચ્યું કે નહિ? અશુભથી બચવા માટે શુભભાવ સુખમાં આવવા માટે. બચાવ કેટલો કરે છે! આહાહા..! અરે! ભગવાન ભાઈ! વસ્તુ તો જેમ છે એમ રહેશે. કોઈની મરડી-કચરડી થશે નહિ. આહાહા..! શુભરાગ છે એ દુઃખ નથી એમ સિદ્ધ કરવું છેને? દુઃખને વેદે એ તો મિથ્યાદષ્ટિ વેદે, તીવ્ર કષાય છે એમ લખ્યું છે. એ પહેલેથી છે. દુઃખને વેદે એ તીવ્ર કષાયવાળો હોય. અહીં કહે છે કે દુઃખને વેદે એ મુનિ ગણધર પણ વેદે અને સંજ્વલનના કષાયવાળો હોય (એ પણ વેદે). આહાહા..! બહુ કામ ભારે ભાઈ! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કુરસદ. દુઃખને વેદવાની કુરસદ ક્યાં છે, એમ લખ્યું છે. પંડિતજીએ વાંચ્યું કે નહિ? કુરસદ દુઃખને વેદવાની કુરસદ ક્યાં છે જ્ઞાનીને? શું આનો અર્થ? એક સમયમાં જે દ્રવ્યનો આશ્રય જેટલો લીધો એટલો આનંદ છે અને જેટલો પરનો આશ્રય થઈને રાગ શુભ થાય એટલું દુઃખ છે. એક પર્યાયમાં બે ભાગ છે. બેયનું વેદન છે. આહાહા..! કહો, પાટણીજી! સ્પષ્ટ વાત છે? પણ આવા અરેરે! શું થાય? એવું વસ્તુનું સ્વરૂપ જ એમ છે ત્યાં...

ખરેખર તો એવી વાત છે કે જેણે શાંતિ આત્માની જોઈ હોય, વેદી હોય એને રાગનું દુઃખ લાગે, પણ શાંતિ અંદર અકષાયસ્વરૂપ સમ્યક્ નથી, એને એ કષાયનો ભાગ દુઃખરૂપ ન લાગે. આહાહા..! કોની સાથે મેળવે? આ રાગ દુઃખરૂપ છે એમ કોની સાથે મેળવે? જ્યારે શાંતિ ભગવાન આત્મા રાગથી રહિત થઈને જેટલો શાંતભાવ પ્રગટ્યો છે એની સાથે જોતાં રાગ છે તે અશાંતિ છે અને દુઃખ છે એમ મીઠવણીમાં આવે. પણ જેને શાંતિ અને સમ્યક્દર્શન જ જોયું-થયું નથી એ રાગને દુઃખરૂપ કોની સાથે મેળવે? બાબુભાઈ! આવી વાત છે ભાઈ! આહાહા..! અરેરે! ભગવાનના વિરહ પડ્યા, જ્ઞાન ઘટી ગયા, પક્ષપાત વધી ગયા. વિપરીત થઈ ગયા. આહાહા..!

આ કુંદકુંદાચાર્યદેવને પણ કહેવું પડે (છે કે). જિનવર આમ કહે છેને ભાઈ! જ 'જિનવરુદ્ધિં' એ જિનવરનો આ ઉપદેશ છે કે રાગમાં દુઃખ છે અને જેટલી દશા અરાગી થાય તે સુખ છે. આહાહા..! કાલે નહોતું આવ્યું ભાઈ આપણે? ઓલા અશુદ્ધ-અશુદ્ધ. શુદ્ધ-અશુદ્ધભાવ પર્યાયના બે ભાગ. નવ તત્ત્વમાં કેટલાક શુદ્ધ અને કેટલાક અશુદ્ધ. તો અશુદ્ધ છે કે નહિ? એ તો આવે. બધું છે ચારે કોર વસ્તુ તો હોય એ આવેને, બીજી આવે? અશુદ્ધ છે. આહાહા..! મુનિને પણ અશુદ્ધ પર્યાય છે. એ શુભરાગ છે એ અશુદ્ધ પર્યાય છે. આહાહા..! અને સંવર, નિર્જરાની જેટલી શુદ્ધતા પ્રગટી છે તેટલી વીતરાગતા છે. એટલું સુખ છે. આહાહા..! આમાં

બાપુ! ચાલ્યું જાવું છે, કોઈ સાથે સંગ (નહિ) ને કોઈ નહિ આપે મદદ. મેં ફલાણાને મનાવ્યું હતું. મારી વાત માની હતી ઘણાંએ. એથી કાંઈ તને મદદ થશે? આહાહા..!

હમણાં નહોતું આવ્યું કાંઈક ભાઈ? વનસ્થલીમાં મોટો એક્સીડેન્ટ થયો. ૨૦ માણસ મરી ગયા. કહો, આહાહા..! ક્યાં બિચારા જાવાના હશે? આ બેઠા હશે. એકદમ ઉતરી ગઈ હેઠે. એક માણસ આવ્યો હતો, છોકરો આવ્યો હતો પરમ દિ'. ઈ કહે, એ મડદા મેં કાઢ્યા હતા. આવ્યો હતોને ભાઈ હતો. અંદર ઊંઘી પડીને દબાઈ ગયા કેટલાક મરી ગયા બિચારા. કાઢ્યા અંદરથી. જુઓ! આ એક દશા! આહાહા..! જેને આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે એવી દૃષ્ટિ અને સચિ થઈ નથી એ કોનું શરણ લેશે? એવા પ્રસંગમાં શરણ કોનું લેશે? આહાહા..! ભગવાન-ભગવાન કરે તો એ શુભરાગ છે. આહાહા..!

‘ઈસ લોક ઔર પરલોક સંબંધી...’ એ આવ્યુંને? ‘પ્રાપ્તિ કા લોભી હોકર નિદાન કરે...’ ‘મુનિ ભી હો ઔર પરજન્મસંબંધી પ્રાપ્તિ કા લોભી હોકર...’ પરજન્મસંબંધી હો! પરજન્મસંબંધી. ‘નિદાન કરે ઉસકે પરમાત્મા કા ધ્યાન નહીં હોતા હૈ...’ આહાહા..! એનું ઘૂંટણ તો રાગમાં રહેશે. આહાહા..! રાગ વિનાનો ભગવાન આત્મા એનું રટણ ઘૂંટણ નહિ રહે એને. આહાહા..! ‘ઈસલિયે જો પરમાત્મા કા ધ્યાન કરે ઉસકે ઈસલોક પરલોક સંબંધી પરદ્રવ્ય કા કુછ ભી લોભ નહીં હોતા હૈ...’ આ લોકનો કંઈ અને પરલોકનો કંઈ લોભ ન હોય ત્યારે અંતરમાં ધ્યાન કરી શકે. આહાહા..! બહારમાં લોભમાં લલચાઈ જાય એને અંતરમાં ધ્યાન થઈ શકે નહિ. આહાહા..! ધ્યાન જ મોક્ષનું કારણ છે એમ ભાઈ આવે છે હોં ખાણિયા ચર્ચામાં. ફૂલચંદજીએ નાખ્યું છે એક ઠેકાણો. ફૂલચંદજીએ એમ નાખ્યું છે. ધ્યાન જ મોક્ષનું કારણ છે એમ નાખ્યું છે. અંતરનું ધ્યાન એ જ મોક્ષનું કારણ છે. એ ખાણિયા ચર્ચામાં આવે છે.

‘ઈસલિયે ઉનકે નવીન કર્મ કા આસ્રવ નહીં હોતા...’ પરદ્રવ્યની, આ ભવમાં અને પરભવના કોઈપણ પરદ્રવ્યની જેને ઈચ્છા નથી. સ્વદ્રવ્યની જ જેને અંતર દૃષ્ટિ અને ભાવના છે એમ કહે છે. આહાહા..! ‘ઈસલિયે ઉનકે નવીન કર્મ કા આસ્રવ નહીં હોતા-એસા જિનવદેને કહા હૈ. યહ લોભ કષાય એસા હૈ કિ દસવેં ગુણસ્થાન તક પહુંચ જાને પર ભી અવ્યક્ત હોકર આત્મા કે મલ લગાતા હૈ.’ ભલે લોભ છે એ લોભ ન બાંધે, પણ લોભ છે એ છ કર્મને બાંધે છે. દસમે લોભ છે એ લોભને ન બાંધે. છેલ્લો અંશ છે ઈ. છને બાંધે. તો એટલો અવ્યક્ત પણ છે. ‘અવ્યક્ત હોકર આત્મા કે મલ લગાતા હૈ.’ લો! એ પણ મળ છે કહે છે. દસમે અબુદ્ધિપૂર્વક છેને. ‘ઈસલિયે ઉસકો કાટના હી યુક્ત હૈ અથવા જબતક મોક્ષ કી ચાહરૂપ લોભ રહતા હૈ...’

અરે! મોક્ષની ચાહરૂપ લોભ રહતા હૈ ‘તબતક મોક્ષ નહીં હોતા ઈસલિયે લોભ કા અત્યંત નિષેઘ હૈ.’ લ્યો! અંતરની ભાવનામાં લોલીભૂત થવા માટે પરના લોભનો ત્યાગ એને હોવો જોઈએ. વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

ઢાગણ વદ ૧૨, બુઘવાર તા. ૨૦-૦૩-૧૯૭૪
ગાથા - ૪૯ થી ૫૩, પ્રવચન - ૧૩૨

હોરૂગ દિઢચરિત્તો દિઢસમ્મત્તેણ ભાવિયમઈઓ।

જાયંતો અપ્પાણં પરમપયં પાવણ જોઈ।।૪૧।।

‘અર્થ :- પૂર્વોક્ત પ્રકાર જિસકી મતિ...’ .. કોને ધ્યાન હોય? જેની મતિ પહેલી દઢ સમકિતથી સંસ્કારિત થઈ ગઈ હોય, ભાવિત હોય. શુદ્ધ ચૈતન્યઘન આનંદ એવી અંદર સંસ્કાર દષ્ટિ પાકી થઈ ગઈ હોય. ભાષા એમ લીધી છેને? ‘જિસકી મતિ દઢ સમ્યક્ત્વ સે ભાવિત હૈ...’ એવી પ્રતીતિ મતિથી ભાવેલો હોય. ‘એસે યોગી ધ્યાની મુનિ દઢચારિત્રવાન...’ હોય છે. બેયમાં દઢ લીધું છે. ‘દિઢસમ્મત્તેણ’ અને ‘દિઢચરિત્તો’ આહાહા..! બેય દઢ છે. વસ્તુ જે શુદ્ધ ચૈતન્યઘન વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ એની જેને મતિથી દઢ સમકિત થયું છે. .. હોય છે. .. ચારિત્ર હોય. સ્વરૂપમાં રમણતાની દઢતા હોય છે.

‘દઢચારિત્રવાન હોકર આત્મા કા ધ્યાન કરતા હુઆ પરમપદ...’ મોક્ષ અધિકાર છેને મોક્ષ? પ્રથમ દઢ સમકિતથી દષ્ટિ નિર્મળ ન થઈ હોય એને ચારિત્ર હોય નહિ અને ચારિત્ર ન હોય ત્યાં ધ્યાન હોઈ શકે નહિ એમ કહે છે. વિશેષે દઢ સમકિત અને ચારિત્રસહિતનું ધ્યાન એમ કહેવું છેને? આહાહા..! એ ‘આત્મા કા ધ્યાન કરતા હુઆ...’ પોતાનો સ્વભાવ શુદ્ધ છે એની દઢ મતિથી સમકિત થયું છે અને સ્વરૂપમાં જેની ચારિત્રદશા છે. દઢ ચારિત્ર છે એમ. એ ‘ધ્યાન કરતા હુઆ પરમપદ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.’ એના અંતરના ધ્યાનમાં પૂર્ણ પદની પ્રાપ્તિ એને થાય છે. કહો, સમજાણું? ‘પરમપદ...’ પરમાત્મપદ. પર્યાયમાં પૂર્ણ આનંદદશા, પૂર્ણ જ્ઞાન-શ્રદ્ધા આદિ દશા એને પ્રાપ્ત થાય છે.

‘ભાવાર્થ :- સમ્યઞ્ઢર્શન,...’ શુદ્ધ ધ્રુવ ચૈતન્યની અંતર પ્રતીતિ, સમ્યઞ્જ્ઞાન-એ શુદ્ધ

ચૈતન્યઘનનું અંતર્મુખનું જ્ઞાન અને ‘ચારિત્રરૂપ...’ અને સ્વરૂપમાં દઢપણે સ્થિર હોય છે. એ ‘પરિષદ આને પર ભી ચલાયમાન ન હો,...’ એમ દઢનો અર્થ કર્યો. એવું સ્થિર હોય છે અંદર કે પ્રતિકૂળતાના ગંજ બહારમાં આવે છતાં સ્વરૂપથી ડગે નહિ, ચળે નહિ. ‘ઈસપ્રકાર સે આત્મા કા ધ્યાન કરતા હૈ...’ લ્યો! આહાહા..! ‘વહ પરમપદ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ—એસા તાત્પર્ય હૈ.’ લ્યો ગાથા તો આ ઊંચી આવી. પહેલી આવી ગાથા. ...૪૯ ગાથામાં.

‘આગે દર્શન, જ્ઞાન, ચારિત્ર સે નિર્વાણ હોતા હૈ...’ ચૈતન્ય શુદ્ધ સ્વરૂપની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને રમણતા ‘એસા કહતે આયે વહ દર્શન, જ્ઞાન તો જીવ કા સ્વરૂપ હૈ,...’ લ્યો! ‘ઉસકો જાના, પરંતુ ચારિત્ર ક્યા હૈ?’ દર્શન અને જ્ઞાન તો એનું સ્વરૂપ છે. એનું સ્વરૂપ દષ્ટા અને જ્ઞાતા સ્વરૂપ છે એવી જેણે પ્રતીત અને જ્ઞાન કર્યું છે એ તો, કહે છે, જાણવામાં આવે છે. પણ ચારિત્ર શું ચીજ છે? ચારિત્ર ચીજ શું? ચારિત્ર કહેવું કોને? ‘એસી આશંકા...’ શંકા નહિ પણ આશંકા. જાણવાની અભિલાષા. ખોટું છે તમારું કહેવું, એમ નહિ. પણ એ ચારિત્ર શું છે અંદર? આહાહા..! એનો ‘ઉત્તર કહતે હૈ -’ આવી જેને આશંકા ઉત્પન્ન થઈ હોય જાણવાની એને આ જવાબ આપવામાં આવે છે.

ચરણં હવઙ્ગ સધમ્મો ધમ્મો સો હવઙ્ગ અપ્પસમભાવો।

સો રાગરોસરહિઓ જીવસ્સ અણ્ણપરિણામો।।૫૦।।

આ ચારિત્રની વ્યાખ્યા. કોઈ નણપણું એ કાંઈ ચારિત્ર નથી, વચમાં પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ આવે એ પણ કાંઈ ચારિત્ર નથી. ચારિત્ર તો ‘સ્વધર્મ અર્થાત્ આત્મા કા ધર્મ હૈ...’ દેખો! ‘વહ ચરણ અર્થાત્ ચારિત્ર હૈ.’ જેમ દર્શન અને જ્ઞાન એનો ધર્મ છે, એમ ચારિત્ર પણ એનો ધર્મ છે. ત્રિકાળ સ્વભાવ છે અને એમાં ત્રિકાળ સ્વભાવમાં રમણતા એ ચારિત્ર એ જીવનો સ્વભાવ છે. લ્યો! ઓલી પ્રશ્નચર્યા આવતી હતીને કે સિદ્ધમાં ચારિત્ર ન હોય. ચર્યા આવતી હતી બહુ. આ તો સ્વભાવ છે. ત્રિકાળ સ્વભાવ છે ચારિત્ર અને તેનું જે વર્તમાન પરિણામ એ પણ ચારિત્ર સમભાવી પરિણામ દશા છે. એ જીવનો જ સ્વભાવ છે, જીવનું સ્વરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ?

‘ધર્મ હૈ વહ આત્મસમભાવ હૈ,...’ આ ઓલામાં એ ગાથા મૂકી છેને. ચરિતં ખલ્લુ ધમ્મો, ધમ્મો .. પ્રવચનસાર. ટીકાકારે નાખ્યો છે એ શ્લોક. એ શ્લોક ટીકાકારે નાખ્યો છે અંદર, પ્રવચનસારનો. ‘ધર્મ હૈ વહ આત્મસમભાવ હૈ, સબ જીવોં મેં સમાનભાવ હૈ.’ આવે છેને ઓલામાં, સર્વ જીવ છે જ્ઞાનસમ. નથી આવતું યોગસારમાં? ‘સર્વ જીવ છે જ્ઞાનસમ,’ જ્ઞાનસમ. ‘ધારે સમતા ભાવ.’ સમતા ધારે ... દરેક આત્મા કેવળજ્ઞાનના કંદ છે. આહાહા..!

પર્યાયમાં ફેર હો, પણ વસ્તુ તો કેવળજ્ઞાનની મૂર્તિ ભગવાન બધા આત્મા છે. એવો જેને સમ્યક્દર્શનસહિત સમભાવ વર્તે છે એને એ ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? ‘સબ જીવોં મેં સમાનભાવ હૈ. જો અપના ધર્મ હૈ વહી સબ જીવોં મેં હૈ...’ ઠીક! જેવો પોતાનો જ્ઞાન, દર્શન અને આનંદ, ચારિત્ર સ્વભાવ છે એવો બધા ભગવાન આત્માનો જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર અને આનંદ એ બધા આત્માનો સ્વભાવ જ છે. અભવિનો પણ એ સ્વભાવ છે. જાણવું, દેખવું અને ઠરવું એ જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર જેમ ગુણ છે, તો ગુણનું કાર્ય શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને સમભાવ એવો એનો સ્વભાવ છે. એ સ્વભાવમાં રહીને જે અંતરમાં ધ્યાન કરે છે એને મુક્તિ પરમપદની પ્રાપ્તિ એને થાય છે.

‘અપના ધર્મ હૈ વહી સબ જીવોં મેં હૈ...’ પોતાનો જે સ્વભાવ જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્ર એવો જ ત્રિકાળ બધા પ્રાણીમાં સ્વભાવ છે. બધા પ્રભુ વીતરાગ મૂર્તિથી ભરેલા છે. આહાહા..! ‘સબ જીવોં કો અપને સમાન માનતા હૈ...’ લ્યો! દ્રવ્યસ્વભાવની અપેક્ષાએ વાત છેને? દ્રવ્યસ્વભાવ વીતરાગસ્વરૂપ આત્મા એવો જ દરેક જીવનો સ્વભાવ ધર્મી જાણે છે અને માને છે. આહાહા..! એટલે કોઈ ઉપર વિષમતા થવાનો એને પ્રસંગ રહેતો નથી, એમ કહે છે. ભારે વાતું! અંતરના અવલંબન વિના આ વાત એને બેસે નહિ. શાંતિનો રસ સ્વરૂપ એનું છે અને જેવું એનું સ્વરૂપ છે એવું બધા આત્માનું શાંતરસ સ્વરૂપ છે. એવો જેને અંતરમાં રાગ-દ્વેષ રહિત સમભાવ પ્રગટ થાય એને ચારિત્ર કહે છે.

‘ઔર જો આત્મસ્વભાવ સે હી રાગદ્વેષ રહિત હૈ,...’ પાઠ તો એ છેને. ‘રાગરોસરહિઓ જીવસ્સ અણણપરિણામો’ એ પર્યાયની વાત કરી છે, પણ એનો સ્વભાવ જ વીતરાગ છે, એનું સ્વરૂપ જ રાગ-દ્વેષરહિત છે. એવા સ્વરૂપને જાણ્યું, ઠયો તો એના પરિણામમાં પણ રાગ-દ્વેષરહિત સમભાવ પ્રગટ થાય છે. આહાહા..! માર્ગ એવો. ઓલા કહે છે, વ્યવહારચારિત્ર પાળીએ તો નિશ્ચયચારિત્ર થાય. પણ નિશ્ચયચારિત્ર તો, અહીં કહે છે કે તારો સ્વભાવ છે અને સ્વભાવને જ્યાં દષ્ટિ, શ્રદ્ધામાં લીધો ત્યારે સ્થિરતા પ્રગટી એ જ ચારિત્ર છે. એ જ ચારિત્ર સાચું કહો, નિશ્ચય કહો, સત્ય કહો. એ કંઈ વ્યવહારની ક્રિયાકાંડથી નિશ્ચય પ્રગટ થાય એમ છે નહિ. આહાહા..!

‘આત્મસ્વભાવ સે હી રાગદ્વેષ રહિત હૈ,...’ આત્માનો સ્વભાવ જ રાગ-દ્વેષ રહિત છે અને તેથી એનું અવલંબન લેનાર એમાં ઠરનારને સમભાવ પ્રગટ છે એમાંથી આવે છે એમ કહે છે. ‘કિસી સે ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિ નહીં હૈ...’ ચારિત્ર લેવું છેને. કોઈપણ વ્યક્તિ જ્ઞેય પ્રત્યે જાણવા-દેખવાના લાયકવાળો ભગવાન બધી ચીજો જ્ઞેય છે એમાં ક્યાંય ઈષ્ટ-અનિષ્ટ એ કરતો નથી. આહાહા..! ‘ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિ નહીં હૈ—એસા ચારિત્ર હૈ વહ

જેસે જીવ કે દર્શન-જ્ઞાન હૈ...’ ‘વહ જેસે જીવ કે દર્શન-જ્ઞાન હૈ...’ એમ. તે, જેમ જીવના દર્શન-જ્ઞાન છે ‘વૈસે હી અનન્ય પરિણામ હૈ,...’ એવા જ એના ચારિત્ર પરિણામ છે. જેમ દર્શન-જ્ઞાન પરિણામ છે તો ચારિત્ર કાંઈક બીજી ચીજ છે એમ નથી. દર્શન જ્ઞાતા-દૃષ્ટા જેવો સ્વભાવ (છે) એવા દર્શન-જ્ઞાન પરિણામ થયા, એવો ચારિત્ર સ્વભાવ (છે) તો ચારિત્ર પરિણામ થયા. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ગુણમાં, ગુણનું પરિણામ જે છે એ સ્વતંત્ર છે. સમભાવ.

મુમુક્ષુ :- દર્શન અને જ્ઞાનથી કેમ થાય?

ઉત્તર :- એમ ક્યાં કહ્યું? દર્શન-જ્ઞાન હોય એવો ચારિત્ર સ્વભાવ હોય એમ કહેવું છે. દર્શન-જ્ઞાન છે માટે એનાથી થયું એમ નથી કાંઈ કહેવું. દર્શન-જ્ઞાન હોય એને ચારિત્ર હોય એટલું. પણ દર્શન-જ્ઞાન છે માટે ચારિત્ર એનાથી થાય છે એમ નથી. સમજાણું? શાસ્ત્રમાં તો એમ પણ આવે બંધ અધિકારમાં કે ચારિત્રનું મૂળ કારણ સમ્યક્દર્શન અને જ્ઞાન (છે). એ નથી એને ચારિત્ર હોતા નથી. એ બંધ અધિકારમાં એમ આવે. એ તો સમ્યક્દર્શન કારણ-વ્યવહાર કારણ, નિશ્ચય તો ચારિત્રનું ચારિત્ર કારણ છે. અથવા ચારિત્ર હોય એને સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન હોય જ એમ. ચારિત્ર જેને હોય એને દર્શન-જ્ઞાન હોય જ અને દર્શન-જ્ઞાન નથી એને ચારિત્ર હોય એમ બને નહિ. એથી દર્શન-જ્ઞાનથી ચારિત્ર થાય એમ કાંઈ કહેવું નથી. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા..!

આ મોક્ષનો અધિકાર છે. ઓહોહો..! પંચમ આરામાં? પાંચમા આરાના જીવને આવું એકદમ મોટું! ચારિત્રની જાત કેવી હોય? એ સંવર-નિર્જરાનું સ્વરૂપ કેવું હોય? એવું જાણ્યા વિનાની શ્રદ્ધા સાચી થાય ક્યાંથી? નવ તત્ત્વમાં સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ. સંવર શુદ્ધિ, નિર્જરા શુદ્ધિની વૃદ્ધિ અને મોક્ષ શુદ્ધિની પૂર્ણતા. એનું એને જ્ઞાન તો જોઈએને? જેને-તેને માની લે ચારિત્રને ક્રિયાકાંડને તો શ્રદ્ધામાં જ વિપરીતતા છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

‘ચારિત્ર હૈ વહ જેસે જીવ કે દર્શન-જ્ઞાન હૈ વૈસે હી અનન્ય પરિણામ હૈ,...’ અનન્ય પરિણામ પોતાનો વીતરાગી ભાવ છે. આહાહા..! ‘જીવ કા હી ભાવ હૈ.’ ચારિત્ર એ જીવનો ભાવ છે. જીવનો સ્વભાવ છે એવી જીવની પર્યાય પ્રગટી એ જીવનો જ ભાવ છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ‘ચરણં હવઙ્ગ સધમ્મો ધમ્મો સો હવઙ્ગ અપ્પસમભાવો’ પર્યાયની વાત છે હાં એ. ‘સો રાગરોસરહિઓ જીવસ્સ અણ્ણપરિણામો’ અભિત્ર પરિણામ છે એના. આહાહા..! કંઈ અન્ય વસ્તુ નથી. અનન્ય પરિણામ છે. આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- ચારિત્ર હૈ વહ જ્ઞાન મેં રાગદ્રેષ રહિત નિરાકુલતારૂપ સ્થિરભાવ હૈ...’ દેખો! ચારિત્ર એને કહીએ કે જ્ઞાનમાં એટલે આત્માના જ્ઞાનભાવમાં રાગદ્રેષરહિત, વિકલ્પરહિત, આકુળતારહિત નિરાકુળતારૂપ સ્થિરતાભાવ હૈ. આહાહા..! પંચ મહાવ્રતના પરિણામ પણ આકુળતાવાળા છે, એ ચારિત્ર નહિ. ‘સ્થિરતાભાવ હૈ વહ જીવ કા હી અભેદરૂપ પરિણામ હૈ,...’ અનન્ય પરિણામ છેને? ‘અગ્નિપરિણામો’ સ્થિરતા-સ્થિરતા અંતર જામી જાય અંદર. આહાહા..! એને ચારિત્ર કહીએ. જૈન જિનબિંબ પ્રભુ, ‘જિન સો હી હૈ આત્મા, અન્ય સો હી હૈ કર્મ.’ એવું જિનસ્વરૂપ જે વીતરાગ એવા જિનબિંબ ચૈતન્યપ્રભુ એમાં જામી જવું, લોલીભૂત થવું. આહાહા..! એને ચારિત્ર કહેવામાં આવે છે.

‘વહ જીવ કા હી અભેદરૂપ પરિણામ હૈ,...’ એ જીવના ચારિત્ર પરિણામ છે, પણ અનન્ય પરિણામ છે. અનેરા નહિ, એમાં અભેદરૂપ પરિણામ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? લ્યો! ઝૂં ધ્વનિમાં આ આવ્યું હતું એમ કહે છે. આ તમારે ઝૂં છેને આજે? ભગવાનની ઝૂં ધ્વનિમાં આવું ચારિત્રનું વર્ણન આવ્યું હતું. આહાહા..! ‘કુછ અન્ય વસ્તુ નહીં હૈ.’ ચારિત્ર કોઈ ભિન્ન-જુદી ચીજ છે એમ નહિ. આહાહા..! સ્વરૂપ જે જ્ઞાન ને દર્શનની મૂર્તિ પ્રભુ, એનું જ્ઞાન ને દર્શન પ્રગટ કરીને એ જ સ્વરૂપમાં લોલીભૂત-લીન થઈ જવું. આહાહા..! એનું નામ ચારિત્ર કહીએ. કોઈ નમ્રપણું અને પંચ મહાવ્રતના પરિણામ એ કંઈ ચારિત્ર નથી. આહાહા..!

અલિંગગ્રહણમાં તો એક બોલ એવો આવ્યો છે. યતિની બાહ્ય ક્રિયાનો ભાવ જેમાં નથી. ૨૦ બોલ છેને અલિંગગ્રહણના? યતિની બાહ્ય ક્રિયા એટલે શુભ વિકલ્પ અને નમ્રપણું એ જેના સ્વભાવમાં નથી. સમજાણું કાંઈ? યતિની બાહ્ય ક્રિયાઓ વિકલ્પ આદિ અઠ્યાવીશ મૂળગુણ અને બાહ્ય અજીવની નમ્રદશા, એ અજીવની નમ્રદશા અને ઓલા વિકલ્પ એ આસ્રવભાવ કે જેના જીવમાં નથી એને અલિંગગ્રહણ કહેવાય. એને યતિનું લિંગ વિકલ્પ અને નમ્રપણું જેનામાં નથી એને અલિંગગ્રહણ આત્મા કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? એનો અર્થ એ થયો કે સ્વરૂપની દષ્ટિ અને જ્ઞાનસહિત લીનતા એમાં આ ક્રિયાઓ નથી એમાં. પંચ મહાવ્રત અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ એને છે નહિ. આમ અઠ્યાવીસ મૂળગુણ એને હોય સાધુને, પણ એ રાગ છે, આકુળતા છે. આહાહા..! આ નિરાકુળતા છે. સમજાણું કાંઈ? એક બાજુ અઠ્યાવીસ મૂળગુણ કહેવા અને કહેવું કે આકુળતા છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- મૂળગુણ તો વ્યવહારે કહ્યા છે. મૂળગુણ તો અંદર જ્ઞાન-દર્શન-ચારિત્ર-આનંદ એ છે. આહાહા..!

અહીં તો કહેવું છે કે ‘ચારિત્ર હૈ વહ જ્ઞાન મેં...’ એટલે આત્મામાં ‘રાગદ્વેષરહિત નિરાકુલતારૂપ...’ આનંદરૂપ, શાંતિરૂપ. આહાહા..! ‘સ્થિરભાવ હૈ...’ અને પંચ મહાવ્રત આદિના પરિણામ આકુળતારૂપ અસ્થિરભાવ હૈ. આહાહા..! ‘વહ જીવ કા હી અભેદરૂપ પરિણામ હૈ, કુછ અન્ય વસ્તુ નહીં હૈ.’ આહાહા..!

હવે ‘જીવ કે પરિણામ કી સ્વચ્છતા કો દષ્ટાંતપૂર્વક દિખાતે હૈ -’ સમયસારમાં આવે છેને એ?

जह फलिहमणि विसुद्धो परदव्वजुदो हवेइ अण्णं सो।

तह रागादिविजुत्तो जीवो हवदि हु अण्णविहो।।५१।।

‘અર્થ :- જૈસે સ્ફટિકમણિ વિશુદ્ધ હૈ,...’ આ વિશુદ્ધ નિર્મળતાના અર્થમાં છે. ‘જૈમ નિર્મળતા રે સ્ફટિક તણી...’ ‘જૈમ નિર્મળતા રે સ્ફટિક તણી, તેમ જ જીવસ્વભાવ. શ્રી જિન વીરે રે ધર્મ પ્રકાશિયો, પ્રબળ કષાય અભાવ. જૈમ નિર્મળતા રે સ્ફટિક તણી એમ જીવસ્વભાવ. શ્રી જિનવીરે ધર્મ પ્રકાશિયો પ્રબળ કષાયઅભાવ’ લ્યો ત્યાં તો એમ લીધું. કષાયનો અભાવ. પ્રબળ કષાયનો અભાવ એમ મંદ કષાય કરીને કરી નાખે છે. પણ જ્યાં શુભરાગ પણ કષાય છે, શુભરાગ પણ આકુળતા છે, એ ચારિત્ર નહિ. આહાહા..! નિરાકુળતારૂપી ભાવ. લ્યો!

‘સ્ફટિકમણિ વિશુદ્ધ હૈ, નિર્મલ હૈ, ઉજ્જ્વલ હૈ...’ ત્રણ શબ્દ વાપર્યા. ‘વહ પરદ્રવ્ય જો પીત, રક્ત, હરિત પુષ્પાદિત સે યુક્ત હોનેપર...’ નિર્મળ સ્વચ્છ સ્ફટિક હોનેપર ભી ‘અન્ય સા દિખતા હૈ,...’ પરના કારણે લાલ, પીળા ફૂલના સંબંધથી એમાં અન્યથા ભાવ દેખાય છે. ‘અન્ય સા દિખતા હૈ,...’ એ સ્ફટિક સ્વચ્છ ન દેખાય એમાં. ફૂલ એવા મૂકે એ ઝાંચ અંદર દેખાય. એ અનેરી ઝાંચ દેખાય એમાં. આહાહા..! ‘પીતાદિવર્ણમયી દિખતા હૈ વૈસે હી જીવ વિશુદ્ધ હૈ...’ ભગવાન ચૈતન્યસ્વભાવ સ્ફટિકમણિની પેઠે સ્વચ્છ સ્વભાવ છે. ‘પરંતુ રાગદ્વેષાદિક ભાવોં સે યુક્ત હોને પર...’ આ વચમાં નાખે છે આવું બધું. અનુવાદ કર્તાનું આ નથી મૂળનું, બીજાનું નાખ્યું છે.

‘રાગાદિવિજુત્તો’ એ રાગના સંબંધથી જીવ ‘અણ્ણવિહો’ ‘રાગદ્વેષાદિક ભાવોં સે યુક્ત હોને પર અન્ય-અન્ય પ્રકાર હુઆ દિખતા હૈ,...’ છે તો નિર્મળ ભગવાન આત્મા. સ્ફટિકમણિને જૈમ પરપદાર્થના સંબંધમાં ઝાંચ બીજી દેખાય છે, એમ ભગવાન આત્મા નિર્મળાનંદ છે પણ રાગ-દ્વેષના સંબંધથી તેમાં મલિનતા દેખાય છે. એ જીવનો સ્વભાવ નથી. છેને? ‘અણ્ણવિહો’ અનેરા-અનેરા પ્રકારે દેખાય છે એમ કહે છે. રાગરૂપે, પુણ્યરૂપે, દયારૂપે ભાવ વિકલ્પરૂપે એ તો પરના સંબંધથી એવો દેખાય છે. વસ્તુનો સ્વભાવ એ નથી. આહાહા..!

પંચ મહાવ્રતના પરિણામ પણ અનેરા પ્રકારે દેખાય, એ અન્ય પ્રકાર થયા એ તો. આહાહા..!

‘અન્ય-અન્ય પ્રકાર હુઆ દિખતા હૈ, વહ પ્રગટ હૈ.’ એ પ્રગટ છે. કહે છે કે જેમ સ્ફટિકમણિમાં લાલ, પીળા ફૂલને સંબંધે ઝાંચ બીજી અનેરા પ્રકારની એમાં સ્વચ્છતામાં દેખાય છે, એમ ભગવાન આત્મા જ્ઞાન અને આનંદના સ્વભાવથી એ સ્વચ્છ છે, પણ કર્મના નિમિત્તના સંબંધે એમાં ઝાંચ જે રાગ ને દ્વેષ ને દેખાય છે એ અનેરી ઝાંચ છે, એના સ્વભાવની જાત નહિ. આહાહા..! પંચ મહાવ્રતના પરિણામ, દયા, દાનના વિકલ્પ એ અનેરી જાત છે.

‘ભાવાર્થ :- યહાં ઐસા જાનના કિ રાગાદિ વિકાર હૈ વહ પુદ્ગલ કે હૈં ઔર યે જીવ કે જ્ઞાન મેં આકર ઝલકતે હૈં...’ જ્ઞાનમાં સ્વચ્છતામાં એ જણાય છે. ‘તબ ઉનસે ઉપયુક્ત હોકર ઈસપ્રકાર જાનતા હૈ...’ ઉપયોગ એમાં લીન થઈ જાય, ઝળકે, ફક્ત જાણવામાં આવે, છતાં એ જાણવામાં આવે છે એ ચીજ એ હું છું. ‘ઈસપ્રકાર જાનતા હૈ કિ યે ભાવ મેરે હી હૈં,...’ ઝીણી વાત ભારે ભાઈ! જ્ઞાન નિર્મળ સ્વચ્છ સ્વભાવ એમાં કર્મના પરિણામ પુદ્ગલના એને અહીંયાં રાગ-દ્વેષની પર્યાયરૂપે ભાસે છે. એથી એને એમ છે કે આ રાગ-દ્વેષ એ મારા પરિણામ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- અહીં તો પુદ્ગલના જ કીધા છે ઓલા પર. લીલા, લાલ ફૂલની ઝાંચ દેખાય છે એ એને લઈને છે. પોતાનો સ્વભાવ નથી. આહાહા..! એ પરદ્રવ્યને લઈને થાય છે એમ નહિ. પણ પરદ્રવ્યનો સંબંધ થાય અને ઉપયોગ ત્યાં અંદર જાય તો એને રાગ-દ્વેષ પરિણામ મારા છે એમ ભાસી જાય છે. પણ રાગ-દ્વેષ રહિત હું ચૈતન્ય છું, સ્ફટિક જેવો નિર્મળ છું એમ ભાસતું નથી એ એને ભ્રમ છે. સમજાણું કાંઈ?

‘ભાવ મેરે હી હૈં, જબતક ઈનકા ભેદજ્ઞાન નહીં હોતા હૈ...’ દેખો! ત્યાં સમયસારમાં આવે છે. જ્ઞાનમાં સ્વચ્છતા છે એથી એમાં પુદ્ગલનું નિમિત્ત અને એમાં ઝાંચ રાગ-દ્વેષની દેખાય છે એ રાગ-દ્વેષ તે હું એમ અજ્ઞાનીને થઈ જાય છે. સમજાણું કાંઈ? તેથી એને પુદ્ગલના પરિણામ ખરા તો કહ્યા. જે નિમિત્તે થયા તે તેના, મારા નહિ. આહાહા..! આ તો ધીરાનું કામ છે, ભાઈ! આ કાંઈ કોઈ બહારમાં ફૂદકો મારે, વ્રત પાળ્યા ને આ કર્યા (એટલે મળી જાય એમ નથી). આહાહા..! ધીર. ધીર એટલે ધી. ધી-બુદ્ધિ જેને ‘ર’ નામ આત્મામાં પ્રેરણા કરી છે જેણે એવા ધીરનું કામ છે આ. ધીર અને વીર. વીર નામ વીર્યને જેણે ચૈતન્યસ્વભાવમાં ‘ર’ નામ પ્રેરણા કરી છે એવા વીરના કામ છે આ. આહાહા..! કાયરના કામ નથી આ. આહાહા..! અહીં તો અત્યારે તો સ્થૂળ તકરાર છે બધી બહારની.

‘જબતક ઈનકા ભેદજ્ઞાન નહીં હોતા હૈ...’ એ રાગની ઝળક, પુણ્ય-પાપના ભાવની ઝળક જે દેખાય છે એ કર્મની ઝાંચ છે. છે પોતાની દશા, પણ એ કર્મની ઝાંચ છે. એનાથી ભેદજ્ઞાન જ્યાં સુધી ન હોય. આહાહા..! ‘તબતક જીવ અન્ય-અન્ય પ્રકારરૂપ અનુભવ મેં આતા હૈ.’ રાગ અને દ્રેષ એવા જે પુદ્ગલના સંગે ઉત્પન્ન થયેલા ભાવ એનું ભેદજ્ઞાન જ્યાં સુધી ન હોય. એ રાગ તે નહિ, હું તો જ્ઞાનાનંદ સ્વરૂપ છું એવું જ્યાં સુધી બે વચ્ચેનું ભેદજ્ઞાન ન હોય ત્યારે ભગવાન અનેરા-અનેરા પ્રકારે છે એમ દેખાય છે. આહાહા..!

અરીસામાં જેમ બીજી ચીજ દેખાય છે એ કાંઈ બીજી ચીજ નથી. અરીસાની સ્વચ્છતાની પર્યાય એ રૂપે થઈ છે. પર્યાય હોં, દળ નહિ આખું. એમ ભગવાન ચૈતન્ય-અરીસો,.. ઓલો શું કહે નહિ? બિલોરી કાચ નથી આવતો? જાડો દળવાળો કાચ. દળવાળો કાચ આવે છેને? આમ ને પછી આમ. આમ જરી પાતળા હોય આમ. બહુ દળવાળો હોય. નહિ? બિલોરી કાચ. બિલોરી-બિલોરી. મોટું દળ જાડું હોય અને પાછું ઓલા લાકડા હોય ને એ બાજુ જરી આમ નમતા હોય ઓલા. બેય બાજુ. ચારેય બાજુ પાસા.

આ ભગવાન આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય દળ છે, પવિત્રતાનો સાગર છે. એમાં રાગ-દ્રેષ જે ઝળકે છે એ ખરેખર તો એની દિશા અને એનો સ્વભાવ નથી. એ પુદ્ગલના નિમિત્તે સંબંધે અંદર ઝાંચ દેખાય છે. એ ઝાંચને અને ભગવાન આત્માને ભેદ છે એવું જ્યાં સુધી જ્ઞાન નથી ત્યાં સુધી હું રાગવાળો ને પુણ્યવાળો ને પાપવાળો એવું એ માને છે. અનેરા-અનેરાપણે હું થઈ ગયો એમ એ માને છે. આહાહા..!

‘અનુભવ મેં આતા હૈ.’ ‘અન્ય-અન્ય પ્રકાર-રૂપ અનુભવ મેં આતા હૈ.’ આહાહા..! રાગના વેદનરૂપે, દ્રેષના વેદનરૂપે, અન્ય-અન્ય પ્રકારે તેના અનુભવમાં વિકારભાવ આવે છે. આહાહા..! ‘યહાં સ્ફટિકમણિ કા દટાંત હૈ ઉસકે અન્ય દ્રવ્ય પુષ્પાદિક કા ડાંક લગતા હૈ, તબ અન્ય સા દિખતા હૈ,...’ એનો દાખલો આપીને કહે છેને કે જુઓ, એ આત્મામાં રાગ-દ્રેષ થાય છે એ પરદ્રવ્યને લઈને થાય છે. એ ગાથા બોલાણી હતી ત્યાં રાજકોટ. તમારે હતા પંચ કલ્યાણક. કે દિ’? ૨૦૦૬ (વિ.સ.) સાલ. છઠ્ઠી-છઠ્ઠી. જુઓ, પરદ્રવ્યે.. હિમંતભાઈએ કર્યું છે એનું. પરદ્રવ્યને લઈને નહિ? એવી ગાથા બોલી હતી તે દિ’. પરદ્રવ્યને લઈને રાગ-દ્રેષ થાય છે, પોતાથી નહિ. એ તો સ્વભાવ છે એ પોતાનો છે, વિભાવ પોતાથી થાય એમ નથી, નિમિત્તના આશ્રયે થાય છે, એમ કહ્યું છે. પણ એ નિમિત્તે કરાવ્યા છે અને કર્મ છે માટે વિકાર થાય છે એમ નથી. છઠ્ઠી સાલમાં બોલાણું હતું. હતા તમે? ૨૪ વર્ષ થયા. ઘણાં પ્રશ્ન નીકળ્યા હતા. જીવ રાગ કરે તો કર્મ બંધાય, રાગ ન કરે તો કર્મ ન બંધાય. એ પ્રશ્ન આવ્યો હતો તે દિ’. રાગની વ્યાખ્યા ઈ, રાગ

છે ત્યાં કર્મબંધન એને કારણે-કર્મને કારણે બંધાય છે, રાગને કારણે નહિ. એમ કર્મનો ઉદય છે માટે અહીં રાગ થાય છે એમ નહિ. એ ઝળકને ઝીલે છે રાગને તેથી ત્યાં રાગ થાય છે. આહાહા..! આવું ઝીણું.. કામ કરે નહિ પછી બહારમાં એમને એમ કર્યા કરે, શું થાય?

રાજકુમાર ક્ષાયિક સમકિતી જીવ હોય લ્યો! અરે! આ શ્રેણિક લ્યોને. દેહ છોડવા ટાણે માથુ પછાડ્યું. એ ભાવ ક્યો હશે અંદર? સુખરૂપ હશે? છતાં એ રાગધારા બીજી કામ કરે છે અને જ્ઞાનધારા બીજી કામ કરે છે. ક્ષાયિક સમકિતી, તીર્થંકરગોત્ર જેણે બાંધ્યું.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- બંધાય છે સમયે-સમયે. નરકમાં અત્યારે બંધાય છે. તીર્થંકર પરમાણુ બંધાવાનો સમયનો આંતરો પડતો નથી. છોડ્યું ત્યારે .. બંધાય. એ રાગ રાગનું કામ કરે, જ્ઞાનાનંદ જ્ઞાનધારા જ્ઞાનનું કામ કરે. બે ધારા ભિન્ન છે. આહાહા..! એ ભવિષ્યમાં તીર્થંકર થવાના. જેના સો ઈન્દ્રો તળિયા ચાટશે. જે માતાના પેટમાં જાશે એની પહેલાં ઈન્દ્રો છ મહિના પહેલાં તો સેવા કરશે એની માની. આહાહા..! એ સમ્યક્દર્શનની બલિહારી છે. એ રાગ એવો આવ્યો છતાં એનો સ્વામી નથી. છતાં એ થયા વિના રહ્યો નથી. છતાં એના વેદનમાં આવ્યા વિના રહેતું નથી. આહાહા..! ભારે! માથુ ફોડ્યું હશે એ ભાવ આનંદ છે ઈ? ઉદયભાવ છે. ઉદયભાવ તો દુઃખરૂપ છે. આહાહા..! એ દુઃખ અંદર જ્ઞાનાનંદમાં એ જણાય ખરો. પોતે જાણે કે આ મારી ચીજથી આ ભિન્ન છે, પણ પર્યાયનું વેદન છે એ મારું છે. એ વેદન મને નથી એમ નથી. તો જ્ઞાન ખોટું થાય. જ્ઞાન ખોટું થતાં દષ્ટિ ખોટી થઈ ગઈ. આહાહા..! આવી વાતું ભાઈ! ચારિત્રમોહનો ઉદય એ વખતે એમ કામ કરે છે પર્યાયમાં. શ્રદ્ધા-જ્ઞાનનું કામ ત્યાં શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કરે છે. શ્રદ્ધા-જ્ઞાન છે એ કાંઈ ખાલી પડ્યા છે? શ્રદ્ધા ને જ્ઞાન થયા છે આત્મામાંથી એ શ્રદ્ધા-જ્ઞાન શ્રદ્ધા-જ્ઞાનનું કાર્ય કર્યા જ કરે છે. એ રાગનું કાર્ય છે એનું? આહાહા..! ચારિત્રદોષ અને દર્શનદોષમાં આંતરો પડતો નથી એને બધું એકમેક લાગે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

એ જેમ ‘પુષ્પાદિક કા ડાંક લગતા હૈ, તબ અન્ય સા દિખતા હૈ, ઈસપ્રકાર જીવ કે સ્વચ્છભાવકી વિચિત્રતા જાનના.’ આહાહા..! જે કાયમાં મેશ ચોપડી હોય ઉપર એમાં કાંઈ દેખાય? સ્વચ્છ છે એને લઈને દેખાય છે. એમ ભગવાન સ્વચ્છ સ્વરૂપ, નિર્મળ સ્વરૂપ એમાં એ રાગ-દ્વેષના ડાંક દેખાય છે, છે પર. પર નામ પોતાનો સ્વભાવ નહિ એમ. છે પોતાની પર્યાયમાં. પણ એ પર્યાયમાં અનેરા અનેક પ્રકારે જીવ દેખાય એ વ્યવહારનયનો વિષય છે. એકરૂપે દેખાય તે નિશ્ચયનો વિષય છે.

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાનધારા અને કર્મધારા...

ઉત્તર :- હા એકરૂપે છે જ્ઞાન. આવો માર્ગ છે. આ કાંઈ બીજાની સાથે વાદવિવાદ કરે પાર પડે એવું નથી. અરે! કાળ થોડો, કામ મોટા, વખત ચાલ્યો જાય. કોના માટે રોકાય? એ સ્વચ્છભાવની વિચિત્રતા કીધી હોં! કર્મના ઉદયની વિચિત્રતા એમ ન કીધી. આહાહા..! અસિદ્ધભાવ છેને? એ ઉદયભાવ છે બધો. અનેરો-અનેરો પ્રકાર છે એ. એમ અનેરા પ્રકાર હોવા છતાં જ્ઞાન જાણે છે કે મારી પર્યાયમાં છે આ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

‘ઈસલિયે આગે કલતે હૈં કિ જબતક મુનિ કે રાગ-દ્રેષ કા અંશ હોતા હૈ તબતક સમ્યજ્ઞર્શન કો ધારણ કરતા હુઆ ભી ઐસા હોતા હૈ :-’ ‘સમ્યજ્ઞર્શન કો ધારણ કરતા હુઆ ભી...’ ચારિત્રદોષને કારણે આમ એને થાય છે. શું થાય છે એ વાત કરે છે.

देवगुरुम्मि य भक्तो साहम्मियसंजदेसु अणुरत्तो।

सम्मत्तमुव्वहंतो झारणओ होदि जोई सो।।५२।।

લ્યો! રાગાંશ છે એ. લ્યો!

‘અર્થ :- જો યોગી ધ્યાની મુનિ સમ્યક્ત્વ કો ધારણ કરતા હૈ...’ શુદ્ધ ચૈતન્ય અખંડ અભેદ છું એવી તો અનુભવ દૃષ્ટિ છે. ‘ઔર જબતક યથાખ્યાત ચારિત્ર કો પ્રાપ્ત નહીં હોતા હૈ,...’ પૂર્ણ ચારિત્ર યથાખ્યાત. ‘તબતક અરિહંત સિદ્ધ દેવ મેં ઔર શિક્ષા દીક્ષા દેનેવાલેં ગુરુ મેં તો ભક્તિયુક્ત હોતા હી હૈ...’ જે રાગાંશ છે એટલે એ ભક્તિયુક્ત થયા વિના રહે નહિ. આહાહા..! છતાં એ ભક્તિયુક્તનો રાગ દુઃખરૂપ છે. સમજાણું કાંઈ? ઋષભદેવની સ્તુતિ ચાલીને ભક્તિ. ભક્તિ-ભક્તિના કાળનું વર્ણન હોય ત્યારે એ જ આવે કે નહિ? તેથી એ ભક્તિનો ભાવ એ સુખરૂપ છે? એને હરખરૂપે કહેવાય. પણ હરખ શેનો એ? રાગનો હરખ છે એ તો. આહાહા..! વીતરાગબિંબ પ્રભુ ચૈતન્ય એમાં ઝળક રાગની એ તો દુષિત છે. આહાહા..!

જ્યાં સુધી મુનિને વીતરાગ ચારિત્ર યથાખ્યાત ન આવે અર્થાત્ ન હોય ત્યાં સુધી એને ‘અરિહંત સિદ્ધ દેવ મેં ઔર શિક્ષા દીક્ષા દેનેવાલે ગુરુ મેં તો ભક્તિયુક્ત હોતા હી હૈ...’ એવો રાગાંશ એને હોય છે. એ ચારિત્ર નથી, એ ચારિત્રમાં દોષ છે. આહાહા..! દેવ-ગુરુ શબ્દ આવ્યાને બે. બે વ્યાખ્યા કરી. ‘ઈનકી ભક્તિ વિનય સહિત હોતી હૈ...’ ‘ઈનકી ભક્તિ વિનય સહિત હોતી હૈ...’ દેવ-ગુરુની ભક્તિ વિનયસહિત હોય છે. છે વિકલ્પ. ‘ઔર અન્ય સંયમી મુનિ અપને સમાન ધર્મ સહિત હૈં...’ બીજા જે મુનિ હોય ‘અપને સમાન ધર્મ સહિત હૈં ઉનમેં ભી અનુરક્ત હૈ,...’ એના પ્રત્યે પણ એને પ્રેમ છે. તેથી કહ્યુને પંચાસ્તિકાયની ૧૭૦ ગાથા. જ્યાં સુધી નવ પદાર્થનો પ્રેમ વર્તે, રુચિ વર્તે, આગમની રુચિ વર્તે અને તીર્થકર કહે છે કે મારા પ્રત્યે પણ જ્યાં સુધી રુચિ વર્તે,

ત્યારે એને મોક્ષ દુરતર છે. આહાહા..! ૧૭૦ ગાથા. પછી અર્થમાં એવું ક્યું. પાઠમાં દુરતર છે. ટીકામાં કહે પરંપરાએ. એમ લખ્યું. દુરતર એટલે સીધો મોક્ષ નથી, પણ અશુભ ટળે છે અને શુભ ટાળીને થશે એટલે પરંપરા કહેવામાં આવ્યું છે. એમ ટીકા એવી લીધી છે. દુરતરની વ્યાખ્યા એવી કરી છે. એની એકાદ-બે ગાથા (શ્રીમદ્માં) પડી રહી છે. પંચાસ્તિકાયના કર્યા છેને? અર્થ ભર્યા છે એમાં. અનુવાદમાં આ બે ગાથાઓ પડી રહી છે.

મુમુક્ષુ :- મોક્ષ કાંઈ દૂર નથી.

ઉત્તર :- દૂર નથી એમ છે. દૂર છે. નથી એમ લખ્યું છે. એક ગાથા તો પડી રહી છે બીજી. આકરું કામ. વ્યવહારરત્નત્રયનો વિકલ્પ હોય છે, પણ એ મોક્ષનું કારણ નથી. આહાહા..! ધર્મીને પણ એ બંધનું કારણ છે અને બંધનું કારણ એ સુખરૂપ કેમ હોય? આવે, હો, પણ એ બંધનું કારણ છે. આહાહા..!

દેવ અને ગુરુની ‘ભક્તિ વિનય સહિત હોતી હૈ ઓર અન્ય સંયમી મુનિ અપને સમાન ધર્મ સહિત હૈ ઉનમેં ભી અનુરક્ત હૈ,...’ પ્રેમ હોય છે. અનુરાગ-પ્રેમ છે સાધર્મી પ્રત્યે. એને સાધર્મી દેખીને દ્રેષ નથી આવતો કે આ વળી વધી ગયો. ઓહો..! ધન્ય અવતાર! જોણે સમ્યજ્ઞર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર પ્રગટ કર્યા. ઓહો..! આગળ વધીને અલ્પકાળમાં પણ કેવળ પામી જાય એમાં શું? જે તારે જોવે છે કેવળ એ એને થોડા કાળમાં મળે. એથી એના પ્રત્યે કાંઈ દ્રેષ છે એને? ઈર્ષ્યા આવી જાય ઈર્ષ્યા? ‘વહી મુનિ ધ્યાન મેં પ્રીતિવાન હોતા હૈ...’ આ શું કહે છે? કે અંતરમાં દર્શન-જ્ઞાન નિર્મળ છે, ચારિત્ર પણ છે, પણ હજી ચારિત્રમાં દોષનો આવો રાગ અંશ છે. દ્રેષ પર પ્રત્યે નથી, રાગ છે. એ અંતર ધ્યાન કરવાને લાયક છે. સમજાણું કાંઈ? જેનો નિશ્ચય યથાર્થ છે અને વ્યવહારમાં પણ જે પ્રકારના રાગનો અંશ છે એ બરાબર વર્તે છે એમ કહે છે. જાણે છે કે આ છે. આહાહા..!

‘ઓર મુનિ હોકર ભી દેવ-ગુરુ-સાધર્મિયોં મેં ભક્તિ વ અનુરાગ સહિત ન હો...’ દેખો! મુનિ થઈને પણ સાચા દેવ, સાચા ગુરુ, સાચા સાધર્મી, ત્રણ લીધા, એમાં જેને ભક્તિ અને અનુરાગસહિત ન હો. પ્રેમ નથી એને. એને ધર્મ પ્રત્યે પ્રેમ નથી આત્મા પ્રત્યે. આહાહા..! ‘અનુરાગ સહિત ન હો ઉસકો ધ્યાન મેં રુચિવાન નહીં કહતે હૈ,...’ એને ધ્યાનમાં અંતરમાં રુચિવાળો કહી શકાય નહિ. આહાહા..! ભારે માર્ગ ભાઈ! ‘ક્યોંકિ ધ્યાન કરનેવાલે કે, ધ્યાનવાલે સે રુચિ પ્રીતિ હોતી હૈ,...’ જેને અંતરમાં ધ્યાન જામે છે સમકિતી જ્ઞાની ચારિત્રવંતને, એ ધ્યાનનો જેને પ્રેમ છે તો એવા ધ્યાનવાળા પ્રત્યે પણ એને પ્રેમ હોય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ‘ધ્યાન કરનેવાલે કે, ધ્યાનવાલે સે રુચિ પ્રીતિ હોતી હૈ, ધ્યાનવાલે ન રુચે તબ જ્ઞાત હોતા હૈ કિ ઈસકો ધ્યાન

ભી નહીં રુચતા...' ધ્યાની પ્રાણી જેને ન રુચે એને ધ્યાન પણ રુચતું નથી. આહાહા..! આ તો શુરવીરના કામ છે, ભાઈ! આહાહા..! 'રણે ચડ્યા રજપૂત ધૂપે નહીં.' એમ ભગવાન આત્મા અંતરમાં સ્વભાવની રુચિ, દષ્ટિએ ચડ્યો એને ધ્યાન રુચતું હોય છે. એવા જીવોને દેખીને પણ એને પ્રેમ હોય છે. એને ઈર્ષ્યા ન થાય (કે) લ્યો આ નીકળી ગયો આજકાલનો, અમે આટલા બધા પચાસ વર્ષથી છીએ અને આ વળી કહે, લ્યો આ કરો ને આ કરો. અમને પણ ધ્યાન થાય છે. એમ ઈર્ષ્યા ન હોય એને. સરળતા, ભાઈ! મારે જે કરવું છે એ તું તારામાં કરે છો એનું અનુમોદન દઈએ છીએ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એને ઉત્સાહ થાય.

ઉત્તર :- ઉત્સાહ થાય એને. ઓહો..! આહાહા..!

'ધ્યાન કરનેવાલે કે,...' ધ્યાનનો અર્થ ધ્રુવનું ધ્યાન. નિત્યાનંદ પ્રભુની દષ્ટિ થઈ, જ્ઞાન થયું એટલે એ તરફનું વલણ છે તેને ધ્યાન કહીએ. સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રણે ધ્યાનનાં જ ભાગ છે અને એ ધ્યાન જ મોક્ષનું કારણ છે. આહાહા..! 'ધ્યાનવાલે ન રુચે તબ જ્ઞાત હોતા હૈ કિ ઈસકો ધ્યાન ભી નહીં રુચતા હૈ...' અંતર્મુખ જવું એને રુચતું નથી. અંતર્મુખ જનારાઓનો જેને પ્રેમ નથી એને અંતર્મુખ જવાની રુચિ છે નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? 'ઈસપ્રકાર જ્ઞાનના ચાહિયે.' લ્યો! હવે આ ગાથા વાંઘાવાળી છેને?

'આગે કહતે હૈ કિ જો ધ્યાન સમ્યજ્ઞાની કે હોતા હૈ વહી તપ કરકે કર્મ કા ક્ષય કરતા હૈ -'

उगतवेण्णणी जं कम्मं खवदि भवहि बहुएहिं।

तं णाणी तिहि गुत्तो खवेइ अंतोमुहुत्तेण।।५३।।

ઓલા કહે છે રતનજી એમ કે કર્મ ખપાવે છેને કેટલેક કાળે પણ, માટે આ સમકિતીની આ વાત છે. ધ્યાનમાં નથી એની. રતનચંદ્રજી. અહીં તો ચોખ્ખો એણે અર્થ લીધો છે પોતે દેખો!

'અર્થ :- અજ્ઞાની તીવ્ર તપ કે દ્વારા બહુત ભવોં મેં જિતને કર્મોં કા ક્ષય કરતા હૈ,...' એ તો એક સાધારણ દાખલો આપ્યો છે. 'અજ્ઞાની તીવ્ર તપ કે દ્વારા બહુત ભવોં મેં જિતને કર્મોં કા ક્ષય...' એટલે અંશે કોઈ નિર્જરા, અકામ નિર્જરા આદિ થાય. 'ઉતને કર્મોં કા જ્ઞાની મુનિ તીન ગુપ્તિ સહિત હોકર...' જેને મનને, વચનને, કાયાને ભિન્ન પાડ્યા છે, આત્માનું ધ્યાન જેને જામ્યું છે એ ધ્યાની મુનિ કે ધ્યાની આત્મા અંતર્મુદૂર્તમાં ક્ષય કરી નાખે. જ્ઞાની સાથે મેળવે છે એ. ઓલો ક્ષય તો કરે છેને કોક. અજ્ઞાની ક્ષય ક્યાં કરે છે માટે જ્ઞાની છે. આ તો આવો અર્થ કર્યો છે એણે પોતે. ટીકાકારે એમ

ક્યો છે ળો. સમજ્યા?

અલીયાં તો ઁક દષ્ટાંત સાધારણ આખ્યું છે. લાખો-કરોડો ભવોમાં પણ નાશ ન કરી શકે અને કરોડો ભવે પણ જે નાશ કરે ઁ અંતર્મુલૂર્તમાં કરે, ઁટલો દાખલો લેવો છે. ઁથી કરીને ઁ સમકિતી છે અને ઁના અંશે પણ કર્મ ક્ષય થાય છે ઁમ સાબિત કરવું છે ઁમ નથી. વિશેષ કલેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

ડાગણ વદ ૧૩, ગુરુવાર તા. ૨૧-૦૩-૧૯૭૪
ગાથા - ૫૩ થી ૫૫, પ્રવચન - ૧૩૩

ઁગતવેણ્ણાણી જં કમ્મં ખવદિ ભવહિ બહુઈંહિં।

તં ણાણી તિહિ ગુત્તો ખવેઈ અંતોમુહુત્તેણ।।૫૩।।

‘અર્થ :- અજ્ઞાની...’ આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ છે ઁવું જ્યાં ભાન નથી, ઁવો જીવ તીવ્ર તપ-આકરા તપ કરે. છ-છ મલિનાના અપવાસ કરે. ‘તીવ્ર તપ કે દ્વારા બહુત ભવોં મેં...’ ઘણાં ભવો. ‘જિતને કર્મોં કા ક્ષય કરતા હૈ,...’ અઘાતિ-અશુભ ઁટલું ટળે છેને? શુભભાવમાં અજ્ઞાનીને અશુભ કર્મ કેટલુંક અઘાતિ આદિ ટળે. પાપકર્મ. અજ્ઞાનમાં શુભભાવથી .. પાપકર્મ ખપે, ટળે. ‘ઉતને કર્મોં કા જ્ઞાની મુનિ...’ ઁ તો સાધારણ દષ્ટાંત આખ્યો છે. ઁ આત્માના આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપમાં જેની દષ્ટિ છે ઁવો જ્ઞાની મુનિ... મુનિની પ્રધાનતાથી વાત કરી છે. ‘તીન ગુપ્તિ સહિત...’ શુભાશુભ વિકલ્પને પણ જેણે છોડ્યા છે અને આત્મામાં નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં આવ્યો છે. ઁ ‘અંતર્મુલૂર્તમેં હી ક્ષય કર દેતા હૈ.’ આનો અર્થ ઁવો લગાવે છે કેટલાક (કે) અજ્ઞાની છે ઁ તો ઁને જ્ઞાન વિશેષ નથી. ઁ અજ્ઞાની લેવો છે અલીયા ઁમ કલે છે.

મુમુક્ષુ :- .. મિથ્યાદષ્ટિ.

ઉત્તર :- મિથ્યાદષ્ટિ અલી નથી લેવો ઁમ કલે રતનચંદજી. ઁમ કે આમાં કર્મ ખપાવે છેને થોડા પણ? માણસને...

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ઁ તો અશુભ કર્મ અઘાતિ અને કાંઈક શુભભાવ હોય તો ઘાતિનો રસ પણ

ઓછો પડે.

મુમુક્ષુ :— અકામ નિર્જરા થાય.

ઉત્તર :— આ અપેક્ષાએ કહ્યું છે એટલા દ્વારા. શુભભાવમાં, શુદ્ધતાનું તો ભાન નથી, એ શુભભાવમાં અઘાતિ કર્મ પણ કાંઈક રસ, સ્થિતિ ઘટે અને ઘાતિનો કોઈ ભાવ મિથ્યાત્વસહિત ... પણ થોડો કાંઈક રસ ઘટે, પણ અભાવ ન કરી શકે. એ અહીં અજ્ઞાની લેવો છે. કહે છે કે, ખપાવે છેને. એની સાથે આ ખપાવે છે એમ મેળ કર્યો છેને. માટે જ્ઞાની છે જઘન્ય જ્ઞાની નીચે દરજ્જાવાળો, એમ કહે છે. એમ નથી. પાઠમાં છેને 'તેણ દુ અણ્ણાણી' એ 'અણ્ણાણી'નો અર્થ એવો કરે છે કે વિશેષ જ્ઞાન નહિ, મંદ જ્ઞાન. બીજે ઠેકાણે થાય, આ ઠેકાણે નહિ. અજ્ઞાની જીવ... બીજે ઠેકાણે મંદ જ્ઞાનીને અજ્ઞાન થાય. બારમે ગુણસ્થાને અજ્ઞાન છે. બારમે અજ્ઞાન કહ્યું છે એ શું છે? જ્ઞાનનો અભાવ છે. વિપરીત જ્ઞાન જુદું અને અલ્પ જ્ઞાન જુદું. એ બેમાં ફેર મોટો. આહાહા..!

અહીં તો મેળવવું છે ફક્ત. જ્યાં ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન વસ્તુ જે છે કર્મ અને કર્મના ભાવરહિતની એવી જેની દૃષ્ટિ થઈ નથી તો એની દૃષ્ટિ રાગ ઉપર જ પડી છે અને એ રાગની ક્રિયામાં મંદ રાગ પણ કરે, સંધારા બબ્બે મહિનાના કરે. સંધારા સમજાય છે? છેવટે મરણ. પણ એ અંદર વસ્તુસ્થિતિની ખબર નથી એથી એને કર્મનો અંશે પણ અભાવ ન થાય. પરમાર્થે. પણ ઓલો શુભભાવ છે એને લઈને અકામ અશુભ ઘટે છે એટલી અપેક્ષા લીધી છે. જ્ઞાનીને.. આ તો જ્ઞાની તો પુણ્ય અને પાપ બેયને ખપાવે એમ વાત લેવી છે. ઓલાને એકલું પાપ ઘટે જરી એટલી અપેક્ષા લેવી છે. આહાહા..! એને પણ મિથ્યાત્વ છેને. એને પણ છે જેને શુભભાવ છે તો મિથ્યાત્વનો રસ મંદ હોય. અભાવિને હોય છે. રસ મંદ હોય, પણ અભાવ ન હોય. સમજાણું કાંઈ? મિથ્યાદૃષ્ટિને પણ શુભભાવથી મિથ્યાત્વ અને અનંતાનુબંધીનો રસ કાંઈક મંદ હો, પણ એ કંઈ ચીજ નથી. આહાહા..!

'ઉત્તને કર્મો કા...' એમ શબ્દ પડ્યો છેને? 'તં ણાણી તિહિ ગુત્તો' મુનિ ત્રીન ગુમિ સહિત જેણે મન, વચન અને કાયાના વિકલ્પો દૂર કર્યા છે. કેમકે જેને આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ, અબંધસ્વરૂપ દૃષ્ટિમાં, જ્ઞાનમાં આવ્યું છે એથી અંદરમાં ધ્યાનમાં જાય ત્યારે અંતર્મુર્તમાં આમ ક્ષય કરી દે. કહો, સમજાણું કાંઈ? ભરત ચક્રવર્તી લ્યો! ૯૩ લાખ પૂર્વ સુધી સંસારના... ૬ લાખ પૂર્વ તો ચક્રવર્તીપદમાં રહ્યા. સમ્યજ્ઞિ. ૬ લાખ પૂર્વ. એક પૂર્વમાં ૭૦ લાખ કરોડ, ૫૬ હજાર કરોડ વર્ષ જાય. એવા એવા ૬ લાખ પૂર્વ તો ચક્રવર્તી પદે રહ્યા. એને જે કર્મ અલ્પ બંધાણું હતું એ અંતર્મુર્તમાં ધ્યાનમાં એ બધું ખપાવી દીધું. ચારિત્રમોહ .. હતો. ... એ આમ અંતરમાં જ્યાં ગયા આહાહા..! ત્યાં એ એટલા જ કાળમાં ચારિત્રમોહનું

બંધન અંતર્મૂર્તમાં છૂટી ગયું. સમજાણું કાંઈ?

ચૈતન્યના વસ્તુના સ્વભાવના અવલંબે જે કામ થાય એ શુભરાગના અવલંબનમાં એ કામ થઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? છતાં અહીંયાં જરી ઉપમામાં એમ કહ્યું, એ ખપાવે એટલું અંતર્મૂર્તમાં ખપે એટલો જરી... નહિતર તો ખરેખર એની સાથે કાંઈ મેળ છે નહિ. પણ જરી આનું માહાત્મ્ય બતાવવા... એનું થોડું પાપ ખપે છે પાપ (અને) આને તો અંતર્મૂર્તમાં પુણ્ય અને પાપ બધાને બાળીને રાખ કરી નાખે. સમજાણું કાંઈ?

‘જો જ્ઞાન કા સામર્થ્ય હૈ...’ હવે ભાવાર્થ પોતે કરે છે જયચંદ્ર પંડિત. જે જ્ઞાન સ્વભાવ ચૈતન્યસ્વભાવ, પુણ્ય અને પાપના રાગ વિકલ્પ રહિત એવું જે આત્માનું જ્ઞાન, આત્મદ્રવ્યનું ભાન એનું જે સામર્થ્ય છે, ‘વહ તીવ્ર તપ કા સામર્થ્ય નહીં હૈ,...’ એટલું બતાવવું છે. છ-છ મહિનાના અપવાસ કરે, શાસ્ત્ર સ્વાધ્યાય કરે તોપણ એ જ્ઞાનના સામર્થ્ય પાસે એ સામર્થ્ય છે નહિ. ‘ક્યોંકિ એસા હૈ કિ અજ્ઞાની અનેક કષ્ટોં કો સહકર...’ આહાહા..! ‘તીવ્ર તપકો કરતા હુઆ કરોડોં ભવોં મેં જિતને કર્મોં કા ક્ષય કરતા હૈ...’ કરોડો-કરોડો લઈ લેવું. ટીકામાં તો ઘણું લીધું છે. ઘણા કરોડો એમને એમ આગળ વધારી દેવા. ટીકા નથી આની. જયચંદ્ર પંડિત. ... શત કોટી ભવે, સહસ્ર કોટી ભવે, લાખ કોટી ભવે, કોટાકોટી ભવે. કરોડા કરોડ ભવે. એ તો એક એમ કે કરોડ શું અનંતકાળમાં ન ખપે. અનંત કાળમાં જે કાંઈ અશુભ કર્મ ઘટે, અશુભ કર્મ એ જ્ઞાની શુભાશુભ પરિણામને અંતર્મૂર્તમાં ખપાવી નાખે. બસ આટલું. સિદ્ધાંત આમ કહેવો છે. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન જ્ઞાનસ્વભાવનું સામર્થ્ય એટલું છે કે જે એની દષ્ટિ થઈ અને પછી ધ્યાનમાં જાય એને ધ્યાન સાચું હોયને. અજ્ઞાની કોડાકોડી ભવોમાં જે કર્મ અશુભ પાપ ન ખપાવે અથવા અશુભભાવ જરી પાપ ખપાવે. ખપાવવાનું લેવું છેને? ખપાવવાનું લેવું છેને? એ આ અંતર્મૂર્તમાં આનંદસ્વરૂપ ભગવાન જેને ધ્યાનમાં લઈ ધ્યેય બનાવી, દષ્ટિ ઉઘડી છે એટલે ધ્યેય તો થઈ ગયું છે ... આહાહા..! એ અંતર્મૂર્તમાં ખપાવે. કેટલા કર્યા છે, કોડાકોડી ભવ દ્વારા.

‘ક્યોંકિ એસા હૈ કિ અજ્ઞાની અનેક કષ્ટોં કો સહકર...’ કરોડો ભવમાં પણ કર્મોનો ક્ષય કરે છે તે. ‘જિતને કર્મોં કા ક્ષય કરતા હૈ વહ...’ એમ. એ તો અપેક્ષાએ વાત છે. ‘આત્મભાવના સહિત...’ ભગવાન ‘આત્મ ભાવના ભાવતા’ આવે છેને? શ્રીમદ્માં આવે છે. ‘આતમ ભાવના ભાવતા જીવ લહે કેવળજ્ઞાન રે.’ એ આત્મભાવના એટલે શું? આહાહા..! જેને આત્મા દષ્ટિમાં, જ્ઞાનમાં જ્ઞેય તરીકે, શ્રદ્ધા તરીકે, જ્ઞાન તરીકે ભાસ્યો છે. એવો આત્મા એ આત્માની ભાવના કરતા અંતર્મૂર્તમાં કર્મ ખપાવીને કેવળજ્ઞાનને પામે. સમજાય

છે કાંઈ?

‘વહ આત્મભાવના સહિત જ્ઞાની મુનિ ઉતને કર્મો કા અંતર્મુહૂર્ત મેં ક્ષય કર દેતા હૈ, યહ જ્ઞાન કા સામર્થ્ય હૈ.’ એ પ્રમાણ આપ્યું છે એ તો સાધારણ છે. ઓલું તો પાપ કર્મ ખપાવે અને આ તો બધું ખપાવે. બેય. આહાહા..! કેમકે આત્મદ્રવ્યમાં પુણ્ય અને પાપના વિકલ્પ તો છે નહિ. એવી આત્મદૃષ્ટિવંત આત્માની ભાવના કરતાં પુણ્ય અને પાપના બેય ભાવને ખપાવે છે. ‘વહ જ્ઞાન કા સામર્થ્ય હૈ.’ એ આત્માના સ્વભાવનું સામર્થ્ય છે. આહાહા..!

‘આગે કહતે હૈં કિ જો ઈષ્ટ વસ્તુ કે સંબંધ સે...’ શું કહે છે હવે? કે કોઈ વસ્તુ જ્ઞેય જે પર છે એમાં પ્રિયકર ઈષ્ટનો સંયોગ થતાં ‘પરદ્રવ્ય મેં રાગદ્વેષ કરતા હૈ...’ એ સંયોગ થતાં સંબંધમાં ઈષ્ટ માનીને રાગ કરે, અનિષ્ટ માનીને દ્વેષ કરે ‘વહ ઉસ ભાવ સે અજ્ઞાની હોતા હૈ,...’ પરવસ્તુમાં ઈષ્ટતા અને અનિષ્ટતા એ માન્યતા જ મિથ્યાત્વની છે. સમજાય છે? ‘જ્ઞાની ઈસસે ઉલટા હૈ :-’ ૫૪.

સુહજોણ સુભાવં પરદવ્વે કુણઙ રાગદો સાહૂ

સો તેણ દુ અણ્ણાણી ણાણી ઇત્તો દુ વિવરીઓ||૫૪||

‘અર્થ :- શુભયોગ અર્થાત્ અપને ઈષ્ટ વસ્તુ કે સંબંધ...’ એમ. અનુકૂળનો આમ સંબંધ મિલાપ થતાં ‘પરદ્રવ્ય મેં સુભાવ અર્થાત્ પ્રીતિભાવ...’ સુભાવ એટલે પ્રીતિ એનો અર્થ લેવો છે. અહીં તો એ સિદ્ધ કરવું છે... મોક્ષનો માર્ગ છેને? કે પરવસ્તુનો સંબંધ થતાં ઈષ્ટ-અનિષ્ટની કલ્પનાથી જે રાગદ્વેષ કરે છે એ અજ્ઞાની છે. સમજાણું કાંઈ? કારણ કે જ્ઞેય પરવસ્તુ છે એનો તો આત્મા જ્ઞાતા છે. એ જ્ઞેયમાં આ ઈષ્ટ અને અનિષ્ટ એવા ભાગ છે જ નહિ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ભક્તિ કરે રાગ. હા એ છે. ખ્યાલ છે મગજમાં. એ અસ્થિરતાનો રાગ છે. એને ઈષ્ટ છે આ, પ્રિયકર છે એમ માનીને રાગ નથી એને. વ્યવહારે ઈષ્ટ છે એમ માનીને કર્યું. ઈષ્ટદેવ કહેવાય છેને? પરમાર્થે ઈષ્ટ એ નથી. રાત્રે આવ્યું હતું પરમાં. ‘દેવગુરુમ્મિ ચ ભક્તો સાહમ્મિયસંજદેસુ’ એ ધર્મ રાગ આવે છે. એ આવશે ખુલાસો આમાં. ચારિત્રમોહના ઉદયવશ જેને ધર્મરાગ આવે ખરો. પણ એને રોગ સમાન જાણો. અને અજ્ઞાની એને અનુકૂળ ચીજ છે માટે રાગ આવ્યો, માટે ઠીક છે એમ એ માને છે. ત્યાં શ્રદ્ધામાં ફેર છે. સમજાણું કાંઈ? પાઠમાં શબ્દ એવો છેને? ‘સુહજોણ’ પદાર્થનું મિલાન થતાં. મળવું આમ સંબંધ થવો. એમાં ‘પરદવ્વે સુભાવં’ પરદ્રવ્ય પ્રત્યે સુભાવ એટલે પ્રીતિ કરે છે એ રાગને કરે છે. એ

સાધુ અજ્ઞાની છે. આહાહા..! ફેરમાં ક્યો ફેર ક્યાં પડે છે? કે પરના સંયોગ થતાં એને પ્રીતિ ઊપજે છે કે આ ઠીક છે એવી પ્રીતિ ઊપજે છે તે પ્રીતિને અહીંયા રાગ કહે છે, એને અજ્ઞાન કહે છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

આમ તો પંચપરમેષ્ટી ઈષ્ટદેવ છે. પણ એ ઈષ્ટતા ચારિત્રમોહના મંદપણાનો ઉદય છે એને લઈને એ .. છે. પણ એ ઈષ્ટ છે, એ દ્રવ્ય ઠીક છે માટે મને રાગ થાય છે એમ નહિ. એ ઈષ્ટ દ્રવ્ય છે માટે મને રાગ થાય છે એમ નહિ. એ ઈષ્ટના પ્રેમમાં મને ઈષ્ટ વસ્તુ સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર છે એનો એને પ્રેમ અને વિનયનો ભાવ આવે છે એ પોતાની કમજોરીને લઈને. એને ઈષ્ટ માનીને આવે છે એમ છે નહિ. ભારે ફેર!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ પ્રશસ્ત છે, એ તો માન્યું છે એ પ્રશસ્ત. પ્રશસ્ત છે નહિ ખરેખર. પરપદાર્થ પ્રશસ્ત છે જ નહિ. પણ શુભરાગ છે માટે પ્રશસ્ત કહેવામાં આવે છે. પણ છતાં એ રાગ ધર્માનુરાગ છે. પણ એ પદાર્થને જ ઈષ્ટ માનીને સંબંધ થતાં, મિલાપ થતાં પ્રીતિનો ભાવ અંદર ઉદ્ભવે તો એ તો પરદ્રવ્ય પ્રત્યેના પ્રેમથી રાગ ઉદ્ભવે છે. એ તો મિથ્યાત્વભાવ છે. બહુ ફેર છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ પછી આવશે. અહીં તો હજી ઈષ્ટ કરે છે કોણ રાગ? એ વાત.

શુભયોગ એટલે ઈષ્ટ વસ્તુનો મિલાપ. એની વ્યાખ્યા આટલી કરી. ‘સુહજોણ’ છેને? શુભનો યોગ થવો, મેળાપ થવો. એમાં પરદ્રવ્ય... પરદ્રવ્યનો મેળાપ થયો છેને? એમાં ‘સુભાવં પરદવ્વે કુણઈ’ રાગથી પ્રીતિ કરે છે કે આ ઠીક છે એ માટે મને રાગ આવ્યો છે. એ મિથ્યાત્વભાવ છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? આગળ તો લેશે એ. મોક્ષનો ઈચ્છા થાય રાગ કરે એ પરદ્રવ્યમાં રાગ છે એ મિથ્યાત્વ છે. મોક્ષનો રાગ કરું તો મને લાભ થશે એ પણ મિથ્યાત્વભાવ છે. એ પછીની ગાથા છે ૫૫. આ તો ૫૪ ચાલે છેને? મોક્ષપ્રાભુત છેને.

અહીંયાં તો પરદ્રવ્યના લક્ષે. ‘પરદવ્વાદો દુગ્ગઈ’ આવ્યું હતુંને આપણે? ૧૬મી ગાથામાં. ‘પરદવ્વાદો દુગ્ગઈ’ જેટલા પરદ્રવ્યનું લક્ષ થાય ત્યાં ચૈતન્યની પરિણતિ પોતાની નથી થતી, દુર્ગતિ છે. ચૈતન્યનો વિભાવ પરિણામ દુર્ગતિ છે. ‘પરદવ્વાદો દુગ્ગઈ સદવ્વા દો હુ સુગ્ગઈ હોઈ’ ૧૬મી ગાથામાં આવ્યું હતું. જુઓ ૧૩-૧૪... પહેલી ગાથા બાકી રહી ગઈ. ભાવપાહુડ બાકી છે. સમજાણું કાંઈ? એ ‘સુહજોણ’ એનો અર્થ શુભયોગ નહિ, શુભનો મેળાપ, ઈષ્ટ વસ્તુનો સંબંધ. એમાં ‘પરદવ્વે’ પરદ્રવ્યનો છેને રાગ? ‘સુભાવં’ સુભાવ એટલે પ્રીતિ થાય

છે એને. એવો જે રાગ કરે છે 'સો તેણ દુ અણ્ણાણી' તેથી તે અજ્ઞાની છે. આહાહા..!

'વહ પ્રગટ રાગદ્રેષ હૈ, ઈષ્ટ મેં રાગ હુઆ તબ અનિષ્ટ વસ્તુ મેં દ્રેષભાવ હોતા હી હૈ,...' ઈષ્ટ વસ્તુને કારણે રાગ થયો તો અનિષ્ટ વસ્તુને કારણે ત્યાં દ્રેષ થયા વિના રહેશે જ નહિ. આહાહા..! એ તો રાગ-દ્રેષ કરવાનો અભિપ્રાય થયો. મોક્ષ અધિકાર છેને. પરદ્રવ્ય પ્રત્યેના વલણનો રાગ અસ્થિરતાનો હોય તો ધર્માનુરાગ છે અને એ ઈષ્ટ માનીને આ બહુ મને લાભદાયક છે એમ માનીને થાય એ અજ્ઞાનભાવ છે. બેમાં આટલો ફેર છે. સમજાણું કાંઈ? 'અનિષ્ટ વસ્તુ મેં દ્રેષભાવ હોતા હી હૈ, ઈસપ્રકાર જો રાગ-દ્રેષ...' એ પ્રકારે 'જો રાગદ્રેષ કરતા હૈ...' ઈષ્ટતા જાણીને રાગ કરે, અનિષ્ટ માનીને દ્રેષ કરે. ઈષ્ટ-અનિષ્ટ વસ્તુ નથી, એ તો જ્ઞેય છે. આહાહા..!

'ઈસપ્રકાર જો રાગદ્રેષ કરતા હૈ વહ ઉસ કારણ સે રાગી-દ્રેષી અજ્ઞાની હૈ...' દેખો! 'ઈસપ્રકાર જો રાગદ્રેષ કરતા હૈ વહ ઉસ કારણ સે...' પરના કારણે રાગ-દ્રેષ માનીને કરે છે એ તો અજ્ઞાની છે. આહાહા..! 'ઔર જો ઈસસે વિપરીત અર્થાત ઉલટા હૈ, પરદ્રવ્ય મેં રાગદ્રેષ નહીં કરતા...' પરદ્રવ્ય પ્રત્યેના વલણનો રાગ-દ્રેષ પોતાની અસ્થિરતાથી થાય, પણ એ પરદ્રવ્ય પ્રત્યે પ્રીતિ-અપ્રીતિ કરીને રાગ-દ્રેષ નથી કરતો તે જ્ઞાની છે. આહાહા..! કેમકે આત્મા તો જ્ઞાનસ્વરૂપી જ્ઞાની છે અને પર ચીજ અરિહંતથી માંડીને દુશ્મન બધા કહો એ બધા જ્ઞેય છે. તો જ્ઞેયમાં આ પ્રતિકૂળ અને આ અનુકૂળ એવું વસ્તુમાં નથી કાંઈ. એ જ્ઞાનમાં ઈષ્ટના સંયોગના સંબંધકાળમાં ઈષ્ટ છે માટે હું પ્રીતિ કરું છું રાગ સુભાવ શબ્દ લીધો છેને, સુભાવ એટલે રાગ ત્યાં, એમ જ્યારે અનુકૂળના સંયોગના મિલાપકાળમાં જ્યારે પ્રીતિ થાય છે તેને કારણે ત્યારે અનિષ્ટના સંયોગમાં એને કારણે એને દ્રેષ થશે જ. આહાહા..! 'ઔર જો ઈસસે વિપરીત અર્થાત્ ઉલટા હૈ, પરદ્રવ્ય મેં રાગદ્રેષ નહીં કરતા હૈ વહ જ્ઞાની હૈ.' લ્યો!

'ભાવાર્થ :- જ્ઞાની સમ્યજ્ઞિ મુનિ કે પરદ્રવ્ય મેં રાગ-દ્રેષ નહીં હૈ.' આહાહા..! કેવળીને દેખીને પણ જ્ઞાનીને રાગ થાય એમ નથી એમ કહે છે. પરપદાર્થને દેખીને રાગ થાય એમ નથી, એમ પરપદાર્થ અનિષ્ટને દેખીને દ્રેષ થાય એવું વસ્તુનું સ્વરૂપ નથી. આહાહા..! વીતરાગમાર્ગ તો જુઓ! 'ક્યોંકિ રાગ ઉસકો કહતે હૈં કિ જો પરદ્રવ્ય કો સર્વથા ઈષ્ટ માનકર રાગ કરતા હૈ,...' સર્વથા ઈષ્ટ શબ્દ મૂક્યો. વ્યવહારે દેવ-ગુરુ ઈષ્ટ છે એમ જાણીને રાગ થાય છે એ પોતાની નબળાઈને લઈને થાય છે. એ પદાર્થ ઈષ્ટ છે માટે થાય છે એમ નથી. ત્યાં લીધું છે પંચાસ્તિકાયમાં, પ્રશસ્ત પદાર્થ. એ આ રાગના લક્ષમાં જાય છેને એને પ્રશસ્ત કહેવાય. બાકી પદાર્થ તો છે ઈ છે. વ્યવહારથી કહેવાય. તેથી અહીંયાં

શબ્દ વાપર્યો છેને? ‘પરદ્રવ્ય કો સર્વથા ઈષ્ટ માનકર...’ આહાહા..! ‘રાગ કરતા હૈ, વૈસે અનિષ્ટ માનકર...’ જોયું! અનિષ્ટ માનકર એમ છેને? ‘વૈસે અનિષ્ટ માનકર દ્રેષ કરતા હૈ, પરંતુ સમ્યજ્ઞાની પરદ્રવ્ય મેં ઈષ્ટ અનિષ્ટ કી કલ્પના હી નહીં કરતા હૈ...’ પરવસ્તુ ઈષ્ટ-અનિષ્ટ છે એવી કલ્પના જ જ્ઞાનીને હોતી નથી. કેમકે એ તો પરવસ્તુ સળંગ બધી જ્ઞેય છે. સળંગ. દુઃસ્મન હો કે કેવળી હો, જ્ઞેય તરીકે છે. એકધારાવાહી જ્ઞેય તરીકે છે. એ અજ્ઞાની એને તોડી નાખે છે. ઈષ્ટ આવે તો રાગ અને અનિષ્ટ હોય તો દ્રેષ. એ ખંડ કરી નાખે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ કાંઈ .. નહિ. પોતાના ધર્માનુરાગને કારણે. ધર્મનો પ્રેમ થાય છે રાગ ધર્મનો એટલું. એને ઈષ્ટ માનીને નહિ. રાગને ઈષ્ટ માનીને નહિ. થોડું એવું અટપટું છે. જુઓને અહીં કહેશે, ઈ ખુલાસો પોતે કરશે.

‘પરંતુ સમ્યજ્ઞાની પરદ્રવ્ય મેં ઈષ્ટ અનિષ્ટકી કલ્પના હી નહીં કરતા હૈ તબ રાગ-દ્રેષ કેસે હો?’ પરને ઈષ્ટ-અનિષ્ટ માનીને રાગ-દ્રેષ કરતો નથી માટે એને રાગ-દ્રેષ કેમ થાય? એમ કહે છે. આ ઈષ્ટ છે માટે મને રાગ થાય છે, આ અનિષ્ટ છે (માટે મને દ્રેષ થાય છે) એમ છે જ નહિ. એવી કલ્પના જ નથી. બધી વસ્તુ જ્ઞેય છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એણે કરી નથી. એ પૂજાનો ભાવ પોતાને આવે છે ધર્માનુરાગ. એને દેખીને નહિ, એનાથી નહિ. ... છેને એમાં. આહાહા..!

‘તબ રાગ-દ્રેષ કેસે હો?’ હવે આવ્યું જુઓ! ‘ચારિત્રમોહ કે ઉદયવશ હોને સે કુછ ધર્મરાગ હોતા હૈ,...’ ઈષ્ટ-અનિષ્ટ વસ્તુ માનીને નહિ પણ અંદરમાં ચારિત્રમોહનો ઉદય છે જરી. ઉદય એટલે પ્રગટ પરિણામે છે એમાં. ‘હોને સે કુછ ધર્મરાગ હોતા હૈ,...’ ધર્મનો પ્રેમ હોય છે એ જાતનો. ‘ઉસકો ભી રોગ જાનતા હૈ,...’ ઓલો ઈષ્ટ દેખીને રાગ કરે છે અને ઠીક માને છે. આહાહા..! ‘કુછ ધર્મરાગ હોતા હૈ,...’ છે કે નહિ રાગ? જ્ઞાનીને રાગ છે કે નહિ? મુનિને પણ રાગ હોય.

મુમુક્ષુ :- પરપદાર્થને કારણે નહિ.

ઉત્તર :- પરપદાર્થને કારણે નહિ, પોતાની નબળાઈને કારણે. મોટો ફેર છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- શુભ રાગ તો...

ઉત્તર :- એ જ વાત છે કે રાગ છે એ દુઃખ છે, રોગ છે. રાગ છે એ જ પોતે આકુળતા છે, દુઃખ છે. શાંતિ-આનંદ સ્વરૂપમાં એ રોગ છે. ઠીક છે એ આકરું લાગ્યુંને એમાં.

મોટો ખળભળાટ થઈ ગયો. ... અત્યારે પંથ પડી ગયો મોટો. આહાહા..!

કષાય છે. તો કષાય છે એ તો અગ્નિ છે. પ્રતિકૂળતા કોઈ એવી હોય છે ત્યારે અનુભવમાં નથી એને આવતું? ઝણઝણાટ બળે અંદરમાં અંદરમાં. અહીં બળે. છે? આ તો કષાય આવે ત્યારે બળે એમ દેખે એમ કહેવું છે. મંદ હોય તો પણ બળે. આમ અંદરમાં ધાર્યા પ્રમાણે ન કાંઈ થાય તો અંદર બળે. કષાયભાવ છે. માણસ નથી કહેતા મારું કાળજું બળે છે? આમ થાય, તેમ થાય. પણ એ ધીરેથી જુએ તો ખબર પડેને. સમજાણું કાંઈ? શું થશે? આમ થશે. ... અંદરથી બળે. અગ્નિ દેખાય. એ તો તીવ્ર અશુભ રાગના કાળની વાત કરી. મંદ રાગમાં અગ્નિ તો ત્યારે દેખાય કે જ્યારે શાંતિ જોવે તો.

મુમુક્ષુ :- .. અગ્નિ ન હોય તો કોણ અગ્નિ ...?

ઉત્તર :- રાગ જ અગ્નિને. ‘રાગ દાહ દહે સદા’ ન આવ્યું? ‘રાગ આગ દાહ દહે સદા, તાતૈ સમામૃત સેઈએ.’ આહાહા..! હો, પણ છે તો દુઃખ.

ધર્મીને ‘ચારિત્રમોહ કે ઉદયવશ...’ હો! ઉદય કરાવતું નથી, પણ ઉદયને તાબે થાય છે તેથી ‘કુછ ધર્મરાગ હોતા હૈ,...’ આહાહા..! ‘ઉસકો ભી રોગ જાનતા હૈ, ભલા નહીં સમજતા હૈ...’ આહાહા..! વ્યવહારે કરે છે એમ કહેવાય, ખરેખર કરતો નથી પણ થઈ જાય છે. જ્ઞાનની અપેક્ષાએ પરિણામન છે માટે કર્તા કહેવામાં આવે છે. બેધારી તલવાર છે. દ્રવ્યસ્વભાવની દૃષ્ટિએ જોઈએ તો એ પરિણામન (કાર્ય) જ નથી જીવનું. પણ પર્યાયથી જ્યારે જોવે તો રાગનું પરિણામન છે માટે કર્તા પણ એ છે. આહાહા..! આ વાત. આ લોકોને એ મોટા વાંધા આવ્યા છેને. દિપચંદ્ર શેઠિયાના પક્ષકાર બધાને. જ્ઞાનચંદ્ર ને આ લાલચંદ્ર. વાંધો ... છે. રાગને ભટ્ટી કહે છે એ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. એને એમ કે દુઃખનું વેદન દેખાય છે તો વેદે એ તીવ્ર કષાયવાળો થાય. તને ખબર નથી. દુઃખનું વેદન જ્ઞાની બરાબર જાણે છે. કેમકે એને આનંદના વેદનની સાથે દુઃખનું વેદન છે. આહાહા..! એથી એને દુઃખનું વેદન પર્યયપણે જણાય છે, અજ્ઞાનીને દુઃખ વેદાય છે એની એને ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? કેમકે આત્મા શાંતિ, અકષાયસ્વરૂપ છે એવી દૃષ્ટિ થઈ નથી. એથી શાંતિને અનુભવ્યા વિના અશાંતિ આ છે એવું એની સાથે એને મીઠવણી થતી નથી. આહાહા..! ભારે માર્ગ ભાઈ! એમ કે કષાયની ભટ્ટી લાગે છે તો તીવ્ર કષાય જોઈએ. એમ કહે છે. તીવ્ર કષાયવાળાને જ ભટ્ટી દેખાય, મંદ કષાયવાળાને ન દેખાય એમ કહે છે. અરર..! એમ કહે છે. દલીલ એની મોટી છે. અહીં તો કહે છે કે અકષાય આત્માનું ભાન થયું તેને કષાયનું વેદન દેખાય છે એ આકુળતાનો ભોગવટો કરે છે. પ્રવિણભાઈ! ભારે વાત! આહાહા..!

કહે છે કે ધર્મનુરાગ હોય એને પણ રોગ જાણે છે. રોગ છે એમ વેદે છે. આહાહા..!

ધર્મીને... કહ્યું નહિ ત્રીજા કળશમાં? ત્રીજો કળશ છે. 'કલ્માષિતાયા'. મારા પરિણામમાં નિરંતર કલુષિતતા વર્તે છે. કલુષિતતા, નહિતર મુનિને તો શુભરાગ છે. એને અશુભરાગ તો છે નહિ.

મુમુક્ષુ :- .. મારા અને પરના મોહનો નાશ કરવા માટે.

ઉત્તર :- નાશ કરનારો છે એમ જ કહેને. નાશ કરવા માટે. .. મિથ્યાત્વનો મોહ નથી ત્યાં. 'કલ્માષિતાયા' મારા મોહના નિમિત્તથી, મારામાં કલુષિતતા મારી પરિણામમાં મને છે. આચાર્ય કહે છે છદ્દે ગુણસ્થાને લ્યો! કલુષિત છે, શુભભાવ છે. એ શાસ્ત્ર રચવાનો ભાવ, ટીકા કરવાનો ભાવ એ કલુષિતભાવ છે. આહાહા..! અને કહે છે કે એ ટીકા કરતા એ કલુષિત ભાવના કાળમાં મારી શુદ્ધિ થજો. તે કલુષિતભાવથી નહિ. ટીકા કરતા. પાઠ એવો છે, ટીકા કરતા મારી કલુષિતતાનો નાશ થાઓ. પણ ટીકાના પ્રસંગમાં મારું જોર તો અંદર જ્ઞાયકભાવ ઉપર વર્તે છે એથી ત્યાં અશુદ્ધતા ટળીને શુદ્ધિ થજો. આહાહા..!

શાસ્ત્રના અર્થો પણ જેમ હોય એમ ન કરે અને એને બેસે નહિ ને એટલે જ્યાં ત્યાં.. જુઓ! એને તો ટીકા કરતા શુભભાવ છે, એનાથી પણ એની કલુષિતતા ટળશે. એમ એ કહે છે. લ્યો! પાઠ એમ બોલે, પણ એનો અર્થ સમજવો જોઈએને. ઓલામાં એમ અર્થ કરે છે. 'વન્દે તદ્ગુણલબ્ધયે'.

મોક્ષમાર્ગસ્ય નેતારં મેતારં કર્મભૂતામ્।

જ્ઞાતારં વિશ્વતત્त्वનાં વન્દે તદ્ગુણલબ્ધયે।।

તમારા ગુણની પ્રાપ્તિ માટે વંદન કરું છું. એ વિકલ્પ છે એ ગુણની પ્રાપ્તિ માટે છે. અર્થ કર્યો છે એનો. આવે છેને ભાઈ! આહાહા..! અર્થ એ આવ્યો છે, શ્લોક એ તરફથી, એ બાજુથી (આવ્યું છે) કે જુઓ, આમાં આમ કહ્યું છે. એમની પાસે જે ગુણો છે એ પ્રાપ્તિ માટે હું તમને વંદવાનો વિકલ્પ કરું છું, એ વિકલ્પથી મને તમારા ગુણ મળશે. એવો અર્થ આવ્યો હતો એ બાજુથી. ... એ વિપરીત કર્યું છે. છાપામાં આવ્યું હતું. ઘણાં વર્ષ થયા. 'વન્દે તદ્ગુણલબ્ધયે' તેના ગુણ માટે તમને વંદુ છું. તો પરને વંદવું એ તો વિકલ્પ છે અને તેના ગુણની પ્રાપ્તિ વિકલ્પથી થાય છે એમ કીધું ત્યાં તો. એનો અર્થ? કે મારું લક્ષ તો મારા સ્વરૂપ ઉપર જ છે. તમને વંદન કરું છું એના વિકલ્પ કાળમાં પણ મારો આશ્રય તો દ્રવ્યનો જ છે. સમજાય છે કાંઈ? અને એને આશ્રયે મને ગુણની પ્રાપ્તિ થજો. એમ છે. ઓલા કહે કે બધા અર્થ ફેરવી નાખ્યા, પણ અર્થ એમ છે એનો. હોય એમ જ હોય કે કાંઈ ઊંઘો અર્થ કરે? રાગથી વિકલ્પ માર્ગ છે બંધનો. આહાહા..!

ઓલો લોઢાનો દાખલો આખ્યો છેને? લોઢામાં લોઢું જ્યારે બહુ તપેલું હોય અગ્નિમાંથી

ત્યારે તો ઉપર સાંઠીકડું મૂકો. સાંઠીકડું સમજ્યા? કઠણ કપાસનું આમ મૂકે તો બળે. પણ જ્યારે મંદ અગ્નિ અંદર થઈ જાય મંદ, ત્યારે એ સાંઠીકડું મૂકો તો નહિ બળે. પણ રૂનો પોલ.. રૂ-રૂ રૂનું જરી આમ ... થઈ જશે. લાકડું નહિ બળે, ... નહિ બળે મૂકશો તો. પણ રૂનો પોલ પોલો ... થશે.

એમ કષાયની મંદતાની અંદર અગ્નિ છે એટલી. આહાહા..! મંદ રાગ શાંતિને બાળે છે. તીવ્ર રાગ હોય ત્યારે તો ઘણો બહાર દેખાય એમ કહે છે, પણ મંદ રાગમાં શાંતિ દાઝે છે. આહાહા..! ઓલું દાનમાં નથી કહ્યું? દાન અધિકારમાં કહ્યું છે. દાન કરનારો જીવ અત્યારે પૈસા આદિ મળ્યા છે પુણ્યથી એ પૂર્વે શુભભાવથી ... છે. શુભભાવમાં શાંતિ દાઝી હતી. ઉકડિયાનો દાખલો આપ્યો હતોને? ખુરચન, ખુરચન. ખીચડી, ચોખા ઉપર ઉપર ખાઈ ગયા હોય અને ઓલા ચોટેલાં હોયને અંદર એ ઉખેડીને આપે. ખુરચન કહે છેને? ખુરચન. એ અહીં ઉકડિયા કહે છે આપણે. એ ઉકડિયા જ્યાં નાખે ત્યાં કાગડો એકલો ન ખાય, બધાને બોલાવીને ખાય. એમ કહે છે કે પૂર્વના તારા પુણ્ય બળ્યા હતા, શાંતિ બળી હતી અને તને શુભભાવ થયો હતો, એ શુભભાવના ફળમાં ઘૂળ આદિ તને મળી છે, એકલો ખાઈશ તો કાગડામાંથી જાઈશ. રાગની મંદતા કરજે એમ કહે છે. દાનની. રાખવાનો ભાવ તીવ્ર છે. દાનમાં રાગ મંદતા થઈ એમાં પણ ભાવ મંદ છે. છે તો દાઝ. પૂર્વે દાઝ બળ્યું હતું શાંતિ ત્યારે શુભભાવ (થયો હતો), એનું આ ફળ છે. કહો, રતિભાઈ! સાચું હશે આ?

પાછી ભાષા શું છે? ચારિત્રમોહના ઉદયને વશ થવાથી. ચારિત્રમોહ રાગ કરાવતો નથી. પોતે તાબે થાય છેને. ઈશ્વર (નય) છેને? એની પોતાની યોગ્યતા. ૪૭ નય. ૪૭ નયમાં ઈશ્વરનય છે. ઘાવ માતાની પાસે બાળકને જેમ પરાધીન (થઈને) ઘવરાવે છે, એમ આત્મા પોતાની યોગ્યતાથી પરાધીન થાય છે. આહાહા..! પર એને આધીન કરીને રાગ કરાવે છે એમ નથી. કેટલી સ્પષ્ટતા છે! આ કહે કે કર્મને લઈને રાગ થાય, કર્મને લઈને આ થાય, ઢીંકણાને લઈને... પરદ્રવ્યને લઈને વિકાર થાય જીવમાં. આહાહા..!

અહીં તો કહે છે કે રાગ જો ભલો જાણે તો મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..! રાગ થાય ખરો. ધર્મરાગ, શુભરાગ આસક્તિનો, છતાં એને ભલો નથી સમજતો. ‘તબ અન્ય મેં કેસે રાગ હો?’ ધર્મરાગને ભલો ન જાણે તો બીજાને પ્રીતિ કરીને રાગ થાય એવું ક્યાંથી હોય? એમ કહે છે. આહાહા..! ‘પરદ્રવ્ય સે રાગ-દ્રેષ કરતા હૈ વહ તો અજ્ઞાની હૈ,...’ લ્યો, ખુલાસો આવ્યો. પરદ્રવ્ય છે માટે ઠીક કરીને રાગ કરે, અઠીક કરીને દ્રેષ કરે એ અજ્ઞાની છે. પરદ્રવ્યમાં ઈષ્ટ-અનિષ્ટતા છે ક્યાં? સમજાણું કાંઈ? ‘પરદ્રવ્ય સે...’ આ મોક્ષ અધિકારમાં એ લીધું છેને? ... ‘પરદ્રવ્ય સે રાગ-દ્રેષ કરતા હૈ વહ તો અજ્ઞાની હૈ,...’ આહાહા..!

‘એઠે જ્ઞાનના.’ મોક્ષમાર્ગ છેને?

‘આગે કલતે હેં કિ જેઠે પરદ્રવ્ય મેં રાગભાવ હોતા હે વેઠે મોક્ષ કે નિમિત્ત ભી રાગ હો તો વહ રાગ ભી આસ્રવ કા કારણ હે,...’ આહાહા..! ‘ઉઠે ભી જ્ઞાની નહીં કરતા હે -’

આસવહેદુ ય તહા ભાવં મોક્ષસ્સ કારણં હવદિ।

સો તેણ દુ અણ્ણાણી આદસહાવા દુ વિવરીઓ।।૫૫।।

ઓહોહો..! ‘અર્થ :- જેઠે પરદ્રવ્ય મેં રાગ કો કર્મબંધ કા કારણ પહિલે કહા...’ પરવસ્તુમાં રાગ કર્મબંધનું કારણ છે. ભગવાન આત્મા સ્વભાવ ચૈતન્ય આનંદ એનો આશ્રય કરીને જે નિર્જરા થાય એ પરદ્રવ્યનો આશ્રય કરીને બંધ થાય. આહાહા..! ચૈતન્ય ભગવાન આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો પિંડ પ્રભુ છે, એનું અવલંબન લેતા તો શુદ્ધતા પ્રગટે. પરદ્રવ્યનો અવલંબનનો આશ્રય કરે તો અશુદ્ધતા પ્રગટે અને એ અશુદ્ધતા પ્રગટે તેને સારી જાણે એ અજ્ઞાન છે. સમજાણું કાંઈ? ‘જેઠે પરદ્રવ્ય મેં રાગ કો કર્મબંધ કા કારણ પહિલે કહા વેઠે હી રાગ ભાવ યદિ મોક્ષ કે નિમિત્ત ભી હો તો આસ્રવ કા હી કારણ હે...’ વિકલ્પ ઈચ્છા ઉઠે કે મોક્ષ થાય ને આ થાય તે આસ્રવનું કારણ છે. ગાથા નથી? બોહિ લાભં શું કીધું? ત્યાં એવું આવે છે. કમ્મખઓ.. દુઃખનો ક્ષય થાઓ, કર્મનો ક્ષય થાઓ, સમાધિ મરણ થાઓ એ બોધિલાભ છે. એ આવે છે. એ તો એક ભાવના છે. સમજાય છે? પણ વિકલ્પથી એને એમ કરે કે આ થાય તો આનાથી થાય, આનાથી થાય, વિકલ્પથી મોક્ષ થાય, મોક્ષની તીવ્ર ઈચ્છા વિકલ્પ કરીએ તો મોક્ષ થાય, એ તો અજ્ઞાન છે.

મુમુક્ષુ :- લગની-લગની.

ઉત્તર :- લગની શેની? આત્માની લગની.

મુમુક્ષુ :- .. મોક્ષનો તીવ્ર રાગ હોવો જોઈએને.

ઉત્તર :- ના... ના. મોક્ષ તો પર્યાય છે. પર્યાયનો રાગ કેમ થાય? આત્મા દ્રવ્ય જે જ્ઞાયકમૂર્તિ છે તેની અંદર લગની લાગવી જોઈએ. ત્યારે એને સાધ્યમાં મોક્ષ છે એમ કહેવામાં આવે છે. ધ્યેયમાં દ્રવ્ય છે ત્યારે સાધ્યમાં મોક્ષ છે એમ કહેવામાં આવે છે. ત્યારે સાધ્યસાધક કીધુંને? ઉપાય-ઉપેય ન કહ્યું? ઉપેય મોક્ષ તે સાધ્ય છે, ઉપાય તે કારણ છે. ઓલું દ્રવ્યનું ધ્યેય છે એને. જેને એકલી પર્યાયનું ધ્યેય છે એને તો દ્રવ્યની ખબર નથી. આહાહા..! બહુ ઝીણી વાતું ભાઈ. મોક્ષની પર્યાય પ્રગટ કરવી એ ધ્યેય છે, સાધ્ય છે. પણ એ થાય ક્યાંથી? એ પર્યાય મોક્ષના માર્ગની પર્યાયથી પણ એ ધ્યેય થાતો નથી. અંદરનો દ્રવ્ય સ્વભાવ છે એનો આશ્રય લેતા મોક્ષ થાય છે. આહાહા..!

‘રાગ ભાવ યદિ મોક્ષ કે નિમિત્ત ભી હો તો આશ્રવ કા હી કારણ હૈ,...’ આહાહા..! મોક્ષ અધિકાર છેને મોક્ષપાહુઠ. ‘કર્મ કા બંધ હી કરતા હૈ;...’ કર્મનું બંધન કરે. મોક્ષનો રાગ ઈચ્છા કરે તો બંધન થાય. આહાહા..! ‘ઈસકારણ સે જો મોક્ષ કો પરદ્રવ્ય કી તરહ ઈષ્ટ માનકર...’ એમ. એ ઈષ્ટ છે, પ્રિય ઈષ્ટ છે પર્યાય. આમ તો કહ્યું નથી પ્રવચનસારમાં? અનિષ્ટનો નાશ કર્યો અને ઈષ્ટની પ્રાપ્તિ કરી. ઈષ્ટ એટલે પૂર્ણ પર્યાય નિર્મળની પ્રાપ્તિ કરી, અનિષ્ટનો નાશ કર્યો. એ તો એક વસ્તુનું સ્વરૂપ જણાવ્યું. પણ એને જ ઈષ્ટ માનીને રાગ કરે કે આ ઠીક છે. સમજાણું કાંઈ? એ તો પર્યાયબુદ્ધિ થઈ. આહાહા..! આ તો બધો અટપટો માર્ગ છે, ગીરધરભાઈ! ત્યાં ક્યાંય હતો નહિ. આહાહા..!

‘ઈસકારણ સે જો મોક્ષ કો પરદ્રવ્યકી તરહ ઈષ્ટ માનકર વૈસે હી રાગભાવ કરતા હૈ તો વહ જીવ મુનિ અજ્ઞાની હૈ,...’ જોયું! અજ્ઞાની છે. અહીંયા તો આત્મા ચિદાનંદ ભગવાન જેમાં સિદ્ધની પર્યાયો પણ અનંતી પડી છે અંદર. એ દ્રવ્યને જેણે કબજે લીધું એને મોક્ષ થયા વિના રહેશે જ નહિ. મોક્ષની ઈચ્છા નથી. એમાં બહુ આવે છે ભાઈમાં, દ્રવ્યદષ્ટિપ્રકાશ. અમારે તો મોક્ષ પણ કરવો નથી અને કેવળજ્ઞાન પણ જોઈતું નથી. એ તો થઈ જશે.

મુમુક્ષુ :- માત્ર આનંદ જોઈએ.

ઉત્તર :- આનંદ. દ્રવ્યદષ્ટિપ્રકાશ. પાટણીજી! જોયુંને? એમાંથી આ વાંધા ઉઠ્યા છેને મોટા. જ્ઞાનચંદ્રજીનો કાગળ હતો કે દ્રવ્યદષ્ટિપ્રકાશ નિશ્ચયાભાસ છે એવું બહાર પાડો તો અમે આવીએ. તમારા જ્ઞાનચંદ્રજી. મંડળમાં હતાને? કલકત્તા? દિલ્હી હતા દિલ્હી હોં. પત્ર આવ્યો છે, પત્ર આવ્યો છે. નિશ્ચયાભાસી ઠરાવો. અરે.. તારે શું કામ છે? સત્ય શું છે જોને. એ તો એને દ્રવ્યના ધ્યેયનું બહુ જોર છે એથી એમાં એ .. બધી આવી છે. એને કાંઈ ઉપદેશ કરવો નહોતો, બીજાને સમજાવવું નહોતું. આવી ગયું. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- શુભાશુભભાવથી નુકસાન નથી એમ કહે છે.

ઉત્તર :- એ જુદી વાત છે. એ તો ધ્રુવને નુકસાન નથી એમ કહે છે. ધ્રુવ જે છે એને તો શુભાશુભભાવ હોય તોપણ નુકસાન નથી અને કેવળજ્ઞાન થાય તો ધ્રુવને લાભ નથી. બીજી વાત છે એ તો. સદૃશ્ય ધ્રુવ ચિદ્ધન જે છે એ તો એવું ને એવું છે. ભલે અક્ષરના અનંતમાં ભાગનો ઉઘાડ હોય નિગોદમાં, તો એમાં કાંઈ ધ્રુવને નુકસાન નથી અને કેવળજ્ઞાન થઈ જાય તો ધ્રુવને લાભ થાય એમ નથી. ધ્રુવ તો ધ્રુવ જ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? માણસની દષ્ટિ ફેરે એના અર્થ ફેરેને. ફેર પડે. વાત ઈ છે. મારે તો દ્રવ્ય ઉપરના જોરને લઈને આ બધું આવે છે. પર્યાય ધ્યાન કરે તો કરો એ કોણ બોલે છે?

એ તો પર્યાય જાણો છે. મેં કિસકા ધ્યાન કરું? પર્યાય ધ્યાન કરે તો કરો. એ કોણ પણ જાણો? પર્યાય જાણો છે કે ધ્રુવ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પણ એમાં આવી જ ગઈ અંદર. ૩૨૦માં આવી ગયું નહિ? જીવ બંધ-મોક્ષ કરતો નથી. ઈ કોણ પણ જાણો છે? પર્યાય. જીવ જે છે એ ઊપજતો પણ નથી અને વ્યય થતો નથી. પર્યાયમાં આવતો જ નથી. એ પર્યાયને કરતો જ નથી દ્રવ્ય, પણ કોણ જાણો છે ઈ? જ્ઞાન પર્યાય જાણો છે કે દ્રવ્ય જાણો છે? આહાહા..! એ તો ૩૨૦માં ઘણું આવ્યું છે. ૩૨૦ ગાથા, જયસેનાચાર્યની (ટીકા) આપણે વંચાઈ ગઈ છે. આ તો ભાઈ મધ્યસ્થ જીવ હોય એને સત્ય સમજવું હોય એની વાત છે. કોઈ પક્ષ રાખીને મારી વાત સિદ્ધ થાય આમ શાસ્ત્રથી, એ વસ્તુ નથી આ.

‘ક્યોંકિ વહ આત્મસ્વભાવ સે વિપરીત હૈ,...’ મોક્ષ થાય એમ રાગ કરે એનો અને રાગમાં ઠીક માને તો એ તો આત્મસ્વભાવથી વિપરીત માન્યતા થઈ. આહાહા..! એમ કે આપણે મોક્ષની ઈચ્છા કરીએ તો મોક્ષ જલ્દી આવે, જલ્દી આવે. એમ નથી. ઈચ્છા તો રાગ છે. રાગ કરવાથી મોક્ષ જલ્દી આવે? કે રાગ છોડવાથી આવે? ‘અપને આત્મસ્વભાવ કો નહીં જાના હૈ.’ લ્યો! ભગવાન આત્માનો સ્વભાવ એ રાગથી રહિત છે, તો રાગ કરતા આત્માનો સ્વભાવ પ્રગટ થાય એવું એ સ્વરૂપ છે નહિ. આહાહા..! એનો ભાવાર્થ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

જ્ઞાગણ વદ ૧૪, શુક્રવાર તા. ૨૨-૦૩-૧૯૭૪
ગાથા - ૫૫ થી ૫૭, પ્રવચન - ૧૩૪

૫૫મી ગાથાનો ભાવાર્થ. મોક્ષની પણ ઈચ્છા કરવી એ બંધનું કારણ છે એ વાત સિદ્ધ કરવી છે. ‘મોક્ષ તો સબ કર્મોં સે રહિત અપના હી સ્વભાવ હૈ...’ મોક્ષ એટલે બધા કર્મથી રહિત, એ નાસ્તિ. ‘અપના હી સ્વભાવ હૈ. અપને કો સબ કર્મોં સે રહિત હોના હૈ ઈસલિયે યહ ભી રાગભાવ જ્ઞાની કે નહીં હોતા હૈ,...’ સર્વ કર્મથી

રહિત થઈ એવી ઈચ્છાથી કર્મથી રહિત થશે એવી ઈચ્છા જ્ઞાનીને હોતી નથી. શું કહ્યું સમજાણું? મારો મોક્ષ થાય. ઈચ્છા કરું તો મોક્ષ થાય એવી ઈચ્છા ધર્મીને-જ્ઞાનીને હોતી નથી. ‘યદિ ચારિત્રમોહ કા ઉદયરૂપ રાગ હો...’ વૃત્તિ રાગ ઉઠે. ચારિત્રમોહની પ્રકૃતિના નિમિત્તના વશે ‘ઉસ રાગ કો ભી બંધ કા કારણ જાનકર રોગ કે સમાન છોડના ચાહે તો...’ આહાહા..! એ રાગને રોગ સમાન જાણી, મોક્ષની ઈચ્છાને-રાગને પણ રોગ સમાન જાણી. આહાહા..! ‘બંધ કા કારણ જાનકર રોગ કે સમાન છોડના ચાહે તો વહ જ્ઞાની હૈ હી ઔર ઈસ રાગભાવ કો ભલા સમજકર આપ કરતા હૈ...’ હું મોક્ષની ઈચ્છા કરું તો એનાથી મને કલ્યાણ થશે. મોક્ષની મારી ઈચ્છા છેને? મારી ઈચ્છા ક્યાં બીજાની છે? એમ કહે છે. એમ માનીને રાગ કરે છે એ તો અજ્ઞાની છે. આહાહા..! મોક્ષનો અધિકાર છેને. મોક્ષ તો આત્માનો નિર્મળ પૂર્ણ સ્વભાવ છે. એમાં ઈચ્છા કરે તો મળે એમ છે? અને એ ઈચ્છા કરતા મને મળશે. મોક્ષની ઈચ્છા છેને મારે? એ તો અજ્ઞાનભાવ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- .. એ જુદી વસ્તુ છે. બંધનરહિત થવાની ભાવના એને હોતી જ નથી, એમ. બંધનરહિત થવાનું એને પર્યાયમાં (રાગ) થતો જ નથી એમ વાત છે. ઈચ્છા થાય માટે મોક્ષ થાય અને એને ઈચ્છા નથી માટે મોક્ષ ન થાય એમ નથી. આહાહા..!

અહીં તો વીતરાગી બિંબ પ્રભુ ચૈતન્યસ્વભાવ વીતરાગસ્વરૂપ જ છે. એમાં એની પર્યાયમાં પૂર્ણ વીતરાગતા પ્રગટ થાય, એવી ઈચ્છાથી થાય એમ નથી. આહાહા..! એવી ઈચ્છા પણ બંધનું કારણ છે. જ્ઞાનીને ઈચ્છા હો, પણ એ ઈચ્છાથી મારું કલ્યાણ થશે અને મોક્ષ થશે એમ એ માનતો નથી. આહાહા..! ‘રાગભાવ કો ભલા સમજકર આપ કરતા હૈ તો અજ્ઞાની હૈ.’ પ્રશસ્ત રાગ છેને, એમાં ક્યાં હરકત છે? એમ. મોક્ષને માટે અમે રાગ કરીએ છીએને. એમ જે માને એ રાગને પોતાનો કરવાલાયક અને એનાથી મોક્ષ થશે (એમ માને છે) એ તો અજ્ઞાની છે. આહાહા..! હું કાંઈ સમજતો નથી તમારી ભાષા.

મુમુક્ષુ :- આત્મા મોક્ષસ્વરૂપ જ છે.

ઉત્તર :- મોક્ષસ્વરૂપ ત્રિકાળ છે પણ પર્યાય.. મોક્ષસ્વરૂપ ત્રિકાળ છે, પણ ત્રિકાળમાં એકાગ્ર થાય ત્યારે મોક્ષની પર્યાય પ્રગટ થાયને? ... દ્રવ્યમાં પડી છે એમાં શું થયું? દ્રવ્યમાં મોક્ષ છે એવી પ્રતીતિ થઈ ત્યારે એ મોક્ષની પર્યાય એમાંથી પ્રગટ થાય છે. એમાં પડી છે એમાંથી આવે છે. આહાહા..! મોક્ષ કાંઈ ઈચ્છા કરવાથી થાય છે એમ નથી. આહાહા..!

‘આત્મા કા સ્વભાવ સબ રાગાદિકોં સે રહિત હૈ...’ ભગવાન આત્માનો સ્વભાવ તો એ શુભ રાગાદિથી રહિત છે. ‘ઉસકો ઈસને નહીં જાના,...’ એને આ ઈચ્છા કરું

તો મળશે એમ પ્રાપ્ત કરનારને (લાગે છે). મારો સ્વભાવ જ રાગરહિત વીતરાગ છે. મારો સ્વભાવ વીતરાગસ્વરૂપ છે, એ રાગથી પ્રાપ્ત થાય એમ છે નહિ. આહાહા..! રાગનો વિકલ્પ એ તો દુઃખરૂપ છે. રાગનો વિકલ્પ કે મોક્ષ કરું એ તો દુઃખરૂપ છે. દુઃખની વૃત્તિથી સુખની પ્રાપ્તિ થાય? આ તો અંતરનો માર્ગ વીતરાગનો છે. રાગમાત્ર દુઃખરૂપ છે અને આત્માનો સ્વભાવ સુખરૂપ છે. એ સુખરૂપની પ્રાપ્તિ કરવા માટે દુઃખરૂપ રાગની લાગણીથી પ્રાપ્ત થાય એમ નથી.

‘ઈસપ્રકાર રાગભાવ કો મોક્ષ કા કારણ ઔર અચ્છા સમજકર કરતે હૈં, ઉસકા નિષેધ હૈ.’ રાગ મોક્ષને માટે કરવો એ પણ સારો નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- સંસારની ઈચ્છા કરવા કરતાં મોક્ષની ઈચ્છા...

ઉત્તર :- ના, ના, એ સારો નથી, સારો નથી. ઈચ્છા પોતે આકુળતા અને દુઃખ છે. ‘ક્યા ઈચ્છત ખોવત સબૈ, હૈ ઈચ્છા દુઃખ મૂલ.’ એ માટે તો અહીંયા આ અધિકાર લીધો છે. ઈચ્છામાત્ર દુઃખરૂપ છે, મોક્ષ તો સુખરૂપ છે. એ દુઃખરૂપની ઈચ્છાથી મોક્ષ સુખ પ્રાપ્ત થાય? ‘ઈસપ્રકાર રાગભાવ કો મોક્ષ કા કારણ ઔર અચ્છા સમજકર કરતે હૈં, ઉસકા નિષેધ હૈ.’

હવે ‘આગે કહતે હૈં કિ જો કર્મમાત્ર સે સિદ્ધિ માનતા હૈ ઉસને આત્મસ્વભાવ કો નહીં જાના હૈ વહ અજ્ઞાની હૈ, જિનમત સે પ્રતિકૂલ હૈ -’

જો કમ્મજાદમઇઓ સહાવણાણસ્સ ઁંડદૂસયરો।

સો તેણ દુ અણ્ણાણી જિણસાસણદૂસગો ભણિદો।।૫૬।।

ઓહોહો..! મતિજ્ઞાન આદિ ઈન્દ્રિયજ્ઞાન કર્મના ક્ષયોપશમથી થાય છે. ક્ષયોપશમથી એનો અર્થ? કે ક્ષાયિકભાવ એ નથી, એ સ્વભાવભાવ નથી. ઈન્દ્રિયને તાબે થયેલું એ જ્ઞાન છે. એને અહીંયાં કર્મ કહે છે. એ કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલી મતિ એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

‘અર્થ :- જિસકી બુદ્ધિ કર્મ હી મેં ઉત્પન્ન હોતી હૈ એસા પુરુષ સ્વભાવજ્ઞાન જો કેવલજ્ઞાન...’ કેવળજ્ઞાન એક સમયમેં પરિપૂર્ણ... આવા ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી જ્ઞાન થાય એટલો અને એવડો જ હું છું એમ માનનાર કેવળજ્ઞાન સ્વભાવને તે દૂષણ આપે છે. કહેવું છે એવું કે ઈન્દ્રિયજ્ઞાન ખંડ ખંડ છે એટલો જ હું છું એમ માનનાર અખંડ કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ આત્મા એને એ માનતો નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ‘સ્વભાવજ્ઞાન જો કેવલજ્ઞાન...’ એકલો જ્ઞાન સ્વ-ભાવ, પોતાનો સ્વભાવ જ્ઞાન ખંડ ખંડ ઈન્દ્રિયથી એ સ્વભાવ નહિ. આહાહા..! ‘ઈન્દ્રિયજ્ઞાન ખંડ-ખંડરૂપ હૈ,...’ ભાવઈન્દ્રિય તો એક એક અંશને જાણનારું ખંડ ઈન્દ્રિય છે.

‘અપને-અપને વિષય કો જાનતા હૈ...’ એ તો ખંડજ્ઞાન છે. ‘જો જીવ ઈતના

માત્ર હી જ્ઞાન કો માનતા હૈ,...’ બસ, આમ લેવું છે. ભાવેન્દ્રિયના ખંડજ્ઞાનથી જાણવામાં આવે એટલો જ હું. ‘અપને-અપને વિષય કો જાનતા હૈ જો જીવ ઈતના માત્ર હી જ્ઞાન કો માનતા હૈ,...’ એટલો એ હું. આખું સર્વજ્ઞ સ્વરૂપ છે, સ્વભાવ જેનો સર્વજ્ઞ છે અને એ સર્વજ્ઞસ્વભાવ સર્વજ્ઞસ્વભાવને આશ્રયે પ્રગટ થાય છે. એ મતિજ્ઞાનનો આશ્રય લઈને જે કેવળજ્ઞાનને નિષેધ કરે છે એનું અહીં ખંડન છે. મોક્ષ અધિકાર છેને. કેવળજ્ઞાન એકલો જ્ઞાનમૂર્તિ, ભગવાન આત્મા સર્વજ્ઞસ્વભાવી એને ન માનતા ઈન્દ્રિયજ્ઞાન જેટલો હું છું એમ માને એ કેવળજ્ઞાનને દૂષણ આપે છે અને કેવળજ્ઞાન અખંડને ખંડ ખંડ માને છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એની બુદ્ધિ કર્મમાં જ ઉત્પન્ન થાય છે.

ઉત્તર :- હા. એ કર્મ એટલે કર્મનું નિમિત્ત છેને એમાં? ક્ષયોપશમભાવ. ઈન્દ્રિયજ્ઞાન છેને એ કર્મજ્ઞાન કહેવાય ઈ. એ સ્વભાવજ્ઞાન નથી. પાઠ એ છેને. ‘કમ્મજાદમહો’ એ ઈન્દ્રિયના આધારે કર્મના આશ્રયથી ક્ષયોપશમ થયેલો ઈન્દ્રિયજ્ઞાન એને જ પોતાનું માને છે. એને પૂર્ણ જ્ઞાન સર્વજ્ઞ છે તેની ખબર નથી. તે મિથ્યાદષ્ટિ છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

‘ઐસા માનનેવાલા અજ્ઞાની હૈ, જિનમત કો દૂષણ કરતા હૈ.’ ભાષા દેખો! ‘જિનસાસણદુસગો’ જૈનશાસન એટલે કેવળજ્ઞાનમય વસ્તુ, એકલો જ્ઞાનમય પૂર્ણાનંદ સર્વજ્ઞ સ્વભાવ એને માનવો અને એને અનુભવવું એનું નામ જૈનશાસન. આ તો ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી જ્ઞાન થયું એટલો જ આત્મા એમ માનનારા અખંડ જ્ઞાનને નહિ માનતા, અખંડ જ્ઞાનનો આશ્રય કરતા જે જૈનશાસન ઊભું થાય વીતરાગી નિર્મળ પર્યાય એને એ ખંડ ખંડ કરીને દૂષણ આપે છે. બીજી રીતે કહીએ તો ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી જે જ્ઞાન થયું એટલો જ હું છું એમ માનનારા અખંડ જ્ઞાનનો નિષેધ કરે છે. સમજાણું કાંઈ? ત્યાં મોક્ષની ઈચ્છાનો નિષેધ કર્યો, હવે અહીંયાં ખંડ ખંડ જ્ઞાનનો નિષેધ કરે છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

‘(અપને મેં મહાદોષ ઉત્પન્ન કરતા હૈ.)’ એ તો ઠીક. ‘જિનમત કો દૂષિત કરતા હૈ.’ જિનમત એટલે વીતરાગી પર્યાય. અખંડ કેવળજ્ઞાન પરમાત્મા પોતે એનો આશ્રય કરતાં તો નિર્મળ અખંડ શુદ્ધ સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન પર્યાય પ્રગટ થાય એ ત્રિકાળી અખંડ જ્ઞાનને આશ્રયે થાય છે. એ અખંડ જ્ઞાન નથી માનતા એ જૈનશાસનને માનતો નથી. એ જૈનશાસનને દૂષણ આપે છે. આહાહા..! ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી જ મને જ્ઞાન થશે. એ ખંડ ખંડ ઈન્દ્રિયજ્ઞાન એ જ આત્મા એમ માનનારા અખંડ કેવળજ્ઞાન મૂર્તિ પ્રભુ એને ખંડ ખંડ તરીકે સ્વીકારનાર મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..! અખંડ કેવળજ્ઞાનસ્વરૂપ પ્રભુ એનો આશ્રય કરીને જેણે અખંડના આશ્રય-અવલંબનથી સમ્યક્દર્શન, જ્ઞાન અને શાંતિ થાય એ અખંડને આશ્રયે થાય છે. પાંચ ઈન્દ્રિયના

ખંડ ખંડને આશ્રયે થતું નથી. તો એ ખંડ ખંડને આશ્રયે માનનારા અખંડ જ્ઞાનથી જ ઉત્પન્ન થાય એને દૂષણ આપે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી જ્ઞાન (થાય) તેટલો હું એમ માનનાર અતીન્દ્રિય કેવળજ્ઞાન સ્વભાવ આત્મા અને એને આશ્રયે થતી અતીન્દ્રિય કેવળ સર્વજ્ઞસ્વભાવપર્યાય એને એ દૂષણ આપે છે. આહાહા..! ઈન્દ્રિયજ્ઞાનને આશ્રયે કેવળજ્ઞાન ન થાય એમ કહે છે. ત્રિકાળી અખંડ જ્ઞાનસ્વરૂપ ધ્રુવ એને આશ્રયે કેવળજ્ઞાન થાય. આહાહા..! એમ જે નથી માનતો એ જૈનશાસન એટલે સર્વજ્ઞસ્વભાવી જે આત્મા એનું ભાન થતાં જે પર્યાયમાં વીતરાગતા આવે એને એ માનતો નથી. એ ઈન્દ્રિય જ્ઞાનને માનનારા રાગથી લાભ થાય અને ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી લાભ થાય એમ માનનારા છે, એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..!

૩૧ ગાથામાં આવ્યુંને ઈ? ‘જો ઙ્દિયે જિણિતા’ આ જડ ઈન્દ્રિય, ભાવેન્દ્રિય. એક-એક વિષયને જાણનારી અને ઈન્દ્રિયના વિષયો—સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવાર, રાગ-દ્વેષ, બાયડી, વીતરાગવાણી, વીતરાગ એ બધો ઈન્દ્રિયનો વિષય છે એ તો, એથી ઈન્દ્રિય જ છે. એ ખંડ-ખંડ જ્ઞાન જેટલો માનનારા એ ઈન્દ્રિયજ્ઞાનને જ માને છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ખંડ-ખંડ તો એ કર્મના નિમિત્તની અપેક્ષાએ ક્ષયોપશમભાવ થયો છે, થયો છે પોતાથી ભલે, પણ એમાં કર્મની અપેક્ષા રહી છે અને આત્મસ્વભાવ એવો છે કે જેમાં કર્મની અપેક્ષા ઉઘાડની કે ઉદયની છે જ નહિ. આહાહા..!

ચૈતન્યસૂર્ય જ્ઞાનનું નૂર એકલો જ્ઞાનનો પ્રકાશ અખંડ અભેદ ચૈતન્ય એને આશ્રયે સમ્યજ્ઞાન-જ્ઞાન થઈને કેવળજ્ઞાન થાય. પણ ઈન્દ્રિયજ્ઞાનને આશ્રયે કેવળ થાય એટલે ઈન્દ્રિયજ્ઞાનને જ એ માનનારા છે. સમજાણું કાંઈ? મોક્ષ અધિકાર છેને. એટલે મોક્ષની ઈચ્છાથી પણ મોક્ષ ન થાય, તેમ ખંડ-ખંડ જ્ઞાનથી પણ મોક્ષ ન થાય એમ. આહાહા..! અને જે ખંડ-ખંડ જ્ઞાનથી મોક્ષ માનનારા છે અથવા ખંડ-ખંડ જ્ઞાનથી આત્માના માનનારા એ સર્વજ્ઞસ્વભાવી આત્મા અને એને આશ્રયે થતી વીતરાગી શુદ્ધ ઉપયોગ દશા એને એ દૂષણ આપે છે. કારણ કે ખંડ જ્ઞાનને આશ્રયે શુદ્ધ ઉપયોગ ન થાય. અખંડ જ્ઞાન ધ્રુવ એને આશ્રયે શુદ્ધ ઉપયોગ થાય. માર્ગ એવો ભારે ઝીણો. માણસને અટકે છે કહે છે. એ વિકલ્પમાં અટક્યો, મોક્ષ થશે મને ઈચ્છાથી. અહીં ખંડ જ્ઞાનમાં અટક્યો એમ કહે છે.

ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી જે ક્ષયોપશમભાવ છે એટલો હું એ કર્મને જ માનનારા છે. એ કર્મરહિત આત્માનો સ્વભાવ શુદ્ધ છે અને શુદ્ધ થશે એમ એ માનનારા નથી. ઝીણી વાત છે. આહાહા..! મતિશ્રુત અજ્ઞાન છે એને જ એ માનનારો છે એટલું બસ. એ કેવળજ્ઞાન અંદર સ્વભાવ છે અને કેવળજ્ઞાન પ્રગટશે પર્યાયમાં એ માનતો નથી. ખુલાસો કરશે.

‘ભાવાર્થ :- મીમાંસક મતવાલા કર્મવાદી છે, સર્વજ્ઞ કો નહીં માનતા છે,...’ સર્વજ્ઞસ્વભાવ જીવનો છે અને સર્વજ્ઞપણું પ્રગટ થાય એ તો હોય તો પ્રગટ થાયને? એ લોકો સર્વજ્ઞસ્વભાવને માનતા જ નથી. ‘ઈન્દ્રિય જ્ઞાનમાત્ર હી જ્ઞાન કો જાનતા છે,...’ જુઓ! ઈન્દ્રિયથી જે જ્ઞાન થાય એટલા જ્ઞાનને માનનારા છે. ‘કેવલજ્ઞાન કો નહીં માનતા છે,...’ આહાહા..! મોટો સિદ્ધાંત. અત્યારે આ મોટા ગોટા ઉઠ્યા છેને. કેવલજ્ઞાન વર્તમાન પર્યાયને જાણે અને એનાથી બધું જાણે. બિલકુલ કેવલજ્ઞાનની વ્યાખ્યા જ ... રતનચંદ્રજી લખે છેને. મુખત્યાર. વર્તમાન પર્યાયપૂર્વક ભૂત ભવિષ્યને જાણે એ અખંડ ખંડ જ્ઞાનને આશ્રયે. એ વાત જ જૂઠી છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- શક્તિરૂપ માને છે.

ઉત્તર :- એ શક્તિરૂપ છે એમ માને. અહીં તો વ્યક્તરૂપ છે એમ જાણે. ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકની જગતની જડ ને ચૈતન્યની પર્યાય આમ પ્રગટ છે. એ વખતે પ્રગટ હતી, અહીં પ્રગટ હતી, અહીં પ્રગટ થશે, અહીં પ્રગટ છે એમ આમ જાણે છે. શક્તિને આશ્રયે ત્રિકાળ જાણે એ તો અનુમાન જ્ઞાન થઈ ગયું, પરોક્ષ જ્ઞાન થયું. આહાહા..! એ અહીં એ કહેવા માગે છે. મીમાંસકનો અર્થ આ પણ (છે કે) જે ખંડ ખંડ જ્ઞાનને માનનારા વર્તમાનની અવસ્થાથી બધાને જાણનારા એ પણ ખંડ જ્ઞાનને જ માનનારા છે. આહાહા..!

‘કેવલજ્ઞાન કો નહીં માનતા છે, ઈસકા યહાં નિષેધ ક્રિયા છે, ક્યોંકિ જિનમત મેં આત્મા કા સ્વભાવ સબકો જાનનેવાલા કેવલજ્ઞાનસ્વરૂપ કહા છે,...’ જુઓ! એનું સ્વરૂપ જ છે. જ્ઞ-સ્વરૂપ, જ્ઞ-સ્વભાવ. જ્ઞ-સ્વ-ભાવ. નિજનો જ્ઞ સ્વભાવ અને એ જ્ઞ છે એ પરિપૂર્ણ છે. એ પરિપૂર્ણ સર્વજ્ઞસ્વભાવી જ આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? ‘કેવલજ્ઞાન કો નહીં માનતા છે,...’ અને ઈન્દ્રિયજ્ઞાનના જ્ઞાનને જ પરિપૂર્ણ માને છે એટલે એવડો જ માને છે. ‘ઈસકા યહાં નિષેધ ક્રિયા છે,...’ ‘પરંતુ વહ કર્મ કે નિમિત્ત સે આચ્છાદિત હોકર...’ જોયું! ‘ઈન્દ્રિયોં કે દ્વારા ક્ષયોપશમ કે નિમિત્ત સે ખંડરૂપ હુઆ,...’ લ્યો! એ ક્ષયોપશમ છે એ તો ખંડરૂપ જ્ઞાન છે. આહાહા..! ૪૯ (ગાથામાં) આવ્યું છેને અવ્યક્તમાં, નહિ? કે ક્ષયોપશમ જ્ઞાન પણ એનો સ્વભાવ નથી. નિમિત્ત તો નહિ, રાગ તો નહિ, પણ ક્ષયોપશમનો અંશ છે એ પણ આત્મસ્વભાવ નહિ.

મુમુક્ષુ :- ... આત્મસ્વભાવ નથી.

ઉત્તર :- નથી. ક્ષયોપશમ છે. આમ જેટલો અંશ ક્ષયોપશમ છે એટલો સ્વભાવ છે એ બીજી વાત છે. એ મોક્ષમાર્ગમાં આવે છે, મોક્ષમાર્ગપ્રકાશકમાં. એ તો એક બંધનું કારણ નથી એટલું જણાવવા. પણ એટલો જ અંશ છે એ વસ્તુ નહિ. આહાહા..! ક્ષયોપશમ એનો

સ્વભાવ જ નથી. એનો સ્વભાવ તો પરિણામિકભાવ ત્રિકાળ એકરૂપ છે. એકલું જ્ઞાનદળ સહજ સ્વભાવ જેને કર્મના ઉદયની અપેક્ષા નથી અને કર્મના અભાવની જેને અપેક્ષા નથી. એવી ચીજ સર્વજ્ઞસ્વરૂપ, જ્ઞાનસ્વરૂપ, પૂર્ણસ્વરૂપ, અખંડસ્વરૂપ એને જે માનતા નથી એ ખંડ ખંડ જ્ઞાનને માનનારા કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલા ભાવને માને છે. સ્વભાવથી ઉત્પન્ન થયેલા સ્વભાવને માનતા નથી. મોટો વાંધો છે ... રતનચંદ્રજીએ. એક જણાએ સારો જવાબ આપ્યો છે. નરેન્દ્ર? ઓલી કોર કોલ્લાપુર. કોલ્લાપુરનો છે કોઈ પંડિત. સારો જવાબ આપ્યો છે. આહાહા..! આમ ભલે જૈન તરીકે ગણે, પણ એને અખંડ જ્ઞાન, એક સમયનું જ્ઞાન ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને પ્રત્યક્ષ જાણે એવી એવી પર્યાયનો અંશ, પર્યાયનો સમૂહ તે સર્વજ્ઞપદ છે. સમજાણું કાંઈ?

એક સમયની સર્વજ્ઞપર્યાય ત્રણ કાળ ત્રણ લોકના દ્રવ્ય-ગુણ-પર્યાયને પ્રત્યક્ષ, એ પર્યાયને જાણતાં પ્રત્યક્ષ જણાઈ જાય છે. આહાહા..! એવો જે અખંડ સ્વભાવ એને ન માનતા ઈન્દ્રિયજ્ઞાન ... માનનારા. આ તો વાંધા ઉઠ્યા છેને. એ બિચારા પહેલા પક્ષમાં આવી ગયા. પાછળથી.. ...

... ભગવાને દીઠું એ પ્રમાણે થાય તો તો સમવાય થઈ ગયું. ભગવાને ભવિ-અભવિ દીઠા છે. ભગવાને ભવ-અભવ નથી દીઠા. ગયા હતા તો ટેકો કરાવવા. પણ બોદો થઈ ગયો. ૧૯૭૨ની વાત છે, ૭૨. ૫૮ વર્ષ થયા. અમારા ગુરુ હતા, ભદ્રિક હતા, વૈરાગી બહુ હતા. સભામાં હજારો માણસમાં ઊંચી નજર ન કરે વ્યાખ્યાનમાં. ભાઈ! ભગવાન આમ કહે છે. એ વયા ગયા. પણ તત્ત્વની કાંઈ વસ્તુની ખબર નહિ. આ પ્રશ્ન ઉઠ્યો ૭૨ના કાગણ સુદ ૧૩ હશે લગભગ. આ પણ ૧૩. અને ચૌદસે ત્યાં ગયા અને પૂનમે પાણિયાર ગયા હતા, તે દિ' અપવાસ કર્યો હતો. એટલે એની વાત છે. આહાહા..! એ પ્રશ્ન એવો ઉઠ્યો હતો. ભગવાને દીઠું (એમ થશે). એ ઘણીવાર કહેતા, ભગવાને દીઠું એમ થાશે, આપણે કાંઈ પુરુષાર્થ કરી શકીએ નહિ.

મુમુક્ષુ :- કેવળજ્ઞાન તો નહિ?

ઉત્તર :- કેવળજ્ઞાન નહિ. કેવળજ્ઞાન તો માન્યું ત્યારે કહેવાય કે એક સમયની સત્તા જગતમાં એવડી મોટી છે, એવી સત્તાનો સ્વીકાર કરે ત્યારે તો એની દ્રવ્ય ઉપર દષ્ટિ જાય, જ્ઞાનમાં એનો સ્વીકાર થઈ જાય. સમજાણું કાંઈ? એવું ચાલે છે. ૪૪ વર્ષની દીક્ષા. હીરાજી મહારાજ તો કેવા! એ ક્યાં ગયા કૂલચંદ્રભાઈ? આ ધીરુભાઈ ને એ બધા બહુ જાણે. એના ગામમાં હીરાજી મહારાજ બહુ રહેતા. બહુ છાપ હીરાજી મહારાજની. ભાઈએ નહિ દીઠા હોય તમે. ૭૧માં ૭૧. રાજકોટ, ૧૯૭૧. ભાઈ ઠાકરશીભાઈએ વિનંતી કરી હતી તે દિ'.

મુમુક્ષુ :- ચોમાસુ રહેવાને વિનંતી કરી હતી.

ઉત્તર :- વિનંતી કરી હતી. પણ આ પોતે બિચારા બહુ ભલા માણસ અને .. ઓલા મૂળચંદ્રજીને ... તકરાર થાય બહુ. પછી એ સમજે કે બાપુ અમે પરદેશમાં ... બહાર ન કહે. આમ બહુ ભલા માણસ. બહુ ભલા માણસ. લૌકિક તરીકે તો એની .. જોયા હતા કે નહિ તમે બાબુભાઈ? નહિ જોયા હોય. હરિચંદભાઈએ જોયા હશે. એણે તો જોયા હોય. આહાહા..! આમ પાટ ઉપર બેઠા હોય તો લોકો સાંભળે ત્યાં ડોલી ઉઠે. એવો વૈરાગ્ય અને શાંત... શાંત... પણ આ વસ્તુની ખબર ન મળે હોં.

આ વાત ઉઠી કે ભગવાને દીઠું તે પ્રમાણે (પુરુષાર્થ થાશે). કીધું, આ વાણી કોના ઘરની? ભગવાને દીઠું અને ભગવાન જેને બેસે જ્ઞાનમાં એને ભવ હોઈ શકે જ નહિ. ૭૨ની વાત છે. ૫૮ વર્ષ પહેલાની. તમારા જન્મ પહેલા. આહાહા..! એટલે હા પાડી રાત્રે. બરાબર છે આ કાનજી કહે છે ઈ. આટલી વાત હીરાજી મહારાજે કબુલી લીધી. પણ બીજે દિ' જ્યાં પાણિયાદ ગયા ત્યાં .. કરી રહ્યા હતા. કપડા તપાસે ને સાંજ સવાર? થઈ રહ્યા પછી બોલ્યા ઈ. એ.. મૂળચંદ્રજી! આ તું કહે છે એમ હોય તો તો પાંચ સમવાય સિદ્ધ થઈ જાય. જે કાળે થવાનું હોય તે થાય. એવું એ પાંચ સમવાય માને નહિ એ લોકો. ભગવાને ભવિ-અભવિ દીઠા છે. ભવ નહિ. ઓય માર્યા, કીધું. આટલા ૪૪ વર્ષની દીક્ષા, હિન્દુસ્તાનનો હીરો કહેવાય. 'હીરા એટલા હીર બાકી સુતરના ફાળકા.' એવું કહેવાતું હોં! એની છાપ બહુ હતી બહુ, બાપુ! હીરા તારું હીર. આહાહા..! મરી ગયા ત્યારે તો આમ લોકો રોવે. છાતી ફાટ રોતા. દસ-દસ લાખના આસામી, છોકરો ૨૦ વર્ષનો મરી જાય એમ રોતા. આ કાંપમાં. ૭૪ના ચૈત્ર વદ આઠમ. મારો હીરો જાય છે. એમ રોવે તે પોકારે હોં! રાયચંદ ગાંધી જેવા ગૃહસ્થ માણસ. જેને ૫૦-૫૦ હજારની ઊપજ તે દિ' હોં! ૭૪ની વાત છે. એવો ગૃહસ્થ. વસ્તુની પણ આ ચીજની ખબર ન મળે. એ બિચારા એમ બોલ્યા હોં!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ના, ના. બાપુ!

ભગવાન આત્મા ભાઈ! સર્વજ્ઞસ્વભાવી છે. એ સર્વજ્ઞની પર્યાય જેને છે જગતમાં. આહાહા..! પછી દીઠું એ થાશે એ પછી. પણ સર્વજ્ઞપર્યાય જગતમાં સત્તા છે એવી જેને જ્ઞાનમાં વાત બેઠી એના ભગવાને ભવ ભાળ્યા નથી. એને ભવ હોય નહિ. મોટો ખળભળાટ થઈ ગયો, મોટો ખળભળાટ. છોડીને વયા ગયા તે દિ'. પાણિયાદ. ૭૨ની વાત છે. ખળભળાટ, ખળભળાટ. આ શું થયું? મારી શંકા તો કરે નહિ લોકો. કારણ કે મેં તો બહુ શાંત... હીરાજી

મહારાજની શંકા થઈ લોકોને. હીરાજી મહારાજને મૂર્તિનું કાંઈક .. લાગે છે કાનજીસ્વામીએ. એ મૂર્તિ ન માનેને. એને ...

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આ તો મારે એમ કહેવું છે કે એવી શૈલી થઈ ગઈ, સ્થૂળ થઈ ગઈ. આહાહા..! ભગવાને ભવિ-અભવિ દીઠા છે. ૪૪ વર્ષની દીકા. ૧૨ વર્ષની ઉંમરે લીધેલી. અને 'હીરા જેવા હીર.' પણ એ મૂળ ચીજની વાત જ નહોતી. ઓહોહો..! જેને કેવળજ્ઞાન એક સમયની મહાસત્તાના સામર્થ્યવાળું એવી જેને સત્તાનો સ્વીકાર થાય... આહાહા..! એ વખતે એવું નહોતું કે દ્રવ્ય ઉપર ઢળી જાય. ભાઈ! એ વખતે એમ નહોતું. એ તો પછી. પણ એ વખતે આટલું કહ્યું કે જેને સર્વજ્ઞ પર્યાયની સત્તા જ્ઞાનમાં બેસે એને ભવ હોઈ શકે નહિ. દ્રવ્ય ઉપર જોરનું ક્યાં હતું ત્યાં?

મુમુક્ષુ :- એ તો ૧૧મી ગાથામાં.

ઉત્તર :- એ ૧૧મી ગાથા. ઓહો..! વાહ! 'મૂદત્યમસ્સિદો ખલુ સમાદિઢ્ઠી હવદિ જીવો' એવી દિગંબર વાણી સંતોની વાણી કેવળીની વાણી છે. આહાહા..! સત્યાર્થ પ્રભુ ત્રિકાળ એનો જેણે આશ્રય લીધો એને સમ્યગ્દર્શન થાય છે. એને કેવળજ્ઞાન આદિ બધાની પર્યાયની પ્રતીત થઈ જાય છે. આહાહા..! અત્યારે આ ઘણાં વાંધા ક્યાં છે. જુઓને આ ક્રમબદ્ધને માટે ભાઈએ લખ્યું છેને. કે જ્યારથી ક્રમબદ્ધ નીકળ્યું... તત્ત્વજ્ઞાન મીમાંસામાં. ફૂલચંદ્રજી. ત્યારથી કેવળજ્ઞાનીને નહિ માનનારાઓ તો ઠીક, પણ માનનારાઓએ પણ શંકા ઉઠાવી છે. જૈનતત્ત્વ મીમાંસામાં છે. આ હોય તો કેવળજ્ઞાન (માને) તો ક્રમબદ્ધ થઈ જાય. એક સમયમાં બધું જાણે આ.. આ.. તો તો પછી સોનગઢનું ક્રમબદ્ધ નક્કી થઈ જાય. હાય.. હાય..! સોનગઢનું છે કે વસ્તુનું છે? ફૂલચંદ્રજીએ કહ્યું હતું હોં પહેલા જ્યારે ગયા હતા ત્યારે. બનારસ. આહાર કરવા જતા ઝવેરીને ત્યાં. નહોતી, પ્રતિમા નહોતી ઝવેરીને ત્યાં? ઊંચી હતી. ચોરાઈ ગઈ અને પછી મળી ગઈ. એ ત્યાં જતાં દર્શન (કરવા) વચમાં આ વાત થઈ. બરાબર છે વાત. ક્રમબદ્ધ ન હોય તો જૈનશાસન જ સિદ્ધ થતું નથી, સર્વજ્ઞપણું સિદ્ધ થતું નથી. તો વૈશેષિક મત થઈ જાય, એમ બોલ્યા હતા વચમાં. ખબર છે? કૈલાસચંદ્રજી હતા, ફૂલચંદ્રજી હતા. આહાહા..! ૨૦૧૩ની વાત છે. ૨૦૧૩ની સાલ. ૧૭ વર્ષ થયા. ભાઈ! એક સમયમાં કેવળજ્ઞાન દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ બધું એક સમયમાં જાણે. આહાહા..! જેનો સ્વભાવ તે શું ન જાણે? એ કેમ ન જાણે? અને પરના અવલંબે જાણે એવો સ્વભાવ હોઈ શકે જ નહિ. આહાહા..! એવું જે કેવળજ્ઞાન નથી માનતા એ ઈન્દ્રિયજ્ઞાનને જ માનનારા કર્મથી ઉત્પન્ન થયેલા જ્ઞાનને માને છે. આહાહા..! એ અહીં કહે છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ.

‘કર્મ કે નિમિત્ત સે આચ્છાદિત હોકર ઈન્દ્રિયોં કે દ્વારા ક્ષયોપશમ કે નિમિત્ત સે ખંડરૂપ હુઆ, ખંડ-ખંડ વિષયોં કો જાનતા હૈ...’ આહાહા..! ‘કર્મોં કા નાશ હોને પર કેવલજ્ઞાન પ્રગટ હોતા હૈ તબ આત્મા સર્વજ્ઞ હોતા હૈ.’

મુમુક્ષુ :- કર્મનો નાશ થાય ત્યારે.

ઉત્તર :- એ તો ભાષા તો એમ જ હોયને. વ્યવહારથી કહેવાય. ભાષા તો એમ જ હોયને. ભાવઘાતિકર્મનો નાશ થાય ત્યારે દ્રવ્યઘાતિકર્મનો નાશ થાય. આવ્યું નથી ૧૬મી ગાથામાં? પ્રવચનસાર. દ્રવ્ય અને ભાવ ઘાતિકર્મ બે પ્રકારના છે. ૧૬મી ગાથા. ભાવઘાતિ તોડી નાખે છે. એ તોડે છે એ કહેવું વ્યવહાર છે. સ્વભાવના અંદરમાં ઉગ્રપણે જ્યાં ઠર્યો ત્યાં ભાવઘાતિપણાનો ઉદય રહેતો નથી, નાશ થઈ જાય છે. તો જડ તો એને કારણે નાશ થાય છે. એ પરમાણુની પર્યાયનો સ્વકાળ જ એવો હતો અકર્મરૂપ પરિણમવાને માટે.

‘તબ આત્મા સર્વજ્ઞ હોતા હૈ ઈસપ્રકાર મીમાંસક મતવાલા નહીં માનતા હૈ,...’ મીમાંસક મતવાળા (એટલે) ઈન્દ્રિયજ્ઞાનથી માનનારા એ પણ નથી માનતા એનો અર્થ, લ્યોને. આહાહા..! બૌદ્ધમત એટલે પર્યાયને એકલી માનનારા. એમ આ વર્તમાનને એકલા માનનારા એ બધા બૌદ્ધમતિ છે. ‘જિનમત સે પ્રતિકૂલ હૈ,...’ ‘જિણસાસણદુસગો’ ભાષા શું કરી છે? કે સર્વજ્ઞસ્વભાવ અને સર્વજ્ઞપર્યાય પ્રગટ થાય એ જૈનશાસન છે. એ જૈનશાસનમાં એ છે, બીજે ક્યાંય છે નહિ. આત્મા સર્વજ્ઞસ્વભાવ અને એ સર્વજ્ઞસ્વભાવ પર્યાયમાં પ્રગટ થાય એ જૈનશાસનમાં જ છે. એવા આત્માના સ્વરૂપની વ્યાખ્યા જૈન સિવાય ક્યાંય નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- શ્વેતાંબરમાં પણ વાંધા ઉઠ્યા છેને. એક સમયે જાણે અને બીજે સમયે દેખે. એ ખંડ ખંડ થઈ ગયું. એઈ..! પાઠ છે. ૪૫ સૂત્રમાં મૂળ પાઠમાં. આહાહા..! એમ છે. જે સમયે જાણે તે સમયે દેખે નહિ, જે સમયે દેખે તે સમયે જાણે નહિ. એવું જ એનું સ્વરૂપ છે એમ કહે છે. ખોટે ખોટી વાતું. આહાહા..! એ તો એ દિગંબર સનાતન જૈનદર્શન એ વસ્તુના સ્વરૂપને સિદ્ધ કરનારું છે. આહાહા..! એવી વાત છે નહિ ક્યાંય. સમજાણું કાંઈ? વસ્તુ છે એમ જાણવી તો જોઈએને. કોઈ પ્રત્યે વિરોધ નહિ, વેર નહિ હોં! ભગવાન આત્મા છે એ. વિરોધ દષ્ટિ હો એ પણ આત્મા છે. આત્માની દષ્ટિએ સાધર્મી છે. પર્યાયની દષ્ટિમાં ફેર છે એ જાણવું. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

‘જિનમત સે પ્રતિકૂલ હૈ, કર્મમાત્ર મેં હી ઉસકી બુદ્ધિ ગત હો રહી હૈ,...’ એ કર્મ નામ અલ્પજ્ઞાનમાં જ એની બુદ્ધિ સમાઈ ગઈ બધી. ઈન્દ્રિયથી જ્ઞાન થાય તેટલો આત્મા. એ ‘કર્મમાત્ર મેં હી ઉસકી બુદ્ધિ ગત હો રહી હૈ, એસે કોઈ ઔર ભી

માનતે હૈં...' લ્યો! આવ્યું. 'ઐસે કોઈ ઔર ભી માનતે હૈં વહ ઐસા હી જાનના.' આહાહા..! જ્ઞાનને ખંડ ખંડ માને, એક સમયે જાણે અને બીજે સમયે દેખે, બીજે સમયે દેખે, એ ખંડ ખંડ થઈ ગયું. એક જ સમયે પૂર્ણ જાણે અને દેખે એવો એનો સ્વભાવ છે અને એવી એની પર્યાય પ્રગટ થાય છે. આહાહા..! થોડો ફેર લાગે પણ મોટો ફેર છે. સન્મતિ સંદેશમાં કરી છે મહેનત થોડી, એનું બતાવવા માટે. એ બધો ફેર, બધો ફેર. વળી એક સમયમાં બે ઉપયોગ નથી, એક જ ઉપયોગ છે. ખોટી વાતું. આહાહા..! સન્મતિ સંદેશના કાંઈ ઠેકાણા ન મળે. આહાહા..! અહીં તો પ્રભુ સર્વજ્ઞસ્વભાવી, એ કર્મની અપેક્ષાથી ક્ષયોપશમ થાય એટલો એ નથી. સમજાણું કાંઈ? મોક્ષની ઈચ્છાનો નિષેધ કર્યો અને અહીંયાં ખંડ ખંડ જ્ઞાન બંધનું કારણ છે એનો નિષેધ કરે છે. આહાહા..!

'ઐસે કોઈ ઔર ભી માનતે હૈં...' આ તો મીમાંસકની વાત કરી, એ પ્રમાણે કોઈ જૈન સંપ્રદાય કે અન્યમાં માનનારા હોય બધા 'ઐસા હી જાનના.' આહાહા..! પૂર્ણ સ્વરૂપથી ભરેલો ભગવાન આત્મા જ્ઞાનના પૂર્ણ સ્વભાવથી, એને નિશ્ચય આત્મા કહીએ અને નિશ્ચય આત્મા એ. અંતરના આશ્રયે કેવળજ્ઞાનની પર્યાય પ્રગટ (થાય), સદ્ભુત વ્યવહારનયનો એ આત્મા કહીએ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ભાષા કેવી કરી છે? કે 'સહાવળાણસ્સ ઁંડદૂસયરો' જે ઈન્દ્રિયના જ્ઞાનને જ માનનારો એ સ્વભાવજ્ઞાનને ખંડ ખંડ કરી નાખીને માને છે. અખંડ સ્વભાવ જ્ઞાન છે એને એ માનતો નથી. આહાહા..!

એ એક વાત. 'જિણસાસણદુસગો મળિદો' ભાઈ! અહીં કહ્યું. જૈનશાસન આનું નામ છે કે જે વસ્તુ સર્વજ્ઞસ્વભાવી અને સર્વજ્ઞપર્યાય પ્રગટ થાય. એવી જેની શ્રદ્ધા છે, એવું જેને જ્ઞાન છે, એને જૈનશાસન કહેવામાં આવે છે. 'પસ્સદિ જિણસાસણં સવ્વં' આવ્યુંને? ૧૫મી ગાથા. જે કોઈ 'જો પસ્સદિ અપ્પાણં' આત્માને પૂર્ણ શુદ્ધ ધ્રુવ અબદ્ધસ્પૃષ્ટ જાણે છે, સામાન્ય જાણે છે, નિયત જાણે છે. કષાયરહિત દુઃખ-સુખની કલ્પના (રહિત) જાણે છે એ 'પસ્સદિ જિણસાસણં'. એ સામાન્ય એટલે પૂર્ણ. પૂર્ણ જાણે છે એવો જે ઉપયોગ એ જૈનશાસન છે. સમજાણું કાંઈ? સામાન્ય જાણે કહો, અબદ્ધસ્પૃષ્ટ જાણે કહો, એ પૂર્ણ જાણે કહો.

છ બોલ આવ્યાને આપણે? કાલે ન આવ્યા? કળશટીકામાં કળશમાં. અબદ્ધસ્પૃષ્ટ. અબદ્ધસ્પૃષ્ટ દેખે એ જૈનશાસન દેખે. લ્યો એનો અર્થ શું? આહાહા..! જેનો સ્વભાવ જ અબદ્ધસ્પૃષ્ટ છે એટલે મુક્તસ્વરૂપ અનંતજ્ઞાન, અનંતદર્શન, અનંતઆનંદ, અનંતવીર્ય, સ્વચ્છતા આદિ એવો જેનો સ્વભાવ છે એ જે દેખે છે, માને છે, જાણે છે એવી પર્યાયને જૈનશાસન કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ભારે! કુંદકુંદાચાર્ય તો સ્પષ્ટ એટલું કરી

નાખ્યું ચોખ્ખું.

‘આગે કહતે હૈં કિ જો જ્ઞાન-ચારિત્ર રહિત હો ઓર તબ સમકિત રહિત હો તથા અન્ય ભી ક્રિયા ભાવપૂર્વક ન હો તો ઈસપ્રકાર કેવલ લિંગ ભેષમાત્ર સે ક્યા સુખ હૈ?’ નમ્નપણું ધારણ કર્યું, અઠ્યાવીશ મૂળગુણ પણ રહ્યા, પણ ભાવ ન મળે સમ્યક્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્રનો. એમ કહે છે. એથી શું થયું? ધૂળમાં પણ કાંઈ કર્યું નહિ. આહાહા..! નમ્ન થયો, અઠ્યાવીશ મૂળગુણ પાળે, પંચ મહાવ્રત (પાળે), પણ ભાવ જે ચૈતન્ય દ્રવ્યસ્વભાવ એની દષ્ટિ, એનું જ્ઞાન અને રમણતા નથી. આહાહા..! પરિપૂર્ણ ભગવાન આત્મા એની પરિપૂર્ણની પ્રતીતિ, જ્ઞાન અને રમણતા નથી (તો) એ બધું નિરર્થક જવાનું. આહાહા..!

णाणं चरित्तहीणं दंसणहीणं तवेहिं संजुत्तं।

अण्णेषु भावरहियुं लिंगगहणेण किं सोक्खं।।५७।।

‘અર્થ :- જહાં જ્ઞાન તો ચારિત્ર રહિત હૈ,....’ જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એટલું જાણ્યું પણ એમાં રમણતાની સ્થિરતા નથી. એટલી ધારણાનું જ્ઞાન હોં! શાસ્ત્ર ભણવાથી જ્ઞાન થયું, જાણવું એટલું, ક્ષયોપશમ. પણ ‘ચરિત્તહીણ’ એ સ્વરૂપમાં રમણતાની દષ્ટિ અને જ્ઞાન તો છે નહિ. જે જ્ઞાન અંદરમાં રમણતા કરે એ તો છે નહિ. શાસ્ત્રનું જ્ઞાન આમ પરલક્ષી કર્યું. આહાહા..! સહજાનંદ પ્રભુ એને જાણવાના શાસ્ત્રથી આમ કર્યું જ્ઞાન, પણ અહીં આમ જવું જોઈએ- અંદરમાં જવું જોઈએ એ તો કર્યું નહિ. એ જ્ઞાન ‘ચરિત્તહીણ’ એ જ્ઞાન શું? આહાહા..!

‘તપયુક્ત ભી હૈ, પરંતુ વહ દર્શન અર્થાત્ સમ્યક્ત્વ સે રહિત હૈ,....’ તપ નામ સાધુપણું. મુનિપણું લીધું, પણ સમ્યક્દર્શન નથી. બાહ્યાચરણ કરે પંચ મહાવ્રતના, અઠ્યાવીશ મૂળગુણના નમ્નપણાના, પણ સમ્યક્ પરિપૂર્ણ પ્રભુ પરમાત્મસ્વરૂપ સહજાનંદની મૂર્તિ ભગવાન આત્મા એને તો દષ્ટિમાં, વેદનમાં લીધો નથી. આહાહા..! તો એ તપ પણ નિરર્થક છે. આહાહા..! એ મુનિપણું પણ નિરર્થક છે. આહાહા..! ‘અન્ય ભી આવશ્યક આદિ ક્રિયાર્થે હૈ,....’ વિકલ્પ છ આવશ્યક આદિ છેને? જેટલી ક્રિયાઓ વ્યવહારની કહેવાય. ચરણાનુયોગમાંથી જે એ ભાવ કરતો હોય ‘પરંતુ ઉનમેં ભી શુદ્ધભાવ નહીં હૈ,....’ ભાવ એટલે આ. એ શુભભાવ છે બધો, પણ એમાં શુદ્ધભાવ નથી. આહાહા..! આવશ્યક આદિ જેટલી વ્યવહાર ક્રિયા ચરણાનુયોગની છે એ હોય શુભભાવની, ‘પરંતુ ઉનમેં ભી શુદ્ધભાવ નહીં હૈ....’ પાઠ એમ છેને? ‘ભાવરહિયું’ એ ભાવ, ઓલો ભાવ તો છે શુભ, પણ ખરો ભાવ તો શુદ્ધ છે. આહાહા..! પરિપૂર્ણ પરમાત્મા પોતે છે એવી જે શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને રમણતા જોઈએ એવો શુદ્ધભાવ તો નથી અને એકલા શુભભાવની ક્રિયામાં ચોવીસે કલાક મશગુલ રહે છે એ કાંઈ ચીજ નથી, એ મોક્ષનું કારણ નથી એમ કહે છે. અહીં મોક્ષનો અધિકાર છેને.

આવશ્યક આદિ શુભની ક્રિયા લાખ કરોડ કરતો હોય. ઓલી નથી આવતી? ૧૩ ક્રિયા આવે છેને નિયમસારમાં નહિ? તેર ક્રિયા સવાર-સાંજ. એથી શું? એ તો શુભ વિકલ્પ છે. આહાહા..! એ આત્મા નથી. આત્મામાં ન આવ્યો. આહાહા..! આત્માની ઉપસ્થિતિ હાજરી ન થઈ ત્યાં. રાગની હાજરી રહી. આહાહા..!

‘ઉનમેં ભી શુદ્ધભાવ નહીં હૈ, ઈસપ્રકાર લિંગ-ભેષ ગ્રહણ કરને મેં ક્યા સુખ હૈ?’ ‘ક્યા સુખ હૈ?’ એમ કહ્યું છે. શુદ્ધભાવ વિના સુખ નહિ, જ્ઞાન અને અંતરમાં સ્થિરતા વિના સુખ નહિ. બીજી બધી ક્રિયાઓ ભાવમાં શુદ્ધભાવ નહિ તો સુખ નહિ, એ દુઃખ છે. ભાષા એમ છેને? ‘કિં સોક્ષ્મં’ એ આવશ્યક ક્રિયા લાખ કરે શુભભાવની. ‘કિં સોક્ષ્મં’ ત્યાં ક્યાં સુખ હતું એમાં? આહાહા..! હવે આમાં શ્વેતાંબરના આચાર્યો દિગંબરને નિહવ ઠરાવે છે. કેટલું કહ્યું છે! અરરર! કેટલી વાત સ્પષ્ટ આમ દીવા જેવી છે.

ભાઈ! તારો પરમાત્મા શુદ્ધ છે, પરિપૂર્ણ છે, અખંડ છે એનું જ્ઞાન અને શ્રદ્ધા થાય એ ભાવ કહેવાય. એ ભાવ મારો આત્મા એનો ભાવ આવે તો સ્વભાવ કહેવાય. રાગ એ ભાવ એનો નથી. સમગ્રણું કાંઈ? આહાહા..! આ તો દુઃખ છે એમ કહેવું છે. જ્ઞાન પર તરફના લક્ષવાળું અંદર ન ઠરે તો દુઃખ છે. ક્રિયા સાધુની કરે પણ સમકિત નથી તો દુઃખ છે. આવશ્યકની ક્રિયા કરે પણ શુદ્ધભાવ નથી તો એ દુઃખ છે. આહાહા..!

‘લિંગમ્ગ્રહણેણ કિં સોક્ષ્મં’ આ જે ગ્રહણ કરવું જોઈએ એનું સુખ તો તને છે નહિ. આહાહા..! ભગવાન આત્માને ગ્રહણ કરીને પ્રતીત કરવી એમાં સુખ છે. એનું જ્ઞાન કરીને એમાં ઠરવું એ સુખ છે અને આવશ્યક આદિ ક્રિયામાં પણ સ્વ તરફ વળીને જેટલી શુદ્ધતા પ્રગટી એ સુખ છે. આ તો બધું દુઃખ છે. આહાહા..! પંચ મહાપ્રતના પરિણામ પણ દુઃખ છે, આસ્રવ છે. આકરું લાગે માણસને. ઓલા કહે પંચ મહાપ્રત પાળીએ છીએ, અમે ચારિત્ર પાળીએ છીએ. રાગને પાળે છે.

‘ભાવાર્થ :- કોઈ મુનિ ભેષમાત્ર સે તો મુનિ હુઆ ઔર શાસ્ત્ર ભી પઢતા હૈ.’ જોયું! જ્ઞાન. ‘ઉસકો કહતે હૈં કિ શાસ્ત્ર પઢકર જ્ઞાન તો ક્રિયા, પરંતુ નિશ્ચય ચારિત્ર જો શુદ્ધ આત્મા કા અનુભવરૂપ તથા બાહ્ય ચારિત્ર નિર્દોષ નહીં ક્રિયા,...’ અંદર આત્માનો અનુભવ કરવો એ નિશ્ચય ચારિત્ર છે. એ તો કર્યું નહિ. આહાહા..! અને વ્યવહાર ક્રિયા એને વ્યવહાર હોય છે ચોખ્ખો. ‘તપ કા ક્લેશ બહુત ક્રિયા,...’ અપવાસ કરે, શરીર સુકાઈ જાય, ખેદ... ખેદ... ખેદ... ‘સમ્યક્ત્વ ભાવના નહીં હુઈ...’ પણ સમ્યક્દર્શનની ભાવના, સ્વરૂપની એકાગ્રતા તો છે નહિ. આહાહા..! ‘ઔર આવશ્યક આદિ બાહ્ય ક્રિયા કી, પરંતુ ભાવ શુદ્ધ નહીં ક્રિયે...’ અંતર્મુખથી જે ભાવ શુદ્ધ થવો જોઈએ

એ તો કર્યો નથી. બહિર્મુખની ક્રિયાઓ કરી એમ કહે છે. બહિર્મુખની આ બધી ક્રિયાઓ કરી, પણ અંતર્મુખની ક્રિયા તો કરી નહિ તેં. આહાહા..! 'તો એસે બાહ્ય ભેષમાત્ર સે તો ક્લેશ હી હુઆ,...' લ્યો! એ તો દુઃખ જ છે કહે છે. આહાહા..!

આમાં આવ્યુંને, 'મુનિવ્રત ધાર અનંતબૈર ત્રૈવેયક ઉપજાયો, પૈ નિજ આતમજ્ઞાન બિન લેશ સુખ ન પાયો.' એ દુઃખ હતું બધું દુઃખ. પંચ મહાવ્રતના પરિણામ દુઃખ, છ આવશ્યકની ક્રિયા દુઃખ. આહાહા..! ભગવાનની ભક્તિ અને વંદન કરવું એ દુઃખ. ઉપર સ્તુતિ ચાલતી હતી તો એમાં ખુશી થઈ ગયા લોકો. જુઓ! ભક્તિના વખાણ થયા છે. પણ એ તો વ્યવહારની વાત આવે ત્યારે એ ભક્તિથી એનું વર્ણન હોય છેને. પણ છે ભાવ એ તો દુઃખરૂપ. શું કીધું આ? ઋષભદેવની ભક્તિ ચાલતી હતીને. આહાહા..! એમ કે જુઓ! ભક્તિના વખાણ થયા કે નહિ સોનગઢમાં? આવે આવે. શું કરે? અરેરે..! ... આહાહા..!

'ક્લેશ હી હુઆ, કુછ શાંતભાવરૂપ સુખ તો હુઆ નહીં...' આહાહા..! જ્ઞાન અંતરમાં ઠરવું જોઈએ જે શાંત, એ તો થયું નહિ. તપસ્યાઓ, મુનિપણું કર્યું પણ સમ્યજ્ઞર્શન જે અંતરમાં એકાગ્રતા (થવી જોઈએ) એ તો આવી નહિ. આવશ્યકની ક્રિયા બધી કરી એ દુઃખરૂપ અને શાંતભાવ તો આવ્યો નહિ. આહાહા..! 'ભેષ પરલોક કે સુખ મેં ભી કારણ નહીં હુઆ;...' 'કુછ શાંતભાવરૂપ સુખ તો હુઆ નહીં ઔર યહ ભેષ પરલોક કે સુખ મેં ભી કારણ નહીં હુઆ; ઈસલિયે સમકિતપૂર્વક ભેષ ધારણ કરના શ્રેષ્ઠ હૈ.' સમ્યજ્ઞર્શન સહિત પછી ભેષ ધારણ કરવો વ્યવહાર એ બરાબર છે. સમ્યજ્ઞર્શન જ ન મળે, અનુભવ ન મળે, આત્માની આવી સત્તા, આવો મહા એનો જ્યાં ભાસ જ ન મળે જ્ઞાનમાં, તો ઠરે ક્યાં? એવી બધી ક્રિયાઓ... ભેષ ધારણ કરવો એ શ્રેષ્ઠ છે, સમકિતસહિત ધારણ કરે એ શ્રેષ્ઠ છે. એ વિના બધું શ્રેષ્ઠ છે નહિ.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

વૈશાખ સુદ ૪, શુક્રવાર તા. ૨૬-૦૪-૧૯૭૪
ગાથા - ૫૮ થી ૬૨, પ્રવચન - ૧૩૫

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા .. છે. છેને કહે છે. એ જ કહ્યું અહીંયાં.

‘ચેતનાસ્વરૂપ નિત્ય હૈ ઔર યહ જ્ઞાન હૈ વહ પ્રધાન કા ધર્મ હૈ,...’ જાણવાની જે અવસ્થા થાય એ પ્રકૃતિનો સ્વભાવ છે, ચૈતન્યનો નહિ. ‘ઈનકે મત મેં પુરુષ કો ઉદાસીન ચેતનાસ્વરૂપ માના હૈ...’ ઉદાસીન ચેતનાસ્વરૂપ. પરિણામન ચેતના સ્વરૂપ એમ નહિ. વાત તો સાચી છે. દ્રવ્ય તો અપરિણામી છે, પણ અપરિણામીને જાણનાર પરિણામ ચેતનાના-જાણનારના છે, એ કંઈ જડના નથી. ‘અતઃ જ્ઞાન બિના તો જડ હી હુઆ,...’ લ્યો! રાગના ભાવ સાથે ચેતનાની પર્યાય એને તો એણે જડ માન્યું. ચેતના તો તદ્દન વસ્તુ ઉદાસ ધ્રુવ છે એમ માને છે. ‘જ્ઞાન બિના ચેતન કેસે?’ જાણપણાની પર્યાય વિના ચેતન કેસે? એમ કહેવું છે. ૫૮ ગાથા. અષ્ટપાહુડ, મોક્ષપાહુડ ૫૮ ગાથા.

મૂળ તો ચૈતન્ય ધ્રુવ અને એનું પરિણામન જે અવસ્થાનું થવું એને એ પ્રકૃતિનો ધર્મ માને છે, આત્માનો નહિ. એ પર્યાય છે એ પ્રકૃતિનું કાર્ય છે, આત્માનું નહિ. બદલે એ શું? એમ કહે. ધ્રુવ બદલે? માટે ધ્રુવ છે એ ઉદાસીન છે. બદલે તે જડ છે. અભિપ્રાય અનેક છે આ જગતના ભાઈ! તત્ત્વની ખબર ન મળે અને રખડે છે એમને એમ ચોપાસીના અવતારમાં.

‘જ્ઞાન બિના ચેતન કેસે?’ એ પરિણામન જ્ઞાન વિના ચેતન દ્રવ્ય કેસે? પરિણામન વિનાનું જ્ઞાન હોય નહિ. જ્ઞાનસ્વરૂપ ત્રિકાળ ચૈતન્યસ્વરૂપ છે, એનું પરિણામવું એ એની પર્યાય છે. પર્યાય વિનાનું જ્ઞાન ધ્રુવ કેસે? એમ કહે છે. ‘જ્ઞાન કો પ્રધાન કા ધર્મ માના હૈ...’ એ જાણવાની દશાને પ્રકૃતિનો સ્વભાવ માને છે. ‘ઔર પ્રધાન કો જડ માના હૈ...’ પ્રકૃતિને તો એણે જડ માની છે. ‘તબ અચેતન મેં ચેતના માની...’ એ અચેતનમાં એણે જીવ માન્યો. ‘તબ અજ્ઞાની હુઆ.’ ત્યારે એ અજ્ઞાની રહ્યો. સાંખ્યની વાત છે, પણ એના જેવો અભિપ્રાય જેનો (હોય એ બધા આવી ગયા). જૈનના વાડામાં એને એ ખબર નથી કે આ પરિણામવું એ શું? વળી એમ કહે. બદલવું પર્યાય કેવી? ઓલો માનતો હતોને પંડિત આવ્યો હતો. ઉભય શાસ્ત્રી. પર્યાય શું? કહે. લ્યો! આ મોટા પંડિત. ઉભય શાસ્ત્રી. આવ્યા નહિ હમણા? આઠમનું ઉદ્ઘાટન કર્યું તે દિ’ આવ્યા હતા. મહારાષ્ટ્રના. પર્યાય શું? કહો, હવે પંડિત જૈનના. પર્યાય એક અવસ્થા છે અંદર. દશા પલટે છે, પણ પલટે છે એ જ્ઞાનની દશા છે. પલટવું એ જડની દશા છે. રાગ છે એ પણ અચેતન છે. પણ એને જાણવાની પર્યાય છે એ તો જ્ઞાનની છે. એને જડ માનવું અને એમાં આત્માને માનવો એ તો અચેતનમાં ચેતન માન્યું.

‘નૈયાયિક, વૈશેષિક મતવાલે ગુણ-ગુણી મેં સર્વથા ભેદ માનતે હૈ,...’ ગુણી આત્મા અને એનો ગુણ એ ભિન્ન સર્વથા જુદા છે. ‘તબ ઉન્હોને ચેતના ગુણ કો જીવ સે

ભિન્ન માના...' ચેતના ગુણથી એનું જે જાણવું એ ભિન્ન માન્યું. જીવથી એ ભિન્ન છે એમ માન્યું. 'તો અચેતન હી રહ્યા.' જાણનાર પર્યાય ન રહી એટલે અચેતન રહ્યો એ તો. આ તો મોક્ષમાર્ગ છેને મોક્ષપાહુડ એટલે. એને મોક્ષ થતો નથી એટલે રખડે છે ચાર ગતિમાં એમ કહેવું છે. 'તબ ઉન્હોને ચેતના ગુણ કો જીવ સે ભિન્ન માના તબ જીવ તો અચેતન રહ્યા. ઈસપ્રકાર અચેતન મેં ચેતનાપના માના.' એ અચેતન પ્રકૃતિનો ધર્મ એમાં ચેતના માની, એમ.

'ભૂતવાદી ચાર્વાક ભૂત પૃથ્વી આદિક સે ચેતના કી ઉત્પત્તિ માનતા હૈ,...' લ્યો! આ બધા પૃથ્વી આદિ ભેગા થાય અને ચેતના ઉત્પન્ન થાય. પંચ મહાભૂતમાંથી. ભેગા થાયને. દાડ ભેગો થાય... મદ ઊભો થાય છેને દાડમાં? એમ આ બધા ભેગા જડ થાય એમાં ચેતન ઊભું થાય. એમ અજ્ઞાની માને (છે). ચૈતન્ય વસ્તુ છે અનાદિ-અનંત, પોતાની સત્તા-હોવાપણું, જાણપણાના સ્વભાવવાણું એ ચૈતન્ય અનાદિ-અનંત છે. એની એને માન્યતા નથી. 'ઈત્યાદિ અન્ય ભી કઈ માનતે હૈં...' લ્યો! ઈત્યાદિ અન્ય પણ ઘણાં પ્રકાર હોય છે. 'વે સબ અજ્ઞાની હૈં,...' જાણનાર પર્યાય અને જણાય એવું ત્રિકાળી વસ્તુ બેને ચેતન ન માને અને પર્યાયને અચેતન માને (તો) જડ છે. 'ઈસલિયે ચેતન મેં હી ચેતન માને વહ જ્ઞાની હૈં,...' ચેતન ધ્રુવસ્વરૂપ એની જ્ઞાનની પર્યાયસહિત એને માને એ તો ધર્મી જીવ છે. એને રાગથી ભિન્ન પાડી, દયા, દાન, કામ, ક્રોધના વિકલ્પથી ભિન્ન પાડી, જ્ઞાનની પર્યાયથી ત્રિકાળને જાણ્યો એ ધર્મી છે. આહાહા..! લ્યો! 'ઈસલિયે ચેતન મેં હી ચેતન માને વહ જ્ઞાની હૈં, યહ જિનમત હૈં.'

'આગે કહતે હૈં કિ તપ રહિત જ્ઞાન ઔર જ્ઞાન રહિત તપ યે દોનોં અકાર્ય હૈં, દોનોં કે સંયુક્ત હોને પર હી નિર્વાણ હૈ -'

તવરહિયં જં ગાણં ગાણવિજુત્તો તવો વિ અકયત્થો।

તમ્હા ગાણતવેણં સંજુત્તો લહઈ ણિવ્વાણં।।૫૧।।

'અર્થ :- જો જ્ઞાન તપરહિત હૈં...' ચારિત્ર સ્વરૂપની રમણતા વિનાનું જે જ્ઞાન છે. 'ઔર જો તપ હૈ વહ ભી જ્ઞાનરહિત હૈં...' તપ કરે છે પણ એમાં સમ્યજ્ઞાન, આત્મા જ્ઞાનસ્વરૂપ છે એનું ભાન નથી. 'તો દોનોં હી અકાર્ય હૈં...' ભેગું લેવું છેને? જ્ઞાન અને જ્ઞાનની રમણતા એ તપ એમ. જ્ઞાન આત્મા અને એની રમણતા એ તપ. એકલું જ્ઞાન માને અને રમણતા ન માને, રમણતા એકલી માને અને જ્ઞાન ન માને એ બધું અકાર્યકારી છે. 'ઈસલિયે જ્ઞાન તપ સંયુક્ત હોને પર હી...' સમ્યજ્ઞાન—આત્માનું જ્ઞાન, ચેતનનું ભાન એ તપસહિત સ્વરૂપની સ્થિતરતા સહિત હોય તો તો 'નિર્વાણ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈં.' તો

એ મોક્ષ પ્રાપ્ત કરે. એને સંસારનું રઝળવું રહેતું નથી.

‘ભાવાર્થ :- અન્યમતી સાંખ્યાદિક જ્ઞાનચર્યા તો બહુત કરતે હૈં...’ જ્ઞાનચર્યા. ‘ઔર કહતે હૈં કિ જ્ઞાન સે હી મુક્તિ હૈ...’ બસ, એ જાણવું એનાથી મુક્તિ. ‘ઔર તપ નહીં કરતે હૈં,...’ સ્વરૂપમાં રમણતાની ક્રિયા એને માનતા નથી. ‘વિષય-કષાયોં કો પ્રધાન કા ધર્મ માનકર...’ લ્યો ઠીક! વિષય-કષાય એ પ્રકૃતિનું કાર્ય છે, ધર્મ છે. ‘સ્વચ્છંદ પ્રવર્તતે હૈં. કઈ જ્ઞાન કો નિષ્ફલ માનકર ઉનકો યથાર્થ જ્ઞાનતે નહીં હૈં...’ જ્ઞાન છે એ જાણવું એ શું હવે? કાંઈક તપસ્યા કરો, ક્રિયા કરો તો કલ્યાણ થાય એમ અજ્ઞાની માને છે. ‘જ્ઞાન કો નિષ્ફલ માનકર ઉસકો યથાર્થ જ્ઞાનતે નહીં હૈ...’ જાણકસ્વભાવ પ્રજ્ઞાબ્રહ્મ ભગવાન એનું તો એને જ્ઞાન નથી અને એકલી ક્રિયાકાંડથી ધર્મ માને છે.

‘ઔર તપ ક્લેશાદિક સે હી સિદ્ધિ માનકર...’ તપ કરે, અપવાસ કરે, દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ એ તો બધો શુભભાવ છે. એનાથી સ્વચ્છંદ થઈને ધર્મ એને માને. આહાહા..! ‘ક્લેશાદિક સે હી સિદ્ધિ માનકર...’ દેખો ભાષા! એ રાગની મંદતા દયા, દાન, ભક્તિ, પૂજા, વ્રત એ બધો ભાવ રાગ મંદ છે અને ક્લેશ છે. આહાહા..! દુઃખ છે એ તો, વૃત્તિનું ઉત્થાન છે, વિકાર છે. એનાથી ધર્મ માને છે એ મૂઢ છે. ‘ક્લેશાદિક સે હી સિદ્ધિ માનકર...’ ક્લેશ, કષ્ટ આપો, શરીરને કષ્ટ આપો, આત્માને કષ્ટ આપો તો ધર્મ થાય એમ માનીને ક્લેશ, કાયક્લેશ કરે એને સિદ્ધિ થતી નથી. ‘ઉસકે કરને મેં તત્પર રહતે હૈં.’ એ ક્રિયાકાંડ કરવામાં તત્પર. દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા એ તો શુભભાવ છે, ક્લેશ છે, રાગ છે. આહાહા..!

‘આચાર્ય કહતે હૈં કિ યે દોનોં હી અજ્ઞાની હૈં...’ આત્માના જ્ઞાન વિના ક્રિયા અને આત્માના જ્ઞાનમાં રમણતા ન હોય તો બેય અજ્ઞાની છે. ભલે સમ્યઞ્ઠર્શનમાં સ્થિરતા પૂર્ણ ન હોય, પણ સ્વરૂપમાં સ્થિરતાનો અંશ તો એને હોય છે. એ ‘દોનોં હી અજ્ઞાની હૈં. જો જ્ઞાનસહિત તપ કરતે હૈં વે જ્ઞાની હૈં...’ આત્માના ભાનસહિત આનંદની લીનતા કરે છે એ જ્ઞાની છે. લ્યો! આહાહા..! ‘વે હી મોક્ષ કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં, યહ અનેકાંતસ્વરૂપ જિનમત કા ઉપદેશ હૈ.’ જ્ઞાન જ્ઞાનરૂપે જાણે આત્માને અને એમાં સ્થિત થાય સ્થિર અંદર, આનંદના સ્વરૂપમાં અંદર સ્થિર થાય તો એનાથી એને મોક્ષ થાય.

દાખલો આપે છે. ઉદાહરણ.

ધુવસિદ્ધી તિત્થયરો ચઝગાણજુદો કરેઙ તવયરણં।

ણારુણ ધુવં કુજ્જા તવયરણં ણાણજુત્તો વિ।।૬૦।।

‘અર્થ :- આચાર્ય કહતે હૈં કિ દેખો..., જિસકો નિયમ સે મોક્ષ હોના હૈ...’ તીર્થંકર જન્મ લે એને તો એ ભવમાં મોક્ષ જ થવાનો છે નક્કી. એ ત્રણ જ્ઞાન લઈને

માતાના પેટમાં આવે. તીર્થંકર છે, સર્વજ્ઞ એ ભવમાં થવાના જ છે. ઈન્દ્રો પણ એના મહોત્સવમાં આવેલા હતા. એને ખબર છે અને ઈન્દ્રોને પણ ખબર છે કે આ ભવમાં એની મુક્તિ છે. એ જીવો પણ, એમ. ‘ઔર જો ચાર જ્ઞાન—મતિ, શ્રુત, અવધિ ઔર મનઃપર્યય ઈનસે યુક્ત હૈ...’ ચાર જ્ઞાન છે. કેવળજ્ઞાન નથી એક. મતિ, શ્રુત, અવધિ, મનઃપર્યય. ‘તપ કરના યોગ્ય હૈ.’ લ્યો! એ પણ તપ તો કરે છે. આહાહા..! ‘મનઃપર્યય સે યુક્ત હૈ એસા તીર્થંકર ભી તપશ્ચરણ કરતા હૈ,...’ તપશ્ચરણનો અર્થ સ્વરૂપમાં રમણતા, આનંદ. ઓલી તપસ્યા એટલે અહીં મુનિપણું, ચારિત્ર, સ્વરૂપમાં રમણતા. આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એનું ભાન, અનુભવ કરી અને પછી સ્થિરતા અંદર રમણતા કરવી ત્યારે તેની મુક્તિ થાય. એકલા જ્ઞાનમાત્રથી મુક્તિ ન થાય. આહાહા..! પ્રશસ્ત રાગ, પ્રશસ્ત રાગ. ગળે વળગ્યો છે લોકોને ઘણો.

‘નિશ્ચય સે જ્ઞાનકર જ્ઞાનયુક્ત હોને પર ભી તપ કરના યોગ્ય હૈ.’ તપનો અર્થ મૂળ સાધુપણું ચારિત્ર છે, મુનિપણું. ‘(સમ્યઞ્ઠર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કી એકતા કો તપ કહા હૈ).’ ચારિત્રમાં પણ ઉગ્રતા પુરુષાર્થની ઉગ્રતા, રમણતા એને અહીંયાં સમ્યઞ્ઠર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રને તપ કહે છે. ચારિત્રમાં સ્વરૂપની રમણતા એમાં પણ ઉગ્ર પુરુષાર્થ એને અહીંયાં તપ કહે છે. એ તીર્થંકરને નક્કી છે, જન્મે ત્યારથી. દીક્ષિત થયા. તો પણ એ દીક્ષા લીધી એમ કહે છે. સમ્યજ્ઞાન સહિત છે, ક્ષાયિક સમકિત સહિત છે એવા ભગવાન તીર્થંકર જન્મે એને પણ દીક્ષા લીધા વિના, ચારિત્ર થયા વિના મુક્તિ નથી. એ પણ ચારિત્ર અંગીકાર કરે છે. ઓહોહો..! સ્વરૂપની રમણતા, આનંદના ખજાના ખોલીને અંદરમાં રમે છે... આહાહા..! ત્યારે મુક્તિ થાય છે એમ કહે છે.

‘જન્મ લેતે હૈ...’ તીર્થંકર મતિ, શ્રુત, અવધિ ત્રણ જ્ઞાનસહિત તો જન્મ લે છે. સ્વર્ગમાંથી કે નરકમાંથી આવે છે ત્રણ જ્ઞાનસહિત માતાના પેટમાં. આત્માનું ભાન તો પૂર્વ ભવે કર્યું હતું એ સહિત આવ્યા. એ જીવ પણ ‘દીક્ષા લેતે હી હૈ,...’ આ દીક્ષા લોકો કહે છે એ દીક્ષા એ નહિ. ઓહોહો..! અત્યારે તો ટોળે ટોળા દીક્ષાના બાયુંના. બાળબ્રહ્મચારી બાયું દીક્ષા લે. એ દીક્ષા નહિ. આ તો આત્માના આનંદમાં ઉગ્રતાનો પુરુષાર્થ એનું નામ દીક્ષા છે. જેને પણ આત્મા શું છે એવું ભાળ્યું નથી એમાં રમણતા આવે ક્યાંથી એને? આહાહા..! ‘મોક્ષ ઉનકો નિયમ સે હોના હૈ...’ ભગવાન ત્રણ જ્ઞાન તો લઈને આવે, દીક્ષા લે ત્યારે ચાર જ્ઞાન થાય, ‘મોક્ષ ઉનકો નિયમ સે હોના હૈ તો ભી તપ કરતે હૈ,...’ સ્વરૂપની લીનતાનો પુરુષાર્થ એ કરે છે. આહાહા..! પર તરફથી હટીને અંતરમાં આનંદમાં તૃપ્ત-તૃપ્ત રહે છે. આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે, અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ છે એમાં રમવું એનું નામ

ચારિત્ર છે. ચારિત્ર (એટલે) કોઈ લૂગડા ફેરવ્યા, નાગા થાય, સાધુ થયા બહારના એ કાંઈ ચારિત્ર નથી. આહાહા..!

‘તો ભી તપ કરતે હૈં, ઈસલિયે ઐસા જાનકર જ્ઞાન હોતે હુએ ભી...’ સમ્યજ્ઞાન આત્માનું સ્વરૂપનું ભાન હોનેપર ભી ‘તપ કરને મેં તત્પર હોના,...’ સ્વરૂપમાં રમણતા કરવામાં તત્પર રહેવું. ‘જ્ઞાનમાત્ર હી સે મુક્તિ નહીં માનના.’ એકલું જ્ઞાન છે એનાથી મુક્તિ ન માનવી. જ્ઞાનસ્વરૂપ ચૈતન્ય એનું ભાન કરીને એમાં ઠરવું, એમાં રમણતા, આત્માના આનંદમાં રમણતા એ મુક્તિનું કારણ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આત્માનું જ્ઞાન ને દર્શન થયું એથી એની મુક્તિ થઈ જાય એમ નથી. એને ચારિત્ર આવે જ. ચારિત્ર વિના મુક્તિ હોઈ શકે નહિ. ચારિત્ર એટલે સ્વરૂપની રમણતા. બહારથી આ દીક્ષા લે એ તો મિથ્યાદષ્ટિ બધા. હજી એને સમ્યજ્ઞાનની ખબર નથી એને દીક્ષા કેવી? ગૃહીત મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..! આકરું કામ. જગતને ધર્મ સમજવો ભારે ઝીણો. ‘જ્ઞાનમાત્ર હી સે મુક્તિ નહીં માનના.’ આહાહા..!

‘આગે જો બાહ્યલિંગ સહિત હૈ...’ ભેખ ધારણ કર્યો નગ્નપણું ‘અભ્યંતરલિંગ રહિત હૈ...’ અભ્યંતર આત્માના આનંદનું ભાન નથી. અભ્યંતરલિંગ. ચૈતન્ય સહજાત્મસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા, એનું જેને જ્ઞાન ને દર્શન ને રમણતા નથી એ અભ્યંતરલિંગ રહિત છે. બાહ્યભેખ છે નગ્નપણાનો. આહાહા..! ‘અભ્યંતરલિંગ રહિત હૈ વહ સ્વરૂપાચરણ ચારિત્ર સે ભ્રષ્ટ હુઆ...’ જોયું! રાગની ક્રિયા નહિ, પણ સ્વરૂપ આચરણ. સ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્ય જ્ઞાન એવું જે અંતરમાં ભાન, એમાં સ્વરૂપના આચરણરૂપ ચારિત્ર. એ સ્વરૂપ છે એમાં આચરણ કરવું, સ્થિર થવું એનું નામ ચારિત્ર. ‘સ્વરૂપાચરણ ચારિત્ર સે ભ્રષ્ટ હુઆ મોક્ષમાર્ગ કા વિનાશ કરનેવાલા હૈ,...’ બાહ્યલિંગ સહિત અને અભ્યંતરલિંગ રહિત ‘સ્વરૂપાચરણ ચારિત્ર સે ભ્રષ્ટ...’ બાહ્યથી ભેખ રહ્યો એમને એમ. ‘મોક્ષમાર્ગ કા વિનાશ કરનેવાલા હૈ, ઈસપ્રકાર સામાન્યરૂપ સે કહતે હૈ :-’

બાહિરલિંગેણ જુદો અભ્યંતરલિંગરહિયપરિચમ્મો।

સો સગચરિત્તમદ્ધો મોક્ષપહવિણાસગો સાહૂ।૬૧।।

‘અર્થ :- જો જીવ બાહ્ય લિંગ-ભેખ સહિત હૈ...’ બાહ્ય ભેખ નગ્નપણું ધારણ કર્યું. ‘ઔર અભ્યંતર લિંગ જો પરદ્રવ્યોં સે સર્વ રાગાદિક મમત્વભાવરહિત...’ લ્યો! પરપદાર્થ પ્રત્યે સર્વ પ્રકારના રાગરહિત એવી સ્વરૂપની સ્થિરતા ‘સર્વ રાગાદિક મમત્વભાવરહિત...’ સર્વ રાગ આદિ, પરની મમતા રહિત ‘ઐસે આત્માનુભવ સે રહિત હૈ...’ એ આત્મા આનંદસ્વરૂપ એનાથી જે રહિત છે, જેને આત્મજ્ઞાન નથી એવા જીવો ‘સ્વક-ચારિત્ર અર્થાત્

અપને આત્મસ્વરૂપ કે આચરણ સે ભ્રષ્ટ હૈ,...' લ્યો! આમાં આવ્યું સ્વરૂપાચરણ. આ વિશેષ લીધું સ્વરૂપ. સમ્યક્ચારિત્ર—પોતાના આનંદસ્વરૂપના ભાનસહિત સ્વરૂપમાં આચરણ, શુદ્ધ ચૈતન્ય વસ્તુ એમાં આચરણ એનું, વીતરાગી પર્યાય એનું નામ ચારિત્ર છે.

એ સ્વરૂપ 'આત્મસ્વરૂપ કે આચરણ...' એટલે કે ચારિત્ર 'સે ભ્રષ્ટ હૈ,...' એમ. 'પરિકર્મ અર્થાત્ બાહ્ય મેં નગ્નતા,...' જોયું! બાહ્યમાં નગ્નતા. પરિકર્મ લીધું છેને? 'બ્રહ્મચર્યાદિ શરીરસંસ્કાર સે પરિવર્તનવાન દ્રવ્યલિંગી હોને પર ભી...' બ્રહ્મચર્ય પાળે શરીરથી, શરીરના સંસ્કારથી રહિત એવું પરિવર્તનરૂપ દ્રવ્યલિંગ હો. સ્નાન નહિ, શરીરને નવરાવે નહિ, ધોવરાવે નહિ એવું બાહ્યલિંગ. 'વહ સ્વચારિત્ર સે ભ્રષ્ટ...' પણ આત્માના આનંદસ્વરૂપમાં સ્વચારિત્ર—સ્વરૂપમાં રમવું એ સ્વચારિત્ર. રાગની ક્રિયા એ તો બધી પરચારિત્ર છે. 'બાહ્ય મેં નગ્નપના, બ્રહ્મચર્ય આદિ...' બાહ્ય જૂઠું ન બોલે, ચોરી ન કરે, કપડું ન રાખે, 'શરીરસંસ્કાર સે પરિવર્તનવાન...' 'સંસ્કાર સે પરિવર્તનવાન દ્રવ્યલિંગી હોને પર ભી...' બરાબર નગ્ન મુનિ દિગંબર. 'વહ સ્વચારિત્ર સે ભ્રષ્ટ હોને સે મોક્ષમાર્ગ કા વિનાશ કરનેવાલા હૈ.' આહાહા..! લ્યો! નગ્નપણું ધારણ કરે, પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પનો ક્લેશ કરે, પણ સ્વસ્વરૂપનું ચારિત્ર નથી, એનાથી ભ્રષ્ટ છે. પંચ મહાવ્રતના પરિણામ (છે પણ) સ્વચારિત્રથી ભ્રષ્ટ છે. આહાહા..!

'સ્વચારિત્ર સે ભ્રષ્ટ હોને સે મોક્ષમાર્ગ કા વિનાશ કરનેવાલા હૈ.' '(અતઃ મુનિ-સાધુ કો શુદ્ધભાવ કો જ્ઞાનકર નિજ શુદ્ધ બુદ્ધ એકસ્વભાવી આત્મતત્ત્વ મેં નિત્ય ભાવના...' નિજસ્વરૂપ જે શુદ્ધ ચૈતન્ય, બુદ્ધ—જ્ઞાનસ્વરૂપ એનો એકરૂપ સ્વભાવ ત્રિકાળ આત્મતત્ત્વ નિત્ય ભાવના. એવો ચિદાનંદ સ્વભાવ, ધ્રુવ સ્વભાવ એની નિત્ય ભાવના કરવી. એના સમીપની રમણતા કરવી એ ભાવના.

મુમુક્ષુ :- સમીપતા શબ્દ બહુ આવે છે.

ઉત્તર :- સમીપ છે. એ સમીપ થયોને, ઓલો દૂર છે. રાગ છે એ દૂર છે અને આ સમીપતા છે. ચૌદમી ગાથામાં આવે છેને. ચૌદ. પાંચ બોલ આવે છે ચૌદમી ગાથામાં. સમીપ-સમીપ. સમીપનો અર્થ સ્વસન્મુખ. એ તો ભાષા ફેરવી. પરસન્મુખ છે એનાથી સ્વસન્મુખ થવું એ સમીપ. શાસ્ત્રભાષા તો એવી. આત્મા આનંદનું ધામ છે ચૈતન્ય સ્વયં જ્યોતિ સુખધામ. એના સન્મુખ થવું અનું નામ તેના તરફ વળવું કહો કે સમીપપણું કહો. રાગની ક્રિયાની સમીપપણું છે એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..! અને એનાથી રહિત ચૈતન્યસ્વરૂપમાં જે સાવધાન છે એ સમ્યક્દષ્ટિ છે. આહાહા..! ભારે આકરો માર્ગ.

'શુદ્ધ બુદ્ધ એકસ્વભાવી આત્મતત્ત્વમાં...' નિત્ય ત્રિકાળ આનંદસ્વરૂપમાં નિત્ય ભાવના-

અંતર્મુખની એકાગ્રતા, સ્વરૂપ આચરણની દશા પ્રગટ કરવી એનું નામ ચારિત્ર છે. લ્યો!

‘ભાવાર્થ :- યદ સંક્ષેપ સે કલા જાનો કિ જો બાહ્યલિંગ સંયુક્ત હૈ ઓર અભ્યંતર અર્થાત્ ભાવલિંગ રહિત હૈ,...’ નમ્રપણું ધારણ કરે, હજારો સ્ત્રીને છોડે, દુકાન છોડે, ઘંઘા છોડે, પણ અંદરમાં રાગથી રહિત આત્માની દશાને પ્રગટ કરી નથી તે બધા બાહ્યલિંગીઓ સ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ છે. આહાહા..! ‘બાહ્યલિંગ સંયુક્ત...’ છે. નમ્રપણું ધારણ (કરે). એ નમ્રપણું બાહ્યનું હોં! વસ્ત્રપણું એ તો બાહ્યલિંગ પણ નથી. આહાહા..! ‘બાહ્યલિંગ સંયુક્ત...’ નમ્રપણું તદ્દન અંગીકાર કર્યું. ‘ઓર અભ્યંતર અર્થાત્ ભાવલિંગ રહિત હૈ,...’ અંતર આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા, એની દષ્ટિ અને સ્વરૂપ સ્થિરતાથી રહિત છે.

‘વદ સ્વરૂપાચરણ ચારિત્ર સે ભ્રષ્ટ...’ સ્વરૂપનું આચરણ એનાથી ભ્રષ્ટ. રાગનું આચરણ ભલે કરે. મહાવ્રતના પરિણામ, સમિતિ, ગુપ્તિ એનું આચરણ કરે, પણ સ્વરૂપ આચરણથી તે ભ્રષ્ટ છે. આહાહા..! સ્વરૂપ જે આનંદ અને જ્ઞાન સ્વરૂપ પોતાનું, અનાદિ અનંત આત્માનું સ્વરૂપ શુદ્ધ, એના સ્વરૂપનું આચરણ, એમાં રમવું એ તો છે નહિ. બાહ્ય ક્રિયાકાંડમાં મશગુલ છે. આહાહા..! ‘મોક્ષમાર્ગ કા નાશ કરનેવાલા હૈ.’ આહાહા..! એ પંચ મહાવ્રતના પરિણામ, પાંચ સમિતિ, ગુપ્તિ બધું હો, પણ સ્વરૂપનું આચરણ નથી એ મોક્ષમાર્ગનો ઘાતક છે, બંધમાર્ગનો સાધક છે. આહાહા..! લોકોને બહાર લાગે. પાંચ-પાંચ હજારની પેદાશ હોય દુકાનની, દસ-દસ હજારની પેદાશ હોય, બાયડી હોય સેંકડો. દુકાન છોડી, ઘર છોડી સાધુ થાય, પણ ઈ કંઈ સાધુ નથી.

મુમુક્ષુ :- લોકોને તો એનો મહિમા આવેને.

ઉત્તર :- એ ક્યાં... દુનિયાને તો એ ખ્યાલમાં આવે. પણ સ્વરૂપ આચરણ શુદ્ધ ચૈતન્યના અસ્તિત્વના ભાનસહિત એમાં ઠરવું એ ચારિત્રથી તો ભ્રષ્ટ છે. આહાહા..! ભલે બાહ્યથી બાળબ્રહ્મચારી હો, સ્ત્રીનો સંગ ન હો, પૈસા છોડી દીઘા હોય, દુકાન છોડી દીઘી હોય, પણ અંદરમાં સ્વરૂપ આચરણ. એમ ભાષા વાપરી છેને. સ્વરૂપ આચરણ. જ્ઞાન ને આનંદ જેનું સ્વરૂપ ભગવાન આત્માનું, એનું આચરણ એનાથી ભ્રષ્ટ છે, પંચ મહાવ્રત પાળે તો સ્વરૂપાચરણથી ભ્રષ્ટ. ઓલો કહે, પંચ મહાવ્રત લે એને ચારિત્ર હોય. એમ કહે છે લ્યો!

સ્વરૂપ આચરણ. ઓલું સ્વરૂપ આચરણ નહોતું. પંચ મહાવ્રતની ક્રિયા, નમ્રપણું એ સ્વરૂપ આચરણ નહોતું, એ તો પર આચરણ છે. આહાહા..! સ્વરૂપ આચરણ ચારિત્રથી... સ્વરૂપ આચરણ ચારિત્ર એમ. ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ એનું અંદર આચરણ કરવું. એનાથી રાગના આચરણ કરનારા ભ્રષ્ટ છે. પંચ મહાવ્રતના પરિણામ, પાંચ સમિતિ, ગુપ્તિ વગેરે (પાળે પણ) એ સ્વરૂપ આચરણથી તો ભ્રષ્ટ છે. આહાહા..! એ કરતા-કરતા થાયને. સ્વરૂપ આચરણ

એકદમ થાય? એમ વળી કહે છે કેટલાક. રાગ કરતા-કરતા સ્વરૂપ આચરણ થાય? કે રાગને છોડતા સ્વરૂપ આચરણ થાય? આહાહા..!

અભ્યંતર ભાવલિંગરહિત છે એ સ્વરૂપાચરણ. ભાષા કેવી વાપરી છે! સ્વરૂપ આચરણ. આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ છે, આત્મા આનંદ અને જ્ઞાન સ્વરૂપ છે એનું આચરણ. એ સ્વરૂપથી આચરણ કરનારો. એનાથી ભ્રષ્ટ અને એકલી ક્રિયા પંચ મહાવ્રતાદિમાં રહ્યો એ સ્વરૂપાચરણ ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ છે. ભ્રષ્ટ છે એનો અર્થ? સ્વરૂપ ચારિત્ર છે નહિ. થયું હતું અને ભ્રષ્ટ છે એમ નહિ. આહાહા..! આ મોક્ષપાહુઠ છેને. એટલે આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય બુદ્ધ ઘન એના સ્વના આચરણથી જ સમ્યક્દર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર થાય અને એના સ્વના આચરણથી જ મુક્તિ થાય. આહાહા..!

‘મોક્ષમાર્ગ કા નાશ કરનેવાલા હૈ.’ આહાહા..! કહે છે કે જે પંચ મહાવ્રત અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્ય પાળે એ સ્વરૂપના આચરણ વિનાના ચારિત્રથી એ ભ્રષ્ટ છે. એવું પાળે છતાં ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ છે. આહાહા..! ‘મોક્ષમાર્ગ કા નાશ કરનેવાલા હૈ.’ આહાહા..! સાધુના અઠ્યાવીશ મૂળગુણ વ્યવહાર એને પાળે, પણ સ્વરૂપની આચરણ દષ્ટિ નથી અને સ્વરૂપ આચરણ નથી તો તે મોક્ષમાર્ગના ઘાત કરનારા છે. પણ આવા પાંચ મહાવ્રત પાળે, પાંચ સમિતિ, ગુમિ એવું આચરણ કરે, નિર્દોષ આહાર લે, એને માટે કરેલા ન લે તો એની અંદર.. કહે છે કે એ તો બધી બાહ્ય ક્રિયા છે. એમાં સ્વરૂપ ચૈતન્યમૂર્તિ સ્વરૂપ એમાં આચરણ એ ન આવ્યું, એ તો બધું બાહ્ય આચરણ છે. આહાહા..! રાગની ક્રિયા થાય શુભની. પ્રશસ્ત શુભરાગ એ પણ સ્વરૂપ ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ છે. લ્યો! ઓલા કહે, પ્રશસ્ત રાગથી લાભ થાય. પ્રશસ્ત છેને રાગ? પણ પ્રશસ્ત રાગ એ તો અપ્રશસ્તની અપેક્ષાએ પ્રશસ્ત કીધો. ભગવાન આત્માની સ્વરૂપની અપેક્ષાએ તો બધો અપ્રશસ્ત જ છે. શુભ હો કે અશુભ (હો).

‘સગચરિત્તભદ્રો મોક્ષપહવિણાસગો સાહૂ’ મોક્ષમાર્ગ એને પ્રગટ્યો નથી. એ રાગની ક્રિયાને જ ધર્મ માનીને કરે છે તો મોક્ષમાર્ગ પ્રગટ્યો જ નથી. પ્રગટ્યો નથી એ ઘાત કર્યો એમ કહેવામાં આવે છે. પ્રગટ્યો નથી એણે મોક્ષમાર્ગનો ઘાત કર્યો. આહાહા..! પુણ્યના પરિણામ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા એ ભાવમાં મશગુલ રહે, પણ એનાથી રહિત શુદ્ધ સ્વરૂપ દ્રવ્યસ્વભાવ એનું આચરણ નથી એ બધા સ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ છે. આહાહા..! ‘મોક્ષમાર્ગ કા નાશ કરનેવાલા હૈ.’ માર્ગ હતો? એનો અર્થ એ કે ચૈતન્યસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા એનો આશ્રય લઈને જે સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-શાંતિ પ્રગટ થાય એ બીજામાં એ થાય નહિ. એ રાગની ક્રિયા, મહાવ્રતની ક્રિયાથી આત્માનું સ્વરૂપ નહિ સઘાય એમ કહે છે. સ્વરૂપનું સાધન તો અંતરથી ભિન્ન છે. ભાઈ! એટલું તો કરવા ઘો એને. સાધ્યું ઊંચું... શું કહે છે? દીધું એટલું

પુણ્ય, ન્હાયા એટલું પુણ્ય. એમ કહે છેને? આહાહા..! ન્હાયો જ નથી. એ ખરડાયો છે. આહાહા..! પંચ મહાવ્રતના ભાવ એ તો રાગ છે. રાગથી ખરડાયેલો છે. ન્હાયો તો પુણ્ય ક્યાંથી આવ્યું ત્યાં? આહાહા..! આખો આત્મા ચિદાનંદને દૃષ્ટિમાં લે તો એટલું એને પવિત્રપણું પ્રગટે. એ ન્હાયા એટલું પુણ્ય કહેવાય. એટલી પવિત્રતા પ્રગટી અંદરમાં. મોક્ષપાહુડ છે. જેનાથી મોક્ષ થાય એની વાત અહીંયાં મુખ્ય છે. જેનાથી મોક્ષ ન થાય એ વાતને બંધમાં નાખી દીધી છે. અહીં તો અધિકાર આ છેને.

‘આગે કહતે હૈં કિ જો સુખ સે ભાવિત જ્ઞાન હૈ વહ દુઃખ આને પર નષ્ટ હોતા હૈ ઈસલિયે તપશ્ચરણસહિત જ્ઞાન કો ભાના :-’ આહાહા..!

સુહેણ ભાવિદં ણાણં દુહે જાદે વિણસ્સદિ।

તમ્હા જહાબલં જોઈ અપ્પા દુક્ખેહિ ભાવણા।૬૨।।

શાતા હોય અનુકૂળ અને એમાં જ્ઞાનની એણે ભાવના કરી હોય, એ પ્રતિકૂળતા જ્યાં આવશે ત્યાં એ જ્ઞાનભાવના ભ્રષ્ટ થઈ જશે. શાતાનો ઉદય હોય, બહારના સાધન બધા હોય અને જ્ઞાનની ભાવના, જ્ઞાનની ભાવના કર્યા કરતો હોય. જ્યારે દુઃખ આવે એ વખતે એ ભ્રષ્ટ થઈ જશે, સહન નહિ કરી શકે. જેને એક ટંક મૂકવું આકરું પડે દિવસમાં, એને આખા ચોવીસ કલાક પાણી અને આહાર ન મળે એવી શૈલી થઈ જાય. કહો. એ વખતે જે વાતું કરતો હોય એ જ્ઞાન નહિ રહે. ભાષા વાપરી છે.

‘અર્થ :- સુખ સે ભાયા હુઆ જ્ઞાન...’ એટલે અનુકૂળ, ખાવા, પીવા, મોજમજાની અંદરમાં જ્ઞાનની ભાવના કરી હોય, પણ જ્યારે પ્રતિકૂળતા આવશે તો સહન કરી શકશે નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાન તો ...

ઉત્તર :- એ બીજી વાત છે. અહીં તો એકલું જાણપણું સાધારણ વાત ધારી છે એને પ્રતિકૂળતાના સહનનો ભાવ નહિ હોય તો ભ્રષ્ટ થઈ જશે. પ્રતિકૂળતાના પ્રસંગમાં સ્વરૂપથી ભ્રષ્ટ થઈ જશે. સમ્યજ્ઞાન અને જ્ઞાન છે એને પ્રતિકૂળતા આવે તો એ તો રમણતામાં રહેશે. પણ અહીંયાં સમ્યજ્ઞાન જ નથી જ્યાં, એવા પ્રસંગમાં દુઃખ (ભોગવશે). વર્તમાનમાં અનુકૂળ દેખાય ત્યાં સુધી ધર્મ કરીએ છીએ, ધર્મધ્યાન કરીએ છીએ એમ એને જણાય. પ્રતિકૂળતા આવે તો... છ મહિના, બાર મહિના સુધી આહાર ન રહ્યો એ વખતે એને શું થાય? સહન તો છે નહિ. જંગલમાં નાખી દીધો કોકે લ્યો. ટાઈમ ટુ ટાઈમ જોઈતું હોય એને. આહાર વખતે ઊની રોટલી, સવારમાં ચા, સાંજે ખીચડી, કઢી. ખીચડી-કઢી ન હોય તો ભજ્યા એમ લ્યો. ભજ્યા કરે, પુડલા કરે સાંજે. એવું બધું ચાલ્યું છે હમણાં. ફરસાણ. ઓલું તો

ખીચડી અને કઢી હતી બે, સાંજે. બહુ તો દહીં ને ખીચડી છેવટે ખાય. દહીં થોડું આવું હતું. સાદા ખોરાક. અત્યારે તો બધા ખોરાક પણ ભ્રષ્ટ થઈ ગયા. લૂગડા સાદા, બોલી સાદી, ખોરાક સાદા. આ તો ઓહોહો..! અહીં પટ્ટા નાખવા, અહીં ... અહીં કરિયાતા, પ્લેનમાં ઓલા હતા શું? દાંતિયા. ત્યાં પહેલું ઉતરવું હોય ત્યારે દાંતિયા કાઢીને વાળ-બાળ સરખા કરતા હતા. કેટલી ઉપાધિ આ તે! એ ત્યાં જોયું હતું પ્લેનમાં. ... દાંતિયો સાથે રાખતા લાગે છે. આવા બહારમાં રોકાણા અને આત્મા...!

કહે છે, 'સુખ સે ભાયા હુઆ જ્ઞાન હૈ...' એટલે કે સુખથી અનુકૂળતામાં જે જ્ઞાનની ભાવના કરી હોય 'વહ ઉપસર્ગ-પરિષદાદિ કે દ્વારા...' આકરા ઉપસર્ગ અને પરિષદ પડતા 'દ્વારા દુઃખ ઉત્પન્ન હોતે હી...' દુઃખ સહન નહિ થાય ઈ. આહાહા..! 'નષ્ટ હો જાતા હૈ,...' કહે છે કે જ્યાં સુધી શાતાનો ઉદય અનુકૂળતા હોય, શરીરમાં ઠીક, ખાવા-પીવાના બધા સાધન ઠીક, રહેવાના, સૂવાના, બેસવાના ત્યારે એ ભાવના કરે, પણ જ્યારે પ્રતિકૂળતા દેખે ત્યારે એ ભાવના ભ્રષ્ટ થઈ જશે, ટકી નહિ શકે. આહાહા..! માટે એણે આત્મામાં રમણતા કરવાની ભાવના પ્રગટ કરવી. દુઃખના પ્રસંગે પણ ન ચળે તેમ એણે કરવું. આહાહા..!

રોગ આકરા આવે. એવા રોગ કે આમ શૂળ ચડતા હોય, માથા ફરતા હોય એ વખતે શાતાની અનુકૂળતામાં જે જ્ઞાન 'હું આત્મા જ્ઞાન છું, જ્ઞાન છું, દેહથી ભિન્ન છું' એવી જે ભાવના રાખી હતી, આવા કાળે દેહમાં કાંઈક થતાં... હાય.. હાય.. મારાથી સહન થાતું નથી. આહાહા..! રાડ નાખે છેને. મારાથી સહન થાતું નથી. એવી પીડા... પીડા... પીડા... પીડા... આખા શરીરમાં બળતરા ઉઠે. પગમાં એવી તજગરમી એવી થાય કે પગમાં તણખા ઉઠે આમ અગ્નિ જેવા, તણખા ઉઠે અંદરથી. આહાહા..! એ એવી પ્રતિકૂળતાને કાળે, અનુકૂળતામાં જે જ્ઞાનની ભાવના કરી છે એ પ્રતિકૂળતામાં દુઃખ થશે તને. એમાંથી છૂટી જશે તારું લક્ષ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ચક્રવર્તી તો ઘણી અનુકૂળતામાં રહે છે.

ઉત્તર :- એને ભાન છે અંદર. એ ભાનની અંદર દઢતા છે ઘણી. અહીં તો સાધારણ પ્રાણીને માટે વાત કરવી છે. શ્રેણિક રાજા દેહ છૂટતાં માથું પછાડ્યું. એને જ્ઞાન અને સમકિતને વાંધો નથી. અહીં તો સાધારણ માણસ શાતાશળિયા વખતે સગવડતામાં જ્ઞાનની વાતું કરે, એ અગવડતા વખતે દુઃખ થશે એને આકરું.

મુમુક્ષુ :- પુણ્યનો ઉદય હોય ત્યારે શું થાય? સગવડતા જ હોયને.

ઉત્તર :- સગવડતા હોય પણ એમાં જો અંદરથી ભિન્ન ભાસ્યું નહિ હોય, ભાવના નહિ કરી હોય તો એ જ્યારે દુઃખ આવશે ત્યારે થઈ રહ્યું. ભીંસાઈ જશે એમાં. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- કોઈને આખી જીંદગી (અનુકૂળતા રહે).

ઉત્તર :- હોય તો શું થયું એમાં? છેવટે મરતા વખતે તો આ તણાશે આ. આંતરડા તણાશે, આમ થાશે, આમ થાશે. ડોક્ટર કહે, હવે દવા નહિ કામ કરે. હળવેક દઈને બીજાને કહી દે. દવા કામ નહિ કરે. હમણાં એક-બે કેસ ત્યાં જોયા હતા. ત્યાં એક ફેરી ગયા હતા નહિ? કાલે સવારમાં નહિ? પરમ દિ'. ઓલું બહુ માણસ નહોતું? વૃદ્ધ હતો. જરીક બિચારો આમ.. આહાહા..! આ ગોંડલવાળાનો. જીતુભાઈ નહિ? જીતુભાઈના સાળા હતા. એનો છોકરો આવ્યો હતો. છોકરો હતો એ કહે, મારા મામાને ઓલું થયું છે. બિચારાને કાંઈ નહિ બસ. જરીક ઊભા થાય તો આહા..! ... લૂગડા સારા પહેર્યા હતા. મહારાજ આવવાના છે, હેઠે ઉતાર્યા હતા. એવું અંદરથી થાય, શૂળ ચડે. ખાધા-પીધાની લહેર કરી હોય અને જ્યાં શૂળ ચડે તો રાડ નાખી જાશે.

મુમુક્ષુ :- ખાધા-પીધાની ... ન હોય તો ખાધા-પીધા નાખી દે?

ઉત્તર :- નાખી દેવાની નહિ, પણ એની તીવ્રતા-આસક્તિ ન હોયને એની. થાય, હોય છે, પણ આ તો ખાવા, પીવાની લહેર ઉઠે. મોસંબીના પાણી બપોરે, સવારમાં દૂધ, બપોરે રોટલી, પુરણપોળી, સાંજે ભજ્યા. આ વખતે પ્રતિકૂળ આવે તો પાણી નહિ લેવાય. ઓલું થયું હતુંને, શું કહેવાય? રોગ નથી થાતો? કેન્સર નહિ. કેન્સર તો છે પણ આ લોહી પાણી જેવું થઈ જાય. પાંડુરોગ પાંડુરોગ.

મુમુક્ષુ :- એમાં તો પાણી પીવાની મનાઈ.

ઉત્તર :- ના પાડે. જોયું હતું મેં ઘાંગઘામાં. ગોપાણીના જમાઈ હતા. હરગોવિંદ ગોપાણીના બનેવી. ૧૯૭૬ની વાત છે. ૨૪ ને ૩૦ = ૫૪ વર્ષ પહેલા. જુવાન અવસ્થા. ડોક્ટર કહે, પાણી એની પાસે લઈ જશો નહિ. એ દિશાએ બેસે તો પાણી આપશો નહિ. પાણી પી જશે. પાણી પીશે એવો મરી જાશે તરત. આહાહા..! એવો રોગ. આ પાંડુરોગ કહે છેને. લોહી ઘોળું થઈ જાય. એને આપશો નહિ કાંઈ. ઓલો બહાનુ કાઢે કે દિશાએ જાવું છે, દિશા જાવું છે. પણ પાણી નહિ. ઊભા રહેજો પાણી ઝાલીને રાખજો તમે પાણી. પીશે તો મરી જશે તરત. આહાહા..! શરીરની આવી દશા વખતે ધર્મનું ભાન નહિ કર્યું હોય, અંદરમાં રમણતાનું ભાન નહિ કર્યું તો એવે ટાણે ભીંસાઈ જશે. આહાહા..! એમ કહે છે. આ તો મોક્ષનો માર્ગ છેને. ... વાત કરવી છેને. આહાહા..!

‘સુખ સે ભાયા હુઆ જ્ઞાન હૈ વહ ઉપસર્ગ...’ સિંહ, વાઘ આવ્યા, સર્પ આવ્યો આકરો, વીંછી કરડ્યા. આહાહા..! વીંછીનો કરડ. ઠાકરિયો વીંછી હોય છેને. એક ફેરી અહીં જોયો હતો બહાર જંગલ જતા. મોટો આવડો વીંછી હતો કાળો. ઠાકરિયો વીંછી. કાળો

આમ ડબ્બો જાણે હોય ને મોટો એવો ચાલતો હતો. કરડે તો મરી જાય. એ પીડા... પીડા... પીડા... મૂર્છા આવી જાય એને. કહે છે કે જેણે સુખની શાતાશિળીયાની અનુકૂળતામાં જ્ઞાનની ભાવના કરી હોય એ આવા ટાણે ભીંસાઈ જશે. માટે પહેલેથી રાગરહિત થઈને સ્થિરતા કરવાનો પ્રયાસ કરવો, પ્રયત્ન કરવો, પ્રયાસ કરવો. આહાહા..! એમ કહે છે. સનેપાત થઈ જશે. લ્યો! આહાહા..!

‘ઉપસર્ગ-પરીષદાદિ...’ પરિષદ કર્મના ઉદયથી અને ઉપસર્ગ બહારનો સંયોગ. ‘દ્વારા દુઃખ ઉત્પન્ન હોતે હી નષ્ટ હો જાતા હૈ,...’ એકલી વેદના... વેદના... વેદના... વેદના... ‘ઈસલિયે યહ ઉપદેશ હૈ કિ જો યોગી ધ્યાની મુનિ હૈ...’ આત્માના આનંદસ્વરૂપમાં જેનું જોડાણ છે અંદરમાં એ યોગી. રાગમાં જોડાણ છે એકલું તે અયોગી-અજ્ઞાની. આહાહા..! ‘યોગી ધ્યાની મુનિ હૈ વહ તપશ્ચરણાદિ કે કષ્ટ (દુઃખ) સહિત આત્મા કો ભાવે.’ એટલે પ્રતિકૂળતાના પ્રસંગમાં પણ આત્માને રાગરહિત ભાવના કરે, નહિતર આડાઅવળા થઈ જશે, શૂળ આવશે ને (દુઃખ) થાશે. આહાહા..! ૧૦૮ ડિગ્રી તડકો-તાવ. માથું ફાટી જાય અંદર. એવો તાવ.. એવો તાવ.. ઘાણી ફૂટે એવો. માણસ નથી કહેતા? ઘાણી ફૂટે એવો તાવ. એ વખતે આત્માની પહેલી ભાવના (ભાવજે). અનુકૂળના પ્રસંગમાં સ્વભાવ તરફનું સાધન નહિ કર્યું હોય, સ્થિરતાનો અભ્યાસ, અંતરમાં રમણતાનો અભ્યાસ, અંદરમાં રહેવાનો, નિવાસ કરવાનો અભ્યાસ કર્યો નહિ હોય એ દુઃખથી ભ્રષ્ટ થઈ જશે. આહાહા..! મોક્ષમાર્ગ છેને, મોક્ષપ્રાભુત છેને. ‘(અર્થાત્ બાહ્ય મેં જરા ભી અનુકૂલ-પ્રતિકૂલ ન માનકર નિજ આત્મા મેં હી એકાગ્રતારૂપી ભાવના કરે, જિસમેં આત્મશક્તિ ઔર આત્મિક આનંદ કા પ્રચુર સંવેદન બઢતા હી હૈ).’ કૌંસમાં નાખ્યું છે.

‘ભાવાર્થ :- તપશ્ચરણ કા કષ્ટ અંગીકાર કરકે...’ જુઓ! પ્રતિકૂળતા કા સંયોગ પ્રગટ કરકે એમ કહે છે. ‘જ્ઞાન કો ભાવે તો પરીષદ આને પર જ્ઞાનભાવના સે ચિગે નહીં,...’ એક ટંક પણ મૂક્યું ન જાય. આહાહા..! સવારે દૂધ જોવે, બપોરે રોટલી, બે વાગે શીંગ, સાંજે વળી એક ટંક પણ છોડે તો એને આકરું પડે એને જ્યારે આહાર મૂકી દેવાનો (પ્રસંગ આવે)... ડોક્ટર કહે કે આહાર લેશો નહિ, મરી જશો નહિતર. આહાહા..! પહેલેથી આત્મા તરફની ઉગ્ર ભાવના નહિ કરી હોય તો દુઃખ વખતે એ ભાવના નષ્ટ થઈ જશે. આહાહા..! ‘જ્ઞાન કો ભાવે તો પરિષદ આને પર ભી જ્ઞાનભાવના સે ચિગે નહીં,...’ જ્ઞાનસ્વરૂપમાં એકાગ્રતા. સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ આત્મા પોતે એમાં જેની લીનતા (થઈ હશે) એ પ્રતિકૂળતાના પ્રસંગમાં ભ્રષ્ટ નહિ થાય. બીજા તો છેદાઈ જશે, ભીંસાઈ જશે અંદર. આહાહા..!

‘ચિગે નહીં, ઈસલિયે શક્તિ કે અનુસાર...’ ‘શક્તિ કે અનુસાર દુઃખ સહિત જ્ઞાન કો ભાના,...’ દુઃખ એટલે કષ્ટના પ્રસંગ કરીને અંદર શાંતિ રાખવી. ‘જિસસે આત્મશક્તિ ઓર આત્મિક આનંદ કા પ્રચુર સંવેદન બઢતા હી હૈ.’ લ્યો! ‘શક્તિ કે અનુસાર દુઃખ સહિત જ્ઞાન કો ભાના, સુખ હી મેં ભાવે તો દુઃખ આને પર વ્યાકુલ હો જાવે...’ આહાહા..! ઓલા કહેતા હતાને તે દિ’. આત્મા દેહથી ભિન્ન છે. સોય મારો ઘોટો. ઘોટો મારે એ તો જડને છે, સાંભળને! આહાહા..! એ જુદી. આહાહા..! એ તો એમ કહે આત્મા ભિન્ન... આ રામવિજય કહેતા હતા તે દિ’ ૨૦૦૬ સાલમાં. પાલિતાણા. દેહથી આત્મા ભિન્ન છે... દેહથી આત્મા ભિન્ન છે... પણ સોય મારે ત્યારે ભિન્ન ક્યાં છે? અરે! ભિન્ન જ ત્રણે કાળે છે. ન માને તોપણ ભિન્ન છે અને માને તોપણ ભિન્ન છે. આહાહા..!

‘દુઃખ આને પર વ્યાકુલ હો જાવે તો તબ જ્ઞાનભાવના ન રહે, ઈસલિયે યહ ઉપદેશ હૈ.’ અંતરમાં આત્માનું ભાન કરી અને આત્માની રમણતાનો અભ્યાસ કરવો. શાંતિ જેમ રહે તેમ અભ્યાસ કરવો. નહિતર પ્રતિકૂળતા વખતે શાંતિનો નાશ થઈ જશે. માટે અનુકૂળતા વખતે ભાવેલું જ્ઞાન પ્રતિકૂળતા વખતે પણ ભાવવું અંદરમાં. એમ લેવું.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

ભાદરવા સુદ ૧૩, રવિવાર, તા. ૧૩-૦૯-૧૯૭૦
ગાથા - ૬૩ થી ૬૫, પ્રવચન - ૮૭

દસલક્ષણી પર્વકા નોંવા દિન હૈ. મૂલ યહ ચારિત્રકી આરાધનાકા દિન હૈ. સમ્યજ્ઞર્શન સહિત તો હૈ એસા ગિનનેમેં આયા હૈ. ઉસકી આરાધનાકી યહાં બાત હૈ ન. સમજમેં આયા? સમ્યજ્ઞર્શન ન હો તો ઉસકો ક્યા કરના? યહ તો અપને અષ્ટપાલુડમેં આતા હૈ. યહાં તો પહલે આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદકંદ હૈ એસા અંતરમેં અનુભવ કરકે પ્રતીતિ કરના ઉસકા નામ સમ્યજ્ઞર્શન હૈ. ક્યા કરના? પૂછતે હૈં. વહી બાત તો યહાં ચલતી હૈ. સમજમેં આયા? સબેરે પ્રશ્ન ઉઠા થા, ક્યા કરના? યહાં તો સુબહ, દોપહર, રાત્રિકો વહી ચલતા હૈ. આત્મા.. આગે આયેગા. દેખો! અષ્ટપાલુડમેં. યહાં અપને અકિંચન ચલતા હૈ ન?

तिविहेण जो विवज्जदि, चेयणमियरं च सव्वहा संगं।

लोयववहारविरदो, णिग्गथत्तं हवे तस्स।।४०२।।

यहां मुख्य मुनिपनेकी व्याख्या है न.

अन्वयार्थ :- 'जो मुनि लोक व्यवहारसे विरक्त होकर...' लोक व्यवहारका अर्थ दुनियासे तो विरक्त है ही. स्त्री-पुत्रसे तो विरक्त है ही. लेकिन अंदरमें देव-गुरु-शास्त्रके विनयमें रहना, ऐसा व्यवहार जो है वह लोकव्यवहार है. उससे भी विरक्त होकर. समझमें आया? 'चेयणमियरं च सव्वहा संगं' 'चेतन अचेतन परिग्रहको सर्वथा मन-वचन-काय कृत कारित अनुमोदनासे छोड़ता है...' मुनि है. स्त्री, कुटुंब तो है नहीं, त्यागी है. अंदरमें संघमें रहनेसे अरसपरस व्यवहार विनय करना पड़ता है वह भी विकल्प व्यवहार है. समझमें आया? उसे भी छोड़कर अपना चैतन्य और अचेतन अपनेसे भिन्न सर्वसे भिन्न होकर अपने आत्माका ध्यान करना. निर्ग्रथ, अकिंचन-मेरा कोई है नहीं. मेरा है नहीं और मेरा है वह मेरेसे दूर है नहीं. मैं तो ज्ञान और आनंद, शांतस्वरूप हूं. वह मेरेसे दूर है नहीं. और रागादि दूर है वह मेरी चीज नहीं.

भावार्थ :- मुनि अन्य परिग्रह तो छोड़ता ही है... उसके तो वस्त्र-पात्र भी नहीं. नग्न मुनि दिगंबर है. परंतु मुनित्वके योग्य जैसे चेतन तो शिष्य संघ... चैतन्य तो जैसा शिष्य और संघ. अचेतन पुस्तक पीछीका कमंडलु धर्मोपकरण और आहार वस्तिका देह ये अचेतन इनसे भी सर्वथा ममत्व छोड़े... आत्मा अकिंचन-बिलकुल परपदार्थके साथ संबंध है ही नहीं. अकेला अभंडानंद भगवान असंग चेतन राग और मनका भी जिसको संग नहीं, जैसे असंग चैतन्यका, संग छोड़कर अंतरमें ध्यान करना. उसका नाम अकिंचन धर्म कलनेमें आता है. समझमें आया?

और सर्वथा ममत्व छोड़े ऐसा विचारे कि मैं तो आत्मा ही हूं... मैं तो ज्ञान, दर्शन, आनंद ऐसा स्वभाववाला मैं आत्मा हूं. अन्य मेरा कुछ भी नहीं है... विकल्प भी नहीं. देव-गुरु-शास्त्रकी भक्तिका विकल्प भी मेरी चीज नहीं.

मुमुक्षु :- कहां जडे रहना?

उत्तर :- ये कलते हैं न, आत्मामें जडे रहना. इसलिये तो जात चलती है. रागमें जडा है वह तो दोष है. आहा..! सूक्ष्म जात है, भाई! तत्त्वकी प्राप्ति और तत्त्वमें लीनता अपूर्व पुरुषार्थ है. वह कोई साधारण पुरुषार्थ से भिन्नता नहीं.

वस्तु भगवान आत्मा परसे बिलकुल भिन्न है. ऐसा निर्ममत्व हो उसके अकिंचनधर्म

होता है. अरे..! मेरी चीज तो आनंद और ज्ञान है. उससे तो मैं भरपूर भरा हूँ. और विकल्पमात्रसे दूसरी चीज है, संगमें आनेवाली चीजसे तो रहित हूँ. असंग आत्मा हूँ. ऐसी बहुत कठिन बात है. चारित्रकी आराधनाकी बात है. सम्यग्दर्शन सहित, सम्यग्ज्ञान सहित, चारित्र सहित संग छोडकर ध्यान करना उसकी यहां बात है. आहाहा..! समझमें आया? उसको यहां शास्त्रमें निर्ग्रथ कहा न? 'णिगथत्तं हवे तस्स'. उसको निर्ग्रथपना अंतरमें स्वभावकी श्रेणीमें बढनेसे विभावसे ग्रंथ-विभावग्रंथ-रागसे भिन्न होकर निर्ग्रथ श्रेणीमें चल जाते हैं. समझमें नहीं, ध्यानमें नहीं, क्या करना उसकी जबर नहीं तो करे क्या चल? चल कहते हैं.

मुमुक्षु :- आप बताईये.

उत्तर :- क्या कहा? अकिंचनधर्मकी बात दुई.

अपने यहां ६३ गाथा चलती है. ६३ है? उसमें भी चल आया, देखो!

आहारासणणिद्वाजयं च काऊण जिणवरमएण।

झायव्वो णिय अप्पा णाऊणं गुरुपसाएण।।६३।।

अर्थ :- 'आहार, आसन, निद्रा इनको छुटकर और जिनवरके मतमें...' सर्वज्ञ परमेश्वर त्रिलोकनाथ तीर्थकरदेव, उन्होंने जो आत्मा कहा ऐसा 'गुरुके प्रसादसे...' अर्थात् निर्ग्रथ संत गुरुके पाससे आत्मा क्या है उसको जानना चाहिये. अज्ञानीसे चल आत्मा जाननेमें आता नहीं, ऐसा कहते हैं. समझमें आया? 'बिना नयन पावे नहीं, बिना नयनकी बात, सेवे सद्गुरुके चरण सो पावे साक्षात्'. आता है कि नहीं? उसमें है. है कि नहीं उसमें? 'गुरु प्रसाद' आया उसमें है.

बिना नयन पावे नहीं, बिना नयन की बात

सेवे सद्गुरुके चरण सो पावे साक्षात्.

यह गुजराती तो समझमें आता है कि नहीं? 'बिना नयन पावे नहीं' सम्यक् नेत्र बिना अपने आत्माकी प्राप्ति होती नहीं. 'बिना नयन की बात' यह आंभके बिनाकी बात है. 'सेवे सद्गुरु के चरण सो पावे साक्षात्.' धर्मात्मा जैन परमेश्वरका भान हुआ ऐसा आत्मा, ऐसे आत्मज्ञानी गुरु से साक्षात् आत्मा कैसा है वह मिल सकता है, वह प्राप्त करे तो.

जप तप और व्रतादि सब तहां लगी भ्रमरूप,

जहां लगी नहीं संतकी पाई कृपा अनूप.

कृपाका अर्थ उसकी लायकात है तो कृपा है, ऐसा कहते हैं। कृपाका अर्थ वह है। भगवानकी 'करुणा हम पावत है तुमकी, वह बात रही सुगुरुगमकी।' परमात्माको कहते हैं, हे नाथ! आपकी करुणा। तो भगवानको करुणा होती है? भगवान तो वीतराग है। लेकिन वीतरागके ज्ञानमें अपना स्वरूप क्या है ऐसा आया और भान हुआ तो भगवानकी करुणा कुछ ऐसा कहनेमें आता है। ऐसी बात है। समझमें आया? 'पायाकी यह बात है निज छंदन को छोड.' ल्यो। हिन्दी है, 'श्रीमद्'का है, ये तो हिन्दी है। हिन्दीमें नहीं समझते?

पायाकी यह बात है निज छंदनको छोड

पीछे वाग सत्पुरुषके तो सब बंधन तोड.

ज्ञानीपुरुषका आशय क्या है वह समझना अवलौकिक बात है। साधारण अपने स्वच्छंदसे शास्त्र पढे और मिले ऐसी चीज है नहीं। समझमें आया? इतने शब्द हैं। बाकी तो लंबा है। 'गुरुके प्रसादसे ज्ञानकर..' दो क्यों लिया? आयेगा, देजो!

भावार्थ :- 'आहार, आसन, निद्रा इनको छुटकर आत्माका ध्यान करना...' भगवान आत्मा.. यहां पहले नास्तिसे बात की। आहार, आसन लगाना और निद्राज्य करना। बादमें अंदर आत्माका ध्यान करना। 'अन्य मतवाले भी कहते हैं परंतु उनके यथार्थ विधान नहीं है,...' आत्माकी बात तो अन्यमति भी बहुत करते हैं। लेकिन सर्वज्ञ परमेश्वर जिनवर वीतरागदेवके अभिप्रायसे जो आत्मा है जैसे पहले ज्ञानना चालिये। समझमें आया? वह भी... क्या कहते हैं?

'ईशविये आचार्य कहते हैं कि जैसे जिनमतमें कहा है...' सर्वज्ञ परमेश्वरने बिलकुल विकल्परहित अनंत अनंत अनंत संख्यासे गुणका पिंड (देजा है)। समझमें आया? अनंत अनंत संख्यासे गुणका पिंड है और उसकी अनंती पर्याय होती है। आलाला..! समझमें आया? कहा था न?

अेक आत्मामें कितने गुण हैं? समझमें आया? ६०८ (छव) छ मदिने और आठ समयमें मुक्तिमें जाते हैं। ६०८ छल मदिने और आठ समयमें मुक्ति जाते हैं। जितने-जितने अभी तक सिद्ध हुअे उससे निगोदके अेक शरीरमें अनंतगुने छव हैं। निगोद समजे? आवू, काई, बटाटाकी राई जितनी टुकडा वो तो उसमें असंख्य तो औदारिक शरीर है और अेक शरीरमें अभी तक सिद्ध हुअे-६०८.. ६०८.. ६०८ छल मदिने और आठ समय, अनंत.. अनंत.. अनंत पुद्गल परावर्तन चले गये। वह सिद्धकी जो संख्या है उससे भी अेक शरीरमें अनंतगुनी (छवकी) संख्या है।

मुमुक्षु :- जमीकंदमें आवू ईत्यादि सब आ जाता है।

उत्तर :- सब आता है. काँह लोती है न पानी में? काँह... काँह. उसके अक टुकडेमें असंख्य शरीर और अक शरीरमें अनंतगुना खव. सिद्धसे अनंतगुने खव. और उसकी संख्यासे परमाणुकी संख्या अनंतगुनी. परमाणुकी संख्या. संसारीखवकी संख्या... अक शरीरमें अनंतगुने, जैसे-जैसे असंख्य यौबीसीके समय खतने निगोद के शरीर हैं. समखमें आया?

मुमुक्षु :-

उत्तर :- बाहर निकलते ही कहां है निगोदके खव? पूरे तो निकलते नहीं. अनंतवे भागमें बाहर आये हैं. आलाला..!

यहां तो कलना है कि सिद्धकी संख्यासे अनंतगुनी (खवकी) संख्या निगोदके अक शरीरमें, जैसे-जैसे असंख्यगुने शरीर. उतनी आत्माकी संख्या. उससे परमाणुकी संख्या अनंतगुनी. खितनी खवकी संख्या है उससे तीनकालके समय अनंतगुने. तीनकालके समय परमाणुकी संख्यासे अनंतगुने. और उससे आकाशके प्रदेश अनंतगुने. आकाश है न? आकाश. आकाश कहां नहीं लोगा? सुना है? खाली आकाश है न? पीछे क्या लोगा? पीछे पीछे है.. है.. है.. आकाश चले ही जाता है. खाली. इसका खे अंश है आकाशका प्रदेश, उसकी संख्या तो तीनकाल के समयसे अनंतगुनी है और उससे अक आत्मामें अनंतगुने गुण हैं. खैनमतमें जैसा है, दूसरेमें जैसा लोता नहीं. समखमें आया? आकाशके प्रदेश अनंतगुने, तीनकालके समयसे अनंतगुने. और तीनकालके समय परमाणुसे अनंतगुने और परमाणु संसारीखवकी संख्यासे अनंतगुने और खवकी संख्या सिद्धसे अनंतगुनी. एतने आकाशके प्रदेश हैं उससे भी अनंतगुना अक खवमें अनंत गुण हैं. जैसा आत्मा खिनवर वीतराग परमात्माने इरमाया है. दूसरी (खगल) जैसी खीख लोती नहीं. खैन संप्रदायमें अभी माखूम नहीं है कि आत्मा अंदर क्या खीख है. समखमें आया? पोपटभाँई! संप्रदायमें था कख? दिगंबरमें है इर भी उसे कहां माखूम है कि क्या आत्मा है और कैसा आत्मा है. ये करो, वल करो. कर्ताखुद्धि मरुणखुद्धि है.

मुमुक्षु :- भावमरुण लुआ न.

उत्तर :- भावमरुण है. आलाला..!

मुमुक्षु :- अनंतगुण इरमाया...

उत्तर :- खान गुण. खान, दर्शन, खारित्र, आनंद गुण है न. जैसी संख्या अनंतगुनी है. एतना भी सुना नहीं. कितने वर्ष वहां रहे मुंखई? यल बात कहीं नहीं है. बात जैसी है.

मुमुक्षु :- आपके प्रवचनमें अभी बात आई थी.

उत्तर :- आया था.

मुमुक्षु :- सर्वार्थसिद्धि के जव निरंतर आत्माके गुणका परिणामन करे तो भी पार नहीं पावे.

उत्तर :- अनंतानंत है न. केवली नहीं कर सके. क्योंकि केवलीका भी ... कोऽ पूर्वका आयुष्य है. अक-अक गुण अक-अक समयमें कहे तो संख्यात कल सके, अनंत तो कल सके नहीं. केवली अकसाथ कहे कि अनंतानंत ँतने हैं, अस ँतना. लेकिन अक-अक गुण कि यल ज्ञान है, यल दर्शन है, आनंद है, कर्ता, कर्म अैसा कलने को अनंतकाल चालिये. समजमें आया?

अैसा अक-अक आत्मा, अैसे अनंतगुने आत्मा जिसमें अनंत-अनंत गुण अक-अक आत्मामें है. ज्ञान, दर्शन, आनंद, अस्तित्व, वस्तुत्व, प्रमेयत्व, स्वच्छत्व, कर्ता, कर्म, करण, संप्रदान. ४७ शक्ति तो अपने आयी है. ४७ शक्ति है न? शक्ति कलौ या गुण कलौ. अैसे-अैसे अनंता-अनंत गुण. भान बिना करो व्रत और करो उपवास. मर गया कर-करके. राग है तो अज्ञान है. और मानता है कि लमारे धर्म लोगा. अनंता-अनंत गुण आत्मा..

‘गुरुके प्रसादसे ज्ञानकर...’ देजो! धर्मात्मा संत ज्ञानी जैन परमेश्वरके अभिप्रायपूर्वक जिसका भान हुआ है, अैसे गुरुके प्रसादसे. प्रसाद कलने में क्या आया? कि उसकी पात्रता अैसी है कि गुरुने कला, अैसा कलते हैं. समजमें आया?

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- समजे तो कि उसके बिना? दस दिनमें धर्म लो गया? धर्म तो दस दिनके बाद भी लोगा. लोवीके दिन धर्म लोता है. धर्म कलां बाहरसे लोता है? सेठ! लोवी कलते हैं न? लोवी. लुताशनी. अनंता मुक्तिमें गये. उसमें क्या है? अनंता समकित पाये. लुताशनीमें भी.. लुताशनी कलते हैं न? भैया! अनंता भोक्ष गये, अनंता समकित पाये, अनंता साधुपद पाये. उसमें क्या है? क्या दिन अवरोध करता है? दिवाली के दिन अनंता नरकमें गये, सातवीं नरकमें गये, निगोदमें गये. उसमें क्या है? दस पर्वके दिनमें भी असंज्य जव नरकमें जाते हैं. समजमें आया? और निगोदके जव भी अक समयमें अनंत-अनंत उत्पन्न लोते हैं और मरते हैं, उत्पन्न लोते हैं और मरते हैं ँस दसलक्षण्णी पर्वमें. वल तो व्यवहारसे बात गिननेमें आयी कि अैसी चीज है. उसको तुम निवृत्तिसे समजे और ध्यान करो.

‘गुरुके प्रसादसे ज्ञानकर ध्यान करना सइल है.’ देजो! उसका ध्यान करे तो सइल लो. गुरुके प्रसादसे सुना लेकिन ध्यान न करे और अकाग्र न लो तो सइल लोता नहीं.

आलाला..!

मुमुक्षु :- उनके चरणों में रहे तो..

उत्तर :- चरणों में रहे क्या, उसका स्वभाव समझना वह चरणों में रहना है. बाहरके चरण... पुरुषार्थ उसे करना चाहिए.

‘जैसे जैनसिद्धांतमें आत्माका स्वप्न...’ जैसे वीतराग परमेश्वर, वह भी ये शास्त्र सिद्धांत. टिंगंबर मुनिओंने जो कहा वह जैन सिद्धांत. समझमें आया? आलाला..! ‘कुंदकुंदाचार्य’, अमृतचंद्राचार्य, पूज्यपादस्वामी, नेमिचंद्र सिद्धांत चक्रवर्ती, अमृतचंद्राचार्य धर्मके स्तंभ! केवलज्ञानीका पेट जोल दिया है. समझमें आया? जैसे ‘जैन सिद्धांतमें आत्माका स्वप्न तथा ध्यानका स्वप्न...’ देओ! आत्माका ध्यान (अर्थात्) उस ओर जुकाव होना. राग और निमित्तका लक्ष छोडकर ऐसा आत्मा पहले ज्ञानकर उस ओर जुकाव होना. ‘और आहार, आसन, निद्रा इनके जतनेका विधान कहा है...’ भगवानने जैसा कहा है ऐसा जतनेका विधान कहा है, ‘वैसे ज्ञानकर इनमें प्रवर्तना.’ लो, यह बात. पहले तो भगवानने आत्मा जैसा कहा जैसे गुरुगमसे पहले ज्ञानना. अपनी कल्पनासे सिद्धांतसे भी ज्ञाननेमें आता नहीं, ऐसा कहते हैं. समझमें आया? अपनी कल्पनासे पढे. ऐसा है, वैसा है. लो कुछ और अर्थ करे दूसरा. समझमें आया? मार्ग तो टुप्पर है, भाई! वह आयेगा, दपमें कहेंगे. मला टुप्पर पुरुषार्थसे सम्यग्ज्ञान प्राप्त होता है. दुःखका अर्थ यह है. दुःख नाम कष्टसे नहीं. अभी दप गाथामें आयेगा. समझमें आया?

‘आगे आत्माका ध्यान करना वह आत्मा कैसा है, वह कहते हैं :-’ देओ! अब (कहते हैं) आत्मा कैसा है?

अप्पा चरित्तवंतो दंसणणाणेण संजुदो अप्पा।

सो ज्ञायव्वो णिच्चं णारुणं गुरुपसाएण।।६४।।

अर्थ :- ‘आत्मा चरित्रवंत है...’ यहां तो आत्मा चरित्रवंत ही है ऐसा कहते हैं. जो चरित्र प्रगट करना है तो चरित्रवंत ही आत्मा है. आलाला..! ... भगवान आत्मा, उसमें चरित्रका गुण अर्थात् वीतरागपना अथवा शांतरसपना त्रिकाव पडा है. समझमें आया? जो चरित्र प्रगट करना है, जो सम्यग्दर्शन प्रगट करना है सम्यग्ज्ञान, वह गुण तो अनादिसे पडा ही है, ऐसा सिद्ध करते हैं. आलाला..! समझमें आया? भगवान आत्मा वस्तुमें श्रद्धा नामका गुण त्रिकाव पडा है. उसमें शांति, वीतरागता चरित्रगुण त्रिकाव पडा है. और सम्यग्ज्ञानकी मूर्ति अनंत केवलज्ञानका पिंड ज्ञान त्रिकाव पडा है. आलाला..! ओलो..! कुंदकुंदाचार्यकी पद्धति..! क्या कहते हैं? देओ!

भगवान 'चारित्रवान है...' भाई! तेरा आत्मा तो चारित्रवान त्रिकाव है. तेरेमें चारित्रगुण तो त्रिकाव पडा है. देवीवावञ्च! बाहरसे वाना नहीं है. बाहर नजर करनेसे चारित्र नहीं आयेगा, ऐसा कहते हैं. तेरेमें है ही. समजमें आया? तेरा स्वभाव ही वीतरागभावसे भरा पडा है न, प्रभु! आलाहा..! क्या कहे? 'जिणवरमण' 'गुरुपसाण'. दो विया है. जिनवरके अभिप्रायसे और गुरुकी प्रसादीसे. भगवान आत्मा.. भगवानने और गुरुने क्या कहा? भगवान! तेरा आत्मा तो चारित्रगुणसे त्रिकाव भरा पडा है न. समजमें आया? आलाहा..! नजर डालनेसे अंदर चारित्रगुण है उसमें अेकाग्र होनेसे चारित्र प्रगट होता है. ऐसा कहते हैं. आलाहा..! विकल्पसे आता है या निमित्तसे आता है बाह्य गुणकी पर्याय (ऐसा नहीं है). सेठी! क्या कहा? देजो! आलाहा..! अे.. सेठ! ... कलो, समजमें आया? आलाहा..! अरे..! भगवान! तुम श्रेष्ठ आत्मा हो. वही सेठ है. चारित्रसे श्रेष्ठ है. प्रगटपना बादमें. चारित्रगुणसे श्रेष्ठ तो त्रिकाव पडा है. अे.. पोपटभाई! आलाहा..! भगवान! तेरी महिमा तो देज! सुन तो सही, पहले समज तो सही कि क्या है. ओहोहो..!

'दर्शन-ज्ञानसहित है...' वह तो दर्शन-सम्यग्दर्शन गुण तो त्रिकाव पडा ही है. ऐसा सम्यग्दर्शन गुण सहित आत्मा है. विकल्पसे संगसे रहित है. लेकिन चारित्रगुण और सम्यग्दर्शनसे सहित है. पर्यायकी बात नहीं है, यहां गुणसे सहित है यह बताना है. आला..! समजमें आया?

मुमुक्षु :- पर्यायकी बात..

उत्तर :- ऐसा उसमें है ऐसे ध्यान करनेसे पर्याय प्रगट होती है. जिसमें है उसमें... प्राप्तकी प्राप्ति है न? नहीं हो उसमेंसे आता है? पुण्य-पापका विकल्प क्रियाकांड ऐसा-ऐसा उसमेंसे कोई चारित्र आता है? उसमेंसे सम्यग्दर्शन आता है? आलाहा..! समजमें आया? जहां पडा है वहां ध्यान करनेसे प्राप्त होता है, ऐसा कहते हैं. देजो! मोक्षपाहुड है न! आला..!

'दर्शन-ज्ञानसहित है, ऐसा आत्मा...' ऐसे तीन गुण मुख्य विये. यहां मोक्षका अधिकार है न? तो मोक्षका कारण कौन? सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चारित्र पर्याय कारण है. पर्याय कारण है. तो पर्यायका कारण कौन? अंदर गुण (है वह). समजमें आया? वह पर्याय प्रगट होनेका कारण कोई विकल्प और व्यवहार नहीं है ऐसा बताना है. आलाहा..! समजमें आया? पहले आत्माकी बात ही वर्तमानमें गुम हो गई है. ऐसा व्रत और ऐसा नियम और तप... दस दिन तप करेंगे. फिर ये सेठ जैसे उसे कुछ देंगे. वह भुश हो जाय और ये जाने कि अपनेको धर्मका कुछ लाभ मिला. अे.. सेठ! आलाहा..!

भगवान! कहां जाना है तुझे? जहां जाना है वहां माल क्या है? माल क्या है अंदर? आलाहा..! जिसमें तुझे ध्यान लगाना है और ध्येय बनाना है, उस ध्येयमें क्या चीज है? अकेला वीतरागरस चारित्रभावसे भरा है. आत्मा तो गुणी है. गुण क्या? भोक्षका मार्ग लेना है न? भोक्षप्राप्त है न. भोक्षका मार्ग सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चारित्र वह तो पर्यायिकी बात है. लेकिन वह पर्याय कहांसे आयेगी? अंदरमें पडा है. सम्यग्दर्शन गुण-श्रद्धा गुण त्रिकाव पडा है. ज्ञानगुण त्रिकाव पडा है और चारित्रगुण त्रिकाव पडा है. आलाहा..! ऐसा आत्मा. समझमें आया? तीन गुणकी व्याख्या मुण्ड्यरूपसे की. क्योंकि तीन प्रधान गुण भोक्षका कारण है. आलाहा..!

‘ऐसा आत्मा...’ आत्मा आत्मा तो है, लेकिन सर्वज्ञने कहा ऐसा आत्मा. अन्यमति, परमात्माके सिवा कल्पनासे कहते हैं उन्हें सच्चे आत्माकी जबर है नहीं. समझमें आया? कबीरमें आत्माकी बहुत बात आती है, लेकिन सब कल्पित. अये..! अब तो पकड़े हो गये न. आत्मा, अक आत्मा, हों! अक. जिसमें वीतरागता अर्थात् चारित्रस्वभाव त्रिकाव पडा है. गुणी वस्तु, गुण यह, उसका ध्यान करनेसे पर्याय प्रगट होती है. द्रव्य-गुण-पर्याय तीनों विये. समझमें आया? ऐसी है बात? द्रव्य, गुण और पर्याय.

किसीका ऐसा कहना है कि हमें धर्म करना है. वो! धर्म करना है तो नयी पर्याय लुई. और पुरानी पर्यायिका नाश होता है. नयी पर्याय उत्पन्न लुई कहांसे? उपर-उपरसे उत्पन्न होती है? पूर्वकी पर्यायसे नयी पर्याय उत्पन्न होती है? रागसे कोई धर्मकी पर्याय उत्पन्न होती है? धर्मकी पर्याय धर्म जो त्रिकाव पडा है उसमेंसे उत्पन्न होती है. आलाहा..! ‘वत्थु सहावो धम्मो’ भगवान आत्माका स्वभाव चारित्रस्वभाव, बिलकुल अकषायस्वभाव-वीतरागस्वभाव, दर्शनस्वभाव, ज्ञानस्वभाव ऐसा आत्मा. वो, यहां तो तीन गुणसे (कहा). तीन पर्याय प्रगट करनी है न. आलाहा..! दुनिया दुनियाकी जाने, तेरा तू काम कर. ऐसी बात है यहां. जिसमेंसे धर्मपर्याय प्रगट करनी है वह पर्याय कहांसे आयेगी?

कहते हैं, भैया! तेरा गुणी आत्मा, उसमें जो पर्याय प्रगट करनी है ऐसा गुण तो तेरेमें भरा पडा है. ऐसी अनंती पर्यायिका पिंड गुण है. चारित्र प्रगट होता है वह तो पर्याय है. समय-समयमें चारित्रकी पर्याय बदलती है. लेकिन ऐसी अनंती-अनंती चारित्रकी साद्विअनंत पर्यायिका पिंड जो चारित्रगुण है वही तेरा स्वभाव है. उसमें ध्यान करनेसे, उसका ध्येय करनेसे, वहां त्राटक लगानेसे, वहां पर्यायको गुणमें अकाकार करनेसे धर्मकी पर्याय प्रगट होती है. समझमें आता है कि नहीं? आलाहा..! समझमें आया?

कुंडकुंदाचार्यकी अष्टपाहुडकी शैली अवौकिक शैली! केवलीका पेट जोलकर (बात करते हैं).

भगवान! तू तेरेमें जो दर्शन, ज्ञान, चारित्रपर्यायि प्रगट करना चालता है, तुझे धर्म करना है न? धर्मका अर्थ पर्यायि. धर्म का अर्थ पर्यायि है. मोक्षमार्ग पर्यायि है, मोक्ष भी पर्यायि है. तो वह पर्यायि कहांसे आयेगी? आलाला..! अंदरमें अनंती पर्यायिका पिंड ज्ञान केवलज्ञान.. केवलज्ञान.. केवलज्ञान साद्वि-अनंत केवलज्ञानकी पर्यायि (प्रगट होगी), वह सब पर्यायिका पिंड जो ज्ञानगुण पडा है. समकित-क्षाधिक समकितकी पर्यायि प्रगट लुई वह उत्पाद-व्ययवाली है. नयी उत्पन्न होती है, पुरानी जाती है, ऐसी क्षाधिक पर्यायि साद्वि-अनंत तेरे श्रद्धागुणमें पडी है. और चारित्र अेक समयकी निर्मल अवस्था, चारित्र अरागीदशा तो पर्यायि है. पर्यायि तो अेक समय रहती है, दूसरे समय दूसरी रहती है. ऐसी साद्वि-अनंत अरागी चारित्रकी पर्यायि चारित्रगुणमें है. आलाला..! ट्रेओ!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- पर्यायि है न. मोक्षमार्ग पर्यायि है. सिद्ध पर्यायि है, मोक्षमार्ग पर्यायि है, संसार पर्यायि है. संसार विकारी पर्यायि है. मिथ्यात्व और राग-द्वेष संसार पर्यायि है. सम्यग्दर्शन, ज्ञान, चारित्र मोक्षका मार्ग वह पर्यायि है-अवस्था है. वह अवस्था किससे आयेगी? कहांसे आयेगी? किस प्रकारसे आयेगी? अंदर आत्मा में दर्शन, ज्ञान, चारित्र भरा पडा है वहां ध्यान लगा दे. आलाला..! लो, यह करना. अे.. सेठ! यह करने का है.

जिनवर परमेश्वर वीतराग केवलज्ञानीने कला लुआ, गुरुने ज्ञाना और गुरुसे समजना. क्योंकि वर्तमान में केवली है नहीं. तो 'गुरुपसाएण' ऐसा कलने में आया. नहीं तो सीधा केवली के पास सुने, भगवान लो वहां. जिनवरने कला लुआ, गुरु प्रसादसे और तेरी पात्रतासे. ऐसा. समजमें आया?

मुमुक्षु :- हमारी ..

उत्तर :- पात्रता उसकी लोनी चालिये न. कोई दे देता है? कोई समज सकता है? आलाला..!

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- सम्यग्दर्शन, ज्ञान पानेकी योग्यता, पुरुषार्थ की उग्रता. वह अब आयेगा, दपमें आयेगा. मलापुरुषार्थ. स्वभाव ऐसा है ऐसी प्रतीतिमें मलापुरुषार्थ है. समजमें आया? मला दुष्कर. 'दुक्खेण' अर्थात् दुष्प्राप्य. मलापुरुषार्थसे प्राप्त होता है. ऐसे कोई साधारण (प्रयत्नसे) प्राप्त होता है ऐसी चीज नहीं. समजमें आया? भक्ति, पूजा, यात्रा शुभभाव होता है. दया, दान भाव (होता है), लेकिन वह चीज मुक्तिका कारण नहीं. धर्मका कारण नहीं, उससे धर्म होता नहीं. धर्म तो गुण भरा है ऐसे आत्मामें अेकाग्र लोनेसे धर्म

होता है. स्वद्रव्यके आश्रयसे धर्म, वह यहां सिद्ध किया, देजो! 'परदब्बादो दुग्गइ सदब्बादो हु सुग्गइ होइ'. ठसका स्पष्टीकरण करते हैं. समजमें आया? अे.. 'अमूलभयंठ्ण'! आलाला..!

मुमुक्षु :- गुरुके प्रसादसे..

उत्तर :- वह तो उसकी योग्यता है तो ऐसा निमित्त मिलता है, ऐसा नहीं कहकर यहां प्रसादसे कहनेमें आया. आलाला..! ऐसा आत्मा. देजो! है न पाठ? 'अप्पा चरित्तवंतो दंसणणाणेण संजुदो अप्पा। सो ज्ञायव्वो णिच्चं' 'णिच्चं' है, देजो! 'णिच्चं' शब्द अर्थमें नहीं आया है. 'आत्मा चारित्रवान है और दर्शन-ज्ञानसहित है, ऐसा आत्मा गुरुके प्रसादसे ज्ञानकर नित्य ध्यान करना.' ऐसे लेना. 'णिच्चं' शब्द पडा है न पाठमें? कोई शब्द रह गया हो. यहां ज़ोर लगाना. ज्ञानकी पर्यायिका यहां ज़ोर लगाना. आलाला..! समजमें आया? करना यह है, करना यह है, उसमें सक्षमता है.

भावार्थ :- 'आत्माका रूप दर्शन-ज्ञान-चारित्रमयी है,...' देजो! भावार्थ है न? आत्माका स्वरूप ही दर्शन, ज्ञान, चारित्रमयी है ही. उसमेंसे प्राप्त की प्राप्ति होती है. कूर्में न हो और अवेडामें आवे.. अवेडा समजते है? अवेडा क्या कहते है पानीका कुंडा. पीयावा बालर होता है न? पीयावा. क्या कहते हैं? पानी बरा रहता है. कूर्मेंसे निकालते हैं न? ... तावाब नहीं. कूर्मेंसे पानी निकालकर जैसे बलर पानी भरते हैं वह पशु पीते हैं. कूर्में हो वह आता है न? कूर्में में बरा हो पानी और यहां पिसाब आता है? ऐसा आता है? ऐसे आत्मामें बरा है दर्शन, ज्ञान, चारित्र तो उसमेंसे पर्याय आती है.

हमारे अेक थे न? जेठावाव ... राजकोट. 'पियावा कंठे पंथ बन्यो छे सायो..' वह उसको बहुत प्रिय था. पीयावा किया है. पानी निकाले न? मेरा कंठ ठीक नहीं था. (संवत) १९७७ की साल. कंठ ठीक नहीं था तो मुझे कहा, महाराज! हमारे यहां घीवाली सञ्ज होती है. आत्माके लिये बिलकुल दोष नहीं है. आपका कंठ ठीक नहीं है तो मेरे घर पधारना. ऐसा कहे. क्या कहते हैं? भाञ्छे इत्यादि सब घीमें बनाये. कंठ बहुत भीडा था. १९७७ की बात है. ४९ साल हुआ. 'भीमञ्छे मोरारञ्छे' थे न? भीमञ्छे मोरारञ्छे छोटे भाई 'जेठावाव'. ये बहुत बोलते थे. 'पियावा कंठे पंथ बन्यो छे सायो..' प्याउ अर्थात् पानी पीनेके स्थानमें हे मनुष्य! यहां किनारे आईये, पीनेकी चीज यहां है. समजमें आया? बहुत गाते थे. समजमें आया? वह गाते थे, इतना पद याद रह गया. १९७७ की बात है, १९७७. उन दिनोंमें गलेमें ठीक नहीं था. 'नरसिंहभाई' यहां थे. मेरे यहां घीमें सञ्ज होती है. क्योंकि हमारे लिये बने और हमें मालूम पडे तो हम तो प्राण ज़ये तो भी

लेते नहीं। हमारे लिये सञ्ज बनी हो, पानीका अेक बिंदु बना हो तो हम नहीं लेते थे। पानीका अेक बिंदु, मावूम पडे कि हमारे लिये बना है, बिलकुल नहीं। सप्त क्रिया थी हमारी, बहुत सप्त क्रिया। अभी तो देखने में यही क्रिया... लेकिन वह सब कायकवेश था। बहुत सप्त। २४-२४ घंटे, ४८-४८ घंटे पानीका बिंदु नहीं। जब तक बारीश का अेक बिंदु उपरसे आवे, मखर जैसा दिखे, भिक्षा नहीं जाते थे, दो-दो दिन, तीन-तीन दिन। ... ये तो हमारी बात है। १५-१५ वर्ष जैसा क्रिया था। बारीशका अेक बिंदु ... जैसा दिखे भीक्षाके लिये नहीं जाते थे। मखर सचेत है। अेक बिंदुमें असंख्य जव है। अभी तो पोवांपोवा (चलता है)। हमारी क्रिया तो बहुत कडक थी। युवान अवस्था थी और हमारे गुरुने जैसा कहा कि यह मार्ग है। चलो भैया! आला..! समजमें आया?

यह तो अंतरमें ज्ञानानंद स्वभाव पडा है उसमें ध्येय दृष्टि हो। ध्यानकी स्थिति बताते हैं। क्या करना? करना पहले यह कि जैसा आत्मा है उसमें श्रद्धा, ज्ञान, चारित्र बरा है उसमें ध्यान लगाना वह तेरा कर्तव्य है करना। श्रद्धा, ज्ञान, चारित्र सब प्रगट होता है। आला..! समजमें आया?

‘जैनगुरुओंके प्रसादसे जाना जाता है।’ देखो! है? जैनगुरु के। अन्य गुरु नहीं। जैन गुरु संप्रदायका नहीं। परमेश्वर त्रिलोकनाथ तीर्थंकरकी दिव्यध्वनिमें आया जैसा जिसको समजमें-ज्ञानमें आया है। प्रकाशदासज! आलाला..! ‘जैनगुरुओंके प्रसादसे जाना जाता है।’ अज्ञानी ध्यान कराये कि जैसा करो, वैसा करो। ॐ करो, आ करो, जाप करो। उसमें कुछ है नहीं। समजमें आया?

‘अन्यमतवाले अपना बुद्धिकल्पित जैसा-तैसा मानकर ध्यान करते हैं...’ समजमें आया? सूक्ष्म बात है, भाई! ‘उनके यथार्थ सिद्धि नहीं है,...’ उसको यथार्थ सम्यग्दर्शनकी प्राप्ति होती नहीं। आलाला..! ‘ईसलिये जैनमतके अनुसार ध्यान करना जैसा उपदेश है।’ भगवानने कहा जैसा अंतरमें चारित्रगुण, दर्शनगुण, ज्ञानगुणसे बरा है जैसा अनंत गुण, लेकिन ये तीन प्रगट करने हैं तो उस अपेक्षासे तीन गुणवाला कहनेमें आया। नाभिमें कस्तूरी (और) मृग बाहर दूँढता है। बाहर दूँढने जाता है। जैसा करो। लेकिन तेरी चीजमें पडा है, भगवान! अंदर नाभिमें-तेरे गुणमें सर्व पडा है। ओहो..! ‘जैनमतके अनुसार ध्यान करना जैसा उपदेश है।’

‘आगे कहते हैं कि आत्माका जानना, जाना और विषयोंसे विरक्त होना ये उत्तरोत्तर दुर्लभ होनेसे दुःभसे...’ अर्थात् दुर्लभ है। दुःभ नहीं है, हाँ! दुःभ तो भाषा है। दुःभ हो तो आर्तध्यान है। ‘दुःभसे (-दृढतर पुरुषार्थसे) प्राप्त होता है।’

दुःप्राप्य है न उसमें? अर्थ है. मलापुरुषार्थ, मलापुरुषार्थ. वहां कायरका काम नहीं है. आलाहा..! समझमें आया? 'वयनामृत वीतरागना परम शांतरस मूण, औषध जे लवरोगना कायरने प्रतिकूल.' कायरका क्लेश कंपायमान हो. समझमें आया?

दुःखे णज्जइ अप्पा अप्पा णारुण भावणा दुःखं।

भावियसहावपुरिसो विसयेसु विरज्जए दुःखं।।६५।।

उसमें अर्थ किया है. आत्माका ज्ञान होना अत्यंत दुष्कर है. दुःभका अर्थ दुष्कर.

मुमुक्षु :- भावार्थमें विजा है?

उत्तर :- हां, भावार्थमें विजा है. भावनामें विजा है. देजो! 'उत्तरोत्तर योग मिलना बहुत दुर्लभ है.' दुःभका अर्थ दुःभ नहीं. समझमें आया?

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- दुःभसे यानी मलापुरुषार्थसे, मलापुरुषार्थ. दुःभका अर्थ मलापुरुषार्थ.

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- नहीं, नहीं. दुःभ मालूम पड़े तो अज्ञान है. नहीं... नहीं... नहीं... सम्यग्दर्शनकी ही बात है. दुःभ मालूम पड़े वह तो कष्ट है, आर्तध्यान है. वह तो आर्तध्यान है, उसमें पाप बांधता है. वह तो कल कला था. नीचे है, देजो! नीचे भावार्थमें है. 'योग मिलना बहुत दुर्लभ है,...' ऐसा पाठ है. दुःभका अर्थ कष्ट (नहीं). 'यह उपदेश है कि ऐसा योग मिलने पर प्रमादी न होना.' यह बात है. दुःभका अर्थ मलापुरुषार्थ, मलापुरुषार्थ. स्वभाव सन्मुभ. दुष्कर. उसमें दुष्कर विजा है. इसमें उसने दुष्प्राप्य विजा है. दुष्प्राप्यका अर्थ आनंदका पुरुषार्थ अनंत होता है तो प्राप्त होता है. साधारण पुरुषार्थसे सम्यग्दर्शन, ज्ञान मिलता नहीं, ऐसा कहते हैं.

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- वह सामायिक करके मर जय कृश होकर. मिथ्यात्वका पाप बांधता है. यदि कोई दुःभ लगे तो वह तो आर्तध्यान है. उससे मेरा लाभ होगा. तो मिथ्यात्वका लाभ है. आलाहा..! बहुत कठिन काम, भाई! वीतरागने कला तत्त्व समझना लोगोको. अज्ञानी अपनी कल्पनासे अर्थ करते हैं. समझमें आया?

दुष्कर. है न नीचे? देजो! 'योग मिलना बहुत दुर्लभ है.' अपने आत्माका ज्ञान पाना मलादुर्लभ है. दुःभका अर्थ दुर्लभ है. नीचे भावार्थमें अर्थ किया है. उत्तरोत्तर दुर्लभ है. पहले तो आत्मज्ञान पाना ही मलादुर्लभ है. समझमें आया? आलाहा..! 'किर आत्माको जानकर भी भावना करना, किर-किर ईसीका अनुभव करना...' आनंदका अनुभव

करना 'दुःभसे (-उग्र पुरुषार्थसे) होता है,...' ज्ञाननेके बाद भी अनुभव करना वह तो अनंत-अनंत दृष्टर प्रयत्न है. समझमें आया? आलाला..!

मुमुक्षु :- गोपनीय विषय है?

उत्तर :- गोपनीय.. ये तो अंतरमें पुरुषार्थकी उग्रता, उसका नाम दुःभ शब्द लिया है.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- यहां तो अस्ति की बात है. यहां तो महापुरुषार्थ विभा है न? नीचे विभा है, देओ! 'उत्तरोत्तर यह योग भिखना बहुत दुर्लभ है...' पहले तो ज्ञान पाना महादुर्लभ है. दुःभ का अर्थ महादुर्लभ है. अभी तो सख्या ज्ञान पाना महादुर्लभ है. समझ में आया? आलाला..! कल तो कल था.

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- ... पाना है, ऐसा अज्ञानी करते हैं. वह मिथ्यात्वकी पुष्टि करता है और मानता है कि मैं शास्त्रका अर्थ करता हूं. बहुत कष्ट सहन करना, तो उससे धर्म होता है. मूढ है. धर्मकी व्याख्या ही समझते नहीं. वह आता है, 'छल ढाला'में आता है. वैराग्य, ज्ञानको कष्ट माने. नहीं? निर्जराकी भूल. अपनेको कष्ट माने वह तो अज्ञान है.

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- ऐसा माने तो मूढ है, कहते हैं. कष्ट नहीं है. सहजानंद स्वयं सहज पुरुषार्थसे ज्ञान, दर्शन प्राप्त होता है, आनंदसे प्राप्त होता है. कष्ट माने तो तत्त्वकी भूल है, मिथ्यात्व है. निर्जरा होती है ऐसा मानते हैं. इसलिये तो छल ढाला में जुलासा किया है. माने कष्टदान. बहुत कठिन. वह तो अज्ञान है, मूढ है, मिथ्यादृष्टि है. मिथ्यात्वका पोषण करते हैं. अये..!

महापुरुषार्थसे आत्माको ज्ञानकर भावना करना. भावना नाम अनुभव करना. अंतरमें ज्ञानकर भी स्थिरता, अनुभव करना महापुरुषार्थ, अनंत-अनंत पुरुषार्थ, स्वभाविक अनंत पुरुषार्थ (है). परसे लटकर स्वभावमें आना महापुरुषार्थ दृष्टर पुरुषार्थ है. समझमें आया?

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- क्या पुरुषार्थ? स्वभाव सन्मुख होनेमें पुरुषार्थ कितना है! लगाओ तो सही. तो मावूम पडे कि कितना है. बाहरसे बात करे ऐसा काम आवे? अंतर द्रव्य-गुणमें लगाना... यहां गुण कल न? दृष्ट (गाथा) में गुण कल. अब गुण में पर्याय प्रगट करनी है तो यहां पर्याय की बात करते हैं. महापुरुषार्थसे पर्याय प्रगट होती है ऐसा कल. पहले दृष्ट

गाथा में आत्मा कइ। 'झायव्वो णियप्पा णाऊणं'. परंतु आत्मा कैसा? दर्शन, ज्ञान, चारित्र भरल है जैसा. अब भरल है उसमेंसे पर्याय कैसे प्रगट होती है? वइ बात यहां दपमें चली है. समजमें आया?

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- भावार्थमें आता है, उत्तरोत्तर योग भिवना दुर्लभ है. दुःभका अर्थ दुर्लभ किया.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- ना, ना, वइ नहीं. स्थिरता नहीं हो, आत्मज्ञानका अर्थ. ज्ञान तो वर्तता है. ८६ एगार श्रीमें वर्तते हैं और सम्यग्ज्ञान है.

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- पण न हुआ... विषयमें प्रवर्तता है फिर भी समकितदर्शन हो सकता है. सम्यग्दर्शन न हो? तो पीछे राग तो रागसे सम्यग्दर्शन न हो? राग तो सदा रहता है. स्वामी नहीं है उसका. बहुत कठिन बात है. अभी तो समजनेमें अर्थ उल्टा करते हैं. थोडा कष्ट करते हैं न? तो (मानते हैं कि) कष्टमें कुछ लाभ है. विषय विरक्तका अर्थ अभी आयेगा. यहां तो उत्तरोत्तर दुर्लभ है धतना कइना है. समजमें आया? सम्यग्दर्शन पाया, सम्यग्ज्ञान पाया फिर भी विषयसे विरक्त होकर स्वर्ूपमें स्थिरता करना मइदुर्लभ है. वइ बात है.

मुमुक्षु :- सम्यग्ज्ञानका मतलब यहां चारित्र है.

उत्तर :- चारित्र. यहां तीनकी बात है न.

मुमुक्षु :- ... आत्मज्ञानी है..

उत्तर :- आत्मज्ञानी है, वइ तो यौथे गुणस्थानमें है. वइ यौथे गुणस्थानमें है. यहां कइ वइ छट्टेकी बात है, मुनिकी अपेक्षासे बात है. यहां तो ध्यानकी बात है. तीन गुणकी बात है न. (विपरीतताका) लकडा घूस गया है. मिथ्या शल्य. विषयसे छूटे तो (कुछ लाभ हो). विषयसे तो अनंत बैर छूटा. आत्माको ध्येय बनाये बिना विषयसे अनंत बैर छूटा. ब्रह्मचर्य नौ-नौ कोटिसे अनंत बैर पावा. स्वस्त्रीसे नौ-नौ कोटिसे ब्रह्मचर्य पावा. उसमें हुआ क्या? मिथ्यात्वभाव है.

यहां तो स्वर्ूपकी अनुभव दृष्टि दुई और स्वर्ूपका ज्ञान हुआ, बादमें स्वर्ूपमें रमणता करना परका लक्ष होउकर, मइपुरुषार्थ है. जैसी बात है. वइ बात है. ये चारित्र है. समजमें आया? आलाला..! कव तो बहुत बात कही थी. 'श्रेणिक' राजा, 'भरत' चक्रवर्ती सब

क्षायिक समझिती ज्ञानी थे. और विषय तो बहुत था. कितना विषय? अभी तो है भी नहीं. वह तो चारित्रदोष है. लेकिन यहां तो कहते हैं कि चारित्रदोष टावकर स्वर्पमें रहना वह महापुरुषार्थ है. ऐसा करना है.

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- सुना नहीं? चारित्रदोष टावकर स्वर्पमें रहना महापुरुषार्थ है. चारित्रदोष टावकर. आलाला..!

यहां तो तीन बोल लिये न? चारित्र, दर्शन और ज्ञान. वह तो त्रिकाल गुण है. अब गुणमेंसे पर्याय कैसे निकालनी? यह कहते हैं. गुणमेंसे पर्याय कैसे निकालनी? अनंत पुरुषार्थ है.

मुमुक्षु :- अंतर्मुहूर्तमें..

उत्तर :- पुरुषार्थ है न, अंतर्मुहूर्त में नहीं है? अंतर्मुहूर्त में अंदर ध्यान में अनंत पुरुषार्थ लगाते हैं. केवलज्ञान ही ज्ञाता है. अंदर में लगाता है कि बाहरमें?

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- वह बात कहते हैं. अंतर्मुहूर्तमें केवलज्ञान लेते हैं. उसमें क्या है? 'भरत' यक्षवर्तीने अंतर्मुहूर्तमें लिया.

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- हां, ऐसा है, ऐसा ही है न. यहां देजो आयेगा.

यहां तो ज्ञायकका अनुभव करना दुःभसे-महापुरुषार्थसे है. है न नीचे? दुर्लभ है. और उससे 'कदाचित् भावना भी किसी प्रकार हो जावे...' समझमें आया? 'जिनभावना जिसने ऐसा पुरुष विषयोंसे विरक्त बडे दुःभसे (-अपूर्व पुरुषार्थसे) होता है.' सम्यग्दर्शन सहित, सम्यग्ज्ञान सहित रागसे छूटकर स्वर्पमें रहना महापुरुषार्थ है. वह बात है. सम्यग्दर्शन सहित है, सम्यग्ज्ञान सहित है. सम्यग्दर्शन, ज्ञानमें आनंदका अनुभव है. लेकिन रागसे छूटकर स्वर्पमें स्थिर होना महापुरुषार्थ है. समझमें आया? यह विषय. बाहरका विषय कहां अंदर घूस गया है? वह तो लक्ष बढलता है, धतनी बात है. .. अभी तो शास्त्रके अर्थ समझमें झूठ. उसे समझमें कब आये और श्रद्धा कब करे? समझमें आया?

यहां तो कहते हैं, देजो! 'भायी है जिनभावना जिसने...' देजो! 'ऐसा पुरुष विषयोंसे विरक्त बडे दुःभसे होता है.' परका लक्ष छोडकर स्वर्पमें स्थिर होना बडा पुरुषार्थ, अनंत पुरुषार्थ (है). सम्यग्दर्शन, ज्ञान सहितकी बात है, हां! अकेले ज्ञानकी बात नहीं है. उसको विषय छूटा ही नहीं. दृष्टि मिथ्यात्व है न. मैं विषय छोडुं, मैं ऐसा छोडुं,

वह मिथ्यात्वभाव है. परका ग्रहण-त्याग आत्मामें है ही नहीं और माना कि मैंने छोडा. तो मिथ्यात्वकी पुष्टि करते हैं. वह भाव है इसमें. उसमें वह भाव है.

मुमुक्षु :- आगे कहते हैं कि जब तक विषयोंसे यह मनुष्य प्रवर्तता है तब तक आत्मज्ञान नहीं होता है.

उत्तर :- लेकिन विषयका अर्थ क्या? आत्मज्ञान नहीं हो तो सम्यग्दृष्टि है नहीं और विषयमें प्रवर्तते हैं. रागकी अकेताबुद्धि जिसमें है उसको सम्यग्दर्शन नहीं होता. यह कहना है. अकेताबुद्धि है. विषय तो भोग है सब है. आत्मज्ञान हो और विषयमें प्रवर्तता है. लेकिन विषयमें रुचिपूर्वक प्रवर्तता है तो सम्यग्ज्ञान नहीं होता. बात ऐसी है. बहुत ईर्ष, पूर्व-पश्चिम जितना अंतर है. ८६ हजार स्त्रीके भोगमें प्रवर्तता है और समकित एवं क्षायिक समकित है. कल तो बहुत कहा था.

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- मिथ्यादृष्टिको त्याग है ही नहीं. उसको त्याग होता ही नहीं. (मिथ्यादृष्टिको विषयमें) अकेता है ही. अकेताबुद्धि तो है ही. भिन्नता कहाँसे हो? ये तो भिन्नताके बादकी बात है. सम्यग्दर्शनकी प्राप्ति होनेके बाद सम्यग्ज्ञान हुआ, बाद में विषयकी वृत्ति छूटकर स्वप्नमें स्थिर होना महादुर्लभ है, ऐसा कहना है. छोटे गुणस्थानमें आता है. यह कहते हैं. देओ न. ऐसा अर्थ है. 'विषयोंसे विरक्त बडे दुःखसे होता है.' लो, समय हो गया. कल विशेष आयेगा...

(श्रोता :- प्रमाण वचन गुरुदेव!)

भादरवा सुष्ट १४, सोमवार, ता. १४-०९-१९७०
गाथा - ६५ थी ६९, प्रवचन - ८८

आज दसवक्षणी पर्वका दसवां दिन है. ब्रह्मचर्य धर्म. मूल तो चारित्रकी आराधना सम्यग्दर्शन सहितकी बात है. यहां तो चारित्र होता है वल सम्यग्दर्शन बिना नहीं होता. पंचमहाव्रत क्रियाकांड है न? वल कोरि चारित्र नहीं है. चारित्र तो सम्यग्दर्शन पूर्वक अंतर स्वरूपमें लीनता, आनंद की उग्रता आना उसका नाम चारित्रकी आराधना कलनेमें आता है. सूक्ष्म बात है. ब्रह्मचर्यमें वल लेते हैं, देजो! ब्रह्मचर्य धर्म.

जो परिहरेदि संगं, महिलाणं णेव पस्सदे रूवं।

कामकहादिणिरीहो, णव विह बंभं हवे तस्सा।।४०३।।

अन्वयार्थ :- 'जो मुनि स्त्रियोंकी संगति नहीं करता है,...' सम्यग्दर्शन सहित चारित्रवंत है न? उसको स्त्रीका संग नहीं होता. नौ वाडसे ब्रह्मचर्य होता है. और 'उनके रूपको नहीं देखता है...' अपना रूप देखता नहीं उसे परका रूप क्या देखना? आला..! समजमें आया? अपनी अनुभूति आनंदकी परिणतिके साथ संग करते हैं उसे महिवाके संगकी क्या जरूरत है? जैसा कलते हैं 'कामकहादिणिरीहो' कामकी कथा नहीं करते. भगवान आत्माके गुणकी कथा करे कि कामकी कथा करे? 'कामकी कथा आदि शब्दसे, स्मरणशक्तिसे रहित हो...' आदि शब्द पडा है. स्त्री आदि का स्मरण नहीं. किसका स्मरण? प्रभु आत्माका स्मरण करे, आनंदस्वरूप प्रभु उसको जो मतिज्ञानमें अवग्रह, ठंला, अवाय, धारणासे अनुभवमें लिया है उस धारणामें से आत्माका स्मरण करते हैं. समजमें आया? स्मरणशक्तिसे रहित. स्मरण, प्रशंसासे रहित. 'जैसा नवधा कलिये मनवचनकाय कृतकारितअनुमोदना...' से करता है. नौ-नौ कोटि प्रकारसे ब्रह्मचर्य पावते हैं, जैसा कलते हैं. 'उस मुनिके ब्रह्मचर्य होता है.'

भावार्थ :- 'ब्रह्म आत्मा है...' देजो! आनंदस्वरूप भगवानआत्माको ब्रह्म कलते हैं और उसमें लीन होना वल ब्रह्मचर्य है. आला..! समजमें आया? काया द्वारा ब्रह्मचर्य हो वल तो शुभ विकल्प है. वल तो ब्रह्म नाम आत्मा आनंद अतीन्द्रिय सुधारसका भरा हुआ भंडार, उसको पीना-आनंदका अनुभव करना उसका नाम ब्रह्मचर्य है. 'ब्रह्म आत्मा है उसमें लीन होना सो ब्रह्मचर्य है.' समजमें आया? कायासे या बादरसे ब्रह्मचर्य पावे वल तो विकल्प है, वल तो अनंत बैर पावा है. नौवीं त्रैवेयक गया तो जैसी मन-

वयन-कायासे बाहरकी किया तो अनंत बैर की. यहां तो ब्रह्म नाम आत्मामें लीन होना वह ब्रह्मचर्य है. समझमें आया?

‘परद्रव्योंमें आत्मा लीन हो उनमें स्त्रीमें लीन होना प्रधान है...’ क्या कहते हैं? अपने द्रव्यमें आनंदमें लीन न हो और परद्रव्यमें लीन हो उसमें स्त्रीकी लीनता मुख्य है. ‘क्योंकि काम मनमें उत्पन्न होता है...’ मन में वृत्ति उत्पन्न होती है. ‘ईशविये वह अन्य कषायोंसे भी प्रधान है...’ दूसरे कषायसे भी कामवासना को मुख्य गिनने में आया है. वैसे कहा है नोकषाय. लेकिन उस पर बहुत जोर (है). विषय की वासना.. वास्तवमें तो रागका भोगना वही विषयकी वासनाका भोगना है. भोग निमित्त... बंध अधिकार में आता है न? भोग निमित्त. रागका अनुभव वही, पुण्यका अनुभव वही भोग के लिये अनुभव है, आत्माके लिये नहीं. आलाला..! ऐसी बात है.

‘ईशविये वह अन्य कषायोंसे भी प्रधान है और ईश कामका आवंजन स्त्री है...’ निमित्त. ‘ईशका संसर्ग छोड़नेपर अपने स्वप्नमें लीन होता है.’ वह तो बाहरसे छोड़ने का नास्तिकसे कथन है. वास्तवमें तो स्वप्न ब्रह्म भगवानआत्मा, उसके आनंदमें लीन (होकर) अतीन्द्रिय अमृतका पीना (ब्रह्मचर्य है). समझमें आया? वह आवंजन छोड़कर ‘संसर्ग छोड़ने पर अपने स्वप्नमें लीन होता है. ईशविये स्त्रीकी संगति करना, रूप निरभना, कथा करना, स्मरण करना जो छोड़ता है उसके ब्रह्मचर्य होता है.’ समझमें आया? ‘यहां टीकामें शीवके अठारह लंकार भेद जैसे लिखे हैं.’ वह तो ज्ञाननेके लिये है. मूण चीज यह है.

भगवान आत्मा ब्रह्मानंद प्रभु अमृतसागर है. समझमें आया? उस अमृतसागरमें दृष्टि लगाकर-ध्येय लगाकर आनंदका अनुभव करना उसका नाम दस धर्ममें आभिरका ब्रह्मचर्य धर्म कहनेमें आया है. और वह ब्रह्मचर्य धर्म आराधे उसको भवभ्रमण रहे नहीं. भवभ्रमण रहे ही नहीं. वो, वह आया. अब अपने ६५ गाथा. आज दस (लक्ष्मी) पर्व पूरा हुआ. ६५ गाथा चलती है, देओ!

अर्थ :- ‘प्रथम तो आत्माको ज्ञानते हैं वह दुःखसे...’ महापुरुषार्थ, महा कठोर दुष्कर भाव, उससे आत्माको ज्ञानने में आता है. उसमें लिखा है. भोक्षपाहुडमें ईशमें है. आत्माका ज्ञान होना और अनुभव होना वह अत्यंत दुष्कर है. दुःखसे का अर्थ दुष्कर है. आत्माका ज्ञान, अनुभव होना अत्यंत दुष्कर है. दुःखसेका अर्थ महापुरुषार्थ है. ज्ञान आत्मानुभव होनेके बाद आत्माका चिंतवन, उसकी भावना रहा करनी महा दुष्कर है. और आत्माकी भावना करनेवाले पुरुषके लिये, सम्यग्दृष्टि जोव के लिये भी विषयोंसे विरक्त होना,

उदासीन होना अत्यंत दुष्कर है. ठीक अर्थ किया है. इसमें भी वही अर्थ है, देओ!

‘झिर आत्माको जनकर भी भावना करना,...’ भावना नाम अंतरमें अेकाग्र होकर अनुभव करना मला दुष्कर, मलादुःप्राप्य, मलापुरुषार्थ है. उत्तरोत्तर, लो! और ‘कदाचित् भावना भी किसी प्रकारसे हो जवे तो भायी है जिनभावना जिसने...’ जिसने जिनभावना नाम सम्यक् भावना, जिनभावनाका अर्थ सम्यक्दर्शन भावना. जिसमें सम्यक्दर्शन प्रगट है अैसी जिनभावना जिसने भायी है ‘अैसा पुरुष विषयोसे विरक्त भडे दुःभसे (अपूर्व पुरुषार्थसे) होता है.’ समजमें आया? भावनाका अर्थ पहले बहुत लिया है. जिनभावना शब्द है न? भावपाहुडमें बहुत लिया है. भावपाहुड है न? भावपाहुडकी ८वीं गाथा है, देओ! भावपाहुड है न? भाव. ८वीं गाथा है.

‘हे जव! तूने भीषण (भयंकर) नरकगति तथा तिर्यचगतिमें और कुटेव, कुमनुष्यगतिमें तीव्र दुःभ पाये हैं, अतः अब तू जिनभावना अर्थात् शुद्ध आत्मतत्त्वकी भावना भा...’ है? ८वीं गाथा. भावना है न? यह भाव अधिकार है न. ‘जिनभावना अर्थात् शुद्ध आत्मतत्त्वकी भावना भा इससे तेरे संसारका भ्रमण भिटेगा.’ जिनभावना नाम सम्यक्दर्शन. शुद्ध भगवान वीतरागकी भावना वह सम्यक्दर्शनकी भावना. उससे तुजे संसार भ्रमणका (नाश होगा). वहां बहुत बात है. ८वीं गाथामें है, ६८में है. पहले बहुत मिलान किया था. ६८.. ६८. ६८ है न? देओ! भावपाहुडकी ६८.

णगो पावइ दुक्खं णगो संसारसायरे भमइ।

णगो ण लहइ बोहिं जिणभावणवज्जिओ सुइरं।।६८।।

जिनभावना बहुत बार आता हैं. भाई! श्रीमद् ने अैसा कहा है. अष्टपाहुडमें कुंठकुंठार्यने... जिनभावना हमने, तुमने कभी भायी नहीं. देवाधिदेवने भी पहले भायी नहीं थी. अैसा लिखा है. ‘श्रीमद्के पुस्तक में है. ‘कुंठकुंठार्यका अष्टपाहुडका (आधार) लिखा है.

अर्थ :- ‘नञ सदा दुःभ पाता है, नञ सदा संसार-समुद्रमें भ्रमण करता है और नञ बोधि अर्थात् सम्यक्दर्शन-ज्ञान-चारित्र्यप स्वानुभवको नहीं पाता है, कैसा है वह नञ-जे जिनभावनासे रहित है.’ है?

भावार्थ :- ‘जिनभावना सो सम्यक्दर्शन-भावना...’ भावार्थमें. जिनभावना-सम्यक्दर्शन भावनाको जिनभावना कहते हैं. पूरुर्नंद वीतरागस्वरूप भगवान आत्माकी श्रद्धा, अनुभव सम्यक्दर्शनका नाम जिनभावना कहनेमें आती है. इस जिनभावनाके बिना नञपना भी अनंत बैर लिया. पंचमहाव्रत अष्टाईस मूलगुण आदि पावे. उसमें तो बहुत कडक

भाषा है. 'संसारमें ही दुःखको पाता है तथा वर्तमानमें भी जो पुरुष नश्र होता है वह दुःखही को पाता है. सुभ तो भावमुनि नश्र लों वे ही पाते हैं.' अंदर आनंदमय दशा प्रगट हुई हो और बादमें नश्र दशा हो तो उसको अंतरमें आनंद आता है. बहुत शब्द है. ६८ है न? फिर ७२. पहले पढा था न.

जे रायसंगजुत्ता जिणभावणरहियदव्वणिगंथा।

ण लहंति ते समाहिं बोहिं जिणसासणे विमले॥७२॥

अर्थ :- 'जो मुनि राग अर्थात् अभ्यंतर परद्रव्यसे प्रीति,...' रागमें जिसको प्रीति है 'वही हुआ संग अर्थात् परिग्रह उससे युक्त है और जिनभावना अर्थात् शुद्धस्वर्ूपकी भावनासे रलित है...' उसमें आया. देओ! जिनभावना.. जिनभावना. बहुत जगल विया है. आहा..! विकल्प रागकी भावना नहीं. शुद्ध वीतरागमूर्ति आत्माकी भावना अर्थात् सम्यग्दर्शन सहित स्थिरता करना. देओ! 'शुद्धस्वर्ूपकी भावनासे रलित हैं वे द्रव्यनिर्ग्रथ हैं तो भी निर्मल जिनशासनमें जो समाधि अर्थात् धर्म-शुक्लध्यान और बोधि अर्थात् सम्यग्दर्शन-ज्ञान-चारित्रस्वर्ूप भोक्षमार्गको नहीं पाते हैं.' समजमें आया? कौनसी है? ८८. गाथा-८८. उसमें है.

मच्छो वि सालिसित्थो असुद्धभावो गओ महाणरयं।

इय गाउं अप्पाणं भावह जिणभावणं णिच्चं॥८८॥

अर्थ :- 'हे भव्यज्जवा!' सालिसित्थ मच्छ होता है न छोटा? सातवीं नरकमें जाता है, धतना छोटा. ... सालिसित्थ यहां कला है. पाठमें सालिसित्थ है. ८८ गाथा है न? सालिसित्थ. 'शालिसित्थ (तंदुल नामका मत्स्य) वह भी अशुद्धभावस्वर्ूप होता हुआ मलानकर (सातवें नरक) में गया, धसलिये तुजे उपदेश देते हैं कि अपनी आत्माको जननेके लिये निरंतर जिनभावना कर.' वीतरागभावकी भावना भा. राग और विकल्पकी छोड दे. ऐसा कलते है. देओ! यह भावपालुड है. भावपालुडमें ऐसा बहुत विया है. १३०. गाथा-१३०, लों! अपने तो भोक्षपालुड चलता है. भावपालुड की १३० गाथा.

जेइड्ढिमतुलं विउव्विय किण्णरंकिपुरिसअमरखयरेहिं।

तेहिं वि ण जाइ मोहं जिणभावणभाविओ धीरो॥१३०॥

अर्थ :- 'जिनभावना (सम्यक्त्व भावना)...' देओ न आचार्य जिनभावना... जिनभावना (कलते हैं). है? १३०, भावपालुड.

મુમુક્ષુ :- ઉનકો રાગકો કલના હૈ?

ઉત્તર :- નહીં, નહીં, નહીં. સમ્યઞ્ઠર્શન અંતર ઁકાગ્રતા વલ ભાવના. તકરાર કરતે હૈ ઈસલિયે તો યલ નિકાલા હૈ. સમ્યઞ્ઠભાવના. ક્યા કલતે હૈ? ‘જિનભાવના (સમ્યઞ્ઠત્વ ભાવના)...’ સમકિત કી ભાવના, ઉસકા નામ હી જિનભાવના હૈ.

મુમુક્ષુ :- રાગરૂપ ભાવના નહીં?

ઉત્તર :- રાગ હો? વિકલ્પ હો? ઉસકો તો રતનચંદ્રજી ચિંતવના કલતે હૈ ન. ભાવનાકા અર્થ વિકલ્પ કરના. અરે..! શ્રાવકકા અધિકાર શાસ્ત્રમં આતા હૈ ન? કિ શ્રાવક સમકિતી હૈ, પંચમ ગુણસ્થાનવર્તી, સામાયિકમં પડા હો તો ઉસે શુદ્ધ ઉપયોગ આ જાતા હૈ. શુદ્ધ ઉપયોગકી ભાવના શબ્દ વહાં પડા હૈ. પ્રવચનસાર કી ટીકામં. સમકિતી શ્રાવક સમાયિકમં બૈઠા હો, કોઈ બાર ઉસકો આત્મધ્યાનમં શુદ્ધ ઉપયોગ આ જાતા હૈ. ઉસકો કલતે હૈ કિ શુદ્ધ ઉપયોગ નહીં, વલ તો શુદ્ધ ઉપયોગકી ભાવના હૈ. લેકિન ભાવનાકા અર્થ ઁકાગ્રતા હૈ. ભાવના હૈ વલ શુદ્ધ ઉપયોગકી ઁકાગ્રતા હૈ. યહાં જિનભાવના ક્યા કલા? સમ્યઞ્ઠત્વ ભાવના. જિન નામ વીતરાગસ્વરૂપ આત્મા, ઉસમં ભાવના નામ ઁકાગ્રતા. સમ્યઞ્ઠર્શનકી ભાવના હૈ. પોપટભાઈ! શબ્દાર્થમં બહુત તકરાર (કરતે હૈ). અભી તો શાસ્ત્રકે અર્થ કરનેમં તકરાર, સમજના તો બાદમં રહા. આહા..! દેખો! કૌનસી આયી? ૧૩૦. મોક્ષપાહુડકી દ્વપ ગાથા હૈ ન? ભાવપાહુડકી ૧૪૯ ગાથા. સબ જગલ જિનભાવના જિનભાવના હૈ. ૧૪૯ હૈ. ૧૪૯ કલતે હૈ? ઁક ચાર નૌ. દેખો!

દંસળળાણાવરણં મોહળિયં અંતરાઈયં કમ્મં।

ળિઢ્ઢવઙ્ઢ ભવિયજીવો સમ્મં જિળભાવળાજુત્તો।।૧૪૧।।

અર્થ :- ‘સમ્યઞ્ઠ પ્રકાર જિનભાવનાસે યુક્ત ભવ્યજીવ હૈ વલ જ્ઞાનાવરણ, દર્શનાવરણ, મોહનીય, અંતરાય ઈન ચાર ઘાતિયા કર્મોકા નિષ્ઠાપન કરતા હૈ અર્થાત્ સંપૂર્ણ અભાવ કરતા હૈ.’ જિનભાવના. વીતરાગસ્વરૂપ આત્મામં ઁકાગ્રતા વલ જિનભાવના (હૈ). સમજમં આયા? ૧૬૨ આખિરકી. ઉસમં ગાથા બહુત હૈ ન. ૧૬૨ હૈ. દેખો.

સિવમજરામરલિંગમળોવમમુત્તમં પરમવિમલમતુલં।

પત્તા વરસિઢ્ઢિસુહં જિળભાવળભાવિયા જીવા।।૧૬૨।।

અર્થ :- ‘જો જિનભાવનાસે ભાવિત જીવ હૈ વે હી સિઢ્ઢિ અર્થાત્ મોક્ષકે સુખકો પાતે હૈ.’ લો. બસ, ઈતના અર્થ લો. જિનભાવનાકા અર્થ ભાવપાહુડમં બહુત આતા હૈ. શ્રીમદે ઁમ લખ્યું છે. દર્શનપાહુડમાં જિનભાવનાની વાત આવે છે. દર્શન-સમકિત કલે છેને

अेमां...

यलं कलते हें, 'कदाचित् भावना भी किली प्रकार लो जलवे तो भायी है जिनभावना...' वीतरागी भाव सम्यग्दर्शन 'अैसा पुरुष विषयोसे विरक्त बडे दुःभसे (-अपूर्व पुरुषार्थसे) लोता है.' यारित्र. आलाला..! मलापुरुषार्थ. समकित के बाद भी यारित्रका मलापुरुषार्थ (है).

भावार्थ :- 'आत्माका ज्ञानना, लाना,...' भावना 'विषयोसे विरक्त लोना उत्तरोत्तर...' अेक के बाद अेक 'योग मिलना बहुत दुर्लभ है,...' समजमें आया? पहले तो सम्यग्ज्ञान लोना कि यह आत्मा अैसा है, बुद्धिमें आना और फिर सम्यग्दर्शनकी अेकाग्रता लोना और बादमें यारित्रकी प्राप्ति उत्तरोत्तर अेक के बाद मलादुर्लभ है, मलापुरुषार्थ है. समजमें आया? 'ईसलिये यह उपदेश है कि अैसा सुयोग मिलने पर...' सम्यग्दर्शन, ज्ञानकी प्राप्ति लो तो 'प्रमाटी न लोना.' स्वइपमें स्थिरता करके यारित्र प्राप्त करना, अैसा कलते हें.

'आगे कलते हें कि जब तक विषयोमें यह मनुष्य प्रवर्तता है...' यलं वजन है. 'विसएसु पवट्टए'. अेकताकी बात है वलं. विषय नाम पांच ईन्द्रियके (विषय) परपदाथ नलीं, राग भाग है वही विषय है. रागमें प्रवर्तते हें. प्रवर्तते हें. ज्ञानी रागमें नलीं प्रवर्तते. ज्ञानी रागसे रलित आत्मामें प्रवर्तते हें. समजमें आया?

ताम ण णज्जइ अप्पा विसएसु णरो पवट्टए जाम।

विसए विरत्तचित्तो जोई जाणेइ अप्पाणं।।६६।।

मूल तो योगी-मुनि की बात है.

अर्थ :- 'जब तक यह मनुष्य ईन्द्रियोके विषयोमें प्रवर्तता है...' देभो! रागमें प्रवर्तता है. अभिलाष. विकल्प जो है (उसमें) पंचेन्द्रिय विषय में अभिलाष मुख्य है. उस विकल्पमें प्रवर्तता है वह मिथ्यादृष्टि है. परविषयमें रागमें प्रवर्ते तो मिथ्यादृष्टि है. समजमें आया? 'तब तक आत्माको नलीं ज्ञानता है,...' जब तक रागमें अेकता... विषयकी अभिलाषाका अर्थ राग.. राग. भोग निमित्तं कला न? अंध (अधिकार)में. भोग यानी राग. रागके अनुभवमें पडा है. अंध अधिकारमें है, भोग निमित्तं. भोगके कारण पुण्य करता है. उसका अर्थ उसको रागका अनुभव है. उसको आत्माका अनुभव नलीं है.

कलते हें 'विषयोमें प्रवर्तता है...' अैसी भाषा है. रागमें प्रवर्तते हें, विकल्पमें प्रवर्तते हें तब तक सम्यग्दर्शन नलीं लोता. समजमें आया? पांच ईन्द्रियके विषयमें प्रवर्तते हें और

सम्यग्दर्शन नहीं हो तो यक्वर्ती (बी) पांच इंद्रियके विषयमें बाह्यमें जुड़ता है. ऐसा नहीं. अंतरमें तो वह प्रवर्तता ही नहीं.

मुमुक्षु :- बाहरकी प्रवृत्ति दिखती है.

उत्तर :- बाहरकी प्रवृत्ति ज्ञाताके ज्ञेयमें जाती है. सूक्ष्म बात है, भाई! अंदरमें प्रवर्तता है, रागमें प्रवर्तता है अेकाकार होकर, वह विषयसे विरक्त नहीं है. कल आया था न? कल बताया था न? शीवपाहुऽकी उरवीं गाथा. समझिती नरकमें भी विषयसे विरक्त है. वहां क्या विषय है? श्री, कुटुंब तो है नहीं कोई. समझमें आया? विषयसे विरक्तका अर्थ निर्विषयी ऐसा भगवान आत्मा, उसको छोडकर विषय जो राग है उसमें अेकाकार है वह विषयसे अविरक्त है. समझमें आया? और विषयसे विरक्त है वह रागकी अेकतासे छूट गया वह विषयसे विरक्त है. समझमें आया? कठिन बात, भाई! कल बताया था. उरमी (गाथा).

‘प्रवर्तता है...’ शब्द पडा है न? जैसे तो नियमसारमें लिया है. आला..! नियमसारमें ऐसा लिया है कि जो कोई अज्ञानी विकल्पमें प्रवर्तते हैं वह मिथ्यादृष्टि है. ऐसा लिया है. समझमें आया? सूक्ष्म है. विकल्प नाम शुभरागमें भी प्रवर्तते हैं तो मिथ्यादृष्टि है.

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- कहां प्रवर्तता है? अपने ज्ञानमें प्रवर्तता है कि रागमें प्रवर्ते? सम्यग्दृष्टि तो रागसे मुक्त है. रागसे मुक्त है. आला..! पंडितजी! ८६ हज़ार श्रीका राग आता है तो भी कहते हैं कि रागसे मुक्त है! क्योंकि उसमें अेकाग्रता नहीं है. अेकाग्रता तो ज्ञान, आनंदमें है. आला..! कठिन काम, भाई! जगतको दृष्टिका विषय (क्रिया) और दृष्टि उलटी है उसका विषय क्या है, यह समझना मला कठिन है. आया न? मला दुर्बल है. सम्यग्ज्ञान पाना वह मलादुर्बल है. अनुभव करना मलादुर्बल है. फिर चारित्र विषयसे विरक्त होकर स्थिरता करना, वहां स्थिरताकी बात है, मलादुर्बल मलादुर्बल. अलो..! धन्य अवतार! जिसका अंतर सम्यग्दर्शनपूर्वक स्वप्नकी स्थिरतामें पुरुषार्थ जमा है, जन्म सइल हुआ! समझमें आया?

यहां तो कहते हैं, विषयकी रुचिमें प्रवर्तता है. ऐसा पाठ है न? ‘तब तक आत्माको नहीं जानता है.’ रागकी रुचिमें प्रवर्तता है तब तक आत्माको कैसे जाने? पुण्यकी रुचिवाला जडरुचि है, ऐसा कहते हैं. आला..! कठिन काम, भाई! समझमें आया? ‘तब तक आत्माको नहीं जानता है...’

‘ईसदिये योगी..’ मुष्य तो मुनि की बात है न. ‘ध्यानी...’ मूल पाठमें तो योगी शब्द है. योगी. उसका अर्थ क्रिया है. ‘मुनि है वह विषयोंसे विरक्त चित्त होता हुआ...’

देजो! विषयमें विरक्त है चित्त जिसका. चित्तमें रागकी अेकता छूट गई है, वह विषयसे विरक्त है. समजमें आया? अर्थ बहुत अरुण किया है. विरक्त है चित्त अंदर. ऐसा 'होता हुआ आत्माको ज्ञानता है.' रागकी अेकता छोडकर स्वभावको ज्ञाने. आलाहा..! बहुत दुर्लभ मूल चीज सम्यक् पाना और सम्यक् है वही मूल चीज है. समजमें आया? आत्मा परमानंद शुद्ध चैतन्यदल पडा है, उसका अनुभव करना वह सम्यग्दर्शन है. बाकी ँसके सिवा सब निरर्थक है.

भावार्थ :- 'जुवके स्वभावके उपयोगकी ऐसी स्वच्छता है...' देजो! न्याय देते हैं. विषयमें प्रवर्तता है ऐसा कला न? उसका न्याय देते हैं. 'जुवके स्वभावके उपयोगकी ऐसी स्वच्छता है कि जो जिस ज्ञेय पदार्थसे उपयुक्त होता है वैसा ही हो जाता है,...' रागमें अेकाकार हो जाय तो उपयोग ऐसा हो जाता है. समजमें आया? नहीं समजे? अरुण! रागको ज्ञेय बनाकर अेकाकार हुआ तो उपयोग रागमय हो गया.

मुमुक्षु :- अेकाकार हुआ का मतलब क्या?

उत्तर :- रागमें अेकाकार हुआ-अेकत्वबुद्धि. रागकी अेकत्वबुद्धि. उपयोग वहां अेकत्वमें लग गया न. अेक ज्ञेयमें अेकाकार होने से दूसरे ज्ञेयमें लक्ष नहीं जाता है तो अेकाकार हुआ ऐसा कलनेमें आता है. समजमें आया? शेष स्पष्ट कराते हैं. अधिक स्पष्ट होता है न. देजो!

'विषयोंमें प्रवर्तता है...' यहां कला न? 'उपयोगकी ऐसी स्वच्छता है कि जिस ज्ञेय पदार्थसे उपयुक्त होता है वैसा ही हो जाता है...' उसका अर्थ जैसे डंक के निमित्त में स्फटिक काव या कावा हो जाता है. जैसे आत्मा रागके रंगमें उपयोग लग गया तो रागरूप पर्यायि हुई. समजमें आया? राग चाले तो शुभ-अशुभ हो, लेकिन उसमें अेकता हो गई तो उपयोग रागमें रंग गया. उपयोगमें रागका रंग चढ गया. समजमें आया?

क्षत्रिय था. अेक साधु था, साधु. (संवत्) १८८३ की बात है. दामनगर था. साधु था उसको कोर्छ स्त्रीके साथ संग रहता होगा. वह सब पैसा स्त्री जा गई. फिर स्त्रीने छोड दिया. हम दामनगरमें थे. बजारमें ही उपाश्रय है. हम बैठे थे और वह निकला. कावा कोट था. काले कोट पर नाम लिखा, लक्ष्मी.. लक्ष्मी.. लक्ष्मी. स्त्रीका नाम लक्ष्मी था. पहले उसके साथ विषय लेता होगा. जैसे दिये होंगे. फिर जैसे जवास हो गये तो स्त्रीने छोड दिया. छोड दिया तो उसको द्वेष हुआ. क्षत्रिय था, हों! लेकिन साधु हो गया था. समजमें आया? लक्ष्मी.. लक्ष्मी. तो क्या करे? कोर्छ लडकेको देजे तो कहे, ओवो दस बार लक्ष्मी-

लक्ष्मी. तो अेक पैसा दे. लक्ष्मीका अपमान कराने को स्त्रीका. फिर मुझे ज्याल आया कि अरे..! ये क्या करता है? मैं उपाश्रयमें बैठा था. संवत् १९८३. कितने वर्ष हुअे? ४३-चार और तीन. हम उपाश्रयमें पाट पर बैठे थे. वह निकला. फिर कहलवाया, अरे..! बावाज्! ये शोभता नहीं. इस वेषमें यह क्या करते हो? स्त्रीका नाम कोट पर लिखा है. लक्ष्मी.. लक्ष्मी.. लक्ष्मी. अपमान करवाना है? क्या है? तो उसने जवाब दिया. मुझे नहीं, मैंने किसीको कहा था. क्षत्रियका रंग चढा है, उतरता नहीं. ऐसा बोला. हम क्षत्रिय है और साधु हुअे हैं. हमारा रंग चढा है स्त्रीके द्वेष पर, वह उतरता नहीं. अे.. प्रकाशदासज्! भाव समझे कि नहीं? मैं क्षत्रिय हूं तो मेरा रंग स्त्रीके रागमें चढ गया है. वह उतरता नहीं.

ऐसे रागमें उपयोग अेकाकार रंग हो गया तो उतरता नहीं, आत्मा में जाता नहीं. समझमें आया? अपने यहां कहते हैं न? योगीलठ, क्षत्रियलठ कहते हैं न? राजलठ, योगीलठ, बाणलठ, स्त्रीलठ,.. चार कहते हैं न? अेक तो क्षत्रिय था और साधु हो गया. दो लठ मेरे पास है. ऐसा कहता था. हमारी लठ छूटती नहीं. महाराज पूछते हैं कि क्या करते हो? हमारा रंग चढ गया है वह अभी उतरता नहीं. अनादि का उपयोगमें रागका रंग चढ गया है. समझमें आया? उपयोग तो अपना स्वच्छ शुद्ध चैतन्य है, लेकिन रागका रंग चढनेसे उसमें अेकत्वबुद्धि हो गई. समझमें आया? उसका नाम विषयसे अविश्रुत है.

‘ईसलिये आचार्य कहते हैं कि जब तक विषयोंमें चित्त रहता है,...’ राग.. राग. रागमें चित्त रहता है ‘तब तक उनरूप रहता है,...’ देओ! तब तक उनरूप रहता है-रागरूप रहता है. राग बिनाकी मेरी चीज क्या है उस ओर उसकी दृष्टि जाती नहीं. ‘आत्माका अनुभव नहीं होता है,...’ कहांसे हो? उपयोगमें रागका रंग लग गया हो तो आत्माका ध्यान और अनुभव कहांसे हो? ‘ईसलिये योगी मुनि इस प्रकार विचारकर विषयोंसे विश्रुत हो...’ रागके उपयोगसे छूट जाय. समझमें आया? आलाहा..! भगवान तो ऐसा भी कहते हैं कि, जैसे स्त्री आदि विषय है, वह अशुभभावका विषय है. लेकिन परद्रव्य जे वीतरागकी वाणी आदि है वह भी विषय है. शुभभावका वह विषय है. परद्रव्य विषय है उसमें जब तक लक्ष्ज जाता है, चाले तो भगवान हो या चाले तो स्त्री हो, राग ही उत्पन्न होगा. परद्रव्यके लक्ष्से राग ही उत्पन्न होगा. वह पहले आ गया है. समझमें आया? कठिन काम है.

३१वीं गाथामें वह कहा न? समयसार ३१वीं गाथामें कहा है, ईन्द्रियका जे विषय

है वही ईन्द्रिय है. भगवानकी वाणी भी ईन्द्रियका विषय है तो वह भी ईन्द्रिय है, ऐसा कहा है. भगवान ऐसा कहते हैं कि ये पांच ईन्द्रियां तो ७८ हैं, भाव ईन्द्रिय भी ईन्द्रिय है, अंशअंश अंश अंशअंश ईन्द्रिय है, लेकिन भगवानकी वाणी भी ईन्द्रिय है. क्योंकि उसका विषय ईन्द्रिय है, विषय उसका है, ईन्द्रियका विषय है. आलाला..! अमरचंद्रभाई! कायरका तो कलेजा कांप उठे ऐसा है. ओ.. सेठ! वीतरागी वाणी और वीतराग कहते हैं कि तुम्हारा हमारे पर लक्ष जायेगा तो तुझे राग होगा. हम रागका विषय हैं, तेरे अतीन्द्रिय ज्ञानका विषय हम नहीं हैं. आलाला..! परद्रव्य.. यहां बिना है न? देजो!

‘आत्माको जाने, अनुभव करे, ईशविषय विषयोंसे विरक्त होना यह उपदेश है.’ विषयमें जब तक चित्त रहे तब तक रागमें लीन होता है. आलाला..! कठिन बात, भाई! ओ.. देवीबाबू! क्या आया? बहुत कठिन काम है. अपना स्वविषय सम्यग्दर्शनका छोड़कर जितना पर उपर लक्ष जाता है वह सब विषय है. चाहे तो शुभभाव हो या चाहे अशुभ हो. ओय..! पंडितजी! समयसार ३१वीं गाथामें आया है. तीनोंको हम तो ईन्द्रिय कहते हैं. अंशअंश ईन्द्रिय, ७८ ईन्द्रिय और शब्द आदि भगवानकी वाणी आदि भी ईन्द्रिय है, वह अतीन्द्रिय नहीं. आलाला..! तीनोंको ईन्द्रिय कहा. उन ईन्द्रियोंको जोते उसने सब जता. उसका अर्थ कि जो शब्द आदि है उसका लक्ष छोड़कर, द्रव्यईन्द्रियका छोड़कर, भाव ईन्द्रियका लक्ष छोड़कर अतीन्द्रिय आत्माके सन्मुख करे तो उसको सम्यग्दर्शन होता है. वह सम्यग्दर्शनकी गाथा है. बहुत सूक्ष्म बातें, भाई! उसका मार्ग अंदरसे प्राप्त करनेकी रीत ही कोई अलग है. समझमें आया? ओ.. सेठ! लड्डु खाना जैसे नहीं मिल जाता.

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- वह तो भाव आया. आये बिना रहेगा नहीं. जब तक वीतराग नहीं हो तब तक शुभभाव आता है, लेकिन है अंधका कारण. दुनिया कहे, दुनियाके घर रही. सत्य यह है. सत्य कोई गुप्त रहनेमें आता है? सत्य तो ऐसा है. ३१ गाथामें स्पष्ट कर दिया है. ‘जो इंदिये जिणित्ता’ ‘अमृतचंद्राचार्य’ने ईन्द्रियकी व्याख्याकी. ईन्द्रियके तीन प्रकार. ईन्द्रियकी व्याख्या. अंश ईन्द्रिय, ७८ ईन्द्रिय और सामने विषय. विषय अर्थात् चाहे तो श्रीका हो या चाहे तो भगवानकी वाणी हो. आलाला..!

मुमुक्षु :-..

उत्तर :- विषय नाम सामने लक्ष है. विषय के भोगकी बात नहीं है. उससे जब तक अकेताबुद्धि है तो विषयसे विरक्त नहीं, वह ईन्द्रियका जितना नहीं. भाई! ३१में

आता है न? वह ईन्द्रियका जतनेवाला नहीं। जिसका लक्ष्य पर उपर जाता है, वीतराग तीनलोक के नाथ... ऐसा कहा न? 'परदब्बादो दुग्गइ' पहले आ गया है। परद्रव्य पर लक्ष्य जाता है ईतनी आत्माकी गति से भ्रष्ट होता है। ओ.. 'वजुत्ताई'! क्या है यह?

मुमुक्षु :- अर्थात् कोई ना नहीं पाडे।

उत्तर :- आप सब ना कहनेवाले हां कहते हो। यहांका कहां है? मार्ग ऐसा है, भगवान! ये तो पहलेसे चला आया है, १६वीं गाथासे। नहीं? 'परदब्बादो दुग्गइ सदब्बा दो हु सुग्गइ होइ' जितना स्वद्रव्यका आश्रय छोडकर परद्रव्यका आश्रय करेगा ईतनी आत्माकी गति स्वकी नहीं होगी, परगति होगी। चार गति दुर्गति है। समझमें आया? आहाहा..!

यहां कहते हैं, 'आत्माका अनुभव नहीं होता है,...' जब तक रागकी अेकता पडी है वह परविषयमें अेकता है। विषय अर्थात् पर ध्येय। राग ध्येय पर है उसमें अेकता है तब तक आत्माका अनुभव सम्यग्दर्शन नहीं होगा। 'विषयोसे विरक्त होकर आत्मामें उपयोग लगावे...' देओ! रागमें जो उपयोग लगा था उसे छोडकर आत्मामें लगावे 'तब आत्माको जाने,...' तब आत्मा ज्ञानानंद है उसका ज्ञान होता है। तब अनुभव है। वेदन करे। 'ईसलिये विषयोसे विरक्त होना यह उपदेश है।' ईसलिये ईस कारणसे विषयकी अेकताबुद्धि छोडना, विरक्त होनेका उपदेश भगवान का है। आहाहा..! विशेष जोर देते हैं।

६७. 'आगे ईस ही अर्थको दढ करते हैं...' देओ! उसही अर्थको दढ करते हैं। 'आत्माको जानकर भी भावना बिना संसारमें ही रमता है :-' अकेला ज्ञानपना हो और अनुभव, सम्यग्दर्शन न हो तो भी चार गतिमें रजडेगा, ऐसा कहते हैं। आहाहा..!

अप्पा णाऊण णरा केई सब्भावभावपब्भट्ठा।

हिंडंति चाउरंगं विसएसु विमोहिया मूढा।।६७।।

यहां तो स्वविषयमें जुकनेको परविषयको छोडनेका उपदेश है। समझमें आया? देओ न, नरकमें भी विषयसे विरक्त है। उरमें आया है। वहांसे निकलकर तीर्थकर होगा। क्योंकि रागकी अेकताबुद्धि छूटकर स्वइपका आचरण वहां भी है। स्वइपका आचरण नरकमें भी है सो शीव है। उसको शीवपाहुऽमें शीव कहा है। समझमें आया? अेकदेश शीव। आहाहा..!

अर्थ :- 'कई मनुष्य आत्माको जानकर भी अपने स्वभावकी भावनासे अत्यंत भ्रष्ट हुअे...' अंतरमें सम्यग्दर्शनकी भावना करते नहीं और अनुभव करते नहीं। कही, समझमें आया? 'विषयोमें भोहित होकर...' देओ! परमें-रागमें अेकता हो जाती है। स्वभावकी भावना नहीं करके रागमें अेकत्व होता है। 'अज्ञानी मूर्ख...' देओ! अज्ञानी। आहाहा..! रागमें अेकता है वह अज्ञानी है, मूर्ख है। पाठ में है न? 'विमोहिया मूढा' दो शब्द है।

मुमुक्षु :- 'आत्मानं ज्ञात्वा'में क्या करना है?

उत्तर :- आत्माका ज्ञानपना-क्षयोपशमभाव. ज्ञाना ईतना, बुद्धिमें आया ईतना. लेकिन अनुभव दृष्टि-सम्यक्दृष्टि नहीं की. समझमें आया? अपने स्वभाव सन्मुखकी अकेता लोनी चाहिये वह करते नहीं. आरह अंग नौ पूर्व पढे. उसमें आता है न? आत्मा कैसा है पढा था, उसे ज्वाव तो आया था. हाँ! ज्ञानना उस प्रकारका ज्ञान, हाँ! सम्यग्ज्ञान नहीं.

'अज्ञानी मूर्ख चार गतिरूप संसारमें भ्रमण करते हैं.' चार गति यानी संसारमें. देओ! यहां तो नरकमें जाते हैं करते हैं. अपना विषय सम्यग्दर्शन बनाया नहीं और रागका विषय बनाकर अकेत्व रहता है वह चार गतिमें नरकादिमें, पशुमें, निगोदमें भी जायेगा. वो. चार गति ली है न. तो मिथ्यादृष्टि निगोदमें जाते हैं, समकित्ती जाते नहीं. समकित्तीको तो गति अके वैमानिक गति है. मनुष्य और तिर्य्य लो तो. नारकी और देव लो तो मनुष्य गति है. दूसरी गति लोती ली नहीं. समझमें आया?

यहां तो रागमें अकेत्व लीन (है). भोक्षपाहुड है न? तो परद्रव्यका आश्रय करके रागमें लीन (रहता है) वह बंधका कारण है. और रागसे रहित अपना स्वका आश्रय है वह मुक्तिका कारण है, यह सिद्ध करना है. यह बात वीतराग मार्गके सिवा कहीं सुनने मिलती नहीं. अ.. 'प्रकाशदासज'! ये पंच महाव्रतको परका विषय बनाया. राग है न, राग. उसका अनुभव है सो भोगका अनुभव है, ऐसा करते हैं. अपने अनुभवकी जबर नहीं. बंध अधिकारमें लिया.

भावार्थ :- 'पहिले कहा था कि आत्माको ज्ञानना, जानना, विषयोंसे विरक्त होना ये उत्तरोत्तर दुर्लभ पाये जाते हैं,...' देओ! उत्तरोत्तर दुर्लभ है. समझना दुर्लभ है, फिर अनुभव दुर्लभ है और फिर स्थिरता अंदरमें दुर्लभ है. अके के बाद अके दुर्लभ है. उत्तरोत्तर है न? 'विषयोंमें लगा हुआ प्रथम तो आत्माको ज्ञानता नहीं है ऐसे कहा,...' जो विषयमें-रागमें लीन लो गया, विकल्पमें लीन है वह विषय है, वह आत्माको ज्ञानता नहीं. समझमें आया? आलाहा..! परविषयको विषय करता है. 'आत्माको ज्ञानता नहीं है ऐसे कहा, अब यहां ईसप्रकार कहा कि आत्माको ज्ञानकर भी विषयोंके वशीभूत हुआ भावना नहीं करे...' अनुभव सम्यग्दर्शन सहितकी वीतराग भावना में लीन, ऐसा न करे 'तो संसारहीमें भ्रमण करता है, ईसलिये आत्माको ज्ञानकर विषयोंसे विरक्त होना यह उपदेश है.' परविषयसे छूटकर अपना ज्ञान ज्ञानकर, अपने को विषय बनाकर अपनेमें स्थिर रहना, होना वह भोक्षका मार्ग है. स्वद्रव्यके आश्रयसे रहना वह

मोक्षका मार्ग है। परद्रव्यके आश्रयसे राग होता है वह बंधका मार्ग है। मूल तो वह कहना है। अब उससे सुलटा (कहते हैं)।

‘आगे कहते हैं कि जो विषयोंसे विरक्त होकर आत्माको जानकर भाते हैं वे संसारको छोड़ते हैं :-’ पहले चार गतिमें रभडता है ऐसा कहा था। अब यहां चार गतिको छोड़ता (है ऐसा कहते हैं)।

जे पुण विसयविरत्ता अप्पा णाऊण भावणासहिया।

छंडंति चाउरंगं तवगुणजुत्ता ण संदेहो॥६८॥

‘जे पुण विसयविरत्ता’ विषयसे विरक्त, रागकी अकेताबुद्धिसे छूट गया है। ‘अप्पा णाऊण’ आत्माका ज्ञान करके ‘भावणासहिया’ अनुभव विशेष करके। ‘छंडंति चाउरंगं’ देओ! चार गति छोड़ देता है। ‘तवगुणजुत्ता ण संदेहा’ उसके साथ चारित्र हो तो चार गति होती नहीं। ‘ण संदेहा’ संदेह नहीं करना।

अर्थ :- ‘झिर जो पुरुष मुनि विषयोंसे विरक्त हो आत्माको जानकर भाते हैं,...’ परका लक्ष छोड़कर अपना ज्ञान करके आत्माकी भावना करते हैं ‘वारंवार भावना द्वारा अनुभव करते हैं...’ आत्माका आनंदका शुद्ध उपयोग वारंवार करे, ऐसा कहते हैं। ‘वे तप अर्थात् बारह प्रकार तप और मूलगुण उत्तरगुणोंसे युक्त होकर...’ उसको बाहरमें बारह प्रकारका तप निमित्तइपसे होता है। बारह प्रकारका कहा न? उसमें सज्जाय, ध्यान आ गया। विनय, वैयावच्य बाहरमें निमित्त है। ‘मूलगुण उत्तरगुणोंसे युक्त होकर संसारको छोड़ते हैं,...’ उसका संसार-उद्वेगभाव छूट जाता है और आत्माकी परम पवित्र दशा प्राप्त होती है। वो, वह बादमें आयेगा।

भावार्थ :- ‘विषयोंसे विरक्त हो आत्माको जानकर भावना करना, इससे संसारसे छूटकर मोक्ष प्राप्त करो, यह उपदेश है।’ वो, अब कहेंगे, अब जुवासा बहुत आयेगा।

‘आगे कहते हैं कि यदि परद्रव्यमें लेशमात्र भी राग हो तो वह पुरुष अज्ञानी है,...’ यहां जुवासा किया। रागका राग है वह मिथ्यादृष्टि है, ऐसा कहते हैं। लेशमात्र रागका अंश है उसकी भी रुचि है। रुचि है उसकी बात है न? राग हो दूसरी बात है, उसकी रुचि। ये गाथा अपने आती है, भाई! पंचास्तिकाय, समयसार और प्रवचनसार तीनोंमें इस गाथाका सार है। पंचास्तिकाय १६७, समयसार २०१, प्रवचनसारमें ३६। ऐसा यहां लिखा है। यह गाथा तीनमें आती है।

मुमुक्षु :- ...

उत्तर :- रागका राग. यहाँ राग वह लेना है. समयसारमें लिया है. रागका राग.

परमाणुपमाणं वा परदव्वे रदि हवेदि मोहादो।

सो मूढो अण्णाणी आदसहावस्स विवरीओ॥६९॥

ये सबका सार लिया.

अर्थ :- 'जिस पुरुषके परद्रव्यमें परमाणु प्रमाण भी लेशमात्र मोहसे रति अर्थात् राग-प्रीति हो...' रागका राग-प्रेम है वह मिथ्यादृष्टि है. बहुत कठिन काम.

मुमुक्षु :- परमाणु माने?

उत्तर :- परमाणु नाम थोडा. अल्पमें अल्प राग, शुभराग. दयाका, दानका बडा अच्छा. शरीरका ब्रह्मचर्य. उस रागका भी राग है मोहादि.. देओ! 'परदव्वे रदि हवेदि मोहादो' रति. रतिका अर्थ प्रेम किया.

जिस आत्माको... पुरुष माने आत्मा, हां! 'परद्रव्यमें...' 'परदव्वे रदि हवेदि' राग विकल्प भी परद्रव्य है. उसमें भी रुचि-प्रीति है, 'मोहादो' रति अर्थात् राग-प्रीति हो 'तो वह पुरुष मूढ है,...' यहाँ तो परद्रव्यका विषय राग है उसमें प्रीति है वह मिथ्यात्व है, यह बात सिद्ध करनी है. आहाहा..! कठिन काम, भाई! राग हो दूसरी बात है और रागकी प्रीति, रति कहते हैं न? रागकी रति करना, प्रीति करना, राग ठीक है, मुझे ठीक है.—मिथ्यात्वभावसे औसी प्रीति करते हैं वह मूढ हैं. कलौ, स्त्री, पुत्र राग तो बहुत दूर रह गया. रागका राग करते हैं. समयसार २०१में वह लिया न? भाई! समयसार २०१ में वह लिया. जयचंद्र पंडितने भुवासा किया कि यह राग तो अज्ञानीका राग है. रागमें राग है वह राग. औसे राग तो ज्ञानीको दसवें गुणस्थान तक है. वह राग परद्रव्य है, ज्ञेय है, अपने स्वरूप नहीं है. रागका अंश भी है वह प्रीति करके करता है, वह अपने स्वभावकी दृष्टिका वमन करते हैं. भाई!

बडा दिन है बडी बात आ गई. सेठ! आहाहा..! अनंत चतुर्दशीका बडा दिन है. महापर्व है बडा. आभिरका है न. ब्रह्मचर्य. ब्रह्म नाम अपने आनंदस्वरूपमें रुचि करना वह ब्रह्मचर्य है. परद्रव्यमें राग है, रागमें प्रीति करना वह मैथुन-अब्रह्म है. दया के, दानके शुभभावमें प्रीति रुचि करना वही मैथुन और अब्रह्म है. अक स्वभावको दूसरेके साथ जुडान करके रहना वह मैथुन विषय है. समजमें आया?

मुमुक्षु :- जगल ही नहीं रही निकलने की.

उत्तर :- जगल रही निकलनेकी, रागरहित आत्मा है कि नहीं? रागमें रहकर कुछ हो,

धूल भी नहीं होती. पुण्य-पाप अधिकारमें वह आया था. उसमें क्या है?

‘परमाणुपरमाणु’ उसका अर्थ क्या? परमाणु प्रमाणु भी रागमें रति वह मिथ्यादृष्टि है, उसका अर्थ क्या? राग तो छोटे गुणस्थानमें होता है, राग तो दसवें गुणस्थान तक होता है. वह दूसरी बात है. रागकी रुचि और प्रीति है. लगे थोड़ा राग और थोड़ी प्रीति (हो). मोक्षपाहुऽमें बात वह सिद्ध करनी है. समझमें आया? बाहरकी चीज तो दूर पड़ी रही.

मुमुक्षु :- अनंतानुबंधीका राग?

उत्तर :- अनंतानुबंधीका राग. हां. शुभराग है उसकी प्रीति है, रुचि है, उससे मेरा लवा होगा वह अनंतानुबंधीका राग है. समझमें आया? क्या करना? ये सब जटकर निकाल दिया. वीतराग मार्ग है उसमें रागकी रुचि तो वीतराग मार्ग कहांसे आया? जिनवाणी वीतरागभावकी पोषक है, जिनवाणी रागकी पोषक नहीं है. रागकी पोषक हो वह जिनवाणी नहीं. समझमें आया? जिनवाणी किसको कलते हैं वीतराग? रागकी रुचि है तो रागका पोषक भाव हुआ.

‘जिस पुरुषके परद्रव्यमें परमाणु प्रमाणु...’ धतना छोटेसे छोटा राग. ‘वेशमात्र मोहसे रति अर्थात् राग-प्रीति हो तो वह पुरुष मूढ़ है, अज्ञानी है,...’ पाठमें आया ‘आत्मस्वभावसे विपरीत है.’ आलाहा..!

मुमुक्षु :- ..

उत्तर :- अपना माना है न, रतिकी है न. यहां तो छोटा. परमाणु नाम थोड़ा राग. रागमें रति है, प्रेम है कि यह लाभदायक है, मेरा है वह अनंतानुबंधीका राग (है). मोहसे मिथ्यात्वसे मिथ्यादृष्टि है. आत्मस्वभावसे विपरीत है. ऐसी बात है, भाई! राग हो वह दूसरी बात है और रागकी रुचिमें लाभ मानना, रागसे लाभ होगा, मेरे शुभरागसे लाभ होगा, मुझे सम्यग्दर्शन होगा, शुभरागसे मजे चारित्र होगा, ऐसी दृष्टि मूढ़ अज्ञानी प्राणीकी है, ऐसा कलते हैं. प्रकाशदासजी! यहां कभी सुना नहीं होगा. स्थूल बातें सुनकर भुशी-भुशी हो जाय. जाओ, हो जाओ साधु. मुंडाव बादमें वही चलता है, अनादिसे चलता है. वह कोई नया है? आलाहा..!

यहां तो प्रभु कुंडकुंदाचार्य ऐसा कलते हैं, स्वद्रव्य.. राग परद्रव्य है. अपना द्रव्य भी नहीं, अपना गुण भी नहीं, अपनी पर्याय भी नहीं. आलाहा..! क्योंकि वह तो आस्रवतत्त्व है, राग तो आस्रवतत्त्व है और आत्मा तो ज्ञायकतत्त्व है. ज्ञायकतत्त्व आस्रवतत्त्वकी प्रीति करता है तो मिथ्यात्व है. ओक तत्त्व दूसरे तत्त्वकी प्रीति करे तो मिथ्यात्वभाव है. आलाहा..!

क्या कल ँसमें? 'परमाणुपमाणं वा परदव्वे रदि हवेदि मोहादो'. मिथ्यात्व है न, मिथ्यात्व. सार करके यलं लाये. विषयसे विरक्ति आदि जो सब कल था न? रागमें रस है वल विषयसे अविरक्त है. अेकाकार उसमें पडल है. आत्माका उपयोग बिलकुल अस्वस्थ हो गया. आललल..! आगे कर्हेगे, देओ!

भावार्थ :- 'भेदविज्ञान होनेके बाद अणव-अणवको भिन्न जाने तब परद्रव्यको अपना न जाने...' देओ! अज्ञानी अपना जानते हैं तो मिथ्यात्व है. 'तब उससे (कर्तव्यबुद्धि-स्वामित्वकी भावनासे) राग भी नहीं होता है,...' देओ! 'भेदविज्ञान होनेके बाद अणव-अणवको भिन्न जाने तब परद्रव्यको अपना न जाने तब उससे (कर्तव्यबुद्धि-स्वामित्वकी भावनासे) राग भी नहीं होता है, यदि (ऐसा) हो तो जानो कि ँसने स्व-परका भेद नहीं जाना है,...' आललल..! आपा-परका. आपा कलते हैं न काठिको? 'स्व-परका भेद नहीं जाना है,...' भगवान आत्मा रागरहित और राग विकारसहित, दोका भेदज्ञान यदि हुआ और फिर प्रेम करे तो भेदज्ञान है ही नहीं. उसने स्व-परका भेद जाना नहीं, 'अज्ञानी है,...' आललल..! 'आत्मस्वभावसे प्रतिकुल है,...' पाठमें है न? अब ञुवासा करते हैं, देओ!

'ज्ञानी होनेके बाद चारित्रभोडका उदय रलता है तब तक कुछ राग रलता है उसको कर्मजन्य अपराध मानता है,...' गुनाल माने, दोष माने. 'उस रागसे राग नहीं है,...' देओ! ज्ञानीको रागसे राग नहीं है, अज्ञानीको राग पर प्रीति रुचि है. अस, ँतना कलना है. समयसारमें २०१में वही अर्थ किया है. रागका राग. 'सव्वागमधरो वि'. वलं ऐसा कल. 'सव्वागमधरो वि' राग प्रीतिमात्र करे तो वल मिथ्यादृष्टि है. समस्त आगमका जाननेवाला हो, लेकिन रागकी रुचि करे तो मिथ्यादृष्टि है. 'उस रागसे राग नहीं है ँसलिये विरक्त ही है...' देओ! विरक्त लिभा. रागका राग नहीं है ँसलिये विरक्त है. अज्ञानीको रागका राग है ँसलिये अविरक्त है, विरक्त नहीं. आललल..! कठिन अर्थ. 'अतः ज्ञानी परद्रव्यमें रागी नहीं कलवाता है, ँसप्रकार जानना.' ज्ञानी परद्रव्यका प्रेमी कलनेमें आता नहीं. विशेष आयेगा...

(श्रोता :- प्रमाणा वचन गुरुदेव!)

વૈશાખ સુદ ૭, રવિવાર તા. ૨૮-૦૪-૧૯૭૪
ગાથા - ૬૭ થી ૬૯, પ્રવચન - ૧૩૭

આ અષ્ટપાહુડમાં મોક્ષપાહુડ ચાલે છે. ૬૭મી ગાથા છે.

‘આગે ઈસ હી અર્થ કો દઢ કરતે હૈં કિ આત્મા કો જાનકર ભી ભાવના બિના સંસાર મેં હી રહતા હૈ :-’

અપ્પા ણાઠ્ઠા ણરા કેઈ સબ્ભાવભાવપબ્ભદ્ધા।

હિંદંતિ ચાઠરંગં વિસણ્ણુ વિમોહિયા મૂઢા।।૬૭।।

‘અર્થ :- કઈ મનુષ્ય આત્મા કો જાનકર ભી...’ પહેલા તો એ વાત કરી કે આત્માનું જ્ઞાન જ કરતા નથી. જેને આત્મજ્ઞાન નથી એ બધા ચાર ગતિમાં રખડનારા છે. એ આત્મજ્ઞાન અપૂર્વ દષ્ટિ અંદર થઈ હોય, એ આત્મજ્ઞાન હોવા છતાં ભાવના હવે ન કરે વારંવાર એમાં, તો એ પણ ભ્રષ્ટ થઈને.. ચાતુરંગ કહ્યું છેને? ચાર અંગ એના. એટલે આમાંથી ગતિ કાઢી. ચાર ગતિમાં રખડે. આહાહા..! પહેલું તો સમ્યક્દર્શન જ દુર્લભ છે. એ સમ્યક્દર્શન વિનાના જેટલા આચરણ, તપ, વ્રત, બધા ચાર ગતિમાં રખડવા માટે છે. સમ્યક્દર્શન એ અનંતકાળમાં નહિ પ્રગટેલી દશા છે. એ કરોડોમાં કોઈ જીવને પ્રાપ્ત થાય એવી ચીજ દુર્લભ છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- સુગમ તો, પ્રગટ કરે તો સુગમ છે. નથી અનાદિથી કરતો તો મહાદુર્ગમ છે. એક તો વાડામાંથી નીકળવું કઠણ પડે. આકરી વાત છે. આ તો દિગંબર ધર્મ છે એ સનાતન જૈનધર્મ છે. એ સિવાય બધા વાડા બાંધેલા જૈનધર્મ નથી, જૈનધર્મ નથી. અહીં તો એ વાત છે ચોખ્ખી. એઈ..! એ ૧૪મી ગાથામાં આવી ગયું. દિગંબર ધર્મ એ સનાતન જૈનધર્મ છે. એમાંથી ભ્રષ્ટ થઈને આ બધા શ્વેતાંબર ને સ્થાનકવાસી નીકળ્યા છે એ જૈન નથી, એ જૈનધર્મ જ નથી.

મુમુક્ષુ :- એ કહે કે દિગંબર અમારામાંથી નીકળ્યા.

ઉત્તર :- એ કહેને. અજ્ઞાની ન કહે તો કોને કહે? અહીં તો કુંદકુંદાચાર્ય ભગવંતના વારસદાર એ પોતે પોકાર કરી રહ્યા છે. એવી વાત ઝીણી બાપા!

શ્વેતાંબર... એ તો આમાં આવે છેને? આમાં આવ્યું છે. ૭૯માં છે. ૭૯ ગાથા છેને એમાં? આમાં જ ૭૯ ગાથા છે.

પંચસેલસત્તા ગંથગાહી ય જાયણાસીલા।

આધાકમ્મમ્મિ રય તે ચત્તા મોક્ષમગ્ગમ્મિ।।૭૧।।

૭૯માં છે. કુંદકુંદાચાર્ય ભગવાન પાસે ગયા હતા. આઠ દિ' રહ્યા હતા સીમંધર ભગવાન પાસે. ત્યાંથી આવીને પછી આ શાસ્ત્ર બનાવ્યા છે. ઝીણી વાત છે, ભાઈ! વાડાવાળાને આકરું પડે એવું છે.

‘અર્થ :- પંચ આદિ પ્રકાર કે ચેલ અર્થાત્ વસ્ત્રો મેં આસક્ત હું,...’ જે વસ્ત્ર રાખે છે અને માને છે કે અમે સાધુ છીએ. તો એને અહીંયાં મિથ્યાદષ્ટિ નિગોદગામી કીધા છે. છે અંદર? ‘અંડજ, કપાસજ, વલ્કલ, ચર્મજ ઓર રોમચ ઈસપ્રકાર વસ્ત્રો મેં કિસી એક વસ્ત્ર કો ગ્રહણ કરતે હું, ગ્રંથગ્રાહી અર્થાત્ પરિગ્રહ કે ગ્રહણ કરનેવાલે હું, યાચનાશીલ અર્થાત્ માગને કા હી જિનકા સ્વભાવ હૈ ઓર અધઃકર્મ અર્થાત્ પાપકર્મ મેં રત હૈ, સદોષ આહાર કરતે હું વે મોક્ષમાર્ગ સે ચ્યુત હું.’

ભાવાર્થમાં છે જુઓ! ‘પહિલે તો નિર્ગંથ દિગંબર મુનિ હો ગયે થે,...’ જૈનધર્મ સનાતન વીતરાગ કેવળીએ કહેલો, એ માર્ગમાં પહેલા મુનિ તો થયા હતા. ‘પીછે કાલદોષ...’ આકરા બાર (વર્ષના) દુકાળ પડ્યા. એમાં ‘ચારિત્ર પાલને મેં અસમર્થ હો નિગ્રંથ લિંગ સે ભ્રષ્ટ હોકર...’ દિગંબર લિંગ જે નગ્ન મુનિ એનાથી એ ભ્રષ્ટ થઈ ગયા. ‘વસ્ત્રાદિક અંગીકાર કર લિયે,...’ વસ્ત્ર આદિ રાખવા લાગ્યા. ‘પરિગ્રહ રખને લગે, યાચના કરને લગે, અધઃકર્મ ઉદ્દેશિક આહાર કરને લગે ઉનકા નિષેધ હૈ, વે મોક્ષમાર્ગ સે ચ્યુત હું.’ આહાહા..! આકરું ભારે ભાઈ! આહાહા..! આ ગળે ઉતરવું જગતને.

‘પહિલે તો ભદ્રબાહુ સ્વામી તક નિર્ગંથ થે.’ નિર્ગંથ મુનિ નગ્ન દશા અને અંતરમાં ત્રણ કપાયનો અભાવ એવી દશા પહેલેથી અનાદિથી ચાલી આવતી હતી. ‘પીછે દુર્ભિક્ષકાલ મેં ભ્રષ્ટ હોકર જે અર્ધજાલક કલવાને લગે...’ લ્યો! થોડો કટકો રાખ્યો અડધો. ‘ઉનમેં સે શ્વેતાંબર હુએ,...’ એમાંથી આ શ્વેતાંબર પંથ નીકળ્યો, એમાંથી સ્થાનકવાસી તો હમણા નીકળ્યો એમાંથી. ભ્રષ્ટમાંથી ભ્રષ્ટ. આવી વાત છે, બાપા! આકરી વાત છે. જગતને સહન કરવું. ધર્મની ખબર જ નથી કહે છે. ‘ઈન્હોને ઈસ ભેષ કો પુષ્ટ કરને કે લિયે જે સૂત્ર બનાયે,...’ આ બધા ૩૨ ને ૪૫ ને ૮૪ એ અજ્ઞાનીએ બનાવેલા છે, ભગવાનના શાસ્ત્ર નથી એ. સમકિતીના બનાવેલા નથી એ. એય..! નગીનભાઈ! છે એમાં? વાતું આકરી બાપા! એટલી ખબર નથી કે આ ૪૦ વર્ષથી પરિવર્તન કર્યું છે તો કાંઈક કારણ હશે. સમજાણું કાંઈ? જોયું! છે?

‘ભેષ કો પુષ્ટ કરને કે લિયે જે સૂત્ર બનાયે,...’ આ વસ્ત્ર, પાત્ર ખપે સાધુને.

એવા મિથ્યાદષ્ટિ સાધુએ શાસ્ત્ર બનાવ્યા છે બધા. ૩૨ ને આ ૪૫ ને... 'કલ્પિત આચરણ તથા ઈસકી સાધક કથાર્યે લિખી. ઈનકે સિવાય અન્ય ભી કઈ ભેષ બદલે, ઈસપ્રકાર કાલદોષ સે ભ્રષ્ટ લોગોં કા સંપ્રદાય ચલ રહા હૈ, યહ મોક્ષમાર્ગ નહીં હૈ,...' એ.. પંડિતજી!

મુમુક્ષુ :- .. હા જ પાડે ને.

ઉત્તર :- એ તો હા જ પાડેને. દિગંબર છે. આહાહા..! માર્ગ આવો છે ભાઈ! દુનિયા છેતરાય છે બિચારા. મરી ગયા છેતરાઈને. આહાહા..! 'ભ્રષ્ટ લોગોં કો દેખકર ઐસા ભી મોક્ષમાર્ગ હૈ, ઐસા શ્રદ્ધાન ન કરના.' એવા ભ્રષ્ટને દેખીને આ પણ એક માર્ગ છ એમ ન માનવું. આહાહા..! આકરી વાતું, બાપા! જૈનધર્મ અંતર આત્માના સ્વભાવનું ભાન થઈને વીતરાગતા પ્રગટે એ જૈનધર્મ છે. એવી વાત બીજે ક્યાંય છે નહિ.

એ કીધું અહીં (૬૭ ગાથામાં). 'આત્મા કો જ્ઞાનકર ભી અપને સ્વભાવ કી ભાવના સે અત્યંત ભ્રષ્ટ હુએ...' કેટલાક દિગંબર મુનિ થયા અને આત્મજ્ઞાન પણ પહેલું હોય, પણ પછી 'વિષયોં મેં મોહિત હોકર...' પરપદાર્થમાં મોહિત થઈને સ્વરૂપની ભાવના ન કરતા ભ્રષ્ટ થઈ ગયા. આહાહા..! 'અજ્ઞાની મૂર્ખ ચાર ગતિરૂપ સંસાર મેં ભ્રમણ કરતે હૈં.' એ અજ્ઞાની ચાર ગતિ ચોર્યાસી આ નરક અને નિગોદમાં રખડશે એમ કહે છે, ભાઈ! આ કુંદકુંદાચાર્યના-ભગવાન પાસે ગયેલાના વચનો છે. સમજાણું કાંઈ?

'ભાવાર્થ :- પહિલે કહા થા કિ આત્મા કો જ્ઞાનના,...' પહેલી ગાથામાં કહ્યું. આત્માનું જ્ઞાન પહેલું કરવું, બાકી પછી બીજી વાત. આ આત્મા સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે, પૂર્ણ આનંદ અતીન્દ્રિય આનંદ અને અતીન્દ્રિય જ્ઞાન, એના સ્વભાવમાં પરિપૂર્ણતા પડી છે એનું નિમિત્તોથી લક્ષ છોડી દઈ અને રાગની મંદતા કોઈ દયા, દાનના પરિણામ હોય, એનાથી પણ લક્ષ છોડી દઈ, એક સમયની અવસ્થા છે એનું પણ લક્ષ છોડી દઈ... આહાહા..! પૂર્ણ નિત્ય ધ્રુવસ્વરૂપ, આનંદસ્વરૂપ, સામાન્યસ્વરૂપ એકરૂપ એની દષ્ટિ કરતાં પહેલું નિર્વિકલ્પ સમ્યજ્ઞાન થાય એની સાથે આત્માનું જ્ઞાન થાય. ભારે આકરી વાત.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ તો જ્ઞાન. અહીં તો અત્યારે દર્શનની પ્રધાનતાથી વર્ણન છે. જ્ઞાન થયા વિના પ્રતીત કોની કરે? એ તો બીજી વાત છે. ૧૭-૧૮ ત્યાં વંચાણીને. આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્યધન, પૂર્ણ આનંદ, અતીન્દ્રિય આનંદ એનું વર્તમાન જ્ઞાનની દશામાં તેને જ્ઞેય ધ્યેય બનાવીને જે જ્ઞાન એ વસ્તુનું થાય એમાં પ્રતીત કરવી એનું નામ સમ્યજ્ઞાન છે. આહાહા..! હજી તો સમ્યજ્ઞાન આવું કહેવાય. એ સમ્યજ્ઞાનની ખબરું ન મળે અને થઈ ગયા વ્રત ને ચારિત્ર

ને તપ. રણમાં પોક મૂકવા જેવી છે બધી વાતું. આહાહા..! આમને આમ અનાદિથી સંસારમાં રખડી રહ્યો છે ચોપાસીના અવતાર.

‘પહિલે આત્મા કો જ્ઞાનના,...’ પહેલામાં પહેલું કર્તવ્ય ભગવાને કહ્યું હોય તો, એ આત્મા દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના વિકલ્પ રાગ છે એનાથી ભિન્ન ચૈતન્યતત્ત્વ છે. ૩૮મી ગાથામાં ત્યાં આવ્યું હતું મુંબઈ, બહુ ઝીણું, સંવર, નિર્જરા, મોક્ષ અને આસ્રવ-દયા, દાનના વિકલ્પ એવા જે નવ તત્ત્વો પર્યાયના એનાથી આત્મા અત્યંત જુદો છે. આ શું વળી આવું? સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષ જે દશા આત્માની, એનાથી પણ આત્મા અત્યંત જુદો છે. હવે ઈ શું? કહો. કેમકે એ બધી પર્યાયો છે, અવસ્થાઓ છે. દયા, દાન, વ્રતના વિકલ્પ એ આસ્રવતત્ત્વ છે, એમાં અટકવું એ બંધતત્ત્વ છે, સ્વભાવ ચૈતન્યના આનંદને આશ્રયે જે સંવર શુદ્ધિ પ્રગટે એ સંવરદશા છે, અંતરને આશ્રયે શુદ્ધિની વૃદ્ધિ થાય, આનંદની વૃદ્ધિ થાય એ નિર્જરાતત્ત્વ છે અને પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિ થાય તે મોક્ષતત્ત્વ છે. આહાહા..! એ નવેય તત્ત્વોથી દ્રવ્ય જુદું છે. આહાહા..! કેમકે નવ છે એ પર્યાય છે અને દ્રવ્ય છે એ પર્યાયથી ભિન્ન (છે). આહાહા..! શરીરથી ભિન્ન માનવું હજી કઠણ પડે, એને કર્મથી ભિન્ન માનવું કઠણ પડે અને આ વ્રત ને તપ ને વિકલ્પ જે રાગ હોય એ બંધનું કારણ રાગ ઝેર છે એનાથી ભિન્ન માનવું અને એની સંવર, નિર્જરા અને મોક્ષની પર્યાયથી એને ભિન્ન માનવું. આહાહા..! શરતું બહુ પણ, ભાઈ! ‘આત્મા કો જ્ઞાનકર...’ પહેલું તો એનું જ્ઞાન કરવાનું છે. જેને ધર્મ કરવો હોય તો.

મુમુક્ષુ :- આખી દુનિયાને કરવો છે.

ઉત્તર :- દુનિયાને ક્યાં ભાન કે દિ’ છે તો કરે? રાગને કરે, પુણ્યને કરે અને ધર્મને માને. એમ મનાવે છે, આખા સંપ્રદાયમાં મનાવે છેને. આ કરો, વ્રત કરો, આ અપવાસ કરો, તપ કરો એ તમારે ધર્મ. મિથ્યાદષ્ટિ છે એ તો. જૈનદર્શનના વેરી છે. આવું સ્વરૂપ છે, બાપુ! વસ્તુસ્વરૂપ અંદર. આહાહા..! પ્રથમમાં પ્રથમ આત્મા કો જ્ઞાનના એમ પહેલા આવી ગયું છે દદમાં. આત્માને જાણવું એટલે? શાસ્ત્રથી જાણવું કે એમ નહિ.

મુમુક્ષુ :- ગુરુ પ્રસાદથી જાણવું એમ.

ઉત્તર :- એ ગુરુ પ્રસાદથી જાણવું એમ પણ નહિ.

મુમુક્ષુ :- એમાં આવ્યું છે.

ઉત્તર :- એ આવ્યું એ ગુરુએ એમ કહ્યું હતું એમ કહે છે. જૈનના ગુરુ એને કહીએ કે જે રાગથી ભિન્ન પડીને એને આત્માનો આનંદ બતાવે કે જો તારા રાગના વિકલ્પથી ભિન્ન પડીને જે આનંદસ્વરૂપ છે એની દષ્ટિ કર. એમ જૈન ગુરુઓનો ઉપદેશ હોય અને જે કોઈ

એવો ઉપદેશ આપે કે આ વ્રત ને તપ ને આ કરો એ ધર્મ છે, એ મિથ્યા દષ્ટિ છે, જૈનદર્શન નહિ. એ જૈનદર્શનને માનનારા નહિ. આહાહા..! આકરી વાતું, બાપા!

મુમુક્ષુ :- સીધી ને સરળ વાત છે.

ઉત્તર :- સીધી પણ આકરી પડે આ. વર્ષ કેટલા ગાળ્યા હોય. આહાહા..!

‘પહિલે કહા થા કિ આત્મા કો જ્ઞાનના,...’ આહાહા..! જ્યાં સુધી આત્મજ્ઞાન ન હોય ત્યાં સુધી એનું બધું વ્યર્થ છે, ચાર ગતિમાં રખડવા માટે છે. એના વ્રત ને તપ ને જાપ ને એ બધા ચાર ગતિમાં રખડવાને માટે છે. આહાહા..! હવે માણસ સાંભળે છે કાંઈક હોં! હવે એમ નથી. મુંબઈમાં ૧૦-૧૦ હજાર માણસ છેલ્લે દિવસે. પણ આ વાત હતી ઝીણી. બાપુ! માર્ગ આ છે. વીતરાગ કેવળજ્ઞાની પરમાત્મા એણે તો જીવની પર્યાય આસ્રવ દયા, દાનના વિકલ્પ, વ્રતનો, તપનો વિકલ્પ એ તો રાગ છે. તપ હતું કે દિ’. અને સંવર, નિર્જરાની દશા જે આત્માને આશ્રયે થાય એ દશાથી પણ ધ્રુવ છે એ ભિન્ન છે. આહાહા..! એવા ધ્રુવને અવલંબીને જે સમ્યક્દર્શન થાય એને આત્મજ્ઞાન અને દર્શન કહે છે. કહો, પ્રવીણભાઈ!

પછી આત્માને જાણીને ‘ભાના,...’ ધર્મી જીવે પહેલો આત્માને જાણવો. ધર્મ કરનારે ધર્મ કરનારી ચીજ શું છે (એને જાણવી). એવો ભગવાન સચ્ચિદાનંદ સિદ્ધ સ્વરૂપ છે અંદર એને પહેલો જાણવો, ઓળખવો, માનવો, પછી એની ભાવના કરવી. એટલે? વારંવાર અનુભવ કરવો. આહાહા..! એ આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા, એનો ધર્મીએ વારંવાર અનુભવ કરવો, એને ભાવવો. નિમિત્તને, રાગને અને પર્યાયને ન ભાવવો એમ કહ્યું. આહાહા..! આવો માર્ગ આકરો મુશ્કેલ પડે. બિચારા બીજે રસ્તે ચડી ગયા અને ચડાવ્યા બેય જણાએ. બધા નિગોદના રસ્તા છે. એક શરીરમાં અનંતા પડશે, જાશે. સમજાણું કાંઈ? વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરનું તો આ કથન છે. એના બહાને નવા બનાવ્યા શાસ્ત્રો એમાં બધી વાત કલ્પિત બનાવી દીધી.

‘ભાના,...’ આત્માના આનંદસ્વરૂપને ઓળખી ધર્મી જીવે વારંવાર એના આનંદનો અનુભવ કરવો એમ કહે છે. આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ છે આહાહા..! એને વારંવાર ભાવવો. પછી ‘વિષયોં સે વિસ્કત હોના...’ ચારિત્ર છે. ઓલું તો ચોથે ગુણસ્થાને પણ હોઈ શકે છે અને હવે તો વિષયો એટલે પર તરફની વૃત્તિઓ છોડી દઈને, પર તરફના વલણના ભાવને છોડી દઈને ‘વિષયોં સે વિસ્કત હોના ઉત્તરોત્તર દુર્લભ પાયે જાતે હૈં...’ એક પછી એક વાત દુર્લભ છે. આહાહા..! પ્રથમ સમ્યક્દર્શન, આત્મજ્ઞાન જ અપૂર્વ વાત છે. એના પછી અનુભવ કરવો એ મહાદુર્લભ છે. વારંવાર એમાં આત્માનો સ્પર્શ કરવો અને પછી આસક્તિ જે હતી વિષયોની, વિષયોમાં સુખબુદ્ધિ તો ટળી ગઈ હતી, સમ્યક્દર્શન થતાં, આત્મજ્ઞાન

થતાં વિષયમાં સુખ છે એ બુદ્ધિ તો ટળી ગઈ હતી. સુખ વિષયની વાસનામાં નથી, સંયોગમાં નથી, સુખ લક્ષ્મીમાં નથી, સુખ બહારની આબરૂ-કીર્તિમાં નથી એ બુદ્ધિ તો આત્મજ્ઞાન થતાં સમ્યજ્ઞને પરમાંથી સુખબુદ્ધિ તો ઊડી ગઈ હોય છે. આહાહા..! આવી વાતું કાને પડતા... પણ આસક્તિનો ભાવ રહી ગયો હોય છે, સમ્યજ્ઞને અનુભવ હોવા છતાં. ઈન્દ્રિયના વિષયોનો, સુખબુદ્ધિનો ભાવ ગયો હોય, પણ આસક્તિનો ભાવ રહ્યો હોય એને છોડવું એમ કહ્યું છે. આહાહા..!

‘વિષયોં સે વિસ્કત હોના...’ આસક્તિનો ચારિત્રદોષ છે. વિષયમાં સુખ છે એ મિથ્યાત્વ દોષ છે. આહાહા..! શરીરમાં, આબરૂમાં, પૈસામાં, મકાનમાં સુખ છે એ તો મિથ્યાદષ્ટિને મિથ્યાત્વનો દોષ છે, ઊંઘી શ્રદ્ધાનો દોષ છે. આહાહા..! પણ એ સુખબુદ્ધિ ટબ્યા છતાં એમાં આસક્તિ જે રહી ગઈ છે એને ટાળીને આત્માનુભવ કરવો. એટલે મુનિપણાની વાત કરે છે ભાઈ મૂળ તો. વિષયોં સે વિસ્કત મુનિ સાચા સંત, સમકિતી જ્ઞાની જે જંગલમાં વસતા હોય છે મુનિ તો. મુનિ જૈન વીતરાગના મુનિ એને કહીએ કે જે નગ્ન હોય, ત્રણ કષાયનો અભાવ હોય અને જંગલમાં હોય અને આહાર લેતા હોય તે ઊભા ઊભા હાથમાં લે, એને જૈનમુનિ, વીતરાગમુનિ, જૈનના સાધુ એને કહીએ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! એ વિષયથી વિસ્કત થઈ ગયા.

‘વિષયોં મેં લગા હુઆ પ્રથમ તો આત્મા કો જ્ઞાનતા નહીં હૈ...’ એટલે કહે છે કે જેને પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષયમાં જેને રુચિ અને રસ છે એને આત્માનું જ્ઞાન નહિ થાય. આહાહા..! કેમકે આત્મા અણીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ છે. અણીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ છે. ઈન્દ્રિયના વિષયમાં જેની રુચિ છે, પ્રેમ છે, એને આત્મજ્ઞાન નહિ થાય. આહાહા..! એને સમકિત નહિ થાય એમ કહે છે. ‘પ્રથમ તો આત્મા કો જ્ઞાનતા નહીં હૈ એસા કહા,...’ કહ્યુંને? ‘વિષયોં મેં લગા હુઆ પ્રથમ તો આત્મા કો જ્ઞાનતા નહીં હૈ...’ જેનું વલણ જ પર તરફ (છે), પછી ભગવાનની વાણી હો કે સાક્ષાત્ ત્રિલોકનાથ હો, એના તરફના વલણના રાગમાં પ્રેમ જેને છે એને આત્મજ્ઞાન નહિ થાય. આહાહા..! એને સમ્યજ્ઞર્શન નહિ થાય. આત્માનો વિષય જે ધ્રુવ ધ્યેય એને છોડીને જેને બાહ્યના પાંચ વિષયોમાં શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ એમાં જેનું ચિત્ત લાગ્યું છે, ચિત્ત ત્યાં ચોંટ્યું છે એનું, એને એવા રાગના રસિક જીવને ચૈતન્ય ભગવાન આત્માનું જ્ઞાન એને નહિ થાય. આહાહા..! ‘એસે કહા,...’ છે અંદર?

‘વિષયો મેં લગા હુઆ પ્રથમ તો આત્મા કો જ્ઞાનતા નહીં હૈ એસે કહા,...’ વિષયો છોડી દેવા એમ નહિ. છોડી તો અનંત વાર બહારથી ક્રિયાઓ છોડી, પણ એ પર

તરફના વલણના રાગમાં પ્રેમ છે, આહાહા..! એને છોડવો એ વિષયને છોડ્યા એમ કહેવામાં આવે છે. આમ તો અનંત વાર બાળબ્રહ્મચારી થયો. એમાં શું ઘૂળ થઈ? એક શુભભાવ હો, પરના વલણવાળો ભાવ એ કાંઈ ધર્મ નથી. આહાહા..! દિગંબર મુનિ થયો મિથ્યાદષ્ટિ, મહાવ્રત પાળ્યા, પંચ મહાવ્રત-અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્ય પાળ્યા તોપણ એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. કેમકે એ રાગમાં જેને રસ છે. વિષયમાં જ રસ છે એને પરમાં, એમ કહે છે. મનસુખભાઈ! આહાહા..! ચૈતન્ય આનંદનો નાથ ભગવાન એના પ્રત્યેનો રસ સન્મુખ થવાનો નથી એને. આમ રસ છે. એ પરમાં જેનો રસ છે એને આત્માનું જાણવું થતું નથી. આહાહા..!

‘અબ યહાં ઈસ પ્રકાર કહા કિ આત્મા કો જ્ઞાનકર ભી વિષયોં કે વશીભૂત હુઆ ભાવના નહીં કરે...’ વળી જાણ્યો આત્માને પણ એમાં વારંવાર અનુભવ નહિ કરે અને આસક્તિમાં રોકાશે એ ભ્રષ્ટ થઈ જશે. આહાહા..! જુઓ! ભગવાનની વાણી આ. તીર્થંકરદેવ ત્રિલોકનાથ પરમાત્માની આ વાણી છે. ‘તો સંસારમ્ ભ્રમણ કરતા હૈ,...’ આત્માનું જ્ઞાન થયાં છતા એનો અનુભવ વારંવાર ન કરે, અંતર આનંદનો અનુભવ (ન કરે) એ પણ ભ્રષ્ટ થશે. આહાહા..! લોકોને વ્હાલો લાગશે બાહ્ય ત્યાગ હોય એટલે. એ તો પરિભ્રમણ કરશે ચાર ગતિમાં.

‘ઈસલિયે આત્મા કો જ્ઞાનકર વિષયોં સે વિરક્ત હોના...’ આત્માનું ભાન અનુભવ કરી અને પછી આસક્તિનો ત્યાગ કરીને સ્થિરતા કરવી એમ કહે છે. શૈલી જ જુદી જાતની છે. વીતરાગી શૈલી છે. આ તો વીતરાગ માર્ગ છે. જેને ઈન્દ્રો અને ગણધરો સાંભળે છે એ વાત કેવી હોય? ઈન્દ્ર જે એકાવતારી છે. સુધર્મ દેવલોકના દેવ. એની પત્ની પણ સમકિતી અને એકાવતારી છે. બેય પતિ-પત્ની એક ભવ કરીને મોક્ષ જનારા છે. સુધર્મ દેવલોક છેને. ૩૨ લાખ વિમાન છે. એનો દેવ ઈન્દ્ર અને પત્ની બેય એક ભવ કરીને મોક્ષ જનારા છે. ત્રણ જ્ઞાન તો છે, સમકિત છે. એ ભગવાન પાસે સાંભળવા આવે. એ કેવું સાંભળતા હશે? દયા પાળો, વ્રત કરો, અપવાસ કરો. હવે એ તો કુંભાર પણ કહે છે. એ વાણી ભગવાનની કેવી હોય? આહાહા..! એ આવા એકાવતારી જીવો સાંભળવા આવે લોકના સ્વામી અને સમ્યક્દષ્ટિ અને જેને એક ભવ કરીને મોક્ષ જાવું છે. એની આ વાણી વીતરાગની આવી સાંભળે એ. ઓહો..! ત્રણ લોકનો નાથ આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ તું છો. આહાહા..! એની દષ્ટિ ઉપરાંત હવે આસક્તિનો ત્યાગ કરીને સ્વરૂપમાં ઠર આનંદમાં. જે સમ્યક્દર્શનમાં આનંદસ્વરૂપ આત્મા આવ્યો હતો, જાણ્યો હતો, એમાં હવે ઠર. આહાહા..! કેવળી વીતરાગની વાણી પરમેશ્વર જિનવરદેવ સમવસરણમાં આમ દિવ્યધ્વનિ દ્વારા ઉપદેશ આપ્યો.

‘આગે કહતે હૈં કિ જો વિષયોં સે વિરક્ત હોકર આત્મા કો જ્ઞાનકર ભાતે

હું વે સંસાર કો છોડતે હું -'

જે પુણ વસયવિરત્તા અપ્પા ણારુણ ભાવણાસહિયા।

છંડંતિ ચાઝરંગં તવગુણજુત્તા ણ સંદેહો।।૬૮।।

‘અર્થ :- કિર જો પુરુષ મુનિ...’ ‘અપ્પા’ લીધું છેને? મુનિ દિગંબર સંત. જે જંગલમાં વસે છે. આહાહા..! માતાએ જન્મ્યો એવું એનું રૂપ હો. ... આવે છેને. કેવળજ્ઞાની ... મુનિઓ ... આહાહા..! ..ભાઈ! આવું સાંભળવું કઠણ પડે. ... આહાહા..! ... ‘મુનિ વિષયોં સે વિરક્ત હો...’ જેને આત્મજ્ઞાન થયું છે એ મુનિ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિનો વિકલ્પ છે એ તો રાગ છે. એ રાગને પણ જેણે છોડ્યો છે એમ કહે છે. એ ‘મુનિ વિષયોં સે વિરક્ત...’ પર તરફના વિષયના ધ્યેયથી છૂટ્યો છે અને પોતાનું ધ્યેય આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા, એમાં જે લીન છે. આહાહા..! એ ‘આત્મા કો જ્ઞાનકર ભાતે હું,...’ એ આત્માનું જ્ઞાન કરી અને પછી એની ભાવના વારંવાર અનુભવ, વારંવાર અનુભવ. આહાહા..! વારંવાર ઉપયોગ શુદ્ધ ઉપયોગ થઈ જાય છે એમ કહે છે.

‘આત્મા કો જ્ઞાનકર ભાતે હું,...’ આત્મા વસ્તુ જે શુદ્ધ આનંદ અને પૂર્ણ જ્ઞાનથી ભરેલું છલોછલ, આનંદ અને શાંતિથી ભરેલો પદાર્થ દરિયો છે એ આત્મા. આહાહા..! એનું આત્મજ્ઞાન કરી અને એની ભાવના કરવી વારંવાર. આહાહા..! ‘બારંબાર ભાવના દ્વારા અનુભવ કરતે હું...’ આત્માના આનંદનો અનુભવ વારંવાર કરે. ‘અનુભવ રત્ન ચિંતામણિ.’ એ આનંદનો સ્વરૂપનો અનુભવ એ રત્ન ચિંતામણિ ધર્મ છે. આહાહા..! ‘અનુભવ રત્ન ચિંતામણિ અનુભવ હૈ રસકૂપ.’ એ આનંદના રસનો એ... શું કહેવાય એ? કૂપ. ભૂલી ગયા નામ.. આ શું કહેવાય? કૂપ-કૂપ. કૂપ કહે છેને? આ ઘાસતેલનું ભરે છે કે નહિ? શીશો-શીશો. શીશો. શીશો હોય છેને આ શીશો? મોટો શીશો. એમ આત્મા મોટો શીશો છે આનંદરસનો, એમ કહે છે. એનો અનુભવ એ આનંદનો રસ છે. સમ્યજ્ઞિને ધર્મી જીવને એ આનંદના રસનો અનુભવ અને આનંદનો સ્વાદ આવે છે. આહાહા..! એને ધર્મ અને એને ધર્મી કહેવામાં આવે છે. એ અનુભવરસ. ‘અનુભવ માર્ગ મોક્ષનો.’ એ આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્માનું ભાન કરીને પણ વારંવાર આનંદનો અનુભવ કરવો એ મોક્ષનો માર્ગ છે. એવા ધર્માત્માને પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ વચ્ચે આવે નજ્ર મુનિદશાવંતને પણ, આવા આનંદવાળાને પણ, એને એ રાગ તરીકે, હેય તરીકે જાણે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ઓલા તો મહાવ્રત એટલે ધર્મ માને. ત્યાં ક્યાં એને ભાન છે. મહાવ્રત એટલે આસ્રવ ભાવ છે એ તો. વિકારભાવ છે. આમ કરું પરની દયા પાળું, પરને દુઃખ ન દઉં,

શરીરથી બ્રહ્મચર્ય પાળું, એ બધો રાગ છે, એ તો વિકલ્પ છે. વીતરાગમાર્ગ બહુ આકરો ભાઈ! વીતરાગ સિવાય એ બીજે વાત છે નહિ, હોય નહિ.

એ તો કહ્યું હતુંને. સંપ્રદાયમાં કહ્યું હતું. કીધું નહોતું એક ફેરી? ૧૯૮૫ની સાલ પોષ મહિનો. બોટાદમાં સભા મોટી. ત્યાં તો ૩૦૦ ઘર તે દિ'. હવે તો વધી ગયા છે. ૧૫૦૦-૧૫૦૦ માણસની સભા. ખીચોખીચ અપાસરો ભરાય અને પાછળ શેરી ભરાય એટલું માણસ. બે વાત કરી હતી થોડી જરી. ભડકી જાય એવી. ૮૫ની વાત છે. ૪૫ વર્ષ થયા. કીધું, જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય તે ભાવ ધર્મ નહિ. જે ભાવે બંધ થાય એ ભાવ ધર્મ નહિ. બંધ થાય તીર્થંકર પ્રકૃતિ એ ભાવ ધર્મ ક્યાંથી હોય? આહાહા..! એ તો અપરાધ છે. શુભોપયોગનો અપરાધ છે. આહાહા..! અને પંચ મહાવ્રતના પરિણામ એ આસ્રવ છે કીધું. આ બે વાત ૪૫ સાલ પહેલા સભામાં સંપ્રદાયમાં કરી હતી. માર્ગ વીતરાગનો આ છે બાપા! ઓલા લોકો તો સાંભળતા બિચારા. રાયચંદ્ર ગાંધી, શિવલાલ ગોપાણી. એને કાંઈ (નહિ). મહારાજ કહે છે. શિવલાલ ગોપાણી હતા, રાયચંદ્ર ગાંધી, વીરચંદ્ર, નારણ શેઠ કેવા એ? નારણભાઈ નહિ? નારણ ભુદર. એ શેઠ હતાને? બધા પાસે... જગજીવનજી બેઠા હતા જોડે. એને ન રુચ્યું. એ કહે વોસરે... વોસરે.. ઉઠી ગયા. કોઈએ એને સાંભળ્યું નહિ, સમજ્યા નહિ. પછી કીધું, ભાઈ તમને ન બેસે તો બેઠા બેઠા ત્યાં બેસી રહેવું હતુંને. તમે શું કીધું મને ખબર પડી. લોકો તમને જાણે છે કોઈ કાંઈ? તમે કીધું આ તમને વોસરે-વોસરે એટલે આ શ્રદ્ધા અમારે ન જોઈએ એમ. હતી કે દિ' ત્યાં તારે? આખી સભા તો કાંઈ સમજ્યા પણ નથી તમે શું કીધું એ. બેસી રહ્યા હોત તો વાંધો શું હતો? જગજીવનજી હતા મૂળચંદ્રજીથી નાના. મૂળચંદ્રજી મોટા. મૂળ સંપ્રદાયમાં વાત જ નથી. આખા જૈન સંપ્રદાય કહેવાય વીતરાગ એ સિવાય આ બીજા સંપ્રદાયોમાં એ વાત જ નથી. એના ગુરુ, કુગુરુ પ્રરૂપણા એવી કરે છે કે આ વ્રત પાળવા એ ધર્મ છે, અપવાસ કરવા એ નિર્જરા છે. બધી તત્ત્વની દૃષ્ટિથી વિરુદ્ધ પ્રરૂપણા છે. શાંતિભાઈ!

અહીં કહે છે, 'આત્મા કો જાનકર ભાતે હૈં,...' મુનિઓ. એને મુનિ કહીએ. આહાહા..! મુનિપણું તો જગતે સાંભળ્યું નથી હજી. કોને મુનિ કહેવા? જેને આત્મજ્ઞાન સમ્યક્ અનુભવ હોય એ ઉપરાંત જેને વસ્ત્ર-પાત્ર છૂટી જઈને નગ્નદશા થઈ ગઈ હોય, વનમાં વસતા હોય, એકવાર આહાર લેવા જંગલમાંથી આવતા હોય, ઊભા ઊભા હાથમાં આહાર લેતા હોય, અંદરમાં વીતરાગ દશા ત્રણ કષાયના અભાવની પ્રગટી હોય એને વીતરાગમાર્ગમાં મુનિ કહેવામાં આવે છે. આહાહા..! કહો સમજાણું કાંઈ? દેવમાં ફેર, ગુરુમાં ફેર, શાસ્ત્રમાં ફેર બધું ફેર. કહો, નગીનભાઈ! બધો ફેર છે આવો. આહાહા..! ભાગ્યશાળી રૂડા જીવ હોય એને આ

વાત બેસે એવી છે. જન્મ-મરણના અંત લાવવા હોય, ચોયસીના અવતાર... આહાહા..!

‘આત્મા કો જાનકર ભાતે હૈં,...’ એ સમ્યજ્ઞિ જીવ આત્માનું જ્ઞાન કરીને પછી વારંવાર અનુભવ કરે છે. એમ નથી કહ્યું કે પંચ મહાવ્રત પાળે છે. આહાહા..! એને વચમાં વિકલ્પ આવે ખરો આવા અનુભવી જીવને પણ, પણ એ પાળે છે એમ નહિ. એને છોડીને અનુભવ કરે છે. આહાહા..! ચરણાનુયોગમાં વ્યવહારનયનું કથન હોય ત્યાં નિશ્ચય-વ્યવહારને આવું હોય એમ બતાવે. આહાહા..! વીતરાગ પરમેશ્વરનો અનાદિ સનાતન કેવળીનો માર્ગ તો આ છે.

‘બારંબાર ભાવના દ્વારા અનુભવ કરતે હૈં વે તપ અર્થાત્ બારહ પ્રકાર તપ ઔર મૂલગુણ ઉત્તરગુણો સે યુક્ત હોકર...’ ઈચ્છા નિરોધરૂપી તપસ્યા જેને હોય છે. આત્માના આનંદની લહેરમાં આવતા જેને ઈચ્છા ઉત્પન્ન થતી નથી એવી ઈચ્છાનિરોધનું જેને તપ હોય છે. બાર પ્રકારના તપ નિમિત્તથી કથન કર્યું છે. ‘ઔર મૂલગુણ ઉત્તરગુણો...’ સાધુના મૂળગુણ અઠ્યાવીશ હોય છે. પંચ મહાવ્રત વિકલ્પ છે, અચેલપણું, ઊભા-ઊભા આહાર, અદંતઘોવન, નગ્નપણું વગેરે અઠ્યાવીશ મૂળગુણ છે એ જેને વ્યવહારથી હોય છે. ઉત્તરગુણો તો અંદર વિશેષ નિર્મળતા. એવા ‘યુક્ત હોકર સંસાર કો છોડતે હૈં,...’ આ પાંચમા આરાના સાધુની વાત ચાલે છે. ઓલા કહે કે ચોથા આરાના. શેઠ બહુ કહે છેને વારંવાર? ભગવાનદાસ. આ તો પાંચમા આરાના સંતો પાંચમા આરાના સંતની કેવી સ્થિતિ (હોય) એનું વર્ણન કરે છે. આહાહા..! ‘સંસાર કો છોડતે હૈં, મોક્ષ પાતે હૈં.’ આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- વિષયોં સે વિરક્ત હો આત્મા કો જાનકર ભાવના કરના, ઈસસે સંસાર સે છૂટકર મોક્ષ પ્રાપ્ત કરો, યહ ઉપદેશ હૈં.’

‘આગે કહતે હૈં કિ યદિ પરદ્રવ્ય મેં લેશમાત્ર ભી રાગ હો તો વહ પુરુષ અજ્ઞાની હૈ, અપના સ્વરૂપ ઉસને નહીં જાના :-’ આહાહા..!

પરમાણુપમાણં વા પરદવ્વે રદિ હવેદિ મોહાદો।

સો મૂહો અણ્ણાણી આદસહાવસ્સ વિવરીઓ।।૬૧।।

જે કોઈ આત્માને ‘પરદ્રવ્ય મેં...’ એટલે કે રાગમાં, પરવસ્તુમાં જરી પણ ‘પરમાણુ પ્રમાણ ભી લેશમાત્ર મોહ સે રતિ...’ છે. તેની રુચિ છે. નાનામાં નાના રાગની પણ જેને રુચિ છે, એની પ્રીતિ અને રાગ છે ‘વહ પુરુષ મૂહ હૈં,...’ આહાહા..! એને અહીં પરમાત્મા મિથ્યાદૃષ્ટિ (કહે છે). રાગનો એક કણ સૂક્ષ્મ પંચ મહાવ્રતનો કે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિનો કે વ્યવહાર સમિતિ-ગુપ્તિનો રાગ, એ રાગ છે બધો વિકલ્પ, એની જેને રુચિ છે. ‘મોહ સે રતિ...’ એમ કીધુંને? મિથ્યાત્વભાવથી જેને પ્રેમ છે. આહાહા..! શ્રીમદ્દે કહ્યુંને,

દિગંબરના તીવ્ર વચનોને લઈને રહસ્ય કાંઈક સમજી શકાય છે. શ્વેતાંબરની મોળાશને લઈને રસ ઠંડાતો ગયો. વિપરીત થઈને, મોળાશ શું વિપરીત. એ શબ્દ છે.

‘જિસ પુરુષ કે પરદ્રવ્ય...’ સ્વદ્રવ્ય ચૈતન્ય ભગવાન, એનો પ્રેમ અને દૃષ્ટિ છોડીને રાગના નાનામાં નાનો (અંશ) દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ આદિનો રાગ એ રાગમાં જેને મોહથી પ્રેમ છે, મિથ્યાત્વનો પ્રેમ છે એને. આહાહા..! ‘વહ પુરુષ મૂઢ હૈ.’ એ અજ્ઞાની છે. આહાહા..! ‘આત્મસ્વભાવ સે વિપરીત હૈ.’ આત્માનો સ્વભાવ પોતાનો પ્રભુનો તો જ્ઞાન, આનંદ આદિ એનો સ્વભાવ છે. એનો જેને પ્રેમ નથી અને રાગનો જેને પ્રેમ છે, મોહ છે, એમાં સાવધાન છે એમ કહેવું છે. આહાહા..! તો એ પુરુષ આત્માના સ્વભાવમાં મૂઢ છે અને આત્માના સ્વભાવથી વિપરીત છે. આવું સાંભળવાનું મળે ઓછું અને સાંભળે ત્યારે ઝટ બેસે નહિ એવી વાતું આ. નવા માણસને તો અભ્યાસ જોઈએ વારંવાર એનો. એને અંદર સમજી શકાય એવી યોગ્યતાથી અભ્યાસ જોઈએ. આ તો અનંત સંસારનો અંત લાવવાની વાતું છે, પરિભ્રમણ મટાડવાની વાત છે. મોક્ષપાહુડ છેને. મોક્ષપ્રાભૃત, મોક્ષસાર. પૂર્ણાનંદની પ્રાપ્તિ આત્માની એ મોક્ષ. એના સારના ભેટણાની આ વાત છે. આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- ભેદવિજ્ઞાન હોને કે બાદ જીવ-અજીવ કો ભિન્ન જાને,...’ સમ્યક્દર્શન થયા પછી જીવ-અજીવને ભિન્ન જાણે. ‘તબ પરદ્રવ્ય કો અપના ન જાને...’ એ રાગ અને પુણ્યનો દયા, દાન, વ્રત, તપનો ભાવ એ વિકલ્પ છે, રાગ છે. એને ‘અપના ન જાને...’ એને પોતાનું સ્વરૂપ ન માને. આહાહા..! શું કહ્યું? ‘ભેદવિજ્ઞાન હોને કે બાદ જીવ-અજીવ કો ભિન્ન જાને, તબ પરદ્રવ્ય કો અપના ન જાને તબ ઉસસે રાગ ભી નહીં હોતા હૈ...’ જે પરથી ભિન્ન આત્માને જાણ્યો અને આત્માથી ભિન્ન રાગાદિને જાણ્યો તેને રાગમાં પ્રેમ હોતો નથી. આહાહા..!

‘યદિ હો તો જાનો કિ ઈસને સ્વ-પર કા ભેદ નહીં જાના હૈ,...’ જેને એ શુભરાગ, શુભ ક્રિયાકાંડનો પ્રેમ છે એમ છે, એને જીવ અને અજીવનું ભેદજ્ઞાન નથી. આહાહા..! ‘અજ્ઞાની હૈ,...’ લ્યો! જેને આનંદસ્વરૂપ ભગવાન રાગ અને અજીવથી, અજીવ એટલે કર્મ અને શરીર, રાગ એટલે આસ્રવ વિકલ્પ દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિ, પૂજા, તપનો વિકલ્પ, એનાથી જોણે ભેદ ક્યો છે આત્માને એને એ રાગ પ્રત્યે રુચિ હોતી નથી. અને હો તો જાણો કે એને બેનું ભેદજ્ઞાન નથી. આહાહા..! આત્મા આનંદસ્વરૂપ અને રાગનો વિકલ્પ આકુળતાસ્વરૂપ. આહાહા..! પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ આવે ખરા મુનિ, આત્મધ્યાનીને, પણ એ આકુળતા છે એમ જાણે. એ આકુળતાનો પ્રેમ એને હોતો નથી. આહાહા..! ભારે કસોટી ભાઈ!

‘આત્મસ્વભાવ સે પ્રતિકૂલ હૈ ઓર જ્ઞાની હોને કે બાદ...’ ભેદજ્ઞાન એટલે જ્ઞાની થયા બાદ-રાગનો વિકલ્પ અને નિર્વિકલ્પ ભગવાન આત્મા બેની ભિન્નતાને જાણી છે પછી ‘ચારિત્રમોહ કા ઉદય રહતા હૈ...’ રાગ હોય છે એને થોડો. વીતરાગ જ્યાં સુધી ન થાય ત્યાં સુધી ભેદજ્ઞાનીને પણ રાગ તો હોય છે. ‘જબતક કુછ રાગ રહતા હૈ ઉસકો કર્મજન્ય અપરાધ માનતા હૈ,...’ આહાહા..! જે ભાવે તીર્થંકરગોત્ર બંધાય એને અપરાધ માને એમ કહે છે. આત્મભાન છે, મહાવ્રતના પરિણામ એ રાગ છે. ભેદજ્ઞાન થયું છે તો રાગથી ભિન્ન આત્માને જાણ્યો છે. એને રાગમાં પ્રેમ નથી, અપરાધ માને છે એ. આહાહા..! પંચ મહાવ્રતના પરિણામને સમકિતી અપરાધ માને છે. ગજબ વાતું આવી. ઓલા તો કહે પંચ મહાવ્રત... આપણા શાસ્ત્રમાં પંચ મહાવ્રતને સંવર કીધા છે. એમ વળી કહે છે અત્યારે. આહાહા..! દિગંબર શાસ્ત્રમાં ભલે આમ કહ્યું હોય એમ કહે છે. ખોટા શાસ્ત્ર છે તારા. મિથ્યાદષ્ટિએ બનાવેલા છે. આહાહા..! આત્માનું ભાન—ભેદજ્ઞાન—અજીવ, શરીર, કર્મ અને આસ્રવ રાગ અને આત્મા જ્ઞાયક—એમ બેથી ભિન્ન પડેલું ભાન થયેલો એને હજી રાગ કર્મના નિમિત્તના સંગે થોડો રાગ હોય છે, વીતરાગ ન થાય ત્યાં સુધી, પણ એને એ અપરાધ માને છે, ગુનો માને છે. આહાહા..!

‘ઉસ રાગ સે રાગ નહીં હૈ,...’ રાગનો પ્રેમ નહિ, રાગનો જાણકાર રહે. આહાહા..! ‘ઈસલિયે વિરક્ત હી હૈ,...’ આ કારણે રાગની રુચિ અને પ્રેમ નથી માટે રાગથી તે વિરક્ત છે. ‘અતઃ જ્ઞાની પરદ્રવ્યમેં રાગી નહીં કહલાતા હૈ,...’ ધર્મી પરદ્રવ્યના પ્રેમીલા નથી કહેવાતા. આહાહા..! ધર્મીને પરદ્રવ્ય પ્રત્યે પ્રેમ નથી, પરદ્રવ્ય જ્ઞેય છે. સ્વદ્રવ્ય જ્ઞેય અને ઉપાદેય છે. પરદ્રવ્ય જ્ઞેય અને હેય છે. આહાહા..! ભગવાન પણ પરજ્ઞેય છે, એ પણ સમકિતીને તો હેય છે નિશ્ચયથી. આવે ખરો શુભરાગ, પણ એ પણ હેય છે. આહાહા..! ભારે આવું. એ દહમાં કહ્યું લ્યો! વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

વૈશાખ સુદ ૮, સોમવાર તા. ૨૯-૦૪-૧૯૭૪
ગાથા - ૭૦ થી ૭૨, પ્રવચન - ૧૩૮

... એને ચારિત્ર કહીએ. 'ઉનકો નિશ્ચયસે નિર્વાણ હોતા હૈ.' એને નિશ્ચયથી... સાધક છેને. મુક્તિદશા કોને થાય? જેને આત્મા શુદ્ધ અખંડ અભેદ .. જેને વીતરાગ .. પછી સ્વરૂપમાં ચારિત્ર એ અતીન્દ્રિય આનંદમાં જેની રમતું હોય. આહાહા..! એને ચારિત્ર કહીએ. એવા સમ્યજ્ઞર્શન અને અંતર રમણતારૂપ ચારિત્ર આનંદની, બાહ્ય દશા એની નગ્ન હોય છે. એમાં તો દર્શનની બાહ્ય-અભ્યંતર શુદ્ધતા કીધી છે. એમાં એ આવી જાય છે. જેની દશા, મુનિ જેને કહીએ ભગવાનના શાસનમાં, એની તો નગ્નદશા થઈ ગઈ હોય છે. આહાહા..!

શ્રીમદ્માં એમ નથી આવતું? શરીરમાત્ર જેને.. 'માત્ર દેહ તે સંયમ હેતુ હોય' દેહ સિવાય મુનિને બીજું હોય નહિ. એવું નાખ્યું છે અપૂર્વ અવસરમાં. અંતરના આનંદની દશાનું ભાન છે અને આનંદમાં રમણતા બહુ છે, એનું નામ ચારિત્ર કહીએ. આહાહા..! અને દેહમાત્ર જેને પરિગ્રહ રહ્યો છે. નિમિત્ત બહાર. એને વસ્ત્રનો ધાગો ન હોય, પાત્ર ન હોય એને અહીંયાં જૈનદર્શનમાં વીતરાગશાસનમાં એને મુનિ કહેવામાં આવે છે. એ મુનિને 'નિશ્ચયસે નિર્વાણ હોતા હૈ.' એને ખરેખર મુક્તિ થાય છે, એનો મોક્ષ થાય છે.

'ભાવાર્થ :- પહિલે કહા થા કિ જો વિષયોસે વિસ્કત હો આત્માકા સ્વરૂપ જાનકર આત્માકી ભાવના કરતે હૈં વે સંસારસે છૂટતે હૈં.' પહેલા આવ્યું હતું. પણ આમ તો સ્ત્રીનો વિષય છોડે એ કંઈ વિષય છોડ્યો ન કહેવાય. અંતરમાં સમ્યજ્ઞર્શનના ભાનસહિતમાં વસ્તુ તરફના વલણની આસક્તિ છોડીને સ્વરૂપમાં રમણતા કરે એને વિષય છોડ્યા કહેવાય. ભારે વાતું, ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- આત્માને વિષય બનાવ્યો છે.

ઉત્તર :- આત્માને વિષય જેણે બનાવ્યો છે. આત્માને વિષય બનાવ્યો એ શું? આત્મા જેણે ધ્યેય બનાવ્યો. ધ્રુવ અખંડ આનંદનો નાથ પૂર્ણ આનંદસ્વરૂપ, એવું જેણે ધ્યેય બનાવીને ધ્યાન કર્યા છે. આહાહા..! એને અંદરમાં સ્વરૂપની રમણતાની જમવટ જામે છે, અનાકુળ આનંદની લહેર આવે છે અંદર. દરિયામાં જેમ પાણીની ભરતી આવે, એમ મુનિને અંતરના આનંદની પયધિમાં—અવસ્થામાં ભરતી આવે છે. આ શું હશે આવું? આ તો ઓલી બહારની દયા અને લૂગડાં છોડવા. આ ઓલા શ્વેતાંબરને લૂગડા ફેરવવા એટલું. એ તો જૈનદર્શન જ નથી એને જાણે અહીં તો કહેતા. આ તો લૂગડા ફેરવીને નગ્ન થાય, એને પણ જો આ

આત્માનું સમ્યઁર્શન અને ભાન નથી, એને ચારિત્ર નથી અને મુક્તિ નથી. સમજાણું કાંઈ? આકરી વાતું બહુ. લાલચંદભાઈ! ... છેલ્લું આવતા જરી કઠણ પડે છે કેટલાકને. માર્ગ તો આ છે, બાપા! મીઠાશથી કહે, શાંતિથી કહે, ધીરેથી કહે કે મોટા અવાજે કહે, માર્ગ તો આ છે. પ્રવચનસારમાં આવે છે છેલ્લામાં. મોટા અવાજથી કહે, પાઠ આવે છે, હોં! કે ધીમેથી. પણ માર્ગ તો આ છે, બાપા! તું ભૂલ્યો છો તને ખબર નથી. આહાહા..!

અહીં તો કહે છે, ‘આત્માકા સ્વરૂપ જાનકર આત્માકી ભાવના કરતે હૈં...’ આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ શુદ્ધ ચૈતન્યબિંબ, એના સ્વરૂપને સ્વસન્મુખ થઈને જાણીને પછી ભાવના કરે છે એટલે અનુભવ કરે છે. વારંવાર આનંદનો અનુભવ કરે છે. આહાહા..! એનું નામ ચારિત્ર છે. વ્યાખ્યા બહુ આકરી ઝીણી છે. ગણધર ચાર જ્ઞાન અને ચૌદ પૂર્વની રચના અંતર્મૂર્તમાં કરે એવા ગણધરનો જેને નમસ્કાર પહોંચે એ મુનિપણું કેવું હોય! આહાહા..! આ તો હાલી નીકળ્યા બહારથી. મિથ્યાદષ્ટિ સહિત બહારની ક્રિયાકાંડમાં જોડાઈ ગયા એ તો મિથ્યાત્વ, અજ્ઞાન, કુલિંગ છે. આ તો જેને ગણધરણમો લોએ સવ્વસાહુણું. પાંચ નવકારમાં નમો લોએ સવ્વસાહુણું. ચાર જ્ઞાન છે અને ચૌદ પૂર્વની જેને રચના કરતાં અંતર્મૂર્ત લાગે એવા સંત-ગણધર, સંતોના નાયક એ પણ જેને નમસ્કાર કરે છે. એ સાધુપણું ભાઈ! અલૌકિક વાતું છે. સમજાણું કાંઈ? એ સાધુપણાની સ્થિતિ સાંભળવી પણ કઠણ છે. આહાહા..! કહે છે, એ ભાવના આત્માનું ધ્યાન કરીને એકાગ્ર થાય છે એ સંસારથી છૂટે છે. એની વિધિ આ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આ વિધિ. લ્યો, એ તમારું યાદ આવ્યું. વિધિ-અવિધિ આવે ને તમારે? શ્વેતાંબરમાં બહુ આવે. વિધિથી આ કરવું. પણ એ વિધિ જ નથી, કુવિધિ છે બધી. આહાહા..! બહુ માર્ગ પ્રભુનો, ભાઈ! વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે માર્ગ કહ્યો છે બાપુ! એને સાંભળવા મળે નહિ એ કે દિ’ માને અને કે દિ’ વિચારે? આહાહા..!

કહે છે કે ‘ઈસ હી અર્થકો સંક્ષેપસે કહા હૈ કિ-જો ઈન્દ્રિયોકે વિષયોસે વિસ્ત્ર લોકર બાહ્ય-અભ્યંતર દર્શનકી શુદ્ધતાસે દઢ ચારિત્ર પાલતે હૈં...’ આહાહા..! જેને સાચા અરિહંત સર્વજ્ઞદેવની ઓળખાણ હોય છે બાહ્ય સમકિતમાં, વ્યવહારમાં. સાચા સંત-ગુરુમુનિ કેવા હોય? દિગંબર નગ્ન મુનિદશા વનવાસી હોય એને અહીંયાં મુનિ માને. એની તો વ્યવહારશ્રદ્ધા આવી હોય. આહાહા..! અને જે ભગવાનના કહેલા શાસ્ત્રો, એને એ શાસ્ત્ર માને. અજ્ઞાનીના કલ્પેલા શાસ્ત્રોને એ શાસ્ત્ર ન માને. આહાહા..! એવી તો બાહ્ય જેની દર્શનની શુદ્ધતા હોય. અને અભ્યંતર શુદ્ધતા આત્માના આનંદની, અનુભવદશાની જેને પ્રતીતિ હોય.

આહાહા..! ભાષા જુદી જાતની, ભાવ જુદી જાતના. એ 'દઢ ચારિત્ર પાલતે હૈં...' લ્યો!

'ઉનકો નિયમસે નિર્વાણકી પ્રાપ્તિ હોતી હૈં,...' એને પૂર્ણ નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થાય છે. પૂર્ણ શુદ્ધ એટલે પૂર્ણ આનંદ. પૂર્ણ અતીન્દ્રિય આનંદની પ્રાપ્તિનો લાભ એને મુક્તિ કહીએ. આહાહા..! મોક્ષ. શ્રીમદ્માં તો એમ આવ્યું છે

મોક્ષ કલ્પો નિજ શુદ્ધતા તે પામે તે પંથ,
સમજાવ્યો સંક્ષેપમાં સકળ માર્ગ નિર્ગ્રંથ.

વીતરાગ ભગવાને નિર્ગ્રંથ મુનિઓએ આ માર્ગ કલ્પો છે અનાદિનો. 'મોક્ષ કલ્પો નિજ શુદ્ધતા' એટલે કે આત્માની પૂર્ણ આનંદની પ્રાપ્તિ એ નિજ શુદ્ધતા. અતીન્દ્રિય પૂર્ણ આનંદની પ્રાપ્તિ એનું નામ મોક્ષ અને એનો ઉપાય આ. સ્વરૂપ આનંદનો નાથ ભગવાન અતીન્દ્રિય બિરાજે છે. એના ભાન, જ્ઞાન કરીને પ્રતીતિ કરવી અને પછી દઢ ચારિત્ર પાળે. આહાહા..! સમ્યક્દર્શન થયા પછી ચારિત્ર પાળે એની વાત છે. જેને હજી સમ્યક્દર્શનના ઠેકાણા નથી એને વ્રત ને ચારિત્ર અજ્ઞાનીના છે. આહાહા..!

'ઈન્દ્રિયોકે વિષયોમેં આસક્તિ સબ અનર્થોકા મૂલ હૈં,...' અતીન્દ્રિય આત્મા પોતે છે ભગવાન, એ અતીન્દ્રિયની દૃષ્ટિ, જ્ઞાન અને લીનતા એ મોક્ષનું કારણ. અને આમ પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષયો તરફનું વલણ એ અનર્થનું કારણ છે એમ કહે છે. વિષય શબ્દે? અહીં તો ભગવાનની વાણી અને ભગવાન પોતે પણ ઈન્દ્રિય છે, ઈન્દ્રિયનો વિષય છે. એના તરફના વલણનો ભાવ રાગ છે એ અનર્થનું મૂળ છે. આહાહા..! ત્યાં કાયમ સાંભળવા જાવ છો કે કો'ક દિ? કો'ક દિ'. ઠીક. રસ્તામાં સાથે હતા તે દિ'. લાલભાઈની સાથે ચર્ચા કરતા હતાને. .. ભેગા. તે દિ'ની ઓળખાણ છે લાલચંદભાઈની. લાલચંદભાઈ બહુ સારું વાંચે છે ત્યાં. વ્યાખ્યાનમાં હજારો જુવાનીયા આવતા. વ્યાખ્યાનમાં હજારો જુવાનીયા, હોં!

મુમુક્ષુ :- જુવાન પણ ઘણા બધા...

ઉત્તર :- જુવાન ઘણાં. ઘરડા હવે તો બધા થાકી ગયા. અને હજારો સ્થાનકવાસી આવતા વ્યાખ્યાનમાં. હજારો. શું કહે છે પણ આ? ૪૦-૪૦ વર્ષથી ચાલે છે આ. અને માણસ વધતું જાય છે. શું છે આ તે માર્ગ? સાંભળે તો ખરા, ભગવાન! બાપુ! તારા માર્ગની રીત છે આ. આહાહા..! ભાઈ! તારા ઉદ્ધારનો માર્ગ આ છે. દુનિયાએ બીજી રીતે માનીને કલ્પો છે એ રસ્તે લાભ નહિ થાય. આહાહા..! પણ એની દરકાર બહુ ઓછા જીવો કરે. એક જણો તો એમ પૂછતો હતો કે આ અમે સંસારનું કામ પણ કરીએ અને મોક્ષના કારણ કરીએ એવો કોઈ ઉપાય? એક મ્યાનમાં બે તરવાર રહે એવું કાંઈક છે? પંડિતજી! સંસારના કામ કરી શકું છું એ જ્યાં સુધી માન્યતા છે ત્યાં સુધી મૂઢ મિથ્યાદૃષ્ટિ છે. આહાહા..! અરે..!

રાગ, દયા, દાન અને ભક્તિનો રાગ એ રાગ છે બધો. એને પણ કરવા લાયક છે અને કરું છું એવી કર્તાબુદ્ધિ ઈ મિથ્યાદષ્ટિ છે, એને ધર્મની ખબર નથી. આહાહા..! આ પણ કામ કરીએ અને આ પણ કામ થાય એવું બે છે? મેં કીધું, બે નથી, એક છે અહીં તો. આહાહા..! ભગવાન પરમાત્મા કેવળજ્ઞાની અરિહંતના શ્રીમુખે નીકળેલી આ વાત છે.

‘ઈન્દ્રિયોકે વિષયોમે આસક્તિ સબ અનર્થોકા મૂલ હૈ,...’ પર તરફના વિષયમાં પ્રેમ એ બધા અનર્થનું મૂળ છે. ‘ઈસલિયે ઈનસે વિરક્ત હોને પર...’ પર તરફના, ચાહે તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર હો કે સ્ત્રી-કુટુંબ હો એ બધા પરદ્રવ્ય છે. એના પ્રત્યેનો ઉપયોગ છોડી દઈને ‘આત્મામે લગે તબ કાર્યસિદ્ધિ હોતી હૈ.’ આહાહા..! અહીં તો ચારિત્રસહિતની વ્યાખ્યા છેને. આમ પાંચ ઈન્દ્રિયના વિષય (છોડી) બ્રહ્મચર્ય પાળે એ નહિ. એ તો બધો વિષય છે. કાયાથી બ્રહ્મચર્ય પાળે એ પણ એક શુભરાગની ક્રિયા છે, જો શુભરાગ કરતો હોય તો. દુનિયામાં દેખાવ માટે કરતો હોય તો એકલું પાપ છે. આહાહા..! ‘આત્મામે લગે...’ આત્માના આનંદના સ્વરૂપને જોણે જોયો, જાણ્યો અને આસ્વાદ લીધો છે એવા સમ્યક્ષ્ટિ જીવે પરદ્રવ્ય તરફના વલણના ભાવને છોડી દઈ અને આત્મામાં અંદર જે સ્થિરતામાં લાગ્યા છે એને મુક્તિ છે. આહાહા..! ‘તબ કાર્યસિદ્ધિ હોતી હૈ.’ એ ૭૦ ગાથા થઈ.

‘આગે કહતે હૈ કિ જો પરદ્રવ્યમે રાગ હૈ વહ સંસારકા કારણ હૈ,...’ આહાહા..! ઓલો તો સાધારણમાં ઉતારે છે. આ અર્થકાર છેને? સ્ત્રીનો રાગને એ છેને. આચાર્યે તો પરદ્રવ્યનો રાગ કહેવો છે આખો. આ છેને? સ્ત્રી પ્રત્યેનો રાગ ને.. ઈ તો પરદ્રવ્ય ચાહે તો દેવ હોય, ગુરુ હોય, શાસ્ત્ર સાચા, હોં! ખોટાની તો વાતેય જ અહીં નથી. આહાહા..! ‘જો પરદ્રવ્યમે રાગ હૈ વહ સંસારકા કારણ હૈ,...’ આહાહા..! કેવળી પરમાત્મા એમ કહે કે અમારા પ્રત્યે પણ તને પ્રેમ છે એ રાગ છે, એ સંસારનું કારણ છે. આહાહા..! વીતરાગ એમ કહે, હોં! તારો નાથ અંદર વીતરાગમૂર્તિ આનંદનાથ બિરાજે છે. એ સ્વદ્રવ્યનો આશ્રય છોડી અને પરદ્રવ્યના લક્ષમાં જા એ રાગ સંસારનું કારણ છે. આહાહા..! એ શુભરાગ ધર્મીને પણ ભાવ હોય ખરો, પણ છે એ રાગ સંસારનું કારણ. ભાવ આવે ખરો. અશુભથી બચવા સમકિતીને પણ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો પ્રેમ ભક્તિ (હોય), પણ છે એ રાગ બંધનું કારણ. આહાહા..!

‘ઈસલિયે યોગીશ્વર આત્મામે ભાવના કરતે હૈ :-’

જેણ રાગો પરે દલ્લે સંસારસ્સ હિ કારણં।

તેણાવિ જોઈણો ગિચ્ચં કુજ્જા અપ્પે સભાવણં।।૭૧।।

‘અર્થ :- જિસ કારણસે પરદ્રવ્યમે રાગ હૈ...’ મોક્ષ અધિકાર છેને. ૧૬મી ગાથામાં

આવી ગયું. ત્યાં મુંબઈમાં પણ કહ્યું હતું. ‘પરદલ્વાદો દુગ્ગઈ’ ૧૬મી ગાથા છે આમાં, હોં! ‘પરદલ્વાદો દુગ્ગઈ’ ૧૬-૧૬. પાનું-૨૪૧. આહાહા..! છે? ‘પરદલ્વાદો દુગ્ગઈ સદલ્વાદો હુ સુગ્ગઈ હોઈ’ આ સિદ્ધાંત વીતરાગનો. આહાહા..! ત્યાં કહ્યું હતું, હોં! મુંબઈ. સાંભળતા હતા બધા. સાંભળે. આત્મદ્રવ્ય જે આનંદનો નાથ પ્રભુ પોતે સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ, એના આશ્રયથી સુગતિ થાય. અને એને-સ્વદ્રવ્યને છોડી દઈને જેટલું પરદ્રવ્ય ઉપર લક્ષ જાય છે, આશ્રય કરે છે એટલો રાગ થાય છે અને રાગ એ આત્માની ગતિ નહિ, એ આત્માનું વર્તન નહિ, એ તો દુર્ગતિ છે. અર..ર..! આહાહા..! સાચા દેવ અરિહંત, ગુરુ...

‘આત્માહીમે ભાવના કરતે હૈં.’ આહાહા..! આત્મા, પરમેશ્વર સર્વજ્ઞ વીતરાગ અરિહંતે કહ્યો એવો આત્મા અજ્ઞાનીએ કોઈએ જોયો નથી અને એવો કહ્યો નથી. એ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે તીર્થકરદેવે જે આ અંતર આત્મા અસંખ્ય પ્રદેશી અને અનંત પવિત્ર ગુણનું ધામ, ‘સ્વયં જ્યોતિ સુખધામ,’ એવો આનંદનો નાથ ભગવાન આત્મા... આહાહા..! એને જેણે સમ્યક્દર્શન અને જ્ઞાનથી જાણ્યો છે, એ ઉપરાંત જેણે પરદ્રવ્ય પ્રત્યેના રાગને છોડ્યો છે. આહાહા..! છે ને! પરદ્રવ્યનો રાગ સંસારનું કારણ છે. આહાહા..! એ કારણથી ધર્માત્મા ‘નિત્ય આત્મા હી મેં ભાવના કરતે હૈં.’ આત્મા એટલે દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના વિકલ્પ વિનાની ચીજ એને આત્મા કહીએ. પેલો તો રાગ છે બધો. આહાહા..! એવા આત્માનું જેણે પ્રથમ અનુભવ સમ્યક્દર્શન કર્યું હોય અને એ એમાં પરદ્રવ્ય પ્રત્યેના વલણની વૃત્તિ છોડીને અંદરમાં ભાવના કરે તેને મુક્તિ થાય. લ્યો! આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- કોઈ એસી આશંકા કરતે હૈં કિ-પરદ્રવ્યમેં રાગ કરનેસે ક્યા હોતા હૈ? પરદ્રવ્ય હૈ વહ પર હી હૈ, અપને રાગ જિસ કાલ હુઆ ઉસ કાલ હૈ, પીછે મિટ જાતા હૈ,...’ આહાહા..! ‘ઉસકો ઉપદેશ દિયા હૈ કિ-પરદ્રવ્યસે રાગ કરને પર પરદ્રવ્ય અપને સાથ લગતા હૈ,...’ પર પ્રત્યેનો પ્રેમ (છે) તો પરનો સંયોગ તને રહ્યા કરશે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? વસ્તુ એવી છે. બહુ ઝીણી સૂક્ષ્મ અને અપૂર્વ (વસ્તુ) છે. અહીં કહે છે કે દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર પર છે અને સ્ત્રી-કુટુંબ પણ પર છે. પણ પર પ્રત્યેનું વલણ રાગ રહેશે ત્યાં સુધી સંયોગ રહ્યા જ કરશે. સંયોગ રહે એમાં આત્માને શું લાભ? એમ કહે છે. આહાહા..!

‘પરદ્રવ્યસે રાગ કરને પર પરદ્રવ્ય અપને સાથ લગતા હૈ,...’ એટલે કે રાગ પર સંબંધીનો છે એનું ફળ સંયોગ રહેશે. આહાહા..! ‘યહ પ્રસિદ્ધ હૈ, ઔર અપને રાગકા સંસ્કાર દઢ હોતા હૈ...’ અને રાગ થાય એ ભલે શુભ હો, જેને પ્રશસ્ત રાગ કહીએ, પુણ્ય રાગ. પણ એ રાગના સંસ્કાર અંદર દઢ રહે. આહાહા..! ‘તબ પરલોક તક ભી

ચલા જાતા હૈ...' એ પરભવમાં જાય તો રાગના સંસ્કાર ત્યાં રહ્યા કરે છે. આહાહા..!

'યહ તો યુક્તિ સિદ્ધ હૈ ઓર જિનાગમમેં રાગસે કર્મકા બંધ કહા હૈ,...' વીતરાગ પરમેશ્વરના માર્ગમાં રાગથી કર્મબંધન કહ્યું. ચાહે તો પરમેશ્વર પ્રત્યેનો રાગ હો, ચાહે તો પંચમહાવ્રતનો રાગ હો, એ મહાવ્રત પોતે રાગ છે. આહાહા..! ઓલા કહે કે પાંચ મહાવ્રત એ ધર્મ છે અને સંવર છે. બહુ ઊંઘું. દષ્ટિ ઊંઘી, શ્રદ્ધા ઊંઘી, જ્ઞાન ઊંઘું, આચરણ ઊંઘું. ખબર ન મળે. જિનાગમમાં વીતરાગ પરમેશ્વર એના શાસનમાં તો ચાહે તો વ્રતનો રાગ હો, ભગવાન પ્રત્યેનો રાગ હો, સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની પ્રીતિનો રાગ હો 'કર્મકા બંધ કહા હૈ,...' રાગ તો બંધનું કારણ કહ્યું છે.

'ઈસકા ઉદય અન્ય જન્મકા કારણ હૈ,...' એ રાગ તો ભવનું કારણ છે. આહાહા..! 'ઈસ પ્રકાર પરદ્રવ્યમેં રાગસે સંસાર હોતા હૈ,...' ચૈતન્ય ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ પવિત્રનો પિંડ પ્રભુ, એના આશ્રય વિના જે કંઈ પરદ્રવ્યનો આશ્રય કરે ત્યાં તો રાગ જ થાય અને અને એ રાગ રખડવાનું, સંસારનું જ કારણ છે. પહેલી સમ્યક્ શ્રદ્ધા તો કરે. સમજણમાં તો લે વાત કે માર્ગ આવો છે. ઊંઘે માર્ગે શ્રદ્ધા કરે તો રખડી મરશે. નરક અને નિગોદમાં જાશે. આહાહા..! પણ ક્યાં એવી પડી છે કોને અંદર?

'ઈસલિયે યોગીશ્વર મુનિ પરદ્રવ્યસે રાગ છોડકર...' ચોથા ગુણસ્થાનમાં, પાંચમા ગુણસ્થાનમાં હજી રાગ હોય છે. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનો રાગ આદિ બંધનું કારણ હોય છે ત્યાં એ. એ બંધનું કારણ છે એમ જાણો છે. જેટલી આત્માને આશ્રયે નિર્મળ અરાગી-વીતરાગી દશા પ્રગટે તેટલું મોક્ષનું કારણ. ત્યારે મુનિને તો કહે છે કે તને રાગ જ ન હોઈ શકે. આહાહા..! અતીન્દ્રિય આનંદનો ડુંગર આત્મા છે. એવા અતીન્દ્રિય આનંદના ડુંગરમાં ઠર અને પર તરફના રાગને છોડ. એ 'આત્મામેં નિરંતર ભાવના રખતે હૈં.' આહાહા..! દુનિયા સાથે મેળ ખાય એવું નથી.

સમ્યક્દર્શન એ અપૂર્વ ચીજ જેણે અનંતકાળમાં સેકન્ડ પણ પ્રગટ કરી નથી. મુનિપણા પાળ્યા અનંતવાર. મુનિપણા એટલે નગ્ન દિગંબરની ક્રિયા, હોં! એ મુનિપણા. એણે અઠ્યાવીસ મૂળગુણ, પંચમહાવ્રત અનંતવાર, અનંત અનંતવાર (પાળ્યા), પણ અંદર આત્મજ્ઞાન એ શું ચીજ છે એને સ્પર્શો નહિ. આહાહા..! એથી કહે છે, એવા આત્મજ્ઞાનસહિત સમભાવ જે પ્રગટ થાય અંદર વીતરાગતા, એને ચારિત્ર હોય છે. આહાહા..!

૭૨.

गिंदाए य पसंसाए दुक्खे य सुहएसु या
सत्तूणं चेव बंधूणं चारित्तं समभावदो॥७२॥

આત્મજ્ઞાની, ધર્માત્માની મુનિપણાની દશામાં એને સમામૃત-વીતરાગરૂપી અમૃતનો એને સ્વાદ આવ્યો છે. આહાહા..! એવા સમભાવમાં નિંદા-પ્રશંસામાં જેને સમભાવ છે. દુનિયા નિંદા કરે, પ્રશંસા કરે, એના પ્રત્યે ધર્મીને તો સમભાવ (છે). અંતરનો સમભાવ, હોં! બહારનો સમભાવ કરે એ સમભાવ નથી. આહાહા..!

‘અર્થ :- નિંદા-પ્રશંસામેં,..’ ધર્મી જીવને અંતર સમભાવ પ્રગટ્યો છે. ‘રાગ દાહ દહે સદા તાતે સમામૃત સેઈએ.’ છ ઢાળા છે ને? એમાં આવે છે. ‘રાગ દાહ દહે...’ ચાહે તો શુભરાગ હો કે અશુભ હો. આહાહા..! એ ‘રાગ દાહ દહે સદા’ આત્માની શાંતિને બાળે છે. આહાહા..! ‘તાતે સમામૃત સેઈએ.’ તેથી સમ્યજ્ઞર્શનની ભૂમિકામાં ઠરીને સમામૃત-વીતરાગરૂપી અમૃતને સેવન કરો. આહાહા..! એ રાગના પીણાના વેદન-ઝેરના વેદન છે, અંગારાના વેદન છે કહે છે. આહાહા..!

‘દુઃખ-સુખમેં...’ સમભાવથી. પ્રતિકુળ સંયોગ દુશ્મન આદિ આવ્યા હો કે અનુકૂળ સંયોગ સહજન આદિ હો, તેમાં સુખ-દુઃખની કલ્પના જેણે છોડી દીધી છે. આહાહા..! એનું નામ સમતા અમૃતનો સાગર આત્મા છે. આહાહા..! ‘શત્રુ-બંધુ-મિત્રમેં સમભાવ...’ સહજન હો કે શત્રુ હો-બેય પરદ્રવ્ય જ્ઞેય તરીકે જ્ઞાન કરવા લાયક છે. આહાહા..! અંતરમાં સમ્યજ્ઞર્શન સહિત આત્માના અનુભવના ભાનસહિત ધર્માત્માએ શત્રુ-મિત્ર પ્રત્યે સમભાવ (રાખવા યોગ્ય છે). કોઈ પ્રત્યે વિરોધ નહિ. આહાહા..! અજ્ઞાનીની દષ્ટિ વિપરીત હો કે શ્રદ્ધા વિપરીત હો (તો) એમ જાણો, પણ વેર-વિરોધ નહિ. આહાહા..! કોઈ આત્મા પ્રત્યે વિરોધ નહિ. એ શત્રુ ને મિત્ર પ્રત્યે (સમભાવ રાખે). બંધુ ક્યો છે ને? બંધુનો અર્થ મિત્ર. સમભાવ-સમભાવ. એ સમભાવ વીતરાગીરૂપી અમૃતનો સ્વભાવ એને અહીં સમભાવ કહ્યો છે. આમ તો આ બધા ગાંધીની લાઈનમાં દેશ માટે લાકડીનો માર સહન કરે એ સમભાવ નહિ. એ તો ઝેર છે. જ્યાં હજી સમ્યજ્ઞર્શન જ નથી. શું કહેવાય તમારે? શહીદ-શહીદ થાય છે ને? શહીદ. એ બધા તો મિથ્યાદષ્ટિ અજ્ઞાની, એને ક્યાં સમભાવ હતો? આવી વાતું ઝીણી ભારે.

અહીં તો વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે જે આત્મા મન અને રાગના સંબંધ વિનાનો આત્મા અંદર (જોયો), એનું જેને અંતર ભાન થયું છે, એનો જેને આત્માના આનંદનો સ્વાદ આવ્યો છે. એ સ્વાદની ઉગ્રતામાં આનંદના સ્વાદમાં પડ્યો હોય એને સમતાનો-અમૃતનો સ્વાદ આવે છે. એને સમતાભાવ કહીએ. વ્યાખ્યા પણ જુદી જગતથી. ભગવાન વીતરાગનો માર્ગ બાપુ! જગતથી જુદો છે. અરે..! એને એક સેકન્ડ પણ એણે સાંભળ્યો નહિ. સાંભળ્યો એને કહીએ કે એને સ્વયં જોઈએ. આહાહા..!

‘સમભાવ જો સમતાપરિણામ,...’ આમ તો સમતા-બમતા બધા ઘણા કહે છે, એ

સમતા અજ્ઞાનીની વાત કરે છે. અહીંયાં તો આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનસ્વરૂપ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા આનંદ છે એવી ચૈતન્યજ્યોતિનો જેને અનુભવ થયો છે. એ અનુભવમાં જેને પ્રતીત સમ્યક્ત્વની દશા થઈ છે એને એ અનુભવમાં આનંદમાં વિશેષ વીતરાગી અમૃતને પીતો હોય છે એને અહીંયાં સમતા અને સમભાવ કહેવામાં આવે છે. શરતું બહુ મોટી. ‘રાગદ્રેષસે રહિતપના, એસે ભાવસે ચારિત્ર હોતા હૈ.’ આહાહા..! બાહ્યમાં જેને નમ્રદશા હોય, અભ્યંતરમાં જેને આનંદની લહેર ઉઠતી હોય છે અંદર. આહાહા..! અતીન્દ્રિય આનંદનો ઉછાળો જેને પર્યાયમાં-દશામાં આવે છે. એને સમામૃત, વીતરાગ ચારિત્ર અને એને ચારિત્ર કહીએ. આહાહા..! હજી તો એ શું છે એની ખબરું ન મળે. પ્રગટે તો ક્યાંથી? હેં!

‘ભાવાર્થ :- ચારિત્રકા સ્વરૂપ યહ કહા હૈ કિ જો આત્માકા સ્વભાવ હૈ વહ કર્મકે નિમિત્તસે જ્ઞાનમેં પરદ્રવ્યસે ઈષ્ટ અનિષ્ટ બુદ્ધિ હોતી હૈ,...’ ભગવાન આત્મા તો જ્ઞાન સ્વરૂપી પ્રજ્ઞાબ્રહ્મ, જ્ઞાન અને આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ આત્મા. એને જે કર્મના નિમિત્તથી... નિમિત્તથી, હોં! થાય છે તો પોતાથી. ‘જ્ઞાનમેં પરદ્રવ્યસે ઈષ્ટ અનિષ્ટ-બુદ્ધિ...’ આત્મા સિવાય બીજી ચીજો ચાહે તો ભગવાન હો કે દેવ હો કે ગુરુ હો. આહાહા..! ‘પરદ્રવ્યસે ઈષ્ટ અનિષ્ટ બુદ્ધિ...’ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રમાં ઈષ્ટ બુદ્ધિ, શત્રુ પ્રત્યે અનિષ્ટ બુદ્ધિ. આહાહા..!

‘ઈસ ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિકે અભાવસે...’ એવી ઈષ્ટ-અનિષ્ટ બુદ્ધિનો અભાવ થઈને આનંદસ્વરૂપ ભગવાનઆત્મામાં ‘જ્ઞાનહીમેં ઉપયોગ લગા રહે...’ આહાહા..! અંતર જ્ઞાનસ્વભાવમાં શુદ્ધ ઉપયોગ. પુણ્ય અને પાપનો ઉપયોગ એ તો અશુદ્ધ ઉપયોગ છે. જેના જ્ઞાનમાં એટલે સ્વભાવમાં ‘જ્ઞાનહીમેં ઉપયોગ લગા રહે ઉસકો શુદ્ધોપયોગ કહતે હૈ,...’ આહાહા..! એ કહેશે ૭૩માં કે અત્યારે એવું ધ્યાન ન હોય. એમ અજ્ઞાની માનનારા મૂઢ જીવ છે. એમ કહેશે. અહીં શુદ્ધોપયોગની વ્યાખ્યા લીધી છે ખરી ને? ‘ण हु कालो ज्ञाणजोयस्स’ આ શું હશે? એવા તે અત્યારે ધ્યાન હોય? અરે..! અત્યારે આનંદસ્વરૂપનું ધ્યાન ન હોય તો ધર્મ જ નથી. આહાહા..! આર્ત અને રોદ્ર ધ્યાન છે કે નહિ? એ પરમાં એકાગ્રતા છે. આ સ્વ-આનંદસ્વરૂપ ભગવાન આત્મા છે એમાં એકાગ્રતાના આનંદના સ્વાદમાં પડ્યો હોય એને ધ્યાન કહીએ. આહાહા..! એ ધ્યાન ચોથે ગુણસ્થાનથી પ્રગટ થાય છે. સમકિત થતાં તે ધ્યાનની દશા (પ્રગટ થાય છે). આહાહા..!

‘વહાં નિંદા - પ્રશંસા, દુઃખ-સુખ, શત્રુ-મિત્રમેં સમાન બુદ્ધિ હોતી હૈ, નિંદા-પ્રશંસાકા દ્વિધાભાવ મોહકર્મકા ઉદયજન્ય હૈ,...’ આહાહા..! ‘ઈસકા અભાવ હી શુદ્ધોપયોગરૂપ ચારિત્ર હૈ.’ એ વ્રતના વિકલ્પ છે એ અશુદ્ધ ઉપયોગ છે. આહાહા..! એમાંથી ખસીને ચૈતન્ય ભગવાન આત્મામાં અંદર શુદ્ધોપયોગ, પવિત્રતાના પરિણામ જેને પ્રગટ થાય

એને અહીંયાં શુદ્ધોપયોગ કહે છે અને એ શુદ્ધોપયોગ એ ચારિત્ર છે. વ્યાખ્યા કેવી આ? ઓલો કહે, પંચમહાવ્રત પાળવા, દયા પાળવી, સત્ય બોલવું એ ચારિત્ર છે. બહુ ફેર. શ્રદ્ધામાં, દષ્ટિમાં, માન્યતામાં, ભગવાનના માર્ગથી બહુ ઊંધું. સમજાણું?

આચાર્ય પાછું એ સિદ્ધ કરીને કહે છે કે આત્મામાં પહેલું સમ્યક્દર્શન થાય એ શુદ્ધોપયોગમાં થાય છે. અંતર સ્વરૂપમાં લીનતા, ધ્યાન, ધ્યેય, ધ્યાતાને ભૂલી જઈ,... આહાહા..! જ્ઞાતા-જ્ઞેય-જ્ઞાન ત્રણમાં ભેદ છોડી દઈ, એકલા આત્મામાં જ્યાં રમણતા શુદ્ધ ઉપયોગની પુણ્ય-પાપના ભાવરહિત (થાય) એવા શુદ્ધોપયોગને અહીંયાં ભગવાને ચારિત્ર કહ્યું છે.

‘આગે કહતે હૈં કિ કઈ મૂર્ખ એસે કહતે હૈં જો અભી પંચમકાલ હૈ...’ આવા પંચમકાળમાં તમે આવી વાતું કરો એ અત્યારે ન હોય. એમ મૂર્ખો, અજ્ઞાનીઓ, મૂઢ જીવો એમ કહે છે. આહાહા..! છે ને? ‘અભી પંચમકાલ હૈ સો આત્મધ્યાનકા કાલ નહીં હૈ...’ અત્યારે તો આ વ્રત કરીએ, અપવાસ કરીએ, આવું કરીએ બસ. હવે એ અંદરમાં ધ્યાન કરવા અને આવી મોટી વાતું તમે (કરો). ‘ઉસકા નિષેધ કરતે હૈં’ આચાર્ય. મૂર્ખ! તારી વાત જૂઠી છે. આહા..! આત્મા તરફનું ધ્યાન ન હોય તો ધર્મ જ નથી એને. પંચમકાળ છે એટલે શું? આત્માનું સમ્યક્દર્શન અંતરના ધ્યાનમાંથી પ્રગટ થાય છે. ‘દુવિહં પિ મોક્ષહેઝં જ્ઞાણે પાઝણદિ જં મુળી ણિયમા’ આહાહા..! સમ્યક્દર્શન, સમ્યક્જ્ઞાન, સમ્યક્ચારિત્ર એ અંતર આત્માના ધ્યાનમાં પ્રાપ્ત થાય છે. એ કાંઈ બાહ્ય પ્રવૃત્તિમાંથી પ્રાપ્ત થતું નથી.

વૈશાખ સુદ ૧૦, બુધવાર તા. ૦૧-૦૫-૧૯૭૪
ગાથા - ૭૩ થી ૭૬, પ્રવચન - ૧૩૯

અષ્ટપાહુડમાં મોક્ષપાહુડ ચાલે છે. ૭૩ ગાથા છે. ‘આગે કહતે હૈં કિ કઈ મૂર્ખ કહતે હૈં જો અભી પંચમકાલ હૈ સો આત્મધ્યાન કા કાલ નહીં હૈ...’ અહીંથી શરૂઆત આ છે.

ચરિયાવરિયા વદસમિદિવજ્જિયા સુદ્ધભાવપબ્ભટ્ટા।

કેઈ જંપંતિ ણરા ણ હુ કાલો જ્ઞાણજોયસ્સ।।૭૩।।

‘અર્થ :- કઈ મનુષ્ય એસે હૈં જિનકે ચર્ચા અર્થાત્ આચારક્રિયા આવૃત્ત હૈ, ચારિત્રમોહ કા ઉદય પ્રબલ હૈ,...’ એટલે ચારિત્રનું આચરણ વ્યવહારનું પણ જેનું ... છે. ‘ઈસસે ચર્ચા પ્રકટ નહીં હોતી હૈ...’ એટલે વ્રત ને તપનો વિકલ્પ શુભભાવ છેને એવો એને સરખો હોતો નથી. કેમકે એ ધ્યાન તો માનતો નથી. આ શુભયોગવાળા કહે છેને કે અત્યારે શુદ્ધ ઉપયોગ ન હોય. એની વ્યાખ્યા છે આ. આહાહા..! આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે એનું ધ્યાન એટલે શુદ્ધ ઉપયોગ અને સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ ધ્યાન છે. ઓહોહો..! એ એમ કહે છે કે અત્યારે તો ચારિત્રના પણ ઠેકાણા નથી અમારે, એમ. ચર્ચા. ચર્ચા પ્રગટ નથી એમ આચાર્ય પોતે કહે છે. એના ચારિત્રના વ્રત વ્યવહારના, મુનિને યોગ્ય જે જોઈએ એના પણ ઠેકાણા નથી.

‘ઈસી સે વ્રતસમિતિ સે રહિત હૈં...’ એક વાત. ‘ઔર મિથ્યા અભિપ્રાય કે કારણ...’ હવે બીજું અભિપ્રાય જૂઠો છે. ‘શુદ્ધભાવ સે અત્યંત ભ્રષ્ટ હૈં,...’ અહીં શુદ્ધ આવ્યું પહેલું. માણસ કહે છેને કે અત્યારે શુભ ઉપયોગ જ હોય. ધર્મધ્યાન, શુભ ઉપયોગ એ જ ધર્મધ્યાન છે એમ કહે છે. એ ખોટી વાત છે. આહાહા..! આત્મા આનંદસ્વરૂપ એનું ધ્યાન એ તો સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર છે. ‘દુવિહં પિ મોક્ષહેઝં’ આવ્યું હતુંને? ૪૭ (ગાથા). અંતર આત્માના આનંદસ્વરૂપનું ધ્યાન, એનું જ્ઞાન, એમાં રમણતા એ શુદ્ધ ઉપયોગ છે. એ આ અજ્ઞાનીને ખબર નથી એમ કહે છે. એથી મિથ્યા અભિપ્રાય સહિત છે અને મિથ્યા ચારિત્રમાં સાચું વ્યવહાર ચારિત્ર પણ એને હોતું નથી.

‘અભી પંચમકાલ હૈ, યહ કાલ પ્રકટ ધ્યાન-યોગ કા નહીં હૈ.’ લ્યો આ સિદ્ધ કરવું છે. વ્યવહાર વિકલ્પ રાગરહિત આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે એનું ધ્યેય કરીને ધ્યાન થાય એવું અત્યારે નથી એમ કહે છે. એ સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર જે નિશ્ચય છે એ સ્વરૂપના ધ્યાનસ્વરૂપ છે એ તો. પંડિતજી! આ મોટો ગોટો નાખે છે ચાર-પાંચ ગાથામાં. આ પાંચમા આરાના તે વખતે હોં હજી તો. બે હજાર વર્ષ પહેલા. આહાહા..! એમ કે અત્યારે આ આત્માનું ધ્યાન એટલે શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ એનું ધ્યાન અત્યારે હોઈ શકે જ નહિ. એ હોઈ શકે નહિ તો સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર જ નથી. એનો અર્થ ઈ (થયો). શાંતિભાઈ! મુદ્દાની વાત કરી છે. દિગંબરમાં પણ ગોટો ઉઠ્યો છેને? એ લોકો એમ કહે કે અત્યારે આ આત્મા આનંદ શુદ્ધ ચૈતન્ય એનું ધ્યાન, સ્વભાવ સન્મુખની એકાગ્રતા એ અત્યારે છે નહિ. અત્યારે તો આ બાહ્ય વ્રત પાળવા, ભક્તિ, પૂજા કરવી એ શુભભાવ એ ધર્મધ્યાન છે. એમ કહેનારાઓ

તત્ત્વને સમજ્યા નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? બહુ સરસ ગાથાઓ મૂકી છે ૭૩થી.

‘અભી પંચમકાલ હૈ, યહ કાલ પ્રકટ ધ્યાન-યોગ કા નહીં હૈ.’ એમ કહે છે. આ આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય સન્મુખની યોગ્યતા અત્યારે છે જ નહિ. તો તો એનો અર્થ એ થયો કે સ્વરૂપ સન્મુખનું સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર નથી. ચેતનજી! એમ કહે છે. કહેવાનો આશય આ છે. એમ કે આ તો શુભભાવ છે એ ક્રિયા કરીએ, ભગવાનની ભક્તિ કરીએ, આ વ્રત આદિ પાળીએ એકલા. ઓલું તો વ્રતના પણ ઠેકાણા નથી એના. કારણ કે નિશ્ચય દષ્ટિ ધ્યાનની નથી એથી એના વ્રતના પણ ઠેકાણા નથી એમ કહેવું છે. આહાહા..! બે હજાર વર્ષ પહેલા પણ આ ગોટો ઉઠ્યો હતો. ‘યહ કાલ પ્રકટ ધ્યાન-યોગ કા નહીં હૈ.’ સમજાણું કાંઈ? જ્યંતિભાઈ! આ કહે છેને ભાઈ, આપણે તો આવા વ્રત પાળીએ, ભક્તિ કરીએ, પૂજા કરીએ, દાન, દયા કરીએ એ ધર્મધ્યાન. એ ધર્મ નથી, એ ધર્મધ્યાન નથી. એ તો ઉપચાર વ્યવહાર ધર્મધ્યાન કહેવાય. આહાહા..!

આત્મા અંતર સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ શુદ્ધ આનંદનો નાથ કંદ છે એના તરફની સન્મુખતાનું જે ધ્યાન એ વસ્તુ છે. એને સમ્યક્દર્શન કહીએ, એને સમ્યક્જ્ઞાન કહીએ, એને સ્વસન્મુખની સ્થિરતાને સમ્યક્ચારિત્ર કહીએ. એની એ ના પાડે છે. આહાહા..! વિમલચંદજી! આ કાળે એવું હોય પંચમકાળમાં? લ્યો! આ કાળે ન હોય તો ધર્મધ્યાન એટલે સમકિત પણ નથી, જ્ઞાન પણ નથી એનો અર્થ એમ (થયો). આહાહા..!

‘વે પ્રાણી કેસે હૈં વહ આગે કલતે હૈં :-’ દેખો! અહીંથી ઉપાડી છે આ વાતને.

सम्मत्तणाणरहिओ अभव्वजीवो हु मोक्खपरिमुक्को।

संसारसुहे सुरदो ण हु कालो भणइ ज्ञाणस्स।।७४।।

જુઓ, વસ્તુ આ છે.

આહાહા..! જેને અંદર પુણ્ય-પાપના ભાવમાં સુખબુદ્ધિ પડી છે, જેમાં સુખ લાગે છે એથી એને આત્મામાં સુખનું ધ્યાન નથી એમ એ કહે છે, એમ સિદ્ધ કરે છે. અભવિ જીવો છે તો. આહાહા..!

मुमुक्षु :- ...

ઉત્તર :- એમ હોય? ... ઈ કહે છે. ઓલા કહે છે બીજા. કહેતા હતા. આ ન્યાયથી છે.

જેને ‘સમ્મત્તણાણરહિઓ’ જુઓ! ભાષા. આત્માના શુદ્ધ શ્રદ્ધા-જ્ઞાન જે સ્વસન્મુખનું ધ્યાન એ ના પાડે છે કે એ છે જ નહિ અત્યારે. તો એનો અર્થ થયો કે એ તો સમ્યક્ત્વ અને જ્ઞાનથી રહિત છે. સમજાણું કાંઈ? મુદ્દાની રકમની વાત છે હોં આમાં જરી. લ્યો!

‘અર્થ :- પૂર્વોક્ત ધ્યાન કા અભાવ કહનેવાલા જીવ સમ્યક્ત્વ ઔર જ્ઞાન સે

રહિત હૈ,...’ વાત આ સિદ્ધ કરવી છે. આમ આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય છે, આનંદ અને પવિત્ર ધામ પ્રભુ છે આત્મા. એના ધ્યાનની તો ના પાડે છે. આહાહા..! એના તરફની સન્મુખતા હોઈ શકે જ નહિ અત્યારે. એવા સમ્યજ્ઞાન અને સમ્યજ્ઞર્શનથી રહિત છે ઈ. આહાહા..! ‘અભવ્ય હૈ,...’ આહાહા..! શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વરૂપ પૂર્ણ આનંદનો નાથ ભગવાન પોતે છે એની સન્મુખતાની એકાગ્રતાની તો ના પાડે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એની સન્મુખતાની ના પાડે છે એટલે વિમુખતામાં પડ્યો છે એ તો. મિથ્યાદષ્ટિ અભવિ છે એમ કહે છે. આહાહા..! આત્મા પૂર્ણ આનંદ અને શુદ્ધ સ્વરૂપ છે એની સન્મુખ થઈ શકાતું નથી અત્યારે, એમ કહે છે. આહાહા..! તો કહે છે કે અભવિ છો. આહાહા..! સંસારના આર્તધ્યાન અને રૌદ્રધ્યાનમાં સુખબુદ્ધિમાં પડ્યો છો તું. એમ કહ્યુંને? એ પુણ્ય-પાપના ભાવમાં એમાં તારી સુખબુદ્ધિ રોકાણી છે એથી આ બાજુ આત્મામાં આનંદ છે એની સન્મુખતાના ધ્યાનની તો તું ના પાડે છો. આહાહા..!

‘ઔર સંસાર કે ઈન્દ્રિય સુખોં કો ભલે જ્ઞાનકર...’ જુઓ! શું કહે છે? પર તરફના વલણવાળા સુખબુદ્ધિ રાગમાં એ પડ્યો છે. પર તરફના વલણવાળો જે રાગ એમાં સુખબુદ્ધિએ પડ્યો છે એથી એને આત્મામાં સુખ છે એવી સુખબુદ્ધિની ના પાડે છે. એટલે અંતરનું ધ્યાન છે નહિ એમ અહીં સિદ્ધ કરવું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? વાહ! કેવી શૈલી મૂકી છેને! ‘સમ્મત્તણાણરહિઓ’ કેમ કે ‘ળ હુ કાલો ભણઈ જ્ઞાણસ્સ’ અંતર આનંદસ્વરૂપ તરફના વલણની ધ્યાનદશા અત્યારે હોઈ શકે નહિ એમ કહેનારા ‘સમ્મત્તણાણ’ રહિત છે, અભવિ છે. મોક્ષના માર્ગથી પરિમુક્ત-છૂટા-છૂટા (છે), બંધભાવમાં આવી ગયા છે. આહાહા..! ‘સંસારસુહે સુરદો’ આ બાજુ સ્વભાવમાં સુખ છે (એની) સન્મુખતા અને એનું ધ્યાન તો ના પાડે છે. આહાહા..! એથી સંસારસુખમાં ‘સુરદો’ છે ઈ. ‘ળ હુ કાલો ભણઈ જ્ઞાણસ્સ’ અત્યારે આત્માના આનંદ સન્મુખ થવાય એવું ધ્યાન અત્યારે હોઈ શકે નહિ, એમ અભવિ જીવો કહે છે આવા. આહાહા..!

શુદ્ધ ધ્યાન આનંદનું એની તો એ ના પાડે છે. કેમકે એના સન્મુખ થયેલો નથી અને રાગની એકતામાં પડ્યો છે સુખબુદ્ધિએ. આહાહા..! એથી એ અભવિ જીવ જેવા (છે). એને તો અભવિ જીવ કીધો પાઘરો. જેવા હોય? અરર! નાલાયક. આત્માના આનંદસ્વરૂપની સન્મુખતા ધ્યાનનો તો તું નકાર કરે છો. એનાથી વિમુખતા ધ્યાનની હા પાડે છે. અભવિ છો. આહાહા..! ‘ઈસલિયે કલને હૈં કિ અભી ધ્યાન કા કાલ નહીં હૈ.’ શુદ્ધ ઉપયોગ થઈ શકે અને સ્વભાવસન્મુખ થઈ શકે એવો અત્યારે કાળ નથી એમ અજ્ઞાની કહે છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ઈન્દ્રિયસુખનો કાળ છે.

ઉત્તર :- ઈન્દ્રિયસુખનો કાળ છે. અણીન્દ્રિય સુખ તરફ વલણ કરવું અત્યારે ન થઈ શકે. આહાહા..! મૂળ તો પુણ્યમાં રુચિવાળો પડ્યો છે. આ બાજુ સ્વભાવસન્મુખ થઈ શકાય એમ છે નહિ અત્યારે. અભવિ છો કહે છે. આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- જિસકો ઈન્દ્રિયોં કે સુખ હી પ્રિય લગતે હૈં...’ એનો અર્થ આ છે કે પર તરફના વલણવાળો ભાવ એને પ્રિય લાગે છે, એમ. સમજાણું કાંઈ? પર તરફના વલણવાળો શુભ-અશુભ બેય ભાવ એને પ્રિય લાગે છે. એથી એને અંતર્મુખ થવું એવું જે ધ્યાન એનો નકાર કરે છે. આહાહા..! બહુ વાત મીઠી કરી છે. મુદ્દાની રકમની વાત કરી છે. આ બધાય છેને શ્વેતાંબર આદિ બધું એ જ માને છે. આ વ્યવહાર, વ્યવહાર, વ્યવહાર. આ તો દિગંબરમાં પણ આવા માનનારા હતા એમ કહે છે. આહાહા..! ભગવાન પૂર્ણ શાંત આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ આત્મા છે ધ્રુવ નિત્ય એની સન્મુખતાનું ધ્યાન અત્યારે હોઈ શકે નહિ. આહાહા..! શું હોય ત્યારે હવે? એનાથી વિમુખતાનું ધ્યાન હોય એ તો અભવિ જીવ છે તું. એ તો અનાદિનું છે. આહાહા..!

‘જીવાજીવ પદાર્થ કે શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન સે રહિત હૈં...’ જોયું! એને જીવનું જ્ઞાન શુદ્ધ ચૈતન્ય છે એનું જ્ઞાન નથી. એ અશુદ્ધતાનું ભાન છે એને, એ અશુદ્ધતામાં રહ્યો છે. બીજી ગાથામાં આવે છેને? અશુદ્ધને જાણતો.. નહિ બીજી ગાથા? સ્વસમય-પરસમય પરિણામી રહ્યો છે. જાણતો કહ્યું છે હો એમાં. શુભભાવ એ અશુદ્ધ છે. એને જાણતો એ પરિણામી રહ્યો છે. આહાહા..! એમ કહ્યું છે. સ્વસમય... કહેવાનો આશય અહીં આ છે કે સ્વસમય એવો ભગવાન આત્મા એની રુચિમાં સન્મુખતામાં એને સારું લાગતું નથી. આહાહા..! એને તો પરસન્મુખતાની વાતું મીઠી લાગે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! આવી શૈલી! કુંદકુંદાચાર્યની શૈલી. અંતરમાં વિવેકની વાતું છે. આહાહા..!

‘જ્ઞાન સે રહિત હૈં...’ ‘જીવાજીવ પદાર્થ કે શ્રદ્ધાન-જ્ઞાન સે રહિત હૈં...’ કેમ? કે જે રાગમાં જ પ્રીતિવાળો છે અને આત્માના સન્મુખની રુચિ અત્યારે થઈ શકે નહિ. એમ કહેનારા એમ માનનારા એ જીવાજીવની શ્રદ્ધારહિત છે. કેમ કે જીવ જે રાગરહિત છે એની એને શ્રદ્ધા અને જ્ઞાન નથી. એ તો ના પાડે છે. જીવ તરફ જઈ શકાય જ નહિ એ બાજુ. આહાહા..! આ ભગવાનનો કેવળજ્ઞાનનો દિવસ છે આજે. લ્યો વળી એ યાદ આવ્યું. વૈશાખ સુદ દશમ. કેવળજ્ઞાનનો દિવસ છે આજે. આજે ગયા હતાને, પૂજા કરવા ગયા હતાને. આ તેરશે બે મહિના થાશે. ભક્તિ ત્યાં થાશે. કેવળજ્ઞાન એ આત્માના ઉગ્ર ધ્યાનથી થાય છે. સમ્યક્દર્શન એ આત્માના ધ્યાનથી થાય છે. ‘દુવિહં પિ મોક્ષહેડં જ્ઞાણે પાઠ્ઠણદિ જં મુણી ણિયમા’ એ તો ધ્યાનની તો ના પાડે છે. આહાહા..! લ્યો ચેતનજી!

મર્મની વાત કરી છે. અંતરમાં સન્મુખ થઈને એકાગ્ર થવું એ બની શકે જ નહિ અત્યારે. એટલે સમ્યજ્ઠર્શન અને જ્ઞાન લોઈ શકે જ નહિ અત્યારે એમ. આલાલા..! એને તો સુખબુદ્ધિ ઈન્દ્રિયના વિષયમાં પડી છે. આલાલા..! ચાહે તો ભગવાનની ભક્તિનો રાગ લો, પંચ મહાવ્રતનો રાગ લો, એમાં એનો પ્રેમ છે. ઈન્દ્રિયસુખમાં બુદ્ધિ પડી છે એની. આલાલા..!

‘અભી ધ્યાન કા કાલ નહીં હૈ.’ આલાલા..! ‘ઈસસે જ્ઞાત હોતા હૈ કિ ઈસપ્રકાર કહનેવાલા અભવ્ય હૈ, ઈસકો મોક્ષ નહીં હોતા.’ આલાલા..!

‘જો ઐસા માનતા હૈ-કહતા હૈ કિ અભી ધ્યાન કા કાલ નહીં તો ઉસને પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, પાંચ ગુપ્તિ કા સ્વરૂપ ભી નહીં જ્ઞાના -’ કારણ કે ધ્યાન નથી તો મહાવ્રત સ્વરૂપધ્યાનીને જ લોય છે. સમ્યજ્ઠર્શિ જ્ઞાનીને એવા લોય. એને એણે જ્ઞાણ્યું નથી. પાંચ મહાવ્રત પાળતો લોય બાહ્યમાં શુભભાવમાં એમ કહે છે. પણ એના સ્વરૂપને એણે જ્ઞાણ્યું નથી. આલાલા..! ૭૫.

પંચસુ મહવ્વદેસુ ય પંચસુ સમિદીસુ તીસુ ગુત્તીસુ।

જો મૂઢો અણ્ણાણી ણ હુ કાલો મ્મણ્ણ સ્સા।।૭૫।।

અહીં સિદ્ધ આ કરવું છે. હેઠે અર્થ કર્યો છે એ બધો મેળ વિનાનો છે. હેઠે અર્થ કર્યો છેને? જ્ઞાનીને. એને આની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. કલ્પનાનો અર્થ છે એ બધો. એવું કરવું ન જોઈએ. એવા માણસોના હાથમાં પુસ્તક ન દેવું જોઈએ. ઘરની કલ્પના નાખે. તદ્દન વિસ્મદ્ધ છે આ. ચાલતા અધિકારની સાથે વિસ્મદ્ધ છે. અહીં તો અંતરનું ધ્યાન નથી એમ ના પાડનારને રાગનું ધ્યાન છે એ સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું કાંઈ? એ એનું જયચંદ્ર પંડિતનું નથી. ઘરનું નાખ્યું છે. એવા ઘણા ઘરના નાખ્યા છે અંદર. આખું પુસ્તક બગાડ્યું છે. અહીં તો આ આશય કહેવો છે કે ‘જો પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, ત્રીન ગુપ્તિ ઈનમ્મૈ મૂઢ હૈ,...’ એટલે કે એ પંચ મહાવ્રતના પરિણામ કોને લોય? ક્યાં લોય? એની એને ખબર નથી.

મુમુક્ષુ :- ધ્યાનીને લોય.

ઉત્તર :- ધ્યાનીને લોય. અંદર આત્માનું સન્મુખ ધ્યાન લોય, જેને સમ્યજ્ઠર્શન-જ્ઞાન પ્રગટ્યું લોય એને એવા પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ લોય. આ તો ભાન નથી અને સમ્યજ્ઠર્શન-જ્ઞાનના સ્વરૂપનું કાંઈ ભાન નથી, ધ્યાનની તો ના પાડે છે. સમજાણું કાંઈ? આલાલા..!

‘જો પાંચ મહાવ્રત, પાંચ સમિતિ, ત્રીન ગુપ્તિ ઈનમ્મૈ મૂઢ હૈ, અજ્ઞાની હૈ,...’ કેમકે સ્વરૂપનું ધ્યાન તો ના પાડે છે અને ધ્યાનીને આવા પંચ મહાવ્રત આદિના વિકલ્પ લોય એની તો એને ખબરેય નથી અને પાંચ મહાવ્રતના વ્યવહાર વ્રત લઈને પાળીને બેસે અને માને કે અમને ધર્મધ્યાન છે, અમારે ધર્મધ્યાન છે. એમ કહે છે અહીં. ભારે વાતું ભાઈ!

‘અજ્ઞાની હે, અર્થાત્ ઈનકા સ્વરૂપ નહીં જ્ઞાનતા હૈ...’ એટલે કે જે આત્માના સન્મુખના ધ્યાન જ નકાર કરે છે, એને પંચ મહાવ્રતના પરિણામની જાત કેવી હોય સમક્રિતીને એની એને ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? એને પાંચ સમિતિના ભાવ કેવા હોય એની એને ખબર નથી.

‘ઈનકા સ્વરૂપ નહીં જ્ઞાનતા હૈ ઓર ચારિત્રમોહ કે તીવ્ર ઉદય સે ઈનકો પાલ નહીં સકતા હૈ...’ અજ્ઞાની છે, ધ્યાનની ના પાડે છે એમ કહે છે. અહીંની ના પાડે છે અને આમાં લીન છે. તો એને તો ચારિત્રમોહને કારણે તીવ્રતા અંદર પડી છે. અહીં ના પાડે છે એટલે ચારિત્રમોહની તીવ્રતા છે અંદર. આહાહા..! સ્વરૂપના ધ્યાનની ના પાડે છે તો મિથ્યાત્વનો ઉદય છે અને સ્વરૂપના ધ્યાનની ના પાડે છે એ ચારિત્રમોહનો પણ તીવ્ર ઉદય છે ત્યાં. એમ કહે છે. આહાહા..! મિથ્યાત્વસહિત છેને. ધ્યાનની તો ના પાડે છે. આહાહા..!

પંચ મહાવ્રત, પંચ સમિતિ, ત્રણ ગુપ્તિ એમાં મૂઢ છે. કારણ કે સમ્યક્ સન્મુખ તો છે નહિ. આત્મસન્મુખ છે નહિ અને એકલા પંચ મહાવ્રત આને કહેવા, આને કહેવા એમાં મૂઢ છે. એને ભાન ક્યાં છે? આહાહા..! આ અત્યારે આ બધો વ્યવહાર-વ્યવહાર કરીને બેઠા છે અને ધ્યાન નથી એનું આ વર્ણન છે. આહાહા..! વ્રત પાળો, અપવાસ કરો, આ કરો, આત્મસન્મુખનો અત્યારે કાળ નથી. આહાહા..! મૂઢ છો કહે છે. તારા વ્રતની તને મૂઢતા છે. વ્રત કેવા હોય એની તને ખબર નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ... પંચાધ્યાયીના બીજા ભાગમાં એમ જ લખ્યું છે.

ઉત્તર :- એના માટે તો આ બધી વાત છે. એ છેને. ખબર છે. આ કાળે ભગવાનની ભક્તિ ઈ આદિ બધું હોય. આહાહા..! અરે! ભગવાન!

અહીં તો આચાર્યને જે કોઈ દ્રવ્યલિંગી પડ્યા હતા કે આ શ્વેતાંબર નીકળ્યો પંથ એ બધા એમ કહે, આત્માની સન્મુખ થઈ શકાય નહિ અત્યારે. આહાહા..! આત્માનું ધ્યાન એટલે સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન થઈ શકે નહિ એમ એનો અર્થ છે. આપણે આ જે વ્રત ને ભક્તિ ને તપ કરીએ છીએ એમાંથી હળવે-હળવે થાશે. આહાહા..! હમણાં કહ્યું હતું ત્યાં શાંતિભાઈના મકાનમાં. એક પાલનપુરનો મોટો ઝવેરી છે. ૮૮ વર્ષની ઉંમર છે. .. મોટા પૈસાવાળા ... બે વાર આવ્યા હતા દર્શને. પછી આ ભાઈનો આગ્રહ ઘણો શાંતિભાઈનો કે મહારાજનું સાંભળવા આવો, મહારાજનું સાંભળવા આવો. પછી મારું નામ દર્શને કહે. મહારાજ કહે છે કે મહારાજનું સાંભળવા આવો. મેં કીધું, હું કહેતો જ નથી. શાંતિભાઈને... હેતુ એનો બીજો હોય (કે) આવે. મહારાજ એમ કહે છે કે તમે એ કરતા સાંભળવા આવો એમ કહે

છે. મેં કીધું ભાઈ મેં એમ કહ્યું નથી. આહાહા..! ત્યારે એણે કહ્યું, મારે તો સામાયિક, પરિક્કમણા, પોષા આ તો મારે ક્રિયામાં જાય છે વખત બધો. મને વખત મળતો નથી. માણસ પૈસાવાળો છે મોટા ઘનાઢ્ય. એય..! ચીમનભાઈ! શું ચીમનભાઈ સાંભળે છે? કોણ છે એ બધું તમારું નામ? તમારે સોળમે માળે પાલનપુરવાળા ઝવેરી નહિ કોઈ? શાંતિભાઈને સોળમે માળે. એ ડોસા નિવત્યા છે. ઘંધો કરતા નથી. સામાયિક ને પોષા ને બધું કર્યા કરે. ૮૮ વર્ષની ઉંમર છે. તમારે પાલનપુરના જ છે. નામ ભૂલી ગયા. કાળીદાસભાઈ. કાળીદાસ. ૮૮ વર્ષની ઉંમર છે. શરીર આ પંડિતજી જેવું છે નાનું પાતળું થોડું. કાળું શરીર. પણ આખો દિ' અને મોટો ગૃહસ્થ પૈસાવાળો છે. બસ આ સામાયિક, પોષા, પરિક્કમણા. પણ કીધું સમ્યઞ્ઠર્શન..? કે સમ્યઞ્ઠર્શન છે આકરી વાત, પણ આ જ કરવું, એમાંથી પમાશે બધું.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ચુસ્ત છે બહુ પાકકા દેખાય છેને. વ્યાખ્યાનમાં આવી શકે નહિ. શાંતિભાઈનો આગ્રહ ઘણો. બધી વાતું છે.

અહીં તો કહે છે, અહીં શું કહેવાનો આશય છે એ સિદ્ધ કરવો છે. જે કોઈ ભગવાન આત્મા આનંદનો નાથ પ્રભુ શુદ્ધ ચૈતન્ય, એની સન્મુખતાના ધ્યાનનો જે નિષેધ કરે છે. બસ, એ વાત અહીંયાં સિદ્ધ કરવી છે. બસ. એ એના પંચ મહાવ્રત, સમિતિમાં મૂઢ છે. આહાહા..! અજ્ઞાની છે. એટલે પર તરફના વલણમાં જ એની રુચિનો પ્રેમ જામ્યો છે બસ. એ વ્યવહારત્ત્રય કે બહારની જે ક્રિયા રાગાદિ હોય ત્યાં જામ્યો છે ઈ. આહાહા..!

‘ઔર ચારિત્રમોહ કે તીવ્ર ઉદય સે ઈનકો પાલ નહીં સકતા હૈ...’ એટલે એને એ જાતના સાચા વ્રત હોઈ શકે જ નહિ એમ. કારણ કે ધ્યાનની ના પાડે છે, સ્વસન્મુખનો અભિપ્રાય નથી, પરસન્મુખનો અભિપ્રાય છે અને સ્વસન્મુખની સ્થિરતા નથી. એટલે પરસન્મુખમાં એની ઉગ્રતા છે એમ સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! એ મીંડુ મૂકીને નીચે કર્યું છે એ મીંડુ મૂકવા જેવું છે. વિસ્ત્રુદ છે તદ્દન. એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. એ લોકોને કાંઈ એવાને હાથ દેવું જ ન જોઈએ ખરેખર આ પુસ્તક આવું. એકેય અક્ષર... હજી તો સાંભળવાને લાયક છે કે નહિ એ હજી સમજવા જેવું છે. એ વાત ચાલી છે ઘણીવાર. એને ઠેકાણે આવા અર્થ અંદર ભરે શાસ્ત્રમાં. કુંદકુંદાચાર્યની શૈલીમાં... માન માટે એકલા માન માટે થઈને. ભાઈ! અહીં એ નહિ ચાલે. કોણ જાણે કોણ આવા બધા નાખે છે આમાં. અહીં આશય કહેવો છે બીજો અને ત્યાં નાખીને પોતે ઓલી ધારણા હોય છેને બીજી એ ખોસી ઘાલે અંદર. આહાહા..!

અહીં તો કહેવું છે કે ‘મૂઢો અણ્ણાળી’ ‘સમિદીસુ તીસુ ગુત્તીસુ’ ‘મૂઢો’ છે એમ

કીધું છેને? એની વ્યાખ્યા કરી છે. કેમકે એને ચારિત્રમોહનો તીવ્ર ઉદય (વર્તે છે). મિથ્યાત્વનો ઉદય છે કે જેથી ધ્યાનની ના પાડે છે અને ચારિત્ર(મોહનો) તીવ્ર ઉદય અનંતાનુબંધીનો છે એમાં એ પડ્યો છે. એમ ઈ કહે છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! સ્વસન્મુખના ધ્યાનની જ ના પાડે છે તો સ્વસન્મુખનું સમ્યજ્ઞર્શન નથી એટલે મિથ્યાત્વ છે પરસન્મુખ. સ્વસન્મુખની સ્થિરતામાં જે અનંતાનુબંધીનો અભાવ જોઈએ એ નથી. બસ. આહાહા..! આચાર્યની શૈલી ગજબ શૈલી છે. જગતને વ્યવહારના પ્રેમવાળાને, આત્માનું ધ્યાન નથી એમ કહેનારને ચાબખા માર્યા છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! ‘વહ ઈસપ્રકાર કહતા હૈ...’ એટલે કે જે પરસન્મુખમાં પડ્યા છે, પરસન્મુખમાં રાગની તીવ્રતામાં પડ્યા છે અને સ્વસન્મુખના ધ્યાનનો નિષેધ આ કરનારા છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આખો શ્વેતાંબર પંથ ઉડાવી મૂક્યો.

ઉત્તર :- નિષેધ કરી નાખ્યો. બસ, વાત ઈ છે. વસ્તુ આમ કહેવી છે, પણ હવે આશય એમનું હૃદય શું છે (એ સમજવું જોઈએ). આહાહા..! એ વખતે શ્વેતાંબર સંપ્રદાય નીકળી ગયેલોને? સો વર્ષ પહેલાં નીકળી ગયેલો. બહારની જ વાતું કરે આ. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા કરો, એનાથી આ કરો, વ્રત પાળો, અપવાસ કરો, આ કરો. આહાહા..! આકરું કામ ભારે ભાઈ! દુનિયાથી જુદું પડવું.

‘પંચસુ મહવ્વદેસુ ય પંચસુ સમિદીસુ તીસુ ગુત્તીસુ। જો મૂઢો’ બસ એટલું. કેમકે સ્વસન્મુખના ધ્યાનની તો ના પાડે છે. હવે એને પંચ મહાવ્રત આદિ વિકલ્પ જે કહે છે, એ તો મૂઢ છે, એનું તો ભાન પણ નથી. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- જ્ઞાન જેને પ્રગટ થયું એને આવા પંચ મહાવ્રત આદિ બધું હોય.

ઉત્તર :- એને હોય. પણ એ કેવી જાતના હોય? જેને સ્વસન્મુખનું ધ્યાન હોય એને કઈ જાતના હોય એવું આને ભાન નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એટલે એ તો એમ કહેવા માગે છે કે સમ્યજ્ઞર્શન જ નથી જ્યાં. એટલે એ વ્રતાદિના પરિણામ એ પાળી શકતા જ નથી પરમાર્થે. એનો વ્યવહાર પણ સાચો નથી. એમ કહે છે મૂળ તો. આહાહા..!

‘ઈસપ્રકાર કહતા હૈ કિ અભી ધ્યાન કા કાલ નહીં હૈ.’ કેમકે રાગની તીવ્રતામાં પડ્યા છે અને પરસન્મુખમાં પડ્યા છે. પરસન્મુખ. સ્વસન્મુખની તો ખબર નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ભારે વાત ભાઈ! ... હતુંને તે દિ’ નીકળ્યા સો વર્ષ થઈ ગયા હતાને. સાધુ હોયને એ લોકોના. આમ અમે પાળીએ છીએ, આમ પાળીએ છીએ, આમ પાળીએ છીએ. ધ્યાન-બ્યાન આત્માનું ધ્યાન-બ્યાન અત્યારે હોય નહિ. આહાહા..! આત્માનું ધ્યાન સમ્યજ્ઞર્શન તો એને હોય કે સાચા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર જાણ્યા હોય, માન્યા હોય એ સ્વસન્મુખ

થાય તો તેને સમ્યક્દર્શન થાય. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ધ્યાનમાં જ સમ્યક્દર્શન થાય.

ઉત્તર :- ધ્યાનમાં જ થાય. 'જ્ઞાણે પાઙ્ગદિ જં મુણી ણિયમા' કીધુને પહેલું. 'દુવિહં પિ મોક્ષહેઙં જ્ઞાણે પાઙ્ગદિ જં મુણી ણિયમા'. તો એ ધ્યાનની તો ના પાડે છે. એય..! જ્યંતિભાઈ! આ તમારા સંપ્રદાયમાં આવી જાય છે હોં બધું. આ તો જાણવા માટે. ... આત્મા છે. આહાહા..! અરેરે!

ભગવાન પરમાત્મસ્વરૂપી પ્રભુ બિરાજે છે આત્મા. એની સન્મુખતાના ધ્યાનની તો ના પાડે છે. આહાહા..! હવે તારે શું કરવું છે એને? ગીરધરભાઈ! કર્તવ્ય હોય તો તો આ છે. 'ણિયમેણ ચ જં કજ્જં' સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એ સ્વસ્વરૂપનું ધ્યાન. આહાહા..! હવે એની તો એ ના પાડે છે કે ભાઈ એવું બની ન શકે. આપણે આ કરીએ. અને ત્યાં સુધી કહે છેને એ લોકો તો. પંચમહાવ્રત આદિ શુભભાવ એ ક્ષયોપશમભાવ છે. ક્ષયોપશમભાવમાંથી ક્ષાયિક થશે એમ કહે છે. આપણે આવે છેને? ક્ષયોપશમભાવ.. નિયમસારમાં આવે છે. બે ઠેકાણે. પંચાસ્તિકાયમાં. ખબર છેને. ... આહાહા..!

એ ચર્ચા તો અમારે બહુ ચાલી હતી ત્યાં ૭૯માં. ૮૦-૮૦. તમે આવ્યા હતા. ૭૯માં ચોમાસું હતું લીંબડી. અમારું ચોમાસું બોટાદ. બેય ભેગા થયા રાણપુર. રાણપુર ચર્ચા ચાલી મોટી. જેચંદભાઈ અને મૂળચંદજી વાતું કરતા કે આ નવમી ગ્રૈવેયકે ગયો એ ક્ષયોપશમભાવે ગયો છે. એવી ચર્ચા ચાલતી હતી લ્યો! ૭૯ની વાત છે. એ નીચે વાતું કરતા હતા ખૂબ. એમાં હું ઉપરથી ઉતર્યો. આ કેમ છે? કીધું, બિલકુલ જૂઠી વાત છે. એમ કે આટલો પણ થોડો ક્ષયોપશમભાવ છેને? શું કર્યું? ધૂળ કરી, કીધું. ઉદયભાવ છે. નવમી ગ્રૈવેયકે ગયો તો શેને લઈને ગયો? ઉદયભાવને લઈને ગયો. ક્ષયોપશમ કેવો એને સાચો? આહાહા..! મોટી ચર્ચા ચાલી હતી. રામજીભાઈના સાસરા હતાને કેવા? જેચંદભાઈ. એ બધા જાડી બુદ્ધિવાળા. અને વાતું કરતા હતા બેય જણા.

મુમુક્ષુ :- તમારા મિત્ર હતા.

ઉત્તર :- હતા. વાત સાચી છે. વાત સાચી છે. ભેગા રહેલા છે. ભેગા રહેલા છે. પાણિયાદ. ૭૫. ૭૫ નહિ દહ. દહ-દહ. દહમાં ભેગા રહેલા. પાણિયાદ દહ ભેગા રહેલા ગૃહસ્થ અને દહ દામનગર. દીક્ષા લીધા પહેલા ભેગા હતા. એ બધી બહારની વાતું. અંતર કાંઈ નહિ. આહાહા..!

અહીં તો આચાર્ય મહારાજનું હૃદય, જેને આત્મા સ્વરૂપ ચિદાનંદ મૂર્તિ પ્રભુ છે એના સન્મુખતાના ધ્યાનની જ એ ના પાડે છે. એ પરસન્મુખમાં પડ્યો છે બધી રીતે. આહાહા..!

‘અભી ધ્યાન કા કાલ નહીં હૈ.’ એમ એ લોકો કહે છે. આહાહા..! આ ખાસ અત્યારે સંપ્રદાયને લાગુ પડે છે બધાને. નિશ્ચય... નિશ્ચય... નિશ્ચય... શું કરો છો આત્માની વાતું અત્યારે? પણ આ નિશ્ચય એ જ વસ્તુ છે સાંભળને. આહાહા..! દ્રવ્યનો આશ્રય લેવો એ જ પહેલી ચીજ છે. એ જ ધ્યાન છે. આહાહા..! પ્રથમમાં પ્રથમ કર્તવ્ય તો આ છે. તો એની તો ના પાડે છે. રહ્યા થોથા બહારના મહાવ્રતને પાળે. એ પણ મૂઢ છો કહે છે એમાં તને. કારણ કે વસ્તુની તો ખબર નથી. સન્મુખતાના ભાન વિના પંચ મહાવ્રતના અભિમુખના પરિણામ કેવા હોય, કોને હોય એની તને ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

‘આગે કહતે હૈં કિ અભી પંચમકાલ મેં ધર્મધ્યાન હોતા હૈ, યહ નહીં માનતા હૈ વહ અજ્ઞાની હૈ :-’ દેખો! આહાહા..! ત્યારે ઓલો કહે છે, ધર્મધ્યાન હોય છે, પણ શુભભાવ એ ધર્મધ્યાન. રતનચંદ્રજી. એ તો અહીં કરશે ખુલાસો. ધર્મધ્યાન આત્મસ્વભાવમેં સ્થિત હૈ. ખુલાસો કરશે. છેને આમાં. પાઠ છેને જુઓ. ઓલો ધર્મધ્યાન, શુભભાવને ધર્મધ્યાન કહે છે તો એનો ખુલાસો કરશે.

भरहे दुस्समकाले धम्मज्झाणं हवेइ साहुस्स।

तं अप्पसहावठिदे ण हु मण्णइ सो वि अण्णाणी।।७६।।

હવે ધર્મધ્યાનની વ્યાખ્યા. જુઓ! ધર્મધ્યાન તો આને કહીએ કે આત્મસ્વભાવમાં સ્થિત અંદર. રાગમાં સ્થિત એ ધર્મધ્યાન ક્યાંથી આવ્યું? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? જેને હજી ખબરું નથી, ઓળખાણ પણ નથી. આહાહા..!

‘અર્થ :- ઈસ ભરતક્ષેત્ર મેં દુઃષમકાલ-પંચમકાલ મેં સાધુ મુનિ કે ધર્મધ્યાન હોતા હૈ...’ જોયું! આ કાળમાં ભરતક્ષેત્રમાં પણ સાધુ મુનિને ધર્મધ્યાન હોય છે. હવે એ ધર્મધ્યાન એટલે શું? ‘યહ ધર્મધ્યાન આત્મસ્વભાવ મેં સ્થિત હૈ ઉસ મુનિ કે હોતા હૈ,...’ પાંચ મહાવ્રતને પાળે છે, પંચ સમિતિ, ગુપ્તિ પાળે માટે ત્યાં ધર્મધ્યાન છે એમ નથી કહ્યું. આહાહા..! કુંદકુંદાચાર્યની શૈલી જ કોઈ અલૌકિક! આ ભરતક્ષેત્રમાં દુષમકાળ પંચમકાળમાં-આવો દગ્ધકાળ છે એમાં પણ ‘સાધુ મુનિ કે ધર્મધ્યાન હોતા હૈ...’ આહાહા..! ઓલા કહે કે દગ્ધકાળ છે તેમાં આત્મધ્યાન ન હોય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ‘યહ ધર્મધ્યાન આત્મસ્વભાવ મેં સ્થિત હૈ...’ આવો તો ખુલાસો કર્યો છે. ઓલા ધર્મધ્યાન શુભભાવ કહે છેને. શુભભાવ તે ધર્મધ્યાન, શુભભાવમાં સમકિત ને બધું એમાં હોય. અહીં તો વ્યાખ્યા આ છે. એ તો વ્યવહાર ધર્મધ્યાન કીધું. ચિંતાનું, નહિ? વિકલ્પનું. સર્વવિશુદ્ધમાં મોક્ષ અધિકારમાં. બે ગાથા. આહાહા..!

‘યહ ધર્મધ્યાન આત્મસ્વભાવ મેં સ્થિત હૈ...’ આહાહા..! ભગવાન આત્મા પવિત્ર

શુદ્ધ ચૈતન્યધામ એમાં જે સ્થિત છે તેને ધર્મધ્યાન કહેવામાં આવે છે. બહારની ભક્તિ ને પૂજા ને દાન ને વ્રત ને તપના વિકલ્પમાં પડ્યા એને ધર્મધ્યાન છે એમ ના પાડી અહીં. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? આ ધર્મધ્યાન, આત્મા એનો સ્વભાવ શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદ અને જ્ઞાન એમાં જે સ્થિત છે તેવા મુનિને ધર્મધ્યાન હોય છે. આહાહા..! એનો અર્થ કીધો કે દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રણે આત્મસ્વભાવમાં સ્થિત છે એને હોય છે. આહાહા..! વ્યવહારના વ્રત ને નિયમ ને આ ને તે કરે એમાં માને કે આમાં ધર્મધ્યાન અમારે આવું નથી, આવું છે. આહાહા..!

‘જો વહ નહીં માનતા હૈ વહ અજ્ઞાની હૈ...’ આહાહા..! ભગવાન આત્મા શુદ્ધ સ્વભાવ ચૈતન્ય આનંદનો જેનો સ્વભાવ આત્માનો છે એમાં સ્થિત નથી માનતો, એમાં સ્થિત હોય એને ધર્મધ્યાન હોય છે એમ જે નથી માનતો અને એ રાગની-મહાવ્રત ને પાંચ સમિતિની ક્રિયા એ અમારું ધર્મધ્યાન છે (એમ માને છે તે) અજ્ઞાની છે. ‘વહ અજ્ઞાની હૈ.’ આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? સ્વસન્મુખતાની જ જેણે ના પાડી.

મુમુક્ષુ :- આવું ત્યાં મુંબઈમાં ન ચાલે.

ઉત્તર :- ન ચાલે, ન ચાલે. અહીં તો બધું ટાઢા કાળનું છેને હવે અત્યારે. માણસો હમણાં ઓછા છે. બધા બહાર વયા ગયા છેને. હળવે-હળવે આવશે ગઢડા (વિહાર) પછી. મૂળ તો ગઢડાનું છેને હવે તો. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- આપ અહીંથી બહાર પધાર્યા એટલે સૌ વયા ગયા.

ઉત્તર :- હા એ જ કહું છુંને. પણ આવ્યા તો હજી અમે ગઢડે જવાના છીએ. પછી નિરાંતે આવશે બધા. જુઓને સુજાનમલજી ન મળે, ત્રંબકભાઈ ન મળે, કોઈ હોંકાર્યા ન મળે. માણેકચંદભાઈ બેસતા પણ એ વયા ગયા. એ કાંઈ હોંકારો નહોતા આપતા. એને ગઢડે જાવું હોયને. એને ગઢડે જાવું હોયને. એથી ગયા છે. ગઢડે આવવાના બધાય. આહાહા..!

‘ભૂદત્યમસ્સિદો ખલુ સમાદિઢ્ઠી હવદિ જીવો’ ભૂતાર્થ ભગવાન ત્રિકાળ આનંદસ્વરૂપ એનો આશ્રય લે, એને ધર્મધ્યાન હોય અને એને સમકિત થાય. આહાહા..! એની તો ના પાડી. મૂળની તો ના પાડી. આહાહા..! આ સ્થાનકવાસીમાં પણ એ જ છેને બધું. દેરાવાસી...

મુમુક્ષુ :- શ્વેતાંબરમાં હોય તો પછી સ્થાનકવાસીમાં હોયને.

ઉત્તર :- એ એમાંથી નીકળેલા છે. આ પાળો ને આ પાળો ને આ પાળો. બસ.

‘ઉસકો ધર્મધ્યાન કે સ્વરૂપ કા જ્ઞાન નહીં હૈ.’ જોયું! ‘વહ અજ્ઞાની હૈ ઉસકો ધર્મધ્યાન કે સ્વરૂપકા જ્ઞાન નહીં હૈ.’ સમ્યજ્ઞાન વિનાના પંચ મહાવ્રતના, પાંચ સમિતિ, ગુપ્તિના ભાવમાં રહ્યા એ અમારું ધર્મધ્યાન છે અને એમાંથી અમને ક્ષાયિકભાવ પ્રગટશે. એને

એ વસ્તુના સ્વરૂપનું ભાન જ નથી કહે છે. ‘ધર્મધ્યાન કે સ્વરૂપકા જ્ઞાન નહીં.’ આહાહા..! બહુ સરસ છે. એકલા શુભની ક્રિયામાં માનનારાઓ એને અંતરના ધ્યાનનો નિષેધ કર્યા વિના રહે જ નહિ એમ કહેવું છે. જેને ઈન્દ્રિય વિષયો એટલે? પછી કાંઈ ઈન્દ્રિય એટલે ભોગ એવું કાંઈ નહિ. ભગવાન દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર છે એની સામું જોવું એ પણ ઈન્દ્રિયનો વિષય છે. આહાહા..! અને એના ભાવમાં સુખપણું માનવું કે આ પણ એક સાધન છે, એ સુખબુદ્ધિ માનનારા સ્વસન્મુખના ધ્યાનનો નિષેધ કરે છે. આહાહા..! માર્ગ ભારે! આહાહા..! ચોર્યાસીના અવતાર ...

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- અહીં કાંઈ સમજાતું નથી આપણને.

મુમુક્ષુ :- ક્લયંદંત્ર એમ કહેતા હતા કે .. સાંભળવું એ કરતા દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું સાંભળવું સારુંને?

ઉત્તર :- કોણ કહેતું હતું? એ જુદી વાત છે. દેવ-ગુરુનું સાંભળવું એ પણ છે તો રાગ. પણ એમાં માને કે આ જ છે અને સન્મુખતા નથી એ તો મૂઢ છે. એ સાંભળ્યું જ નથી. અને અહીં તો દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને સાંભળે પણ ઈન્દ્રિયનો વિષય છે, લે! એવી વાત છે. અને એમાં જ માની બેસે છે કે આમાંથી થાશે, એને સ્વસન્મુખના ધ્યાનનો નિષેધ છે. ત્રણ કાળમાં દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની સન્મુખના ભાવથી સ્વસન્મુખ નહિ થવાય. કલ્પને ત્યાં ભગવાને ૧૭૦ ગાથામાં. તીર્થંકર કહે છે, મારી રુચિ રહેશે, નવ પદાર્થની રુચિ રહેશે, આગમની શ્રદ્ધા રહેશે, ત્યાં સુધી મોક્ષ દૂર છે તને. ૧૭૦. આહાહા..! અજબ-ગજબની વાતું છે ભાઈ આ તો. આહાહા..! બહુ સારી વાત છે. આ તો ધર્મને નામે આખા શુભભાવને ખતવી નાખ્યો. પરમાં રાગમાં સ્થિત એને ધર્મધ્યાન ખતવી નાખ્યું. આહાહા..! અહીં આત્મસ્વભાવે સ્થિતિ. પોતાનો ભગવાન શુદ્ધ ચૈતન્ય આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ છે આત્મા, એમાં સ્થિત થાય એ ધર્મધ્યાન છે. આવું તો બધું સાંભળ્યું પણ ન હોય. એ.. મગનભાઈ! બધું સાંભળ્યું પણ ન હોય આવું. ક્યાં હતું ત્યાં? વાડામાં કાઢ્યા ૭૦ વર્ષ. એ તો બધાને માટે એમ છેને. આહાહા..!

બહુ જ સરસ વાત. ભગવાનનો કેવળજ્ઞાનનો દિવસ છે આજે. આહાહા..! વાણી નીકળી નહિ, કેવળજ્ઞાન થયું પણ વાણી ન નીકળી. ૬૬ દિવસે વાણી નીકળી. આહાહા..! શ્વેતાંબર કહે કે વાણી તો નીકળી પણ ધર્મ પામનારા, ચારિત્ર પામનારા નહોતા. બહુ ફેર, વાતે વાતે ફેર. વાણી નીકળે અને ધર્મ પામનારા ન હોય કોઈ દિ’ ત્રણ કાળમાં ન હોય. પૂર્વે વિકલ્પ થયો હતો કે ધર્મ પમાડું, એવા ભાવમાં જે બંધાયેલું કર્મ એના ઉદય વખતે ધર્મ પામનારા

હોય જ. નથી અને ઉદયની ખબર, નથી.. એવી વાત છે પણ હવે ભાઈ આ તો વાડાની સામે... વાણી જ નહોતી. એ સિદ્ધાંત છે. કેવળજ્ઞાન થયું, આહાહા..! પણ વાણીનો યોગ નહોતો. એ પાત્ર જીવ નહોતા માટે યોગ નહોતો એ તો વ્યવહારના કથન છે. વાણીની યોગ્યતા જ નહોતી. આહાહા..! કેવળજ્ઞાન થયું. એક સમયમાં પર્યાયમાં પૂર્ણતા પ્રગટ થઈ. વાણી ન મળે. વાણી કાંઈ કરી થાય છે? અને કાળે વાણીનો યોગ હોય, એ ભાષામાં સ્વપર કહેવાની શક્તિ હોય, એ ભાષા પરિણમતી હોય એ તો અને કાળે, તે કાળે એનો સ્વકાળ હોય. ભાષાનો સ્વકાળ હોય. કેવળ પામ્યા માટે તે વાણી આવી થાય એવું કાંઈ નથી. આહાહા..! ગજબ વાત છે. સ્વપરપ્રકાશક જ્ઞાન પૂર્ણ થઈ ગયું, પણ સ્વપરને કથન કરનારી ભાષાની યોગ્યતા તે કાળે નહિ. આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- જિનસૂત્ર મેં ઈસ ભરતક્ષેત્ર મેં પંચમકાલ મેં આત્મભાવના મેં સ્થિત મુનિ કે ધર્મધ્યાન કહા હૈ,...’ જોયું! એવા મુનિ એકલા નહિ જે આ પંચ મહાવ્રતને પાળે એમ કહે છે. અંદરમાં આત્મામાં સ્થિત એવું ધર્મધ્યાન પંચમ આરામાં મુનિને કહ્યું છે.

મુમુક્ષુ :- એ તો મુનિ છેને.

ઉત્તર :- મુનિ છે એટલે ત્યારે મુનિ હોયને. નહિતર મુનિ શેના હોય? આહાહા..!

‘જિનસૂત્ર મેં ઈસ ભરતક્ષેત્ર મેં પંચમકાલ મેં આત્મભાવના મેં સ્થિત મુનિ કે...’ આત્માની ભાવના એટલે આત્મા આનંદ (સ્વરૂપ છે) એવું ધ્યેય થઈને જેની એકાગ્રતા છે એમાં. આહાહા..! એવા મુનિને ધર્મધ્યાન હોય છે. ભગવાને કહ્યું છે કહે છે. ત્યારે ઓલા કહે, આ શુભભાવ એ ધર્મધ્યાન લ્યો. સાતમે ગુણસ્થાને પછી શુદ્ધતા પ્રગટે. એમ એ કહે છે. અરેરે..! આહાહા..! કાલે જવાબ સારો આપ્યો હતો ભાઈએ નરેન્દ્રે નહિ? વિશુદ્ધિનું કાલે આવ્યું હતું. વિશુદ્ધિ, મંદ કષાય અને તીવ્ર કષાય. મંદ કષાય અને વિશુદ્ધિ જુદી જાત છે. એમ ભાઈએ લખ્યું છે. કાંતિલાલે. એનો જવાબ પછી નરેન્દ્ર કોલ્હાપુરવાળો. માણસોને પોતાની કલ્પનાએ કરીને બહાર પડવું અને અમે કાંઈક જાણવાવાળા છીએ. ધૂળેય નથી જાણવાવાળા. કોને કહેવું જાણવું? આહાહા..! આકરી વાતું બાપા! અંતરના રસ્તે જવા વિઘ્ન ઘણાં, વિઘ્ન ઘણાં.

‘પંચમકાલ મેં આત્મભાવના મેં સ્થિત મુનિ કે ધર્મધ્યાન કહા હૈ, જો યહ નહીં માનતા હૈ વહ અજ્ઞાની હૈ,...’ એમ. અંતર સન્મુખમાં આત્મસ્થિરતા હોય એવું પંચમકાળના મુનિને કહ્યું છે. ‘જો યહ નહીં માનતા હૈ વહ અજ્ઞાની હૈ, ઉસકો ધર્મધ્યાન કે સ્વરૂપ કા જ્ઞાન નહીં હૈ.’ લ્યો! વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

વૈશાખ સુદ ૧૧, ગુરુવાર તા. ૦૨-૦૫-૧૯૭૪
ગાથા - ૭૭ થી ૮૦, પ્રવચન - ૧૪૦

૭૭ ગાથા. ૭૬ થઈ ગઈને? ભાવાર્થ થઈ ગયો છે. ‘આગે કલતે હૈં કિ જો ઈસ કાલ મેં ભી રત્નત્રય કા ધારક મુનિ હોતા હૈ વહ સ્વર્ગ લોક મેં લોકાંતિકપદ, ઈન્દ્રપદ પ્રાપ્ત કરકે યહાં સે ચયકર મોક્ષ જાતા હૈ, ઈસપ્રકાર જિનસૂત્ર મેં કહા હૈ :-’ ઓલા ધર્મધ્યાનની ના પાડે છેને? ધર્મધ્યાન ન હોય અત્યારે. ધર્મધ્યાનનો અર્થ સ્વનો આશ્રય કરીને જે એકાગ્રતા (થાય) એ અત્યારે ન હોય એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ એમાં થાય. કષાયનો અભાવ. એ બધું ક્યાં ઠેકાણા વિનાનું બધું. આ નથી અહીંયાં રતનચંદ્રજી એમ નથી માનતા કે શુભયોગ જ સાતમા સુધી હોય? છઠ્ઠા સુધી હોય બેય વાત નાખી છે. શુદ્ધ ઉપયોગ આઠમેથી હોય અને એક ઠેકાણે પછી શુદ્ધ ઉપયોગ સાતમેથી હોય. ત્યાં સુધી શુભ જ હોય એને. શું કરે? માન્યતા છેને સંપ્રદાયની.

મુમુક્ષુ :- શુભમાં જ શુદ્ધ હોય.

ઉત્તર :- શુભમાંથી શુદ્ધ થાય. ક્ષયોપશમભાવ છે આ કહેને શ્વેતાંબર. ક્ષયોપશમભાવ છે એ. શુભભાવ એમાંથી ક્ષાયિકભાવ થાય એમ કહે છે. શું થાય? વસ્તુ આખી બદલી નાખી માણસોએ.

અજ્ઞ વિ તિરયણસુદ્ધા અપ્પા ઝાણવિ લહહિં ઇંદત્તં।

લોચંતિયદેવત્તં તત્થ ચુઆ ણિવ્વુદિં જંતિ।।૭૭।।

‘અર્થ :- અભી ઈસ પંચમકાલ મેં...’ એ વખતે પણ કહે છે, શાસ્ત્ર બનાવ્યું ત્યારે. ‘પંચમકાલ મેં ભી...’ કારણ કે એ વખતે શ્વેતાંબર નીકળી ગયલા છેને? એટલે એ માને છે કે અમે ભઈ આ વ્રત ને નિયમ ને તપ છે એનાથી અમને ધર્મધ્યાન છે, એનાથી લાભ થાશે એમ. આત્માનો આશ્રય કરવો અને આત્મા આનંદસ્વરૂપની સમીપમાં જતાં ધર્મધ્યાન થાય એ વાત એ લોકોને માન્ય રહી નહિ. સંપ્રદાયથી જુદા પડ્યા. ‘ઈસ પંચમકાલ મેં ભી જો મુનિ સમ્યઞ્ઠર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કી શુદ્ધતા યુક્ત હોતે હૈં...’ ત્યારે વળી બીજા એમ લગાવે છે અત્યારે, જુઓ! શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તો (તે પ્રમાણે) અમે છીએ. એમ કહે છે. સ્વતંત્ર છે જીવો. ઓહોહો..!

મુમુક્ષુ :- એમાં નામ લખ્યું હશે.

ઉત્તર :- નામ ભલે ન લખ્યું હોય પણ એમ એ કહે છે, કલ્યા છેને? ‘તિરયણસુદ્ધા’ ત્યારે કોને ગોતશો અત્યારે એને? અમારે મૂળચંદ્રજી વાતું કરતા. વીરચંદભાઈ અને એ બેય ખાનગી વાતું કરે. પણ અત્યારે જો સાધુ નહિ હોય તો પછી આપણે સાધુ છીએ. જુઓને આવા છે કોણ બીજા? ક્રિયા બહારની એવી. નિર્દોષ આહાર-પાણી. હીરાજી મહારાજનું તો... બહારનું આચરણ... એટલે એમ કે આપણે આવા છીએ. જગતમાં વસ્તુ છે કે નહિ? ભગવાને કીધા છે અને અમે સાધુ છીએ, એમ માને. એ વાત અમારે થઈ ગઈ હતી ચર્ચામાં. ૮૦ સાલ પહેલા. આપણે નહિ હોય તો બીજા કોણ સાધુ છે કે નહિ? બીજે ક્યાંય દેખાતા તો નથી એવી શૈલીવાળા, (માટે) આપણે છીએ. આહાહા..!

જેને હજી સમ્યજ્ઞર્શન શું છે (એની ખબર નથી). આત્માના અવલંબે શુદ્ધ ચૈતન્યઘન ભૂતાર્થને આશ્રયે સમ્યજ્ઞર્શન થાય, અભેદ ત્રિકાળ આનંદસ્વરૂપને આશ્રયે. કોઈ બીજી વાત છે નહિ. એની ખબર નથી. અહીં તો કહે છે પંચમકાળમાં હોય છે કોઈ. નથી એમ નહિ. આ તો એ વખતની વાત છેને? બે હજાર વર્ષ પહેલાની. ‘મુનિ સમ્યજ્ઞર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર કી શુદ્ધતા યુક્ત હોતે હૈં વે આત્મા કા ધ્યાન કર...’ જુઓ એ. કારણ કે ત્યાં કહ્યું હતુંને ૭૬માં? ‘તં અપ્પસહાવઠિદે’ ૭૬માં. આ બાજુ ૭૬ ગાથામાં ત્રીજું પદ. ‘અપ્પસહાવઠિદે’ એ વસ્તુ એ સ્થિતિ છે. ભગવાન આત્મા જ્ઞાન અને આનંદનો જે એનો સ્વભાવ શુદ્ધ અને પવિત્ર છે એમાં સ્થિતિ. એ ‘જ હુ મણ્ણહ સો વિ અણ્ણાણી’ એ ન માને તે અજ્ઞાની છે. આત્માના સ્વભાવમાં અંતર આનંદસ્વરૂપમાં સ્થિત થાય અને એને આનંદ આવે એને સાધુ અને મુનિ કહીએ, એને ધર્મધ્યાન કહીએ, એમ કહે છે. આહાહા..! આવું ન માને એ તો અજ્ઞાની છે. આહાહા..! ભગવાનના વિરહ પડ્યા, જ્ઞાન ઘટી ગયા. મોટી સંખ્યા વિરોધમાં રહી ગઈ.

કહે છે, ‘આત્મા કા ધ્યાન કર...’ વજન અહીં છે. ‘અપ્પા જ્ઞાણવિ’ છેને શબ્દ? ‘તિરયણસુદ્ધા’ની પછી વ્યાખ્યા એ કરી. સમ્યક્ શુદ્ધ ક્યારે? કે આત્માનું ધ્યાન હોય ત્યારે. એને આત્માનું ધ્યાન હોય છે. આહાહા..! ચૈતન્ય શુદ્ધ આનંદ પૂર્ણ અનંત ગુણનો પિંડ એવો જે આત્મા નિશ્ચય આત્મા એનું ધ્યાન હોય છે. એમાં એકાગ્રતા તે સમ્યજ્ઞર્શન-જ્ઞાન ને ચારિત્ર છે. વ્યવહારના વ્રતાદિ, તપાદિ એ તો રાગ છે.

મુમુક્ષુ :- આપ ના પાડો છો તે વ્રત કરતા મટી ગયા, અહીં કોઈ વ્રત લેતું નથી.

ઉત્તર :- પણ હતા કે દિ’ વ્રત વસ્તુ વિના? દષ્ટિનો અનુભવ નથી જેને હજી આત્મા એને વ્રત કેવા? એ તો લખ્યું છેને કાંતિભાઈએ. લખ્યું વાંચ્યું? નથી વાંચ્યું? ઠીક. વાંચીને એમાં અભિપ્રાય આપ્યો છે. એમ કે આ બધું વ્રતને હેય-હેય કરો છો તો વ્રતધારી લોકો

અવ્રતમાં વયા જશે. અને અવ્રતીને એકલા તમે વ્રત હેય-હેય કરશો તો કોઈ વ્રત લેશે નહિ, પુરુષાર્થ કરશે જ નહિ. વિષય-કષાયમાં જ રહેશે. કહો, એનું શું કરવું? આહાહા..! વ્રતનો વિકલ્પ કોને આવે? જેને આત્માના આનંદસ્વરૂપનો અનુભવ છે એને એ ઉપરાંત આગળ શાંતિ વધી હોય એને એવા વ્રતના વિકલ્પ હોય. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- વ્રતના વિકલ્પ છે માટે એને ...

ઉત્તર :- એમ નથી. આમ હોય એને આમ હોય. વ્રતના વિકલ્પ તો અભવિને છે એવા. એથી શું થયું? કહ્યું છેને ઓલામાં ભાઈ સમાધિશતકમાં કે અવ્રતથી તો નરકમાં જશે. સમાધિશતક. માટે વ્રત લે એ સ્વર્ગમાં જાશે. પણ એ કોણ વ્રત લે? વ્રત કોને હોય? એ પહેલી વાત. જેને અંતર સમ્યક્ આત્મા જ્ઞાતા-દૃષ્ટા એવું ભાન થયું છે એ ઉપરાંત જેને શાંતિ અંતરની બીજા કષાયના અભાવની થઈ છે એને વ્રતના વિકલ્પ હોય છે. એકલા વ્રતના વિકલ્પ ત્યાં કીધા છે? ચોથા ગુણસ્થાનમાં પછી વ્રતનો વિકલ્પ હોય એ સ્વર્ગમાં જાય અને અવ્રતવાળો ઓલામાં જાય. વાદવિવાદે તો કાંઈ પાર પડે એવું નથી. વસ્તુસ્થિતિ જ આ છે. મૂળના જ જ્યાં આખા વાંધા.

‘આત્મા કા ધ્યાન કર ઈન્દ્રપદ અથવા લોકાંતિકદેવપદ કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં...’ લ્યો! આત્માનું ધ્યાન એટલે કે વિકલ્પ નહિ, શુદ્ધ ધ્યાન. આત્મામાં અંતર એકાગ્રતા, નિર્વિકલ્પ એકાગ્રતા એને અહીંયાં ધર્મધ્યાન કીધું છે. આહાહા..! એવું ‘ધ્યાન કર ઈન્દ્રપદ અથવા લોકાંતિકદેવપદ કો પ્રાપ્ત કરતે હૈં ઔર વહાં સે ચયકર નિર્વાણ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં.’ ત્યાંથી નીકળીને એકાવતારી થાય.

‘ભાવાર્થ :- કોઈ કહતે હૈં કિ અભી પંચમકાલ મેં જિનસૂત્ર મેં મોક્ષ હોના કહા નહીં, ઈસલિયે ધ્યાન કરના તો નિષ્ફલ ખેદ હૈ,....’ મોક્ષ તો થશે નહિ. ત્યારે ધ્યાન શેનું કરવું? એમ. ‘ઉસકો કહતે હૈં કિ હે ભાઈ! મોક્ષ જાને કા નિષેધ ક્રિયા હૈ ઔર શુક્લધ્યાન કા નિષેધ ક્રિયા હૈ, પરંતુ ધર્મધ્યાન કા નિષેધ તો ક્રિયા નહીં. અભી ભી જો મુનિ રત્નત્રય સે શુદ્ધ હોકર...’ જોયું! અત્યારે પણ મુનિ સમ્યજ્ઞાન-જ્ઞાન-ચારિત્રથી-નિશ્ચય સમ્યજ્ઞાન-જ્ઞાન-ચારિત્રથી શુદ્ધ ‘હોકર ધર્મધ્યાન મેં લીન હોતે હુએ...’ જોયું! ઓલા દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર નિશ્ચય છે. ‘શુદ્ધ હોકર...’ એમ. ‘મુનિ રત્નત્રય સે શુદ્ધ હોકર...’ આહાહા..! જયચંદ્ર પંડિતના અર્થ બહુ ગંભીર અને માર્મિક એની શૈલી ઘણી.

‘આત્મા કા ધ્યાન કરતે હૈં, વહ મુનિ સ્વર્ગ મેં ઈન્દ્રપદ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈં...’ લ્યો! ધર્મધ્યાનમાં લીન. પણ વજન અહીં છે. ‘અભી જો મુનિ રત્નત્રય સે શુદ્ધ હોકર...’

અંતર સ્વરૂપના સમ્યઞ્ઠર્શન, જ્ઞાન અને ચારિત્ર એનાથી શુદ્ધ થઈને ‘ધર્મધ્યાન મેં લીન હોતે હુએ...’ એ અંતર ધ્યાનમાં લીન હોતે હુએ ‘આત્મા કા ધ્યાન કરતે હૈ.’ આહાહા..! કારણ કે પાઠ એમ છેને? ‘અઞ્ઞ વિ તિરયણસુદ્ધા અપ્પા જ્ઞાણવિ’ એમ શબ્દ છેને? એથી એમ અર્થ લીધો છે. ભગવાન આત્માનો શુદ્ધ સમ્યક્ નિશ્ચય સ્વને આશ્રયે થયેલી સમ્યઞ્ઠર્શન દશા, સ્વનું થયેલું જ્ઞાન અને સ્વમાં થયેલી રમણતા. એવી ‘તિરયણસુદ્ધા’ આવા ત્રણ રત્નથી શુદ્ધ થઈને. એમ. ભાષા જુઓને. પાઠ જ છેને એ. ‘અપ્પા જ્ઞાણવિ’ પછી જે આત્માનું ધ્યાન કરે ઈ જ આત્માનું ધ્યાન છે એમ કહે છે. આહાહા..!

‘મુનિ રત્નત્રય સે શુદ્ધ હોકર ધર્મધ્યાન મેં લીન હોતે હુએ આત્મા કા ધ્યાન કરતે હૈ,...’ એ રીતે આત્માનું ધ્યાન કરે છે. ‘વે મુનિ સ્વર્ગ મેં ઈન્દ્રપદ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈ અથવા લૌકાંતિકદેવ એક ભવાવતારી હૈ,...’ આહાહા..! ‘ઉનમેં જાકર ઉત્પન્ન હોતે હૈ. વહાં સે ચયકર મનુષ્ય હો મોક્ષપદ કો પ્રાપ્ત કરતે હૈ.’ લૌકાંતિકમાં કે ઈન્દ્રપદમાં જાય ત્યાંથી બસ મનુષ્ય થઈને મોક્ષ જાય. ભલે મોક્ષ અત્યારે નથી પણ આ રીતે મોક્ષ છેને એમ કહે છે. સમ્યઞ્ઠર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એવું જે સ્વરૂપનું ધ્યાન, એવું જે આત્માનું ધ્યાન એ તો છે કે નહિ અત્યારે? એમ કહે છે. એમાંથી અપૂર્ણ રહે છે એટલે સ્વર્ગમાં જશે એમ કહે છે. પણ ધ્યાનનો જ નિષેધ કરી દે તું કે ધર્મધ્યાન અત્યારે નથી. મોક્ષ નથી માટે ધર્મધ્યાન નથી. તો આત્માના સમીપમાં જાવું એ વાત તો રહી નહિ. આત્માથી દૂર રહી રહીને બધી વાતું વ્રત ને નિયમ ને ક્રિયા એ ક્યાં વસ્તુ હતી? આહાહા..! ઝીણો માર્ગ ઘણો.

‘ઈસપ્રકાર ધર્મધ્યાન સે...’ જોયું! ઓલો કહે મોક્ષ નથી, પણ આ પ્રકારે ધર્મધ્યાનથી, એમ. ‘પરંપરા મોક્ષ હોતા હૈ...’ સીધો ભલે વર્તમાન મોક્ષ નથી, પણ આ રીતે (મોક્ષ થાય છે). મૂળ તો એ આમાંથી નીકળ્યાને બધા જ્યારે (ત્યારે) એને સમ્યઞ્ઠર્શન તો નહોતું, સ્વનો આશ્રય તો નહોતો શ્વેતાંબર પંથ નીકળ્યા એટલે. અને વ્યવહારની જ વાતું બધી બહારની. સમ્યઞ્ઠર્શન હોય તો તો બહાર જુદા પડી શકે નહિ. વસ્ત્ર રાખીને મુનિપણું માન્યું, મનાવ્યું. ‘ઈસપ્રકાર ધર્મધ્યાન સે...’ આ રીતે આત્માના સ્વભાવની સમીપનું ધ્યાન એટલે સમ્યઞ્ઠર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એવું ધ્યાન કરીને... એ આત્મધ્યાન. સમ્યઞ્ઠર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર ત્રણેય આત્મધ્યાન છે. આહાહા..! એમાં પૂર્ણતા નથી એથી સ્વર્ગમાં જશે એમ કહ્યું. છેને? ‘આત્મા કા ધ્યાન કરતે હૈ, વે મુનિ સ્વર્ગ મેં ઈન્દ્રપદ કો પ્રાપ્ત હોતે હૈ...’ એનો અર્થ કે આવું ધ્યાન કરે છે એને હજી રાગ બાકી છે, પૂર્ણ નથી ધ્યાન. પછી ત્યાં જશે.

‘વહાં સે ચયકર મનુષ્ય હો મોક્ષપદ કો પ્રાપ્ત કરતે હૈ.’ આહાહા..! ‘જો નિષેધ

કરતે હૈં વે અજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિ હૈં,...' આત્મા અંદર આનંદસ્વરૂપનું સમીપપણાનું ધ્યાન જ ના પાડે. આહાહા..! એ તો અજ્ઞાની અને મિથ્યાદષ્ટિ છે. 'ઉનકો વિષય-કષાયો મેં સ્વચ્છંદ રહના હૈં...' એટલે? કે આત્મા આનંદસ્વરૂપ, જ્ઞાયકસ્વરૂપ, ધ્રુવસ્વરૂપ એની સમીપમાં એકાગ્રતા કરવી એ તો એ માનતા નથી, એમ. એટલે બહારના વિષય-કષાયમાં એ બધો રાગ ભલે મંદ હોય. આહાહા..! અહીં તો પહેલી એ વાત છે કે જ્યાં આત્માનું ધ્યાન, ધર્મધ્યાન(નો) જ નિષેધ કર્યો ત્યાં શું રહ્યું એને? આહાહા..! શરૂઆત તો જે દ્રવ્યનો આશ્રય કરે, આનંદનું વેદન થાય સ્વરૂપનું, પૂર્ણ સ્વરૂપ છે એવું જ્ઞાનમાં જણાતા વેદનમાં આનંદ આવે એમાં જે પ્રતીતિ થાય એને સમ્યક્દર્શન કહીએ. હવે એ તો ના પાડે છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ માને. ધર્મધ્યાન છે એમ તો આવે છે અંદર. ચોથેથી ધર્મધ્યાન છે. ધર્મધ્યાનનો અર્થ એ આ બહારની વાતું પછી કરે છે. ઓલું આત્માનું ધ્યાન અને ધર્મધ્યાન એ વાત નથી. આમ તો છે બધા પાઠ થોકડામાં. ચોથેથી સાતમા સુધી ધર્મધ્યાન, આઠમેથી શુક્લધ્યાન. વાંચ્યું તો હોયને શબ્દો તો. આહાહા..! શું થાય? ભગવાનના વિરલ પડ્યા, કેવળજ્ઞાન રહ્યા નહિ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- કાયોત્સર્ગ કરવો. આ કાયોત્સર્ગ કરવો, આ અપવાસ કરવા એમાં આપણે એકાગ્ર થવું. નમો અરિલંતાણં... નમો અરિલંતાણં... એ મૂર્તિ ... એ શું થયું? એ તો બહારની વાત છે. આહાહા..! ધર્મધ્યાન એનો અર્થ કે સ્વભાવનું ધ્યાન. આહાહા..! વિભાવની ક્રિયા બધી પ્રતાદિની એ શું? એ તો રાગ અને વિકલ્પ છે. આહાહા..! અને એ પણ સમાધિતંત્રમાં કહ્યું છે કે અપ્રતમાં રહેશે તો એમ કે આ પ્રમાણે નરકમાં જશે અને વ્રતમાં... પણ એ વ્રત એટલે શું? આહાહા..! વ્રતના એકલા વિકલ્પની વાત નથી ત્યાં.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ના, ના. ત્યાં ઓલા વ્રતના વિકલ્પ નથી. વ્રત એટલે ત્યાં સ્વરૂપની દષ્ટિના અનુભવસહિત શાંતિ વધી છે એને જે વિકલ્પ છે એમ એની વાત છે ત્યાં. એકલા વિકલ્પ વ્રત એટલે એની વાત તો ક્યાં છે? સમાધિશતક. શું થાય પણ હવે? એ વાતને પોતાની કલ્પનાથી બધું માનવું, વસ્તુ રહી ગઈ એક કોર. આહાહા..! એમ કે ત્યાં કહ્યું છેને સમાધિશતકમાં. છાંયે બેઠેલો માણસ પોતાને જે માણસ આવતો હોય એની વાટ જોવા બેસે.

મુમુક્ષુ :- એ તો આ મોક્ષપાહુડમાં પણ આવે છે.

ઉત્તર :- મોક્ષપાહુડમાં પણ છે. છેને એ બધું એક જ છે. તડકે બેઠેલો માણસ દુઃખી

છે અને છાંયે બેઠેલા શુદ્ધ ઉપયોગની વાટ જોવે છે એમ. પણ એનો અર્થ એવો નથી કે સમ્યજ્ઞરૂઢન છે અને પછી વ્રતના વિકલ્પો કરવા એ છાંયે બેઠો છે અને અવ્રતના છે એ તડકે એમ નથી ત્યાં અર્થ. આલાલા..! એને તો જરીક શાંતિ વધી છે અંદરમાં. ચોથા ગુણસ્થાનવાળા સર્વાર્થસિદ્ધ દેવને જે શાંતિ છે એનાથી પણ શાંતિ અંદરમાં વીતરાગતા વધી ગઈ છે. એને જે વ્રતના વિકલ્પ છે એ હવે શુદ્ધ ઉપયોગની વાટ જોવે છે એમ. આલાલા..! બહુ ફેર, ઘણો ફેર. આવી વાત ને ક્યાં હવે આની ચર્ચા (કરવી).

‘ઈસપ્રકાર ધર્મધ્યાન સે પરંપરા મોક્ષ હોતા હૈ તબ સર્વથા નિષેધ ક્યોં કરતે હો?’ આત્માના આનંદનું ધ્યાન જ નથી અને આત્માના અવલંબનથી જે ધ્યાન થાય એ ધ્યાન જ નથી એમ કેમ ના પાડો છો? આલાલા..! હવે તો આ શાસ્ત્રો બહાર પડ્યા એટલે વાતું ઘણાં કરનાર નીકળ્યા છે. બહાર પડ્યા એટલા બધા. હવે તો જુવાનિયા પણ વાંચે છે અને વાતું કરે છે. પણ વાત એ છે કે અંદર આનંદસ્વરૂપ ભગવાન પૂર્ણાનંદ એની પ્રાપ્તિનું ધ્યાન, એ ધ્યાનથી પરંપરા મોક્ષ છે. ‘તબ સર્વથા નિષેધ ક્યોં કરતે હો? જો નિષેધ કરતે હૈં વે અજ્ઞાની મિથ્યાદષ્ટિ હૈં,...’ આલાલા..! ‘ઉનકો વિષય-કષાયોં મેં સ્વચ્છંદ રહના હૈ ઈસલિયે ઈસપ્રકાર કહતે હૈં.’ એટલે? કે અંતર આનંદના સ્વરૂપના સમીપમાં જઈ શકતો નથી માટે અત્યારે ધર્મધ્યાન નથી એમ કહીને એને રાગમાં રહેવું છે. આલાલા..! રાગ શુભભાવ હો એ બધો રાગ પરવિષય છે. આલાલા..! એ તો ઈન્દ્રિયનો વિષય છે. એટલે ‘ઈસપ્રકાર કહતે હૈં.’ લ્યો!

‘આગે કહતે હૈં કિ જો ઈસ કાલ મેં ધ્યાન કા અભાવ માનતે હૈં ઓર મુનિલિંગ પહલે ગ્રહણ કર લિયા...’ મુનિલિંગ ગ્રહણ કર્યું નગ્નપાણું આદિ. મુનિલિંગ એને કહીએ હોં! નગ્નપાણું એ. વસ્ત્રવાણું એ મુનિપાણાનું લિંગ પણ નથી. આલાલા..! ‘મુનિલિંગ પહલે ગ્રહણ કર લિયા અબ ઉસકો ગૌણ કરકે પાપ મેં પ્રવૃત્તિ કરતે હૈં વે મોક્ષમાર્ગ સે ચ્યુત હૈ :-’

જે પાવમોહિયમઈ લિંગ ઘેત્તૂળ જિણવરિંદાણં।

પાવં કુળંતિ પાવા તે ચત્તા મોક્ષમગ્ગમ્મિ।।૭૮।।

‘અર્થ :- જિનકી બુદ્ધિ પાપકર્મ સે મોહિત હૈ...’ આલાલા..! ‘વે જિનવરેન્દ્ર તીર્થકર કા લિંગ ગ્રહણ કરકે ભી...’ મુનિનું લિંગ નગ્ન દિગંબર. આલાલા..! ‘લિંગ ગ્રહણ કરકે ભી પાપ કરતે હૈં...’

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ પાપ જ છે. એ પુણ્યભાવ કરે અને એને ધર્મ માને એ પાપ જ છે.

‘પાપ પાપકો તો સહુ કહે, પણ અનુભવીજન પુણ્ય કો પાપ કહે.’ પાપ છેને એ, આત્માની શાંતિ લૂંટનાર છે. આહાહા..! ‘જિનવરેન્દ્ર તીર્થકર કા લિંગ ગ્રહણ કરકે ભી લિંગ ગ્રહણ કરકે ભી પાપ કરતે હૈં વે પાપી મોક્ષમાર્ગ સે ચ્યુત હૈં.’

‘ભાવાર્થ :- જિન્હોને પહલે નિર્ગ્રથ લિંગ ધારણ કર લિયા...’ જુઓ! વાત તો ઈ છે. ‘પીછે એસી પાપબુદ્ધિ ઉત્પન્ન હો ગઈ કિ અભી ધ્યાન કા કાલ તો હૈ નહીં,...’ આ પાપ નથી. અંતર્મુખ થવાનો અત્યારે કાળ જ નથી. આહાહા..! નિર્ગ્રથ લિંગ ધારણ કર્યું. ‘તો અભી ધ્યાન કા કાલ તો હૈ નહીં,...’ આહાહા..! એ પાપમતિ એને કીધી ભાઈ અહીં. આહાહા..! આત્મા સમીપ જઈ શકાતું જ નથી. દૂર-દૂરની વાતું બધી કરો. એ પાપમતિ છે. આહાહા..! શું થાય?

‘ઈસલિયે ક્યો પ્રયાસ કરેં?’ ‘અભી ધ્યાન કા કાલ તો હૈ નહીં, ઈસલિયે ક્યો પ્રયાસ કરેં? એસા વિચારકર પાપ મેં પ્રવૃત્તિ કરને લગ જાતે હૈં...’ એટલે આત્માના સમીપમાં ન જતાં, અંતર સ્વરૂપનું ધ્યાન ન કરતા બહારમાં પ્રવૃત્તિમાં (રહે છે). એ બધું પાપ જ છે. ‘વે પાપી હૈં, ઉનકો મોક્ષમાર્ગ નહીં હૈ.’ એ વચ્ચેનું બધું કાઢી નાખવાનું છે. ઘરનું નાખ્યું. આમાં નાખવું ન જોઈએ. આવા શાસ્ત્રમાં ઘરના કાંઈ શબ્દ ન નાખવા જોઈએ. રામજીભાઈ તો કહે, અહીં ભગવાનનો દરબાર છે. બધું જાય આવે. આહાહા..! આ પછી લોકો શંકા કરે આમાં કે આ તો તમારા ઘરનું નાખ્યું. તમારો અર્થ ક્યાં છે આ? જયચંદ્ર પંડિતજીના અર્થ ક્યાં છે? એમ કહે. કોઈએ પૂછ્યું નહિ હોય કે ભાઈ આ ઘરના અર્થ નાખીને સોનગઢને નામે છપાવવું? રામજીભાઈને ખબર નથી? લ્યો! રામજીભાઈને ખબર નથી. આવા છપાવે કોણ? કેટલે ઠેકાણે ઘરનું નાખ્યું છે! લોકોને બીજાને શંકા પડે કે આ તો પોતાના ઘરનું નાખે છે.

મુમુક્ષુ :- ભાષા પરિવર્તન કરનાર પં. ...

ઉત્તર :- કોણે કર્યું? કોણે પણ કર્યું છે? .. એણે ક્યાં લખ્યું છે આ? એણે લખ્યું છે આ ભાષાનું? એ તો ભાષા પરિવર્તન. આ તો અંદર લખાણ છે એ એનું નથી. મહેન્દ્રનું નથી. હવેથી એવો રિવાજ અહીંયાં કરવો... સમજાણું? કે ગુલાબચંદને કોઈપણ પુસ્તકમાં ઓલામાં એને દેવું નહિ. કારણ કે એની લાયકાત બીજી જાતની છે. અને આવું કરતાં બહુ ઓવું થશે નુકસાન થશે. ખરેખર તો આત્મધર્મ છે એ લઈ લેવું જોઈએ એની પાસેથી. હિન્દી છે ઈ. એને બધામાંથી કાઢી મૂકી દેવા. અહીં ખાય રોટલા ને પડ્યા રહે બસ એટલું. હું તો ઘણાં વર્ષથી કહું છું. કારણ કે એની લાયકાત ઘણા વર્ષથી મેં જોઈ છે. બહુ તપાસી, ઘણી તપાસી. આવું નાખીને અશુદ્ધિ નાખીને આવું કરવું. અહીંનું માને તો માણસ એવું

હોય, મધ્યસ્થ હોય અને જે કાંઈ અંદર છે એ પ્રમાણે લખાણું હોય. પોતાનું ડહાપણ નાખીને બતાવવું છે કે અમને આવડે છે આ. એ બધી વાતું હવે શું થાય? જુઓને, કાલે આ લખ્યું નીચે. અધિકાર કાંઈક ચાલે છે અને લખાણ કાંઈક કર્યું છે. ત્યાં તો અત્યારે ધર્મધ્યાન નથી એમ માનનારની વાત છે ત્યાં. એને ઠેકાણે અર્થમાં કાંઈકનું કાંઈક ભર્યું હેઠે. શું થાય પણ હવે? કોઈ પૂછનાર ન મળે અહીં. એ ૭૮ ગાથા થઈ. ભૂલ લાગે છે અંદર. ૭૨ લખ્યું. ૭૨ છે? ભૂલ થઈ લાગે છે. એ ભૂલ થઈ છે. ૭૮. એ ભૂલ થઈ છાપવામાં.

‘આગે કહતે હૈં કિ જો મોક્ષમાર્ગ સે ચ્યુત હૈં વે કેસે હૈં -’ જુઓ! આવ્યું હવે એ.

જે પંચચેલસત્તા ગંથગાહી ય જાયણાસીલા।

આધાકમ્મમ્મિ રયા તે ચત્તા મોક્ષમગ્ગમ્મિ।।૭૧।।

આકરું લાગે પણ શું થાય? શ્વેતાંબરની વાત છે આમાં.

‘અર્થ :- પંચ આદિ પ્રકાર કે ચેલ અર્થાત્ વસ્ત્રોં મેં આસક્ત હૈં,...’ લ્યો! વસ્ત્ર રાખતા, રાખવા માંડ્યા હતા અર્ધફાલક. ‘અંડજ, કપાસજ, વલ્કલ, ચર્મજ ઓર રોમચ ઈસપ્રકાર વસ્ત્રોં મેં સે કિસી એક વસ્ત્ર કો ગ્રહણ કરતે હૈં, ગ્રંથગ્રાહી અર્થાત્ પરિગ્રહ કે ગ્રહણ કરનેવાલે હૈં,...’ લ્યો! એ વખતમાં આ પંચ નીકળેલો એની વાત છે. એણે ધર્મધ્યાનને ઉડાવ્યું. એને ધર્મધ્યાન નિશ્ચય હોય જ નહિ. જેણે વસ્ત્રસહિત મુનિપણું માન્યું, મનાવ્યું, એને તો સમ્યગ્દર્શન હોય નહિ અને આત્મ-આશ્રય હોય નહિ. આહાહા..! એ પાંચ પ્રકારના ‘વસ્ત્રોં મેં કિસી એક વસ્ત્ર કો ગ્રહણ કરતે હૈં, ગ્રંથગ્રાહી અર્થાત્ પરિગ્રહ કે ગ્રહણ કરનેવાલે હૈં, યાચનાશીલ અર્થાત્ માંગને કા હે જિનકા સ્વભાવ...’ ‘ધર્મલાભ’ એમ કહે છેને. ‘યાચનાશીલ અર્થાત્ માંગને કા હી જિનકા સ્વભાવ હૈ...’

મુમુક્ષુ :- શુદ્ધ છે, ફલાણું છે કે નહિ એમ પૂછે છે.

ઉત્તર :- હા, પૂછે છે. એ સ્થાનકવાસી બહુ પૂછે. અમે બધું કરેલું. વ્હોરવા જઈએ ત્યારે ગામડામાં વાણિયા ન હોય અને હોય કણબી, ભાવસાર. બહેન! ... છે? ... દબાવીને પરાણે બિચારાને દેવું પડે ... આહાહા..!

એક તો વસ્ત્ર રાખે છે. એક વાત. ‘યાચનાશીલ અર્થાત્ માંગને કા હી જિનકા સ્વભાવ હૈ...’ બે વાત. ‘અધઃકર્મ અર્થાત્ પાપકર્મ મેં રત હૈં,...’ ત્રીજી વાત. એને માટે કરેલો હોય એ આહાર લે છે.

મુમુક્ષુ :- .. હોય એને ખપે.

ઉત્તર :- હા, એ લખ્યું છે. દ્રવ્યાનુયોગનું જ્ઞાન હોય એને... દ્રવ્યાનુયોગના વિનાનો સમકિતી હોય? આહાહા..! બહુ ફેરફાર કરી નાખ્યો. લખ્યું છેને. દ્રવ્યાનુયોગમાં છેને. દ્રવ્યાનુયોગ

તર્કણામાં છે. વાંચ્યું છેને બધું. દ્રવ્યાનુયોગ તર્કણામાં છે. ઓલામાં છે. યશોવિજયમાં. શું કહેવાય એ? ઢાળ..ઢાળ. દ્રવ્યનું ... એમાં છે, છેને ખબર છે. માર્ગ બાપુ! આવો નથી, ભાઈ! કોઈ પ્રત્યે વિરોધ નહિ, વેર નહિ, કોઈ વ્યક્તિ પ્રત્યે દ્વેષ નહિ હોવો જોઈએ. એ આત્મા છે. પણ માર્ગ આવો છે એમાં તો બીજું શું થાય? આહાહા..! ઓહોહો..! ‘અધઃકર્મ અર્થાત્ પાપકર્મ મેં રત હૈં, સદોષ આહાર કરતે હૈં વે મોક્ષમાર્ગ સે ચ્યુત હૈં.’ આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- યહાં આશય ઐસા હૈ કિ પહિલે તો નિર્ગ્રથ દિગંબર મુનિ હો ગયે થે,...’ આહાહા..! ‘પીછે કાલદોષ કા વિચારકર ચારિત્ર પાલને મેં અસમર્થ હો...’ કાળદોષનો વિચાર કરી. કાળદોષનો વિચાર કરી કે આવા કાળમાં હવે દિગંબરપણું નહિ પળે. આહાહા..! ‘ચારિત્ર પાલને મેં અસમર્થ હો નિર્ગ્રથ લિંગ સે ભ્રષ્ટ હોકર...’ દિગંબર લિંગથી ભ્રષ્ટ થયા. ‘વસ્ત્રાદિક અંગીકાર કર લિયે,...’ વસ્ત્ર આદિ એટલે વસ્ત્ર, પાત્ર, લાકડી. લાકડી.

મુમુક્ષુ :- નિર્ગ્રથલિંગ કહે છે.

ઉત્તર :- હા, નિર્ગ્રથલિંગથી ભ્રષ્ટ (એટલે) આ દિગંબર લિંગ(થી ભ્રષ્ટ). પહેલા દિગંબર (લિંગ) ધારણ કર્યું હતું. મોટા દુકાળ પડ્યા, નભી શક્યા નહિ. અર્ધફાલક આવશે. ત્રણ ઠેકાણે છે આમાં. અહીં છે અને બીજે બે ઠેકાણે છે. અહીં તો છે જ. ઓલા જૂનામાં લખ્યું છે. જૂનામાં લખ્યું છે. અહીં તો પહેલું વંચાય છેને આ તો. જૂનામાં લખ્યું. ૭૯ નહિ? પાનું ૪૬, પાનું ૭૬ આમાં ત્રણ ઠેકાણે છે. પાનું-૪૬માં છે, પાનું-૩૭૬માં છે. આમાં. પાનું-૪૬માં છે લ્યો. એમાં એ છે જુઓ! ‘પહિલે તો ભદ્રબાહુ સ્વામી તક નિર્ગ્રથ થે. પીછે દુર્ભિક્ષકાલ મેં ભ્રષ્ટ હોકર જો અર્ધફાલક કહલાને લગે ઉનમેં સે શ્વેતાંબર હુએ, ઈન્હોને ઈસ ભેષ કો પુષ્ટ કરને કે લિયે સૂત્ર બનાયે,...’ સૂત્ર રચ્યા. ‘ઈનમેં કી કલ્પિત આચરણ તથા ઈસકી સાધક કથાર્યે લિખી. વહ પ્રમાણભૂત નહીં.’ એમાં હશે.

બીજું ૩૭૬ છે એમાં. ૩૭૬માં છે. ‘ઈસ કાલ મેં જિનલિંગ ભ્રષ્ટ હોકર પહલે અર્ધફાલક હુએ...’ ૧૩મી ગાથા છે લિંગપાહુડની. ‘પીછે ઉનમેં શ્વેતાંબરાદિક સંઘ હુએ, ઉન્હોને શિથિલાચાર પુષ્ટ કર લિંગ કી પ્રવૃત્તિ બિગાડી...’ અને અત્યારે અહીં. ત્રણ ઠેકાણે છે. આકરું ભારે લાગે.

મુમુક્ષુ :- લિંગપાહુડમાં છેને?

ઉત્તર :- લિંગપાહુડ ૧૩મી (ગાથા).

‘ભાવાર્થ :- યહાં આશય ઐસા હૈ પહિલે તો નિર્ગથ દિગંબર મુનિ હો ગયે થે,...’ ‘નિર્ગથ લિંગ સે ભ્રષ્ટ હોકર વસ્ત્રાદિક અંગીકાર કર લિયે...’ બસ, વસ્ત્ર અંગીકાર કર્યુ ઁટલે મુનિપણાની શ્રદ્ધા રહી નહિ. શ્રદ્ધાથી પણ ભ્રષ્ટ થઈ ગયો. ‘યાચના કરને લગે, અઘઃકર્મ ઉદેશિક આહાર કરને લગે...’ ઁને માટે બનાવ્યો હોય ઁ પણ લેવા માંડ્યા. ‘ઉનકા નિષેઘ હૈ, વે મોક્ષમાર્ગ સે ચ્યુત હૈ.’ આહાહા..! ‘પહિલે તો ભદ્રબાહુ સ્વામી તક નિર્ગથ થે. પીછે દુર્ભિક્ષકાલ મેં ભ્રષ્ટ હોકર જો અર્ધક્ષલક કહલાને લગે ઉનમેં સે શ્વેતાંબર હુઁ,....’ લ્યો! આહાહા..! ‘ઉનમેં સે શ્વેતાંબર હુઁ, ઈન્હોને ઈસ ભેષ કો પુષ્ટ કરને કે લિયે સૂત્ર બનાયે,...’ આહાહા..! અહીં તો ઁક વસ્ત્રનો ઘાગો રાખે ઁને મુનિપણું માને (તો) નવેય તત્ત્વમાં ભૂલ છે. ઁથી ‘નિગોદં ગચ્છઈ’. ઁમ કીધું. હવે આવું આકરું કામ ભાઈ! નવેય તત્ત્વની ભૂલ થઈ ત્યાં. જીવનો આશ્રય ઉગ્ર લેતો હોય ત્યાં રાગની મંદતા ઘણી હોય. ઁને ઠેકાણે મુનિને વસ્ત્ર લેવાનો ભાવ ઁ તો જીવનો આશ્રય લેવાની ખબર નથી. આહાહા..! ઁ ભૂમિકાઁ રાગની મંદતા હોય ઁને ઠેકાણે તીવ્રતા માની વસ્ત્ર લેવાની, તો તેની આસ્રવની ભૂલ. સંવર હોય ત્યાં આવી જ રાગની મંદતાનો ભાવ ઁને સંવરની ભૂલ, નિર્જરાની ભૂલ, બંધની ભૂલ ઁને મોક્ષની (ભૂલ)—બધી ભૂલ છે. આહાહા..! કહો, આ શ્વેતાંબરની વાત ચાલે છે આ. ઁમાંથી સ્થાનકવાસી નીકળ્યા ઁ પછી વધારે ભ્રષ્ટ થઈને નીકળ્યા. આહાહા..! અરેરે! ઁમાં પછી આ તેરાપંથી નીકળ્યા તુલસી. વધારે ભ્રષ્ટ થઈને નીકળ્યા. હવે આનું શું કરવું?

મુમુક્ષુ :- આણુવ્રત સંઘ...

ઉત્તર :- આણુવ્રત સંઘ. આણુવ્રત ક્યાંથી લાવ્યા? મિથ્યાદષ્ટિને વ્રત કેવા? આહાહા..! હજી તો આત્મજ્ઞાન, આત્મદર્શન, આત્મા અનુભવ વિના સમ્યઁદર્શન નહિ, ઁના વિના પછી વ્રત ને આણુવ્રત ક્યાંથી આવ્યા? આહાહા..! શું થાય? માનના પોષણમાં જાય પછી માણસનું ઠેકાણું રહેતું નથી, મર્યાદા ન રહે પછી. આહાહા..!

‘ઈન્હોને ઈસ ભેષ કો પુષ્ટ કરને કે લિયે જો સૂત્ર બનાયે, ઈનમેં કઈ કલ્પિત આચરણ...’ આમ વહોરવું ઁને આમ લેવું, આમ પાત્રા ઘોવા ને આમ વસ્ત્ર ઘોવા. બહુ આવે છે ઁમાં. આહાહા..! .. સૂત્ર આખું મોઢે છે કંઠસ્થ. આખો નિષેઘ વ્યવહાર બધું મોઢે હતું. ગપેગપ મારેલા. આહાહા..! ઁને આમ ઘોવું, ઁને ત્રણ .. રંગ લગાડવો, ફલાણું, ઢીંકણું બધું ... અરે..! શું થાય?

મુમુક્ષુ :-

ઉત્તર :- કોણે? હા, મનસુખભાઈ. હા, હા, ઁ તો ઠીક. હવે અહીંયાં આવે છે. હમણા

આ ફેરી ન્યાં આવતા, ઘરે લઈ ગયા. કાંઈક કાંઈક અંદર... છોડી શકાય છે એવું નથી. વાડો સંપ્રદાય છોડવો આકરો ભારે, પણ એને ફેર પડ્યો. માર્ગ તો જ્યારે ત્યારે લેવો આ પડશે. એમ ત્યાં સુધી આવ્યા હતા. અગ્રેસર છે મનસુખભાઈ ઘાંગઘાના. જમીનના કાંઈક હતા. ભાઈ પૂનમચંદ્ર કરે છેને એવું કરે છે. ભાઈ! માર્ગ તો આ છે, બાપા! મીઠાશથી કહે, હળવેથી કહે, શાંતિથી કહે. કોઈ વ્યક્તિ પ્રત્યેના વેરથી-વિરોધથી નથી, બાપુ! શું થાય? આહાહા..!

‘ઈસકી સાધક કથાર્યે લિખી.’ આહાહા..! ભગવાનને વસ્ત્ર આપ્યુંને. ભગવાને દીક્ષા લીધી તીર્થકરે એને ઈન્દ્રે એક વસ્ત્ર આપ્યું. બાર મહિના રહ્યું ખંભે. હવે ખંભે રહ્યું એનો શું અર્થ? સમ્યજ્ઞિ એકાવતારી. શકેન્દ્ર એકાવતારી છેને? એણે ભગવાનને વસ્ત્ર આપ્યું. દીક્ષા લીધી એટલે બાર મહિના રહ્યું. એ બધી કલ્પિત વાતું છે.

મુમુક્ષુ :- ભરતને પણ...

ઉત્તર :- ભરતને કેવળજ્ઞાન થયા પછી દેવે ઓઘરણો મુહપતિ દીધો. એ મારી દીક્ષામાં ગાયું હતું લોકોએ. ઓઘરણો ને મુહપતિ દીધા... શું કાંઈક ભાષા આવે છે? જિનશાસનના રાગી. અરે! ભગવાન! સત્યને સ્થાપવામાં વિકલ્પ તો હોય છેને, કહે છે અને અસત્યને ઉઠાપવામાં પણ એટલો અંશ હોય છે જરી. એટલો રાગ-દ્રેષનો અંશ છે. આહાહા..! કહે છેને. સત્ય આમ છે એવો જે વિકલ્પ ઉઠે છેને એટલો રાગ આવે છે અને આ જૂઠું છે, આ ખોટું છે, છન્નસ્થને કહેવું છેને? તો ત્યાં એટલો અંશ જરી દ્રેષનો અંશ છે ભાઈ! આહાહા..! ભલે પણ છે અંશ ને? પ્રયોજનની વાત નથી. આહાહા..! વાત તો બાપુ આવી છે. કારણ કે છન્નસ્થ છે અને એ સત્યને આમ હોય છે (એમ સ્થાપવાનો) એટલો એક વિકલ્પ છે, ભાઈ!

મુમુક્ષુ :- સત્યની જાહેરાત થાઓ...

ઉત્તર :- તોપણ એ વિકલ્પ છેને, બાપુ! આહાહા..! વીતરાગને ન હોય એ. આહાહા..! ઉપર લખ્યુંને? એ આપણે ૧૪૨મી છે ગાથા. કર્તા-કર્મમાં લખ્યું છે જયચંદ્ર પંડિતે. એક નયના પક્ષથી વાત કરે, મૂળ રાખીને. તો એ બરાબર છે. છે રાગ પણ વાત બરાબર છે.

મુમુક્ષુ :- શ્રદ્ધા બરાબર.

ઉત્તર :- શ્રદ્ધા બરાબર એમ. છેને. ભાવાર્થમાં છેને. છેને એ તો વાત બાપુ! આહાહા..!

‘ઈનકે સિવાય અન્ય ભી કઈ ભેષ બદલે,...’ આહાહા..! ‘ઈસપ્રકાર કાલદોષ સે ભ્રષ્ટ લોગોં કા સંપ્રદાય ચલ રહા હૈ, યહ મોક્ષમાર્ગ નહીં હૈ,...’ આહાહા..! ‘ઈસપ્રકાર બતાયા હૈ.’ કહ્યુંને ‘તે ચત્તા મોક્ષમગ્ગમ્મિ’ પાઠ છેને ૭૯. એમ બતાવ્યું છે એમ કહે છે. ‘ઈસલિયે ભ્રષ્ટ લોગોં કો દેખકર ઐસા ભી મોક્ષમાર્ગ હૈ, ઐસા

શ્રદ્ધાન ન કરના.’ આલાલા..! વીતરાગમાર્ગ છે બાપા! રાગ આવે, પણ એ દોષ છે. આલાલા..! વ્રતનો વિકલ્પ પણ આવે પાંચમે-છઠ્ઠે, પણ છે એ દોષ. આલાલા..! આ રીતે ભગવાને એ ‘બ્રહ્મ લોગોં કો દેખકર ઐસા ભી મોક્ષમાર્ગ હૈ, ઐસા શ્રદ્ધાન ન કરના,’ એમ કહ્યું છે. શ્રીમદ્માં પણ છેને વાંઘા. બેયને સરખા માને છે એના અનુયાયી. બેય છે. બેય માર્ગ છે. અહીં તો કુંદકુંદાચાર્ય તો ના પાડે છે. અને કુંદકુંદાચાર્ય તો શ્રીમદ્ના ગુરુ હતા. નહિ? પંચાસ્તિકાય. સદ્ગુરુવે નમઃ પંચાસ્તિકાયના અર્થ કર્યાને ગુજરાતી? તો સદ્ગુરુદેવાય નમઃ એ એણે કર્યું છે. કુંદકુંદાચાર્યનું વર્ણન છે. પંચાસ્તિકાયના અર્થ કર્યા છે.

‘આગે કહતે હૈં કિ મોક્ષમાર્ગી તો ઐસા મુનિ હૈ :-’ આલાલા..!

પિંગ્ગંથમોહમુક્કા બાવીસપરીસહા જિયકસાયા।

પાવારંભવિમુક્કા તે ગહિયા મોક્ષમગ્ગમ્મિ।।૮૦।।

‘અર્થ :- જો મુનિ નિર્ગ્રંથ હૈં, પરિગ્રહ રહિત હૈં,...’ શ્રીમદ્ પણ અપૂર્વ અવસરમાં તો એ નાખ્યું છે. ‘દેહમાત્ર’ સંયમ હેતુ હોય. એક જ દેહ. ત્યાં તો એમ જ નાખ્યું છે. હવે પછી બે ક્યાંથી ભેગા થાશે? એ સૂત્ર બનાવ્યા. સત્શાસ્ત્ર કહ્યા એ બધા દિગંબરના કહ્યા. એક યોગદષ્ટિ સમુચ્ચય (લખ્યો છે) ગ્રંથ છે એ તો. ક્યાંય ઉત્તરાધ્યયન, આચારાંગ, સૂચગડાંગના નામ નથી લખ્યા.

મુમુક્ષુ :- એ તો કહેવાની જરૂર જ નહિ. એ તો હોય જ શાસ્ત્ર. આ તો ગ્રંથોમાંથી ક્યા .. એમ બતાવવું છે.

ઉત્તર :- એ કહે, એમ કહે, વાત સાચી છે. અરે! પ્રભુ! એણે પાછળથી સ્પષ્ટ કરી નાખ્યું છે.

અહીં તો ‘મુનિ નિર્ગ્રંથ હૈં,...’ ઓહોહો..! બાહ્ય-અભ્યંતર બેય રીતે. વસ્ત્રનો ઘાગો ન હોય એને, પાત્ર ન હોય એને, લાકડી-દંડ ન હોય એને. આલાલા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા, એના માટે રાખે છે. દુકાળ બહુ હતોને...

‘મોહરહિત હૈં...’ આલાલા..! એકલા પરિગ્રહરહિત નહિ, પણ પાછું મોહરહિત છે અંદર. જેને આનંદની લહેર ઉઠી છે, પ્રચુર સ્વસંવેદન જેને. આલાલા..! ‘જિનકે કિસી ભી પરદ્રવ્ય સે મમત્વભાવ નહીં હૈ,...’ કોઈ પરદ્રવ્યમાં મમત્વ નથી. ત્રિલોકનાથ તીર્થકર પ્રત્યે પણ મુનિને ‘આ મારા’ એવું હોતું નથી. આલાલા..! વીતરાગી મુનિપણું કોને કહે? ‘જો બાઈસ પરિષહોં કો સહતે હૈં,...’ પણ આ રીતે. નિર્ગ્રંથપણું છે બાહ્ય-અભ્યંતર, બાહ્ય પરિગ્રહનો ત્યાગ છે અને કોઈ પ્રકારના પરદ્રવ્યની મમતા નથી. એવા બાવીશ પરિષહના જીતનારા.

આહાહા..!

‘જિન્હોને કોઘાદિ કષાયોં કો જીત લિયા હૈ...’ જેણે કોઘ, માન, માયા ને લોભ સ્વરૂપની સ્થિરતા દ્વારા જીતી લીધા છે. આહાહા..! ‘પાપારંભ સે રહિત હૈ. ગૃહસ્થ કે કરને યોગ્ય આરંભાદિક પાપોં મેં નહીં પ્રવર્તતે હૈ,...’ આહાહા..! પૈસા ભેગા કરવા કે ઉઘરાવવા, ચંદા કરવા, પાઠશાળાઓ બનાવવી, મંદિરો બનાવવા એવા ભાવમાં મુનિ ન પડે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એ તો કુંદકુંદાચાર્યના વખતમાં.

ઉત્તર :- ત્રણે કાળને માટે માર્ગ છે આ તો. મુનિનું કામ છે એ? પૈસા આમાં આપો. અત્યારે જુઓને ચાલે છેને આ ૨૫૦૦ વર્ષમાં. ૨૫૦૦ વર્ષ માટે આ ઉઘરાણું કરે છે. છે આર્ય મુનિ કોક. એ બહુ પૈસા ઉઘરાવે છે તીર્થરક્ષા માટે.

કહે છે કે એ ‘ગૃહસ્થ કે કરને યોગ્ય આરંભાદિક પાપોં મેં નહીં પ્રવર્તતે હૈ, એસે મુનિયોં કો મોક્ષમાર્ગ મેં ગ્રહણ કિયા હૈ...’ લો! આવા મુનિઓને મોક્ષમાર્ગમાં માન્ય રાખ્યા છે. આહાહા..! ‘રત્નકરંડશ્રાવકાચાર મેં સમંતભદ્રાચાર્ય ને ભી કહા હૈ કિ-’ ‘વિષયાશાવશાતીતો નિરામ્ભો ડપરિગ્રહઃ। જ્ઞાનધ્યાનતપોરક્તસ્તપસ્વી સ પ્રશસ્તે।।’ આહાહા..! મુનિ કેવા હોય એની વ્યાખ્યા વિશષ કરશે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

વૈશાખ સુદ ૧૨, શુક્રવાર તા. ૦૩-૦૫-૧૯૭૪
ગાથા - ૮૧ થી ૮૩, પ્રવચન - ૧૪૧

... યોગી એટલે પોતાનું આનંદસ્વરૂપ એમાં જેનું જોડાણ છે. ઝીણી વાતું બાપા! લોકોએ બહારથી માન્યું છે અને આ તો અંતરની વસ્તુ છે. યોગી એટલે આત્માના આનંદનું ધ્યાન કરનારા એમ યોગી. આત્મા આનંદસ્વરૂપ, જ્ઞાનનો પુંજ પ્રભુ એમાં જેણે પોતાની પરિણતિને અવસ્થાને જોડી દીધી છે આહાહા..! રાગ અને વિકારથી જેણે પોતાની દશાને હઠાવી છે. એવા ‘મુનિ પ્રકટરૂપ સે શાશ્વત સુખ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.’ લ્યો! સુખ તો આત્મામાં છે, પણ આવા મુનિ પ્રગટ શાશ્વત સુખને પ્રાપ્ત કરે છે એમ કહ્યું. શું કહ્યું? ભગવાન આત્મા

અંદર આનંદમૂર્તિ જ છે. સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ જ છે એનું. સત્, શાશ્વત જ્ઞાન ને આનંદ એનું સ્વરૂપ છે, પણ પ્રગટ મોક્ષમાં એનો આનંદ પ્રગટ થાય છે એમ કહે છે. સ્વભાવ તો છે. આલાલા..! એવા પૂર્ણ આનંદ અને પૂર્ણ જ્ઞાનસ્વરૂપ એમાં જેની પરિણતિ એટલે અવસ્થા જોડી છે, જેણે સમ્યઘ્ઘર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર આવી પર્યાયને પ્રગટ કરી છે એ ‘મુનિ પ્રકટરૂપ સે...’ પ્રગટ થયેલી દશામાં ‘શાશ્વત સુખ કો પ્રાપ્ત કરતા હૈ.’ આલાલા..! ... કેમકે એ તો પુણ્ય છૂટી જાય છે. એ કાંઈ મારે ને એને કાંઈ સંબંધ નથી. આલાલા..! એવી અંતરમાં ભાવના કરનાર ‘વહી મોક્ષમાર્ગી હૈ.’ આલાલા..! એ અનંત આનંદને પ્રાપ્ત કરવાના માર્ગમાં છે. માર્ગ ભાઈ ઝીણી વાત બહુ.

‘જો ભેષ લેકર ભી લૌકિકજનોં સે લાલ-પાલ રખતા હૈ,...’ સાધુ નામ ધરાવે, સાધુનો ભેષ ધારણ કરે અને લૌકિક સાથે લાલ-પાલ તમે આમ કરો, તમે આમ કરો, તમે આ કરો, અહીં પૈસા આટલા ઘો. લૌકિક સાથે લાલ-પાલ, પૈસા ખરડા કરાવવા, એવા લાલ-પાલ કરે ‘વહ મોક્ષમાર્ગી નહીં હૈ.’ આલાલા..! જ્યોતિષ બતાવે ને જ્યોતિષ કરે એવી બધી જંજાળ ઊભી (કરે અને) નામ ધરાવે સાધુ. આ વિવાલના શું કહેવાય? મુહૂર્ત કાઢી આપે, મકાનના મુહૂર્ત કાઢી આપે. એ તે કાંઈ કામ છે એના? આલાલા..! કહે છે કે જેને આત્માનું કલ્યાણ કરવું છે એવા સંત તો પોતાના આત્માના ધ્યાનમાં મસ્ત હોય છે. એ લૌકિક સાથે એને લાલ-પાલ હોતી નથી. છેને? લાલ-પાલનો અર્થ એ કે બોલવું અને એને રાજી રાખવા, જગતને ખુશી રાખવા. આલાલા..! એવા .. ‘મોક્ષમાર્ગી નહીં હૈ.’ એ આત્માના આનંદની પ્રાપ્તિને માર્ગે નથી. એ તો રાગ ને દ્વેષને પ્રાપ્તિને માર્ગે છે. આલાલા..!

‘આગે ફિર કહતે હૈં -’

હવે સંત મુનિ ધર્માત્મા કેવા હોય છે? કે-

દેવગુરૂણં ભક્તા ણિવ્વેયપરંપરા વિચિંતિતા।

ઝાણરયા સુચરિતા તે ગહિયા મોક્ષમગ્ગમ્મિ।।૮૨।।

એકદમ સાર છે ભાઈ આ. મોક્ષમાર્ગનો અધિકાર છેને. આલાલા..!

‘અર્થ :- જો મુનિ દેવ-ગુરુ કે ભક્ત હૈં,...’ દેવ-ગુરુના તો ભક્ત છે. એ દેવ કેવા એ ખુલાસો કરશે. આલાલા..! અરિહંત સર્વજ્ઞદેવ જેને એક સમયમાં ત્રણ કાળ, ત્રણ લોકનું જ્ઞાન (છે) એવા પરમાત્મા એને અહીંયાં અરિહંત કહે છે, દેવ કહે છે. જેને દિવ્ય શક્તિ પ્રગટ થઈ છે. છેને? લખ્યું છે. ‘જિસને મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કિયા એસે અરહંત સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવ...’ જુઓ અંદર લખ્યું છે ભાવાર્થમાં. ‘જિનને મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કિયા એસે

અરહંત સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવ...' આત્મા સર્વજ્ઞસ્વરૂપ છે શક્તિએ. એવી સર્વજ્ઞદશા જેણે પ્રગટ કરી છે. આહાહા..! એક ક્ષણમાં જેને ત્રણ કાળ, ત્રણ લોક જાણવામાં આવે છે એવા પરમાત્માને અરિહંત પરમાત્મા (કહે છે). ઇમો અરિહંતાણું છેને? નમો અરિહંતાણું શબ્દ કોઈ વાડાનો નથી. જેણે રાગ અને દ્વેષ, અજ્ઞાનનો હંતા-હણીને નાશ કરીને જેણે સર્વજ્ઞ અને વીતરાગતા પ્રગટ કરી છે એવા પરમાત્માના, ધર્માત્મા એના ભગત હોય છે. આહાહા..! એની ખબર પણ ન હોય કે અરિહંત કેવા હોય. અરિહંત કોઈ પુરુષ થઈ ગયા હશે, રાજા થઈ ગયા હશે. આવે છેને? મોક્ષમાર્ગમાં આવે છે. રાજા શું, એ તો આત્માની દશા પૂર્ણ પ્રાપ્ત તેને અરિહંત કહે છે. અરિ એટલે દુશ્મન, હંત એટલે હણનારા-અરિહંતા. જેણે રાગ ને દ્વેષ ને વિકારને અરિ રૂપ દુશ્મનને હણ્યા છે અને જેણે અંતર દશા પૂર્ણ આનંદની પ્રગટ કરી છે, સર્વજ્ઞ અને વીતરાગતા જેણે પ્રગટ કરી છે એને દેવ કહેવામાં આવે છે. એ દેવના મુનિઓ ભક્ત હોય છે. આના ભક્ત હોય છે એમ. શુભરાગ આવે છે તો એની પ્રીતિ છે એમ કહે છે. આમ તો ના પાડી બધા ... સાથે સંબંધ નથી. આહાહા..! પણ જ્યારે ભક્તિનો ભાવ આવે છે ત્યારે આવા દેવને દેવ તરીકે એ માને છે એમ. આહાહા..!

અને 'નિર્વેદ અર્થાત્ સંસાર દેહ-ભોગોં સે વિરાગતા કી પરંપરા કા ચિંતન કરતે હૈં,...' સંસાર નામ ચાર ગતિ ભવ. નરકગતિ, મનુષ્યગતિ, તિર્યચ-પશુગતિ અને દેવગતિ. ચાર ગતિ છે. એનાથી વિરાગતા, એનાથી વૈરાગ્ય થાય. ચારેય ગતિ પરિભ્રમણનું કારણ છે. આહાહા..! એવી ગતિથી નિર્વેદ છે. નિર્વેદ નામ ઉદાસ છે. આહાહા..! દેહ. આ દેહ-શરીર એ તો માટીનું પૂતળું જડ છે. એનાથી વિરાગ છે. એ હું નહિ, મારામાં એ નહિ. એના પ્રત્યે નિર્વેદ છે, વૈરાગ્ય છે. આહાહા..! ભારે વાતું ભાઈ! 'સંસાર દેહ-ભોગોં સે...' આ ઈન્દ્રિયોના ભોગ-વિષય. આહાહા..! પાંચેય ઈન્દ્રિયનો ભોગ વિષય. કાનનું સાંભળવું, આંખનું જોવું, નાકે સુંઘવું, જીભે ચાખવું, સ્પર્શવું—એ ભોગોથી જે વૈરાગી છે. મુનિ છેને. પાંચેય ભોગથી જેને વૈરાગ્ય છે. આહાહા..! 'ભોગોં સે વિરાગતા કી પરંપરા કા ચિંતન...' જોયું! વૈરાગ્ય-વૈરાગ્ય, ઉદાસ-ઉદાસ. પરંપરાનું ચિંતન કરે છે એ તો. વારંવાર જેમાંથી વૈરાગ્યતા-વીતરાગતા પ્રગટ થાય એવું વારંવાર ચિંતવન કરે છે. ભારે આવું.

'ધ્યાન મેં રત હૈં,...' મુનિ છે એ જંગલવાસી, એ તો અંદર આનંદસ્વરૂપમાં-અતીન્દ્રિય આનંદ ભગવાન આત્મા એના ધ્યાનમાં રત છે. આહાહા..! ધ્યાન બીજું કોઈ નહિ. એ અતીન્દ્રિય આનંદનો સાગર પ્રભુ આત્મા એમાં જેની અંતર લીનતા છે. આનું નામ મોક્ષમાર્ગી કહેવાય છે. આહાહા..! મોક્ષપાહુડ છેને. 'રત હૈં, રક્ત હૈં,...' વિશેષ કહે છે. આત્માના આનંદસ્વરૂપમાં એ લીન હોય છે. એને રાગની અને આ બધી પળોજણ છૂટી ગઈ હોય

છે. આહાહા..! એ ‘તત્પર હૈં,...’ એ વિશેષ કહ્યું. ‘જ્ઞાણરચા’ છેને? એનું તત્પર કહ્યું. આત્માના ધ્યાનમાં રક્ત છે, રત છે, તત્પર છે. એ રતનો અર્થ કર્યો.

‘ઔર જિનકે ભલા-ઉત્તમ ચારિત્ર હૈં,...’ જેને સ્વરૂપની રમણતા બહુ ઊંચી હોય છે કહે છે. આનંદમૂર્તિ ભગવાન આત્મા એનું આત્મજ્ઞાન કરીને, આત્મજ્ઞાન કરીને, આત્મધ્યાન કરીને સ્વરૂપમાં રમણતા એની વિશેષ હોય છે એમ કહે છે. આનું નામ મુનિ, મોક્ષમાર્ગી કહેવાય છે. આહાહા..! ‘જિનકે ભલા-ઉત્તમ ચારિત્ર હૈં,...’ છેને પાઠ? ‘સુચરિત્તા’. ઓલું ‘જ્ઞાણરચા’ની વ્યાખ્યા કરી. ‘સુચરિત્તા’ ભલું જેનું ચારિત્ર. ચારિત્ર એટલે આત્મામાં શાંતિ જેને ઘણી છે. એ ચારિત્ર. આ લૂગડા-બૂગડા ફેરવ્યા અને નગ્નપણું (લીઘું) એ કાંઈ ચારિત્ર નથી. ચારિત્ર—આત્માની શાંતિ જેને ભલી છે એમ કહે છે. લૌકિક શાંતિ કરે છે રાગ મંદ એ નહિ. આત્માના આનંદમાંથી શાંતિ પ્રગટેલી. આહાહા..! ‘સુચરિત્તા’ એવા આત્માઓને મોક્ષમાર્ગમાં ગ્રહણ કરવામાં આવ્યા છે. આવા આત્માને મોક્ષમાર્ગી તરીકે ગણવામાં આવ્યા છે એમ કહે છે. આહાહા..!

આ તો દુનિયાથી વિરુદ્ધ છે ભાઈ આખું. માર્ગ જુદો જ હોય. સંસારમાર્ગ સંસરણ રખડવાનો એનાથી મોક્ષમાર્ગ તદ્દન જુદો છે. આહાહા..! સાધારણ લૌકિક માને એ કાંઈ ચીજ છે? આ તો અલૌકિક અપૂર્વ અનંત કાળમાં નથી જેને જાણ્યું એવું આત્મતત્ત્વ, જેને આત્મજ્ઞાન અને આત્મદર્શન—એની પ્રતીતિ અને ધ્યાન એનું ચરિત્ર. એના ચારિત્રમાં આવો ભાવ હોય છે એમ કહે છે. એને મોક્ષમાર્ગમાં ગ્રહણ કરવા. એ મોક્ષમાર્ગી(માં) ગણવામાં આવ્યા છે.

‘ભાવાર્થ :- જિનને મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત ક્રિયા...’ (જિન) એટલે જેણે. ‘એસે અરહંત સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવ ઔર ઉનકા અનુસરણ કરનેવાલે બડે મુનિ દીક્ષા શિક્ષા દેનેવાલે ગુરુ ઈનકી ભક્તિયુક્ત હો,...’ જેણે મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કર્યો છે એટલું. એણે ‘અરહંત સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવ...’ આહાહા..! અરહંત સર્વજ્ઞ કોણ છે? વીતરાગ કોણ છે? એને ઓળખીને એ ભક્તિયુક્ત છે. જેણે મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત કર્યો છે એ અરહંત સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવ એનો એ ભક્ત હોય છે એમ કહે છે. ‘ઉનકા અનુસરણ કરનેવાલે બડે મુનિ...’ આહાહા..! સર્વજ્ઞ પરમાત્મા આત્માની વીતરાગ નિર્દોષ દશા જેને પૂર્ણ પ્રગટ થઈ છે એના અનુસરણ કરવાવાળા સાધુ હોય છે. આહાહા..! સર્વજ્ઞ અને પરમાત્મા વીતરાગ, રાગરહિત પૂર્ણ દશા જેની પ્રાપ્ત છે એને અનુસરણ કરવાવાળા.

‘મુનિ દીક્ષા શિક્ષા દેનેવાલે ગુરુ...’ આહાહા..! એનું જ્ઞાન તો કરવું પડશેને એણે? આહાહા..! મુંબઈમાં હોસ્પિટલમાં જુઓ તો દુઃખીયા... દુઃખીયા... દુઃખીયા... બિચારા. આહાહા..! એક જુવાન છોકરો હતો બિચારો ૧૦-૧૨ વર્ષનો. એને કાંઈક થયું હતું અંદરથી.

કાંઈક નહોતું થયું? જુવાન છોકરો નહોતો ૧૨ વર્ષનો? ઓહોહો..! વૈરાગ્ય દેખાય. મોટી શું કહેવાય હોસ્પિટલને? હરકિસન હરકિસન. ત્યાં ભાઈ હતાને આપણે એમના કાકા મનસુખભાઈ. આ મનસુખભાઈને થયું હતું પગમાં ઓલું. ઓપરેશન કરાવ્યું હતું. એને ઓલું ડાયાબીટીસ છેને. ડાયાબીટીસ છે એટલે પગમાં થયું ગુમડું મોટું. એટલે એને રુઝાય નહિ ડાયાબીટીસવાળાને. બે વાર જઈ આવ્યા હતા એની પાસે. અને એક આપણે વજુભાઈ આવતા લાઠીવાળા. એ તો મરવાની તૈયારી. બે બાયડી. બે બહેનો અને હવે છેલ્લી સ્થિતિ. ડોક્ટર કહે, બહાર નીકળશો નહિ. મહારાજના મારે દર્શન કરવા છે, ડોક્ટરને કહે. મહારાજ ગામમાં આવ્યા છે. રજા નહિ મળે. કેમકે અહીંથી નીકળતા વચમાં દેહ છૂટી જશે એવી સ્થિતિ છે. આહાહા..! લ્યો, આ બધા તોફાન કર્યા. ત્યાં ગયા તો રોતા હતા બિચારા. રોવે. બાપુ! શું કરશું ભાઈ! નવી બાયડી પરણ્યો છે. છોકરું નહોતું જૂની બાઈને. સગી બહેનો બેય છે. છોકરું થયું. રોવે. બેય વાર રોતા હતા, બે વાર ગયા હતા. અરે! ભાઈ! કોને બાપા આમાં રોવું? આહાહા..! આત્મા આનંદસ્વરૂપ છે પ્રભુ એને ઓળખ અને એમાં રોકાણ કર. બાકી થોથા છે. આહાહા..! તમારા વજુભાઈ કાગદી. ડોક્ટરે છેલ્લા ... કરી નાખ્યા. ડોક્ટરે હાથ ખંખેરી નાખ્યા છે. બચશે નહિ.

મુમુક્ષુ :- પથરીનું ઓપરેશન.

ઉત્તર :- પથરીનું ઓપરેશન બે વાર કર્યું. પથરી હશે ઈન્દ્રિયમાં પથ્થર. આહાહા..! આ સંસાર. એનાથી આત્માનું અંદર ભિન્નતાનું ભાન કર્યા વિના આ જન્મ-મરણ મટે એવા નથી. પૈસા છે, બાયડી છે. બે વાર ગયા હતા. આહાહા..! ત્યાં હોસ્પિટલમાં તો ભાઈ વૈરાગ્ય જ દેખાય બધો. આહાહા..! તે દિ' નહોતા ગયા? એનો મોટો ડોક્ટર આખો મોટો. હરકિસનનો મોટો ડોક્ટર. એવો પડ્યો માંદો તે. મારી પાસે એની વહુ આવી હું ત્યાં ગયો એટલે. મહારાજ! દર્શન કરાવોને. મોટો આખો ડોક્ટર બેભાન પડી ગયો. આહાહા..! દેહની સ્થિતિ છે એને રોકે કોણ? આહાહા..! મોટો ડોક્ટર આખો કર્તાહર્તા. હેડ-હેડ. આમ પડ્યો હતો. હું તો ઓલા ચુનીલાલ માટે ગયા હતા નહિ આપણે? આ ચુનીભાઈ માટે. જોબાળિયા ચુનીભાઈ. શાંતિલાલના ભાઈ. એના માટે ગયા હતા. એની વહુ આવી. મહારાજ! દર્શન કરવા છે ડોક્ટરને. ત્યાં ગયા તો પડ્યા હતા. આહાહા..! ડોક્ટર પણ હાલ નાખે નહિ એને. દરબાર! ડોક્ટર પોતે મરે. આ મોટો ડોક્ટર હોં! આખો મોટો હેડ-હેડ. આપણો ડોક્ટર નહિ? આપણે હેમંતકુમાર નહિ? અહીં ભાવનગર. હેમંતકુમાર નહોતા?

મુમુક્ષુ :- હા, કોકનું ઓપરેશન કરતા...

ઉત્તર :- હા ઈ, ઈ. એ આપણે બે-ત્રણવાર આવ્યા હતા અહીં. (ઓપરેશન) કરતા

હતા અને એ મને કાંઈક થાય છે. આમ પડ્યા તો ઊડી ગયા. સર્જન હતા એ તો. મોટો સર્જન ભાઈ. અરે! શું કરે? દેહની સ્થિતિ થવાની કોણ રોકે એને? ડોક્ટર શું મોટા... આહાહા..! હોસ્પિટમાં જોઈએ ત્યાં તો વૈરાગ્ય-વૈરાગ્ય દેખાય. અને ઓલામાં લઈ ગયા હતા એક ફેરી. એ તો આપણે રાજકોટ નહિ? મુંગા-બેરા. મુંગા-બેરાની રાજકોટમાં છેને. મહારાજ! આવજો. મેં કીધું, ભાઈ હું એના માટે નથી આવતો. હું તો મારા વૈરાગ્ય માટે આવીશ. જોવા માટે કે આહાહા..! જુવાન છોડી. એક તો આ છોડી આની ભાઈ આપણો આ .. ડોક્ટર. આપણે ત્યાં આવે છેને દાંતના. એની છોડી જુવાન ૨૦-૨૨ વર્ષની. મુંગી. આમ જુઓ તો હુંશિયાર લાગે. કાંઈ નહિ. એ... એ... કરે. આ શું? કહે, મુંગી છે પહેલેથી. દેખાવ જુઓ તો જુવાન ૨૦-૨૨-૨૫ વર્ષની. એને ડોક્ટરે પછી પોતાની દીકરીને ખાતર મુંગા-બહેરાનું દવાખાનું કર્યું. બધા મુંગા ને બહેરા. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- જન્મથી બહેરો હોયને.

ઉત્તર :- બહેરો હોય એણે સાંભળેલું ન હોય તો અક્ષર પણ આવડે નહિ. પછી બાઈ એક બિચારી આવી હતી મારી પાસે ત્યાં. મહારાજ! આવોને ત્યાં જરી જુઓ. પછી ઓલા અરીસામાં આમ દેખાડે. ઓ.. ઓ.. ઓલો ઓ બોલે. એમ કરીને શીખવે જરી. આહાહા..! આવા અવતાર. સારા સંયોગ મળે ત્યારે ચિંતવે નહિ, ધ્યાન કરે નહિ, વિચાર કરે નહિ અને આવું મળે ત્યારે થઈ શકે નહિ. આહાહા..!

‘ભક્તિયુક્ત હો, સંસાર-દેહ-ભોગોં સે વિસ્ત હોકર...’ આહાહા..! સંસાર ચાર ગતિનું રખડવું એનાથી ઉદાસ. કોઈ ગતિ સારી નથી. સ્વર્ગ ને નરક, શેઠાઈ અને દેવ બધાય ધૂળધાણી છે. આહાહા..! ‘સંસાર-દેહ...’ શરીર. ‘ભોગોં સે વિસ્ત હોકર મુનિ હુએ,...’ આહાહા..! ‘વૈસી હી જિનકે વૈરાગ્ય ભાવના હૈ,...’ જેને અંતરમાં... આ તો ઉત્કૃષ્ટ મુનિની વાત ચાલે છેને? એને અંતર વૈરાગ્ય... વૈરાગ્ય... વૈરાગ્ય... આહાહા..! ‘આત્માનુભવરૂપ શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ એકાગ્રતારૂપી ધ્યાન મેં તત્પર...’ જ્ઞાનીની વ્યાખ્યા કરી. ‘જ્ઞાણરયા’ છેને? ધ્યાન એટલે શું? આત્માનો આત્માનુભવ. આહાહા..! આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદસ્વરૂપ, એના અનુભવરૂપ શુદ્ધ ઉપયોગ. પુણ્ય-પાપના પરિણામ ક્રિયાના નહિ, અંદર શુદ્ધ આત્માનું ધ્યાન. એવું એકાગ્રતારૂપી ધ્યાનમાં તત્પર છે. લ્યો! આહાહા..! આવું તો સાંભળ્યું પણ નહોતું. એઈ..! સાંભળ્યું હતું નાગરભાઈએ? શેઠિયા તો કહેવાતા ત્યાં દરિયાપરીમાં. આહાહા..!

આ આત્મા એના આત્માનુભવરૂપ શુદ્ધ ઉપયોગરૂપી ધ્યાન. જુઓ! ભાષા તો જુઓ! આહાહા..! દયા, દાન, વ્રત, ભક્તિના ભાવ એ તો પુણ્ય છે, અશુદ્ધ ઉપયોગ છે. હિંસા, જૂઠું, ચોરી, વિષયભોગ એ તો પાપ છે, અશુદ્ધ ઉપયોગ છે. આત્માના અંતરમાં, આત્માના

અનુભવરૂપ, આનંદને અનુસરીને થવારૂપ, શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ એકાગ્રતા. આહાહા..! એમાં એ તત્પર છે. મુનિઓ તો આમાં તત્પર હોય છે કહે છે. આહાહા..!

‘ઔર જિનકે...’ જેને. બાહ્યમાં હવે લે છે. ‘વ્રત, સમિતિ, ગુમ્હિરૂપ નિશ્ચય-વ્યવહારાત્મક સમ્યક્ચારિત્ર હોતા હૈ,...’ પાઠ છેને ઓલો ‘સુચરિત્તા’ એમાંથી એ કાઢ્યું બે. નિશ્ચયચારિત્ર એટલે સ્વરૂપમાં રમણતા, આનંદસ્વરૂપ ભગવાનમાં રમણતા એ ચારિત્ર. વ્યવહાર ચારિત્ર એટલે અહિંસા, સત્ય, દત્ત, બ્રહ્મચર્ય એવા પંચ મહાવ્રતના વિકલ્પ આદિ, વ્રત, સમિતિ. જોઈને ચાલવું, વિચારીને બોલવું. નિશ્ચય અને વ્યવહાર બેય આવ્યુંને? પહેલું ઓલું નિશ્ચય કીધું, આ વ્યવહાર કીધું. એવું ‘સમ્યક્ચારિત્ર હોતા હૈ, વે હી મુનિ મોક્ષમાર્ગી હૈ,...’ આહાહા..! પૂર્ણાનંદના પ્રાપ્તિને પંથે પડ્યા છે. આહાહા..! ‘અન્ય ભેષી મોક્ષમાર્ગી નહીં હૈ.’ આ વિનાના ભેષ ધારણ કરે બીજા, એ બધા મોક્ષમાર્ગમાં ગણવામાં આવ્યા નથી. આહાહા..!

હવે કહે છે કે ‘નિશ્ચયનય સે ધ્યાન ઈસપ્રકાર હૈ :-’ હવે ધ્યાનની વ્યાખ્યા. ધ્યાન આવ્યુંને હવે ધ્યાન.

णिच्छयणयस्स एवं अप्पा अप्पम्मि अप्पणे सुरदो।

सो होदि हु सुचरित्तो जोई सो लहइ णिव्वाणं।।८३।।

‘અર્થ :- આચાર્ય કહતે હૈં કિ નિશ્ચયનય...’ નામ સત્યદષ્ટિથી ‘એસા અભિપ્રાય હૈ—જો આત્મા આત્મા મેં હી અપને હી લિયે ભલેપ્રકાર રત હો જાવે...’ આહાહા..! આત્મા આનંદસ્વરૂપ, ‘આત્મા મેં હી...’ આનંદ માં ‘અપને હી લિયે...’ પોતાથી—શુદ્ધ નિર્વિકલ્પદશાથી ‘ભલેપ્રકાર...’ ભલેપ્રકાર એટલે ધારણામાં નહિ પણ લીનતામાં રહ્યો. ‘રત હો જાવે વહ યોગી,...’ છે. એ મોક્ષમાર્ગી છે. આહાહા..! ‘ધ્યાની,...’ છે. એ ધ્યાની હોં. આમ આમ.. આમ.. કરીને બેસી જાય ને ફલાણું એમ નહિ. અંતર આનંદસ્વરૂપ અતીન્દ્રિયને વેદન કરીને અંદર પડ્યા છે. નિર્વિકલ્પ એટલે રાગના વલણ વિના અંતર અભેદ ચૈતન્યના આનંદની રમણતામાં, આત્મરામ રમે છે ભગવાન આત્મામાં પોતે. આહાહા..! ‘હો જાવે,...’ ‘આત્મા આત્મા મેં હી અપને હી લિયે ભલેપ્રકાર રત હો જાવે વહ યોગી, ધ્યાની, મુનિ સમ્યક્ચારિત્રવાન હોતા હુઆ...’ એને સાચું ચારિત્ર હોય છે. એકલા નમ્રપણા ધારણ કરે અને બાહ્યના વસ્ત્ર ફેરવીને આ લૂગડાં ફેરવીને બેસે સાધુ થઈને એ સાધુપણું નથી. આહાહા..! કહો, પંડિતજી!

‘નિર્વાણ કો પ્રાપ્ત હોતા હૈ.’ આત્માનો અંતર સ્વરૂપ જેનો સ્વભાવ શુદ્ધ ચૈતન્યધન આનંદધન પ્રભુ છે એમાં જેના ધ્યાન ચોંટ્યા છે એ પોતે પોતાથી પોતા વડે સ્થિર થયા

છે એમ કહે છે. કોઈ વિકલ્પથી અને કોઈ બીજું કરવાથી એમ નહિ. ઉત્કૃષ્ટની વાત છેને. મુનિ એને કહીએ. આ ચાલી નીકળ્યા બહાર બાયડી, છોકરા છોડ્યા અને સાધુ થયા એ સાધુ નથી એમ કહે છે. આહાહા..! અંતરમાં જેને મૌનપણા, ધ્યાનપણા પ્રગટ્યા છે. જેને વિકલ્પનો કોલાહલ જેને રાગનો છૂટી ગયો છે. આહાહા..! આવું સ્વરૂપ છે એમ એણે જાણવું તો પડશેને. આહાહા..! અરે! અનંતકાળથી પરિભ્રમણ કરતો-કરતો થાક નથી એને. ચોપાસીના અવતાર કરી કરીને (મરી ગયો છે). કહે છે, ‘સમ્યક્ચારિત્રવાન્ હોતા હુઆ નિર્વાણ કો...’ આવું જેનું ચરણ-રમણ અંદર છે. આહાહા..! પરમાર્થની વાત છે આ તો બધી. આ પરમાર્થ બહાર લોકો પરમાર્થ કહે એ નહિ આ.

‘ભાવાર્થ :- નિશ્ચયનય કા સ્વરૂપ ઐસા હૈ...’ સત્ય દષ્ટિ અને સત્ય જ્ઞાનનું સાચું સ્વરૂપ એવું હોય છે કે ‘એક દ્રવ્યકી અવસ્થા જૈસી હો ઉસીકો કહે.’ આ નિશ્ચયની વ્યાખ્યા. આત્મા એક દ્રવ્ય વસ્તુ છે. જેની એ અવસ્થા હોય અજ્ઞાન કે જ્ઞાન એને નિશ્ચયનયનય કહે. ‘આત્મા કી દો અવસ્થાર્થે હૈ—એક તો અજ્ઞાન અવસ્થા ઓર એક જ્ઞાન અવસ્થા. એક તો અજ્ઞાન અવસ્થા ઓર એક જ્ઞાન અવસ્થા. જબતક અજ્ઞાન અવસ્થા રહતી હૈ...’ પોતાના આનંદસ્વરૂપનું ભાન નથી જેને. ‘તબતક તો બંધપર્યાય કો આત્મા જ્ઞાનતા હૈ...’ રાગને આત્મા માને છે. વિકલ્પ જે પુણ્ય, દયા, દાન, વ્રત, કામ, ક્રોધનો રાગ એ બંધભાવ છે એને આત્મા માને છે. આહાહા..! અબંધસ્વરૂપ આત્માને જાણતો નથી. ‘અજ્ઞાન અવસ્થા રહતી હૈ તબતક તો બંધપર્યાય કો આત્મા જ્ઞાનતા હૈ...’ આહાહા..! આનંદસ્વરૂપ પ્રભુ પૂર્ણાનંદનો નાથ પોતે છે એનું જેને અજ્ઞાન છે—એનું જેને જ્ઞાન નથી, એને રાગની પરિણતિ જે છે શુભભાવ કે અશુભ, એને પોતાની માને છે. આહાહા..! ઝીણી વાત છે, પણ લોકો સાંભળે છે હવે હોં. આહાહા..! છેલ્લે દિવસે ૧૦ હજાર માણસ વ્યાખ્યાનમાં. પંડાલ ખીચોખીચ.

મુમુક્ષુ :- માણસો બહાર ઊભા હતા.

ઉત્તર :- બહાર ઊભા હતા. એટલું માણસ. કારણ કે જન્મજયંતિ હતી આ શરીરની ૮૫મી અને શિવાજીની જયંતિ હતી. શિવાજી. વૈશાખ સુદ બીજ. આ શિવાજી થઈ ગયાને. એની જન્મજયંતિ. દુકાન બંધ બધી. એટલે માણસો.. માણસો.. તે. પંડાલમાં દસ હજાર માણસ આમ ખીચોખીચ અને બહાર ઊભા હતા તડકે. સાંભળતા હતા. વાત તો અમારી આ તત્ત્વની છે. આહાહા..! રુચિ હોય. ઘણાં-ઘણાં. અરે! હજારો તો જુવાનિયા. ૨૦-૨૦ વર્ષના, ૨૫-૨૫ વર્ષના. કલાક, કલાકના વ્યાખ્યાન. કલાક, અડધો કલાક છેટેથી આવવું હોય. એક કલાક છેટેથી આવે ઓલા કહેતા હતા તમારા લ્યોને. પૂનમભાઈ.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પંદર માઈલથી આવવું હોય, હવે એક કલાક એ થાય. કલાક અહીં અને પંદર માઈલ જાવું હોય. તમારે નહિ?

મુમુક્ષુ :- અમારે પોતાને જ એમ થાતું હતું. એક કલાક આવતા અને એક કલાક જાતા અને એક કલાક બેસતા.

ઉત્તર :- થાતું હતું. સુમનભાઈનું મકાન ત્યાં જંગલમાં. આહાહા..! વચમાં ઊભું રહે ઓલી લાલટેન ઊભી રહે. ઓલી લાલ આવે છેને. લાલબત્તી હોય ત્યાં સુધી ચલાય નહિ. વળી ઊભા રહેવું પડે. છતાં લોકો બિચારા બહુ આવતા. સાધારણ પાંચ-છ હજાર સાધારણ. સાત હજાર. છેવટે દસ હજાર. આડે દિવસે છ હજાર, સાત હજાર આવતા. ૧૮ દિ' થયા. એક દિ' ઘાટકોપર. ત્યાં તો બહુ માણસો.

અરેરે! પણ આ વાત એને કાને પડતા બિચારાને એમ કેટલાકને લાગે, આવું? બાપુ! પણ આ વસ્તુ આવી છે. આ સમજ્યા વિના, ઓળખ્યા વિના જન્મ-મરણના આરા આવે એવા નથી. આહાહા..! ચોર્યાસીના અવતાર. બહારમાં જરી કાંઈક પાંચ-પચ્ચીસ લાખ મળે, છોકરા ઠીક હોય, બાયડી ઠીક હોય, આબરૂ ઠીક હોય. સુખી છીએ. ધૂળેય નથી. દુઃખના... આહાહા..! ઓલા દડાને નથી મારતા શું કહેવાય? આ દહે રમે ત્યારે. ક્રિકેટ. એમ આ દુઃખના દહે કુદી રહ્યો છે અનાદિથી. એને ભાન ક્યાં છે? આનંદસ્વરૂપ ભગવાન અંદર છે એને મૂકીને આ બધી વાતું. પર ઉપરના રાગ અને દ્વેષ એ તો દુઃખના દડા છે. ખબર નથી, એને ખબર નથી. આહાહા..!

અહીં એ કહે છે કે અજ્ઞાન અવસ્થાવાળા. જીવના સ્વરૂપનું જેને અંતર આત્મા આનંદ અને જ્ઞાનનું ભાન નથી એવી અજ્ઞાન અવસ્થાવાળા. એ છે તો નિશ્ચય અવસ્થા એની, પણ વાસ્તવિક એ નિશ્ચય નથી. અશુદ્ધ નિશ્ચય. આહાહા..! 'તબતક તો બંધપર્યાય કો આત્મા જાનતા હૈ...' આહાહા..! અજ્ઞાની તો 'મૈં મનુષ્યું હું...' એમ માને. આ મનુષ્ય તો જડ છે, દેહ છે, માટી છે અને ગતિ પણ ઉદયની છે, એ કાંઈ આત્મા નથી. આહાહા..! અજ્ઞાની અનાદિ કાળનો પોતાની અવસ્થામાં 'મનુષ્ય હું છું' એમ માને છે. હું અંદર આત્મા જ ભિન્ન છું એનું એને ભાન નથી.

'મૈં મનુષ્ય હું, મૈં પશુ હું...' આ હાથી, ઘોડા હોયને. હું ઢોર છું, પશુ છું. પોપટ બોલે છેને બહુ. પોપટને બહુ શીખવ્યું હોય, બહુ બોલે પોપટ. 'પધારો, આવો' એમ બોલે. તું પોપટ છો. તો કહે, હા. એમ કહે. શીખવેલો હોય. પણ આત્મા પશુ છે જ નહિ. એ તો દેહનો પશુ. આહાહા..! આત્મા તો આ દેહથી ભિન્ન ચૈતન્યસ્વરૂપ છે. એને ન માનતા

હું પશુ છું. ‘મૈં ક્રોધી હું...’ લ્યો ઠીક! મારાથી સહન નહિ થાય. હું ક્રોધી છું. ભાઈ! ક્રોધ તો વિકાર છે. એ ક્રોધી આત્મા કહેવાય? આ અજ્ઞાનમાં માને છે. ‘મૈં માની હું...’ અમે અભિમાની છીએ, અમારા પદનું અભિમાન છે. એમ માને. બાપા! માન શેના? આહાહા..! ‘મૈં માયાવી હું...’ કપટને .. જાણું છું. આહાહા..! ઓલો ભાઈ આવ્યો હતો ને તે દિ’ નહિ રાજકોટ. કે.લાલ. મોટો જાદુગર. પાંચ-પાંચ હજાર રૂપિયા, દસ-દસ હજાર એક એક રાતના લે. ત્યાં એના સમાચાર આવ્યા હતા હોં અમારા ઉપર. ત્યાં હતો. ઘાટકોપર આની કોર શું કહેવાય? આની કોર. માટુંગા. માટુંગામાં હતો. બે-ચાર દિ’માં દર્શન કરવા આવવાનો હતો. એવા સમાચાર આવ્યા, પણ આવી ન શક્યો. પેદાશ એટલી.

કે.લાલ. કાંતિલાલ. આપણે ઉષાબહેન છેને એના મામા. ત્યાં આવ્યો હતો રાજકોટ. દસ હજાર પેદાશ, પંદર હજાર પેદાશ એક રાતની. આવ્યો હતો. મહારાજ! ૪૭ વર્ષની ઉંમર છે. ઘણાં લાખોપતિ. મહારાજ! ધર્તીંગ છે મારું, એમ બોલ્યો. આ જાદુગર છેને. દરબાર! જાદુગર એ છે. કાંતિલાલ કરીને જાદુગર છે. આપણો વાણિયો છે. અહીંયાં આપણે એની ભાણેજ છે. જગજીવન બાવચંદ હતા એક કુંડલાના. એનો સાળો છે. વાણિયો છે, પણ પૈસા બહુ પેદા કરે. બબ્બે લાખ, ત્રણ-ત્રણ લાખ. જાદુગર તે કેવો! પછી મારી પાસે આવ્યો. રાજકોટ. મહારાજ! એ ધર્તીંગ છે. કીધું, ધર્તીંગ જ છે તારું બધું. આ વચનની ચતુરાઈ અને દેહની ચતુરાઈ છે. મરી જઈશ, કીધું. આ પૂર્વના પુણ્ય છે તો આ બધું દેખાય છે તને. હા મહારાજ! મારી પાસે તો શું કહે? અહીં સમાચાર આવ્યા હતા હોં. નહિ? હું ચાર-પાંચ દિ’માં આવવાનો છું. ત્યાં શાંતિભાઈને ઘરે. પછી વખત નહિ મળ્યો હોય. પહેલો ઘાટકોપરમાં હતો, પછી માટુંગામાં હતો. પણ આ બહારની ખુમારી આહાહા..! મારી નાખે જીવને. મરી જઈશ, કીધું, આમ ને આમ. પૂર્વના પુણ્ય છે તો આ બધું દેખાય લાખ, બે લાખ પેદા થાય ને ઘૂળ થાય. તું તો પોતે કહે છે કે આ મારું બધું ધર્તીંગ છે. વચનની ચતુરાઈ. શું કહેવાય એને? હાથચાલાકી, હાથચાલાકી. લોકો તો આમ તુલી તુલી થઈ જાય. જીવાન છોડી હોય એને આમ કાપી નાખે, આમ દેખાય. પાછી તરત બોલાવે એય..! ત્યાં ચાલી આવે. એવી હાથચાલાકી છે, બીજું કાંઈ નથી મારું. આહાહા..!

અહીં કહે છે કે અમે માયાવી છીએ, ધતંગી છીએ. બાપુ! એ તારું સ્વરૂપ નહિ ભાઈ! માયાવી. ‘મૈં પુણ્યવાન ધનવાન હું...’ લ્યો એમ માને છેને? આ પુણ્ય અમારા છે. પાંચ-પાંચ લાખની પેદાશ છે. એય..! ચીમનભાઈ! તમારો છોકરો ત્યાં છેને. હોકીંગ શું કહેવાય? હોંગકોંગ. બે જણા આવ્યા હતા બાયડી-ભાયડો બેય. નવ હજાર ખર્ચીને. ૪૫૦૦ની તો ટિકિટ. ચીમનભાઈ એના દીકરા છેને હોંગકોંગ. પછી બિચારો કહેતો હતો એ છોકરાને હું

ન લાવ્યો આવી વાત સાંભળવામાં. એમ બિચારા કહેતા હતા. નવ હજાર ખર્ચાને આવ્યા હતા ટિકિટના અને પાછા નવ હજાર ખર્ચાને જાશે. હોંગકોંગ હોંગકોંગ. ત્યાં ધંધો છે ઝવેરાતનો. મોટો ધંધો છે. આપણા ઓળખોને દરબાર! આપણે નહિ આ ચીમનભાઈ નથી રહેતા? આ મકાન નથી કરાવ્યા હમણાં? લાખના કરાવ્યાને. એ. એનો નાનો ભાઈ હોંગકોંગ રહે છે. એ બિચારો સાંભળવા મુંબઈ આવ્યો નવ હજાર ખર્ચાને. પછી તો બિચારો કહેતો હતો કે અરેરે! છોકરાને હું ન લાવ્યો હોં. આવી વાત સાંભળવા ન મળે. ત્યાં તો ધૂળેય નથી. આહાહા..! નરમ છે હોં!

મુમુક્ષુ :- આપનો ઘડીક સત્સંગ થાય ત્યાં માણસ...

ઉત્તર :- નરમ થઈ જાય. નરમ થઈ જાયને. બાપા! આ માર્ગ બીજી વાત છે, ભાઈ! તારા પૈસા શું ધૂળ શું કામની?

કહે છે... આહાહા..! 'મૈં પુણ્યવાન હૂં...' એમ અજ્ઞાની માને છે. પુણ્યવાન છો તું? પુણ્ય તો ખરી જશે, નાશ થઈ જશે. આહાહા..! અરે! ઘણાં એ ભવમાં ભાળ્યા છેને. પુણ્યવાન નહોતો કહેતો આપણે જેઠાલાલ સંઘવી? કે જેના લગનમાં જેની નાતમાં બેડા વહેચ્યા હતા. બેડા. નાતમાં ઘરદીઠ લગનમાં. એ બાઈને સુવાવડ વખતે એ ઘણી મારી પાસે આવ્યો. એ જેઠાલાલ નહોતા અહીં? ઈ કહે, મને આપો. બોટાદ. આપો તો આને સુવાવડ કરાવીએ હોસ્પીટલમાં. જેના લગનમાં એની નાત હતી મોટી. કાંઈક નાત હશે. એમાં બેડા (આપ્યા). એક-એક બેડા બેડું આપવું ઘરદીઠ. એ વહુને સુવાવડ થઈ ત્યારે પૈસો કાંઈ ન મળે. ખલાસ થઈ ગયું બધું. આ જેઠાલાલભાઈ આપણા બોટાદવાળા. સોનાવાળા, સોનાનો ધંધો. મારી પાસે આવ્યા હતા. ભાઈ કાંઈ આપો. કહો આ દશા. ચડતી-પડતી છાયા છે. ઘડીકમાં છાયા આમ જાય અને ઘડીકમાં (આમ જાય). એમ પુણ્યનો ઉદય હોય તો દેખાય બધું ધૂળમાં. ઘડીકમાં ફરી જાય પાછું. આહાહા..! હું પુણ્યવાન છું. ધૂળેય નથી સાંભળને. અમે પુણ્યશાળી નાખીએ ત્યાં નીકળે. અવળા કરીએ ત્યાં સવળા પડે અમારા. એમ બોલે છે કેટલાક. એય..! ગીરઘરભાઈ!

'મૈં ધનવાન હૂં...' છે શબ્દ અંદર? ધનવાન મૈં હૂં એ મૂઠ્ઠા અજ્ઞાની માને છે. ધનવાન. ધન તારું કે દિ' હતું? મૂઠ્ઠા અનાદિનો આમ માને છે એમ કહે છે. 'મૈં નિર્ધન દરિદ્રી હૂં...' અરે! મારે કોઈ નથી. આહાહા..! દરિદ્રી છું. આહાહા..! ભાઈ! ઓલા નહિ તમારા? આપણા નરભેરામ વકીલ નહોતા? નરભેરામ વકીલ ને? ભાઈચંદભાઈના ભાઈ. રાજકોટ. એના દીકરાનો દીકરો અહીં આવતો. અહીંયાં.. કોઈ ન મળે. ઘર પણ ન મળે. કહે, હું તો.. એના દીકરાનો દીકરો. ત્યાં રહું છું. શું કહેવાય? લોજ. લોજમાં મકાનમાં ભાડે રહું

છું. નથી ભાઈ, નથી બાયડી, નથી છોકરા, નથી મા-બાપ કે મકાન. આહાહા..! નરભેરામ વકીલ હતા. આમના ભાઈબંધ હતા. એ છોકરો બિચારો જુવાન અહીં કામ કરતો હતો આમાં. આપણે ત્યાં પણ કામ કરતો હતો. એલા! પણ તું એકલો છો? કહે, હા હું એકલો છું. સતીશ નામ હશે. જુવાન છે ૨૦ વર્ષનો. કોઈ ન મળે. કહો, ક્યાં નરભેરામ એના બાપના બાપ વકીલ. મકાન રહેવાના ન મળે. ક્યાંકથી મજૂરી કરીને પૈસા આવે એ...

મુમુક્ષુ :- એના બાપના બાપ નગરશેઠ હતા.

ઉત્તર :- આહાહા..! આ નગરશેઠના દીકરાના દીકરા. લોજમાં ભાડું ભરીને મકાનમાં રહે છે. કોઈ ઘરમાં મકાન પણ નથી. નોકરી કરીને ૧૦૦-૨૦૦ ક્યાંકથી લઈ આવે. લોજમાં ભરે. આહાહા..! શેના તને અભિમાન? સાંભળને. હું નિર્ધન દરિદ્રી મહારાજ! અરે! બાપા! દરિદ્રી તું નહિ ભાઈ! તું અંતર આત્માની લક્ષ્મીવાળો છો. આવા દરિદ્રી માનનારા તો અજ્ઞાની છે કહે છે. અમે ભિખારી, દરિદ્રી, અમે વાંઝીયા. આહાહા..!

‘મૈં રાજા હું...’ રાજા છું એ અભિમાન અજ્ઞાનીના છે. અજ્ઞાની આમ અનાદિથી માને છે એમ કહે છે. ‘મૈં રંક હું, મૈં મુનિ હું...’ પર્યાયમાં માનેને. એક સમયની પર્યાય પૂરતો માને, હું મુનિ છું. મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..! મુનિની અવસ્થા જે વર્તમાન છે એટલો એ હું. અરે! ‘મૈં શ્રાવક હું...’ શ્રાવકની અવસ્થા તો વર્તમાન અવસ્થા જેટલી છે એ ક્યાં આત્મા છે આખો? આત્મા તો અખંડાનંદ પ્રભુ ત્રિકાળ છે. આહાહા..! ‘ઈત્યાદિ પર્યાયો મૈં...’ ઈત્યાદિ અવસ્થાઓમાં ‘આપા માનતા હૈ,...’ આપા નામ આત્માને માને છે. ‘ઈન પર્યાયો મૈં લીન હોતા હૈ...’ આહાહા..! આ મનુષ્યપણામાં, પશુપણામાં, ક્રોધી, માની, લોભ, પુણ્યવાન એમાં લીન થઈ જાય છે. ‘તબ મિથ્યાદષ્ટિ હૈ,...’ લ્યો અહીં તો કહે, હું શ્રાવક અને મુનિ છું એવી પર્યાયને માને તો મિથ્યાદષ્ટિ છે એમ કહે છે. બહારની નણપર્યાય ધારણ કરી હોયને. નણપર્યાય મિથ્યાદષ્ટિએ. આહાહા..! ‘અજ્ઞાની હૈ, ઈસકા ફલ સંસાર હૈ...’ આવાનું ફળ તો ચાર ગતિમાં રખડવાનું છે. આહાહા..! ‘ઉસકો ભોગતા હૈ.’ અનાદિ અજ્ઞાની આવી ચીજને પોતાની માની અજ્ઞાનપણે એને પોતાનું ફળ જાણીને ભોગવે છે અજ્ઞાનપણે. આહાહા..! પણ જ્યારે એને વીતરાગમાર્ગનું જ્ઞાન થાય, એમ કહે છે.

‘જિનમત કે જ્ઞાન સે જીવ-અજીવ પદાર્થો કા જ્ઞાન હોતા હૈ...’ વીતરાગ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર પરમાત્મા, એમણે કહેલામાંથી જીવ અને અજીવ બે જુદા. આહાહા..! ‘તબ સ્વ-પર કા ભેદ જ્ઞાનકર જ્ઞાની હોતા હૈ,...’ લ્યો! ત્યારે સ્વ-આત્મા આનંદસ્વરૂપ અને રાગાદિ, શરીરાદિ પર. એવું ભેદજ્ઞાન થાય છે ત્યારે તે જ્ઞાની થાય છે. એ જ્ઞાની થાય ત્યારે શું જાણે? એ વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

ભાદરવા વદ ૬, રવિવાર તા. ૨૦-૦૯-૧૯૭૦
ગાથા - ૮૨-૮૩, પ્રવચન - ૯૩

૮૨-ગાથા. મોક્ષપાહુડ. શું કહે છે? ધર્મી મુનિ મોક્ષમાર્ગી કેવા હોય? ધર્મી એટલે આત્માના સ્વરૂપના જાણનાર અને અંદર સ્થિર રહેનાર. ચારિત્રસહિત લેવું છે ને? એવા ધર્માત્મા મોક્ષમાર્ગી જીવ કેવા હોય?

‘ભાવાર્થ :- જિનને મોક્ષમાર્ગ પ્રાપ્ત ક્રિયા એસે અરહંત સર્વજ્ઞ વીતરાગ દેવ...’ એમાં એની ભક્તિ હોય. અરિહંત સર્વજ્ઞ વીતરાગદેવ એનો એ મુનિ ભક્ત હોય. એનું બહુમાન એને વર્તતું હોય. સમજાય છે કાંઈ? મૂળમાં પાઠ છે કે નહિ? ‘દેવગુરૂણં ભક્ત્તા’ ધર્મી જીવ સમ્યજ્ઞિ અને સમ્યજ્ઞાની અને સ્વરૂપમાં ચારિત્રવંત જીવ, એને દેવ-ગુરુ પ્રત્યે બહુમાન હોય. છે દેવ-ગુરુ પરદ્રવ્ય, પણ જેનાથી એને ધર્મની પ્રાપ્તિ થાય એના પ્રત્યે એને બહુમાન હોય. સમજાણું કાંઈ? ‘ઔર ઉનકા અનુસરણ કરનેવાલે બડે મુનિ દીક્ષા દેનેવાલે ગુરુ ઈનકી ભક્તિયુક્ત હો,...’ દેવ-ગુરુના ભક્ત હોય. સર્વજ્ઞ પરમાત્મા ત્રિલોકનાથ નિર્ગ્રંથ વીતરાગ પરમાત્મા અને નિર્ગ્રંથ મુનિ-ગુરુ એના મુનિ ભક્ત હોય, બહુમાન એને હોય. છે શુભ વિકલ્પ. સમજાય છે કાંઈ? એવો એને વ્યવહાર હોય છે. બહુમાનપણું એને, જેનાથી ધર્મ પામ્યો છે એવા દેવ-ગુરુ પ્રત્યે એને બહુમાન વર્તતું હોય છે. આચાર્ય પોતે ગાથામાં મૂકે. મોક્ષપાહુડનો અધિકાર છે આ. ‘સંસાર-દેહ-ભોગોંસે વિરક્ત હોકર...’ નિર્વેદ-નિર્વેદ. સંસારના ઉદયભાવ, ભોગ અને શરીર એનાથી જે અંતરથી પરથી ઉદાસ છે. ‘વૈસી હી જિનકે વૈરાગ્યભાવના હૈ,...’ એવી વૈરાગ્ય ભાવના મુનિને હોય છે. પરથી ઉદાસ-ઉદાસ. એ તો નાસ્તિથી વાત કરી. હવે અસ્તિથી (કરે છે).

વળી ‘આત્માનુભવરૂપ શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ એકાગ્રતારૂપી ધ્યાનર્મે તત્પર હૈં...’ શું કહ્યું? ‘આત્માનુભવરૂપ શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ એકાગ્રતા...’ શુદ્ધ ચૈતન્ય આત્મા આનંદસ્વરૂપ, એનો જે શુદ્ધઉપયોગ અનુભવ, આનંદનો અનુભવ-અતીન્દ્રિય આનંદનું પ્રચુર સ્વસંવેદન એવા અનુભવસહિત શુદ્ધ ઉપયોગરૂપ. શુદ્ધ ઉપયોગ આચરણમાં ‘એકાગ્રતારૂપી ધ્યાનર્મે તત્પર હૈં...’ સ્વરૂપ તરફના ધ્યાન માટે તત્પર છે. સમજાણું કાંઈ? મોક્ષમાર્ગી જીવનું વર્ણન છે. મોક્ષ સ્વદ્રવ્ય આશ્રયથી થાય છે, પરદ્રવ્ય આશ્રયથી થતો નથી. ભક્તિ લીધી, એનો વિકલ્પ બહુમાનનો હોય છે, પણ એનું તત્પરપણું તો અંદરમાં શુદ્ધ અનુભવસ્વરૂપ શુદ્ધ ઉપયોગ, એમાં એની એકાગ્રતા અને તત્પરતા હોય છે. કેમકે એ મોક્ષનો માર્ગ છે. સમજાણું કાંઈ?

વળી ‘વ્રત, સમિતિ, ગુપ્તિરૂપ નિશ્ચય-વ્યવહારાત્મક સમ્યક્ચારિત્ર હોતા હૈ...’ મુનિ છે ને? નિશ્ચય સ્વરૂપની ચારિત્રદશા પણ છે અને વ્યવહારના પંચમહાવ્રતાદિ વિકલ્પો પણ વ્યવહારને યોગ્ય જે છે તે હોય છે. સમજાણું કાંઈ? ‘વે હી મુનિ મોક્ષમાર્ગી હૈ,...’ આવા મુનિ મોક્ષના માર્ગમાં આવ્યા છે, એ મોક્ષમાર્ગી છે. એને અલ્પકાળમાં મોક્ષ થશે. જુઓ! ‘અન્ય ભેષી મોક્ષમાર્ગી નહીં હૈ.’ વીતરાગ માર્ગના દર્શન-જ્ઞાન અને ચારિત્ર અને બાહ્ય નમ્ર દિગંબર લિંગ, અંદરમાં નિશ્ચય ચારિત્ર અને વ્યવહાર વિકલ્પ મહાવ્રત આદિના, એ જીવને મોક્ષમાર્ગમાં ગણવામાં આવ્યા છે. અનેરા ભેષીને મોક્ષમાર્ગમાં ગણવામાં આવ્યા નથી. સમજાણું કાંઈ?

૮૩. ‘આગે ઐસા કહતે હૈ કિ નિશ્ચયનયસે ધ્યાન ઈસ પ્રકાર કરના :-’ નિશ્ચય અને વ્યવહાર આ પ્રકારનો હોય છે અને મોક્ષમાર્ગમાં એને ગણવામાં આવે છે. હવે નિશ્ચયનો અભિપ્રાય એકલો વર્ણવે છે.

णिच्छयणयस्स एवं अप्पा अप्पम्मि अप्पणे सुरदो।

सो होदि हु सुचरित्तो जोई सो लहइ णिव्वाणं।।८३।।

ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે, નિશ્ચય એટલે યથાર્થ દષ્ટિનો, જ્ઞાનનો એવો અભિપ્રાય છે કે આત્મા-શુદ્ધ આનંદધામ આત્મા એ પોતાના પવિત્ર કાર્યનો કર્તા (છે). સમજાય છે કાંઈ? રાગાદિ વિકલ્પાદિ એ પવિત્ર કાર્યનો કર્તા નહિ. એ પવિત્ર નહિ, એ અપવિત્ર છે. આહાહા..! કીધું ને? બહુમાનનો વિકલ્પ આવે, પણ એનો કર્તા નથી. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એવી ભૂમિકામાં દેવ-ગુરુનું બહુમાન હો, પણ કહે છે કે એ કર્તા તો પોતાની પવિત્ર દશાનો છે. શુદ્ધ વીતરાગ આનંદધન સ્વરૂપ એ જીવ, પોતાની નિર્દોષ સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્રરૂપી કર્મ એટલે કાર્ય એનો એ આત્મા કર્તા છે. સમજાણું કાંઈ? મોક્ષમાર્ગ એટલે નિશ્ચય સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર. નિશ્ચય એટલે કે સ્વવસ્તુને આશ્રયે થયેલી દષ્ટિ, સ્વદ્રવ્યને આશ્રયે થયેલું સ્વસંવેદન જ્ઞાન, સ્વદ્રવ્યમાં આશ્રય કરીને સ્થિરતા કરી એવું ચારિત્ર, એવા મોક્ષમાર્ગની પર્યાયનો કર્તા આત્મા છે. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ?

‘આત્મા આત્મા હી મૈ....’ એ અધિકરણ આવ્યું. કર્તા ભગવાન આત્મા પવિત્ર શુદ્ધ આનંદ નિર્વિકલ્પ વીતરાગી પર્યાય, એનો પરિણામનાર પોતે કર્તા આત્મા છે. અને તે વીતરાગી પર્યાય ધર્મની નિર્દોષ, એનો આધાર આત્મા છે. સમજાય છે કાંઈ? નિર્દોષ વીતરાગી આનંદ અને શાંતિરૂપી જે પોતાનું નિજકાર્ય એનો કર્તા આત્મા અને એનો આધાર આત્મા છે. નિમિત્ત અને વિકલ્પ આધાર નહિ અને નિમિત્ત અને વિકલ્પ એ મોક્ષમાર્ગની પર્યાયનો કર્તા નહિ. ભારે! અમરચંદભાઈ! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રનું બહુમાન આવ્યું...

ઉત્તર :- બહુમાન આવ્યું (એ) વિકલ્પ, પણ કર્તા નથી. કીધુંને એ તો પહેલું? કહ્યું ખરું બહુમાન આવે. ભૂમિકામાં (પણ) મુનિને પણ હોય. મુનિને મુનિની બહુ દશા પોતાના ગુરુ અરિહંત તીર્થંકર પ્રત્યે... એ તો પહેલી વાત આવી. પણ હવે અહીં તો કહે છે કે એનો કર્તા નથી. એ જ્ઞાન કરાવ્યું. તેમ જે વિકલ્પ છે તે આત્માની પવિત્ર દશાનો કર્તા નથી. રાગનો કર્તા નથી અને પવિત્ર પર્યાયનો એ રાગ કર્તા નથી.

મુમુક્ષુ :- કાંઈ સમજાતું નથી.

ઉત્તર :- સમજાતું નથી? ઠીક કર્યું. વધારે સ્પષ્ટ કરવાનું. એ ભાઈ એમ કહે છે.

ફરીને, ભગવાન આત્મા તો ચૈતન્યપિંડ અખંડ આનંદકંઠ ધ્રુવ, એનું જેને બહુમાન સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર થયું એને દેવ-ગુરુ પ્રત્યેની ભક્તિનો ભાવ આવે અને હોય. આવે અને હોય. છતાં અહીં કહે છે કે એ વિકાર પરિણામનો કર્તા જીવ નહિ, તેમ એ વિકાર પરિણામ કર્તા અને નિર્મળ પર્યાય કાર્ય એમ નહિ. ભારે વાત! સમજાણું કાંઈ? આત્મા સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ સત્, શાશ્વત, જ્ઞાન અને આનંદ, જેમાં નિર્વિકલ્પ સ્વભાવ પરિપૂર્ણ પડ્યો છે. એવો આત્મા જ્યાં અંતર દષ્ટિ કરી તો એ આત્મા પોતાના વીતરાગી નિર્દોષ ધર્મની પર્યાયનો કર્તા આત્મા. એને વિકલ્પ બહુમાનનો, અરિહંત અને ગુરુનું બહુમાન આવે એવો વિકલ્પ હોય, પણ એનો એ કર્તા નહિ. એવો હોય એનો કર્તા નહિ, એનો એ જ્ઞાતા (છે). અને વિકલ્પ કર્તા અને ધર્મની પર્યાય કર્તવ્ય-કર્મ એમ નહિ. ધર્મની પર્યાય કાર્ય અને વિકલ્પ કર્તા એમ નહિ. ધર્મની પર્યાયનો કર્તા આત્મા. સીધો દ્રવ્યસ્વભાવ તે ધર્મપર્યાયનો કર્તા. આહાહા..! બહુ ગાથા સરસ લીધી છે. ઉતાર્યા છે ત્રણ કારકો, પણ છએ કારક એમાં આવી ગયા. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાન આત્મા વિકલ્પથી, શરીરથી, કર્મથી તો રહિત જ છે. છતાં એને બહુમાન પણ મોક્ષમાર્ગની ભૂમિકામાં દેવ-ગુરુનું આવે એ વાત પહેલી સિદ્ધ કરી. ભગવાન 'કુંદકુંદાચાર્યે' સાબિત કરી. પણ પાછું સાબિત કરીને પણ એ સિદ્ધ કર્યું કે એ વિકલ્પ હોય તેનો એ જાણનાર છે. એનો કર્તા નથી. તેમ એ વિકલ્પ કર્તા અને ધર્મની પર્યાય કાર્ય એમ નથી. ભારે વાત! કર્તા-કર્મ આવે છે ને? કર્તા, કર્મ, કરણ, સંપ્રદાન, અપાદાન, અધિકરણ. ષટ્ (કારક) અંતર ઉતારે છે અહીં તો. આહાહા..!

કહે છે કે આત્મા પોતે જાગૃત થઈને સ્વભાવ સન્મુખ થયો, એથી સ્વભાવની શ્રદ્ધા, જ્ઞાન અને શાંતિ ચારિત્ર જે પ્રગટ થયું, એનો કર્તા સીધો દ્રવ્ય કર્તા છે. એનો કર્તા પુણ્ય અને વિકલ્પ અને વ્યવહાર એ એનો કર્તા નથી. સમજાણું કાંઈ? ભાઈ! શોભાલાલજી! એક દિ'ના તાવમાં ન આવી શક્યા. શરીર એવું છે, ભાઈ! મડદું છે આ તો. જડ જડને રહેવું

હોય એમ રહે. એ આત્માને કારણે શરીર રહે, સંભાળ કરું તો સરખું રહે અને ન રહે એ વાત ભ્રમ છે અજ્ઞાનીનો.

અહીં તો કહે છે, ભગવાન! અહીં મોક્ષપ્રાભૂત છે. મોક્ષનો માર્ગ શું? મોક્ષપ્રાભૂતસાર એનો માર્ગ શું? એનો માર્ગ ભગવાન આત્મા પરિપૂર્ણ કારણ સમયસાર પ્રભુ, એનો આશ્રય કરીને સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર સ્વદ્રવ્યને આશ્રયે પ્રગટ થયું એ ‘સદલ્લા હુ સુગઈ’. એ સ્વસ્તુથી પ્રગટી એ સુગતિ પર્યાય-દશા પોતાની થઈ. સમજાણું કાંઈ? અને તે આત્મા પોતાના સમ્યક્દર્શન નિશ્ચય સ્વને આશ્રયે નિર્વિકલ્પ અનુભવ, એની પ્રતીતિ એ મોક્ષનો એક અવયવ માર્ગનો. એમ સ્વસંવેદનજ્ઞાન પોતાનું પોતાથી પ્રત્યક્ષ રાગ અને મનના અવલંબન વિનાનું એવું જે સ્વસંવેદન જ્ઞાન એ મોક્ષમાર્ગનો એક અવયવ. જેમ સમ્યક્ત્વ અવયવ, એમ જ્ઞાન એક અવયવ. એમ એ સ્વરૂપમાં લીનતા, આનંદમાં લીનતા એ ચારિત્ર. એ ત્રણનો કર્તા આત્મા છે સીધો. એનો કર્તા કોઈ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર કે દેવ-ગુરુની ભક્તિનો વિકલ્પ એ એનો કર્તા નથી એમ સિદ્ધ કરવું છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? અને આત્માને વિષે એ અધિકરણ લીધું. આત્મા પોતાના પવિત્રતાને વિષે કાર્ય કરે છે. કોઈ રાગ ને વિકલ્પ ને વ્યવહાર ને નિમિત્તને લઈને કાર્ય (નથી કરતો.) પોતાના કાર્યનો આધાર પોતે છે. સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર એવો જે મોક્ષમાર્ગ, એવી જે પવિત્રદશા એનો આધાર-અધિકરણ આત્મા છે. એનો આધાર વ્યવહાર વિકલ્પ અને નિમિત્ત નથી. સમજાણું કાંઈ?

‘અપને હી લિયે...’ એ સંપ્રદાન આવ્યું. પોતાને માટે અંદર કરે છે. એટલે? પોતે પોતા માટે કરીને પોતામાં રાખે છે. આહાહા..! શુદ્ધ ચૈતન્યસ્વભાવ વીતરાગમૂર્તિ પ્રભુ આત્મા, એની પર્યાયમાં વીતરાગતા સ્વદ્રવ્યને અવલંબે પ્રગટ થઈ એ પોતે પોતા માટે કરી છે અને રાખી છે. રાગાદિ હોય એ પોતા માટે નથી અને રાગનું ફળ પાછું બંધન છે. એ આ નથી. સ્વભાવ ચૈતન્ય જ્ઞાયકભાવ, એનું જે કાર્ય પોતે કર્યું એ પોતે રાખ્યું. પોતામાં અભેદપણે એ પર્યાય થઈ. પોતે ભગવાન આત્માએ પોતાને દાન આપ્યું. આ દાન. એય..! શેઠ! પૈસા-ફૈસા દાન નહિ એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ગુરુના ઉપદેશ...

ઉત્તર :- આ દાન છે. ગુરુના ઉપદેશમાં આ દાન છે. પોતે ભગવાન આત્મા સંપ્રદાન નામની શક્તિથી તો ભરેલો છે. પણ તેનો આશ્રય લઈને જે પર્યાય પ્રગટ થઈ એ પોતે પોતામાં રાખી છે. નિર્મળતા પોતે પોતામાં રાખી છે. એનું નામ દાન અને સંપ્રદાન કહેવામાં આવે છે. ભારે વ્યાખ્યા! સમજાણું કાંઈ?

‘અપને હી લિયે...’ એ ચોથી થઈને? કર્તા, કર્મ, કરણ એમાં આવી ગયું. કારણ

કે ‘અપને હી લિયે...’ છે ને એ પોતે સાધન આત્મા છે. રાગ ને દયા, દાન કે વ્યવહારના વિકલ્પો એના મોક્ષમાર્ગના સાધન નથી. નથી તેને કહ્યું શાસ્ત્રમાં (એથી) એને મુંઝવણ આવી કે જુઓ! વ્યવહાર સાધન અને નિશ્ચય સાધ્ય. હવે એ તો વ્યવહારનયના કથન છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! આવે છે કે નહિ? પંચાસ્તિકાયમાં વ્યવહાર સાધન, નિશ્ચય સાધ્ય બધું ઘણું આવે છે. બધું આવે, સાંભળને હવે! તારા હિતના સાધન વિના બહારના સાધન ક્યાંથી આવ્યા? તારામાં ક્યાં સાધન નથી તે ક્યાંક કો’કને ગોતવું પડે? આહાહા..! અંદર આત્મામાં સાધન સ્વભાવ પડ્યો છે. એનો કર્તાપણાનો જ્યાં આશ્રય લીધો ત્યારે એ સાધનસ્વભાવ સાધન થઈને નિર્મળદશા પ્રગટ થાય છે. વ્યવહાર અને નિમિત્ત સાધન થઈને નિર્મળદશા પ્રગટ થાય છે એમ નથી. કલો, વજુભાઈ! આ બધું સમજવું પડશે. આ શરીર તો થોથા ‘માળુ જરી કામ ન કરે. ખરું કે નહિ? ખબર છે કે નહિ આમ થયું છે અંદર? જુવાન નાની અવસ્થામાં પ્રત્યક્ષ અનુભવ થઈ ગયો. એ તો જુવાન નાની અવસ્થા છે. એય..! મગનભાઈ! એ તો જડની અવસ્થા છે. એને થવું હોય એમ થાય. એ રોક્યું રોકાય નહિ અને ટાળ્યું ટળે નહિ.

મુમુક્ષુ :- ડોક્ટરની મદદથી થઈ જાય છે.

ઉત્તર :- ધૂળેય મદદથી નહિ. એ તો મટવાની પર્યાય થાય તો મટે છે. ડોક્ટરનો બાપ મરી જાય, ડોક્ટર મરી જાય. બાપ મરી જાય એ તો ઠીક. ડોક્ટર પોતે મરી ગયા. આ નહિ વૈદ? હેમંતલાલ. આખા સર ડોક્ટર હતા ભાવનગરના. એ ઓપરેશન કરતા હતા. મને કાંઈક થાય છે. બસ, પડી ગયા, મરી ગયા ઊડી ગયું.

મુમુક્ષુ :- પણ એ તો હજારોમાં એક થાય ને.

ઉત્તર :- હવે એ હજારોને એક જ સિદ્ધાંત હોય ને. એય..! ચંદુભાઈ! આહાહા..! અહીં બે-ત્રણ વાર આવ્યા હતા. એક વાર દાંત માટે બોલાવ્યા હતા. એક વાર વ્યાખ્યાનમાં આવ્યા હતા. દેહની સ્થિતિ જે સમયની જે પર્યાય જે થવાની એને ત્રણકાળમાં ઈન્દ્ર નરેન્દ્ર રોકી શકે નહિ, જિનેન્દ્ર રોકી શકે નહિ. તું તારી સાવધાનીમાં રહે. ભગવાન આત્મા આનંદસ્વરૂપ ચિદાનંદ મૂર્તિ, એને આધારે અને એણે કરેલી નિર્મળ વીતરાગદશા એ પોતે રાખે, એનું સાધન પોતે, અપાદાન પોતે. ચાર તો આમાં આવી ગયા. અને કર્મ એ આવ્યું, જુઓ! ‘ભલે પ્રકાર...’ વ્રત હોય એ કર્મ છે. પાઠમાં છે ને? ‘સુરદો’ પાઠ છે. ‘ણિચ્છયણયસ્સ एवं અપ્પા’ કર્તા, ‘અપ્પમ્મિ’ એ અધિકરણ. ‘અપ્પણે’ એ સંપ્રદાન, ‘સુરદો’ એ કર્મ છે. કર્મ એટલે કાર્ય. આત્મા આનંદનમાં લીન (થાય) એ આત્માનું કાર્ય છે. રાગ અને દયા, દાન, વ્રત, વિકલ્પ એ એનું કાર્ય નથી. આહાહા..! ‘નવરંગભાઈ!’ પાણી ગળવું એનું કાર્ય નથી

એમ કહે છે. પાણી ગળવું ખરું. ક્યું? ચૈતન્યના પાણી જે રાગમાં એકત્વ છે એને છોડીને પોતાના ગળણમાં રાખીને પોતામાં રાખવું. પોતાના તેજને પોતામાં રાખવું. એમાં રાગમાં જવા દેવું નહિ. એનું નામ ખરેખર પાણી ગળીને પીવાનું કહેવાય છે. આહાહા..! બહારને કોણ ગળે અને કોણ પીવે? એ તો જડની ક્રિયા છે. આહાહા..!

શ્રીમદ્ કહ્યું હતું એક ફેરી, હોં! શ્રીમદ્ એમ કહ્યું હતું. શ્રીમદ્માં એક વાર કોઈએ કહ્યું. નામ ન આપીએ. આવો ચર્ચા કરવા. કહે. તમે આ બધા જ્ઞાની-જ્ઞાની કરીને બેઠા છો. ઓલા કોઈને માનતા નથી. પણ તમારે એ કહેવું છે ને કે પાણી ગાળીને પીવું. અમે પાણી ગાળીને પીએ છીએ. પાણી સમજો છો ને? જલ. એક સાધુએ કહ્યું કે ચર્ચા કરો. ચર્ચા કરો. આવા આચાર્ય સાધુ કોઈને માનતા નથી. મોટો પરચીસમો તીર્થંકર થઈ ગયો. એ તો કાંઈ કહેતા નહોતા, પણ માળા બીજા ઉડાવે એવા. એમ કે આ કોઈને માને નહિ પોતે. આવો ચર્ચા કરવા. પણ બાપુ! ચર્ચા કરીને તમારી સાથે શું? તમારે એ કહેવું છે ને કે પાણી ગાળીને પીવું. છકાયની હિંસા ન કરવી. એ કહેવું છે. અમે પાણી ગાળીને પીએ છીએ. શું કરવા અમને... અમરચંદભાઈ! અમે પાણી ગળીને પીએ છીએ. બાપુ! ઓલું પાણી અને આ પાણી, તારે જે સમજવું હોય એ સમજને. એવી ચર્ચા થઈ હતી. આહાહા..! અરે..! ભગવાન! તારા ચૈતન્યના પાણીના પૂર છે ને અંદર. બેહદ આનંદ, બેહદ જ્ઞાન, બેહદ જેનો સ્વભાવ છે એની હદ શી? મર્યાદા શી? એવી સ્વભાવની સ્થિતિનું સ્વરૂપ સાગર ભગવાન, એમાં જે પડ્યો, ‘માહી પડ્યા તે મહાસુખ માણે, દુનિયા દેખીને દાઝે જો રે.’ દુનિયા દેખે કે આ કાંઈ કરતા નથી. સાંભળને હવે. કરવાનું છે એ તો અંદરમાં છે. બહારમાં છે કરવાનું? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- માહી પડ્યા તે મહાસુખ માણે.

ઉત્તર :- ‘માહી પડ્યા તે મહા સુખ માણે’ એ અંદરમાં પડ્યા એ મહા આનંદને વેદે એમ. ‘દેખનારા તો દાઝે જો ને.’ દેખનારા દાઝે બળે. વ્રત પાળતા નથી, ફલાણું કરતા નથી, ભગવાનની પૂજામાં આવતા નથી. ઠીક! એ અમારે અહીં ભજન છે. વેદાંતનું ભજન છે, હોં! પ્રકાશદાસજી! એવું ભજન આવે છે વેદાંતમાં. ‘માહી પડ્યા તે મહાસુખ માણે, દેખનારા તે દાઝે જોને. હરિનો માર્ગ છે શૂરાનો, કાયરના નહિ કામ જોને. પ્રભુનો રે માર્ગ છે રે શૂરાનો.’ હરિ એટલે આત્મા. અજ્ઞાન અને રાગ-દ્વેષને હરે એટલે હરિ. એવો પ્રભુનો માર્ગ છે શૂરાનો એ વીરાનો માર્ગ છે, ભાઈ! એ પામર અને રાંકાના માર્ગ નથી. રાંકા અને પામરના કાળજા કંપી જાય. અર..ર..ર..! આ.. આ..? અરે..! સાંભળ, બાપુ ભગવાન! પૂર્ણાનંદનો નાથ તું પ્રભુ ચૈતન્ય છો. એના જ્યાં સ્વભાવના શરણ લીધા, કહે છે કે એ

વિકારી દશા એની છે જ નહિ. આહાહા..! જુઓને એ શૈલી રચના! પહેલામાં તો દેવ-ગુરુ ભક્ત કીધો. પાછો એને ઉડાડી દીધો. છે, હોય, પણ એનો એ જ્ઞાતા-દૃષ્ટા છે. એનું કાર્ય તો નિર્મળ છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ઘડીક છે ને ઘડીકમાં નથી?

ઉત્તર :- નથી કોણે કહ્યું? છે. નથી કહ્યું નથી. છે એનો કર્તા નથી એમ કહ્યું. છે અને નથી એનો અર્થ કે છે એ ભાવ. એવો હોય છે, (પણ) કર્તા નથી. એ ભાવ નથી એમ નહિ. એય..! ભારે વાતું! કુંદકુંદાચાર્યદેવ બે વાત કરે છે, જુઓને! બરાબર વાત છે. આહાહા..!

‘રત હો...’ જુઓ! ‘સુરદો’ છે ને ‘સુરદો’? એ એનું કાર્ય છે. શુદ્ધસ્વરૂપમાં લીનતા કરવી એ એનું કાર્ય છે. રાગ અને પરનું કાર્ય એ આત્માનું છે નહિ. આહાહા..! અરે..! નવરો થઈને જરી વિચાર તો કરે કે આ તે કોણ કેવું તત્ત્વ?

મુમુક્ષુ :- પૈસા આવતા અટકી જાય.

ઉત્તર :- શેના પૈસા આવતા અટકી જાય?

મુમુક્ષુ :- નવરો થાય એટલે.

ઉત્તર :- નવરો થાય એટલે? પૈસા તો આવવાના હશે એ આવશે જ તે. પુણ્યને લઈને આવ્યા વિના રહેશે? ચક્રવર્તીના રાજ છ ખંડના હોય છે, છતાં અંદરમાં ધ્યાન કરીને લીન થાય છે તો ચક્રવર્તીના રાજ વયા જાય છે કાંઈ? અને વયું જાય તો અહીંથી વયું ગયું. અંદરમાંથી તો છોડી દીધું છે. એ મારું નથી ને. વિકલ્પ મારો નથી, વળી છ ખંડના રાજ ક્યાંથી આવ્યા? આવે કોણ ને જાય કોણ? લે કોણ અને દે કોણ? આહાહા..! આ કહે છે કે આવું કરવા જાય તો પૈસા ન મળે, બીડીયુંમાંથી પૈસા મળતા હોય, એમ કહે છે ઈ. આહાહા..! અરે..! અહીં તો વિકલ્પને મેળવવો નથી ત્યાં વળી પરને મેળવવું ક્યાં રહ્યું? સમજાય છે કાંઈ? પર તરફની વૃત્તિ છે એમાં પણ જ્યાં એકતા કરવી નથી, ત્યાં વળી પરની સાથે વાત ક્યાં રહી? આહાહા..! છ ખંડના રાજ હો, ઈન્દ્રના ઈન્દ્રાસન હો એ એના ઘરે રહ્યા. અહીં ક્યાં અંદરમાં હતા? સમજાય છે કાંઈ? ધર્મીનો ધર્મ એનો છે. એનો રાગ પણ નથી તો પર તો ક્યાં રહી ગયું? સમજાણું?

‘વહ યોગી,...’ એમ કેમ કહેવું છે? કે ગૃહસ્થાશ્રમમાં મોક્ષનો માર્ગ પૂર્ણ ન હોય. તેથી અહીં મુનિને લીધા છે. મુનિને ચારિત્ર હોય છે. દિગંબર મુનિ હોય છે, આત્મધ્યાની હોય છે એને મોક્ષનો માર્ગ (હોય) અને એ મોક્ષ જાય. એમ કે આ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા છતાં પણ મોક્ષ જાય એમ નહિ. સમજાણું કાંઈ? કારણ કે ગૃહસ્થાશ્રમમાં સમ્યજ્ઞાન-જ્ઞાન-ચારિત્રનો અંશ હોય, પણ ચારિત્ર આખું ન હોય, પૂર્ણ ન હોય તો મોક્ષમાર્ગ પૂરો થતો નથી. માટે

અહીંયાં યોગી શબ્દ વાપર્યો છે ને? જુઓને! ‘જોઈ’ ‘અપ્પણે સુરદો। સો હોદિ હુ સુચરિત્તો જોઈ સો લહહ ણિવ્વાણાં’ એ યોગી મુક્તિને પામે છે. આવા યોગી પણ, હોં! સમજાણું કાંઈ? એનું એને જ્ઞાનમાં પણ સરખા કરવા પડશે નહિ? જ્ઞાનમાં ચોસલા બેસાડવા પડશે કે નહિ, ઊંઘા બેસાડ્યા છે તે.

‘યોગી, ધ્યાની,...’ એમ. સ્વરૂપમાં લીનતાવાળો. એવા ‘મુનિ સમ્યક્ચારિત્રવાન હોતા હુઆ...’ ‘સમ્યક્ચારિત્રવાન હોતા હુઆ...’ ‘સુચરિત્તો’ ત્રીજા પદમાં છે ને? ‘સો હોદિ હુ સુચરિત્તો’ ‘નિર્વાણકો પાતા હૈ.’ આહાહા..! એક એક ગાથામાં પણ આખી પૂરી વાત મૂકી દીધી છે. એવી કુંદકુંદાચાર્યની શૈલી. આખો શ્લોક વાંચો કે એક વાંચો. એ એકમાં પણ એ અને લાખોમાં પણ એ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘ભાવાર્થ :- નિશ્ચયનયકા સ્વરૂપ ઐસા હૈ કિ-એક દ્રવ્યકી અવસ્થા જૈસી હો ઉસીકો કહે. આત્માકી દો અવસ્થાયે હૈ - એક તો અજ્ઞાન અવસ્થા ઔર એક જ્ઞાન અવસ્થા.’ બે પર્ચયિ. ‘જબતક અજ્ઞાન-અવસ્થા રહતી હૈ તબતક તો બંધપર્ચયિકો આત્મા જ્ઞાનતા હૈ...’ જ્યાં સુધી મિથ્યાત્વભાવ છે ત્યાં બંધપર્ચયિ એટલે કર્મનો સંબંધ, એનાથી ઉત્પન્ન થયેલા ભાવો એને પોતાનો માને. ‘મૈ મનુષ્ય હું,...’ મિથ્યાદષ્ટિ એમ માને કે હું મનુષ્ય છું. પણ મનુષ્ય ક્યાં છો? તું તો આત્મા છો. પણ માને કે હું મનુષ્ય છું. ‘મૈ પશુ હું,...’ છે તો આત્મા આનંદકંદ જ્ઞાયકભાવ તે આત્મા. અજ્ઞાનને લઈને હું મનુષ્ય છું, પશુ છું. ‘મૈ ક્રોધી હું,...’ હું ક્રોધી છું. અરે..! ભગવાન! ક્રોધી તારું સ્વરૂપ ક્યાં હતું? તારું સ્વરૂપ તો પરમપવિત્ર આનંદધામ છે. અજ્ઞાન અવસ્થામાં ‘હું ક્રોધી છું’ એવો ભાવ એને ભાસે છે. ક્રોધ વિનાની ચીજ છે એ ભાવનું ભાસન નથી.

‘મૈ માની હું,...’ હું માની છું. અભિમાની. નમતું ન મહું. મરી જાઉં તો નમતું ન મહું. વળી એમ બોલે. આહાહા..! બોલે છે કે નહિ? ‘મૈ માયાવી હું,...’ મહા પ્રપંચજાળ્યો છું. બીજાને પ્રપંચમાં નાખવો હોય તો નાખી દઉં. ભાઈ! એ ક્યાંથી લાવ્યો? તું જ્ઞાન અને આનંદનો કંદ છો ને. માયાવી છું, કપટી છું, દંભી છું. મારા પેટ લાથ ન આવે. ઠીક ભાઈ! એય.. નેમિદાસભાઈ! ‘મૈ પુણ્યવાન-ધનવાન હું,...’ મૂઢ છે એ એમ માને. ‘મૈ પુણ્યવાન-ધનવાન હું,...’ મૂઢ છે. ધનવાન-પુણ્યવાન ક્યાંથી તું આવ્યો? તારું તો આનંદ, જ્ઞાન સ્વરૂપ છે. એમાં પુણ્યવાન છું, ધનવાન છું, હું વક્તા છું. લ્યો ને! સમજાણું કાંઈ? હું વક્તા છું. બબ્બે કલાક સુધી બોલવું હોય તો લાખ માણસમાં તો એકઘારું બોલી શકું. ઠીક ભાઈ! વાણી તો જડ છે, ભગવાન! એ બધા મિથ્યાદષ્ટિના અજ્ઞાનભાવ છે. આહાહા..!

‘મૈ નિર્ધન-દરિદ્રી હું,...’ દરિદ્રી કેવો? ત્રણલોકનો નાથ અનંત આનંદને સંઘરીને બેઠો

છો ને. દરિદ્રી કેવો તું? અજ્ઞાની દરિદ્રી માને છે. આહાહા..! અનંતા સિદ્ધપદને સંઘરીને અંદર બેઠો અને કહે હું દરિદ્રી છું. આહાહા..! મિથ્યાદશામાં એવું ભાન હોય છે અજ્ઞાનીને કહે છે. આહાહા..! 'મૈં રાજા હું...' લ્યો! રાજા છું. કેટલા હજારો રાજા મને સલામ ભરે. ખમ્મા અત્રદાતા! તહેનાતમાં ઊભા હોય આમ. રાજાઓ ચામર ઢાળે. ધૂળેય નથી, સાંભળને! રાજા-કાજા કેવો હતો? એય..! 'મૈં રંક હું...' આ અજ્ઞાનદશામાં આવું માને છે. હું શેઠ છું. એમ લેવું એની અંદરમાં. હું શાહુકાર છું, તવંગર છું, મોટી મારી પદવી, મારી માની પદવી મોટી એમાં અમે જન્મેલા. અરે..! મા કે દિ' હતી? સાંભળને! મોટા બાપના કુળમાં જન્મેલા મોટા બાપના. બાપ કેવા? ભાઈ! આહાહા..!

'મૈં મુનિ હું...' પર્યાયમાં માન્યું, જોયું! એક સમયની પર્યાયમાં મુનિપણું માને એ મિથ્યાદષ્ટિ છે. પર્યાય લીધી. જ્ઞાયકસ્વરૂપમાં પર્યાયના ભેદ ચૌદ ગુણસ્થાન કેવા? આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? મુનિની પર્યાય હું મુનિ છું. દ્રવ્યલિંગી હોય એ માને. અમે મુનિ છીએ, પંચમહાવ્રત પાળીએ છીએ, અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળીએ છીએ. જુઓ! નિર્દોષ આહાર-પાણી લઈએ છીએ. અમારે માટે બનાવેલો લેતા નથી. શેના પણ? એ તો વિકલ્પદશા, પર્યાયની વાત છે. પર્યાયમાં આખું દ્રવ્ય આવી ગયું? એવી પર્યાય હું છું એમ માને એ મૂઢ અજ્ઞાની છે એમ કહે છે. આહાહા..! જેમાં એક સમયની પર્યાયનો હજી અભાવ છે એવું તો દ્રવ્ય છે ત્રિકાળી. સમજાણું કાંઈ? જેમાં નથી એને માને છે એ અજ્ઞાની છે. આહાહા..!

'મૈં શ્રાવક હું...' લ્યો! એ આવ્યું. અમે શ્રાવક છીએ. શ્રાવક તો એક સમયની પર્યાયને તું આત્મા માને છે? પર્યાયબુદ્ધિ છે, મિથ્યાબુદ્ધિ છે. કહો, પોપટભાઈ! આત્મા આનંદસ્વરૂપ પરિપૂર્ણ, પાછું એમ. જેમાં એક સમયની પર્યાય પણ નથી. પર્યાય તો વ્યવહાર છે. નિશ્ચયમાં પર્યાય કેવી? સમજાણું કાંઈ? એક સમયની પર્યાય તો વ્યવહાર છે. નિશ્ચય તો દ્રવ્ય ત્રિકાળી જ્ઞાયક એ દ્રવ્ય છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- પર્યાય આવી ક્યાંથી?

ઉત્તર :- પર્યાય આવી પર્યાયમાંથી. કોણે કીધું? પર્યાય આવી પર્યાયમાંથી. પર્યાયનો કર્તા પર્યાય. પર્યાયનો કર્તા દ્રવ્ય નહિ. આવે ત્યારે દ્રવ્યમાંથી આવે, પણ છે પર્યાય પર્યાયથી. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- પર્યાયની ખાણ તો દ્રવ્ય કહેવાય ને?

ઉત્તર :- એની ભાષા. છતાં પર્યાય પર્યાય સ્વતંત્ર છે. પરિણામન છે.. પરિણામન છે. એ તો ભેદનો અંશ અંદર છે એ અપેક્ષાએ 'આવી' એ ભેદથી કથન છે. અભેદ સદૃશ્યની અપેક્ષાએ તો પર્યાયનો કર્તા આત્મા છે જ નહિ. એકરૂપ વસ્તુ. ભેદ અંદર અંશ છે ને?

એ તો ભેદવાળો અંશ છે. ભેદનો અંશ આવ્યો એ ભેદનું કથન છે. અભેદ ચૈતન્યમૂર્તિમાં ભેદ કેવો? આહાહા..! છતાં કહે હું શ્રાવક છું. આમાં હજી બીજું નથી લખેલું. હું પંડિત છું, હું મૂર્ખ છું. એ બધું અજ્ઞાનીએ માનેલું છે. આહાહા..!

‘ઈત્યાદિ પર્યાયોર્મિ આપા માનતા હૈ,...’ પોતાપણું માને. એક સમયની પર્યાયમાં જ માને એમ કીધું. કાં રાગવાળો, સંયોગવાળો અને કાં એક સમયની પર્યાયવાળો, એમ ત્રણ. કાં સારા સંયોગવાળો કે ખરાબ સંયોગવાળો, કાં રાગવાળો-કષાયવાળો અને કાં એક સમયની પર્યાય. ત્રણે પર્યાયબુદ્ધિ છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ તો વ્યવહારમાં શું બોલાય? એનો અર્થ કે હું એ નહિ, એમ. એવો અર્થ કરવો. નથી આવ્યું? ટોડરમલમાં નથી આવ્યું? ટોડરમલમાં. વ્યવહાર અન્યથા કહે છે, એમ છે નહિ. એમ છે નહિ. એમ એનો અર્થ સમજવો. બહુ સરસ કીધું. કોણ છો? ક્યાંના? કે વઢવાણના. એટલે કે વઢવાણના નહિ. શું તમારે વેપાર છે? કે લાદીનો. કે વેપાર લાદીનો નહિ એમ સમજવું. આહાહા..! બહારમાં શું (બોલાય)? હાથીના બહારના દાંત બીજા અને ચાવવાના બીજા. હાથીના બહારના દેખાડવાના બીજા. એના સોનાના ઓલા ખોળા કરે. એ કાંઈ ચાવવામાં કામ આવે? અંદરના ચાવવાના બીજા હોય. એમ અંદરના અભિપ્રાયની વાત બીજી હોય, બોલવાની વાત બીજી હોય. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘પર્યાયોર્મિ આપા માનતા હૈ,...’ પોતાપણું માને. ‘ઈન પર્યાયોર્મિ લીન હોતા હૈ...’ દેખો! ઓલું ‘સુરતઃ’ની સામે નાખ્યું છે. ‘સુરદો’ છે ને પહેલું? એની સામે આ પર્યાયમાં લીન છે અજ્ઞાની. સમજાય છે? ઓલો છે ‘અપ્પા અપ્પમ્મિ અપ્પણે સુરદો’ બરાબર એમ. ‘સુ’ શબ્દ છે. અને આ છે ‘કુરદો’ એક સમયની પર્યાયને આત્મા માને, પંડિતાઈની, મૂર્ખાઈની, ભાણ્યાની. અમે આવું ભાણ્યા, અગિયાર અંગ ભાણ્યા, નવ પૂર્વ ભાણ્યા એ અમારું જ્ઞાન. એ બધી પર્યાયબુદ્ધિ છે, મિથ્યાબુદ્ધિ છે. કલો, સમજાણું કાંઈ?

‘પર્યાયોર્મિ લીન હોતા હૈ...’ આની સામે નાખ્યું. ‘અપ્પણે સુરદો’ હતોને એની સામે સવળો અર્થ કર્યો કે આવું જ્યાં સુધી માને ત્યાં સુધી મિથ્યાદષ્ટિ છે. ચાહે તો અગિયાર અંગ ભાણ્યો હોય, નવ પૂર્વ ભાણ્યો હોય અને અઠ્યાવીસ મૂળગુણ પાળતો હોય, પણ તે વાળો છું અને તે છું ત્યાં સુધી મિથ્યાદષ્ટિ છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ‘અજ્ઞાની હૈ, ઈસકા ફલ સંસાર હૈ ઉસકો ભોગતા હૈ.’ લ્યો! એનું ફળ સંસાર છે. એક સમયની પર્યાયને માનવું (એ) મિથ્યા દષ્ટિ અને એનું ફળ સંસાર છે. આહાહા..! દ્રવ્ય વસ્તુની ખબર ન મળે અને એક સમયની પર્યાયમાં પોતાનું સર્વસ્વ માને. સમજાણું કાંઈ? હવે સવળું. એ

અવળાઈની વાત લીધી. પાઠમાં સવળું છે, હોં! પણ છતાં અર્થ કર્યો. બીજો સામો એક અર્થ કર્યો.

‘જબ જિનમતકે પ્રસાદસે...’ વીતરાગ અભિપ્રાયનો ભાવ. ત્રિલોકનાથ તીર્થકરદેવ સર્વજ્ઞ પરમાત્મા, એણે કહેલાં જીવ-અજીવ, એણે કહેલાં નવ તત્ત્વો, એણે કહેલાં છ દ્રવ્યો એનું ‘જ્ઞાન હોતા હૈ તબ સ્વ-પરકા ભેદ જાનકર...’ એનું જ્ઞાન હોવામાં હું કોણ અને પર કોણ એનું ભેદજ્ઞાન થાય. સમજાણું કાંઈ? પર્યાય પણ હું નહિ, એટલો રાગ પણ નહિ અને અજીવ પણ નહિ. ત્યારે એને ભેદજ્ઞાન થયું કહેવામાં આવે. આહાહા..!

વીતરાગ અભિપ્રાય પ્રમાણે, વીતરાગદેવ ત્રિલોકનાથ તીર્થકરદેવ સો ઈન્દ્રોના પૂજનિક પરમાત્મા, એણે કહેલા જીવ-અજીવ તત્ત્વો, એનું એનું ભેદજ્ઞાન. જીવ અખંડ જ્ઞાયકભાવ, એક સમયની પર્યાય પણ એક જીવની અપેક્ષાએ એ પણ એક ન્યાયે અજીવ છે. જીવદ્રવ્ય નહિ એ અપેક્ષાએ અજીવ છે. વ્યવહાર છે ને વ્યવહાર એ? રાગાદિ પર છે. મારી ચીજ રાગ, પર્યાય એનાથી ભિન્ન ચીજ છે. સમજાણું કાંઈ?

‘સ્વ-પરકા ભેદ જાનકર જ્ઞાની હોતા હૈ, તબ ઈસપ્રકાર જાનતા હૈ કિ-મેં શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનમયી ચેતનાસ્વરૂપ હું, અન્ય મેરા કુછ ભી નહીં હૈ.’ છે? હું તો શુદ્ધ જ્ઞાનદર્શનમય અભેદ એમ ચેતનાસ્વરૂપ (છું). એક સમયની પર્યાય નહિ અહીં તો. સમજાણું કાંઈ? ભેદજ્ઞાન જીવ-અજીવનું પરમાત્માએ કહ્યું એવું. જાણવામાં આવ્યું ત્યારે બેની જુદાઈ જાણી. એમાં હું ‘મેં શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનમયી...’ અભેદ. શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનવાળો ચેતના એમ પણ નહિ. શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનમયી ચેતનાસ્વરૂપ અભેદ. એકલું જ્ઞાતા-દેશનું અભેદપણું તે હું આત્મા. એનું નામ સમ્યક્દર્શન અને એનું નામ સાચી દષ્ટિ અને એનું નામ સમ્યક્જ્ઞાન. આહાહા..! ઝીણું છે. મેનેજર! બેંકના અભ્યાસથી બીજો છે આ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એ પોતે ભગવાન અનંતા પરમાત્માનું સામર્થ્ય લઈને અંદર ગુપ્ત પડ્યો છે. એ પર્યાયમાં પણ આવતો નથી. આહાહા..! એક સમયની અવસ્થામાં પણ એ આવતો નથી એમ કહે છે. એવો ગુપ્ત ભગવાન એવો શુદ્ધ ચૈતન્યમય, શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનમયી ચેતના એ અભેદથી નાખ્યું. એકલો ચેતના સ્વભાવ. શુદ્ધદર્શનજ્ઞાનમય, કેવળ જ્ઞાનદર્શનમય. કેવળ એટલે ત્રિકાળી આ. કેવળ પર્યાય નહિ. એકલા જ્ઞાનદર્શનમય વસ્તુ અભેદ તે હું. એવો વિકલ્પ પણ નહિ, પણ તે હું એવું પરિણમન. સમજાણું કાંઈ?

‘અન્ય મેરા કુછ ભી નહીં હૈ.’ એનો અર્થ શું થયો? દેખોને! ઓહોહો..! રાગ તો નહિ, પણ એક સમયની પર્યાય પણ મારી નહિ. એમ. અહીં તો અભેદ એ હું. હું ભેદ નહિ. આહાહા..! સમજાય છે કાંઈ? ‘તબ યહ આત્મા હી મેં અપને હી દ્વારા અપને

હી લિયે વિશેષ લીન હોતા હૈ...' લ્યો, એ પાછું પાઠમાં હતું એ નાખ્યું. આમ જ્યારે અંદર દષ્ટિ શુદ્ધજ્ઞાનદર્શનમય ચેતનાસ્વભાવ(ની થઈ), ત્યારે તે પોતાની નિર્મળભાવની પર્યાયનો કર્તા પોતે. અહીં તો એ લેવું છે ને? ભેગું લેવું છે. અહીં પર્યાય પર્યાયનો કર્તા એ નથી લેવું. જે ઠેકાણે જે લેવું હોય એ લેવાય ને. બધે ઠેકાણે એક લેવા જાય તો મેળ ખાય નહિ. જ્ઞાનપ્રધાન કથન શું? દષ્ટિપ્રધાન કથન શું? અહીં તો મારી પર્યાયનો કર્તા હું છું એમ સિદ્ધ કરવું છે. ત્યાં વળી ૩૨૦માં આવે કે પર્યાયનો કર્તા દ્રવ્ય નહિ. એ કઈ અપેક્ષાએ વાત છે? સામાન્ય સત્તામાં વિશેષ સત્તા નથી એ અપેક્ષાએ. અહીં વિશેષસત્તાની પર્યાયનો કર્તા તો પરિણામન કરનાર તો દ્રવ્ય છે. પરિણામવું એ તો પર્યાય છે, પણ પરિણામનનો કર્તા દ્રવ્ય છે એમ સિદ્ધ કરવું છે. સમજાણું કાંઈ?

'અપને હી દ્વારા...' આત્મા કર્તા થયો. 'આત્મા હી મેં...' અધિકરણ-આધાર. 'અપને હી દ્વારા...' કરણ થયું, લ્યો! એ કરણ નાખ્યું એમાં. 'અપને હી લિયે...' એ સંપ્રદાન થયું. આમાં કરણ નાખ્યું, ભાઈ! ઓલામાં નથી એ આમાં નાખ્યું. પાઠમાં ત્રણ બોલ છે. 'અપ્પા અપ્પમ્મિ અપ્પણે સુરદો' કર્મ ચાર છે. અહીં પાંચ નાખ્યા. એક અપાદાન નહિ. એ તો અપાદાન-ઉપાદાન પોતાથી થયું એ તો આવી ગયુંને ભેગું. શું કહ્યું? એમાં ત્રણ છે. સંસ્કૃતમાં ત્રણ છે. કર્તા, આધાર અને સંપ્રદાન. ત્રણ છે. સંસ્કૃત ટીકામાં ત્રણ છે. અહીં ચાર લીધા.

આત્મા 'આત્મા હી મેં...' આત્મા કર્તા, 'આત્મા હી મેં હી...' પોતાના આધારે, 'અપને હી દ્વારા...' પોતાના સ્વભાવ સાધન વડે. દેખો! આ સ્વભાવ સાધન આવ્યું. 'અપને હી દ્વારા...' શુદ્ધ આનંદના સ્વભાવ સાધન વડે કાર્ય કર્યું છે. એ સાધન. રાગ-ક્રોધ સાધન, વ્યવહાર-જ્યવહાર સાધન નહિ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? 'અપને હી દ્વારા...' પોતાના આનંદસ્વભાવથી મેં મારું કાર્ય કર્યું છે. રાગથી અને પુણ્યથી કામ કર્યું નથી. આહાહા..! મારું કાર્ય મેં કર્યું છે. એમ આવે છે ને? આવેને ભાષા શું આવે? ન્યાલભાઈમાં આવે છે એક ઠેકાણે. જેવું મહારાજે બતાવ્યું હતું એ કાર્ય મેં કર્યું છે. એમ આવે છે. કાર્ય તો પર્યાય છે. કથનની શૈલીમાં ક્યો પ્રકાર છે, કઈ અપેક્ષા છે એમ જાણવું જોઈએને. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

'અપને હી લિયે...' એ આવ્યું સંપ્રદાન. પોતા માટે મેં કામ કર્યું છે. એ વિકલ્પની વાત નથી, હોં! આ તો સમજાવે તો ભેદથી સમજાવે ને. ત્યાં એમ નથી કે મારા માટે આ કરું છું. એમ છે? વિકલ્પ છે? પણ પરિણામન એવું થાય છે. 'લીન હોતા હૈ...' 'અપને હી લિયે વિશેષ લીન હોતા હૈ...' એ કર્મ છે, લ્યો! એ કાર્ય છે, કર્તવ્ય. કર્તા,

કરણ, કર્મ, સંપ્રદાન, અપાદાન, અધિકરણ. એક અપાદાન નથી. અપાદાનનો અર્થ ઉપાદાન. ઉપાદાન આવી ગયું-પોતાથી. સમજાણું કાંઈ? આત્મા-આત્મા (કરે) પણ આત્મા સિવાય શું બીજી ચીજ? બીજી ચીજ અજીવ છે લે. સમજાણું કાંઈ?

‘તબ નિશ્ચયસમ્યક્ચારિત્રસ્વરૂપ હોકર...’ લ્યો! જ્યારે આ રીતે આત્મા પોતાના સ્વભાવનો આશ્રય-શરણ લઈ, સ્વભાવનું સાધન કરી પોતે પોતામાં રાખે ત્યારે નિશ્ચય સમ્યક્ચારિત્રસ્વરૂપ હોય. નિશ્ચય સમ્યક્દર્શન પૂર્ણ વસ્તુનું જ્ઞાન થઈને નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ અને સ્વરૂપની સ્થિરતા-ચારિત્ર. નિશ્ચય સમ્યક્ અને નિશ્ચય ચારિત્ર બે. વ્યવહાર ચારિત્ર અહીં નથી. ‘અપના હી ધ્યાન કરતા હૈ,...’ સમજાણું? ‘તબ હી સમ્યજ્ઞાની હોતા હૈ,...’ અવસ્થા વર્ણવીને અવસ્થા? અજ્ઞાનીની અવળી અવસ્થા, જ્ઞાનીની આ. એમ વર્ણવવું છે ને અહીંયાં? સમજાણું કાંઈ? ‘ઈસકા ફલ નિર્વાણ હૈ,...’ લ્યો! ઓલાનું ફળ સંસાર હતું. અજ્ઞાનનું ફળ સંસારને ભોગવે. આનું ફળ મોક્ષ. બેયની વાત કરી. એ ગાથા પૂરી થઈ.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

ભાદરવા વદ ૭, સોમવાર તા. ૨૧-૦૯-૧૯૭૦
ગાથા - ૮૪ થી ૮૬, પ્રવચન - ૯૪

ગાથા-૮૪. મોક્ષપાહુડ.

‘આગે ઈસ હી અર્થકો દઢ કરતે હુએ કહતે હૈ :-’ આત્માનું ધ્યાન કેમ કરવું? કેવો આત્મા જાણીને (ધ્યાન કરવું) એની વાત કરી છે.

પુરિસાચારો અપ્પા જોઈ વરણાણદંસણસમગ્ગો।

જો જ્ઞાયદિ સો જોઈ પાવહરો હવદિ ણિહંદો।।૮૪।।

‘અર્થ :- યહ આત્મા ધ્યાનકે યોગ્ય કેસા હૈ?’ આત્મા ધ્યાન કરવાલાયક, લક્ષમાં લેવાલાયક, ધ્યેય કરવા લાયક (એ) કેવો આત્મા છે? અન્ય અજ્ઞાનીઓએ તો અનેક પ્રકારનો આત્મા કલ્પ્યો છે. પણ સર્વજ્ઞ પરમેશ્વરે જે આત્મા જોયો, કલ્પ્યો એ કેવો આત્મા છે? એક તો ‘પુરુષાકાર હૈ,...’ શરીરના આકારે ભિન્ન વસ્તુ (છે), લોકવ્યાપક નથી. સમજાણું કાંઈ? લોકમાં વ્યાપી ગયેલો આત્મા એ નથી. શરીર પ્રમાણે જ એનો આકાર અને વ્યાપેલો છે.

કારણ કે ધ્યાન કરવું એટલે એની અંદર આમ એકાગ્ર કરે છેને એટલામાં? કે બહારમાં એકાગ્ર થાય છે? એટલામાં શરીર આકાર પ્રમાણે આત્મા છે. પહેલો એણે એવો નિર્ણય કરવો.

વળી ‘યોગી છે,...’ અહીં મુનિની વ્યાખ્યા છે ને મુખ્યપણે. શ્રાવકની હવે આવશે. .. જેણે આત્મા શુદ્ધ પૂર્ણ જ્ઞાન દર્શન અને પવિત્ર પૂર્ણ સ્વરૂપ, એમાં જેણે એકાગ્રતા સાધી છે એને અહીંયાં યોગી, ધ્યાની, મુનિ કહેવામાં આવે છે. ‘મન, વચન, કાયકે યોગોંકા નિરોધ છે,...’ મન, વચન અને કાયા, એનો નિરોધ, યોગનો નિરોધ (થયો છે) તે યોગી. એમ. મન, વચન અને કાયા જે કંપનરૂપ ભાવ... શરીર, વાણી, મન તો પર જડ છે એનાથી રહિત અકંપસ્વરૂપ ત્રિકાળ, એનું જેને ધ્યાન છે અથવા મન, વચન અને કાયાના (યોગને) રોકીને નિરોધ (થયો) છે. ‘સર્વાંગ સુનિશ્ચલ છે...’ યોગી કલ્હો ને? પુરુષાકાર અસંખ્ય પ્રદેશી સુનિશ્ચળ એવો આત્મા ધ્યાન કરવા લાયક છે. એને ધ્યેય બનાવીને એમાં લીન થવા લાયક છે. સમજાણું કાંઈ? લ્યો, આ ધર્મ કેમ કરવો અને ધર્મીને ધર્મ કેમ થાય—આ વાત છે.

વળી ‘અર્થાત્ શ્રેષ્ઠ સમ્યક્રૂપ જ્ઞાન તથા દર્શનસે સમગ્ર છે- પરિપૂર્ણ છે, જિસકે કેવલજ્ઞાન-દર્શન પ્રાપ્ત છે,...’ એકલું જ્ઞાન અને દર્શન પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ આત્માનું છે. કેવળજ્ઞાન એટલે ઓલી કેવળપર્યાય નહિ. જ્ઞાન અને દર્શન, દષ્ટા અને જ્ઞાતા એવા સ્વભાવથી પુરુષાકાર સુનિશ્ચળ જ્ઞાનદર્શનથી પરિપૂર્ણ એવું આત્મતત્ત્વ છે. આવા આત્મતત્ત્વનું ધ્યાન કરવું. સમકિતી હોય એણે એનું ધ્યાન કરવું. સમકિતી ન હોય એને સમકિત પામવા માટે પણ એનું ધ્યાન કરવું. સમજાણું કાંઈ? એની ક્રિયા ધ્યાનની છે. બીજી રીતે સમકિત પમાય એવું નથી, એમ કહે છે. આવશે હમણાં એના પછી.

‘ઈસ પ્રકાર આત્માકા...’ આવો આત્મા. પુરુષાકાર સુનિશ્ચળ સંપૂર્ણ જ્ઞાનદર્શનથી ભરેલો પરિપૂર્ણ પદાર્થ આત્મા, એને ‘જો યોગી ધ્યાની મુનિ ધ્યાન કરતા છે...’ મુનિ એનું જે ધ્યાન કરે, એના તરફનો આશ્રય કરીને સ્થિર થાય એવા ‘યોગી ધ્યાની મુનિ ધ્યાન કરતા છે વહ મુનિ પાપકો હરનેવાલા છે...’ પાપ શબ્દે પુણ્ય અને પાપ બેય પાપ જ છે. સમજાય છે કાંઈ? શુભ અને અશુભભાવ બેય ખરેખર તો આત્માના સ્વભાવથી વિપરીત પાપ છે અને એનાથી બંધાયેલા કર્મો એ પાપ બધા આઠેય. એને હરનારા. કર્મનો નાશ, આત્મા આવો છે એનું ધ્યાન કરે એને કર્મનો નાશ થાય. સમજાણું કાંઈ?

‘નિર્દ્વંદ્વ છે-રાગદ્વેષ આદિ વિકલ્પોંસે રહિત છે.’ દ્વંદ્વ બે પ્રકાર જેમાં નથી. પુણ્ય અને પાપ એવા વિકલ્પો અને રાગ-દ્વેષ એવા વિકલ્પ એમાં છે નહિ. એવી આત્મ ચીજને અંતર દષ્ટિમાં લઈ એકાગ્ર થવું એ કર્મના નાશની રીત અને ઉપાય છે. કહો, સમજાય છે

કાંઈ? આટલા અપવાસ કરે તો કર્મનો નાશ થાય એવું નથી આમાં લખ્યું.

મુમુક્ષુ :- અહીંયાં પાપ લખ્યું છે.

ઉત્તર :- એ પુણ્ય-પાપ-બેય પાપ છે. કહ્યુંને? આઠેય કર્મ જ પાપ છે અને એના ભાવે બંધાણા એ ભાવ પણ પાપ જ છે. સ્વરૂપથી આત્મા જ્ઞાન, દર્શન પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ એનાથી વિપરીત વિકલ્પ એ તો સ્વભાવને હણનારો ભાવ છે. ચાહે તો શુભ હો કે ચાહે તો અશુભ હો. એને હણનારું આ ધ્યાન છે. આહાહા..! ભારે કામ. એ નિરદ્રંદ્ર છે-દ્રંદ્ર નહિ, વિકલ્પ નહિ. એ અભેદ અખંડ આનંદસ્વરૂપ, એની દૃષ્ટિ કરતાં, એમાં ધ્યાન કરતાં આઠેય કર્મનો નાશ થાય.

‘ભાવાર્થ :- જો અરહંતરૂપ શુદ્ધ આત્માકા ધ્યાન કરતા હૈ...’ દેખો! આત્મા અરિહંત સ્વરૂપ જ છે. અરિહંત-અરિ એટલે વિકાર અથવા શરીરનો, કર્મનો નાશ કરનાર. એ આત્માનો સ્વભાવ જ એવો છે એમ કહે છે. અરિહંતસ્વરૂપ જ આત્મા છે. એને જે અંદર ધ્યાવે, વસ્તુ આત્મા એનો જે પ્રયત્ન કરીને એના લક્ષમાં એકાગ્ર થાય, ‘ઉસકે પૂર્વ કર્મકા નાશ હોતા હૈ...’ આ ઉપાય છે.

‘વર્તમાનમેં રાગદ્વેષરહિત હોતા હૈ...’ વર્તમાનમાં પણ વીતરાગતા હોય, પૂર્વના કર્મનો નાશ હોય, આગામી કર્મ બાંધે નહિ. સમજાણું કાંઈ? હવે કહે છે કે એ તો ભાઈ મુનિની મુખ્યતાથી વાત કરી. પણ શ્રાવકને શું કરવું? એ તો મુનિની મુખ્યતાથી વાત કરી. ગૌણ શ્રાવક એમાં આવી જાય પણ મુખ્ય શ્રાવકનું શું કરવું?

‘આગે કહતે હૈં કિ ઈસ પ્રકાર મુનિયોંકો પ્રવર્તનેકે લિયે કહા. અબ શ્રાવકોંકો પ્રવર્તને કે લિયે કહતે હૈં :-’ લ્યો! ૮૫.

एवं जिणेहि कहियं सवणाणं सावयाण पुण सुणसु।

संसारविणासयरं सिद्धियरं कारणं परमं।।८५।।

‘એવં જિણેહિ કહિયં’ વીતરાગ સર્વજ્ઞદેવ એમ કહે છે. ‘સવણાણં સાવયાણ પુણ સુણસુ’ સાધુને એમ કહ્યું. હવે શ્રાવકને શું કહે છે તે સાંભળ. જુઓ! સાંભળ કહે છે. ‘સંસારવિણાસયરં’ શ્રાવકનો પણ સંસારનો નાશ કરનારું. ‘સિદ્ધિયરં’ સિદ્ધિને આપનારું. ‘કારણં પરમં’ એ મોક્ષના પરમ કારણની વ્યાખ્યા શ્રાવકને માટે શું છે એ કહેવામાં આવે છે.

‘અર્થ :- એવં અર્થાત્ પૂર્વોક્ત પ્રકાર ઉપદેશ તો શ્રમણ મુનિયોંકો જિનદેવને કહા હૈ.’ વીતરાગદેવ ત્રિલોકનાથ પરમેશ્વરે મુનિને તો, અંતરમાં સમ્યક્દર્શન-જ્ઞાન-ચારિત્ર છે અને તેનું પરિપૂર્ણ સ્વરૂપ જે આત્માનું છે તેની પ્રતીતિ, જ્ઞાન અને રમણતા છે એને અંતરમાં એકાગ્ર કરીને ધ્યાન કરવું. એનાથી કર્મનો નાશ થાય છે. બીજી કોઈ ક્રિયાથી નાશ થતો

નથી. ભારે!

‘અબ શ્રાવકોંકો...’ કહે છે. સાંભળો! જે કહેશું એ ‘સંસારકા વિનાશ કરનેવાલા...’ છે. શ્રાવકને પણ જે ભાવ કહીશું એ સંસારનો નાશ કરવાવાળો છે. ‘ઔર સિદ્ધિ જે મોક્ષ ઉસકો કરનેકા ઉત્કૃષ્ટ કારણ...’ સંસારનો નાશ અને સિદ્ધિની ઉત્પત્તિ. સંસારનો વ્યય અને સિદ્ધિની ઉત્પત્તિ એનું ઉત્કૃષ્ટ કારણ ‘ઐસા ઉપદેશ કહતે હૈં...’ ભગવાનનો છે.

‘ભાવાર્થ :- પહિલે કહા વહ તો મુનિયોંકો કહા ઔર અબ આગે કહતે હૈં વહ શ્રાવકોંકો કહતે હૈં, ઐસા કહતે હૈં જિસસે સંસારકા વિનાશ હો...’ શ્રાવકને પણ એવો ઉપદેશ દઈએ છીએ કે જે ભાવથી એને સંસારનો નાશ થાય અને મોક્ષની પ્રાપ્તિ થાય.

‘અબ શ્રાવકોંકો પહિલે ક્યા કરના,...’ શ્રાવકને પહેલું શું કરવું?

गहिऊण य सम्मत्तं सुणिम्मलं सुरगिरीव णिक्कंप।

तं ज्ञाणे ज्ञाइज्जइ सावय दुक्खक्खयट्ठाए।।८६।।

‘અર્થ :- પ્રથમ તો શ્રાવકોંકો સુનિર્મલ અર્થાત્ ભલે પ્રકાર નિર્મલ ઔર મેરુવત્ નિઃકંપ અચલ તથા ચલ મલિન અગાઢ દૂષણરહિત અત્યંત નિશ્ચલ ઐસે સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરકે...’ પહેલું તો એણે સમકિતને પ્રગટ કરવું. શ્રાવકને પહેલામાં પહેલું કરવાનું હોય તો એણે સમ્યક્દર્શન (પ્રગટ કરવું). કેવું સમ્યક્દર્શન છે? કે ‘ભલે પ્રકાર નિર્મલ ઔર મેરુવત્ નિઃકંપ...’ છે. શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્યની અંતર દષ્ટિ અનુભવમાં એ નિષ્કંપ છે. મેરુવત્ નિષ્કંપ સમકિત છે. ત્રિકાળ જેમ દ્રવ્ય વસ્તુ અખંડ ધ્રુવ નિત્ય છે, એમ એનું સમ્યક્દર્શન પણ મેરુવત્ નિષ્કંપ છે. અચળ છે-ચળરહિત છે. એટલે કે ચળ, મલિન અને અઢાર દૂષણ રહિત.

‘અત્યંત નિશ્ચલ ઐસે સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરકે...’ એવું સમકિતને પ્રથમ ગ્રહણ કરી... પહેલો ઉપદેશ આ છે, લ્યો! ભગવાનનો ઉપદેશ પહેલો આ છે. એય..! પ્રકાશદાસજી! પહેલા મહાપ્રત લઈ લેવા, આણુપ્રત લઈ લેવા એમ નથી એમ કહે છે. ‘ગહિऊण य सम्मत्तं सुणिम्मलं सुरगिरीव णिक्कंप’ પ્રથમમાં પ્રથમ એણે દ્રવ્યસ્વભાવ પરમાનંદ જ્ઞાનમૂર્તિ પ્રભુ, દ્રવ્યવસ્તુ જ્ઞાયકભાવ, કારણપરમાત્મા, એની શ્રદ્ધા અંતર્મુખ થઈને મેરુ પર્વતની (જેવી કરવી). જેમ મેરુ હલે નહિ એવું એનું સમકિત ચળે નહિ. ‘અત્યંત નિશ્ચલ...’ જેને ઈન્દ્રો આવે તો ચળે નહિ એવું સમકિત પહેલું એણે ગ્રહણ કરવું. દુનિયાની ઊંઘી પ્રજ્ઞપણા, ઊંઘી માન્યતાઓ ઘણા આવે. આમ થાય, આનાથી આમ થાય, શુભરાગ મંદ કરતા કરતા સમકિત થાય, ફલાણું કરતા થાય એ બધી વિપરીત શ્રદ્ધાને છોડીને... ‘પોપટભાઈ’! ભારે કામ. એકદમ

સમકિત પાછું.. પહેલું આ છે.

‘સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરકે દુઃખકા ક્ષય કરને કે લિયે ઉસકા અર્થાત્ સમ્યક્દર્શનકા ધ્યાન કરના.’ આલાલા..! સમજાણું કાંઈ? મુનિ નથી એણે પહેલું સમકિત ગ્રહણ કરવું. પહેલામાં પહેલું. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા ધ્રુવ, અચળ, અખંડ, અભેદ, એકરૂપ શુદ્ધ એમાં દષ્ટિ મૂકી અને એકાગ્ર થઈ અને સમ્યક્ પ્રગટ કરવું. કલો, પ્રકાશદાસજી! આ તો પહેલી વાત આવી. પહેલાં શું કરવું? સમજાણું કાંઈ? ઓલા કહે શ્રાવક છીએ તો અમારે વ્રત પાળવા, પહેલું બ્રહ્મચર્ય પાળવું. હવે એ પછી વાત. મૂકને. પહેલું સમ્યક્દર્શન તો કર. સમજાણું કાંઈ?

કેવું? કહે છે કે મેરુપર્વત ન ફરે જેમ. એમ અંદર શ્રદ્ધા સ્વરૂપનો અનુભવ, રાગરહિત નિષ્ક્રિય સમ્યક્દર્શન. આ સમ્યક્દર્શનમાં રાગના અંશની મદદ નથી. વ્યવહારની અપેક્ષા જેને નથી એવું સમ્યક્દર્શન આત્માના દ્રવ્યને પકડી પ્રગટ કરવું. પહેલામાં પહેલી આ વાત છે. કલો, સમજાણું કાંઈ? શા માટે? એ સમકિત ગ્રહણ કરીને ધ્યાન કરવું. એનું જ શા માટે? ‘દુઃખકા ક્ષય કરનેકે લિયે...’ જેને સંસારરૂપી દુઃખની દશા ઉદયભાવની, એના નાશને અર્થે સમકિતને ગ્રહણ કરીને સમકિતનું ધ્યાન કરવું. આલાલા..! કલો, સમજાય છે કાંઈ?

‘ભાવાર્થ :- શ્રાવક પહિલે તો નિરતિચાર નિશ્ચલ સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરકે ઉસકા ધ્યાન કરે,...’ દેખો! પહેલું તો એ પૂર્ણ પ્રભુ આત્મા... ઉપર કહી ગયા ને પૂર્ણ? મુનિના ઉપદેશમાં. પૂર્ણ કેવળજ્ઞાન-દર્શન એવા સ્વભાવમાં દષ્ટિ મૂકી, એકાગ્ર થઈ અને સમકિત ગ્રહણ કરવું. એ સમકિત ગ્રહણ કરવું. કોઈ આપે સમકિત અને ગ્રહણ કર્યું એમ નહિ. આપે છે ને? સમકિત ગ્રહણ કરો જાવ. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્ર માનવા.

મુમુક્ષુ :- દીક્ષા લ્યો તો અમારી પાસે આવજો.

ઉત્તર :- અમારી પાસે આવજો. એમ એનો અર્થ એ. સમકિતનો અર્થ એ કે અમને માનવા. વૈરાગ્ય થાય તો અમારી પાસે આવવું. એવું એનું સમકિત. દેનારો મિથ્યાદષ્ટિ છે એને ભાન નથી કે સમકિત કોને કહેવું. સમજાણું કાંઈ?

પાછું શું કહ્યું? ‘જ્ઞાણે જ્ઞાજ્ઞજ્ઞ સાવય’ શ્રાવકે એ સમ્યક્દર્શનને ગ્રહણ કરી અને એને ને એને ધ્યાનમાં ધ્યાવવું પાછું. વસ્તુ જે સમ્યક્દર્શનનું ધ્યેય અને સમ્યક્દર્શનનું કારણ એવો જે દ્રવ્યસ્વભાવ એનું ને એનું ધ્યાન કરવું. આલાલા..! લ્યો, આ શું કરવું એ આવ્યું. ‘ચંદુભાઈ’! કેટલાક કહે, પણ અમારે શું કરવું? શ્રાવકને શું કરવું?

મુમુક્ષુ :- સમકિતનું ધ્યાન?

ઉત્તર :- સમકિતનું એ તો ભાષા છે. સમકિતનું ધ્યાન શું હોય. સમકિતનો અર્થ સમકિતે આ દ્રવ્ય પકડ્યું છે, એનું ધ્યાન કરવું એટલે એ સમકિતનું ધ્યાન કહેવાય. સમકિત તો પર્યાય

છે. સમજાણું કાંઈ? પાઠ તો એવો આવશે અહીં. પણ એનો આશય શું? સમ્યજ્ઞર્શન એટલે પરિપૂર્ણ એવી વસ્તુ છે (એનું) નિષ્ક્રિય નિર્મળ સમ્યજ્ઞર્શન થયું. ત્યારે એ સમ્યજ્ઞર્શનનું ધ્યાન કરવું એટલે સમ્યજ્ઞર્શનનું ધ્યેય જે દ્રવ્ય છે એનું ધ્યાન કરવું, એ સમ્યજ્ઞર્શનનું ધ્યાન કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ? ઝીણું ભારે, ભાઈ! આ વ્રત કરવા કે તપ કરવા કે... ભગવાનજીભાઈ! અપવાસ કરવા, કંદમૂળ ન ખાવું, ચોવિહાર કરવા. ભાઈ! હવે મૂકને એ તો વિકલ્પની ક્રિયા છે બહારની. ‘ઉત્તમચંદભાઈ’! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- માહાત્મ્ય બહુ થાય છે.

ઉત્તર :- બહુ માહાત્મ્ય થાય છે. સાચી વાત છે. ઘણે ઠેકાણે અત્યારે વરસાદ બહુ આવ્યો ને એટલે ઠંડક રહી એટલે મહિના મહિનાના અપવાસ ઘણાએ કરેલા છે. સ્થાનકવાસીમાં ઘણા.

મુમુક્ષુ :- ... કર્યા.

ઉત્તર :- ... કરેલું. વરસાદ સારો આવ્યો એટલે બહુ તકલીફ ન પડે. પાણી પીવે તોપણ. બહારની બહુ ગરમી ન હોય એટલે કંઈ વાંધો નહિ. અપવાસ થાય, વળી ઠંડી રહે અને વળી માસખમણ એક મહિનાના અપવાસ. લાંઘણું છે. અને એમાં મિથ્યાત્વનું પોષણ છે. એને ધર્મ માને. મેં આહાર છોડ્યો એ માન્યતા જ મિથ્યાત્વ છે. આહારનો ઘણી હતો તે તેં છોડ્યો? એ તો જડ છે. એને અજીવનું પણ જ્ઞાન નથી. અજીવ છોડ્યો છૂટે નહિ અને આવ્યો આવે નહિ. એ તો એને કારણે છૂટે. એને જીવનું જ્ઞાન નથી કે જીવ અજીવને છોડી શકે નહિ. બરાબર હશે? ‘રતિભાઈ’! તમારા ગામમાં થયું હશે કે નહિ?

મુમુક્ષુ :- ઘણાં થયા છે.

ઉત્તર :- ઘણાં થયા છે.

મુમુક્ષુ :- દ્રવ્યે લાભ અને ભાવે લાભ...

ઉત્તર :- એમ કે દ્રવ્યે લાભ શરીરમાં પણ નિરોગતા રહે અને ભાવે લાભ તપસા નિર્જરા થાય. ધૂળેય થાય નહિ, સાંભળને! હજી આત્મા વસ્તુ શુદ્ધ ચૈતન્યદ્રવ્યની દષ્ટિ સમ્યક્ થયું નથી એને રાગનું સ્વામીપણું મટે નહિ અને પરવસ્તુના ત્યાગ-ગ્રહણનું ઘણીપતું ટળે નહિ. સમજાણું કાંઈ? અમે આહાર છોડ્યો. આહાર તો જડ છે. તારામાં પેઠો હતો? પેસી ગયો હતો તે છોડ્યો? એ મિથ્યાત્વભાવ છે. મિથ્યાત્વભાવ સેવે અને માને કે અમારે તપસ્યા થઈ, અમને નિર્જરા થઈ. અનાદિથી ઊંઘું એમ જ માર્યું છે ને એણે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ક્રિયાકોષ ગ્રંથ છે ને.

ઉત્તર :- ગ્રંથ છે. ગ્રંથ છે ક્રિયાકોષ. એ તો સમ્યજ્ઞર્શનના ભાનમાં રાગની મંદતાના

વિકલ્પ કેવા હોય એની ત્યાં વાત છે. ઠીક શેઠ પણ બરાબર યાદ રાખે છે. એમ કે ક્રિયાકોષ છે ને. વાત સાચી. છે ને ક્રિયાકોષ છે. આપણે કીર્તનદાસનો ક્રિયાકોષ છે બધું છે અહીં. બધું વાંચ્યું છે. ગ્રંથો બધા પડ્યા છે એકે એક. બધા ગ્રંથ આખા જોયા છે. ચિત્ત પણ કર્યા હોય ત્યાં. પણ આ સમ્યક્દર્શનની ક્રિયા વિના બીજી ક્રિયાકોષની, રાગની મંદતા આવી ક્યાંથી? સમજાણું કાંઈ?

અહીં આચાર્ય ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય એ વાત કરે છે, જુઓ! ‘ગહિઝુણ ય સમ્મત્તં’ કે પહેલું શ્રાવકે સમકિત ગ્રહણ કરવું. અને એ સમકિત ગ્રહણ કેમ થાય? સમજાય છે? ‘જ્ઞાણે જ્ઞાણે સાવય’ એ આત્મા ધ્યાન કરવા લાયક છે એનું ધ્યાન કરે તો સમકિત થાય. અને પછી પણ એનું ને એનું ધ્યાન કરે. પછી પણ વ્રત પાળવા, વિકલ્પ કરવા અને એનાથી પછી નિર્જરા થાય એમ નહિ. એમ સિદ્ધ કરે છે અહીંયાં. આહા..! શું કહે છે? જુઓને! ‘જ્ઞાણે જ્ઞાણે સાવય દુક્ખકલ્પદ્વાણ’ ‘સમ્મતં’ સમકિતનું ધ્યાન કરવું. પાઠ તો એમ છે. પણ એનો અર્થ એ. સમ્યક્દર્શન, જેમાં પ્રતીતમાં, અનુભવમાં આત્મા આવ્યો છે. એ જ્ઞાયક પૂર્ણ અભેદ ચિદાનંદ આત્મા, એની જે પર્યાયમાં પ્રતીત અને નિર્વિકલ્પ શ્રદ્ધા વર્તે છે, એ વિકલ્પ શ્રદ્ધાપર્યાયનું ધ્યાન કરવા જતાં દ્રવ્યનું જ ધ્યાન થાય છે. સમજાણું કાંઈ?

‘સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરકે ઉસકા ધ્યાન કરે,...’ પાઠ તો એમ છે ને? સમકિતનું ધ્યાન કરવું. એનો અર્થ એ. સમકિત તો પર્યાય છે. સમકિત પર્યાયે દ્રવ્યનો આશ્રય લીધો છે. એટલે એ સમકિત પર્યાયનું ધ્યાન કરવા, પર્યાયમાં એકાગ્ર થવા જતાં દ્રવ્યમાં એકાગ્ર થાય છે એ. પર્યાયમાં એકાગ્ર ક્યાંથી થતો હતો? સમજાણું કાંઈ? ભારે વાત!

મુમુક્ષુ :- એકાગ્ર થવું એ જ સમ્યક્ત્વ છે?

ઉત્તર :- હા. એ તો ઠીક પણ પાછું... ઈ બીજી વાત છે. અહીં તો સમકિતનું ધ્યાન કરવું એમ કહ્યું છે ને? સમકિત તો પર્યાય છે. પર્યાયનું ધ્યાન શી રીતે કરવું? પાઠ તો આવો છે. એનો અર્થ કે સમ્યક્દર્શને જે દ્રવ્યને પકડ્યું અને અનુભવ કર્યો છે એનું ને એનું ધ્યાન કરવું. જે પહેલું દ્રવ્યને આશ્રયે સમ્યક્દર્શન થયું તેનો ને તેનો આશ્રય ફરીને લેવો એમ કહે છે. પરને આશ્રયે કાંઈ આત્માને કર્મનો ક્ષય થતો નથી. સમજાણું કાંઈ? ભારે વાતું ઝીણી. કોના અર્થે એનું ધ્યાન કરવું? કે દુઃખના ક્ષયને અર્થે. કર્મના ક્ષયને અર્થે ભાષા નથી વાપરી.

જે ઉદયભાવ દુઃખ છે, ઉદયભાવ આકુળતા, રાગ-દ્વેષ આકુળતા. દેખો! પુણ્ય અને પાપના ભાવ બેય આકુળતા દુઃખ છે. સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ છે, આનંદનું ધામ છે, આનંદનું શાશ્વત સ્થાન છે. એવો આત્મા એને અંતર્મુખ થઈને અનુભવ

કરીને સમ્યક્ત્વ પ્રગટ કરવું. આહાહા..! અને એનું ને એનું ધ્યાન કરવું, એમ કહેવું છે મૂળ તો. જેવું સ્વદ્રવ્યને આશ્રયે સમ્યક્ત્વ થયું, પછી પણ એણે ઉગ્રપણે સ્વદ્રવ્યનું ધ્યાન આશ્રય કરવો. બીજી કોઈ પર્યાયનો આશ્રય કે વિકલ્પને આશ્રયે કંઈ ધ્યાન થતું નથી. આહાહા..! શું થાય? જગતને મૂળ વાતમાં પહેલેથી ફેર પડી ગયો છે. સમકિત-બમકિત કાંઈ નહિ. દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની શ્રદ્ધા એ સમકિત. હવે મુંડાવ. પંચમહાવ્રત લઈ લ્યો. પછી રખડો અણુવ્રતના આંદોલન કરવા.

મુમુક્ષુ :- એ જ પ્રકારનો ઉપદેશ છે.

ઉત્તર :- એ જ પ્રકારનો ઉપદેશ છે. પ્રકાશદાસજીએ તો બધો અનુભવ કર્યો છે ને? એ ચાલે છે. મૂળ વાતની ખબર નથી.

પરમેશ્વર વીતરાગદેવ ત્રિલોકનાથ તીર્થંકરદેવ કેવળજ્ઞાની એ ત્રણ કાળ ત્રણ લોકને જાણ્યા, એવા પરમાત્માની વાણીમાં શ્રાવકને પહેલું શું કરવું એ આ કુંદકુંદાર્ય કહે છે આ આવે છે, ભાઈ! સમજાણું કાંઈ? ભગવાન આત્મા આનંદનું ધામ છે, અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ છે. એને રાગની કિંમત આવે છે, નિમિત્તની કિંમત આવે છે અને બહુ તો એક સમયના ઉઘાડની કિંમત આવે છે, પણ એ વસ્તુની કિંમત આવતી નથી. સમજાણું કાંઈ? તેથી કહે છે કે પહેલું વસ્તુનું માહાત્મ્ય કર અને વસ્તુની કિંમત કર. એ વિના બધી વાતું થોથા છે તારા. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘દુઃખકા ક્ષય કરનેકે લિયે...’ ભાષા વાપરી છે, જોયું! ‘કર્મના ક્ષય અર્થે’ અહીં શબ્દ વાપર્યો નથી. એનો અર્થ કે પુણ્ય અને પાપના બે વિકલ્પો છે એ દુઃખ છે, આકુળતા છે. એણે આત્માના ધ્યાન દ્વારા એ આકુળતાનો નાશ કરવો, બીજી રીતે થતો નથી. સમજાણું કાંઈ? શ્રાવકને આ તો કહ્યું. પ્રવચનસારમાં કહ્યું એ બધું ત્યાં આવ્યું. શ્રાવકને શુભભાવથી મોક્ષ પરંપરા થાય છે. એ તો ચરણાનુયોગની વાતમાં નિમિત્તની વાત કરી છે. એને શુભભાવ વધારે હોય છે અશુભ ટાળવા માટે, એમ. પણ શુભભાવ પોતે શું નિર્જરાનું કારણ છે?

અહીં તો પુણ્ય અને પાપના બેયના વિકલ્પો છે એ બધા દુઃખ છે, આકુળતા છે. ભગવાન તો અતીન્દ્રિય આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ છે. એવા આનંદના ધામની જેણે શ્રદ્ધા-જ્ઞાન કર્યા એને આનંદના ધામનો જ આશ્રય વિશેષ કરવો. એનાથી દુઃખનો નાશ થાય છે. આહાહા..! ભારે! કહો, સમજાણું કાંઈ? ઓલા ક્રિયાવાળા ભડકે. અમારા શેઠે ક્રિયાકોષ યાદ કર્યો ને? ક્રિયા કરવાની છે ને? ક્રિયાકોષમાં આવે છે ને બધો વિસ્તાર? એમ. વાત સાચી.

મુમુક્ષુ :- .. એ જ વાંચ્યું છે.

ઉત્તર :- એ જ વાંચ્યું છે, બસ. પણ પહેલું છોડે કોને? આત્મામાં પરના ગ્રહણ ત્યાગનો

અભાવ છે. એને આત્મા કહીએ. આત્મા રજકણને ગ્રહે અને રજકણને છોડે એવું આત્મામાં છે નહિ. એ તો સચ્ચિદાનંદ મૂર્તિ જ્ઞાનનો પિંડ આત્મા છે. એ રજકણ પકડ્યો છે તો રજકણને છોડે? આહાર એણે ગ્રહ્યો છે તો આહારને છોડે? એ તો પરચીજ છે. આહાર ગ્રહ્યો હતો તો હવે છોડું છું એ તો પર્યાયબુદ્ધિ-પરના સ્વામીપણાની બુદ્ધિ થઈ. એને ચૈતન્યના સ્વામીપણાની ખબર નથી. સમજાણું કાંઈ? વાત સાચી. ઓણ વરસાદ ઘણો ને ચારે કોર. બહુ વરસાદ. ૪૦-૪૦ ઈંચ. ઓલા એક જણ ભાઈ કહેતા હતા કાલે. કેવું તમારું ગામ? સિયાણી ૬૫ ઈંચ. હિંમતભાઈના સાળા આવ્યા હતા. ૬૫. ગામડું. સિયાણી. બલદાણા પછી સિયાણી. બધા જોયા છે ને. લીંબડી' પછી. સિયાણીમાં પોર હતો ચાર ઈંચ, ઓણ આવ્યો ૬૫ ઈંચ. .. કહેતા હતા કાલે. સિયાણી, લીંબડી લીંબડી છે ને? ત્યાં નાનું ગામ છે. ૬૫ ઈંચ વરસાદ. ગયા વર્ષે ચાર ઈંચ. રવિન્દ્રના મામા આવ્યા હતા કાલે. એણે કહ્યું હતું. ચાર ઈંચ પોર. ઈ રહેતા હશે ત્યાં.

મુમુક્ષુ :- એ બેંકમાં મેનેજર છે.

ઉત્તર :- મેનેજર છે? હા. ઠીક. સિયાણીમાં ઠીક. આવ્યા હતા. ઓણ આવ્યો ૬૫ ઈંચ. ૬૫ ઈંચ વરસાદ. એ તો પરમાણુનું પરિણામન છે. એને ક્યે કાળે કેમ પરિણામવું એ કાંઈ કોઈને આધીન છે?

અહીં તો કહે છે કે એ બધી વિકલ્પની લાગણી છોડ. આ આવ્યું ને ગયું એ બધું ધૂળેય નથી કાંઈ. સમજાણું કાંઈ? પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ તીર્થકરદેવ વીતરાગ પરમાત્મા કેવળજ્ઞાનથી જોઈને દિવ્યધ્વનિમાં શ્રાવકને પહેલું શું કરવું એ આવ્યું છે આ. સમજાણું કાંઈ? આમ તો શ્રાવક એટલે શ્રવણ કરવું. પણ શું શ્રવણ કરવું? કે આવી વાત શ્રવણ કરવી. એમાં અર્થ છે શ્રાવકને શ્રવણ કરવું. એમાં છે. શ્રાવક ને શ્રવણ આવે છે ને? શ્ર-શ્રવણ, વ-વિવેક, ક-કરવું. એવા ત્રણ બોલ આવે છે. શ્રાવક-શ્ર. શ્રવણ કરવું. શું? વીતરાગની વાણી, અભેદસ્વરૂપને બતાવે તે વાણીને એણે શ્રવણ કરવી. અને પછી વ એટલે વિવેક કરવો. રાગથી ભિન્ન આત્માને પાડીને આત્માની દૃષ્ટિ કરવી અને પછી સ્વરૂપમાં ઠરવું એ ક-ક્રિયા.

મુમુક્ષુ :- ક-કરણી.

ઉત્તર :- હા, એ કરણી આ. શેનું કરવું બીજું? એ તો આવ્યું નહોતું આપણે? નહોતું કહ્યું? શેઠ! એમાં જ કહ્યું હતું ને? બતાવ્યું નહોતું? બતાવ્યું હતું. કરણી, હિતહરણી સદા. નહોતું આવ્યું? એય..! શેમાં? મોક્ષમાં? સર્વવિશુદ્ધમાં આવ્યું હતું. પ્રતિક્રમણની ક્રિયા? સર્વવિશુદ્ધ અધિકારનો. યાદ કર્યું ને શેઠ.

જુઓ! એ તો આવ્યું હતું. 'કરની હિત હરની સદા, મુક્તિ વિતરની નાંહિ'

કરણી વિકલ્પની ક્રિયા એ બધી હિતની હરનારી છે, રાગ છે. મોક્ષમાર્ગમેં ક્રિયાકા નિષેધ. સર્વવિશુદ્ધ અધિકાર. ૯૬મો શ્લોક છે. ‘કરની હિત હરની સદા, મુક્તિ વિતરની નાંહિ’ મુક્તિને આપનારી નથી. ‘ગની બંધ-પદ્ધતિ વિષૈ,’ બંધપદ્ધતિમાં એને ગણી. ‘સની મહાદુઃખમાંહિ’ મહાદુઃખથી સની છે એ તો. વિમ્ન છે. એ પુણ્ય પરિણામ ક્રિયાકાંડના એ મહાદુઃખથી વિમ્ન છે. એય..! નવરંગભાઈ! ‘કરનીકી ધરનીમેં મહા મોહ રાજા બસૈ,’ શેઠ પણ ઠીક યાદ રાખે છે. પજોસણમાં આમ કરો, આમ કરો એ જ ચાલે છે. ‘કરનીકી ધરનીમેં મહા મોહ રાજા બસૈ,’ કર્તાબુદ્ધિ એમાં થાય, રાગ મિથ્યાત્વ થાય. ‘કરની અગ્યાન ભાવ રાક્ષસકી પુરી હૈ’ સમજાણું? શરીર પુદ્ગલની મૂર્તિ રાક્ષસનું નગર છે. અજ્ઞાનભાવ તો રાક્ષસનું નગર છે. આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા જ્ઞાનાનંદ સચ્ચિદાનંદ નિર્મળાનંદ પ્રભુ એમાં એ શુભવિકલ્પની ક્રિયા રાક્ષસ-રાક્ષસ છે. આત્માની શાંતિને ખાઈ જાય એવો શુભભાવ છે એમ કહે છે. ‘કરની કરમ કાયા’ એ શુભભાવની ક્રિયા તો કર્મની કાયા છે, આત્માની નહિ. ‘પુગલ કી પ્રતિછાયા’ એ તો પુદ્ગલની છાયા છે. આત્મા નહિ. આત્મા ક્યાં આવ્યો શુભભાવમાં? ‘કરની પ્રગટ માયા મિસરીકી છુરી હૈ’ સાકર લપેટી છરી. સાકરને? છરી. ‘કરની કે જાલમેં ઝરણિ રહ્યો ચિદાનંદ, કરનીકી વોટ ગ્યાનભાવ દુતિ દુરિ હૈ’ રાગની પર્યાયમાં લીન થતાં એનો સ્વભાવ ત્યાં ઢંકાઈ જાય છે. એને રાગની ઓટમાં સ્વભાવ નજરે આવતો નથી. ‘આચારજ કહે કરની સૌ વિવહારી જીવ, કરની સદૈવ નિહચે સુરૂપ બુરી હૈ।૧૭।’

‘મૃષા મોહકી પરનતિ ફૈલીં। તાતૈં કર્મ ચેતના મૈલી।।’ એ શુભભાવ કર્મચેતના. ‘ગ્યાન હોત હમ સમજી ઈતી। જીવ સદીવ મિત્ર પરસેતી।।૧૮।।’ એનાથી-રાગથી તદ્દન મિત્ર છે. ‘મેં ત્રિકાલ કરનીસૌં ન્યારા। ચિદવિલાસ પદ જગ ઝજયારા।। રાગ વિરોધ મોહ મમ નાંહી। મેરૌ અવલંબન મુઝમાંહી।।૧૦૦।।’ મારું અવલંબન મારામાં. રાગ બાજુનું અવલંબન મને લાભદાયક નથી.

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- આ કળશ-કળશ. આ ... આપણે આવે ..

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- એ કીધું. .. કહ્યું ને. બપોરે ચાલે છે ને ૧૪૮ પ્રકૃતિ? એમાં ... એના ઉપર. ૩૭ નંબર છે. સમજાય છે કાંઈ? ‘બનારસીદાસ’.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આ તો શ્રાવકને લઈને ઉપદેશ છે. શું કહે છે? શું લખ્યું?

મુમુક્ષુ :- ત્યાગી છે તો ઉપદેશ દે.

ઉત્તર :- ત્યાગી હોય એ ઉપદેશ દે, પણ શ્રાવકને આ ઉપદેશ સાંભળવો અને આ કરવું ને? એમ કહે છે. ઓલા ઉપદેશ મને આવો દેતા નથી એમ કહે છે. એમ કે ત્યાગી અમને આવો ઉપદેશ દેતા નથી. પણ ભગવાન આવું કહે છે કે નહિ? સમજાણું કાંઈ?

‘ભાવાર્થ :- શ્રાવક પહિલે તો નિરતિચાર નિશ્ચલ સમ્યક્ત્વકો ગ્રહણ કરકે ઉસકા ધ્યાન કરે, ઈસ સમ્યક્ત્વકી ભાવનાસે...’ જુઓ! ભગવાન આત્મા પૂર્ણ અતીન્દ્રય આનંદનું ધામ, અતીન્દ્રય રસનો સાગર એવો ભગવાન આત્મા છે. એ આનંદને બહારમાં ગોતવા જાય છે એ મૂર્ખ છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? કહે છે, ‘જયચંદ્ર પંડિતે’ બહુ સારુ લખ્યું છે. ‘સમ્યક્ત્વકી ભાવનાસે ગૃહસ્થકે ગૃહકાર્ય સંબંધી આકુલતા, ક્ષોભ, દુઃખ હેય હૈ વહ મિટ જાતા હૈ,...’ સમજાણું? સમકિતની ભાવનાથી ગૃહસ્થને ગૃહકાર્ય સંબંધી આકુળતા, ક્ષોભ, દુઃખ હોય એ મટી જાય. આ ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહેલાની વાત છે.

કેમ? કે ‘કાર્યકે બિગડને-સુધરનેમેં વસ્તુકે સ્વરૂપકા વિચાર આવે તબ દુઃખ મિટતા હૈ.’ બગડે-સુધરે શું? વસ્તુનો સ્વભાવ (એવો છે) એમાં હું શું કરું? આ દિકરો મરી ગયો, શરીરમાં રોગ આવ્યો. પણ એ તો વસ્તુનો સ્વભાવ છે. એમાં કરવું ક્યાં? ...ભાઈ! આ વીસ વર્ષનો ઉછેર ઉછેર કરીને, ખર્ચી કરીને પરીક્ષા એલ.એલ.બી.ની છેલ્લી આપી. મોટી પરીક્ષા એક તો કહેતો હતો. આ શું કહેવાય તમારે મોટી પરીક્ષાને?

મુમુક્ષુ :- આઈ.પી.એસ.

ઉત્તર :- આઈ.પી.એસ. અહીં માસ્તર એક આવ્યા હતા ને? હિન્દુસ્તાનના પંડિત. આઈ.પી.એસ.ની પરીક્ષા આપી છોકરાએ. પૂરી. આઈ.પી.એસ.ની મોટી હશે. આઠ દિ’એ મરી ગયો. પરીક્ષા આપીને આઠ દિ’એ મરી ગયો. આહાહા...! એક કો’ક આવ્યું હતું નહિ આપણે? ક્યાંના હતા?

મુમુક્ષુ :- હિન્દી એક આવ્યા હતા.

ઉત્તર :- હિન્દી આવ્યા હતા. ડોસા. માસ્તર હતા, માસ્તર હતા. કહે, અમારી પાસે શીખ્યો અને પછી વિલાયતમાં પરીક્ષા પણ આપી. આપી અને આઠમે દિ’એ તો મરી ગયો. કેની પરીક્ષા? ધૂળની? સમજાણું? શ્રાવકને આ વસ્તુનો વિચાર આવતા એવો એક દિકરો એકનો એક હોય અને આવું હોય તોપણ વસ્તુનો સ્વભાવ છે. એમ કરીને એને સમતા રહે. કહો, સમજાણું કાંઈ? જુઓને! આપણા આ મનસુખભાઈ નહિ? ભાવનગરવાળા. હમણા તો ‘વઢવાણ’ ગયા છે. હમણા વઢવાણ ગયા હતા. આવ્યા છે. પાંચ છોકરી અને એક જ છોકરો. ૫૪ વર્ષની ઉંમર પોતાની. એક જ છોકરો ૧૯ વર્ષનો. મનસુખભાઈ આવે છે.

ત્યાં પોરબંદરમાં. તમે તો ક્યાં હતા? પોરબંદર ગયા હતા. વઢવાણ રહી ગયા હતા. ૫૪-૫૫ વર્ષની ઉંમર છે. પાંચ છોકરીઓ. મોટી છોકરી પરણાવી. છોકરો ત્યાં રહે છે. ગાંડી થઈ ગઈ એટલે અહીં ઘરે રાખી છે. ચાર છોકરી અને એમાં આ એક છોકરો ૧૯ વર્ષનો. કાંઈક નાકનું, શું કહેવાય નાકનું? કાંઈક હશે. તો કહે, ચાલ ડોક્ટર પાસે કરાવીએ. નાકનો ભાગ હશે. ૧૯ વર્ષનો જુવાન. કાંઈ નહિ આમ. ડોક્ટર પાસે ગયા. કાંઈક કરો ઓપરેશન. નાકનું કાંઈક હશે. આ નાકના રહ્યા સર્જન. હાડકું વઘતું હશે. એ ડોક્ટર પાસે ગયા અને કાંઈક આપ્યું ત્યાં ઉપડ્યો. ખતમ. એકનો એક ૧૯ વર્ષનો. ડોક્ટર કહે કે કોણ છે એના મા-બાપ? શું કહેવું છે તમારે? કે આ થયું. કહ્યું, એમાં અમને કાંઈ હરખ-શોક છે નહિ. તરત એનો બાપ ડોક્ટરને જવાબ દે છે. ડોક્ટર કહે આહા..! આ એકનો એક દીકરો, કોણ છે બાપ? હું છું. શું છે? સ્થિતિ પૂરી થઈ ગઈ. સમાધાન કરો. સમાધાન કરવાનું અમારે નથી. આત્મા સમાધાન સ્વરૂપ છે. એમ જવાબ આપ્યો. એય..! મનસુખ અહીં આવે છે, નહિ? રવિવારે કોઈ વખત આવે. કાલે હતા, કાલે હતા. વઢવાણ ગયા હતા. વઢવાણ નહિ, કાંપ.. કાંપ. પહેલાં અમે (સંવત) ૧૯૯૯માં આવ્યા ત્યારે એને સાકરનું કારખાનું હતું. ત્યાં ઉતર્યા હતા. રતિભાઈ ક્યાં ગયા? ચીમનભાઈ! ચીમનભાઈ નથી? ઓલું કારખાનું નહોતું પાછળ? ત્યાં ઉતર્યા હતા ને? ૧૯૯૯માં ત્યાં ઉતર્યા હતા. સાકરનું કારખાનું હતું. ડોક્ટર ઓલો થઈ ગયો. ડોક્ટર કહે પણ આ પા કલાકમાં, હોં! હાલતો-ચાલતો. કાંઈ નહિ. ફક્ત .. એકદમ શું થયું કોણ જાણે ગુજરી ગયો. ડોક્ટરને આમ ત્રાસ થઈ ગયો. કહેવું શી રીતે? આ છોકરો જુવાન, ૧૯ વર્ષનો જુવાન. કોણ છે આના સગા? શું કહેવું છે તમારે? ફેલ થઈ ગયું છે. કાંઈ અમને છે નહિ. અમને કાંઈ છે નહિ, ડોક્ટર! દિલગીર થશો નહિ. ડોક્ટરને કહે છે, દિલગીર થશો નહિ. થવા કાળે થાય છે. એ પર્યાય ક્રમબદ્ધમાં આવી એને ફેરવે કોણ? એય..! ચંદ્રકાંતભાઈ!

જુઓ! એને શ્રદ્ધા અને જ્ઞાનનું ભાન હોય તો 'કાર્યકે બિગડને-સુઘરનેમેં વસ્તુકે સ્વરૂપકા વિચાર આવે તબ દુઃખ મિટતા હૈ.' એ તો વસ્તુની સ્થિતિ જેવી હતી એમ થાય. એમાં બીજું શું થાય? ઈન્દ્ર-નરેન્દ્ર પણ કોઈને એક સમય રાખી શકે છે? શું છે? સમજાણું કાંઈ? શ્રદ્ધા હોય હજી વ્યવહારની તોપણ એવી સમતા હોય છે. સમ્યગ્દર્શનમાં તો ત્રિકાળ ત્રિકાળ. એ ચીજની સ્થિતિ જ એવી છે. અરે..! પણ આ પેદા કર્યા પાંચ લાખ ને ચોર ઉપાડી ગયો સવારમાં. ક્યાંથી ખબર પડી? એ સ્થિતિ વસ્તુની એવી છે. જે વસ્તુની સ્થિતિ ત્યાં જવાની હતી એમાં કોઈ ફેરફાર કરી શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! એલા..! પણ કાલે પાંચ પેદા કરીને આવ્યા, હિરા-માણેક મૂક્યા છે આમાં. ખબર કોને પડી ગઈ?

સવારે ઉઠાડે તો કાંઈ ન મળે. ઓલો દિકરાનો દાખલો આપ્યો, આ પૈસાનો દાખલો. જરી સૂતો હોય ખાઈ-પીને નિરાંતે પોતે. સવારમાં જ્યાં ઊઠે ત્યાં એકદમ અરે..! આ શું થયું? શું કીધું?

મુમુક્ષુ :- સવારે ઉઠે તો વયો ગયો.

ઉત્તર :- તે થઈ રહ્યું. હાય-હાય અરે..! આ શું થઈ ગયું? આ હાથ ચાલતો નથી. શરીરની અવસ્થા તે કાળે તે જ થવાની એમાં ફેરફાર કરવા કોઈ સમર્થ નથી. સમ્યક્દર્શન હોય તો વસ્તુ બગડવા-સુધરવાનો ખેદ હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ?

‘કાર્યક્રિયા બિગડને-સુધરનેમ્ને વસ્તુકે સ્વરૂપકા વિચાર આવે...’ દેખો! બગડવું-સુધરવું એટલે શું? એ તો એ સમયની પર્યાય... આહાહા..! જડની અવસ્થા જડને કારણે થવાની હોય એ થાય. ભગવાનજીભાઈ! આહાહા..! કુદરતે એવું થાય કે બે-પાંચ લાખનો માલ હોય, ત્યાં સળગે, વીમાવાળો ભાંગે. અહીં બહાર પડે દુકાળ, પાંચ લાખની ઉઘરાણી હોય એ જાય. અને શરીરમાં ઘડાકા લાગતા રોગ આવે. છોકરો બિમાર પડે, છોડી રાંડે. છોડી મરી જાય એનો વાંધો નહિ. વીસ વર્ષની આમ છ મહિને પરણાવેલી રાંડે. હાય-હાય શું થયું? પંદર દિ’એ રાંડે, મરી જાય છે ને. ઈ કહે છે કે સમાધાન કરી શકે જો સમ્યક્દર્શન હોય તો. સમજાણું કાંઈ? એકનો એક દિકરો ચાલ્યો જાય અને તે પંદર-સોળ વર્ષની મૂકીને કાચા સાઠા જેવી. હાય-હાય. હાય-હાય શું છે? સાંભળને. આનંદ છે કહે ને. હાય-હાય ક્યાં માંડી તેં આ? વસ્તુનો સ્વભાવ છે એવો. એ સમયે એ થવાનું હતું. કર ને સમાધાન. પંડિતજી! અજીવની પર્યાય એ થવાની હતી, ભાઈ! એ કાંઈ નવી થઈ નથી.

‘વસ્તુકે સ્વરૂપકા વિચાર આવે તબ દુઃખ મિટતા હૈ.’ દુઃખ કેવું? અમે તો આનંદમૂર્તિ છીએ, આનંદના ધામ છીએ. કોઈપણ ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવમાં અમને દુઃખ છે નહિ. આહાહા..! ગૃહસ્થાશ્રમમાં રહ્યા છતાં, હોં! આ એની વાત ચાલે છે. અકસ્માત થઈ જાય, ફેરફાર થઈ જાય, બધું ફરે, ભાઈ! સમજાણું? ‘સમ્યક્દષ્ટિકે ઈસપ્રકાર વિચાર હોતા હૈ કિ-વસ્તુકા સ્વરૂપ સર્વજને જેસા જાના...’ દેખો! લ્યો આવ્યું ભાઈ! આ તો ઓલા કહે છે. સર્વજ્ઞે દેખ્યું એમ થાય એમ ક્યાં તમે આશરો લ્યો છો? એમ કહે છે ને એ લોકો? કમબલ્દ્ર થાય. સર્વજ્ઞે દીઠું એમ થાય એ શું કરવા કહો છો? સાંભળને હવે.

મુમુક્ષુ :- એ તો મૂળ વાત છે.

ઉત્તર :- એ તો મૂળ વાત છે.

‘સમ્યક્દષ્ટિકે ઈસપ્રકાર વિચાર હોતા હૈ કિ-વસ્તુકા સ્વરૂપ સર્વજને જેસે જાના વૈસા નિરંતર પરિણમતા હૈ...’ ભગવાને જેવું જ્યાં પરિણમન દેખ્યું ત્યાં પરિણમન એને

લઈને થાય છે. એમાં ફેરફાર કરવાને કોઈ સમર્થ નથી. ‘જે જે દેખી વીતરાગને તે તે હોંશી વીરા.’ એ આવે છે કે નહિ?

મુમુક્ષુ :- અનહોની હોને...

ઉત્તર :- ‘અનહોની કબહુ ન હોવે કાહે હોત અધિરા, કાહે હોત અધિરા?’ એ ‘ભૈયા ભગવતીદાસ’નું છે. પુસ્તક છે અહીંયાં. એમાં છે. ‘જે જે દેખી વીતરાગને, તે તે હોંશી વીરા રે. અનહોની કબહુ ન હોસી કાહે તું હોત અધિરા રે.’ શેનો અધિરો થા છો? નવું થાય છે તારે માટે? જગતની જડ અને ચૈતન્યની પર્યાય ભગવાને દીઠી તે પ્રમાણે થાય. ઘટે ન બઢે. એ છે ને એમાં? સમજાય છે કાંઈ? એનું પણ ખોટું ઠરાવે. માળા! જુઓ! પણ એમાં આમ કહ્યું છે. પછી પાછળની કડી નાખે. એમ કરીને સમતા રાખ એમ કહે છે. જુઓ! સમતા રાખવાનો પ્રયત્ન કર્યો કે નહિ? ત્યાં ક્યાં ક્રમબદ્ધ આવ્યું? વળી એમ કીધું ભાઈ! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એ જ ક્રમબદ્ધ છે.

ઉત્તર :- અરે..! પણ એ જ ક્રમબદ્ધ છે ત્યાં.

મુમુક્ષુ :- ભાવ...

ઉત્તર :- હા, ઠીક કહે છે. એમ નહિ. જે થયું તે તેમ જ થવાનું છે. એમાં બીજી કાંઈ વાત હતી નહિ એમ. ઉપાય કરે, પણ ન થાય તોપણ સમાધાન રાખે એમ કહે છે. પહેલા તડફડિયા મારે કરવાના. પછી ન થાય તો કાંઈ નહિ. એ ક્યાં સમાધાન રાખ્યું?

મુમુક્ષુ :- એ તો હારી ગયો છે.

ઉત્તર :- એ તો હારી ગયો એટલે. પહોંચ્યો નહિ. એને પહોંચી શક્યો નહિ. નહિતર તો મારે આમ થવા દેવું હતું, આમ થવા દેવું હતું. શું થાય? જડની ક્રિયા દેહની, વાણીની જે અવસ્થા જે કાળે જેમ થવાની એમ થાય. એને તું રોકી શકે નહિ અને ટાળી શકે નહિ. કહો, ‘રતિભાઈ’! આવું સમકિતના મહાત્મ્યમાં વસ્તુના સ્વભાવનો વિચાર આવતા તેને સમાધાન અને શાંતિ થાય. આહાહા..!

બબ્બે લાખ રૂપિયા ખર્ચીને અમેરિકા મોકલ્યો હોય અને મોટી પરીક્ષા આપીને પાંચ હજારનો પગાર દેતો હોય. ત્યાંથી ઉતરતા ક્યાંક પડ્યો બોટમાંથી હેઠે. ઉતરતા પડ્યો દરિયામાં. હાય-હાય. આ વડિયા દરબારને થયું હતું ને? આ વડિયા નહિ તમારા? એ દરબાર દરિયામાં .. દરિયામાં કો’કે નાખી દીધા હતા. આ દરબાર એનો બાપ હતા એ. આપણે વ્યાખ્યાનમાં આવતા ને એ દરબાર? એ ગુજરી ગયા. એ ગુજરી ગયા. પણ એનો બાપ હતા એ. જતા હતા મુંબઈ. ગમે તેમ થયું. દરિયામાં કોઈકે.. દરબાર હતા. બધા હોંશિયાર, હોં! સંસારના

ડાઘા હતા બહુ. ઈ એક, આ કલાપી. લાઠીનો દરબાર. એ હોંશિયાર કહેવાય લૌકિકમાં. અને ત્રીજા આ રાજકોટવાળા બગસરાના. ત્રણે ભાઈબંધ હતા. ત્રણે ભાઈબંધ હતા, મિત્ર હતા. રાજકોટવાળા તો અમારી પાસે બહુ આવતા ને. અહીં આવતા. ત્યાં અમે ગયા હતા. એના ગામમાં ગયા હતા ને. વડાળા. આહાહા..! મડદું હાથ ન આવ્યું દરબારનું. કોણે કેમ ધક્કો માર્યો કે શું થયું દરિયામાં. થવાનું હતું એમ. નવું થયું નથી. બીજો તો નિમિત્ત માત્ર કહેવાય છે. એ થવાની ક્રિયા તો એ જ થવાની હતી. હાય-હાય. છેદ્યા મોઢા પણ ન જોયા. બાયું વળી એમ વાતું કરે. ભીખાભાઈ! છેદ્યા મોઢા પણ જોયા નહિ. કેમ થયું? અરે..! મડદા જોયા હોત અને પછી બાબ્યા હોત તો વાંધો નહિ. આવા ઓરતા કરે. મૂઢને તે ઓરતાના પાર છે કાંઈ? ગોતી કાઢે. એવી બાયું હોય ને કેટલીક. ધૂળેય નથી, સાંભળને! મોઢા કોના? એ જડના. જડની પર્યાય તે કાળે તેમ થવાની હતી. તારો સગો દીકરો હોય કે ઘણી હોય. સમતા. સમકિતી બાઈ હોય, (એ જાણે કે) તે સમયે તે પ્રકાર થવાનો એમાં અમને શોક અને હરખ છે નહિ. આહાહા..!

એકદમ અકસ્માત પાંચ-દસ-પચ્ચીસ લાખ પૈસા આવે તો જ્ઞાનીને હરખ નથી. એ વસ્તુની સ્થિતિ છે. કોઈ પડી હશે પુણ્ય પ્રમાણે. સમજાણું કાંઈ? ઘરમાં ખોદતા નીકળે પાંચ કરોડ અને દસ કરોડ. રાજાના દાટેલા કોઈ હીરા નીકળે. કંઈ નથી. એ ચીજ જગતની છે. એ આવી તોપણ શું? મને ક્યાં છે? એમ જેને વસ્તુમાં વિચાર આવતા તેને તે કાળે હરખ નથી આવતો, પ્રતિકુળતામાં તેને શોક આવતો નથી. એમ છે. એને ધર્મી કહીએ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘વસ્તુકા સ્વરૂપ સર્વજ્ઞને જૈસા જાના હૈ વૈસા નિરંતર પરિણમતા હૈ...’ નિરંતર જડ અને ચૈતન્યની પર્યાય તે પણ થાય છે. આમાં પણ આવે છે. શ્વેતાંબરમાં પણ આવે છે. દેવચંદ્રજીએ સ્તુતિ કરી ને શીતલનાથની. ‘દ્રવ્ય-ક્ષેત્ર-કાળ-ભાવ...’ પછી ચાર આવે છે ને. ગુણ. ‘દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને કાળ ભાવ ગુણ, રાજનીતીએ ચાર જી. જડ ચેતનની...’ શું છે? આજ્ઞા એમ કે .. વિના જડ ચેતનની પરિણતિ થાય નહિ. ભૂલી ગયા. કોઈ ન રોકે.

મુમુક્ષુ :- ત્રાસ વિના.

ઉત્તર :- ત્રાસ વિના. હા. ‘દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને કાળ ભાવ ગુણ, રાજનીતીએ ચાર જે. ત્રાસ વિના જડ ચેતન પ્રભુજી કોઈ ન લોપે કાર’ કાર-આજ્ઞા. ત્રાસ નથી જડ ચૈતન્યને. એની પરિણતિ જેવી ભગવાને જોયું છે તે પ્રમાણે જડ ચેતનની પર્યાય તે પ્રમાણે પરિણમે. ‘ત્રાસ વિના જડ ચેતન પરિણતિ કોઈ ન લોપે.’ પ્રભુ! તારી આજ્ઞા કોઈ ન લોપે.

આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? એમ કરીને પણ સમ્યજ્ઞિ એવા વિચારકાળે સમતા રાખે છે. પ્રતિકુળતામાં શોક નહિ અને અનુકૂળતામાં હરખ નહિ. પણ પ્રતિકુળ-અનુકૂળ કહેવું કોને? એ તો જ્ઞેય છે. એવો વિચાર રાખીને ધર્મીને સમતા રહે છે. સમજાણું?

‘ઈષ્ટ-અનિષ્ટ માનકર દુઃખી-સુખી હોના નિષ્ફલ છે. એસા વિચાર કરનેસે દુઃખ મિટતા છે યહ પ્રત્યક્ષ અનુભવગોચર છે, ઈસલિયે સમ્યક્ત્વકા ધ્યાન કરના કહા છે.’ લ્યો! શ્રાવકને આવું સમકિત ગ્રહણ કરી અને પછી પણ સમકિતનું ધ્યાન કરવું. એનાથી દુઃખનો નાશ થાય છે.

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

ભાદરવા વદ ૯, બુધવાર તા. ૨૩-૦૯-૧૯૭૦
ગાથા - ૮૬ થી ૮૯, પ્રવચન - ૯૫

૮૬ ગાથા થઈ ગઈ. ૮૬માં એમ કહ્યું કે ‘જ્ઞાણે જ્ઞાજ્ઞજ્ઞ સાવય’ પ્રથમ શબ્દ મૂક્યો છે ને? પ્રથમનો અર્થ એ. ભલે અંદર પ્રથમ ન હો. પણ ‘શ્રાવક’ એમ કહ્યુંને? શ્રાવક તારે પહેલું સમકિતનું ધ્યાન કરવું, સમકિત પ્રગટ કરવું. પહેલામાં પહેલું એ છે. ‘તં જ્ઞાણે જ્ઞાજ્ઞજ્ઞ સાવય’ શ્રાવક એમ કહ્યુંને પછી? પણ એનો અર્થ કાઢ્યો કે આચાર્ય શ્રાવકને કહેવા માગે છે એમાં આ પહેલું કહેવા માગે છે, એટલે ‘પ્રથમ’ કાઢ્યું એમાંથી. સમજાણું કાંઈ? શ્રાવકને પહેલાં આ કરવાનું એમ કહે છે.

સમ્યજ્ઞર્શન ‘દુક્ખક્ખયદ્વાણ’ આવ્યું ને? દુઃખના નાશને માટે સમકિત તે તેને ગ્રહણ કરવું, તે પહેલામાં પહેલો શ્રાવકને ઉપાય છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- એ તો જન્મતા સમ્યક્ છે.

ઉત્તર :- જન્મતા સમ્યક્ થઈ ગયું. દિગંબરમાં જન્મ્યા એટલે થઈ ગયા ભેદજ્ઞાની, એમ કહે છે. કહે છે ને એક પંડિત? એ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- જીવ-અજીવનું તો ભેદજ્ઞાન હોય.

ઉત્તર :- જીવ-અજીવનું ક્યાં ભાન છે? અહીં વિકલ્પમાત્ર અજીવ છે અને ચૈતન્યમાત્ર એકલો આત્મા જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવ છે. અહીં તો બાહ્ય લક્ષણ વર્ણવશે. એવા આત્માની અંતર...

અંતર્મુખ થઈને, અંતર્મુખ એવું જે આત્મતત્ત્વ, એની નિશ્ચલ મેરુના પેઠે, ગિરી મેરુ. આવ્યું ને સૂરગીરી? નિકંપ સમ્યજ્ઞર્શન. કોઈ દેવ અને કુદેવ આદિ ચળાવે તોપણ ચળે નહિ. એ પહેલી એ સીખ છે. એમ ત્યાં નથી કહ્યું કે હે શ્રાવક! પહેલી પૂજા કરજે, ભક્તિ કરજે, વ્રત પાળજે. એમ કહ્યું છે? ‘કપૂરચંદ્રજી’! જુઓ! આમ, આમ કહ્યું છે.

મુમુક્ષુ :- કરવું શું?

ઉત્તર :- પહેલાં કરવું આ.

દેખો! ‘કુંદકુંદાચાર્ય’. શ્રાવક એમ શબ્દ પડ્યો છે. હે શ્રાવક! ભો શ્રાવક એમ છે ક્યાંક. કરવાનું હોય તો તારે પહેલામાં પહેલી ચીજ સમ્યજ્ઞર્શન અને એનો જે વિષય ધ્રુવ ચૈતન્યમૂર્તિ ભગવાન, એને અંતરમાં નિર્વિકલ્પપણે પ્રતીત કરીને એનું જ ધ્યાન લગાવવું. ‘જ્ઞાજ્ઞજ્ઞ’ છે ને? અથવા સમ્યજ્ઞર્શનનો વિષય-ધ્યેય ધ્રુવ ચૈતન્ય છે તેને પકડીને સમ્યજ્ઞર્શન જ પહેલી દશા પ્રગટ કરવી. કહો, સમજાણું કાંઈ? અધિકાર મોક્ષમાર્ગનો ચાલે છે. મોક્ષનો, છતાં સમકિતની મુખ્યતા. એ વિના બીજું કાંઈ નથી. સાચું ને કાચું બધું કાચું છે.

હવે કહે છે કે...૮૭. ‘સમક્ત્વકે ધ્યાનહીકી મહિમા કહતે હૈ :-’ ૮૭.

સમ્મત્તં જો જ્ઞાયજ્ઞ સમ્માજ્ઞટ્ટી હવેજ્ઞ સો જીવો।

સમ્મત્તપરિણદો ઉણ ખવેજ્ઞ દુદ્ધકમ્માણિ।।૮૭।।

ઓલામાં ‘દુક્ખક્ષયદ્વાણ’ હતું. આમાં આઠ કર્મને ખપાવવા સમકિતનું ધ્યાન કરવું (એમ છે).

‘અર્થ :- જો શ્રાવક સમ્યક્ત્વકા ધ્યાન કરતા હૈ...’ કેમ મોડું થયું? પાંચ મિનિટ મોડું થયું. રેલ ખોટી નથી થતી. રેલ ખોટી થાય?

મુમુક્ષુ :- આજકાલ ..

ઉત્તર :- એ આજકાલ નહિ, સદાય ખોટી નથી થતી. બગડે એ જુદી વાત છે.

‘શ્રાવક સમ્યક્ત્વકા ધ્યાન કરતા હૈ...’ પહેલાંમાં પહેલું આચરણ કર્તવ્ય નિશ્ચય સમ્યજ્ઞર્શન. એ ન પ્રગટ્યું હોય તોપણ એણે પહેલું સમકિતનું ધ્યાન કરવું, એમ કહે છે અહીં. ‘વહ જીવ સમ્યજ્ઞષ્ટિ હૈ ઔર સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણમતા હુઆ...’ સમકિતરૂપ પરિણમન. અંદર નિર્વિકલ્પ ધ્રુવ સ્વરૂપ... સમજાણું કાંઈ? એવો જે આત્મદ્રવ્ય સ્વભાવ, તેને ધ્યેય એટલે લક્ષમાં લઈ, સમ્યજ્ઞર્શનનો વિષય બનાવી અને પહેલું સમ્યજ્ઞષ્ટિ થવું અને પછી પણ ‘સમ્યક્ત્વરૂપ પરિણમતા હુઆ...’ એ રૂપે સ્વભાવ સન્મુખનું પરિણમન કરતા કરતા ‘આઠ કર્મ ઉનકા ક્ષય કરતા હૈ.’ લ્યો! આટલું વજન કુંદકુંદાચાર્યદેવ મોક્ષપાહુડમાં આપે છે. સમકિતમાં તો-દર્શનપાહુડમાં તો આવી ગયું હતું. સમજાણું કાંઈ? કહો, શેઠ! પહેલું

આ કરવું એમ કહે છે. આ દાન કરવા, પૂજા કરવી, ફલાણું કરવું એનાથી સમકિત થઈ જાય એમ નહિ, એમ કહે છે. આહાહા..!

‘ભાવાર્થ :- સમ્યક્ત્વકા ધ્યાન ઈસ પ્રકાર હૈ-યદિ પહિલે સમ્યક્ત્વ ન હુઆ હો તો ભી ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર ઈસકા ધ્યાન કરે તો સમ્યક્ષ્ટિ હો જાતા હૈ.’ એ વજન છે. સમજાણું કાંઈ? ‘સમ્યક્ત્વ ન હુઆ હો તો ભી ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર...’ સમ્યક્દર્શનમાં વ્યવહાર શું છે અને નિશ્ચય શું છે? વ્યવહારનો દાખલો અહીં તો આપશે. સમકિતનો ... નો. પણ નિશ્ચય અને વ્યવહાર શું છે એને બરાબર જાણી અને સમકિત-શ્રદ્ધા, એનો વિષય ધ્રુવ, એનું ધ્યાન કરતાં સમકિત ન હોય તોપણ સમકિત થાય. એનું ધ્યાન કરતા સમકિત થાય. કોઈ વ્યવહારથી-નિમિત્તથી થાય એ વાતનો અહીં નિષેધ કર્યો છે.

મુમુક્ષુ :- બહારની સહાયતા...

ઉત્તર :- આ શું કહ્યું?

આત્મા અખંડ જ્ઞાયકભાવ પરિપૂર્ણ દ્રવ્યસ્વભાવ પહેલો જાણવો. વ્યવહાર દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રને પહેલા જાણવા. જાણીને સમકિતનો વિષય જે ચૈતન્ય ધ્રુવ, તેનું ધ્યાન કરતાં સમકિત પ્રગટ થાય છે. સમકિત કોઈ વ્યવહાર સમકિતથી નિશ્ચય થાય છે કે બાહ્ય વેદના... શાસ્ત્રમાં આવે છે ને? નારકીમાં બહુ વેદનાથી સમકિત થાય, દેવની ઋદ્ધિ દેખીને સમકિત થાય. સમજાણું? એ બધા તો નિમિત્તના કથન છે. સમકિત પામવાનું એ મૂળ સાધન નથી. મૂળ સાધન તો સમકિતનું સ્વરૂપ ‘ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર...’ ‘ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર...’ સમકિતનું સ્વરૂપ નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ અને એનો આશ્રય ત્રિકાળી જ્ઞાયકભાવ. એ સર્વજ્ઞે કહેલો પરમેશ્વર વીતરાગદેવે કહેલો આત્મા. એ સિવાય બીજાએ આત્મા જાણ્યો એવો એ હોઈ શકે નહિ. અન્યમતમાં એ આત્માનું ધ્યાન હોઈ શકે નહિ. કારણ કે આત્મા એણે જાણ્યો નથી. સમજાય છે કાંઈ? પહેલું આ કરવું. એય..! પ્રકાશદાસજી! મહાવ્રત લઈ લઈને અણુવ્રતનું આંદોલન કરવું.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ના. આ તો એક... આ તો જાણવાની. જાણવાની વાત છે. જીવ અનાદિથી એ જ કરે છે ને. આહાહા..!

પહેલામાં પહેલો મોક્ષમાર્ગના અધિકારમાં મોક્ષપ્રાભૂતમાં સમકિતને પહેલું અંગીકાર કરવું. અંગીકાર કાંઈ ચોપડી અંગીકાર કરે બહારથી એ સમકિત નથી. તેથી કહ્યું ને? ‘ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર...’ સમકિતનું સ્વરૂપ નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ. અને નિર્વિકલ્પ પ્રતીતિ નિર્વિકલ્પ દ્રવ્યસ્વભાવને આશ્રયે થાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? જેને ધર્મ કરવો હોય, હિત કરવું હોય એવા

ગૃહસ્થે પણ પહેલું શું કરવું એની અહીં વાત ચાલે છે. સમજાણું કાંઈ?

‘સમ્યક્ત્વકા ધ્યાન ઈસ પ્રકાર હૈ-યદિ પહિલે સમ્યક્ત્વ ન હુઆ હો તો ભી ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર...’ નિશ્ચય સમ્યક્દર્શન વીતરાગી પર્યાય છે. વીતરાગી પર્યાયનું ધ્યેય દ્રવ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? દ્રવ્ય એટલે વસ્તુ અખંડ અભેદ. ‘ઈસકા ધ્યાન કરે તો સમ્યક્દષ્ટિ હો જાતે હૈ.’ આ રીતે વિકલ્પથી, કષાય મંદ કરવાથી ને બાહ્યના આચરણમાં જરી સુધારો કરવાથી સમકિત થઈ જાય એમ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? કેટલી સ્પષ્ટ વાત મૂકી છે. ‘ઈસકા સ્વરૂપ જાનકર ઈસકા ધ્યાન કરે...’ શુદ્ધ ચૈતન્ય જ્ઞાયક આનંદકંદ પ્રભુ એ સમકિતનો આશ્રય છે. એને આશ્રયે સમકિત થાય છે. એથી વસ્તુનું સ્વરૂપ જાણવું અને સમકિતનું સ્વરૂપ જાણવું. આને સમકિત કહેવાય અને એનો આશ્રય દ્રવ્ય, આવું દ્રવ્ય હોય એમ જાણીને સમકિતનું ધ્યાન કરતાં ‘સમ્યક્દષ્ટિ હો જાતા હૈ.’ બીજી રીતે સમ્યક્દષ્ટિ થઈ જાય એમ છે નહિ. એમ થયું કે નહિ આમાં? કંઈ આ દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રની ભક્તિ કરતા સમકિત થશે. એય..! કપૂરચંદ્રજી! એવું લખ્યું છે એમાં. એ આવે ભલે, પણ એ શુભભાવ છે. શુભભાવથી સમકિત થાય એમ નથી. સમકિતની રીતની ઉત્પત્તિની પણ એને ખબર નથી, એમ કહે છે. આચાર્ય પોતે જુઓને પોકાર કરે છે. શ્રાવકનો તો અધિકાર લીધો ૮૬માં. સમજાણું? ૮૫માં એ લીધો. શ્રાવક અને સાધુ બેય સાંભળો. એમ કીધું ને? જુઓ! એમ કહ્યું છે ૮૫માં.

एवं जिणेहि कहियं सवणाणं सावयाण पुण सुणसु।

संसारविणासयरं सिद्धियरं कारणं परमं।।८५।।

મોક્ષનું પરમ કારણ એ સમ્યક્દર્શન છે એને તું સાંભળ. પછી એનું સ્વરૂપ જાણવું. એમ ને એમ ધ્યાન કરવા બેસી જાય એમ નહિ. આત્મા સર્વજ્ઞે કેવો કહ્યો એને નય, નિક્ષેપ, પ્રમાણથી પહેલો જાણવો. અસંખ્ય પ્રદેશી, અનંતગુણ એનું એકરૂપ અભેદ કઈ રીતે છે? એની પર્યાય અનંતગુણની કેમ છે? વિકાર કેમ છે? નિમિત્ત કેમ છે? એના બરાબર બધા પડખાં જેવું એનું સ્વરૂપ છે એવું જાણવું. જાણીને સ્વભાવ તરફનો આશ્રય કરવો.

મુમુક્ષુ :- ભગવાને કહ્યું એ સત્ય છે.

ઉત્તર :- એમ ચાલે? ભગવાને કહ્યું એ સત્ય છે. નેમિદાસભાઈએ કહ્યું એ સત્ય છે. એની પાસે પૈસા કેટલા અમને કાંઈ ખબર નથી. ઈ કહે એ સાચું. એમ મનાય? એને ખબર હોવી જોઈએ ને શું આ વસ્તુ છે. સમજાણું કાંઈ? એને ખબર વિના શું ભગવાને કહ્યું? ભગવાને શું કહ્યું? શું પણ કહ્યું? એ તો એને ખબર નથી. ખબર વિના ભગવાને કહ્યું એ સાચું ક્યાંથી આવ્યું? એના જ્ઞાનમાં સાચાપણાનું ભાન થાય ત્યારે તેને સાચી પ્રતીત થાય.

ત્યારે ત્વમેવ સત્યં એમ કહેવામાં આવે.

વળી, ‘સમ્યક્ત્વ હોને પર ઈસકા પરિણામ એસા હૈ...’ જુઓ! સમકિત થવાથી પરિણામ સમકિતીના એવા છે કે ‘સંસારકે કારણ જો દુષ્ટ અષ્ટ કર્મ ઉનકા ક્ષય હોતા હૈ,...’ સમજાય છે કાંઈ? એમાં ઘવલમાં આવે છે ને, જિનબિંબના દર્શનથી નિદ્ધત અને નિકાચિત કર્મનો નાશ થાય. એ તો નિમિત્તના કથન છે. જિનબિંબ આત્મા છે. સમજાણું કાંઈ? આમ સામું જોવે એ તો વિકલ્પ રાગ છે. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! એ કહ્યું. ત્યાં નિદ્ધત અને નિકાચિતનો નાશ કહ્યો, અહીં દુષ્ટ અષ્ટ કર્મનો નાશ કહ્યો. સમકિતથી દુષ્ટ અષ્ટ કર્મનો નાશ થાય છે. સમજાણું કાંઈ? અને સમકિતનું ધ્યેય અને વિષય તો ત્રિકાળી જ્ઞાયક છે. આખી વસ્તુ, પૂર્ણ વસ્તુ. એક સમયની પર્યાય પૂર્ણ વસ્તુને પ્રતીત કરે છે. સમજાણું કાંઈ?

‘સંસારકે કારણ જો દુષ્ટ અષ્ટ કર્મ ઉનકા ક્ષય હોતા હૈ,...’ તેનો ક્ષય કરે છે. ‘સમ્યક્ત્વકે હોતે હી કર્મોંકી ગુણશ્રેણી નિર્જરા હોને લગ જાતી હૈ,...’ દેખો! સમ્યક્દર્શન થતાં જ કર્મની ગુણશ્રેણી (નિર્જરા)-કર્મ ખરવા જ માંડે છે. ધારાવાહી કર્મ ખરવા માંડે છે એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? ઓલામાં ના પાડી છે ને ગુણશ્રેણીની? મોક્ષમાર્ગપ્રકાશકમાં આવે છે. એ તો ઉપરની અપેક્ષાએ વાત છે. બાકી ન્યાં ગુણશ્રેણી નિર્જરા છે. જુઓને! અહીં. આહાહા..! ‘અનુક્રમસે મુનિ હોને પર...’ જુઓ! સમકિતમાંથી ગુણશ્રેણી કર્મની ધારા ક્ષય થવા માંડે છે. પછી મુનિ હોય, ચારિત્ર અંદરમાં પ્રગટ કરે, સંયમ ચારિત્ર દશા, વીતરાગીદશા ચારિત્ર.

‘ચારિત્ર ઔર શુકલધ્યાન ઈસકે સહકારી હો જાતે હૈ,...’ દેખો! શું કહ્યું? ‘મુનિ હોને પર ચારિત્ર ઔર શુકલધ્યાન ઈસકે સહકારી...’ ભાઈ! એય..! મુખ્ય સમકિત. એનું સહકારી ચારિત્ર અને શુકલધ્યાન. સમજાણું કાંઈ? એટલું વજન આપ્યું અહીંયાં. ‘અનુક્રમસે મુનિ હોને પર ચારિત્ર...’ એટલે કે સમ્યક્દર્શન શુદ્ધ ચૈતન્ય નિષ્ક્રિય વસ્તુ, એવો જે આત્મસ્વભાવ તેમાં દષ્ટિને પ્રસારતા સમકિતનું પરિણામન થાય એને.. કહો, સમજાણું? ‘મુનિ હોને પર ચારિત્ર ઔર શુકલધ્યાન ઈસકે...’ ઈસકે એટલે? સમકિત હોય એ સમકિતને. સમકિતને ચારિત્ર અને શુકલધ્યાન સહકારી છે. સાથ આપ્યો છે. સમજાણું કાંઈ? સમ્યક્ ઉપર છે ને આખું? કે જે ધ્યેયને પકડીને દર્શન થયું એને ને એને જ્યારે સ્થિર થાય ત્યારે એ સમ્યક્દર્શનનો સહકાર છે. બાકી મૂળ તો સમ્યક્દર્શને આખા દ્રવ્યને પકડ્યું છે તે સાધન છે, એમ. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ચારિત્ર મુખ્ય નથી?

ઉત્તર :- સમ્યક્દર્શનની પ્રધાનતા વર્ણવવી છે ને અહીંયાં? મૂળ ચીજ એ છે ને? એનો પાયો એ છે. દંસણ મૂલો ધમ્મો. ધર્મનું મૂળ દર્શન-સમકિત છે. સમકિત વિના એને ચારિત્ર શું? અને સમકિત થાય પછી ચારિત્ર થયું એ સલકારી કહેવામાં આવ્યું છે. એને મદદ કરી એણે એમ કહે છે. પોતે જ પરિણામન કરે છે એમાં ચારિત્રની મદદ છે અને શુક્લધ્યાનની મદદ છે. આહા..!

મુમુક્ષુ :- ગુણશ્રેણી ચોથેથી?

ઉત્તર :- ચોથેથી શરૂઆત થાય છે ને. સમજાણું કાંઈ?

‘સમ્યક્ત્વકે હોતે હી કર્મોકી ગુણશ્રેણી નિર્જરા હોને લગ જાતી હૈ, અનુક્રમસે...’ એમ કે અશુદ્ધતા ઘટતી જાય છે. ‘મુનિ હોને પર ચારિત્ર...’ થઈ ગયું અંદર. સ્વરૂપની લીનતા, પ્રચુર સ્વસંવેદન અને શુક્લધ્યાન એનું નામ સમકિતના ‘સલકારી...’ નિમિત્ત સલકારી છે. ઉપાદાન સમકિતને રાખ્યું. આહાહા..! ‘તબ સબ કર્મોકા નાશ હો જાતા હૈ.’ લ્યો! ત્યારે ચારિત્ર સ્વરૂપમાં રમણતા અને શુક્લધ્યાન થતાં.. મૂળ તો સમકિતનું પરિણામન જે છે ધ્યેયનું. એ રીતે પરનો આશ્રય છોડીને ધ્યેય વિશેષ ઉગ્રપણે પરિણામે છે એટલે એમાં સમકિતમાં એ ચારિત્રનો સલકાર થયો અને શુક્લધ્યાનનો સલકાર થયો. આહાહા..! વસ્તુ જ આખી દ્રવ્ય, આખું ચૈતન્ય દ્રવ્યને જ્યાં કબજે લીધું. સમજાણું કાંઈ? જુઓ! આ શ્રાવકને પહેલું આ કરવાનું એમ કહે છે. એમ ને એમ સમાજભુષણ ને ફલાણા અને ફલાણા બિરદાવશે (એનાથી) કાંઈ મળે એવું નથી એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- બહારનું ચારિત્ર કાંઈ કામનું નથી.

ઉત્તર :- કાંઈ નહિ બાહ્ય ચારિત્ર એ ચારિત્ર જ નથી. ચારિત્ર તો સ્વરૂપમાં સમ્યક્દર્શન સહિતની રમણતા એ ચારિત્ર છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘તબ સબ કર્મોકા નાશ હો જાતા હૈ.’ જુઓ! બહુ ગાથા સરસ આવી. ૮૫થી ઉપાડી છે, નહિ? શ્રાવક અને મુનિ સુણો-સાંભળો એમ કહ્યું ને કુંદકુંદાચાર્યો? ૮૫માં. હે સાધુ, હે શ્રાવક! જે વીતરાગે કહ્યું એ વાત હું કહીશ તે સાંભળ. એમ. ‘જિણેહિ કહિયં’ જિનેશ્વર ત્રિલોકનાથે આમ કહ્યું છે. પછી કહ્યું, હે શ્રાવક! સમકિતને પ્રથમ અંગીકાર કર. એમ જિનેશ્વરદેવે ગૃહસ્થને માટે પણ પહેલું આ ભગવાને કહ્યું છે એમ તું સાંભળ. એમ કહે છે, જુઓ! આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

હવે ૮૮.

किं बहुणा भणिणं जे सिद्धा णरवरा गए काले।

सिञ्जिहहि जे वि भविया तं जाणह सम्ममाहप्पं॥८८॥

જે કોઈ મુક્તિને પામ્યા, પામશે અને પામે તે સમકિતનું માહાત્મ્ય છે. આ એક જ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? જુઓ! જિનેશ્વરદેવ એમ કહે છે કે હે શ્રાવક અને સાધુ! સાંભળ તું. ભગવાન તીર્થકરદેવે, અનંત તીર્થકરોએ એમ કહ્યું કે જેટલા અનંતા સિદ્ધ થયા, અત્યારે મહાવિદેહમાં સિદ્ધ થાય છે અને અનંત સિદ્ધ ભવિષ્યમાં થશે એ બધું સમકિતનું માહાત્મ્ય છે. ઓલા કહે ના, ના. એ સમકિત કાંઈ નહિ. ચારિત્ર ન હોય તો સમકિત કાંઈ નહિ. ઘૂળ નહિ ને એમ કરીને બનાવી દે છે હલકું.

મુમુક્ષુ :- ચારિત્ર તો આવે જ.

ઉત્તર :- હોય જ પણ એને. સમકિત વિના ચારિત્ર કેવું? પહેલું સમ્યક્દર્શનનું જ માહાત્મ્ય છે. સમજાણું કાંઈ? પછી ચારિત્રની.. અહીં તો સાથે વાત કરી. વસ્તુના આશ્રયથી થયું. વિશેષ આશ્રય થતાં સ્થિર થાય અને શુક્લધ્યાન થાય. એ બધું સમકિતનું ધ્યેય છે એને એ બધા મદદગાર છે (એમ) કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

‘અર્થ :- આચાર્ય કહતે હૈં કિ-બહુત કહનેસે ક્યા સાધ્ય હૈ,...’ શું વિશેષ કહેવું? ઘણું કરીને બહુ બહુ શું કહેવું? કહે છે. એમાં શું ધ્યેય છે? ‘જો નરપ્રધાન...’ નરવર નરવર. નરના પ્રધાન પુરુષો ‘અતીતકાલમેં સિદ્ધ હુએ હૈં...’ એ ભૂતકાળમાં મુક્તિને પામ્યા ‘ઔર આગામી કાલમેં સિદ્ધ હોંગે વહ સમ્યક્ત્વકા માહાત્મ્ય જાનો.’ દેખો! આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ‘બહુત કહનેસે ક્યા સાધ્ય હૈ...’ ઘણું કરી કરીને શું કહેવું છે? શું એમાં સાધ્ય સિદ્ધ થાય? આ વસ્તુ છે. જેણે ભગવાન આત્માને પરિપૂર્ણ આનંદકંદ ધ્રુવધામને પકડ્યો અને તારું સમકિતે તારા કેવળજ્ઞાનાદિને કબજે લીધા, બસ! એ સમકિત જ ભૂતકાળમાં અનંતા મોક્ષ પધાર્યા એ સમકિતનું માહાત્મ્ય છે, ભવિષ્યમાં પધારશે એ સમકિતનું માહાત્મ્ય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? કેમકે સમકિત અંતર્મુખનું પરિણામન પ્રગટ કરે છે. અને અંતર્મુખના પરિણામને જ મુક્તિનું કારણ થાય છે, એમ કહેવું છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- શુદ્ધ ઉપયોગ છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ઈ કાળને ક્યાં મેળ છે? ઉપશમ સમકિતનો શુદ્ધ ઉપયોગ હોય છે. કાળનું શાસ્ત્ર જાણે. કહો, સમજાણું કાંઈ? અહીં તો કહે છે... અહીં તો ઉપશમની સામે સામાન્ય સમકિત લીધું. ઉપશમ થઈને તરત ક્ષયોપશમ થાય અને ક્ષાયિક થયા વિના રહે જ નહિ, અહીં તો એ વાત છે. એનું એ થયું એ પાછું પડવાનું નથી. એ ધારાવાહી ચારિત્ર મદદ અને શુક્લધ્યાનની મદદ ને... એક જ વાત છે. સમજાણું કાંઈ?

‘ભાવાર્થ :- ઈસ સમ્યક્ત્વકા ઐસા માહાત્મ્ય હૈ કિ જો અષ્ટકર્મોકા નાશકર...’ આઠ કર્મનો નાશ કરી... સમકિત આઠ કર્મનો નાશ કરે, દેખો! જે ‘મુક્તિપ્રાપ્ત અતીતકાલર્મે હુએ હૈં તથા આગામી હોંગે વે ઈસ સમ્યક્ત્વસે હી હુએ હૈં ઓર હોંગે,...’ સમકિતથી જ મુક્તિને પામ્યા અને સમકિતથી પામશે. આહાહા..! મૂળ ચીજના આખા વાંધા ઉઠ્યા ને રસ્તો બીજો લઈ લીધો. હવે એમાંથી પાછું ખસવું (કઠણ પડે). અંતર વસ્તુ જે છે એની તો આખી વાત પડી રહી. સમજાણું કાંઈ? અને ઉપરના થોધાં ગ્રહણ કરે એમાં મિથ્યાત્વનું પોષણ થાય. સહજ ધારા ન મળે અને સહજ વિના મુક્તિનો ઉપાય કૃત્રિમ અને હઠ નથી, એમ કહેવા માગે છે.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- આ શેની વાત ચાલે છે? ગૃહસ્થીની વાત ચાલે છે. ગૃહસ્થીની તો ચાલે છે. ગૃહસ્થીએ સમકિત અંગીકાર કરવું અને એ સમકિત દ્વારા આગળ વધીને ચારિત્ર સહકારી થઈ શુકલધ્યાન પછી મોક્ષ જશે એમ કહે છે. અહીં તો ગૃહસ્થીની જ વાત ચાલે છે.

મુમુક્ષુ :- પહેલા ચારિત્ર ગ્રહણ કરે.

ઉત્તર :- ચારિત્ર-કારિત્ર કેવા સમકિત વિના? સમજાણું કાંઈ? ચારિત્ર એટલે રમવું, ચરવું. શેમાં પણ? જે અનુભવમાં ચીજ આવી નથી એમાં ચરવું ક્યાંથી? રમવું ક્યાંથી?

મુમુક્ષુ :- એના અઠ્યાવીસ મૂળગુણમાં ચરી લે ને?

ઉત્તર :- ચરી લે રાગને. રાગને ચરી લે પછી...

મુમુક્ષુ :- ભૂમિ શુદ્ધિ...

ઉત્તર :- શેનો ભૂમિ શુદ્ધો? ભૂમિ શુદ્ધિ તો આ સમકિત એ શુદ્ધિ છે. સમકિત એ જ મોક્ષની પાત્રતા છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ:- ... પાત્રતા...

ઉત્તર :- ક્યાંથી પાત્રતા? એ વાત.. સમજાણું?

‘આચાર્ય કહતે હૈં...’ ભગવાન કુંદકુંદાચાર્ય કહે છે ‘બહુત કહનેસે ક્યા?’ શું કહીએ ઘણું તને? ‘યહ સંક્ષેપસે કહા જાનો કિ-મુક્તિકા પ્રધાન કારણ યહ સમ્યક્ત્વ હી હૈં.’ લ્યો!

મુમુક્ષુ :- આખું ક્રિયાકાંડ ઊડી ગયું.

ઉત્તર :- ક્રિયાકાંડ ઊડી ક્યાં ગઈ? હતી ક્યાં એમાં? મોક્ષનું કારણ ક્રિયાકાંડ છે નહિ. ક્રિયાકાંડ વચ્ચે આવે છે ખરું પણ એ બંધનું કારણ છે. અહીં તો મુક્તિનું કારણ બતાવવું છે ને? આહાહા..! એમ કે આચાર્યે આમાં ક્યાંય આપ્યું નહિ. મહાપ્રતના પરિણામ અને

આણુવ્રતના પરિણામથી મુક્તિ થાય કે કાંઈ (એ તો આવ્યું નહિ). એ તો બંધ છે, એ તો બંધનું કારણ છે.

અહીં તો આત્માનો સ્વભાવ અખંડ અભેદ, એને આશ્રયે સમ્યક્દર્શન થયું એ સમ્યક્દર્શને એમ શીખવ્યું કે એનો આશ્રય ઉગ્ર લે તો શુદ્ધિ વધશે. એ સમ્યક્દર્શનમાં એ આવ્યું કે જેને આશ્રયે હું થયો છું એનો આશ્રય વિશેષ લે તો ચારિત્ર થશે. એમ ક્ષણે જ પણ આ રીતે. જેને આશ્રયે હું પ્રગટ્યો છું એનો આશ્રય તું લે પર્યાય નવી... આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- એક જ કારણથી બે કાર્ય નહિ?

ઉત્તર :- એ એક જ કારણ છે ત્રણ થઈને..

મુમુક્ષુ :- સમકિત કાર્ય, ચારિત્ર...

ઉત્તર :- એ ચારિત્ર એ સમકિતની સ્થિરતા એ ચારિત્ર. દ્રવ્યનો આશ્રય થઈને સ્થિરતા થાય એ ચારિત્ર. પણ અહીં તો કહે છે, દ્રવ્યનો આશ્રય મેં લીધો એનો જ, આશ્રય તું લે તો ચારિત્ર થાય.

મુમુક્ષુ :- સમકિત કહે છે?

ઉત્તર :- હા. સમકિત એમ કહે છે. સમકિત એમ શીખવે છે. એમ તું જો. એમ એ જણાવે છે કે હું જેનો આશ્રય લઈને પ્રગટ્યો એનો આશ્રય લે. સ્વના આશ્રયે તને આગળ વધવાનું બનશે ચારિત્ર અને શુક્લધ્યાન. બીજો કોઈ ઉપાય નથી. બરાબર છે? પંડિતજી! માર્ગ તો એ છે, ભાઈ! લોકોને માર્ગની રીતની જ ખબર નથી. રીતની ખબર વિના ઊંધે માર્ગે ચાલે અને (માને કે) માર્ગ આપણે નજીક કરીએ છીએ. અનાદિથી ભ્રમમાં પડ્યો છે ઈ. એય..! ‘પ્રકાશદાસજી’! છે એમાં? શ્રાવકને કહ્યું છે એ. શ્રાવકે પહેલા મહાવ્રત લેવા, પછી આણુવ્રત લેવા એમ લખ્યું છે? નહિ?

મુમુક્ષુ :- ચારિત્ર ગ્રહ્યા વિના સમકિત પ્રગટે જ નહિ ને.

ઉત્તર :- હા. વળી એક જણો એમ પણ કહે છે. ચારિત્ર કોને કહેવું એ તો ખબર નથી.

અહીં ઈ તો કહે છે, ‘મુક્તિકા પ્રધાન કારણ યહ સમ્યક્ત્વ હી હૈ.’ સમ્યક્ત્વ જ છે. ‘ઐસા મત જાનો કિ ગૃહસ્થકે ક્યા ધર્મ હૈ,...’ જુઓ! એમ ન જાણો કે ગૃહસ્થને.. એય..! કપૂરચંદભાઈ! દેખો! લખ્યું છે. એમ ન જાણો કે ગૃહસ્થને શું ધર્મ? દેખો! ‘ઐસા મત જાનો કિ ગૃહસ્થકે ક્યા ધર્મ હૈ, યહ સમ્યક્ત્વ ધર્મ ઐસા હી હૈ કિ સબ ધર્મકિ અંગોકો સફલ કરતા હૈ.’ ગૃહસ્થને સમ્યક્દર્શન છે એ બધા ધર્મને સફળ કરનારું સમ્યક્દર્શન છે. સમજાણું કાંઈ? એય..! રતિભાઈ! હવે કેટલાક કહે, અમને માંડ માંડ બેસે

એ બાયડીયુંને બેસે નહિ એમ કહે છે, લ્યો! છોકરાને બેસે નહિ.

એક ફેરી એવું બન્યું હતું. માંગરોળમાં એક દેરાવાસી હતો. એનો છોકરો જુવાન માંદો પડ્યો. મરવાની તૈયારી હતી. બાયડી કહે કે હું ફલાણાને માનું. આ કહે નહિ મનાય. પહેલા ચુડલો ભાંગ પછી માન. એવું બનેલું છે. દેરાવાસી હતા. ઓલો કહે કે મારો દિકરો મરે છે. હું માનીશ ફલાણાને. કાંઈક હતું. એવું કાંઈક અન્યમતિનું. હનુમાન કે એવું કાંઈક માનતા. મારા ઘરમાં બીજી માન્યતા ન હોય. છોકરો મારો છે કે નહિ? મરી જાય તો ભલે મરી જાય. પણ બીજી માન્યતા મારે નહિ. તારે માનવી હોય તો ચુડલો ભાંગ પહેલો. હું તારો ઘણી નહિ. પછી મનાવ. એય..!

મુમુક્ષુ :- આકરો ખરો

ઉત્તર :- આકરો...

‘માંગરોળ’માં ક્યાંક થયું હતું. ઘણા વર્ષ પહેલા સાંભળેલું. વાતું ઘણી આવે ને અહીંયાં? નેમિદાસભાઈ! તમે તો બહાર રખડતા હતા, કલકત્તે ને બધે. અહીં તો બધી વાતું આવે. આમ એક જણો કહે. બીજી માન્યતા મારા ઘરે ન હોય. છોકરો મારો છે કે નહિ? મને એને રાખવાનો ભાવ નથી? કો’કની માન્યતા થાશે અને છોકરો રહેશે? એવી ભ્રમણા મારે ઘરે નહિ. અને તારે કરવી હોય તો ચુડલો ભાંગી નાખ પહેલા. રાંડી થા. હું તારો ઘણી નહિ. શોભાલાલ! સમજાણું કે નહિ? બીજી માન્યતા નહિ ચાલે.

છોકરો માંદો પડ્યો. છેલ્લી સ્થિતિ. જુવાન. છેલ્લી સ્થિતિ થઈ ગઈ એટલે એની વલુને એમ થયું, આ છોકરાની માને કે કો’કને માનીએ. કો’ક હશે ગમે તે. અન્યમાં ન હોય તો કો’ક અંબાજી હશે. મારે ઘરે બીજાને મનાશે નહિ. છોકરો મારો નથી? મરી જાય તો મને સારું લાગે છે? અને માન્યતા કરશે તો બચી જશે? એ મારી શ્રદ્ધા નથી.

મુમુક્ષુ :- સ્ત્રીહઠ.

ઉત્તર :- સ્ત્રીહઠ એ જુદું. આ તો ઘણીએ એમ કીધું. મારે તો આ ઘણીનું કહેવું છે. એ કહે, નહિ, અહીં અમારે ઘરે બીજો નહિ મનાય. તમારે ક્યાં આકરું છે? તમે કલો એમ માને છે. ત્યાં ક્યાં એમ છે? સમજાણું કાંઈ? કંચનબેન ભક્તિ કરે છે, મેં જોયું છે ને. બરાબર પ્રેમથી ભક્તિ કરે આમ ભગવાનની સામે આપણા મંદિરમાં પોરબંદર. ત્યાં બીજી માન્યતા હોય એને શું છે. એય..!

વીતરાગ પરમાત્મા સિવાય બીજાની માન્યતા કેવી? ત્રણલોકનો નાથ વીતરાગ સર્વજ્ઞ સો ઈન્દ્રનો પૂજનિક એ સિવાય બીજાની માન્યતા કેવી? એ કહેશે અહીંયાં. ૯૦માં. ૯૦માં બાહ્ય લક્ષણો સમકિતના વર્ણવશે. આ તો ૮૮ ચાલે છે ને? ‘ઐસા મત જાનો...’ એમ

ન જાણો. 'કિ ગૃહસ્થકે ક્યા ધર્મ હૈ,...' ગૃહસ્થમાં શું ધર્મ છે એમ નહિ. ગૃહસ્થમાં મહા ધર્મ છે સમકિતનો એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ગૃહસ્થના વ્રત ક્યાં વયા ગયા?

ઉત્તર :- વ્રત ક્યાં હતા? વ્રત કે દિ'? વ્રત જ ક્યાં છે? એ તો રાગ છે. બંધનું કારણ છે. એય..! આહાહા..! જુઓ! 'જયચંદ્ર પંડિત' ખુલાસો કરે છે.

'ઐસા મત જાનો કિ ગૃહસ્થકે ક્યા ધર્મ હૈ, યહ સમ્યક્ત્વ ધર્મ ઐસા હૈ...' ગૃહસ્થને પણ સમ્યક્ત્વ ધર્મ એવો છે 'કિ સબ ધર્મોકિ અંગોકો સફલ કરતા હૈ.' એ સમકિત હોય તો ધર્મ બધા સફળ, નહિતર સફળ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? એ ચારિત્રને, શુક્લધ્યાનને, સમ્યજ્ઞાનને બધાને સફળ કરનાર સમ્યજ્ઞર્શન છે. આહાહા..! આવ્યું નહિ રત્નકરંડ શ્રાવકાચારમાં? કર્ણધાર છે એ. કર્ણધાર સમજ્યાને? ખેવટિયા. શું કહે છે? ખેવટિયા કહે છે? સમંતભદ્રાચાર્ય કહે છે. સમ્યજ્ઞર્શન ખેવટિયો છે-આખું વહાણ ચલાવનારો. આખું દ્રવ્ય ચલાવનારું શુદ્ધમાં એ સમ્યજ્ઞર્શન છે. એની કોર પરિણામન કરવું એ દ્રવ્ય સમકિતમાં બધી તાકાત છે. સમજાણું કાંઈ? 'યહ સમ્યક્ત્વ ધર્મ ઐસા હૈ,...' ગૃહસ્થને. 'કિ સબ ધર્મોકિ અંગોકો સફલ કરતા હૈ.' સમ્યજ્ઞાન, શાંતિ, સ્થિરતા વગેરે વગેરે ધર્મો એને લઈને સફળ છે. નહિતર શું છે?

'આગે કહતે હૈ કિ જો નિરંતર સમ્યક્ત્વકા પાલન કરતે હૈ ઉનકો ધન્ય હૈ :-' દેખો! આહાહા..!

તે ધણ્ણા સુકયત્થા તે સૂરા તે વિ પડિયા મણુયા।

સમ્મત્તં સિદ્ધિયરં સિવિણે વિ ણ મહ્લિયં જેહિં।।૮૧।।

સપનામાં પણ જો એ વાત નીકળતી હોય તો નકાર કરે કે નહિ. સપનામાં પણ ચર્ચા-વાર્તા નીકળતી હોય તો કહે, આમ ન હોય. માર્ગ સ્વને આશ્રયે છે. સમકિત સિવાય કાંઈ ધર્મ-બર્મ છે નહિ. જુઓ! સપનામાં પણ કહે છે. સપનું આવે તો એવું આવે એને. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ભગવાનને ભૂલવાની વાત તો ન આવી?

ઉત્તર :- આવી ગઈ ને. તારી દૃષ્ટિ કર અંદરમાં, ભગવાન ઉપરથી દૃષ્ટિ છોડી દે. કપૂરચંદભાઈ! વ્યવહાર આવશે ૯૦માં. વ્યવહારશ્રદ્ધા સમજાવવાનું ચિહ્ન બતાવશે. લક્ષ છોડ. પરનું લક્ષ છોડ્યા વિના સ્વનું લક્ષ થશે નહિ. આમ પણ જાય, આમ પણ જાય એમ એક મ્યાનમાં બે તલવાર સમાય? તલવાર સમજો છો? પર ઉપર પણ લક્ષ કરવું અને સ્વ ઉપર પણ લક્ષ કરવું એમ બે નહિ ચાલે. સ્વલક્ષમાં બધાને ભૂલી જા. અરે..! ભગવાન તો ઠીક પણ

ભગવાને જણાવેલું જ્ઞાન જે જણાયું એને પણ ભૂલી જા.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- ગૃહસ્થની વાત કરે છે અહીંયાં. કપૂરચંદભાઈ! પાઠમાં શ્રાવકનું નામ લીધું છે, દેખો! લોકોને સમ્યક્દર્શન શું ચીજ છે માહાત્મ્ય શું? એ શું કેમ મહા અનંત પુરુષાર્થથી સ્વને આશ્રયે થાય એની ખબર નથી. સ્વ પણ કેવો? ભગવાને કહ્યો એવો. એ આત્મા પણ.. કહ્યો એવો એટલે કે વસ્તુ એવું જ્ઞાન કરીને પછી એના તરફથી લક્ષ છોડીને કર ત્યારે કર્યું કહેવાય. શું કીધું?

મુમુક્ષુ :- આત્માની શ્રદ્ધા...?

ઉત્તર :- એ શ્રદ્ધા હોય કહેશે આગળ. પણ એ વ્યવહાર હોય એને ઓળખવાનું સાધન છે. એટલું. નિશ્ચય પ્રગટ્યું હોય એને આવા વ્યવહારની શ્રદ્ધા હોય છે. એમ. ૯૦માં આવશે. 'હિંસારહિણ ધમ્મે અદ્વારહદોસવજ્ઞિણ દેવે। ણિગંથે પવ્વચણે સદ્દહણં હોઈ સમ્મત્તં।' ગુરુ નિર્ગ્રંથ વીતરાગી અને પ્રવચન શાસ્ત્ર. ચારની શ્રદ્ધા એને વ્યવહારે અંદર હોય છે. વિકલ્પમાં એ જાતની હોય છે. પણ ઓલો નિર્વિકલ્પ સમ્યક્દર્શન કરે તો આ ભાવ એને વ્યવહાર કહેવામાં આવે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

તે ધણ્ણા સુકયત્થા તે સૂરા તે વિ પડિયા મણુયા।

સમ્મત્તં સિદ્ધિયરં સિવિણે વિ ણ મહ્હિલિયં જેહિં।।૮૧।।

સપનામાં પણ જેણે મેલું કર્યું નથી. સપનામાં આવે તોપણ સમ્યક્દર્શન એ આત્માના અનુભવની પ્રતીત. એ સિવાય બીજી ચીજ હોઈ શકે નહિ. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..! મોટા દેવ ઉપરથી ડગાવવા ઉતરે તો એ ફરે નહિ. સપનામાં પણ કહે છે કે ફરે નહિ. સપનું આવે તો એ આવે. જુઓ! મેલું ન કરે સપનામાં પણ. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- સપનામાં પણ મલિન ન થવા દે...

ઉત્તર :- સપનામાં એમ કે આ સમકિત આવું છે, વ્યવહારથી થાય એવું સપનામાં પણ ન થાય.

મુમુક્ષુ :- પર આશ્રયથી થાય.

ઉત્તર :- હા. પર આશ્રયથી સમકિત થાય અને આનાથી થાય એ વાત સપનામાં પણ એને ન આવે. સપનામાં પણ સમકિત મેલું કરે નહિ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પહેલી સમજણ કરે કે આવી ચીજ છે. સમજ્યા વિના પ્રયત્ન ક્યાં કરશે? સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ગુરુ સમજાવે તો થાય.

ઉત્તર :- એ સમજે ત્યારે ગુરુ બીજાને કહેવાય. પહેલા ગુરુ પોતે આત્મા થાય ત્યારે સમજાવનારને ઉપચારે ગુરુ કહેવામાં આવે, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- આમાં તો લખ્યું નથી.

ઉત્તર :- એમાં એ લખ્યું છે. એ જ આવશે. જુઓ! આ ગાથા પછી એ જ ગાથા આવશે. નિશ્ચય આવો થયો એને વ્યવહાર આવો હોય. સમજાણું? એના પછી ૯૦ ગાથામાં એ જ આવે છે. કુંદકુંદાચાર્યની શૈલી ગજબ! કેવળજ્ઞાનીના કોયડા ઉકેલી નાખ્યા છે. કોયડા-કોયડા કહે છે ને. સમસ્યા.

‘અર્થ :- જિન પુરુષોને મુક્તિકો કરનેવાલે સમ્યક્ત્વકો સ્વપ્નાવસ્થામે ભી મલિન નહીં ક્રિયા, અતિચાર નહીં લગાયા ઉન પુરુષોંકો ઘન્ય દૈ,...’ આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? જુઓને! આચાર્ય પણ કેટલા પ્રમોદથી વાત કરે છે! ભગવાન! તારા ઘરમાં તું ન પેઠો અને બીજી મલિનતાની વાતું તેં કરી એ વસ્તુ નહિ. સ્વદ્રવ્યને આશ્રયે સમ્યજ્ઞર્શન થાય. સપનામાં પણ પરદ્રવ્યને આશ્રયે થાય એ વાત એને બેસે નહિ, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- .. પરાણે નામ લખી નાખે તો?

ઉત્તર :- નામ લખે શું કરવા?

મુમુક્ષુ :- અમારે તો શ્રદ્ધામાં ફેર નથી. ..

ઉત્તર :- જાતા હશે ને. આ શેઠ પણ જાય છે. તમે પણ જાતા હશો ક્યાંક.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- પરાણે લખી નાખે. ઠીક છે. એ ત્યાં કાકા-કાકી છે ને શેઠિયા છે ગામના નવરા માણસ, પૈસાવાળાને બધા બોલાવે મોઢા આગળ. કાંઈક વળી દેવું હોય. આશા હોય ને કાંઈક આપશે. એવાએ નાખીને આપ્યું હોય તો? એમને પણ એમ થયું છે. એનું નામ લખ્યું એક મોટા ઓલા બાવામાં. મોઢા આગળ બેસાડે જાવું પડે ત્યાં મુંડાવા. એમ ન હોય, કહે છે. એના ગામમાં મોટા માણસ છે ને. ...કાંઈક બાવાનું હશે. આપણને કાંઈ ખબર નથી. પણ કો'ક કહે, ચાલો, અહીંયાં દેરાવાસી સાધુ મહારાજ આવ્યા છે. કાંઈક હશે કોણ જાણે. નામ લખ્યું હોય તો શું કરે? નામ લખે. અમે ભાઈ ક્યાંય જાતા નથી અને અમે કોઈનું માનતા નથી એટલે જો અનાદર થાય તો તમને ઠીક નહિ લાગે. .. અમે આવીએ. પગે લાગીએ એવું અમારામાં નથી. ત્યાં શરમ સિફારીશ ન રાખે. એ વાત છે. ભાઈ! શોભાલાલજી! ભાઈને કહીએ છીએ. જ્યાં ત્યાં જાય છે ને? પહેલા ગયા હશે. હવે તો શું જાય.

મુમુક્ષુ :- પહેલા જઈને નામ છેકાવવું?

ઉત્તર :- આવે તો કોણ કહે છે પરાણે સિપાઈ લઈને બોલાવે છે તમને? સિપાઈ આવીને તેડી જાય છે તમને પકડીને? તમારું નામ લખ્યું આવો ત્યાં. અહીંયાં તો કહે છે કે હજી વ્યવહારના ઠેકાણા સરખા નથી અને નિશ્ચયના ઠેકાણા ક્યાંથી હોય? એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા..!

‘સ્વખાવસ્થાર્થે ભી મલિન નહીં ક્રિયા, અતિચાર નહીં લગાયા...’ દેખો! કુદેવ-કુગુરુ-કુશાસ્ત્રને, કુગુરુ-કુશાસ્ત્રને પગે લાગવું, પ્રશંસા કરે બહુ સારું કર્યું. શું ઘૂળ કરી સારી કાંઈ? બહુ ત્યાગ કર્યો હોય અને બહુ ઓલું કર્યું હોય ને મહિના-મહિનાના અપવાસ કુગુરુ અને કુશાસ્ત્રના માનનારાએ. એણે મહિના-મહિનાના અપવાસ કર્યા હોય. શું કહે છે શેઠ? તો ન પ્રશંસા કરે એમ કહે છે. મહિના-મહિના અપવાસ કરે છે ને?

મુમુક્ષુ :- ..

ઉત્તર :- શંકા-આશંકા...

‘ઉન પુરુષોંકો ધન્ય હૈ,...’ આચાર્ય કહે છે, જુઓ! એ કુંદકુંદાચાર્ય મુનિ. છઠ્ઠા-સાતમા ગુણસ્થાનવાળા કહે છે, જેણે સપનામાં પણ સમકિતને મેલું ન કર્યું. ધન્ય છે, ભાઈ! આહાહા..! કહો, આચાર્ય પણ ધન્ય કહે છે! આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- એ પ્રમાણે કહે છે. આહાહા..!

‘एवं जिणेहि’ કહ્યું ને? જિને કહ્યું છે, બાપુ! વીતરાગ એમ કહે છે તે હું કહું છું. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ? ‘ઉન પુરુષોંકો ધન્ય હૈ, વે હી મનુષ્ય હૈ,...’ લ્યો ઠીક! ‘મણુયા’ છે ને છેલ્લો શબ્દ? તે મનુષ્ય છે. બાકી પશુ છે, એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- હાલતા ચાલતા મડદાં કહ્યાં છે.

ઉત્તર :- મડદાં છે. આહાહા..! આગળ લેશે. પશુ છે એ.

‘विना मनुष्य पशु समान है,...’ ‘વે હી કૃતાર્થ હૈ,...’ કૃતાર્થ એટલે એણે કાર્ય કર્યા એમ કહે છે. કાર્ય કર્યા એણે. કૃતાર્થ-સુકૃત કર્યા એણે. બાકી સુકૃત બીજું છે નહિ. દયા, દાન, વ્રત અને વિકલ્પ એ સુકૃત નહિ. આહાહા..! ભગવાન આત્માનું સમ્યક્દર્શન પ્રગટ કર્યું, મેલું ન થવા દીધું. સપનામાં પણ અતિચાર નથી લાગ્યો. ધન્ય છે કહે છે. એ કૃતાર્થ છે. એણે કામ કર્યાં. એણે કરવાનું હતું એ કર્યું. આ કરવાનું મનુષ્યપણામાં છે. સમજાણું કાંઈ?

‘વે હી શૂરવીર હૈ,...’ લ્યો! એ વીરા છે. વીર-વીર. આચાર્યને પણ કેટલી પ્રશંસા!

કડક આચાર્ય કુંદકુંદાચાર્ય. ન માને અભવિ છે. એવી વાત એની જ્યાં ત્યાં. ઘણે ઠેકાણે આવે છે અભવિનું ટૂંકમાં. આ તો શૂરવીર છે. યુદ્ધમાં લડનારા એ પામર છે. ભગવાન આત્મા સામે સ્વરૂપનું સમકિત પ્રગટ કર્યું અને વિભાવથી જેણે પુંઠ લીધી છે એ શૂરવીર છે. સમજાણું કાંઈ? ‘વે હી પંડિત હૈ.’ લ્યો.

‘ભાવાર્થ :- લોકમે કુછ દાનાદિક કરે ઉનકો ઘન્ય કહતે હૈ...’ દાન કરે કો’ક બે-પાંચ-દસ લાખ રૂપિયા ખર્ચે તો ઓલોલો..! ભાઈ! ઘન્ય ભાઈ ઘન્ય. ‘દાનાદિક કરે...’ મા-બાપનો કોઈ મોટો દાડો કરે. ઓલો..! ભાઈ! પૈસા આપ્યા, બાપને ઉજાળ્યા એમ કહે. બાપને ઝાડ ઉપર રાખ્યા હતા ને, કેટલાક એમ કહે છે. મરી જાય ને. દાડો ન કર્યો હોય. દાડો કરે ને? કારજ. દાડો સમજો છો? પછી ભોજન કરાવે ને? પ્રીતિભોજ. અહીં કહે છે કે એવા જે પાછળ ભોજન કરે કે કરાવે એના અહીં વખાણ કર્યા નથી. એવા તો બધા ઘણા હોય, કહે છે. એ કાંઈ વસ્તુ નથી, એમ કહે છે. અહીં કહે છે ને. ‘દાનાદિક કરે ઉનકો ઘન્ય કહતે હૈ...’ દુનિયા ઘન્ય કહે એમ. દુનિયા ઘન્ય કહે. ‘તથા વિવાહાદિક યજ્ઞાદિક કરતે હૈ...’ જુઓ! વિવાહ આદિ આવ્યું જુઓને! વિવાહ આદિમાં યજ્ઞ કરે, પૈસા ખર્ચે, દાનાદિ આપે, પાઘડી આપે, કુટુંબમાં-નાતમાં .. આપે. લોકો કહે ઓલોલો..! ભાઈ! ભગવાને પૈસા આપ્યા તો ખર્ચાને. બે-પાંચ લાખ લગનમાં ખર્ચી નાખે. ‘ઉનકો કૃતાર્થ કહતે હૈ...’ દુનિયા એને કૃતાર્થ કહે. કર્યા કાર્ય, બાપા!

‘યુદ્ધમે પીછે ન લૌટે ઉસકો શૂરવીર કહતે હૈ...’ દેખો! અજ્ઞાની તો આવું બધું કહે છે જગતમાં કહે છે. ‘બહુત શાસ્ત્ર પઢે ઉસકો પંડિત કહતે હૈ.’ ઘણા શાસ્ત્ર ભણ્યો હોય એને અજ્ઞાની પંડિત કહે. અજ્ઞાનીને ક્યાં ખબર છે શું ચીજ છે. ‘યે સબ કહનેકે હૈ; જો મોક્ષકે કારણ સમ્યક્ત્વકો મલિન નહીં કરતે હૈ, નિરતિચાર પાલતે હૈ ઉનકો ઘન્ય હૈ...’ લ્યો. આહાહા..! ભારે ગાથા લીધી. સમજાણું કાંઈ? ‘યે સબ કહનેકે હૈ;...’ સબ એટલે બધા. ઉપર કહ્યા એ. કહેવામાત્ર છે. એ કોઈ શૂરવીર પણ નથી અને કાંઈ કાર્ય કર્યા નથી. કાંઈ પંડિત નથી શાસ્ત્ર ભણ્યો એ. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- પંડિતોને...

ઉત્તર :- પંડિત કોને કહેવા એ તો કહે છે. જેણે સમ્યક્દર્શન પ્રગટ કર્યું એ પંડિત છે. આહાહા..!

મુમુક્ષુ :- બહારની ડિગ્રી કામ ન આવે.

ઉત્તર :- ભણાતર-બણાતર ત્યાં શું કામ આવે?

‘મોક્ષકે કારણ સમ્યક્ત્વકો મલિન નહીં કરતે હૈ, નિરતિચાર પાલતે હૈ ઉનકો

ધન્ય હૈ, વે હી કૃતાર્થ હૈ,...' દેખો! કાર્ય કર્યા એણે. આહાહા..! જેને સમ્યક્ થયું એ કાર્ય કર્યું એણે. ખલાસ. એ તો મુક્તિ પામવાનો, પામવાનો ને પામવાનો. આહાહા..! ચાહે તો પશુનો દેહ હોય, સ્ત્રીનો દેહ હોય. એ દેહ ગમે તે હોય, પણ સમ્યક્દર્શન જેણે પ્રગટ કર્યું અને નિરતિચાર કર્યું એ ધન્ય છે કહે છે. એ મંડુક-દેહકાને ધન્ય છે એમ કહે છે. ચંડાળને ધન્ય છે. આહાહા..! વિવાહ આદિમાં મોટા કામ કરે ને? વિવાહ-બિવાહમાં. એય મોટા ખર્ચા લાખ બે લાખના. પહેરામણી આપે. ઓલો એને આપે, ઓલો ઓલાને આપે. કન્યાવાળા વરવાળાને આપે અને વરવાળો એને આપે. ઓહોહો..! શું પણ લગન કર્યા ને પણ.

મુમુક્ષુ :- આવા લગન ગામમાં કોઈ દિ' થયા નહોતા.

ઉત્તર :- હા. એમ પણ કહે. આવું કોઈ દિ' અમે ગામમાં જોયું નથી આવા લગન. લોકોએ ભાઈ માંડવા... ઓહોહો..! દારૂખાના ફોડ્યા છે એમાં. દારૂખાના સમજો છો કે નહિ?

મુમુક્ષુ :- આતશબાજી.

ઉત્તર : આતશબાજી.

મુમુક્ષુ :- ...

ઉત્તર :- હા, એ તો હવે થયું. પહેલા દારૂખાનું નહોતું. અમે તો આ બધું જોયું છે એની વાત છે. તમારે છે ને ત્યાં એક પાલેજથી ચમારડી ત્યાં લગન થયા હતા વોરાના. નહિ દુકાનની જોડે? અભુ-અભુ. અભુ નહિ? અભુનો છોકરો છે ને અત્યારે એ અભુ. ઘણા વખતની વાત છે. (સંવત) ૧૯૬૬-૬૭. એના લગન હતા ત્યાં. ત્યાં ગયા હતા તો અમારું જમવાનું જુદું. બ્રાહ્મણ સાથે. પણ દારૂખાનું. એટલું નાનું ગામ ચમારડી. અત્યારે બીજું નામ છે. નગીનપુર નામ પાડ્યું. દારૂખાનું તે ઓહોહો..! વોરા હતા, હોં! લોટિયા નહિ. ... ઓહોહો..! શું ભાઈ! પાછા .. બોલાવેલા. ઓલા કરે. .. વાત છે. હું અને કુંવરજીભાઈ બે ગયા હતા. બે જણા ગયા હતા. ધૂળનાય નથી બધા, હોળી છે. આહાહા..!

અહીં તો કહે છે કે જેણે ભગવાન પૂર્ણાનંદનો નાથ, એની અભેદ દષ્ટિ પ્રગટ કરી અને સપનામાં પણ જેને દોષ લાગ્યો નથી એને અમે ધન્ય કહીએ છીએ, કૃતાર્થ કહીએ છીએ, શૂરવીર કહીએ છીએ. એ પંડિત અને એ મનુષ્ય છે. એને મનુષ્ય કહીએ. નહિતર મનુષ્ય પણ નહિ એમ કહે છે. આહાહા..! મનુષ્યા સ્વરૂપે મૃગા ચરંતિ નથી આવતું? 'ઈસકે બિના મનુષ્ય પશુ સમાન હૈ, ઈન પ્રકાર સમ્યક્ત્વકા માહાત્મ્ય કહા.' વિશેષ કહેશે...

(શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

: પ્રકાશક :

શ્રી કુંદકુંદ-કલાન પારમાર્થિક ટ્રસ્ટ

વિલે પાર્લા, મુંબઈ.

www.vitragvani.com

અષ્ટપાહુ અષ્ટપાહુ
અમૃત અમૃત

અષ્ટપાહુ અષ્ટપાહુ અષ્ટપાહુ અષ્ટપાહુ અષ્ટપાહુ અષ્ટપાહુ
અમૃત અમૃત અમૃત અમૃત અમૃત અમૃત

અષ્ટપાહુ અષ્ટપાહુ અષ્ટપાહુ અષ્ટપાહુ અષ્ટપાહુ અષ્ટપાહુ
અમૃત અમૃત અમૃત અમૃત અમૃત અમૃત